يول دن

١

١ نچی نویابرده کیچ برلن اورنبورغدن قوزغالوب کیتدم. کوز یوموب ىقانچه سامارده بولدم. فقط کوزنی یوموب آچوغنه بولدی، یوقلاب بولمادی. اوّلا، قوپه‌ده دورت کشی، بیك طغز، هوا آز ایدی. یتماسه طاغن ایبده‌شلرنك ایکیسی قولونیست نیمسلر اولوب، برسینك بتون وجودی قاربولووی کیسلاتا ایسندن عبارت ایدی. صکره آڭلاشلدی که، بوکشی نیمسلرنك بر خوترلرنده آول فیلدشری ایکان.

ایکنچی طرفدن، اسلام وترکلك دنیاسی باشینه کیلگان فلاکتلرنی کوزك رلن یقیندن کوروب یازار ایچون شول فلاکتنك تمام‌اویاسینه‌طابا بارو وطوغروسن ازدك ایسه مسلمانلرنك کوکللرن رنجتورگه مجبور بولو، اسلاو دنیاسنده‌غی روح کوتارنکی‌لك، آنلرده‌غی بربرسینه یاردملر، اوتوزغنه یل آلوك کتوچیلك ایتکار بلغارلرنك حاضرنده «اوچیوز میلیون» مسلمانلرنك مقام خلافتلرن درسلك‌نورلك درجه‌گه یتولری، ماکیدونیابلغارلرینك فداکارلقلری وشونك‌سایه‌سنك نهایت مقاصدلرینه ایریشولری، کرید خرستیانلرینك هیچ بر ممانعتگه قاراماینچه اوز مطلبلرینه طوغری حرکت ایتولری، اوزمزنك ایسه، دین وقان قرداشلرمزنك مجروحلرینه یاردم ایته‌رلك درجه‌گه‌ده کیله آلماومز یاکه شونك رەتن طابا آلماومز، اسلام حکمدارلری هیچ بروقت بربرسیله آڭلاشا آلمادقلری حالده، الوکدن بربرسیله دوست بولماغان دورت بالقان حکمدارلرینك وبالقان ملتلرینك لزومی وقتنده درحال اتفاق‌غه کیلولری وباشقه شونك شیکللی حاللر پانوراماده کورنگان کبك بربرسی آرتندن کوکلدن کیچه، یوره‌کنی طرنی بارالر. کینکان صاین اوزکنی کچره‌یگان کورەسن. نهایت، نول بولوب قالاسن، چوالوب دنیاده

یوروویگه، بارلغگه اچق پوشا باشلی. موندی وقتلرده یومولغان کوزلر انس
راحت یوقی بیرمی، باری عصبلرنی بوزوب عذابنی غنه آرتدرادر.

۲نچی نویابرده ایرته ساعت ۱۰ده پویزدمز سامار واقزالنك طوقتاغا
برنچی اشم، باشقه بر اورنغه کوچوب نیمسلرنك، تنفسنی بووا طورغا
بولووی کیسلاتا ایسلرندن قوتولو بولدی. بونده اورنلر بوشاغان ایدی
بر قوپه‌گه کوچدم. اوزم‌گنه ایدم: تیزدن یانمه بر روس کردی.
قیافتلی، کوکللی گنه بر کشی. درحال طانشدق. معده آوروون ت
برلین‌گه، مشهور بر پروفیسورگه بارا ایکان. روسلر بزگه یاقن.
تیز طانشوب، تیز آکلاشوب بولا. اگر برطاقم پوریشکیویچلر ومیلوکفلر
چقوب آرانی آچارغه خدمت ایتماسه‌لر روسیه‌ده روسلر ایله مسلمانل
طاتو، بیك راحت یاشاولرینه اینانورغه برده مانع بولماس ایدی.

ایکنچی برقوپه‌ده، مسکاوگه باروچی ترکستانلی بر قرداش بار ایـ
آنك برلن‌ده طانشوب آلدق. سوز صوغش اوستینه کوچدی: «ها، بوغه
بلغارلرنك حاللری بیك یمان بولوبدر» دیدیده سوینچندن برقدر کولو
قویدی. نیچون؟ دیدم. «ترککلر آنلرنی حیله ایله استانبول یانینه قد
کیتروبده، صکره آرتلرندن چولغاب آلوب همه عسکرلرن قراچقلر ایکان
بلغارستان بتونله‌ی بتریله‌چك ایکان» دیدی. بوپلاننی سز قایدن بلدکز
دیدم. «یولدز»ده اوقودم، «یولدز»ده. بوغزته هر وقت مسلمان عسکرینك
جیکگانن کورسه‌تب یازا، اماسزنك „وقت" غزته‌سی نیچوندر ترکلرنك
جیکگانن کورسه‌تمی قالدرا بارا. مونه سلانیك‌گه‌ده سز، گریکلر کرگان
دیب یازدکز، اما „یولدز"، کرمه‌گانلر دیب یازا، شونك ایچون بز اول غزته
نی بیك یاراتوب اوقیمز.... دیدی.

قارشومده‌غی بوکشینك دیندار بر مسلمان، حمیتلی برتورك ایکانلگن
شبهه یوق، لکن دیانتی ظاهری قالبدن وحمیتی‌ده جاهلانه تعصب‌دن عبارت
ایکانلگی‌ده کورینوب طورمقده ایدی.

مین بونك برلن اوزون اوزادی سویله‌شب، کاکری فکرلرن طوغرایتوب
ماتاشورغه لزوم کورمه‌دم. کوریك ایندی، اشلرنك نتیجه‌سی نیچك بولوب
قالور، دیدم. لکن اوزینه: طرابلس صوغشی وقتنده کم جیکگان ایدی
آخری نیچك بولوب قالدی؟ دیه کچکنه برسؤال بیردم. ها، آنده‌ده ترکلر
جیکوب طوردی. صوکندن‌تیك پالیتسه وصوداشلری گنه ایتالیانلرده قالدی، دیدی

گرچکدن بو کشینک «یولدز» نی بیك اخلاص برلن اوقوغانلغی آکلاشلدی. ترکستانلی برمسلمانك بر غزته‌نی بویله دقت ایله اوقووینه سویندم. لکن، رفیقمز «یولدز» نك اوقوچیلرنی موندی خطا فکرلرگه توشوروب قالدرووینه تأسف‌دن اوزمنی طیا آلمادم. نی قدر آچی بولسه‌ده ونی قدر یاراتماسه‌لرده حقیقتنی هروقت یاشرماینچه أیته ویازا بارو فائده‌لی دیب اعتقاد ایتدیگم ایچون، برقسم خلقمزنك یاکیدن برقات خطا فکرگه توشه باروی مأیوسیتمنی دخیده آرتدردی: مسکاو، وارشاولرغه باروب یوروچی، روسلر ایله قاتناشوچی مسلمان سوداگر هنوز شول فکرده بولونغاچ، ئلی بزهنوز جیگلمه‌چکمز ایکان دیدم.

سیزران واقزالنده باشقه بر یاش مسلمان ایله طانشدم. مسکاوده قاره‌کول ایله سودا ایتوچی قافقاسیه‌لی جبرائیل افندی قاسومف نام سوداگر ایکان. خوقند دن قایتوب کیله. اوته‌دن بیرودن سویله‌شکانمزنك صوکنده سوز طاغنوق شول صوغش اوستینه کیلدی. بو افندی ترکستانلی‌غه اوخشامی، احوالدن خبردار. کم جیگ‌گانن وکم جیگلگانن بیك یاخشی آکلی، فقط بو جیگلونك سببلرن آکلامی، شونی بیك بلەسی کیله. میلیون یارملق تورك عسکرینك جیگلووینه بو کشی عقل ایرشدره آلمی، یر یوزنده‌گی «۴۵۰ میلیون» مسلمانك خاطرلری آزغنه بواسه‌ده اعتبارغه آلنماوغه، خصوصا، باشقه وقتلرده تورکیه‌گه دوست کورینوب کیلگان وسیکسان میلیون مسلمان تبعه‌گه مالك بولغان انگلتره نك ترکیه‌نی یاقلاماوینه تعجب ایته. لکن، اوزینك سؤاللرینه اوزی بر قدر جوابده بیره: «بزم اسلام دنیاسی باشینه کیلگان بتون بو فلاکتلرنك سببی علمسزلکدر، بزنی شول خراب ایتدی» دی.

صوڭ نیچون خریستیان دنیاسنده علم بارده، بزده یوق، بونك سببی نیدر؟ دیه صوراویمه قارشی، بیك مظفرانه بر صورتده واوزنچه کمال قناعت ایله: «باق، افندم، بونك سببی بزم ملالریمزدر، بزم یاش عمرلریمزی نظامسز مدرسه‌لرمزده چریتوچیلر آنلردر وعلم یرینه بر طاقم سفسطه‌لر ایله باشلریمزنی طوتوروب، حیات‌غه استعدادمزی بتروچیلر کینه آنلردر، بزی ظاهر پرستلکگه سوق ایدوب، قلبلرمزده حمیت ملیه اویغانوغه مانع بولوب طوروچیلر کینه آنلردر. خلاصه: بزیم أویمزی آنلر یخدیلر؛ بزده‌ده اویله، ایرانده، ماروقده وترکیه‌ده‌ده شویله‌در» دیه جواب ویردی.

مسلمان دنیاسینك أوی یمریلوده یالکز ملالرنی‌غنه عیبله‌و البته حقلق توگلدر. أوی یمروچی کشیلرنی اوزلرینه رئیس روحانی ایتوب قویوچیلرنکده

بوننك بایتاق عیبلری بارلغی قابل انکار توگلدر. خرستیان رئیس روحانیلری خرستیانلق دنیاسینك أوین توزەتشورگە یاردم ایتدکلری حالدە، جهاننك هر طرفندە، تورلی قوم وتورلی نسللرگە منسوب بولغان مسلمانلرنك بارسینگ ملالری أوی یمروچیلر بولووی اوزی بر شایان تعجب اش بولور ایدی. البتە مسلمان دنیاسینك أویی یمریلودە دخیدە تیرەنرەك و کوبرەك سببلر باردر وبزنك بتون آقصاغان اورنمزدە شول سببلرنی کشف ایتە .آلماینچە، عیبنی بر برمز اوستینە آوداروب عمر اوتکارودەدر.

قویەدە یانمدەغی ایبدەشم روس بیك کوب اوقی، آزغنە سویلی. صوغش حقنك بیك فیلسوفانە محاکمە یوروتە: «دنیا یاراتلغاندن بیرلی بیت اول شولای: بر حکومت بتە، ایکنچیسی بولا طورا، صوغشلر دخی شولای ایسکیدن بیرلی بولوب کیلگان، بولوب طوراچق، آندە حقلق و حقسزلقنی تیکشررگە او رن یوق، کم کوچلی، شول حقلی بولا؛ تورکلرگە بیت آنا طولیدەدە یر کوب ئلی، اگر اعمار ایتسەلر آنی جنت حالینە کیتروب راحت کون کوررگە ممکن» دی.

۳ نچی نویابرگە قارشی پینزە واقزالندن یانمزغە بر استودینت کردی. مسکاو دارالفنونینك تاریخ وادبیات شعبەسن اکمال ایتکان. کینە شول فنلرنی اوقور ایچون گیرمانیانك لیپسیغ دارالفنونینە بارا. غایت نازك و تربیەلی یاش بر یکت. واقزاللردن غزتەلر آلوب کرە، لکن صوغش و تیلیغرام خبرلرن بیك آز، آندن موندنغنە قاراب طاشلی. فیلیەتونلرن، ادبی قسملرن باشندن آخرینە قدر اوقوب چغا، سویلەشسە شول طوغرولردە سویلەشە. بتون کوڭلی برلن اوز مسلگینە بیرلگان علم اهلی. مسعود وبختیار بر کشی. نیمسچە تلنی بلمەسەمدە آندە بارغاچ دورت آیدە اوگرەنە آلاچاغمە اشانام، مصرف ایچون یلغە بیشیوز صوم یتە، بر یللق آقچەم بار، آنناری خدا کریم، بر رەتی طابلور، دی. یاخشی کوڭللی بو یاش یگت اوزینك استقبالن، یاگی چغوب کیلە طورغان قویاش شیکللی یاقطیلقلر وحرارتلر اچندە کورە. حقیقة بختیار ساعتلری ایکان.

۳ نچی نویابردە کوندز ساعت ۲لردە «طولا»غە یتدك. پریسادقە بولدی. اورنبورغدن اوطورغان واغوندن توشوب، خارکوفغە کیتوچی پویزدغە اوطوردم.

طولا ۳ نچی نویابر.

۲

۳ نچی نویابرده «طولا»ده اورنبورغدن کیلگان واغوندن توشوب خارکوف‌گه کیته طورغان پویزدغه کردم. بو، مسکاودن طوغری راستوفقه بارا طورغان پویزد اولوب، میکا خارکوفده توشوب قالورغه لازم ایدی.

روسیه اوزی بر مملکت اولدیغی حالده تورلی طرفلرده‌غی یوللری واول یوللرده یوروچی کشیلری آراسنده‌غی آیرمالر عجبگه قالورلقدر. تاشکند یولندن و اورنبورغ طرفندن کیلوچی یولچیلرنك ایت، مای آشاب تربیه‌لنگانلکلری، عقل و فکرلرن بیك باصوب غنه، اولچاب‌گنه استعمال ایتدکلری، کوللری بولوط آستندن چقغان قویاش شیکللی آقرون‌غنه، سیره‌ك‌گنه بولغانلغی کورینوب طورا ایدی. مسکاو - راستوف پویزدینه کروب اوطورغاچ عادتا باشقه مملکت توسلی طویولدی: یولچیلرنك کوبسی جنوب وشرق کشیلری؛ شادلر، روحلری کوتارنکی. کوز ایتوب سویله‌شه‌لر، شارقلداشب کوله‌لر، برسندن برسی اوزدروب مطایبه‌لر ایته‌لر، لطیفه‌لر سویلیلر. چهره و سیمالری تورلیچه بولغانلغی شیکللی، تللریده تورلیچه، همه‌سیده روسچه سویلیلر. اورنی کیلگانده اوز تللری برلن‌ده شگفراتب یباره‌لر. بونلرنك بعضلری ارمنی، بعضلری غروزین، روس، یاکه باشقه قوملرگه منسوب خلقلر، لکن نیده بولسه ایتنی آزراق آشاوچیلر وجنوب‌نك برکتلی قویاشندن ویاخشی هواسندن کوبره‌ك فائده‌لانوچی آدملر ایدی.

اوز قوپه‌مده‌گی آدملر ایله تیز طانشورغه طوغری کیلدی: بونلرنك برسی صوخومده طوروچی بر غروزین سوداگری ایکان. روسچه اوستنه بیك یاخشی تورکچه، فرانسزچه سویلی. برسی بیك ملایم برروس آفیتسری؛ قافقازده کچکنه برایمینیه‌سی بار ایکان، شونی بارا. برسی راستوفده طوروچی برگریك سوداگری، مسکاودن قایتوب کیله. طبیعی، هرکمنك قولنده غزته. بره‌رگنه‌ده توگل، حتی ایکیشه‌ر اوچه‌رنی آلوب کرگانلر. بربرسینکی ایله آلماشدروب اوقیلر. آزغنه سوز باشلاندیسه صوغش طوغروسنده بولادر. بالقان واقعه‌لری هرکمنك دقتن شول درجه‌ده جلب ایته ایکان.

قالون وسیمز گریك سوداگری غزته‌لرده‌گی تیلیغراملرنی آزغنه اوقیده: «ژوت قاق بیوت طورقوف، مالاتسی اسلاوانی!» (مونه تورکلرنی نیچك

طوقمیلر، تحسین اسلاوانلرغه) دی و اوزی خیپ، خیپ ایتوب راحتلەنب کوله. طاغن آزراق اوقیده طاغنوق شول سوزلرنی أیتوب کوله و: «آنلر نیك جیگمه‌سونلر صوك، قارول پیتر، چار فیردیناند، قارول نیقولای و گیورگ‌لر عسکرنك باشنده بارالر، ناسلیدنیکلری عسکرگه قامانده ایتەلر، ئه تورکلرنك سلطانلری ئلله قایده حرمده قاچوب یاتا، شاهزادەلرینك اسمیده یوق، رازنی ناظم و مختار پاشالر، یاش وقارت تورکلر اوز آرا نزاعلاشالر، عسکرلری کمنی طڭلارغه و نیشلەرگەده بلمیلر، مالاتسی اسلاوانی!» دی.

غروزینده اوزینك محاکمەسن بیان ایته باشلادی: بلەسزمی، دی، حاضر تورکلر نیچون جیگلەلر؟ آلار یاوروپا مدنیتن قبول ایتمایئچه یاوروپاده طوررغه تلەدیلر. آلار یاوروپاده آلتی عصر قدر یاشادیلر، اما اوزلری تلەب یاوروپا مدنیتن و معموریتی‌نك هیچ بر نرسەسن قبول ایتمەدیلر، آلاردەغی آزمی کوبمی مدنیت آثاری، بارسیده عادتا باشقەلر طرفندن جبرلەب گنه کرتلگان نرسەدر: قایا آلارده بلغاریانك مکتبلری، قایا آلارده یاوروپانك اونیۋیرسیتیتلری، قایا آلارده یاوروپانك تجارت و صناعتی؟ یاوروپاده یاشادك ایسه، آنك مدنیتن قبول ایتمی ممکن توگلدر، ایتمەدك ایسه مونه آخرنده اش شولای بولا، تورکلر حاضر مونه شونك جزاسن چیگەلر، یاوروپا خلقی آراسنده یاشارغه تلەگان ملتلر، ایك ألوك آنلرنك مدنیت، معارف وهنرلرن، نظام وانتظاملرن تمامیله قبول ایتەرگه تیوشدر. اگر قولندن کیلسه، یاپونلر شیکللی، شونك اوستینه اوزینکن آرتدررغه یاری. یوقسه آلار آراسنده یاشاو هیچ ممکن توگلدر، دی.

غروزین‌نك بیك جدی روشده سویلەنگان بو سوزلری اوزرینه آفیتسرده غزتەسن قویوب سوزگه قاتناشدی و محاکمەگه کرشدی. آفیتسرنك فکری کینه باشقەچەراق. اول اوز نقطهٔ نظرندن محاکمه یوروته. آنك فکرنچه: عسکرلك یاغندن تورکلر یاوروپا مدنیتن تمامیله قبول ایتکانلر. تورك عسکری نیمسلر طرفندن اوگرەتلگان. تورك قورال‌لری نیمسلر و یاوروپالیلر طرفندن اشلەنگان. تورك عسکرینه کیلگان وقتده: آنلر هیچ شبهەسز ایك چدامل، ایك اطاعتلی صالدات صانالالر. بو، ئلله نیچه مرتبه تجربه ایله بلنگان مسئله. تورك صالداتنده حاضرگی معناسیله ملی روح بولماسەده، آلارده حمیت دینیه بیك کوچلی. آلارنك شول حسلری یاوروپا عسکرندەگی ملی روح یرن طوتارغه یتارلکدر. تورك عسکرینك بو روشده جیگلووی، آفیتسرنك فکرنچه، محض

حکومت اداره‌سینك ترتیب وعسکر باشلقلری آراسنده اتحاد وانتظام یوقلقدندر. تورك عسکرن جیگوچی - بلغارلر توگل، بلکه تورکیه اداره‌سینك یولسزلغیدر.

آفیتسر اوزینك روس - یاپون صوغشنده بولغانلغن وآنده‌ده جیگلونك سببلری اول زمانده روس عسکری آراسنده ترتیب و انتظام یتوشماوندن گنه ایکانلگن بیان ایتوب بر نیچه مثاللر کیتردی. حاضر تورکلرنك بلغارلر طرفندن جیگلووی هیچ کرتولمه‌گان شیکللی، اول وقت روسلرنك یاپونلر طرفندن جیگلولریده هیچ کمنك خیالینه کیلمه‌گانلگن بیان ایتدی. صگره سوزنی طاغن حاضرگی تورك عسکری اوزرینه کوچروب دیدی:

«مین اوزم عسکر بولغانلقدن بو صوغش احوالن بیك یاخشی تعقیب ایتوب بارامن وآگلی‌من، که تورك عسکری بیك نق صوغوشا. آلار قاچالر، قورقالر، دیگان سوزلر برسیده درست توگلدر. لکن ایکنچی یاقدن شونسی‌ده کورینه‌که: بیچاره تورك صالداتلری اوچه‌ر دورته‌ر کون آچ قالالر، آزق آلدان بیك کوب حاضرله‌نگان، لکن ترتیبلی روشده کیره‌کلی اورنلرغه بولینوب قویولماغان، یا عسکرنك آلدنده بولاده دشمانلرغه قالا، یاکه آرتنده بیك یراق قالاده وقتنده کیتروب یتکره آلمیلر. اوچه‌ر کون آچ طورغان عسکر نیقدر اطاعتلی بولسه‌ده و نیقدر صوغوشورغه تله‌سه‌ده حالدن طایا، یغیله؛ تله‌ر تله‌مه‌س صفدن چغارغه مجبور بولا. مجروحلر وآوروولرنی قاراو اشی هم تورکیه عسکرنك بیك ضعیف درجه‌ده قویولغان. طبیبلر، قاراوچیلر وبه‌یله‌و اسبابلری هیچ یتشمی. قوللری، آیاقلری اوزولگان بیچاره تورك صالداتلری کوبسنچه آنی عادی چوپره‌کلر وباولر ایله اوزلری اوراب قویالرده، حاللرندن کیلسه طاغن صوغشقه کره‌لر. اگر حاللری بتسه یاردمسز نیسز شونده یغلوب اوله‌لر. شولای بولغان صالداتنی نیچك عیبله‌رگه کیره‌ك.

صگره، تورك عسکرنده‌گی ملطقلر اوچ دورت تورلی سیستم‌ده ایکان. بونلرنك برسی برلن آتارغه اوگره‌نگان صالدات ایکنچیسی برلن آتارغه بلمی. بونلرنك پدره‌لریده بر برسینه باشقه تورلی‌در. صوغش باشلاغاچده زاپاصنیلرغه قورال طاراتلغانده کم‌گه نیندی ملطق طوغری کیلووی دقت‌که آلنماغان. طاراتا بیرگانلر. بیك کوب عسکرنك قولینه اوزلری آتا بلمی طورغان ملطقلر طوغری کیلگان یاکه پدره‌لری باشقه سیستم ملطق‌نقی بولوب چقغان. شول حالده بولغان عسکر نیشله‌سون؟ طبیعی، آبدراغاچ چیگنورگه مجبور بولادر. بوندن باشقه، مثلا: صوغش میدانینه زاپاصنی صالداتلرنی تویه‌گان بر پویزد بر

استانسەغە کیلوب طوقتی. آنی سلانیك کەمی ، یاکە ادرنەگەمی یبارر کە هیچ کم بلمی. استانبولغە تیلیغرام بیروب صوریلر. جواب کیلدی. عسکر شول استانسەدە بعضا اوچەر کون کوتە، آچ قالالر، آچولری کیله، اخلاقلری بوزولا باشلی. نهایت، سلانیككە یبارر کە امر کیله. پویزد کیتە. بر آزدن صوڭ یا تیدن بر امر کیله، آنی طوقتاتب ادرنەکە یبارر گە قوشالر... مونە شولای ایتوب کونلر اوتکاریلە. اما صوغش وقتندە بعضا، بر مینوتی ئللە نی قدر اهمیتنی حائز بولادر».

آفیتسر بولارنی سویلەگاندە گریك سوداگری ئللە نیچە مرتبە تماکوسن کویەتب آلدی. طوروب یوروب کیلدی، تەرەزەدن قارادی. بوندی اوزون سوزلرنی هیچ طـکلیسی کیلمەگانلـگی کورینوب طورا. نهایت، توزە آلمادی: «آفیتسر افندی، احتمال کە، بونلر شولایدر، نو بیت اسلاولر تورکلرنی بەرەلر، کیرەكلرن بیرەلر، مونە مونسی فاکت بیت ایندی!» دیدی. آفیتسر: «البتە آنسی قابل انکار توگل، بز شونڭ سببلری حقندە سویلەشەمز» دیدی و اوزینڭ محاکمەسینە دوام ایتوب سوزنی تورکیە حکومتی نڭ ادارەسینە کوچردی. آنڭ فکرنچە: حاضرگی تورك عسکرینڭ جیڭلووینە ایڭ زور سببلرنڭ برسیدە تورکیەدەگی سیاسی پارتیەلر آراسندە بیك شدتلی نزاعلر دوام ایتووی، حکومتنڭ یش، یش آلماشنا طورووی بولغان.

مثلا: ألوکـکی حربیە مینیستری محمودشوکت پاشا دورت یل بوینچە طریشوب وملیونلر صرف ایتوب تورك عسکرن رەتکە قویغان. آزق وقورالنی اوز پلانی بویونچە حاضرلەگان. آنلرنی اوزی تیوش طابقان یرلرگە قویغان. آزق وقورال اسقلادلری تیرەسندەگی آفیتسرلر آنڭ پلان وتعلیماتندە توشونگانلر. عسکر بر عائلە بولوب، آکا قاراغان واشانغان. اما، صوغش آلندن اوچ دورت آیغنە ألوك اش باشندن یاش تورکلرنی و محمودشوکت پاشانی قووب، حکومت باشینە بتونلەی باشقە پارتیە کشیلری (کامل پاشا کابینیتی) کیلـگاچ تورکیەنڭ کیرەك ملـکی و کیرەك عسکری اشلرندە بیك زور قارغاشالق (چوالچق) حاصل بولغان. یاڭی کابینیت وحربیە مینیستری ناظم پاشا هر یرگە اوز پارتیەلرینە منسوب یاڭی کشیلر قویغانلر. حتی غلاونی اشتاب کشیلری آلماشدریلوب اوّلـگی پلانلردە بوزولغان. یاڭی کشیلر اوزلری یاڭی پلانلر قوروب، اشنی اوکرەنب اولـگورە آلماغانلر. اوّلـگی پلانلرغە بناء قویلغان ترتیبلر بارسیدە فائدەسز بولوب قالغان. مونە، شول حالدە باشلانغان بر صوغشدە تورك عسکرینڭ نی قدر آورلقغە توشکان بولووی اوز اوزندن آڭلاشلمقدەدر.

غروزین‌نك مدنیت ومعارف یاغندن، آفیتسرنك عسکرلك یاغندن سویله‌گان سوزلری سیمز گریکنی بایتاق یالقدردی شیکللی . اول سوزنی ممکن قدر چیت‌گه طارتورغه طریشدی وسوزنی باشقه‌غه کوچردی .

٤ نچی نویابرده ایرته ساعت ٤ ده مین خارکوف واقزالنده توشوب قالدم. آدیسه‌گه کیته‌چك پویزدنی اوچ ساعت کوته‌سی بار ایدی .

بر استاقان چای اچوب باشنی آزغنه یومشاتوب آلغاننك صوڭنده بو کاغدنی یازارغه اوطوردم. یانمه برەو کیلدیده :

ــ آبزی، ئلله سین مسلمان بولاسنمی؟ دیدی . ایبو، دیدم . سویله‌شدك ؛ بوفیت‌ده خدمت ایتوچی کاسیه‌لی بر مسلمان ایکان. «وقت» مخبری بولوب استانبول غه باروومنی بلگاچ‌مینم برلن سویله‌شرگه بیك هوسله‌ندی: «کانیچنی سز بله‌سزدر، ژوت ژیدچتالجه‌ده ایکی کوندن بیرلی استراشنی بوی بارا ، ژوت رەزولتات نی بولوب قالا ایندی» دیدیده تیزگنه چیت‌گه کیتدی . برایکی مینوتدن ئه‌یله‌نبده کیلدی: قولینه خارکوفده چغا طورغان «یوژنی قرای» غزته‌سی طوتقان . غزته مطبعه‌دن حاضرگنه چققان . قاره‌سیده کیبمه‌ئ‌ان کوینچه صاتارغه واقزالغه کیتروب یتکرگانلر ایکان . «نو، ژوت، یاکی تیلیغراملرنی قاراچیغز، نی أیته ؟» دیدی؛ قارادق: لکن تورك قلبی ایچون سوینچلی خبر یوق ایدی، «نو، بولار بارسیده ژروت. انشاءالله آلای بولماس ئلی. یاوروپا اورتاسنك بیش دیرژاوانك بریولی برمسلمان حکومتنه ناپادات ایتولری پره‌می یوره‌ك گه جراحت بیره»، دیدی. مین بیك یاخشی بلدم که، بوبیچاره فقیر خادمنك کوکره‌گنك‌گی یوره‌ك تورك یوره‌گی، طامرنده‌غی قان تورك قانی ایدی. کاشکی همه تورك اوغلی شوندی یوره‌ك گه، شوندی قان‌غه مالك بولسه‌چی دیدم.

خارکوف ٤ نویابر .

٣

آدیسه‌ده اوچ کون

٥ نچی نویابرده ایرته ساعت ٩ ده آدیسه‌گه یتوب دیریباسوفسکی اورامده‌غی «بالشوی مسکاوسکی غاستینیسه»گه توشدم . آڭلاشلدیکه، روسسکی اوبشستوانك پاراخودلری آدیسه‌دن استانبول‌غه آطنه‌سنده باری ایکی مرتبه :

پنجشنبه و یکشنبه کونلرنده‌گنه کیته ایکان. گرچه آدیسه ایله شرق لیمانلری آراسنده یوروچی، آوستریانك «لوئید»، فرانسیه‌نك «مه‌ساژه‌ری ماریتیم» قومپانیه‌لرینك پاراخودلری بولسه‌ده آلار کوبسنچه یوك تویه‌ب یوریلر، یولچیلرنی آز آلالر و استانبولده وبا بولو مناسبتیله قرانتینه‌لرغه ئله‌گودن قورقوب حاضرنده یولچینی بتونله‌ی قبول ایتمیلر ایکان. بس میڭا پاراخود کوتوب آدیسه‌ده اوچ کون طوررغه و ٨ نده پنجشنبه کون کیته‌رگه لازم بولدی.

نه یاپمالی، ضرر یوق، حاجی خانه‌لری، محمدعلی شاه‌لری ایله مشهور بولغان بر شهرده کوره‌چك نرسه‌لر طابلور و اوچ‌گنه کون تیز اوتار، دیدم. واقعا، بیك تیز اوتدی. مونه بوگون چیسلانك سیگزی. بر ساعتدن پاراخودغه توشه‌من.

اگر آدیسه شهرینك توزوکلـگی، بایلغی، معموریتی، خلقی‌نك روحلی‌لغی، خصوصا بو شهرده یاشاوچی ٢٥٠ ملك‌له‌ب یهودی قومی‌نك تجارت و صناعتده‌گی فعالیتی حقنده یازاچق بولسه‌م، یاکه یهودی‌سی کوب بولغان بو شهرنی، مسلمانی کوب بولغان باشقه بره‌ر شهرگه چاغشدروب قاراسه‌م هیـچ شبهه‌سز کوب عبرتلر آلورغه ممکن بولور ایدی. حتی مونده، یهودیلرنك محض اوز مصرفلری ایله اداره ایتلمکده بولغان ٨٠٠ یاتاقلی خسته خانه‌لری حقنده یازسه‌م، آنڭا یهودیلرنك سنه‌وی یوز مڭلر ایله مصرف طوتدقلرن و بو خسته خانه‌نك آدیسه‌ده‌گی عمومی شهر خسته خانه‌سندن هر جهتچه اوسـتون و مکمل ایکانلـگن تعریف قیلسه‌م و شونك آرتندن ایسکی تاشکند یاکه بخارا مسلمانلرینك حفظ صحت و خسته خانه جهتنچه نی حالده بولوندقلرن خاطرگه توشورسه‌م، کینه انساننی حیران قاللراچق حاللر کوریلور ایدی. شولایوق، آدیسه‌ده، پایتخت غزته‌لری زورلغنك چغا‌ورغان «آدیسسکی نوۋست»، «آدیسسکی لیستوق» لرنك و کوننده ایکیشه‌ر مرتبه باصلوب چغا و بره‌ر تیندن صاتلا طورغان «آدیسسکی پوچتا»، «غولص آدیسسی» لرنك و ساعت صاین باصلوب چغوب ئلله نیچه اون مڭلر صاتلا طورغان تیلیغراملرنك کوبسی یهودیلر قولنده بولغانلقدن، شـول مطبوعات واسطه‌سیله آنلرنك افکار عمومیه‌گه ئلله نی قدر تأثیر ایتدکلرندن بحث ایتسه‌م و شونك آرتندن قزان، اورنبورغ، اوفا مسلمانلرینك روس مطبوعاتندن نی قدر چیتده طورغانلقلرن، هیچ بر نرسه‌گه تأثیر ایته آلماغانلقلرن و حتی اوزلری حقنده باصلوب چقغان افترالرنی‌غنه‌ده کوبسنچه رد ایته آلودن عاجز ایکانلـکلرن خاطرگه توشورسه‌م، هیچ شبهه‌سز: بز جیکلمه‌مز، هنوز جیکلمه‌چکمز

دیه‌رگه طوغری کیلور ایدی.

لکن. حاضرنده بتون افکار عمومیه بالقان صوغشینه یونه‌لگانلکدن مین حیتگه یراق کروب کیته‌رگه تیوش طابمیم. نیچکده بولسه شول صوغشغه دائر خبرلرنی یازوب، شونده‌غی غالبیت و مغلوبیتلر هم آنلرنك سببلری وآلنه‌چق درسلر حقنده بقدر الحال معلومات بیرونی آرتق کوره‌من.

آدیسه استانبولغه بیك یاقن. دیگز آرقلی باری برتاولیكلك یول. شول سببلی استانبولدن قایتقان و آنده کیتکان کشی مونده کوب اوچری. خبرلرده تیز ایریشه. مین مونده کیلگاچ‌گنه استانبولدن قایتقان قریملی بر سوداگر ایله کورشدم. آکللی بر کشی ایکان.

— «نیحال، استانبول یانوب بتمه‌دیمی. خرستیانلرنی تورکلر اوتروب بترمه‌دیلرمی ئلی؟ روس غزته‌لرینه قاراغاندہ اشلر شولای‌غه اوخشی بیت..» دیدم.

— «افندم، براق، هیچ برسینه ایننامه‌کز، هیپسی‌ده یالانلر، حتی استانبولده باشقه وقتلرده بولا طورغان عادی یانغینلرده بو آراده بولغانی یوق، اگر بر خرستیاننك بورونی قاناتلغان بولسه «تورکلر خرستیانلرنی قرالر» دیب مونغانچه تورکیه‌گه بتون یاوروپا هجوم ایتکان بولور ایدی. یوق افندم، بر شیده یوق» دیه جواب بیردی.

جیگلو مسئله‌سینه کیلگانده، بو کشینك سوزینه بناء، حقیقة حکومت جیگلونی یاشره، لکن خلق اوزی آنی بله و شول سببدن حکومتنك خبرلرینه اشانچسز قاریلر ایکان. کینه اوشبو کشینك دیدگینه کوره. تورکلرده روح بیك توشکان. امیدسزلنگانلر، حاضرگی حکومتنك بو آورلقلرنی باشقاروب چغا آلووینه اشانمیلر. خلقنك یاش تورکلرده آزمی کوپمی امیدلری بولسه‌ده حاضرگی حکومت آلارغه قارشی بیك قاطی تدبیرلر ایتکانلکدن آلار بر نرسه‌ده اشلی آلمیلر. حکومت آنلرنك قایسن توقیف ایته. قایسن تورمه‌گه یابا و قاچا آلغانلری اوزلری یاوروپاغه قاچوب قونولالر. برنچی و ایکنچی پارلامینتلرنك رئیسی بولغان احمد رضا بك‌ده پاریژغه قاچوب کیتکان ایکان. عسکر آراسنده وبا بارلغن بو آدم: درست، لکن اول قدر دهشتلی روشده توگل، دیدی.

پاسپورتمنی ویزه ایتدرر ایچون آدیسه‌ده‌گی تورکیه قونسولینه مخصوص اوزم باردم. احتمالکه کوریشوب آزراق سویله‌شورم دیدم. مین بارغانده قونسولخانه‌نك کچتی‌گنه کانسیله‌ریه‌سنده بعضیسی فسلی، بعضیسی آچیق باشلی بر نیچه کشی اوز اوستاللرنده یازو ایله مشغوللر ایدی. پاسپورتنی قید

ایتدرگاچ: «قونسول بك ایله کوربشورگه ممکن بولماسمی» دیدم. تور اوستالنك‌کی فسلی بر ذاتنی کورسه‌تب: ایشته قونسول بك بودر، دیلر. کارتوچکه‌منی جغاروب تقدیم ایتدم. اورن کورسه‌تدی. کوریشدك. قایده و نیچون بارغانمی آیتدم. «بیك گوزه‌ل، لکن رجا ایدرم افندم. روسیه‌نی قوشفولاندره‌جق (روسیه‌نك کیفن بیاره‌جك) نرسه‌لر یازا کورمه‌کز. سز قلم و فکر صاحبلری بوکا بیك زیاده دقت ایتملیسکز، سز کندکز یالکز مکتبه و معارفه یابشکز. مکتب سزه هر شیئی ویرر. معارفلی ملت ایچون حقوقلی اولمق قولایدر، اما معارفسز ملته حقوق اولسه‌ده فائده‌سی یوقدر. باقکز، بزم حالمزه، نه کونلره قالدق، باشمزه نه‌لر کلدی، بونلر هپسی، افندم جهالت بلاسیدر، جاهل ملتی هر وقت شویله یاپارلر» دیدی.

دیدم: «افندم، بو کونگی تیلیغرامده تورکلرنك چتالجه‌ده بلغارلرنی جیکوب اون ملك کشیلرن اسیر آلغانلقلری و بر نیچه طوپلری تورکلر قولینه کیجکانلگی حقنده خبر بار، بو خبر درستمیدر، سزگه رسمی خبر یوقمیدر؟»

— «رسمی خبر یوق، انشاءالله افندم درست اولور، الله ویرسه‌ده شویله اولسه ایدی. هیچ اولمازسه عسکری ناموسمز بر قدر قورتولمش اولور ایدی، یوقسه شیمدی بزم ایچون بو کبی غلبه‌لردن مادی بر فائده اولمق احتمالی یوقدر، بز غائب ایتدك (اولدردق) ایندی» دیدی. قونسول عاطف بك‌نك مأیوسیتی امیدندن قوتلیره‌ك ایکانلگی چهره‌سندن بیك ظاهر ایدی.

— «محمود شوکت پاشا، جاوید، جاهد، خلیل بکلرنك توقیفلری حقنده خبر وار، درستمی عجبا. آنلرنك نه‌حالتلری نی ایکانلگی معلوم تو‌گلمی؟» دیدم.

— «نه اولاچق افندم، بزم بتون مملکتمزی باتیرانلر، هر شیئی برباد ایدنلر آنلردر. آنلر اختلالچیلردر. آنلر یالکز بوزماغه بیلدیلر. بوزدقدنصکره کندیلری بر طرفه چیگلوبده یاپمغی باشقه‌لره ترك ایتمش اولسه‌لر نه ایی اولوردی. لکن اویله ایتمادیلر. هر شیئی کندی اللرنده طوتمق و بش اون کشی بتون مملکتی کندی کیفلرنچه اداره ایتمك ایسته‌دیلر. بیلورسکز، بزم مملکتده نه قدر چوق درلو ملتلر وار، هپسینك خاطرلرن قردیلر. آوروپالیلرده کوچندردیلر، ایشته نتیجه‌سی کوز آلدکزده‌در افندم» دیدی.

قونسول بك‌نك بو سوزلرینه بیك اساسلی اعتراضلر ایتمك و سؤاللر ویرمك ممکن ایدیسه‌ده، بونلر مینم مقصدمدن خارج اولوب، مینم ایچون تورکیه‌نك حاضرگی احوالی حقنده، اولدقچه اهمیتلی بر اورون طوتقان بر تورك مأمورینك

فکرن آڭلاو مطلوب ایدی.

جیگلونك سببلرن صورادم. آچیق بر نرسه أیتمه‌دی. «بزم اشلریمز هر وقت شویله‌در، بز بر بریمزله غوغا ایتمگی ایی بیلورز، اما ایش باقمغی بیلمیورز، بز حاضرلق کورمدك. آنلر حاضرلنمشلر» دیدی.

آدیسه‌ده قربان عیدی ٧نچی نویابرده چهارشنبه کون بولدی. آدیسه امامی محترم صابرجان حضرت صفاروف خانه‌سنده آدیسه مسلمانلرینك معتبرانی ایله کوریشوب. حاضرکی حاللریمز ایچون تشویق ایتمدك وکیلهکده اهل اسلامنك حالی توزه‌لووی ایچون تله‌کلر ایتدك.

مجروحلر باقمق ایچون استانبولغه باروچی کلثوم، رقیه وایکی مریم خانملرده عیدنی مونده اوتکاردیلر. بو کونگی پاراخودده آنلرده سفر ایته‌لر. کلثوم خانم کمالوا حیستابنك مرحوم داکرایشان حضرت قیزی. رقیه خانم بونوسوا پیتربورغدن، مریم خانم یعقوبوا تاشکنددن، ایکنچی مریم خانم پاتاشوا راستوفدن اولوب دورتسی‌ده پیتربورغنك عالی مکتبلرنده تحصیلده‌درلر.

مونده کونلر یاخشی. هوالر جلی. اوراملرده طون برلن یورك که فاراغانك پالتو ایله اشله‌یه کوبره‌کدر.

بو مکتوبکه شونیده علاوه ایتیم‌که، بالشوی مسکاوسکی غاستینسه‌نی طوتوچی کشی کاسیم مسلمانلرندن محمدغنی افندی بایصوپف نام یاش‌گنه بر ذاتدر. غاستینسه آدیسه‌نك ایك اعلا اورننده وبرنچی صنف مسافرخانه‌لرندن صانالا. اچنده ٩٠ قدر بولمه‌لری بار. هر نرسه‌سی مکمل یاوروپا اصولنده، آرینده حقی سنه‌وی ٢٦ ملك صوم تولی ایکان. بتون آدیسه‌ده بروگنه بولسه‌ده بر مسلمان‌نك شوندی یاخشی اش طوتووی کوکلده بر تسلی بولدی. مونده‌ی زور اورنلرده یاوروپا اصولچه اش یورتوب آقچه طابا آلو هیچ شبهه‌سز آلغا طابا بر آدیم‌در.

آدیسه. ٨ نویابر.

استانبولدن

٤

بوغاز اچی . طوپ طاوشلری . مسلمان مکتبی آچلمی قالا . آمریقان مکتبی بر اورنبنه ایکی بولا . استانبول قهوه خانه‌لری طولی کشی . «هلال احمر» مرکز اداره‌سنده . تورك خانملریده اشکه کرشکانلر . «هلال احمر» خسته خانه‌سی . آنده بر روس کناگینه‌سی . استانبول ادارهٔ عرفیه‌سی .

۹نچی نویابرده جمعه کون کیچ بزنلك پاراخود استانبول بوغازینه کیلوب کرگانده سیره‌ك سیره‌ك گنه طوب طاوشلری ایشتله ایدی. آدیسه‌ده «استانبولنی بلغارلر طوپقه طوتالر ایکان» دیگان خبرلرنی ایشتوب کیلگان کشیلرگه بته قالدی. یولچیلر: «خراب بولدق، طوپ آستینه کیلوب کره‌مز بیت» دیبته باشلادیلر. اما استانبول احوالن بلگان روم وارمنی‌لر: «قورقماگز افندیلر، مسلمانلرنلك قربان بایرامیدر، آنلر بایرامنلك دورتنچی کون ایکندی وقتنه‌چه هر نماز وقتنده طوب آتالر» دیب قورقاق کشیلرنی طنچلاندردیلر.

هیبت جلی قویاشنلك آستنده، ایکی یاغیده یم یشیل باغچه‌لر وآغاچلردن عبارت بوغاز اچینه کیلوب کرگاچ، ظن ایته‌من، که بر کشی‌نلك ده کوکلنده صوغش قورقولری قالماغاندر. بوغازنلك ایکی ساحلنده‌گی امثالسز درجه‌ده ماطور منظره‌لر هر کمنلك کوکلن‌ده، کوزلرنده اوزلرینه جلب ایتدیلر. یوزمرتبه کوروب اوتکان کشیلرده یوز برنچی مرتبه اولمق اوزره طاغنوق شول اولگیسی شیکللی هوس برلن سیر وتماشا ایته‌لر ایدی.

بوغاز اچندن بر آز کیلگاچ آناطولی یاغنده «قندیللی» دیگان یرده بیوك طاو اوستنده، فوق‌العاده گوزه‌ل منظره‌لی بر یرده، سابق پارلامینت رئیسی احمد رضا بك نلك طریشووی سایه‌سنده تورکیه‌ده برنچی مرتبه اولارق تمام یاوروپا اصولنده آچیلورغه حاضرلانگان قزلر مکتب سلطانیسی نلك بنالری موکابوب اوطورا. بو بنا، وقتیله ناظمه سلطان طرفندن هدیه ایتلگان وآنی مکنت حالینه کیتررگه کینه آنلك طرفندن بایتاق‌غنه آقچه‌ده بیرالگان ایکان. احمد رضا بك آکا باشقه یرلردنده کوب اعانه‌لر جیوب بنالرن یاخشوق مکمل صورتده اشله‌تب بتروب مکتبنی آچارغه طورغانده «اتحاد وترقی» جمعیتی

اش باشندن توشو سببلی اِکّدنك صولدنده. احمد رضابك‌گه هجوملر باشلانغان: قزلرمزنی یاوروپالیلاشدروجقلر. اون مکتبده دین دیانت بولمایه‌جق... دیه بر طاقم سوزلر ایله، عوام خلقن غلیانغه کیترگانلر. آز قالغان. شونك ایچون احمد رضا بك‌گه هجوم ایته‌جك بولغانلر. نهایت، مکتب آچلمی قالغان. شونك ایچون ایندی موکّایوب، مسلمانلردن انصاف کونوب اوطورا. آنلك قاراوی، بوغازنك روم ایلی هم آناطولی یاقلرنده ایکی یرده آمریقا قز مکتبلری (آمریقان قولله‌ژلر) غایت شوکت وعظمت برلن قوقرایشوب اوطورالر. بو «آمریقان قولله‌ژ» آلوك روم ایلی طرفنده برگنه یرده ایدی. صگره ترقی ایتکان. شاکردلری آرتوب آندغنه صیمی باشلاغانلر. چونکه صوك یللرده مونك مسلمان قزلریده کوب کرگانلر. حاضرنده یوزگه یاقن مسلمان قزلری اوقی ایکان. شونك ایچون ابتدائی و رشدی قسملرینی اولگی اورنده قالدروب، اعدادی قسمینی اسکدار طرفینه آحفانلر. یاوروپالیلاشودن قورقغان مسلمانلرنك انگلیزلەشودن قورقماولری، بالالرن خالص مسلمان تربیه‌سنده بولاچق بر مکتبده اوقتودن قورقغان مسلمانلرنك خالص خرستیان تربیه‌سنده بولغان بر مکتب‌گه بیرودن قورقماولری شایان تعجب توکلمیدر!

بوغاز اچن طاغن بر آز کیلگاچ آناطولی یاغنده مشهور، گوزەل «بکلر بگی» سرایی هیچ اختیارسز هر کمنك کوزلرن اوزینه جلب ایته. حاضرنده مونك اچنده سابق سلطان حمید طورا. دیلر. ینه بر آز کیلگاچ روم ایلی یاغنده، یاوروپانك مشهور بنارندن صانالغان و ٤٠ میلیون صوملرغه توشکان «چراغان» سرایی‌نك یانغان خرابه‌سی، بختی کویگان کشی کبك مأیوس و مکدر بولوب اوطورا. بو، موندن بر ایکی یل اولك یانسه‌ده توزه‌ترگه کرشمه‌گانلر. چونکه، یا کارتو، توزه‌تو، یاصاو ایله ماتاشورغه بیچاره تورکلرگه وقت یوقدر. آنلرنی ئلی داخلدن ئلی خارجدن یوده‌ته طورالر.

. مجروح تورك عسکرلرن قاراب «هلال احمر» ده خدمت ایتار ایچون استانبولغه کیلورگه جفعان گلثوم، رفیه و ایکی مریم خانملر ایله پاراخودده سویله‌شب: استانبولده ایندی هیچ بر بوش کشی یوقدر، اون یاشندن باشلاب یتمش‌گه قدر، قولینه قورال طوتارلق بارسیده عسکرلك‌که یازلغان. وطن مدافعاو وظیفه‌سینه کرشکان. هر کم مال، ملك و عائله‌سندن واز کیچوب: «یا ناموس، یا اولوم» دیب میدانغه چقغانلر، دیه عرض ایتوب کیلگان ایدك. چونکه، بزنك نظرمزده، حاضرنده تورکیه باشینه کیلگان بو حاللر فوق العاده مهم

تاریخی دقیقه‌لردن عبارت اولوب، آلتی یوز یللق بر دولت معظمه‌نڭ خریطه‌سی میدانغه قویولا. اگر تورکلر حاضر اوزلرینڭ عسکری و ملی ناموسلرن قوتقاره آلماسه‌لر صڭره اشلری بیك ناچارغه قالووی یاقن احتمال ایدی.

پار احوددن کیلوب یارغه چقماچده استانبول منظره‌سی بتونله‌ی بزنڭ فرضنڭ خلافنچه چقدی. شویله که: استانبول کمرکندن جفقاچ «سرکه‌جی» و «باب عالی» اورامنلری بوینچه اوتوب «مسرت» اوتلنه بارغانده اورامنڭ ایکی یاغنده هیچ صاناب بتماسلك درجه‌ده کوب بولغان قهوه خانه‌لرده شول قدر کوب خلق اوطورمقده ایدی که، هیچ برسنده آیاق باصاجق یر یوق. قهوه خانه‌لرنڭ اچلری گنه توگل. طشلریده طوغان: اسکه‌میه‌لر قویوب ترانوارلرغه اوطورغانلر. عادتی اوتوب بولنی. بارسیده غایت طازا، شه‌ب، ماتور تورکلر، غایت کبار کیینگانلر هم بیك اربسماق اوطورالر. احتمالکه، بو کون بایرامدرده. شونڭ ایچون شولای اوطورالردر، دیدك. لکن هر کون و استانبولنڭ هر اورامنده‌ده حال شولای ایکانلگی، صوڭندن کورلدی. بونڭ سببن صوراشدق: «نه اولاچق افندم، الحمدلله بزنڭ منتظم عسکریمزده چوقدر. اگر ارزاق یتشدریلورسه آنلرده ایی محاربه یاپابیلورلر» دیدیلر. واقعا، اعتراض ایته‌رگه سوز طابا آلمادق...

مجروحلر قارارغه کیلگان خانملریمز باشده تورکچه یاکه فرانسزچه یاخشی بلمه‌گانگه هم مونده‌غی احوال ایله طانش بولماغانغه کوره، خدمت که اورنلاشو- لری حقنده مینم آنلرغه قدر الحال معاونتم ایجاب ایتدی. برلکده کیتدك «هلال احمر» جمعیتی‌نڭ مرکز اداره‌سینه. بو، «محمودیه» جاده‌سنده گوزه‌ل بر بناده ایکان. اچینه کروب مدیری دوقتور بسیم عمر پاشانی صورادق. خبر بیردیلر. بزنی بولمه‌سینه چاقردی. اورتا یاشلی. غایت تکلفسز بر یاوروپالی قیافتنده‌گی آدمدر. باشده فرانسزچه سویله‌شه باشلادی. صڭره بزنڭ شمال تورکلری ایکانلگنی آڭلاغاچ تورکچه که ده‌یله‌ندردی. حال و مقصدنی آڭلاتدق. بیك خوش قبول ایتدی و ممنونیت اظهار قیلدی: یاش و ضیالی مسلمان خانملرنڭ بویله حسیات عالیه اظهار قیلولری زیاده‌سیله شایان تبریکدر، دیدی. خانملرنی مجروحلر باقمق ایچون هلال احمر خسته خانه‌سینه قویاچقنی، آنده روسیه‌دن کیلگان بر روس خاتونی، هوللاندیادن کیلگان بر بارونیسا بارلغینی و بو کونگه، کینه هلال احمرده خدمت ایتمك ایچون وینگریادن ۱۵ خاتون قز کیلوب دار الفنونده‌گی خسته خانه‌گه یرله‌شدرلدکلریني بلدردی وسزنی «هلال احمر» مرکز اداره‌سنده خدمت ایتوچی تورك خانملری ایله‌ده طانشدره‌یم دیه، یوغاری

قانفه آلوب چقدی. آنده ایکی اوچ تورك خاتونی اولورا ایدی. آنلر ایله کورشدردی. فوق العاده ممنونیت اظهار ایتدیلر. یانلرنده چیت مملکت خاتونلرندن بر ایکی مادام اوطورالر ایدی. نیمسچه و فرانسزچه سویله‌ب بونلرنك روسیه‌ن مسلمان قزلری اولنقلربنی و مجروحلر قارارغه کیلگانلکلرینی بلدردیلر. هیچ کوتولمه‌گان یرده تمام یاوروپالی خانملر قیافتنده روسیه‌ن مسلمان قزلرن کورو آلارنك بایتاق حیرتلرن موجب بولدی.

«هلال احمر» مرکز اداره‌سنی، ئلله نیچه بولمه، هر قایوسنده ئلله‌نی قدر کشی یازوب اشله‌ب طورالر. بر ایکی بولمه‌سنده مخصوص خانملرغنه خدمت ایتەلر. برنیچه بولمه‌لرینده، اعانه طریقیله جیولغان کیوم صالوم، کولمك اشطان طاستمال، یورغان کبك نرسه‌لر اویوب قویغانلر. اوزینه مخصوص آوطوموبیللری هیچ طوقتاوسز کیلوب کیتوب طورا. هیبت ایکیپاژلر ایله یاوروپالی ماداملرده هیچ اوزلوکسز کروب چقوب طورالر. بونلر قایسی شونك اوزنده، قایسی شعبه‌لرنده اشلی‌لر ایکان..

نهایت، بزنك خانملر ایچون تعیین ایتلگان خسته خانه‌گه کیتدك. بو، استانبولده مرمره دیگزی بوینك، «قدرغه» میداننك غایت زور بر نیچه بنالردن عبارت ایکان. بو بنالر اچنده الوك آنوشیرفدلق مکتبی هم ولادتخانه بولغان. لکن صوغش چقغاچ آلارنی موقت بتروب مجروحلر ایچون بالنیتسه یاصاغانلر. آنده‌ده خانملرنی بیك گوزه‌ل قبول ایتدیلر. بونده خدمت ایتوچی دوقتورلرنك بر نیچه‌سی ایرلر اولوب، قالغان مأمورلر، خادمه‌لر و مجروحلرنی قاراوچیلر بارسیده خاتونلردر. مینم غزته مخبری ایکانلگمنی بلگاچ، خسته خانه‌لرینك هر طرفن و مجروحلر یاتقان بولمه‌لرن بارسنده کورسه‌تب چقدیلر. خسته خانه بیك پاك. ترزه‌لری غایت زور اولوب افراط یاقطی. بولمه‌لر بییك، هوا کوب. مجروحلر ایچون بیك یاحشی قاراواتلر قویولغان. قاراواتلرده یومشاق و پاك صرمالر و هیبت آدیاللر. مجروحلرنك اوست باشلرینه کیگان نرسه‌لری سوت شیکللی آپ آق.

بر بولمه‌ده مجروح آفیتسرلر یاتا ایکان. تورلیسی تورلی یرندن یارالانغان. بر مایورنك صول کوزینه بدره تیوب بتونله‌ی آغوب چقغان. هیچ برسنك طاوش طن یوق. غایت صبر وسکونت ایله‌گنه طورالر. قایسی قرن طایانوب طورا. خسته خانه‌نك مدیری ژاق سوخامی آدن بر یهودی، دوقتورلری ارمنی‌لر وبرسی حیدر زاده احمد آدلی بغدادلی بر عرب ایکان. بارسیده بیك نزاکتلی

وحسن تربیه‌لیلر. تورکچه‌دن باشقه دخی فرانسزچه سویله‌شه‌لر. بونلردن ماعدا، محض مجروحلر قاراو ایچون «بوسنه هرسه‌ك» دن احمد محمدوویچ آدلی بر مسلمان دوقتور کیلوب شونده خدمتگه کرگان. نیمسچه، فرانسزچه سویلی. تورکچه آز بله. اوز لسانلری بوشناقچه‌در.

مجروحلر قارار ایچون روسیه‌دن کیلگان مارجا ایله‌ده شونده کوریشدك. یلیزاویتا نیقولایوْنا کناگینه آبالینسقایا. دیدی. اوزینك اصل مسکاولی اولوب، صوك وقتلرده «طولا»ده فیلدشرلك ایتوب طوردیغنی سویله‌دی. یاشی اوتوزلر تیره‌سنده بولسه کیره‌ك.

ــ روسلرده اسلاولق حسیاتی بو قدر نق حکم سورگان وقتده سزنیچك آنده بارماینچه مونده کیلورگه ایسابله‌دیگز؟ دیدم.

ــ مین، انسانیت طرفداریمن، تورکلرنی سویه‌من، تورکلردن دوستلرم کوب، شونلك ایچون مونده کیلدم دیدی. شول کونلرده‌گنه بو خسته خانه‌گه روسیه سفیری‌نلك زوجه‌سی مادام گیرس‌ده کیلوب قاراب یوروگان. خسته خانه‌نی بیك یاراتوب کیتدی، دیب شوشی کناگینه أیتدی. خسته خانه‌ده‌گی خاتون خادملر و قاراوچیلرنلك برنیچه‌سی تورك خانملری، قالغانلریده روم، ارمنی، یهودی کبی تورلی ملت و دین‌که منسوب کشیلردر. بو خسته خانه‌ده ایکی یوز مجروحلك اورن حاضرله‌نگان، لکن، ثلی طولی توگل. مجروحلری ۱۲۰ قدردر. دوقتور جسیم عمر پاشا اوزی یش یش مونده کیلوب قاراب چغا ایکان.

حاضرگه، استانبولنك ظاهرنده کورلگان منظره حقنده‌ده قصقه‌غنه بر نیچه سوز أیتوب اوتیم:

استانبولنك هیچ بر یرنده تراموای، قونقه یورومی. چونکه آتلری عسکرگه، خادملرینك کوبسی صالداتقه آلنغان. بولایده آتلر عسکرگه آلنوب بیك آز قالغان. شول سببلی ایزؤوشچیکلرده آز بولغانغه بهاسی بیك قیمت. هر یرده و هر وقتده ایزؤوشچیك طابوب بولمی. پایتخت ادارهٔ عرفیه آستنده بولغانلقدن استانبول طرفنده کیچ ساعت ۱۰ دن، غلطه وبك اوغلی طرفنده ساعت بردن صوك اورامغه چغارغه یارامی، طوتلر، تفتیش و تحقیق ایچون آلوب کیته‌لر. شوکا کوره، استانبول طرفنده کیچ ساعت ۹ ده اوراملرده بتون حیات بته. عسکر و پاترولدن باشقه هیچ کم قالمی. یالگز مجروحلر طاشوچی، یاکه عسکری خدمتده بولنوچی آفطوموبیللرگنه آرلی بیرلی چابشالر.

ذاتا، استانبول طرفنده کیچ ساعت ٦لرده همه کیبتلر یابلوب بته دیورلك. آشخانه‌لر و قهوه خانه‌لرگنه ٧ - ٨ لرگه قدر صوزولا . مونده عادتدن طش یانغین، ترتیبسزلك و خرستیانلرغه تیو کبی نرسه‌لرنك هیچ برسی بولماغان . بناءً علیه، بو خصوصده یاوروپا وروس غزته‌لرنده کورلگان نرسه‌لرنك بارسیده خطا و یالغاندر . وبا آوروی عسکر آراسنده بر آز بار ایسه‌ده ایشتلگان درجه‌ده کوچلی توگل و کوندن کون کیموکده اولدیغی آڭلاشیلا . شهرده . بولای خلق آراسنده وبا بلن آوروچیلر تاولیکگه ٣٠ - ٤٠ قدر اولوب ، اولوچیلر شونك یارطیسی مقدارنده بولغانلغی هر کون رسما نشر ایتله طورا . میلیون یارم خلقلی بر شهر ایچون بونك کوب توگل ایکانلگی ظاهر و وقتیله پیتربورغ ده‌غی وبانك نی قدر کوب تلفات بیرگانلگی معلومدر.

١٢ نویابر.

صلح مذاکره‌سی باشلانو. بو حقده تورکلرنك فکری. تورك غزته‌لری نی دیلر؟ توقیفلر. رسمی بیاننامه. پارتیه نزاعلری. استقبال امیدلری نیچك؟

حاضرگی ساعتده استانبولده ایڭ مهم صانالغان مسئله ایکیدر. برسی صلح مذاکره‌سی باشلانو. ایکنجیسی «اتحاد و ترقی» جمعیتی اعضالرینك توقیف وحبس ایتلولری. مونده غزته‌لرده یازلغان سوزلرگه و آڭلاشلغان خبرلرگه کوره، برنچی مرتبه‌ده یاوروپا دولتلری بالقان حکومتلرینك صلح شرطلرن تورکیه‌گه بلدرگاچ کامل پاشا کابینه‌سی آنلرنی قبول ایتمه‌رگه ممکن طابماغان. چونکه اول شرطلر اچنده: ادرنه، اشقودره، مناستر، چتالجه‌لرنك بالقان حکومتلرینه تسلیم ایتلولری، آناطولیدن عسکر کیتریلونك طوقتالووی بولغان و آوزدن غنه ایشتلگان خبرلرگه کوره. بلغار عسکرینك پارادنی قورماده استانبولغه کرووی‌ده شرط ایتلگان. تورکیه بو شرطلرنی قبول ایتمه‌رگه ممکن طابمایینچه صوغشنی دوام ایتدررگه امر بیرگان هم صوکغی چتالجه صوغشی تورکیه ایچون موفقیتلی بولغان. بو صوغشده بلغارلر جیگه آلماغانلرغنه توگل، بلکه یاخشوق نوق جیکلوب کوب تلفات بیرگانلر و بایتاق یر کیری جیکنگانلر. شول صوغشده بولونوب قایتقان مجروح بر آفیتسرنی اوزم کوروب صوراشدم.

صوغشنڭ نیچك بولغانلغن، بلغارلرنڭ قایسی اورنلردن چیگندکلرن، کوب تلفاتلری بولغانلغن و تورکلرگه اسیر توشکان بر بلغار آفیتسرینڭ سوزینه بناءً، بلغار عسکرینڭ آزیغی بتوب آلتی کوندن بیرلی آچ طوردقلرن بیان ایتدی.

بونڭ اوزرینه تورك عسکری خیلی روحلانغان. آناطولی طرفندن یاڭی عسکر کیلو دوام ایته. عسکرگه آزق و قورال یتکورگه هم آورو و مجروحلرنی طاشورغه بیك جیکل. جونکه چتالجه استانبولدن بر ایکی ساعتلك کنه یرده‌در. ادرنه هنوز بیرلمه‌گان. بلکه آنده‌غی تورك عسکری بر نیچه مرتبه‌لر چغوب بلغارلر بلن صوغشقانلر هم آنلرنڭ چتالجه‌غه آزق و قورال کیتره طورغان یوللرنده کیسکانلر. شولای بولغاچ اش گل تورکلر فائده‌سینه بولورغه. بناءً علیه صلح مذاکره‌سی باشلانماسقه تیوش ایدی. حالبوکه، ۱۰نچی نویابرده کامل پاشا اوزی صوغشنی وقتلیچه طوقتاتب طورو حقنده بلغار چاری فردینانده‌غه تیلیغرام ایله مراجعت ایتکان. ۱۱ نچی نویابرده آندن قبول جوابی کیلوب، آلوك ایکی یاقدن‌ده حاضرلنب قویلغان وکیللر ۱۲نچی نویابرده کوندز ساعت ۲ده، «باغچه کوی» دیگان یرده قاره قارشی کیلوب کورشکانلر. هر ایکی یاق بر برسی ایله طانشوب رسم تقدیم اجرا قیلنغان. اصل مسئله حقنده سویلشه باشلاو ۱۳ نچی نویابرگه قالدرلغان. «باغچه کوی» چتالجه یاننده، تورك و بلغار عسکرلرینڭ آراسنده بر اورندر. بو اورننی حاضرگه بی طرف صاناب طوررغه بولغانلر و متارکه مسئله‌سی ٤٨ ساعت اچنده اوزیلووی شرط ایتلگان. تورکیه حکومتی اوزیلك قبول ایته. آلاچق ایك صوڭ شرطلرینی باش قوماندان ناظم پاشاغه بلدروب و رخصت بیروب قویغان.

موندہ‌غی تورك غزته‌لری گل تورك عسکرینڭ موفقیتن یازالر. محاصره‌نی طاشلاب چققان تورك عسکری، جاوید و قاره سعید بر شهر قوماندانسنڭ سلانیك‌گه طابا کیتکانلر دیب یازدیلر. اوزاقده اوتمه‌دی، اول آنده باروب یتوب، سلانیك‌ده‌گی یونان و بلغار عسکرینه شهردن چغارغه اولتیماتوم‌ده بیردی. دیلر. حتی ۱۲ نچی نویابرده استانبولده، سلانیك یاکیدن تورك عسکری قولینه تله‌کسکان ایکان دیب ده خبر شایع بولدی. بلغار مینانوسیسلری تورکیه‌نڭ حمدیه قره‌یسرن یارالسه‌رده آنی بیك اهمیتسز، دیلر. اول اوزی استانبولغه سلامت قایتوب یتکان. توزه‌تلور ایچون ترسانه‌گه کرتلگان. آلده اون کوندن تمام توزه‌تلب یاکیدن اشکه باشلابه‌جقدر. اما بلغار مینانوسیسلرینڭ ایکیسی بتونلی باطقان. ایکیسی بوزولوب اشدن چقغانلر ایمش.

صوڭ بو حالده، کامل پاشا نیچون بلغاریا چارینه مراجعت ایتوب متارکه صوری و صوغشنی دوام ایتدرونی تنوش طابی؟ هر حالده بالقان حکومتلرینڭ آلغان یرلرندن چغارغه راضی توگل‌لکلری معلوم بیت؟

بو سؤاللرنی موندا صوراغان کشیده یوق، جواب بیرگان کشیده یوق. غزته‌لر کیچه گل تورك عسکرینك موقعیت و مظفریتن. حتی آراسی بر نیچه کون اوتوب طاغن بر آز عسکر کیلگاچ تورکلرنك صوفیه‌گه باروب کره آلاچقلرن یازالر ایدی. بوگون ایسه آنلر اونتولدی. گل صلح مذاکره‌سن یازالر. شول قدرسی بارکه، گویا چتالجه‌ده جیکلگاندن صوڭ بلغار حکومتی اولگی شرطلرن اوزگارترگه میل کورسه‌تکان. ناظم پاشاده بلغار عسکرینڭ ترکیه حدودندن کیرو چیغوون تکلیف ایته‌جك. متارکه باری شونڭ اوزرینه‌گنه بولورغه ممکن. یوقسه، صوغش دوام ایته‌چکدر، دیلر. شولای یازغان غزته‌لرنی اوقوب قهوه خانه‌لرده‌گی تورکلر، ترکیه‌نڭ دشمانلر طرفندن آلنغان یرلری اوزینه قایتاریلوون امید ایته‌لر. اما، قهوه خانه‌لرده عمر اوتکارمی و عوامنی یواتوب یازوچی غزته‌لرنڭ سوزلرینه اهمیت بیرمی طورغانلری: جیکلدك. غائب ایتدك. اش فنا، دیلر.

آڭلاشیلاکه: چتالجه‌ده تورك عسکری‌نڭ پازیتسیه‌سی یاخشوق نق بولسه‌ده باری اوزلری قارشی طوروب مدافعه ایته آلو ایچون‌گنه‌در. تجاوز امیدلری یوقدر. بر آز کونلر اوتسه آناطولی‌دن یاڭی تورك عسکری کیلوب قوت کسب ایتولری ممکن ایسه‌ده. تگی یقده‌ده بلغار، صرب، یونان عسکریلك برلشوب چتالجه‌غه هجوم ایتو احتماللری بك یاقندر. چناق قلعه بوغازی تیره‌سنده یونان و بلغار عسکریلك حرکاتندن مونده برده بحث ایتماسه‌لرده اول یاقده‌ده اشلرنڭ کوڭللی توگل‌لگی بلنه. مماستیر کیتکان. سلانیکنڭ کیری قایتاریلو احتمالی یوقدر. ادرنه‌نڭده کوبموکه قدر حدی آلووی معلوم توگل. انگلتره‌نڭ «تایمس» غزته‌سی‌ده، ممکن مرتبه تیزره‌ك صلح باصاب قالورغه کامل پاشاغه توصیه ایته وکون اوتکان صاین صلح شرطلریلك ترکیه ایچون نچارلانا بارلچغن بیك قطعی روشده تامین قیلا. مونده شوندی سببلر ایچون، حاضرگی متارکه مسئله‌سی باشلانغان بولوب حفا. لکن، بو متارکه ایچون قویلغان شرطلرنڭ کوبسی صلح شرطلریده بولوب داخل ایته‌در. بناءً علیه، بوگا صلح مذاکره‌سی باشلاندی دیب ایتورگه‌ده یاری.

یاصالاچق صلحنڭ نتیجه‌سی ترکیه ایچون حیات و ممات مسئله‌سی بولغانلقدن تورکلرنك بوگا فوق العاده اهمیت بیرولری و بتون تورکنڭ یوره‌گی

تتره‌وی لازم ایدی. حابوکه. مونده برده آلای توگل. یوغاریده أیتکانچه. ایك کوب قسدی. اوزلرن یواتوب یازوچی غزته‌لرنك سوزلریه اتانوب: «انشاءالله خیر اولور، بلغارلر کندی حدودلرینه چیکلورلر» دیب طورالر. اشنی آکلاغان بیلك آزغنه‌لری: غائب ایتدك، اشلر فنا کیدییور، دیلر. باشقه‌چه آرتق قایغرو، هیجان و غلیان کبی نرسه‌لر یوقدر. بعض برلریده، باری بر بتدك ایندی، هیچ بولماسه فائده‌سزغه تورك قانی توگولمه‌سن. ملت آقچه‌سی ئه‌رم بولماسون، نور کیله‌ی قونقارا طورغان ایرلر کورو بزکه نصیب بولمادی، ی بولسه‌ده بولسون. اورته‌لق تیزره‌ك طنچلانسون، دیلر.

شونی‌ده أیتوب اوتمی حال یوق: تورك غزته‌لرینك طوغری سوزلی بولغان لری یابلوب بتکان. قالغانلری ایسه حاضرگی مأمورلرگه ریالی بولوب، عمومیتله گل خلقنی یواتا طورغان روشده‌گنه یازوب طورالر. خلق یاراتماسه‌ده، آچی بولسه‌ده طوغروسن یازیق دیمیلر. افکار عمومیه‌نی اوزلری یاصارغه طرشمیلر، بلکه اوزلری عوام فکری آرتندن باروی طنتراق و راحتره‌ك کوره‌لر. شونك ایچون افکار عمومیه معلوم و معین بر مجرا بویونچه بارمی. کیچه تگل‌ه‌ی حق بولغان نرسه، بوگون بولای حق بولا بارا. ذاتا، ادارهٔ عرفیه بولغانلقدن نق یازارغه، نق سویلرگه و اوزی بلگانچه محاکمه یورترگه غزته‌لر ایچون امکان‌ده یوقدر. شوکا کوره. غزته‌لرنك عوام فکرندن آیرلماولری وحکومت اشلری حقنده فکر و انتقاد بیان ایته آلماولری بیك عجب‌ده توگلدر.

«اتحاد و ترقی» چیلرنك توقیفلری مسئله‌سی مونده آطنه اون کوندن بیرلی بتون افکار عمومیه‌نی اشغال ایتکان هم حاضرنده‌ده ایتمکده‌در. حاضرگه قدر «اتحاد و ترقی» چیلرنك زور کشیلرندن اوشبولر حکومت طرفندن توقیف ایتلگانلر: آلوك وقفلر میبیستری بولوب طورغان و آناطولی اصلاحاتی هیئتینه اعضا تعیین ایتلگان خیری بك، آلوك داخلیه ناظری و «اتحاد ترقی» جمعیتی‌نك باش سیکره‌تری بولغان حجی عادل بك. سابق معارف ناظری امرالله بك. جلال بك. آلوك سلانیك گوبیرناطوری بولغان کاظم بك. سابق استانبول دیپوتاتی ارمنی خلاجیان افندی، نافعه نظارتی مدیرلرندن صلاح‌الدین بك. طب فاکولتیتی مدیری عدنان، تیلیغراف مرکز مدیری صادق، سابق مطبوعات مدیری فضلی نجیب، اعیان باش کاتب سابق اسماعیل مشتاق، مجلس مبعوثان باش کاتبی عاصم؛ مکتب حقوق شاکردلرندن حکمت. پوچته و تیلیغراف ناظری‌نك معاونی فؤاد، سابق دیپوتات حبیب بك و دوقتور عبدالله جودت بك‌لر

کوریله‌که، بونلر بارسیده «اتحاد و ترقی» فرقه‌سینك ایك الوغ واشلکلی آدملرندندرلر. بونلردن باشقه، کینه «اتحاد وترقی» اعضالرندن سابق مالیه مینیستری جاوید بك. طنین محرری و سابق استانبول دیپوتاتی حسین جاهد بك. سابق پارلامینت رئیسی احمد رضا بکلر و سائر بعض لر آلدانراق یاوروپاغه قاچوب اولگورگانلر.

بونلر نیچون توقیف ایتله‌لر ایکان؟ دیب صور اشغانده مونك هر کم: «افندم، کورمیسنمی باشمزغه کیلگانلرنی؛ بارسیك شول «اتحاد و ترقی» جیلر شوملغیدر، بر نیچه کشی حکومتنی اوز قوللرینه آلدیلرده مملکتنك آستن اوستکه کیتردیلر. بر باقدن مملکتده‌گی همه خرستیانلرنی بیزدردیلر، ایکنچی یاقدن بزدن یاوروپانك محبتن صووتدیلر، ئه اوزلری نیزره‌ك صوغش باشلیق دیب نمایش یاصادیلر. باب عالی‌گه هجوم ایتوب ترزه‌لرن واتدیلر، حاضرلەنب بتماسدن الوك حکومتنی صوغش باشلارغه مجبور ایتدیلر. صکره اوزلری عسکر آراسینه کروب، صالداتلرنی صوغشماسقه قوتورتدیلر: حاضرگی حکومت باری بر ایندی مملکتنی صاتدی. یوقعه صوغشوب قانگزنی ئه‌رم ایتمه‌گز دیدیلر. آنك اوستینه‌ده مملکتده اختلال چغاروب حکومتنی ینه‌دن اوز قوللرینه آلاچق بولدیلر. ایشته بو کونگی حاللریمزگه سبب بارسیده آنلردر» دیب جواب بیره‌لر ایدی.

مونه، بو گون بو حقده حکومت رسمی بیاننامه نشر ایتدی. بو بیاننامه شول یوغاریده ایتلگان سوزلردن عبارت دیه‌رلکدر. حتی توقیف ایتلگانلر آراسنده بوسی پادشاهنی و حکومتنك زور کشیلرن بومبا یاکه باشقه طریق ایله اوترونی اوز اوستینه آلوب فدائی یازلغان و آنك بو اشی پالیتسه‌نك تحقیقاتندن آڭلاشلغان ایمش.. بونی ده ینه حغاررغه نله‌وجیلر حقنده یومشاق حرکت ایتونی حکومت اصلا جائز طابماغانلقدن بونلرنی توقیف ایتارگه وتفتیش بعدنده تیوشلی جزالرن بیررگه تیوش طابقان بولا..

بو اشلرنك اصلی فصلی نیچك بولغانلغی حقنده حاضرگه زور معلومات بیروب بولمی. لکن، تورکیه‌نك حاضرگی دهشتلی مغلوبیتی «اتحاد و ترقی» مخالفی بولغان بر حکومت وقتنه طوغری کیلدی. صلح یاصالوب. آنك آچی نتیجه‌لری بتون دهشتلری ایله میدانغه چقماچ افکار عمومیه‌نك حاضرگی حکومتگه قارشی آحولاناچغی و آزغنه تشویق ایتوچیلر بولسه آنی کوتاروب طاشلارغه تله‌یه‌جگی ظاهردر. «اتحاد و ترقی» چیلر میدانده بولغان مونده تشویق ایتوچیلرنك آنلردن عبارت بولاچغی‌ده بیك آچق معلومدر. شول سببلی

حاضرگی حکومت‌نگ بونلر حقنده‌غی بو حرکتی کیله‌جکده اوزینگ اورنن صاقلارغه طریشودن عبارت بولوب قالادر. تورکیه‌نگ روم ایلی قطعه‌سن جیتلرگه تسلیم ایتوب صلح یاصاغان بر حکومت‌نگ دخیل اش باشنده قالووی وطن منفعتی ایچون فائده‌لیمی، توگلمی، یاکه نله‌سه‌ده قالا آلورمی - بونلر باشقه مسئله‌لردر. کیله‌جکده کوربلور. لکن، حاضرگه قوت آنگ قولنده. یوز وک کم‌ده ایسه سلیمان شول‌در.

حکومت‌نگ «اتحاد و ترقی» چیلر حقنده بولغان بو شدتلی حرکتن وحکومت‌نگ ادارهٔ عرفیه اعلان ایتوون «حریت و ائتلاف» چیلر غزته‌سی بولغان «تشریح» (علمدار) بیك ماقطاب یازا. حکومت اتحاد و ترقیچیلر قولنده وقتده ادارهٔ عرفیه‌گه قارشی ایلك نق به‌یله‌نوچی غزته شوشی «علمدار» ایدی.

تورکیه‌نگ بو کونگی خراب‌لق‌غه توشووینه ایلك زور سبب شول اوز آرا بولغان پارتیه اختلافلری ایکانلگن، تورك عسکرن بلغارلر توگل، تورکلرنگ اوز آرا طارتشولری جیکدگن اقرار ایتوچیلر مونده کوبدر. خصوصا ضیالی‌راق قسملری شونی بله‌لر. لکن. پارتیه اختلافنه شول قدر قمارلانغانلرکه. مثلا: اگر حاضرده اتحاد وترقیچیلر اش باشینه کیتریلوب. بتون دشمان عسکرن حدوددن قووب چغاراجقلری آیرم آچیق معلوم بولسه بیله، آنلرنگ مخالفی بولغان پارتیه قطعی صورتده راضی بولاچق توگل، اتحاد و ترقیچیلر واسطه‌سیله قوتولودن ایسه، بالقان اسلاولری طرفندن یوتولونی ترجیح ایته‌چکدر.

مونه شونگ ایچونده، اورتا صنف بر قسم عقللی‌غنه سوداگرلر و بی‌طرف تورکلر موندن صوگده اوزلرینگ استقباللرینه امیدسز قاریلر. بلمیم. بز اویغانورمزمی ایکان، آزیاغه جقسه‌قده شول حالمز دوام ایتماسمی ایکان، دیلر.

۱۳ نویابر.

٦

چتالجه‌گه مخبرلرنی یبارمیلر. حربیه نظارتنده. آناطولی عسکری. کوڭلبلر. مکتبلرده ومسجدلرده. یارالی بر صالداتنڭ سوزلری. «اتحاد وترقی» چیلر. صوغش یرنده‌گی بلغار هم مسلمان آوللری. استانبولده. مشروطیتنی بترو خبری. متارکه مسئله‌سی. اتفاق مثلث وائتلاف مثلث. غزته خبرلری.

صوغش میدانینه چتالجه‌غه کیتارگه رخصت صوراب حربیه مینیسترلگینه مراجعت ایتکانلگمنی یازغان ایدم. بر نیچه واسطه‌لر آرقیلی اوتکاندن صوڭ، نهایت ١٣ نچی نویابرده حربیه مینیستری‌نڭ مشاوری فؤاد پاشا حضورینه کردم. مین کرگانده آنی کوتوب طوروچی آفیتسرلر بیك کوب ایدی. آلارنڭ اشلری بتوب نوبت میڭا یتکانچه بره‌ر ساعت اوندی. فؤاد پاشا قصقه‌غنه بویلی بر کشی. باشنده عسکری بورك. کوزنده کوزلك. زور زالده بر اوستال یانینه اوطورغان. یاننده تیلیفون. مینوت صاین، تلی آندن تلی بوندن اوزی بلەن سویله‌شه‌دورالر. آفیتسرلرنڭ قوللرنده کاغدلر بار. اوز نوبتلری یتکاچ شونی کیتروب بیره‌لر. فؤاد پاشا تیزگنه اوقی‌ده کاغدنڭ چیتنه بر نرسه‌لر یازوب اوزلرینه قایتاروب بیره طورا. سویلشو فلان بیك آز.

نوبت میڭا یتکاچ: اوزمنڭ روسیه‌لی بر غزته مخبری بولغانلغمنی وصوغش میدانینه چتالجه‌غه کیته‌رگه تله‌دگمنی بیان ایتوب شوڭا رخصت بیریلوون اوتندم. بو، ١٣ نویابرده ایدی. «مخبرلرگه آنده باررغه رخصت بیرلمی، الەکدن بارغانلرنده قایتاردق، ذاتا حاضر آنده صوغش یوقدر، اگر یاڭیدن باشلانسه اول وقت کوررمز» دیدی. طبیعی. بوڭا اعتراض ایته‌رگه ممکن توگل ایدی. تمنا ایتدم حقدم. صوڭره. چتالجه‌غه بویله خصوصی صورنده قاراب قایتور ایچونگنه بارو ممکن بولماسمی دیب، رخصت صورارغه مرکز قوماندانلغنه کیتدم. بوده شولوق حربیه نظارتی دائره‌سنده ایدی. اوز تبعه‌مزدن میدان حربده قرداش روغلری بولغان کشیلرگه رخصت بیررگه ممکن ایسه‌ده جیت تبعه کشیلرینه بیرلمیدر، دیدی. موندەده اش بولمادی. چاره یوق. شول سببلی حاضرگه مونی کیچکدررگه طوغری کیلدی. فی الحقیقه، رخصتسز نیسز باروب خصوصی صورتده‌گنه یوروب قایتو ممکن ایکانلگی آڭلاشلسه‌ده مین

مونی موافق كورمەدم. خصوصا ایكی اوچ كون اۏلوك كنه قفقاسیەدن كیلگان بر مسلمان آفیتسرنك، خرستیان ایكی ایبداشی ایله اشپیون صفتیله توقیف ایتلگانلكلری غزنەلردە یازیلوب چقفان ایدی. اجنبی تبعەسی بولغاج شبهە توشورو احتمالی بولغان اورنلردن صاقلانونی نیوش طابدم.

مناسبت كیلگاندە، حربیە نظارتندە كورگانلرم حقندەدە بر نیچە سوز آیتوب اۏتیم:

توركیەنك صوغش مینیستری و باش قوماندان وكیلی ناظم پاشا.

توركیەنك حربیە نظارتی استانبولنك بایزید میدانندە غایت زور بردائرەدر. بونك ایشك آلدی مربع بر نیچە چاقروم زورلغندە بولسە كیرەك. بنالریدە كوب وزور لردر. مین بارغانده، كیرەك بنالرنك اچلری وكیرەك ایشك آلدی لغرم طولی عسكر و آفیتسرلر ایدی. ایشك آلدندە ئلله نیچە یردە عسكر اوكرەتەلر. بونلرنك كوبسی یاڭا جیولغان كوكللیلر. یاكە آناطولیدن كیترلگان زاپاسنویلردر. كوكللی فرقەلر ئلله نیچە تورلی قیافت و شكلدە. دورت بیش یوز كشیدن عبارت بر فرقەنڭ اوك بلەكلرینە كبك بر لینتە ایلە أری ایتدروب «داغستان كوكللیلری» دیب یازلغان. ایكنچی بر فرقەنكندە «كورد كوكللیلری» و باشقە برسندە «ارضروم كوكللیلری» دیب یازلغان ایدی. كوردلردن بر نیچە خاتوننكدە ایرلر شیكللی كوكللی بولوب عسكرلك ایتارگە كیلگانلگن سویلەدیلر. دارالفنون طلبەلرندن عبارت كوكللیلردە شوندە مەش كیلوب اوگرەنەلر. بتون دائرە اچی قرمسقە كبك قاینی.

ئلله نیچە یردە طوپلر حاضرلیلر، ملطقلر بوشاتالر یاكە تویلر. خلاصە: ابس كیتارلك بر فعالیت حكم سورە. شول كونلردەكنە گیرمانیادن یوز اوتوز

بیش طوب کیترلدیگنیده نقل ایتدیلر. دائره‌لرنك قریلرنده زور قازارمالر بار. هر قایوسینك اجلریه کروب قاراب بوردم. آیاق باصاچق یر یوق. عسکر طولی. لکن، کیوملری قیافتلری شول قدر مختلف‌که آیتوب بترلك توگل. قایسی فسلی، قایسی بورکلی، قایسی چالمالی. قایسی باشینه باشلق اوراغان. قایسی خاکی توسده فس کبك چوقسز نرسه‌لر کیگانلر. قازارمالرنك قایوسنده آشاب اوطورالر، قایوسنده موزیقه اوینیلر، قایوسنده‌ده مسجد بولمه‌سنه گوزله‌تب نماز اوقیلر.

مین استانبولغه کیلگاندن بیرلی هر کون آناطولی‌دن ئلله نی قدر عسکر کیلوب، سرکه‌چی واقزالندن چتالجه‌غه طابا اوزاتیلا طورا. بو واقزال مین طورغان «مسرت» اوتدلینه کورشی کنه بولغانلقدن هر کون کورر که طوغری کیله. بونلر کیچ‌گه طابا، قاراکغی توشکاچ یبار بلهلر. بتون اوراملرنی یاکغراتب جرلیلر. بونلر ئلی اوز کیوملرنده بولا. قوللرنده قورال فلان یوق. کیوم و قورالنی حماسی صوغش میدانینه یاقن یرده‌ره‌ك بیره طورغانلردر. آرالرنده بیك یاش بالاغنه‌لری بولغان شیکللی. یاغشوق الکان و قارتلریده بار. بولار کیتکانده اورامغه خلق جیولا. ایکی یاقدن قاراب سیر ایتوب طورالر. مسلمانلرنك بونلرغه چن کوکلدن محبت ایتوب و ئلله نی قدر امیدلر باغلاب قاراغانلقلری ئلله قایدن بلنوب طورا. بعضیلری متأثر بولوب کوزلرندن یاشلری طاما. اما اوز آرا پش، پش سویله‌ب کوبسنچه استهزائی بر ره‌وشده تبسم ایتوب قالوچی گربکلر و ارمنیلرنك نیچك قاراغانلقلری دقت ایتکان کشیگه بیك معلومدر.

یوسف افندی آقچورین یوز باشیلق رتبه‌سی بله‌ن صوغشقه کیتکان، چتالجه یاننده خادم کوینده دیدیلر. آنك ایپداشی سابق کوتاهیه مبعوثی فرید افندیك کیتکان. بو کشی هم ترکیه و پاریژ دارالفنونلرن اکمال ایتکان بر ذاتدر.

دارالفنون طلبه‌سی بله‌ن کوکللی یازیلوب چتالجه صوغشنده بولونغان عارف افندی کریه‌وف دورت مرتبه صوغشقه کرگان، آخرنده ۹ نجی نویابرده قولندن یاره‌لانوب، استانبولنك طشنده «زیتون بورونی» خسته خانه‌سینه کیترلگان. جراحتی خوفلی توگلدر. باکو میلیونیرلرندن شمسی افندی اسداللایف‌نك کچکنه اوغلی علی بك‌ده کوکللی بولوب صوغشقه کیلگان. بو کون‌کنه میدان حربگه کیتدی. کیوم صالوملرن هر قایوسن اوزی آلغان. گیمنازیا تربیه‌سی کورگان، ٢٥ یاشلرنده مهابت و گوزه‌ل بر یکتدر. عمومیتله روسیه مسلمانلرندن

کوکللی بولوب یوز قدر کشی کیلگانلکنی سویلیلر.

حاضر مونده ابتدائیلردن باشقه همه مکتبلر تعطیل‌در. کوبینه خسته‌لر قویغانلر. شهرده وبا بولغانلقدن‌ده مکتبلرده اوقونی طوقتاتقانلر. استانبول طرفنده همه تیاترلر و کینیماتوغرافلرده یابق. آیا صوفیه، نور عثمانیه، سلطان احمد، سلیمانیه، والده جمعی کبک استانبولنك زور ومشهور جامعلرینك ایشك آلدینه قرق کلیسا و لوله بورغاس صوغشلرندن کیری قایتقان عسکرلرنی طوترغانلر. آرالرنده آورولری وحتی وبالیلرده بار دیلر. جامعلرنك قاپقه‌لری بیکلی. طشقی یاقدن تیره‌له‌ی صالداتلر قاراول طورا. شونك ایچون حاضرگه بو جامعلرده نماز قیلنمی وکشی کرتلمی‌در. بو صالداتلرنك عیبلرن تیکشروب چغارا بارالر وقباحتلیلرن صودغه بیره‌لر، یاکه تیوشلی اورنلرغه اوزاتالر، دیلر. جامع ایشك آلدنده‌غی صالداتلر رشه‌تکه یانینه کیلوب قاراب طورالر. اوتکان بارغانلرده آنلرنی سیر ایته‌در. ایتولرینه قاراغانده بولرنك صانی بارلغی ۱۵ مکلرگه یته‌در.

قرق کلیسا صوغشنده بولغان مجروح بر صالداتنی کوروب صوراشدم. آنده‌غی حاللر بیك اوکایسز بولغانلقنی بیان ایته. بر نیچه کون بر ره‌تدن متصل یاکغور یاوب طورغان. آیاق آستی تزدن پچراق بولغان. زور و آور طوپلرنی کوچررگه هیچ ممکن بولماغان. تگرمچلری پچراقغه کره‌ده قالا. هیچ چغاروب بولمی ایکان. بعضا سیگزه‌ر، اونار صو صیبرلری جیگوب طارتدروب قاراغانلر. لکن، فائده کورمه‌گان، آربالر واتلوب، باولر اوزیلوب بتکان، اما طوپلرنی کوتروب بولماغان. شول سببلی تورك عسکری، کیری چیککانده آلار بارسیده بلغارلرغه قالغان. اوستدن طوقتاوسز یاوب طورغان یاغور ایله جلانغان تورك عسکرینه یتارلك آزقده بولماغان. اوچه‌ر کون آچ طورغانلر. شول سببلی تمام حالدن طایوب کیری چیگارگه وقاچارغه مجبور بولغانلر. طارالغانك صوکنده نی طوغری کیلسه شونی آشاب ونی طوغری کیلسه شونی اچوب خسته‌لنگانلر. شوندن وبا ظاهر بولغان. یوقسه «اتحاد و ترقی» جمعیتی اعضالرینك: «صوغشماکز، باری بر مملکتنی صاتدیلر» دیب قوتورتولری بولماغان. ذاتا، باشنده آزغنه عقلی بولغان انصافلی کشیلر بو جمعیت اعضالرینك کوبسی ایك مقتدر وایك حمیتلی هم فدا کار آدملردن بولغانلغن اقرار ایته‌لر. طبیعی، کوب آرسنده ناچارلریده بولور. لکن، آندی‌اش هر جمعیتده‌ده بولورغه ممکندر، دیلر.

صاف قلبلی تورکلرنك عیبنی «اتحاد و ترقی» چیلر اوستینه آودارورغه طربشولری، آنلرنك مقصد و مسلکلرندن یاخشی خبرلری بولماغانلقدن وتملی

تللی گریکلر، ارمنیلر سوزینه هنوز اشانچلی کوز برلن قاراغانلقدن‌غنه کیله‌در. «اتحاد وترقی»چیلر تورکیه‌ده تورك حاکمیتی یاصاو اجتهادنده ایدیلر. بعضا بو خصوصده آریغراق آشخچلق ایتوب اشنی بوزدیلر. لکن مقصدلری طوغری ایدی. اما، ائتلافچیلر نلك دوستلری بولغان آرناودلر وگریکلر اوزلرینك همرلرن کورسه‌تدیلر: یاور وپاده عثمانلی حاکمیتی کیموگه یاکه بتوکه ایلك زور سببچی لر شولار بولدی. بیچاره، ساده‌دل تورکلر حالا، آرناودلرنی ماقطیلر «واتحاد ترقی» چیلرنی یمانلیلر.

کینه شوشی «قرق کلیسا» صوغشنده بولغان کشینك سوزلرینه بناً، صوغش یرنده‌کی تورك ومسلمان آوللرینه‌ده زور فلاکتلر کیلگن. مثلا: تورك آفیتسر لری، صالداتلر جبر ایتمه‌سن دیب بلغار آوللرینه تیره‌له‌ی قاراول قویوب صاقلاناللر، بلغارلرنك هیچ نرسه‌لرینه تیدرتمیلر. آنلرنك آزفی تولوکلری بارسیده سلامت طورا ایکان. چونکه آلارغه آزغنه جبر بولدیسه بتون یاوروپانك طاوش کوتاروودن قورقتانر. اما تورك آوللری تیره‌سینه قاراوللر قویولماغان. شول سببلی، آچ صالداتلر آنده کروب، آلارنك هر نرسه‌لرن آلغانلر، آشاغانلر، طالاب جبرله‌ب‌ده آلغانلر. شوکا کوره، تورك آوللری بتونله‌ی اشدن چغوب قالغان. ایندی بلغار عسکری هجوم ایتوب تورك عسکری جیگنه باشلاغاچ بلغار آوللری تیره‌سنده‌گی قاراولچی صالداتلرده طاشلاب قاچقانلر. شولای ایتوب، بلغار آوللرینك بر شرپیلرینه‌ده ضرر کیلماینچه آنلر بلغارستان قول آستنه تمامیله صاو سلامت کوینچه طابشرلغانلر. بیچاره مجروح صالدات بو حاللرنی کوز آلدینه کیتره‌ده تورك آوللرن وآنده دوچار فلاکت بولغان مسلمانلرنی ایسکه توشوروب کوزلرندن یاشلری کیله.

حاضرگه استانبولده بیك طنچ‌لق. یانغین، طالاو، اوترو کیسو کبك نرسه‌لر عادتده گیدنده آز، دیلر. قرق کلیسا مغلوبیتندن صوك مونده بر آز حاللر اوکایسزلانوب قالغان. شول وقتده چیت دولتلر استانبول یانینه صوغش پاراخودلری کیترگانلر. آلار ئلی حاضرده استانبول -ایله غلطه آراسنده طاولر شیکللی تزیلشوب طورالر. صکره، بو پراخودلردن شهرگه عسکرده چغارغانلر. بونلرنك بر قسمی شول دولتلرنك سفارتخانه وقونسولخانه‌لرن وبر قسمی باشقه‌لر شیکللی مؤسسه‌لرن صاقلارغه تعیین ایتلگانلر. اما تورك پالیتسه‌سی بتریلوب، آنك خدمتنه بونلر کرشمه‌گانلر، روسیه حکومتی ایسه روم پطریقخانه‌سن صاقلارغه دیب بر صوغش پراخودن کوپرنك اچکی یاغینه خلیجگه‌ده کرتگه

بولغان. لکن بورکیه حکومتی آکا مساعده ایتمه‌گان. شهرده طنجلق دوام ایتوب طورغاچ حکومت چیت دولت سفیرلرینه مراجعت ایتوب بو عسکرلرن کیری پاراخودلرینه آلورغه تکلیف ایتگان. سفیرلر اوز آرا کیگاشکاننک بعدنده بو تکلیفنی قبول ایتکانلر وحاضرنده بر نیچه‌سی سفارتخانه وقونسولخانه‌لرن صاقلار لق‌غنه آلوب قالوب آرتق عسکرلرن وپولیموتلرن کیری پراخودلرینه کرنکانلر. قالغانلرنده کرته‌چکلر ایمش.

وبا دوام ایته. لکن چیت غزته‌لر یازغانچه کوچلی توگل. مثلا: «آدیسسکی نوؤوستی» نلک: استانبول ایله حتالجه آراسنده آیاق باصارلق اورن یوق، وبادن، حومادن اولگانلر ایله طولیدر، دیگان خبرلری قطعی صورتده یالغاندر. اوزم کیچه‌گنه آت برلن ادرنه قپوسندن استانبولنلک طشینه جغوب مغری کوینه طابا بر نیچه حافروم باردم. آندی هیچ نرسه‌لر یوق. ناسیلکه برلن کوتاریلوب کیتریلوچی باری بر آورو اوچرادی. اولده وبامیدر، باشقه آورومیدر، معلوم توگل ایدی.

مونی کیلوب اوز کوزلک برلن کورگاننک صوگنده روس و یاوروپا غزته‌لری مخابرلرندن بعضیلرینک تورکیه و تورکلر حقنده شول قدر یالغان، یاکلش و مبالغه‌لی نرسه‌لر یازولرینه حیران قالاسن. مدنیتلی کشیلرده‌ده بو قدر دین و ملیت تعصبی بولور ایکان دیب ایسلک کیته. مثلا: روس غزته‌لرندن بعضلری گویا: بلغارلر استانبولغه کره‌ک بولسه‌لر تورکلر آیاصوفیه‌نی هواغه کوتارنرگه حاضرلنگانلر ایکان، دیب یازدیلر. آندی نرسه‌لر مونده تورکلرنلک خیاللرینه‌ده کرگانی یوقدر. سلانیکده گریکلر مسلمانلرنلک بر مسجدلرن جیرگاوگه نه‌یله‌ندرگانلر دیب استانبول غزته‌لری یزدی. مسلمانلرنلک یوره‌کلری آچنغاندر. لکن. آکا قاراب هیچ بر تورلی وحشت اجرا ایته‌رگه کرشمه‌دیلر. مسلمانلرنلک صبر و توزملی‌لکلری کیره‌گندن آرتوغراق درجه‌ده کوبدر.

حکومتنلک «شورای دولت» (بزده‌گی سیناب اورننده) اعضالرن آرتدررغه و ارمنی، روم، یهودی کبی غیر مسلم ملتلردنده اعضالر تعیین ایتارگه قرار بیرگانلگی آکلاشلغان ایدی. بونلک اوزرینه خلق آراسنده: «مجلس مبعوثاننک دورت یللق دوامندن بر فائده کیلماو و خلقنلک فکرینده مشروطیت ایله اداره قیلنورلق درجه‌گه یتشماو سببلی حکومت مجلس مبعوثاننی بتروب، آنلک اورنینه شورای دولتنی‌گنه قالدره‌چق ایکان» دیه خبر شایع بولدی. بوتون غزته‌لر ایله حکومت شول خبرنی تکذیب ایته. آندی بر نیت بولغانی یوق، بو صرف

اویدرما بر خبردر دی. لکن. مونده کوب کشیلرنك فکرلرینه کوره اول خبر بتونله‌یوك اساسسز بولورغه اوخشامی. مجلس مبعوثاننی بترو اسمیله بولماسه‌ده آنك شکلن باشقه بر تورلیگه اوزگارتو معناسیله کیری‌گه طابا بر نیچه آدیم یاصالووی احتمال طونولا و «اتحاد ترقی» جمعیتی میدانك بولمادقدن صکره آندی آدیملرنی یاصاوغه جدی صورتده قارشی کیلوچیلر بولور دیب بولمیدر.

مونده آکلاشلغان احوالگه کوره: بالقان حکومتلرینك و تورکیه‌نك وکیللری متارکه یاصاو حقنده ۱۳ نجی نویابرده باغچه کوینده (بخشایش کوینده) برنجی مرتبه کوریشوب طانشقانلر. اوستونگنه آز ماز سویله‌شکانلر. ۱٤نده آچیق سویله‌شه باشلاغانلر. بلغارلر ایك برنچی شرط اولمق اوزره ادرنه و چتالجه‌نك تسلیم ایتلولرن، عسکر کیتریلونك طوقتالوون شرط ایتکانلر. تورك وکیللری بونی قطعیا رد ایتکانلر. شولای بولغاچ مذاکره طوقتالوب صوغش باشلانورغه تیوش ایدی، اما، مونه بوگون کوندز ساعت ۱۲ده مذاکره ایچون قویلغان ٤٨ ساعت طولوب اوزدی. صوغش باشلانغانی یوق و: «هر نه قدر مذاکره مدتی طولوب اوزسه‌ده و بلغارلرنك شرطلری قبول ایتلورلك بولماسه‌ده سویله‌شو مدتن طاغن بر آز اوزایتورغه. بو سویله‌شونی متارکه حقنده‌غنه توگل. بلکه اصل صلح حقنده ایته‌رگه تیوش طابلغان، بناء علیه بلغارلر آخرسی یومشی باشلاغانلر. بزنك اشلر خیرلی‌گه‌در انشاءالله» دیب استانبول دائره‌لرنده سویلیلر و غزته‌لرده شولای یازالر. بو مذاکره‌لر فوق العاده یاشرون طوتولغانلقدن و چتالجه‌دن مینیسترلر مجلسینه بیرله طورغان تیلیغراملر شیفره‌لی بولغانلقدن حاضرگه مونده طارالغان خبرلرگه بیك اشانچلی دیب بولمیدر.

شول بیك آچیق بلندی: انگلتره، فرانسیه، روسیه‌دن عبارت ائتلاف مثلث دولتلری تیزره‌ك صلح یاصارغه تورکیه‌نی بیك قصطیلر. بلغارلرنك شرطلرینه کونارگه دیه‌لیلر. اگر کیچکدرلسه تورکیه ایچون حاضرگیدنده ضررلی بولاچاغن آکلاتالر و عادتا بو خصوصده تورکیه‌نی تهدید ایته‌لر. بو دولتلرنك سفیرلری باب عالی‌نی‌ده بیك یش زیارت ایته‌لر، دیلر. انگلتره‌نك «تایمس» و «دایلی نیوس» غزته‌لری بو خصوصده حکومت آوزندن دیب أیترلك ایتوب تورکیه‌گه قارشی بیك قاطی مقاله‌لر نشر ایتدیلر. ۳ گر تورکیه تیزدن صلح یاصاماسه مصر مسئله‌سی قوزغاتلاچغن. انگلتره مصرنی اوزینه موشارغه تیوش تابلاچغن بلدردیلر و: «یاوروپا دولتلری آراسنده عمومی صوغش چقولردن ماتشلانونی امید ایتوب تورکیه یوقته وقت اوتکارماسن، آنی قصلدروب ماتاشماسلر، اوزینه

حاضرگیدنده ضررلی بولور» دیدیلر. کامل پاشانک دوستی بولغان انگلترەنک بویله بر وقتده، شوندی بر مسلک طوتووی عبرت آلورلق بر حالدر.
حاضر، تورکیه دائرەلرنده و عمومیتله خلق آراسنده اتفاق مثلث (گیرمانیا، آوستریا و ایتالیا) طرفدارلغی بیك نق اوسه. حتی، بو صلح نتیجەسنده اگر تورکیەنک مستقل یاشاوی اوکایسز بولورلق درجەگه کیلسه. بتونلەی گیرمانیا حمایەسینه کروب، داخلی آفطونومیالی بولوبغنه قالونی ایسابلەوچیلرده یوق توگل. هر نەقدر، حاضرگی تورکیه بیك ضعیفلندی ایسەده آنا طولینک طبیعی بیلغی. تورك ملتی‌نك یاخشی. سلامتلگی و مقتدر قوللرده اداره ایتلگان تقدیرده بو ملتنك کوب اشلر اشلی آلاچی، بتون دنیا مسلمانلرینك مقام خلافتگه معنا مربوط بولولری ائتلاف مثلثنی بایتق توشوندره و تورکیەنك اتفاق مثلثگه قوشیلوب کیتو احتمالی اجلرن طرنیدر. شول سببلی. آنلر حاضر تورکیەنی تمام خورلقغه توشوروب قالدرماقچی و بتون اهمیتن یوغالتماقچی و بر بتکانده بتونلەی بتروب قالماقچی بولالر. اما، حاضر موندە تورکیه منافعی اتفاق مثلث منافعی ایله مشترك ایکانلگن آکلاوچیلر کوبدر.

حاضرگی مینوتده استانبولده: بلغارلر بزگه فائدەلی شرطلر ایله صلحنی قبول ایتەرلر، یوقسه تورکیه آلارنی قبول ایتماس، صوغش دوام ایتار. دیگان فکر حکم سوره. «بزگه فائدەلی» دیودن عمومراق خلقنك مقصدی بیك زوردر: آنلر، بالقان حکومتلری اوز یرلرینه حیگلورلر. بولسەده آزماز حدود توزەتورگنه بولور دیب اویلیلر. بو البته آلارنك احوالدن غافللکلرندن نشأت ایتکان نرسەدر. چونکه غزتەلرده خلقغه درست معلومات بیرلمی. آلارنك فکرلری آلداتلوب طوتولا. مثلا: مناستیرنی صربلر آلدیلر دیب موندە آچق یازلغانی یوق ئلی. آنده عسکرنی طوتو بعض جهتلردن اوکایسز طابلغانلقدن تورك قوماندانی عسکرنی آندن چغاروب، ایکنچی برگه قویارغه موافق کورگان. دیب یازدیلر. آنده تورکلردن اسیر بیریلو، قوراللری کیتو فلانلر برسینده یازلغان یوق: شول سببلی تورکلرنك قایسیلری ئلی مناستیر کیتکاننی یوق. دیلر. سلانیك یاکیدن تورکلر قولینه توشکان دیب اشانوب طوروچیلرده آز توگلدر.

بوندی خطا فکر طاراتوب طوروده غزتەچیلر حکومتنك اوزنانمه اوزدروب بیارەلر: غزته ادارەلری، هر کون تورك عسکرینك ئلاه نیندی موفقیتلرن اری حرفلر برلەن یازوب اوزلرینك اداره خانه قاپقه باشلرینه ژبقوصه اور نیمه قویار. ایدی. حاضر حکومت شونی رسما منع ایتدی: آندی مبالغەلی نرسەلر یازوب،

صوکندن خلقنی مأیوسیتگه توشورو هیجان افکارگه سبب بولادر، شول سببلی رسمی بولماغان خبرلرنی غزته ادارەلری آلای قاپقه باشلرینه یازوب قویماسونلر دی.

حاضرگه مونده بلغارلرنڭ استانبولغه کرولرن ویاکه کره آلولرن ایسکەده کیترمیلر. چتالجەنی اوتوب کره آلماسلر، اوتکان تقدیرده بیله یاروپالیلر آنلرنڭ استانبولغه کرولرینه مانع بولورلر، دیلر. اما شولای بولسه ده موزی خانەدەگی قیمتلی نرسەلرنڭ یاشچیکلرده طوتریلوب «طوپقپو» سراینه طاشلغانلغی غزتەلرده کوریلوب قالدی.

۱۵ نچی نویابر.

۷

آغایوف توقیف ایتلو. «اتحاد و ترقی» چیلرنی قصو. پطریق نڭ ملتگه صوڭ سوزلری. صلح مسئلەسی. کم حمایەسینه کررگه؟ مجروحلرگه یاردم اشی. هلال احمر خستەخانەلری. غزته مخبرلری.

«اتحاد و ترقی» جمعیتی اعضالرن توقیف دوام ایته. حاضرگەچه ایکی یوزلەب کشی توقیف ایتلگان دیلر. بونلرنی حربیه نظارتی دائرەسندەگی ادارۀ عرفیه حبسخانەسینه یابا بارالر. بعضیلرن کفالت برلەن وقتلیچه چغاروب طورالر. کوبسن «قونیه»غه سورەچکلر دیب خبر چققان ایدی. بو درست بولمادی. آڭلاشلدغینه کوره، حاضرنده بونلرنی ادارۀ عرفیه محکمەسنده حکم ایته باشلاغانلر. محاکمه یابق روشده بولغانلقدن کروب طڭلاب بولمی هم غزتەلرگەده یازلمی. بو کونلردەگنه «اتحاد و ترقی» نڭ ایڭ اشلکلی اعضالرندن عمر ناجی بكنی توقیف ایتدیلر. بو کشی طرابلس صوغشی وقتنده شونده باروب تورکلر ایچون کوب فائدەلی خدمتلر ایتکان بر آدمدر. کیچه یعنی ۱۶ نچی نویابرگه قارشی تونده مشهور محرر احمد بك آغایوفنی توقیف ایتکانلر. آغایوف «ترجمان حقیقت» غزتەسنده باش محررلك ایتوب اوز امضاسیله هر کون باش مقالەسی نشر ایتەدر وفرانسوزچه «ژون تورك» غزتەسنده دائمی محررلك ایته ایدی. مونده کیلگاچده مین آنڭ یانینه کروب قصقەغنه آراده کوریشوب چقدم. «اتحاد و ترقی»چیلر حقنده قصنقی‌لق باشلانو سببلی ایوندن حفاغانلغی، غزتەلرگه مقالەلرنی ایوندن گنه یازوب یبارگانلگی آڭلاشلغان ایدی. احمد بك

آغایوف حاضرنده یورکیه تبعه‌سیدر. مونده کیلگاچده «اتحاد و ترقی» جیلر ایله برگه خدمت ایته باشلاغان و اوزن عموم استانبول ابتدائی مکتبلرینه مفتش تعیین ایتکانلر ایکان. اول بر نیچه آیلر هیچ آریمی طالمی یوروب بتون استانبولده‌غی ابتدائی مکتبلرنی بر قات قاراب چقفان. معلملری، پروغرام، کتابلری و اداره‌لری حقنده بیك مکمل معلومات آلوب، یتشمه‌گان یرلرن کورسه‌تکان و معارف نظارتینه اوزون بر لایحه تقدیم ایتکان. لکن، آنك لایحه‌سی و محاکمه‌لری دفتر‌ده آنغانچه اشلر اوزگاروب، اتحاد و ترقیجیلر اش باشندن توشوب کیتکانلر. ایندی مونه بارسنده جیوب تورمه‌گه یابالر. کینه بو کونلرده‌گنه، «اتحاد و ترقی» جیلردن مصرلی مشهور پرنس سعید پاشانك استانبول یانند‌ه‌غی ایمینیه‌سینه پالیتسه ۱۵۰ آتلی، ۲۰۰ جیاولی عسکر ایله باروب تنتو یاصاغان. گویا آنده اتحاد وترقیچیلرنك قورال حاضرله‌گان بولولری احتمال ایمش. سعید پاشانك وکیلی استانبولده‌غی مهاجرلرگه و مجروح عسکرلرگه یاردم ایتوب اعانه طاراتوب یوری. اوزی برله‌ن کوریشوب سویله‌شدم.

وطن شول قدر زور تهلکه‌گه توشکان بر زمانده مملکت‌نك ایك منتخب، ایك فعال و ایك حمیتپرور کشیلرینك تورمه‌لرگه طوتریلولری، یاکه حیاتلرن قوتقارر ایچون جیت مملکتلرگه قاچارغه مجبور بولولری نی قدر شایان تأسف بر اشدر. مونده بر وقتده بتون سیاسی اختلافلر بر یاقغه طاشلانورغه و بتون وطن اولادی برگه صاریلوب وطننی مدافعه ایته‌رگه تیوش ایدی. مونده ایسه بالعکس، وطن جان بیرگانده‌ده کامل پاشا بله‌ن سعید پاشا و آنلرنك طرفدارلری ایکی پارتیه بولوب اوز آرا طارتشالر.

آغایوف توقیف اولوندی. یانینه باروب قایتدیلر. آشاو اچو نرسه‌لری ایلتدیلر. «مونده اش اول قدر ناچار توگل، یانمزده مفتیلر و قاضیلرده بار» دیگان. اول توقیف ایتلگاندن صوك «ترجمان حقیقت» چقدی. اما آنك توقیف خبری شونده یازلمادی ئلی. مونده‌غی غزته‌لرده کوبه‌و حریت بارلغن کورسه‌ترگه شول کافی بولسه کیردك.

حاضرنده استانبولده «اتحاد و ترقی» طرفداری هیچ بر غزته قالماغان. «طنین» و «حق» غزته‌لرن بتونله‌ی تعطیل ایتوب امتیازلرن بترگان و مطبعه‌لرن پیچاتله‌گانلر. همده «حق» و «طنین» غزته‌لرینك مسئول مدیرینه، ناظم پاشاغه تل تیدرگان ایچون دیب یکرمی لیرا اشتراف صالغانلر. الوك سلانیکده چغ طورغان «توران» ادلی «اتحاد و ترقی» غزته‌سی آنده یونانلر کرگاچ بر

آز طوقتالوب طورسه‌ده. یونان حکومتندن رخصت آلوب ینه‌دن یفا بانلاغان. لکن آنی استانبولغه کرتمیلر. اتحاد و ترقیچیلر وقتنده خارجیه ناظری بولوب طورغان عاصم بك‌ده حاضرنده خاتونی برله‌ن ویانه‌غه کیتکان. آنده قائن آناسی مادام «ماراس»نك ایمینبه‌سنده طورالر ایکان. (عاصم بك‌نك خاتونی ویانه‌لی بر نیمس قزیدر).

بو کونلرده مونده‌غی روم پطریقی (گریکلر مفتیسی) یواکیم اولدی. بتون سفارتخانه‌لردن پطریقخانه‌گه تعزیه بیان ایتدیلر همده استانبول لیماننده طوروچی اجنبی صوغش پراخودلری‌ده فلاقلرن یارطیلاش ایندروب تعزیه قیلدیلر. پطریق اولگان وقتده کلیساکه و ملتکه خطابا اوزینك الوغ مأمورلرینه اوشبو سوزلرنی ایتوب قالدرغان دی:

«سز مینم خلیفه‌لرم بولاچقسکز. مینم طرفمدن صزلغان سیاست یولندن آیرلماکز، کلیسا و ملتمزنك فلاغن یوغاری طوتوب، محترم حقوقمزنی جینلر قاشنده بیله مدافعه ایتکز، قورقماکز».

اگر تورکیه‌ده مسلمانلرده شوندی سیاست پلانلری صزوب قویا و شوندی نصیحتلر أیتوب قالدرا طورغان مفتیلرگه مالك بولسه‌لر فنا بولماس ایدی!

صلح حقنده مونده بوگونده (۱٦ نویابرده) بر نرسه آکلاشلمادی. حکومت بونی غایت یاشرون طوتا. باری مذاکره‌نك دوام ایتوون‌گنه غزته‌لرده رسما تبلیغ ایتدی. لکن، غزته‌لرنك خبر و مطالعه‌لرنده تورلی فکرلر بار. مثلا: «اقدام» غزته‌سینه، حاضرگی کونده بوداپشته‌ده بالالرن اوقتوب طوروچی باش محرری جودت افندی متارکه وصلح حقنده بر مقاله یازوب، بتون یاوروپای عثمانی‌نك دشمانلر قولینه کیته‌چگن، تورکلرگه قالسه یالکز استانبول ولایتی‌نك گنه قالوی ممکن‌لگن. لکن آنی‌ده اوز قوللرنده صاقلی آلو تورکلر ایچون ممکن بولمایاچقن، آنا طولی‌نك تدریجا جیتلرگه کیته‌چگن یازاده. نهایت بلغارلرغه خطاب ایتوب: «سز تورکیه‌نی بتونله‌ی بتررگه سبب بولسه‌کز آنك اورنینه یاصالاچق الوغ حکومتلردن اوزکزنده ضرر کیلور. سزگه تورکیه کبك یاخشی کورشی طابو ممکن بولور» دی و نتیجه‌ده: بلغارلرنی آور شرطلر قویماسقه اوندی.

«میزان» صاحبی مشهور مراد بك «اقدام» غزته‌سینه اوزون بر مقاله یازوب: حاضرگی صوغش‌نك اصلده اسلاو ایله نیمس عنصرلری صوغشی بولغانلغن، روم ایلی قطعه‌سینك برلین عهدنامه‌سی بویونچه مونان ۳۰ یل

آلوکوك تورکیه، فولندن اچقنغانلغن، تیك مناسب فرصت کیلگانچه‌گنه ظاهرده آنك قولنده قالوب طورغانلغن بیان ایته: «بزنك آنده آناطولی‌دن آقچه کیتروب وآناطولی صالدات‌لرن ئه‌ره‌م ایتوب طوروومز خطا بولغان، روم ایلی قطعه‌سینه ئلله فیحانوق آفطانومیالر بیررگه‌ده اول اوز مالی برله‌ن تیك اوزی پشسون ایکان» دی. مقاله‌سینك نهایتنده: تورکیه‌نك چیت بره‌ر دولتنك حمایه‌سینه محتاج حالده قالغانلغن بیان ایتوب. انگلتره یاکه روسیه حمایه‌سینه کروون معقول کوره: «روسیه‌نك چن دوستلغن قازانا آلو چیتن بولور، اما قازانساق بیك اساسلی بولور، مین مونی روسیه سیاستی‌نك ۳۹ یللق مخالفی صفتی بله‌ن سویلیم: بز کیچه‌گنه روسیه بله‌ن رقابت ایتارلك بر دولت ایدك. اما مونه بوکون آنك حمایه‌سینه محتاج بر حالده‌مز، آچی بولسه‌ده مونی اقرار ایتمی حال یوق» دی.

مراد بك فکرنچه، تورکیه انگلتره‌نك یاکه روسیه‌نك حمایه‌سینه کروب ۲۰ یللر ترقی ایتارگه و اوچیوز میلیونلق مسلماننك مرکزی کیله‌چکده دنیاغه زور نفوذ اجرا ایتارلك بر اورن طوتارغه تیوش ایمش. مراد بك بو سوزلرنی شایاروب‌می، چنلابمی یازغاندر، بلمی‌مز. لکن صماوار باشینه کوکای قویوب پشروب آلغان شیکللی‌گنه ایتوب، تورکیه‌نی بره‌ر اجنبی دولت حمایه‌سنده ۲۰ یل ترقی ایتدروب آلوبده صوکره دنیاغه زور نفوذ اجرا ایتدررگه تله‌وی بیك کولنچ بر فکردر.

بر مرتبه یاوروپالیلرنك حمایه‌سینه کرسه‌ك ۲۰—۳۰ یللر اوتکاچ چغونی ایسابله‌رگه اورن قالماسه کیره‌ك. «صلیب کرگان یرگه هلال کرماس» دیگان سوز یاوروپالیلرده بیك مقدس قاعده‌در. آلارنك بو قاعده‌نی اجرا ایته آلورلق کوچلری‌ده بار.

مراد بك‌نك بو مقاله‌سی بر قسم خلق‌غه مونده بیك ناچار تأثیر ایتدی. «قارتایغان. شاشمالی باشلاغان آحرسی» دیلر. شولای بولسه‌ده «حکمت» غزته‌سینك محرری حلمی بك مراد بك‌نك بو مقاله‌سینه اهمیت بیروب اوز غزته‌سنده شول حقده باش مقاله یازدی. آنك فکرنچه‌ده تورکیه بره‌ر بیوك دولت‌نك حمایه‌سینه کرمی بولدرا آلماسدر. لکن روسیه حمایه‌سینه کرو کیله‌چکده بتون ترقی امیدلرن بترو دیگان سوز بولاچقدر. انگلتره ایسه بو صوغش وقتنك اسلاولر یاغن طوتوب مسلمانلرغه اوزینك تمام دشمنلغن کورسه‌تدی. هندستاننك یوز میلیون مسلمانن ره‌نجتدی. ایندی مسلمانلرغه بر فائده کیلونی امید ایتو ممکن بولسه، اولده یالگز گیرمانیادن‌غنه ممکندر. بناءً علیه تورکیه

مراد بك . ابسمك وطنی !

ایچون ایك یاخشیسی گیرمانیا حمایەسینه کرودر.

مونده صولغ کونلرده، تورکیەنك رومانیا ایله برلەشوب اتفاق مثلثگه قوشلو فکری حاضرلنمەکده اولدیغن بیك زور اهمیت بیروب یازالر و سویلیلر. لکن تورکیه اشلرینك رەتن بلگان آدملر: «بوندی سوزلر باری بروق مهم فلاکت آلدنده خلقنك فکرن مشغول ایتوب و یواتوب طورر ایچونگنه حکومت طرفندن مخصوص حاضرلا طورادر. حاضر تورکیه ایچون ضررلی صلح یاصالو مسئلەسی مذاکره ایتله. شول اش بتوب خلقنك فکری طنچلاغاچ تگی خبرده باصیلور» دیلر.

آوستریا ایله روسیه آراسی صوونوغەده مونده زور اهمیت بیرەلر. محاربهٔ عمومیه بولسه انسانیتعه شوندی بلالر، موندی فلا کتلر کیلەچك دیب بیك نچکه قلملردن چیرتدروب اوچەر باغانلی مقالەلر یازالر. محاربهٔ عمومیه جماسون ایچون ایك یاخشی چاره «استاتوقو»نی بوزدرماو یعنی تورکیه طوفراغن بلغارلرغه بیردرماو ایکانلگن اثبات ایتارگه طریشەلر. لکن هیهات! یاوروپانك فکری آندی فلسفی مقالەلر برلن اوزگارمی. یالگز طوب و ملطق قونی قارشوسندەغنه اوزگارەدر.

مجروحلر مونده هر کون اون، یگرمی، اوتوز کشی کیتریلوب تورلی خسته خانەلرگه ییباریلە طورالر. خسته خانەلرده ترلگانلری جغا بارالر. آلوك خادم کوینده آزراق دوالانغانلردن کیچه استانبولغه اوچیوز کشی کیتردیلر. بونلك ۲۰۰ ی مجروح، بر یوزی آورولردر. مجروحلر ایچون خسته خانەلر کوب: نی قدر الوغ مکتبلر، قازارمالر و باشقه عمومی اورنلر بار، بارسیده دیەرلك خسته خانه یاصالغان. آنك اوستینه، مخصوص کشیلرنك زور ایولری‌ده بالنیسەگه ئەیلەندرلگان. قایسیغنه اورامده قاراما زور ایولرنك ترزەلرندن مجروح عسکرلر کوریلوب طورا. بونلرنك اوستنده هلال احمر فلاغی صالنلا. تورکلرنك شاکردلرندن و یاشلرندن بیك کوبسی شول خسته خانەلرده مجروحلرگه خدمت ایتەلر. خصوصا طبیه مکتبلرنده اوقوچی شاکردلرنك همەسیده دیەرلك شول خسته خانەلر خدمتندەدر، بو خسته خانەلرنك بعضیلرن گیرمانیا صلیب احمر جمعیتی، قابوسن انگلیز صلیب احمر جمعیتی، یاکه بشقه ملتلرنکی قاربلر. کوب آقچەلر صرف ایتەلر. دوقتورلر و خادملر برلن کیلگانلر. ئللە نی قدر صارغی اسبابلری و دوالر کیترگانلر. قارنوزلرینه قزل یاربم آی علامتی قویغان انگلیزلر، بیمسلر اعلا ایکیاژلر ایله شول خسته خانەلرده کیلوب خدمت ایتوب

كيتەلر. اجنبى ملتلرنك شونلرده خدمت ايتوچى خاتون قزلريده بتەسى توكل. توركلرنك اوز خاتون قزلرنده استانبولنك هر محلەسنده ديەرلك جمعيتلر ياصاب مجروحلرگه اعانەلر جيالر، كيرەكلى نرسەلرن تگەلر، حاضرليلر. خصوصا مصر مسلمانلرندن مجروحلر و مهاجرلرگه، صوغشده شهيد بولغانلرنك عائلەلريده كوب اعانەلر كيله.

حاضر مصر مسلمانلرينك هلال احمر جمعيتندن اوچنچى فرقه كيلدى. ٨٠—٩٠ كشى كيلگانلر. دوقتورلرى، خادملرى و همه اسبابلرى بار. مونده اوزلرن بيك زورلاب قارشى آلديلر. كيلوچيلر آراسنده پرنسلر، اديبلر، عالملر و مشهور سياسى آدملر بار. بعضيلرى ايله كوريشورگه طوغرى كيلدى. غيرت و حميتلرندن باصقان اورنلرنده طورا آلميلر— شول قدر روحليلر. ايكنچى فرقەلرى موندن الك كيلگان. آنده ١٦ طبيب، ١٠ آورو قاراوچى، ٣٠ طبيب معاونلرى و ايكى يوز قاراواتلق اسباب و اشيا بولغان. تورلى فنى قوراللر و جراحلق اسبابلرنده اوزلرى برلن آلوب كيلگانلر. مصرنك ضيالى يانشلرندن ثلى ياثى غنه يدى كشى مونده كيلوب كوكللى يازلغانلر وصوغش ميدانينه كيتكانلر.

استانبولدەغى انگلتره سفيرىنك خاتونى لەدى لاوتر استانبولده، لوندونده و مصرده توركيەگه صوغش اعانەسى جيارغه جمعيتلر تشكيل ايتكان. اول جمعيتلرنك شعبەلرن آچدرغان. جيولغان آقچه صوغشده بار الانغان ياكه اولگان عسكرلرنك محتاج قالغان عائلەلرن قارارغه طوتولاچقدر. بو آقچەلرنى تيوشلى روشنچه صرف ايتار ايچون لەدى لاوتر، برسى ايرلردن برسى خاتونلردن عبارت ايكى هيئت ياصاغان. شوشى هيئتلرنك قول آستنده خدمت ايچون دخيده اون دورت هيئت تشكيل ايتدرگان. خلاصه: زور بر آرغانيزاتسيه ميدانغه كيترگان. حاضرگه قدر بو هيئتلر قولينه اون بر ملك يدى يوز انگليز آلتونى (بر آلتون ١٠ صومدر) جيلوب. بونك ايكى ملكلەبى طوبولغان وقالغانلرى طوبولمقده ايكان. حاضر بش كيلگانلكدن، آچ و يالانغاچ كشيلرنك حاللرى فوق العاده قزغانچ ايكانلگى تعريفگه محتاج توگلدر.

يالطه مسلمانلرى حكومتگه بلدروب، يارەليلر فائدەسينه يكرمى ملك صوم قدر اعانه جيغانلر. قفقاسيەدن ١٥٠ ملك صوم قدر كيلگان ديلر. بزنك داخلى روسيەدن بيك آز بولورغه اوخشيدر. هند مسلمانلرى كوب يرلرده بو يل قربان چالماغانلر و قربانغه ديگان آقچەلرن مونده هلال احمر جمعيتنه يباروب طورالر.

مونددەغى خارجيه نظارتى تيرەسندن ايشتوويمه و آڭلاويمه كوره، خارجيه

نظارتی‌نك قوشووی بویونجه پیتربورغ سفیری طرخان پاشا روسیه حکومتی‌نك مساعده بیروب بیرمایه‌جگن صوراغان. آکارغه: «حکومت آندی اعانه‌نی جیارغه رسمی رخصت بیره آلماس. اگرده اوزلری تله‌ب بیروچیلر بولسه حکومت مانع توگللر» دیگانلر. شول سببلی اعانه جیار ایچون رسمی رخصت صوراب حکومتنی اوکایسز حالده قالدرو مناسبده بولمیدر. بیررگه تله‌گان کشی‌لر طوتارغه‌ده بیررگه کیره‌ك بولا. یبارگانده بر نیچه کشی برگه جیولوب یبارر گه‌ده یاریدر. طرخان پاشا خاتونی اسمینه یبارر گه یاراغان تیکللی. طوغری مونده یبارر گه‌ده یاریدر. مونده یبارگانده برەر بیلگولی کشی اسمینه یبارلسه تیوشلی اورنینه طابشریلوب کۋیتانسیه‌لری کوندریله همده غزته‌لرده اعلان ایتلمه طورادر.

روسیه سفیری‌نك زوجه‌سی مادام گیرس جنابلری عثمانلی مجروحلری ایچون مونده صلیب احمر شعبه‌سندن بر خسته خانه آچقان دیب ایشتکاچ، اوزی برلن کوریشوب سویله‌شیم، بلکه شول خسته خانه‌گه برله‌شوب داخلی روسیه مسلمانلری اسمندن دخیده بر نیچه قاراواتلق اورن آرتدررغه ممکن توگلمی دیب صورارم دیه سفارت خانه‌گه ایکی اوچ مرتبه باردم. لکن مع‌التأسف کوریشورگه ممکن بولغانی یوق ئلی. یا ایوده بولمی، یا وقتن طوغری کیترور حال یوق. ذاتا باروب یورر گه‌ده بیك یراق. ترامووای یوق. ایزۋوشچیکلرده بیك آز. قونسول و سفارتخانه‌لرگه کرولری‌ده قیین: اورام بوینده‌غی تیمر قاپقه‌لرنی برەر کشی صیارلق‌غنه آچوب، یاننده روس صالداتی طورا. کم و نیچون کیلگانگنی صوری؛ آندن اوتکاچ قاپقه توبنده‌گی شویتسارغه ایضاح بیررگه کیره‌ك. آنماری طاغن صالداتلر آراسندن اوتوب کررگه لازم بولا. ئلله نیندی شبهه‌له‌نوب قاریلر. چماسی، استانبولده ترتیبسزلك چغاررغه تله‌وچیلر کروب بومباملان ارغتماسونلر دیب تیکلمه‌نه طورغانلردر. معامله طاغن باروب قارایه‌جقمن.

صوغش وقتنده بالقانغه تورلی مملکتلردن بارسی ۲۲۰ له‌ب غزته مخبرلری کیلگانلر. حاضر تورکلر اوزلری طرفندن تملرنك کویسن صوغش میدانندن یبارگانلر. صوك کونلرده بو مخبرلردن بیشینی قضاغه اوچراغانلر: گیرمانیا مخبرلرندن برسی وبادن اولگان. ایکی انگلیز مخبرلری وبا برلن آورغانلر. بر مخبر ئلله قایده یوغالغان. دایلی نیوس غزته‌سینك بر مخبری بلغارلر قولینه اسیر توشکان.

٨

صلح مذاکره‌سی . باش قوماندانلرنڭ کورشووی . تورکلر نیچك قاریلر؟ تورك غزته‌لری نی فکر بیره‌لر؟ استانبولده طنچاق . «فلسفه‌لی» شعر .

صوغشنی موقتا طوقتاتوب طورو یاکه بتونله‌ی کیلشو حقنده تورك و بلغار وکیللری آراسنده مذاکره دوام ایتکانلگی مونده معلومدر . اما ، تفصیلاتی حقنده معلومات یوق . غزته‌لرده یازلغان سوزلر بر برسینه مخالف و بارسیده ظن وتخمین بله‌نگنه یازیلالر هم غزته‌لر اوزلریده شولای دیلر .

مذاکره ، کامل پاشانڭ بلغار چارندن اوتنووی بویونچه ١٣ نویابرده باشلانغان وسویله‌شرگه ٤٨ ساعت مدت تعیین ایتلگان . بناء علیه ، ١٥ نده کوندز ساعت برده بو مدت طولوب ، نی‌ده بولسه بر نرسه بولاچق ایدی . بر نرسه‌ده بولمادی . مذاکره مدتی‌نڭ دخیده اوزایتلغانلغی آڭلاشلدی .

١٥ نچی نویابرده پنجشنبه کون کوندز ساعت ١٢ده تورکیه عسکرینڭ باش قوماندانی ناظم پاشا «باغچه کوی» ده اوز چاترینده . بلغاریا باش قوماندانی گینیرال صاووف‌نی بلغار وکیللری ایله بر‌گه آشقه چاقرغان . نگیلر تیمر یول ایله کیلوب توشکانلر . (باغچه کوی تیمر یول اوستنده‌در) . تورك عسکری سلام بیروب آنلرنی قارشی آلغانلر . ناظم پاشا ایله گینیرال صاووف بیك صمیمی صورتده کورشکانلر . ایکی باش قوماندانڭ بو کوریشولری «بهادرلق حقنده بیك عالی حسیاتلرنی تجلی ایتدره‌چك روشده» بولغان . ناظم پاشانڭ بو ضیافتی ١٥ کشیلك بولغان . بیش تاریلکه‌دن آش بیرلگان . بونلرده چرز ، ماینوزلی لوره‌ك ، صووق ایت ، پلاو ، میوه بولغان . . . شوندن آرتی حقده کوب معلومات یوق . شونڭ ایله برابر ، بوگون استانبول دائره‌لرنده و مطبوعاتنده آڭلاشلغان خبرلرگه کوره ، صلح شرطلری اوشبولر بولووی ایکی یاق وکیللری طرفندن اساس اعتباریله قبول ایتلمشدر : ١) ادرنه تورکیه قول آستنده قالاچق ، لکن آنده کریپوستلر یاصاو حقینه مالك بولمایه‌چق . ٢) قرق کلیسا بلغاریاغه قالاچق . ٣) آق دیگزده‌گی «دده آغاج» لیمانی کینه بلغاریاغه قالاچق . ٤) یانیه و اشقودره شهرلرندن تورکیه ، عسکرن چغاراچق . ٥) تورکیه‌نڭ حدودی قاره دیگزده‌گی «مدیه» دن باشلانوب ، قرق کلیسانڭ جنوبندن ، ادرنه‌نڭ شمالندن

اوتوب آطه‌لر دیکزینه باروب تره‌له‌جك. ٦) آرناودلق‌غه استقلال بیریله‌جك.

گویا بیوك دولتلر شوشی شرطلرنی موافق کوره‌لر وآرناودلق‌غه استقلال بیروکه قارشی کیلمیلر ایمش. بوندن باشقه. دخی بوگون آڭلاشلغان خبرلرگه کوره، تورکیه ایله بالقان حکومتلری آراسنده اوشبو شرطلر ایله صلح یاصالغاچ بوغازلر هم آطه‌لر مسئله‌سن حل ایتو ایچون بیوك دولتلر طرفندن بر قونفرانس یاصالاچقدر.

شوشی خبرلر یاغشوق درست روشده آڭلاشلدیغی حالده، کیچ بلدن چغا طورغان «علمدار» غزته‌سی بوکون چققان نسخه‌سنده، زور حرفلر بله‌ن، غزته‌سینك باشینه: «سوینچ! استانوقو بوزولمایه‌جق، ایسکی عدودلر صاقلاناچق. یاوروپاده ایکی جریان بار ایدی. بری عدودلرنی اوزگارتو طرفداری. بری ایسکیچه قالدرو طرفداری، الحمد لله بو صوڭغیسی اوستکه چققان» دی.

قهوه خانه‌لر طولوسی تورکلرده موندی سوینچ خبرنی اوقوب الحمد لله دیلر، نارگیله‌نی برسی آرتندن برسن اچه بیره‌لر.

کیچه ١٦ نچی نویابرده چتالجه‌ده‌غی عثمانلی وکیللرندن صالح، ضیا ورشید پاشالر قایتوب مینیسترلرنڭ کیڭاش مجلسنده حاضر بولونغانلر. کیڭاش مجلسی تونله ساعت ٤ لرگه قدر دوام ایتکان. مینیسترلر ایولرینه آشارغه‌ده قایتماغانلقلرندن اوزلرینه دۋاریسدن آش کیتروب آشاتقانلر. بو پاشالر بوگون ایرتوك یاڭیدن چتالجه‌غه کیتکانلر. تورکیه‌نڭ برلین ایلچیسی عثمان نظامی پاشاده ١٨ نویابرده استانبولغه قایتوب یتوب. سلطان ایله کورشکاچده چتالجه‌غه کیتکان. کیچه طاغن استانبولغه قایتوب مینیسترلر ایله کورشکان.

١٦ نویابرده کون بویونچه یاوروپا سفیرلری وتورك مینیسترلری آراسنده کوریشو وسویله‌شولر دوام ایتکان. اوستریا وفرانسیه سفیرلری هم انگلتره باش ترجمانی ترکیه خارجیه ناظرینڭ ایوینه کیلوب کورشکانلر. صدر اعظم کامل پاشا کیچه الوك سلطان یانینه کروب چققان. صڭره گیرمانیا وروسیه ایلچیلری یانینه باروب کورشکان.

مونه. حاضرگه مونده. حکومت باشنده بولماغان عادی خلق‌غه ومطبوعات‌غه اوشبولردن آرتق بر نرسه‌ده معلوم توگلدر. ایندی شوشی معلوم بولغان قدریسینه وپایتختدن ٣٠ چاقروم یرده دشمن ایله کیلشو مسئله‌سینه خلق ومطبوعاتنڭ نیچك قاراولرینه کیله‌چك بولسه‌ق: مونسی غایتده تأسفلی بر حالده‌در. چونکه هیچ اثرلنمیلر وقایغورمیلر. بو طوغروده کوب کشیلر وتورلی صنف‌غه

منسوب آدملر بلەن کورشوب، صوراشوب فکرلرن آڭلارغه طریشوب قارادم. صالاتلر آچلق واوکایسزلق لردن تیزرەك قونولوب. کیمه آچ. یالانعاچ وحامیسز قالغان عائلەلری یانینه قایتاسیلری کیله. قهوه خانەده بر صالدات: «آه، قرداش، دورت یلدن بیرلی ایندی هیچ طوقتاوسز صوغشده یوریمن. ئلی یمن که. ئلی ماکیدونیاگه، ئلی آرناودلق غه یبارەلر. ایوده قارت آنام. خاتونم. بیش بالام بار. آلار اوزلری ایگون ایگه آلمیلر، کسب ایته آلمیلر. آچ طورالر، آوریلر. وفقیرلر. مینم یورەگمنی آلار صزلاتالر، آه شول مصالحه بولسەده بزنی تیزرەك ممذکتمزگه قایتارسەلر» دی. سوداگرلر صوغش سببلی سودا طوقتالوون، اشلری بوزولوون، باری بر اول بلغارلر بلەن صوغشوب تورکیه ایچون بر فائده کیلمایه چگندن. تورکیه جیکسه بیله آوروپالیلرنك خرستیانلرنی یاقلایه چقلرندن بحث ایتەلرده: «جانم، نی بولسەده تیزرەك اورنالق یاتشسەده اشلریمز یولینه کرسه ایدی» دیلر. اورتا درجه تورك یاشلری وضیالیلری حسسز و قایغوسز بر خلقدر. آنلر بالکز اوزلرینك مأموریتلرینه یورونی. آی باشنده معاش آلونی، افراط درجەده شیق وگوزەل ایتوب کیینونی بلەلر باشقەسن بیك آز ایسابلیلر. مملکت جیتلر قولینه کیتوب بتکاچ مأموریتلرندن چغاریلو واورنسز قالو احتماللرنده توبندرەك توشونمیلر؛ «آدم سنده! او وقت کوریلور، دها؛ انسان آچ قالماز» دیلر. وطن محبتی، ملیت عشقی، باشقه ملتلر ایله رقابت حسی. حب نفس، بر غایهٔ خیال کبك نرسەلر بونلرده قطعیا یوقدر. بتون کون و کیچ بویلرنچه عمرلرن قهوه خانەلرده اوتکارەلر. ئلله نیندی عربی وفارسی شعرلر سویلەشب لذتلنەلر. خلاصه: بونلردن بر نرسەده امید ایتو ممکن توگلدر.

بر قدر یاوروپا تربیەسی و جدیرەك تعلیم کورگان یاشلر و ضیالیلر بار. بونلر اشنك اساسن بیك یاخشی آڭلیلر. تهلکەنی کورەلر. وطن وملت محبتلریده بار. لکن مأیوسلر، روحلری توشونکی. حکومتنی اصلاح ایته آلورغه کوڭللری یتمی. «شولای ایندی، نیچه وقتلردن وعصرلردن بیرلی جییلوب کیلگان بیك کوب سببلر اقتضاسیله بزسیاسی استقبالمزنی یوغالتورغه محکوممز. بونی صاقلارغه طریشو بوشقه قوت صرف ایتوگنه بولادر. انگلتره، روسیه و فرانسیه قول آستندەغی مسلمانلر بیت یاخشی طورالر، طنچ یاشیلر، باییلر، علوم ومعارفده ترقی ایتەلر. بز ایسه خرستیانلر ایچون بتون راحت وسعادتمزنی فدا ایتەرگه وعمرمزنی دائمی صوغش ایله اوتکاررگه مجبورمز. بولای یاشاونك نی معناسی بار» ! دیلر.

بونلر حاضرگه قدر اوزلری ملت محکومه بولوب یاشاب قاراماغانلر. شونك ایچون ده باشقه ملت قول آستنده یاشاونك نیندی ایکاییسز جیتلری بارلعن توشونه آلمی طورغانده، کوره بولای سویلی طورغانلردر. حاضرگی کونده بونلر تل، ادبیات وفنون امور ملیه ودینیه‌لرن اوزلری ثله‌گانچه اشلمرگه وانلهنرگه ایرکلی بولدقلری حالده، باشقه بر ملت قول آستینه کروب ابتدائی مکتبلرنده‌ده اوز تللرنده اوقورغه ایرك بوماغانن کورسه‌لر اسه فکرلری اوزگارر ایدی.

ایندی حکومت اربابینه وزور پاشالرغه کیلسه‌ك آلارنك ایك زور فایغولری بوتون نوشکان طرلعدن احفنو و نیجك گنه بولسه‌ده شول قضانی اوتکاروب یباروددر. البته مملکتنك کیموی ایچون ده بیك خفالانا طورغانلردر. لکن، طاغن آندی موندی طنچسزلقلر چقمی‌غنه تیزره‌ك مصالحه یاصاب تویونی آرتوغراق کوره‌لردر. چونکه آلوکدن حاضرله‌نب کیلمه‌گانگه کوره. حاضر هیچ بر طایاناجق یرلری یوق. یاوروپا دولتلری بارسیده اوزلرینه حصه آلونغ‌غنه توشونه‌لر. خلق‌ده نادان؛ فقیر و حسسز بولغانلقدن صوك، قوری اطاعت بلن گنه کوب گه باروب بولمایه‌چقی معلومدر.

طرابلس مصالحه‌سی یعنی طرابلس قطعه‌سینك تورکیه‌دن کیتووی مونلغی تورکلرده هیچ بر حس قالدرماغان. آنی ایسابلوب قاراغان و تلگه آلغان کشیلر یوق. گویا طرابلس صوغشی و طرابلس‌نك کیتووی بولماغانده دیب بلورسن. مین بوکا فوق العاده تعجب ایتدم. حتی بویاولی آتقریتقه‌لر یاصاغانلر. آنده ایتالیا قرالی بلن سلطاننك رسملری توشورولگان. بر عرب قزی صفتنده بولغان طرابلس. ایتالیا قرالینه باش ایوب. تمنا ایتوب طورا. ایتالیا قرالی بلن سلطاننك باش طوغرولرینه صلح علامتی بولغان یاشل آغاج بوتاقلری قویلغان و آستینده: «مصالح عمومیه‌نك حسن جریانی ایچون طرابلس مصالحه‌سی عقد ایدلمشدر» دیه یازلغان. شول قارتوچقه‌لر کتاب مغازه‌لرینك ترزه‌لرینه قویلغان. صاتلالر. بونلر نیچك تورکلرنك یوره‌کلرن طرنامیلر ایکان دیب ایسم کیتدی. ایندی بلغار مصالحه‌سیله شول طرابلس مصالحه‌سندن کوب ورقلی بوماسدر. «مصالح عمومیه‌نك حسن جریانی ایچون...» دیب یازوب چغاررلر.

تورکلرده حسیات ملیه نق اویانماونك، ملی مسئله‌لرگه تیوشلی درجه‌ده قاری آلماولرینك سببلری البته کوبدر. باشلیچه‌سیده ابتدائی مکتبلرنك ناچارلغی، ابتدائی تعلیم‌نك یوقلغی‌ در. لکن، ثلی حاضر بیگره‌ك کوزگه کورنگان زیانلی نرسه‌لر تورکلرنك غزته‌لریدر دیب ایسابلیم. بر گنه نرسه‌نی‌ده طوغری و چن

معناسیله یازمیلر. اتحادچی غزته‌لری بر قدر درست نرسه‌لر یازا ایدیلر. اما حاضرگی کونده‌گیلر بارسیده محض عوامنی یوانب. آنلرنك فکرلرن شاشرتب، آلداتب طورا طورغان روشده یزالر. بو قدریسی جنایت بولسه کیره‌ك ایندی. دشمان پایتخت نلك قاپقه توبیه کیلگان، هر یاقدن صاروب آلغان. صلح صورارغه مجبور ایتکان. تورك غزته‌لری حالا: «مظفریات متوالیۀ عثمانیه‌دن...» (تورکلرنك گل جیکوب طورولرندن) بحث ایته‌لر.

بولغان اشلر بولغان ایندی. طوغروسن یازوب کیمچیلکلر اقرار ایتلسه و بوندن صوك اصلاحه و اوبانورغه دعوت قیلنسه وکورلگان مغلوبیتلرنك آجیلری و صررلری آکلاتلسه هیچ شبهه‌سز فائده‌لی بولور ایدی. عوام تورك خلقی شول غزته‌لرگه آلدانوب طرابلس صوغشنده‌ده تورکیه جیکدی دیب قالغانلر. حاضرگی بالقان صوغشنده‌ده شولای دیب اعتقاد ایته‌جکلردر. اما بوندن بر فائده بارمی؟ ضرردن باشقه هیچ نرسه یوقدر. تورکلرنك دینی علما قسمینه و خواجه دیگانلرینه کیلسه‌ك، بونلری بیگره‌ك بر کتسز بر خلقدر. بونلر بر نرسه‌ده توشونمیلر. کون بویی قهوه خانه‌لرده اوطوروب نارگیله اچه‌لر، تمدن‌گه عائد نرسه‌لرگه قرن قاریلر، حمیت دینیه‌لری یالگز ظاهری بر قیافتدن، معناسز عرف و عادتلردن گنه عبارتدر. بونلر عمومیت اعتباریله بزنك روسیه‌ده‌گی تاتار ملالرندنده فکرسز و توشونچه‌سز بر خلقدر.

شونی‌ده آیتوب اوتارگه تیوش طابامن، که بو یازلغانلرنك بارسیده شول صنفلرده بولغان اکثریت‌گه قاراب سویله‌نگان سوزلردر. یوقسه هر قایو صنفلده اننی بیك یاخشی آکلاغان. بو فلاکتلرگه تمامیله یوره‌گی یانغان، اگر بر فائده‌سی تیسه بتون وجودلرن فدا ایته‌رگه حاضر آدملر بولوناچغنده شبهه یوقدر. لکن. بونلر دیگزگه نسبة قطره کبك آز بولغانلقدن، احوال عمومیه‌گه تأثیر آیته آلمیلر، کوزلرندن یاش، یوره‌کلرندن قان آغزوب حسرتله‌نه‌لرده قالالر. شول سببلی بیچاره مملکت فلاکتدن فلاکت‌گه یوارلانا بارادر.

استانبولده طنج‌لق. یاوروپا صوغش پراخودلری دوری‌غه بجارغان صالداتلرینك کوبسن، پولیموت و طوپلرن کیری پراخودلرینه کرتکانلر. صابو آلو اشلری بارسیده اوز کوینچه دوام ایته. مسلمانلر ایله خرستیانلر آراسنده آزغنه‌ده منافرت و دشمانلق کورنمی. مسلمانلر اولگیجوك گربك آسخانه‌لرینه طولوب آشیلر. تورك خاتونلری آیاق کیوملری، کولمك، طاصمه و یاولقلر آلو

ایچون اولکی شیکللوك کون بویونچه ارمنی کیبتلرینه طولوب طورالر. بر ارمنی، یاکه گریك صالداتی‌نڭ خیانتنی آپ آچیق بلنسه‌ده تورك مأمورلری آنی بلمامشکه صالنوب سکوت ایله اوتکارونی آرتق کوره‌لر. چونکه، اول طوغروده آزغنه سوز بولدیسه: «تورکیه خرستیان صالداتلرنی کیسه» دیه یاوروپا قچفراجقدر دیب بله‌لر. تورك غزته‌لری آرناودلرنی همیشه: «آرناود قوم نجیبی» دیب یازالر. تورك غزته‌لری خلقنڭ ذهنن بلامق‌غه تیرشوب طورالر.
آنڭ غلیان و فوران خاصه‌سن آلدانوق غائب ایتدره‌لر. ذاتا تورکلرده تقدیرگه بوی صنو حسی هر نیسه‌دن آرتق حکم سورمکده‌در. بیك تیره‌ن فلسفه‌لی و بیك معنالی سوزلر دیب توبانداگی شعرلرنی مین قاره دیگز آرقیلی آدیسه‌دن استانبولغه کیلگاندوك. وان ولایتنده انتخاب منتشلگی ایتوب روسیه آرقیلی قایتوب کیلوچی بر مأمور بك افندیدن ایشتکان ایدم. مونده کیلگاچ طاغن ئمله نیچه سندن شونی ایشتدم. بو شعر حاضرگی بر قسم تورکلرنڭ احوال روحیه‌سن کورسه‌تدگندن یازوب اوتونی‌ده موافق کوردم. شعر بودر:

کم اولور زور ایله مقصدینه رهیاب ظفر،
کلور البته ظهوره نه ایسه حکم قدر.
حقه تفویض امور ایت، نه ألم چك، نه کدر،
غم، شادئ فلك بویله کلور، بویله کیدر.

درست، شعرلری «تیره‌ن فلسفه‌لی» در. فقط بو شعرلرنی تورك یاشلری توگل، بلغار یاشلری اوقوب، شونڭ بوبونچه یوروگان بولسه‌لر تورکلر ایچون فائده‌لیراق بولغان بولور ایدی!
کیچه ۱۶ نچی نویابرده باب عالی‌ده مطبوعات خارجیه دائره‌سینه چغا طورغان باصقچنڭ اوست طرفندن اوت چقوب دائره‌نڭ بر استیناسی یاندی. اوتنی تیز سوندردیلر. طاشلانغی کاغذ‌لرگه خطاء توشکان پاپیروس باشندن چققان ایمش. لکن، استانبولده حکومت دائره‌لرندن چققان اوتلر حاضرگه قدر شبهه‌لی دعوت ایته طورغان روشده بولغانلقلرندن، بو صوڭغی‌سی خصوصنده شبهه‌له‌نوب بر نیچه استورژنی توقیف ایتکانلر. بوگون ایسه، باب عالی ایشك آلدنده، ملطفلرن ئه‌ورنه شیکلی یاصاب نزوب قویغان بایتاق غمه تورك صالدات لری طورا ایدی.

۱۷ نچی نویابر.

٩

متارکه شرطلری. حمایه‌گه کرو مسئله‌سی. قایسی یاقفه یاقنلاشورغه؟ تورکلرنك روسیه‌گه نظرلری. «هلال احمر» ده روسیه مسلمانلری. «اتحاد و ترقی» چیلرنی قصو دوام ایته. ایسکی‌الك‌گه طابا. استانبولده مجروحلر. اعانه‌لر.

نهایت، متارکه یاصالدی، صوغش موقتا طوقتاتلوب طوروب، کیلشو حقنده سویله‌شرگه قرار بیرلدی. متارکه پرتاقولی تورك وکیللری طرفندن امضا وسلطان طرفندن تصدیق ایتلوب رسمی‌له‌شدرلدی هم بو واقعه تورکیه حکومتی طرفندن همه گوبیرناطورلرغه، مصر و یمن حاکملرینه، عسکری قوماندانلرغه بلدرلدی. بالقان حکومتلرینك وکیللری بو پرتاقولنی اوزلرینك حکومتلرینه یباروب تصدیق ایتدروب آلاچقلر. بونك ایچون ٤٨ ساعت وقت تعیین ایتلگان. ایرته‌گه ٢٠ سنده بو مدت تمام بولا.

متارکه‌نك نیندی شرطلر ایله و نیچه کونگه یاصالغانلغی مونده بیك آچق معلوم بولدی. مدت تعیین ایتلمه‌گان و اوشبو شرطلر ایله یاصالغانلغی آڭلاشیلا: ١) متارکه صلح یاصالغانچه‌غه قدر دوام ایته‌ر؛ ٢) اگر ایکی یاقنك برسی متارکه‌نی بوزوب صوغش باشلارغه تله‌سه بونی ایکنچی یاقغه ٤٨ ساعت آلدان بلدرر و شول مدت اوتکانچه صوغش باشلامی طورر؛ ٣) متارکه مدتنده حاضرگی عسکرلر شول بولونغان اورنلرنده طوروب طوررلر. محاصره آستنده بولغان یرلر بوشاتلمی طوررلر؛ ٤) کیره‌ك تورکیه طرفندن و کیره‌ك بالقان حکومتلری طرفندن دیگزده بلوقاده آستنده بولغان یرلردن بلوقاده کوتاریلور.

مونه متارکه شرطلرینك خلاصه‌سی شونلردر. اما، صلح اساسلرینه کیلگانده آلار حقنده کینه آچق معلومات یوق. گویا، قرق کلیسا، ادرنه، دیمتوقه تورکیه‌ده قالورغه بولغان. ماکیدونیا ایله آرناودلق‌غه آفطونومیا بیریلورگه بولغان، دیلر.

تورك ملتپرورلرینك ناشر افکاری بولغان «افهام» غزته‌سی بو روشده متارکه یاصاو حقنده عثمانلی دیپلوماتلرینك موفقیتلرن ماقطاب بتره آلمی. صوغشوب جیڭگان بولسه‌قده شوندن یاخشی شرطلر ایله صلح یاصی آلو احتمالی یوق ایدی. ایندی صوغش جیتمچه جیڭلگاننك آجیسن سیاسی جیتدن چغاررغه

موفق بولدق، الحمد لله. دی. غزته‌نك بو «موفقیت» لردن مقصدی نی بولغانلقنی بز آڭلی آلمی‌مز. مع ما فیه قهوه خانه‌لرده‌گی تورکلرنی سویندررگه یاریدر.

تورك غزته‌لری متارکه مذاکره‌سی‌نك قایده و نیچك بولغانلغی حقنده خیلی معلومات بیره‌لر. فقط نیلردن عبارت ایکانلگن ئنه بلمیلر. مثلا: مذاکره بولغان یرنك «باغچه کوی» دیب یورتلووی یاڭلش. آنك درست اسمی «بخشایش کوی»در. اول کوی «خادم کوی» ایله «چتالجه» آراسنده ایکی یاقدنده بر تیگز یراقلقده‌در. ۱۳ نچی نویابرده مذاکره باشلانغان کوننی بلغار وکیللری آتده آت‌غه آتلانوب کیلگانلر. ۱۵ نده ناظم پاشا، آلارنی آشقه چاقرغان. کیلمی اوزاغراق طورغانلر. ناظم پاشا، کیلمه‌دیلر ایندی آخرسی دیگان وقتده‌غنه دومبرده‌ب کیله طورغان پویزد، بلغارلرنك تورکلردن آلغان تیمر یوللرنده کورنگان. آنك «قاره‌صو» کویری آرقیلی اوتووی لازم، حالبوکه اول یمرلگان بولغان، شول سببلی ناظم پاشا آنك اول قدر تیز آراده بلغارلر طرفندن توزه‌تلگان بولووبنه اشانمی طورغان، لکن پویزد کوز آلدینه کیلوب طوقتاب اچندن بلغار گینیراللری چقغاچ اشانغان. ناظم پاشا بلغار عسکرینك باش قوماندانی گینیرال صاووف ایله تورکچه سویله‌شکانلر، قالغانلر فرانسزچه سویله‌گانلر. برگه رسملری چغارتلغان.

گینیرال صاووف باشده بلغاریاده، صڭره استانبولنك سلطانی مکتبنده اوقوغان، صڭره روسیه‌نك عسکری آقادیمیاسنده اکمال ایتکان بر ذات ایکان. ألوك تورکلر کورشی خرستیان مملکتلرینك حسن توجهلرن قازانور ایچون مکتب سلطانی‌ده هر یل بر نیچه دیسته‌لهب بلغار، صرب، قاره‌طاغ باللرن بوشلای اوقوتالر ایدی. بیك احتمالکه، بو گینیرال صاووف‌ده شولای اوقوغان شاکردلرنك برسیدر.

بو متارکه خبری استانبول غزته‌لرنده ۱۸ نچی نویابرده باصلوب چقدی. اما نه سوینچ، نه کوینچ بیك آز تأثیر حاصل ایتدی. خلق غایت صووق قانلی‌لق ایله قاری. گویا، بولسه‌ده بولماسه‌ده باری بر توسلی. متارکه‌نك شرطلری نیچك بولاجاغی و صلح‌نك نی روشچه یاصالاچاغی حقنده‌ده اول قدر ذهن واتمیلر. آلار حکومت اشی، حکومت اوزی بلور دیگان توسلی اینوب قاریلر.

فقط، غزته‌لردن بعضیلری تورکیه‌نك کیله‌چك کونلرن ایسکه توشوره باشلادیلر. مشهور محرر میزانجی مراد بك‌نك «اقدام» ده اوزون بر مقاله یازوب، کیله‌چکده تورکیه‌نی انگلتره یاکه روسیه حمایه‌سینه کررگه تیوش

طاپغانلغن. روسیه حمایه‌سینه کرونی آرتوغراق کورگانلگن و بو مقاله‌نك مونك بر قسم خلق‌غه ناچار تأثیر ایتکانلگن اوتکان مقاله‌لرمنك برسنده یازغان ایدم.

«اقدام» غزته‌سنده برده مراد بك‌گه آچق خط یازوب: «حمایه‌دن مقصودك کانترول آستنه کرو توگل‌لکنی، بلکه دوستلاشوغنه ایکانلکنی و بزنك بلمدن دوست بولودن روسیه‌نك نی فائده ایته‌چگینی ایضاح قیلووکنی اوتنه‌من» دیدی.

مراد بك بوڭا قاچاماقلیغنه بر جواب یازوب: «بیوك پیتر زماننده بیرلی روسیه‌نك نیندی کبڭایو سیاستی طوتقانلغی معلومدر، اگرده عثمانلی و اسلام عنصری ایله تقویه ایتلسه روسیه‌نك قونی دخیده نغراق آرتاچغی معلومدر» دی. «حمایه» دن مقصدی: باشده دوستلق و آنك طرفندن یاقلانو، صڭره صایوز بولوچیلق ایکانلگن بیان ایته و: «اتحاد ترقی» جمعیتی بزدن یاوروپانی بیزدردی، قاره بکوفلرنك (باکولی دوقتور قاره بك قاره بکوف اولاجق) فسادی ایله بز انگلتره‌نی آچولاندردق، انگلتره ایك کوب مسلمان تبعه‌گه مالك بولدیغی حالده، مقام خلافتنك ترقیسندن اورکدی، شوندی آور وقتمزده بزنی طاشلادی. بناء علیه حاضر ایندی اسلاملر حقنده انگلتره سیاستی بانقروط بولدی، بو حالده ایندی اوچ یاغمزدن ئه‌یله‌ندروب آلغان و مسلمان تبعه‌سینك کوبلگی یاغندن ابکنچی درجه‌ده بولغان روسیه نفوذینه یول آچیلادر. انگلتره قاچرغان فرصتنی قولغه آلوب. اوچبوز میلیون مسلماننك کوڭلن اوزینه طارتو بوکونگی کونده روسیه قولنده‌در، روس سیاسیلری‌ده شاید بونی آڭلی طورغانلردر» دی.

مراد بك‌نك بو جوابی باصلوب چققاچده، مرحوم کمال بك و احمد مدحت افندیلرنك ایبداشلرندن و تورکلرنك معروف ادیب و عالملرندن بولغان ابوالضیا توفیق بك طرفندن نشر ایتله طورغان «تصویر افکار» غزته‌سنده آڭا قارشی قیامتلر قوبدی: ابراهیم خاکی نامنده بری باش مقاله یازوب شول حمایه‌گه کرو حقنده‌غی مقاله‌سی ایچون مراد بك‌گه بیك قاطی سوزلر یازدی. بوڭا «تصویر افکار» اوزیده قوشیلوب طاغن بر آز اوسته‌دی. بونلر مراد بك‌گه: «سین کیلمشه‌ك بر کتیبسن، سینك باباڭنك و نسلڭنك قانلری بو وطن طوپراغینه قاتناشماغان. سین تیك موندن اویله‌نب گنه عثمانلی اسمن آلغانسن. بناء علیه، عثمانلی ملتن تحقیر ایته طورغان آزادی فکرلر یازوب طاراتورغه و عثمانلی سیاستنه مداخله ایتارگه حقك یوقدر. سین اوزڭ آلوك «اتحاد و ترقیچیلر» نك هر قایوسن برم برم قوچاقلاب اوپدڭ. صڭره ۳۱ مارت واقعه‌سن چغاردڭ. سین بزنك دولتمزنی بخارا خانلغی درجه‌سینه توشوررگه طریشه‌سن، اگر باشڭن

عقلك کوب ایکان، اصل وطنك بولغان روسیه‌گه قایتدی. آنده اوزك منسوب بولغان قومنی اسارتدن قوتقاررغه طریش» دیلر. همده مراد بكنك آلوکدن بیرلی روسیه آقچه‌سی بلان آصرالوب آنك فائده‌سینه خدمت ایته طورغان بر کشی بولووی حقنده‌غی روایتلرنی ایسکه توشوردیلر و بو یاکی مقاله‌سنده شول روایت‌نی قوتلی طورغان ایتوب طابماقچی بولدیلر.

مراد بكنك حمایه‌گه کرو حقنده اول قدر آچقدن آچق یازووی موندی اوکایسز و نچکه بر وقتده تورکلر نظرندن البته کیلوشسز ایدی. لکن «تصویر افکار» نلك جوابی‌ده کیلوشلی بوگل وآرتوغراق شخصی بر روشده بولوب چقدی.

شونك ایله برابر، ابوالضیا توفیق بك اوزینك غزته‌سنده: «نی ایدك، نی بولدو؟» سرلوحه‌لی باش مقاله یازوب، ایسکی تورکلرنك شوکت وعظمتلرن بیان ایته، بتون یاوروپا طرفندن ١٢ مرتبه واقع بولغان صلیب هجوملرینه قارشی طورغانلقلرن، استانبولدن چقان یوز ایللی مك کشیلك عثمانلی عسکرینك ویانه قاپقه توبلرینه باروب یتوون، روسیه، بلغاریا، صربیه، قاره طاغ صوغشلرن، نی قدر اختلاللرنی باصدرونی صابی‌ده: «بز دنیاده مرد ایدك. مردلکده فرد ایدك» دی. صکره بو صوکغی صوغشده جیگلونی و قرق کلیسا صوغشنده تورك عسکرینك میدان‌نی طاشلاب قاچوون ایسکه توشوره‌ده، نی بولدی بزگه؟ مونه منگولك حل ایتوب بولمی طورغان بر مسئله، دی.

سوز آچلغاچ، بو حمایه مسئله‌سن طاغن آزغنه یازیق ایندی: فی الحقیقه مونده، استقبالنی توشونو بیلربار. تورکیه‌نیله‌جکده نیشله‌رگه تیوشلك حقنده خیلی فکرلر یوروتدلر. اگرده تورکیه برەر یاقغه قوشیلوب تیزدن اتفاقغه کرماسه و معاهده‌لر برلن اوزینك استقبالن تأمین ایتماسه روم ایلی‌ده‌گی سوتیلو واقعه‌سی آنا طولی‌ده وممـلکتنك باشقه برلرنده‌ده باشلانه‌چقدر، دیلر. مثلا: روسیه طرفندن ارمنستان، فرانسه طرفندن سوریه، انگلتره طرفندن میسوپوتامیا و یمن مسئله‌لری قوزغاتدونی ظن ایته‌لر. شونك ایچونده، موندن صوك بیك تیزلك اوزرنده عادتدن طش تدبیرلر ایتارگه تیوش طابالر. بعض برەولر: اوزلری صوراب قیام ایتماسدن آلوك درحال ارمستان‌غه، سوریه، شام طرفلرینه ویمن گه موافق شرطلر ایله آفطونومیا بیررگه کیره‌ك. تورکیه اوز قول آستینه یالگز تورك عنصرن‌غنه آلوب قالورغه و بتون قوتی ایله شونی برتی ایتدررگه طریشورغه تیوش، دیلر.

بعضیلر و ایك کوب قسم، تورکیه‌نك حاضرداغی اتفاق مثلث‌گه (کیرمانیا،

آوستریا و ایتالیاغه) قوشیلوون آرتق کوره‌لر: بز ضعیف بولسه‌قده آلار بزنی حاضر مع‌الممنونیه اوز اتفاقلرینه آلاچقلر. چونکه یاوروپاده نیمس عنصری اسلاو تهلکه‌سی آستینه توشه باشلادی، آلار منفعتی ایله بزنکی ئلله نیچه یاقدن اورتاقدر، نیمسلر ایسکیدنده مسلمانلرغه محبتلی خلق، تورکیه‌نڭ تجارت و صناعتی‌ده آلار برلن بیك کوب، موقع جغرافیلرینده تورکیه ایله یاقنلقنی اقتضا ایته. اگر رومانیاده شوکا قوشلسه بو اتفاق کوچلی بولوب، ائتلاف مثلث ایله بالقان اتفاقینه قارشی طورا آلاچقدر، دیلر. صڭره، اگر تورکیه گیرمانیا کبك مترقی و قوتلی بر دولت‌گه قوشلسه دنیانڭ هر طرفنداغی مسلمانلر اوزلرینه بر حامی، بر متفق بارلغینی حس ایتوب روحلری کوتاریلور، ترقی‌گه یوز طوتارلر: گیرمانیا هندستان و شمالی آفریقاده‌غی مسلمانلر واسطه‌سیله گنه‌ده اوزینڭ رقیبلری بولغان انگلتره ایله فرانسیه‌نی بایتاق قاقشاتا آلور ایدی، شول سببلی تورکیه‌نی اوز اتفاقلرینه آلورغه گیرمانیا تله‌ر هم راضی بولور. دیب ایسابلیلر.

عمومیتله قاراغانده تورکلرده روسیه‌نڭ لهنه‌ده، علیهنه‌ده حاضرگی حالده زور فکر یوق. بعضیلری: بزنڭ باشمزغه کیلگان بو فلاکتلر بارسیده موسفوف بارماغی ایله‌در، دیسه‌لرده کوبسی بر نرسه‌ده بلمی. روسیه‌نڭ بالقان اسلاولرینه نی قدر معاونت ایتوون، روس مطبوعاتی‌نڭ تورکیه‌گه قارشی نی درجه قاطی یازولرن، کوب مبالغه‌لر ایله تورکلرنی پچراتورغه طریشولرن، عمومیتله روسلرده تورکلرگه قارشی نی درجه دشمنلق و نفرت بارلغن تورکلرنڭ میلیون‌غه برسیده بلمی طورغان بولسه‌لر کیره‌ك. چونکه روس غزته‌لرن اوقومیلر، روسیه احوالی ایله طانوشرغه تله‌میلر.

شونڭ ایله برابر، قاره دیڭزنڭ شمال یاغندن آزغنه یاخشیلق اثری کورسه‌یسه روسیه‌گه رحمت ایتورگه، روسیه بلهن یاقنلاشورغه حاضرلردر. اگرده روسیه تورکیه‌ده اوزینڭ نفوذن آرتدریم دیسه تورکیه‌گه یاخشیلق ایتو طریقی ایله بونی اول بیك جیگل اشلی آلاچقدر.

روسیه مسلمانلرندن کبیر بکر، شریف احمدجانف، فاتح رحیموف افندیلر مونده کیلوب هلال احمر خسته خانه‌سینه (دارالفنون بناسنده‌غیسینه) مجروحلر قارارغه کردیلر. مکتب سلطانی بناسنده‌غی نیمس «صلیب احمر» خسته خانه سنده‌ده بر دانه روسیه و بر دانه قطای مسلمانی (غولجه) لك باردر. آلوکدن

کیلگان طوتاشلرمزده مجروحلر قازاو خدمتنده دوام ایتەلر. خسته خانه هیئتلری و طبیبلر بزنك روسیه مسلمانلرندن غایت راضی و ممنونلر. آنلرنك آریمی طالمی یاخشی اشلەولرینه ایسلری کیتە. تورك خادملری ژالونیه ایله خدمت ایتدکلری حالده یالقاولانب. قارشوب یودەتەلر ایکان. بزنکیلر ایسه اوز مصرفلری ایله کیلوب بوشلای شول قدر طریشوب خدمت ایتەلر. روسیه مسلمانلرینك مونك کبوب شوندی اسم چغارولری روسیه ایچون بر شرف بولوب طابلادر. تورکلر: باق . روسلر مسلمانلرغه نیندی یاخشی تربیه بیر ئانلر ونیندی عالی حس کرتکانلر دیب روسلرعه اخلاصلری آرتوغه سبب بولا .

«اتحاد و ترقی» اعضالری حقنده قصولر دوام ایته. همیشه چوبلەب آلا طورالر. بو کونلرده‌ده تورکیه‌نك ایك زور عالملرندن و معارف مینیستری بولوب طورغان امرالله افندی («محیط المعارف» - ترکچه اینسـقلوپیدیه صاحبی)نی توقیف ایتوب ادارهٔ عرفیه حبسخانه‌سینه یابقانلر. سابق مبعوثلردن اسماعیل حقی؛ فرهاد افندیلر، بشکطاش بلدیه رئیسی رضا بك. باش کاتبی سری بكلرده قولغه آلنغانلر. محبوسلرنك کوبسی اوزلرینك فکر و قلم کوجلری ایلەگنه کیجنه طورغان محرر، ادیب، آدواقات کبك کشیلر بولغانلقدن بایلقلری یوق. عائلەلری مشکلاتغه توشەلر، دیلر. احمد بك آغایف ایله عمرناجی بكنك عائلەلری بیك طارلقغه توشوب طانش بیلشلرندن اعانه جیوب بیرر گه احتیاج توشکانلگی بزگه‌ده آکلاشلدی. آغایفنك کچکنه دورت - بیش بالاسی بار. اوزی حبسکه آلنغاچ خاتونی خستەلەندی. آطنەسنك ایکی مرتبه اوزلری برلەن کوریشورگه کرتەلر ایکان.

طنین محرری حسین جاهد بك دیون عمومیه‌ده عثمانلی آلاچقلیلری وکیلی ایدی. بو . زور معاشلی و اهمیتلی بر اورندر. طاشلاب یاوروپاغه کیتارگه مجبور بولغان. شول سببلی آنی اول اورندن چغاررغه وئله نیندی عیبلر طابوب صودغه بیررگه جیونالر. آلوك حرب بولغانچه حکومت دائرەلرنده‌گی آرتق مامورلری چغارغانلر و.کوبسی ایسکی‌لك طرفداری بولووی احتمال طوتولغان آدملر چغارلغان ایکان. حاضر ایندی ائتلافچی غزتەلر شولارنك بر قسمن یاکیدن اورنلرینه کرتو مسئلەسن قوزغاتدیلر.

داخلیه مینیستری بر سیرکولەر طاراتوب: «ولایتلرده خلقنی قوتورتوچیلر بارلغی و بوکا بعض مامورلرنك‌ده قاتناشقانلغی آکلاشیلا، شول سببلی گوبیرناطورلر بو خصوصقه بیك نق دقت ایتسونلر، اگر مأمورلر آراسنده شوندیلر بارلغی

بلمایسه درحال اورنلرندن چغاریلورغه تیوشدر» دی. بو سیر کولر بوینچه ولایتلرده‌گی بتون اتحاد و ترقی طرفدارلری اورنلرندن چغاریلوب بتریلور گه لازم بولاچق هم سیر کولرنك مقصودیده شولدر. بلمیم، بو قدر قاطی ریاقسیه‌نك اوچی قایده باروب تره‌لور.

معارف نظارتی بوگوندن اعتبارا توبان و اورتا مکتبلرنی آچوب درسلرنی باشلاتورغه امر چغاردی. شهرده وبانك آزایووی بوگا امکان بیره‌در. دی. عالی مکتب بنالری بارسیده خسته خانه بولغانلقدن، احتمال آلار بر آز صوگراق آچیلورلر. وبا شهرده ده. عسکر آراسنده‌ده خیلی آزایغان هم کیتدکچه کیمی بارا، دیلر.

استانبول ایله چتالجه آراسنده‌غی تمر یول، عسکردن باشقه یولچی یورومی ئلی. اورامنلرده صالدات حرکتی کوب. ئلی بر یاقدن. ئلی ایکنچی یاقدن تورلی قیافتده‌گی صالداتلر اوتوب طورالر. استانبولنك اوزنده حاضرگی کونده تورلی خسته خانه‌لرده ۱۸ – ۲۰ ملك مجروح بار، دیلر. تدریجا سلامت‌له‌نوب چغا طورالر. یاڭیدن کیلگانی آز. چونکه صوغش یوق. سلانیكده ایکی ملك مجروح بار ایکان. آلار ایندی شونده قالغانلر. سلانیك‌گه تیره یاقدن بیك کوب مسلمان مهاجرلری کیلگانلر ایکان. حکومت شولارنی آناطولی‌غه کوچرر ایچون کیرمانیا ایلچیسی آرقیلی ۴۰ ملك صوملاب آقچه بیبارگان. سلانیكده یونانلرنك مسلمانلرغه کوب جبر و ظلم ایتولرن خبر بیره‌لر. «قواله»ده بلغارلرده کوب مسلمانلرنی طوتوب حبس‌گه یابقانلر. آندغی بر مسجد الوك چیرکاو بولغان ایکان. شونی یاڭیدن چیرکاوگه ئه‌یله‌ندرو حقنده بلغارلر ایله روملر آراسنده نزاع چققان: برسی آنی روم چیرکاوی دیارغه ایکنچیسی بلغار چیرکاوی دیارغه طارتشالر ایکان.

بو کونلرده استانبولغه ایتالیا سفیری مارکی غاروفی کیلدی. طرابلس طوغشندن صوڭ صلح بولغاچ بورکیده – ایتالیا مناسبتی نوزه‌لمشدر. سفیرنی زورلاب قارشی آلدیلر. سلطان حضورینه قبول ایتلگان و ایکی یاقدنده «صمیمی» سوزلر سویله‌نگان.

بزنك روسیه سفیرینك رفیقه‌سی واسطه‌سیله روس «صلیب احمر» جمعیتی اسمندن «هلال احمر»نك خاتونلر مرکزینه ۳۶ چارشاو، ۳۶ کولملك، ۳۶ اشطان، ۳۶ جایمه، ۳۶ تاکیه هدیه ایتلگان.

موندغی آوستریا «صلیب احمر» جمعیتلرندگی دوقتورلر، اگر کیساکدن

چاقریلو* بولا قالسه درحال وطنلرینه قایتورغه امر آلغان بولغانلر. استانبول لیمانندەغی آوستریا صوغش پراخودلریدە ماتروسلارن آلوب موندن کیتکانلر. بونلر آوستریا ایله روسیه آراسنك صوغش چقو احتمالینه مبنی دیب ظن ایتلدیلر. لکن صوك کونلرده بو احتمال غه، بتکان حکمنده قاریلر.

آرناودلر «آولونیه» شهرنده استقلال اعلان ایتوب معلوم اسماعیل کمال بك نی موقت حکومت رئیسی صایلاغانلر. اسماعیل کمال بك آرناود حکومتی اسمدن آوستریا و ایتالیا حکومتلرینه تبلیغر املر یباروب رحمت أیتکان ویاردمك بولنولرن اوتنگان.

بونان فلوطی تورکیەنك آطەلرن برەم برەم آلا طورا. تورك فلوطی قارشی طورا آلمی. تورکلر البته بیك تأسف ایتەلر. لکن. نه چاره، تأسف ایله بر اشده بولمیدر.

«هلال احمر» فائدەسینه جیولغان آقچه و نرسەلرنی کیترر گه بو کونلرده قریم مسلمانلرندن ایکی هیئت کیلووی کوتیلەدر. یالطەده گنیرال دومبادزەدن رسمی رخصت آلوب یالطه، درەکوی گه وباشقه دیگز بویندەغی مسلمان آوللربنده پادپیسنوی لیستلر طاراتوب اعانه جیغانلر. عبد کوننی «درەکوی»نك اوزنك گنه اوچ ملك صوم جیولغان. خاتون قزلر کوب کولمك، اشطان، سولگی، جایمه کبك نرسەلر بیرگانلر.

بزنك اورنبورغ مسلمانلری هلال احمرگه اعانه جیارغه صورابده مینیستر طرفندن رخصت بیرلماویه مونده تورکلر اشانمیلر. روسیه حکومتی آندی خیراتگه نیشلاب مانع بولسون، اول متمدن و بزنك ایله مناسبات دوستانەده بولونوچی بر دولتدر. ذاتا بزنك طرخان پاشاغه، روسیه حکومتی بوکا مانع بولمایەچغن بیان ایتکان، نیده بولسه برەر آڭلاشلماو باردر، دیلر.

قریم مسلمانلرندن صوغشقه کوکللی بولوب الوك یوزدن آرتق آدم کیلگان ایکان. بو کونلرده دخی یوزلاب کشی کیلگان و حربیه ظارتنده قبول ایتلوب صوغش میدانینه یوللانغانلر. لکن. ابتدی صوغش طوقتالدی. یاکیدن باشلانو احتمالی زور توگلدر.

صوك کونلرده استانبولده هوالر جلندی. ترزەلر آچق طورا. اسکامیکەلرنی قهوه خانەلر آلدینه اورامرغه تزدیلر. تورکلر قهوه ایله نارگیله (قالیان، خورخور)نی غایت حضورلانوب آچق و لطیف هواده اچەلر.

۱۹ نویابر.

١٠

حبسخانه‌ده آغایف یاننده. پارتیه نزاعلرینك ثمره‌لری. حاضرده فکرلر. کیله‌چك‌گه نظر. عبدالحمیدنی ایسکه توشورو. متارکه پرتاقولی تصدیق ایتلو.

اداره‌ٔ عسکریه حبسخانه‌سینه یابلغان مشهور محرر احمد بك آغایف ایله کورشور ایچون کیچه یانیمه باردم. بونلر بیرنیمه کوریشور که آطمه‌سنه ایکی مرتبه کرته‌لر ایکان. حبسخانه سلطان بایزید جامعی قارشوسنده‌غی حربیه نظارتی دائره‌سی ایچنده‌در. دائره‌نك اورام قپقه‌سی توبنده ایکی یاقده ئلله نیچه نفر صالدات و ژاندارملر طورا. دائره ایچیمه کیرر که بلمه‌گان کشیلك کم بولوب. نیچون کیلگانلگن نق تیکشروب اوتکاره‌لر. آزغنه شبهه‌لی بوسه کرتمیلر. اجنبی تبعه‌سی بولغاچ مینی نیز اوتکاردیلر.

اوتکان معلومنك برسنده‌ده بو حربیه نظارتی دائره‌سی حقنده آزراق یازغان ایدم. کیمه شولای: هر طرفی طولی عسکر. قایسن اوگره‌نه‌در. قایسیلری یرگه تزیلشوب اوطورغانلر. آراده شونده یاتوب یوقلاغانلریده بار. تورلی یاقفه چاترلر قرولغان. ملطقلر توییلر، بوشاتالر. بیك کوب تورك خاتونلری شونده بوربلر. یاکه یرگه اوطوروب تمنکی طارتوب طورالر. بونلر اوزلرینك صالداتده‌غی بالالرینك حاللرن بلورگه. اسیر ومجروح توشکنلری حقنده خبر ازله‌ر که کیلگان خلقدر. دائره‌نك نیره یاغنده‌غی تیمر ره‌شه‌تکه اوستنه صالداتلر اوزلرینك کولمك اشطان. سولگی یاولق کبی نرسه‌لرن یووب کیبارگه ئنوب قویغانلر. هر طرفی زور اورامرغه قراغان رسمی بر دائره‌نی بو منظره یمسزله‌نب طورا. بونده‌گی عسکرلرنك قایسی‌بری ولایتلردن یاکی کیلگان. تیوشلی یرلرگه اوزاتیلالر. قایسیلری کوکللی‌لر. آنلرنی اوگره‌نه‌لر. قایو برلری کیتارگه نوبت کونوب طورالر. خلاصه: حاضرگی تورکیه‌نك بتون فعلیه‌سی شول دائره ایچنده‌در. هم بوگنی ترکیه‌نك ایلك فاضل، ایلك مقتدر وایلك وطنپرور ایکی یوزله‌ب ایرلرن اوزیلك ایچنه جیوب آلوب طوروچی اداره‌ٔ عرفیه حبسخانه‌سی‌ده شوشی دائره ایچنده، آرت طرفده بر یرده‌در. بنانك یانینه باروب، قاراولچی صالدات و ژاندارملرغه قارنوچه‌منی کورسه‌تدم. مقصودمنی آیتدم. آفیتسر بولمه‌سینه کرتدیلر. یاخشوق زور بر بولمه. بونده بر نیچه

صالداتلر طورا. نیره‌له‌ی تزیلوب اوطورغان تورکلر. تورك خاتون قزلری، کچکنه بالالر بار. یوزلری قایغولی، باشلرن ایبوب ایسابده اوطورالر. آڭلادم که، بونلر اوزلرینك اوغللری ایله کوریشورگه کیلگان آتا آنالر، ایرلری آغا و آنیلری ایله کوریشورگه کیلگان خاتون قزلر، آتالری ایله کوریشورگه کیلگان و آتالرینك نیچون آنده یاتمرلغانلغندن همده نیچون دشمن کیلوب وطن‌نلك بغرینه خنجر صاپلاغانلغندن خبرلری بولماغان معصوم صبیلردر.

قارتوچقه‌منی دیژورنی آفیتسرگه بیروب مقصودمنی آیتدم. میڭا شونده اوطوروب آزغنه کوتارگه اوتندی. کم ایکانلگمنی، کم بلەن کوریشورگه کیلوومنی یازوب آلدی. شونی‌ده آیتوب اوتارگه لازم طاپامن، که تورکلر عمومیتله غایت نزاکتلی، تربیەلی معامله قیلالر. خصوصا بو، آفیتسر، صالدات و ژاندرملری صوك درجه نزاکتلی‌درلر. هیچ وقت کشی‌گه قاطی آیتمیلر، یوموشنی دقت ایله طڭلیلر. ممکن بولسه اشلیلر، بولماسه ئلله نیقدر عفو اوتنەلر. تورکلرده قبالق دیگان نرسه یوق دیەرلکدر.

نهایت، ساعت ۱۱ بولدی. ایکنچی بر بولمەدن برەم برەم یات آدملر کیلوب بز طورغان بولمەگه کره باشلادیلر. قبول و کوریشو بولمەسیده شول ایکان. شول آراده آغایف‌ده کیلوب کردی. صالداتلر کیلوچی‌لرنی کوزەتب طورالر. سوبلەشو شول صالداتلر اراسنده هم تورکچه بولغانلقدن آنلرغه ایشتلوب طورا. هر کم اوزینك کوتکان کشیسی ایله کوریشه باشلادی. مین آغائیف ایله کوریشوب تعزیه و تأسف بیان ایتدم.

— ضرر یوق افندم، کیچەر کیتەر، بزنی بونده کرتکان نرسه وطن و ملت‌گه صداقت و محبتمزدر. اجتهادمز طوغربەی. خطامی بولغانلغی صوڭندن کوریلور. حقلق ظاهر بولور. دیدی.

— کفالت برلن چغارغه تلەمیسزمی؟ عائله حالگزده اوکایسزراق ایکان، دیدم.

— یوق، محاکمەسز چقمایەچقمن، محاکمەایتسونلرده عیبسز بولسەم بتونلەی قوتولیم، اگرده عیبلی بولسەم بتونلەی شونده قالاچقمن، دیدی.

— تفتیش و محاکمەلر باشلانمادیمی صوك، دیدم.

— یوق، برەر آی‌دن بیرلی یاتوچیلر بار، اما هیچ بر سؤال فلان بولغان یوق ئلی، دیدی. آشاو-اچو، تربیه یاخشی، دی. بنالرینك ترزەلری زور، اوستکی قاتده ترزەلرده تیمر رەشەتکه فلان یوق. تیك تیرەلەی صالداتلر قاراول طورالر.

یانمزده‌راق بر تورك خاتونی شول محبوس‌لردن بره‌و برلن سویله‌شب طورا ایدی. خاتوننك یانینده‌غی کچکنه بر قز: «ته‌وه، نه وقت کیله‌چکسن باباجغم؟ سنی چوق اوزلیورز» دیدی. خاتون یغلاب یباردی. ایرینك کوزندن ملدرده‌ب یاشلر کیلدی. شونلرنی کورسه‌تماس ایچون تیز گنه ایلدی‌ده قزن قولینه آلدی. قوچاقلاب اوپدی و: «کلورم. کلورم. سن مراق ایتمه چوجوغم!» دیدی. نی قدر طرشسه‌مده اوزمنی طیا آلمادم مینم‌ده کوزلرمدن یاشلر کیلدی. آغایف مینم قولاقغه‌راق: «بو، سابق مبعوثلردن فلان آدمدر» دیدی. بوندی فجیع منظره بره‌وگنه توگل، بر نیچه. ده‌ طوغروسی بارسیده فجیع ایدی.

بر طرفدن دشمن پایتخت‌نك قاپقه توبینه کیلوب تره‌لگان. وطن‌نك یوره‌گن خنجر یاروب. آمرانه و مستهزیانه بر صورتده حقارتلی صلح یاصاتا. میلیونلرچه مسلمانلر خوار، زار و پریشان بولغانلر. بتون یورت و ملکلرندن آیریلوب دشمن آیاغی آستنده طابتالغانلر. دولت‌نك ناموس عسکریسینه زور حقارت اورولغان. ملت‌نك بتون استقبال امیدلری سونمك اوزره. مونه، شوندی وقتده وطن اوزینك فداکار، حمیتپرور، مقتدر بالالرینه ایك زیاده محتاج بولغان بر زمانده، ملتنك بتون جیچگی. فداکارلغی کورسه‌تووی کوتولگان و نیده بولسه آلاردن بر فائده مأمول بولغان بر قسمی طاش قاپچق اچینه طوترلغان. وطن دشمنی برلن صوغوشاسی صالداتلر شولارنی صاقلاب عمر اوتکاره‌لر. وطن مدافعه‌سن ایسابله‌رگه تیوش بر جوق مأمورلر بونلرنی توقیف ایتو، تفتیش ومحاکمه قیلو ایله شغل‌لنه‌چکلر.

تورکیه نك تیزره‌ك یمریلوون، بتوون تله‌گان اجنبیلر، و داخلده‌گی خرستیانلر بو منظره‌نی کوروب سوینچلرندن استه قوللرن اووشدره‌طورغانلردر. بونده شبهه یوق، اما، اوزلرینك سیاسی استقلاللرینك صونك کونلرن کوتمکده بولغان تورکلر و مسلمانلر نیشلیلر؟ شبهه‌سز. آنلر اچنده‌ده قان آغلاوچیلر. بو فجیعه‌لر ایچون بیك نق قایغروچیلر بار. لکن، بونلر شول قدر آزدر، که هیچ بر تأثیرلری یوق دیه‌رلکدر. وطن‌نك فلاکتدن فلاکتگه یوارلانوو بنه بونلر اصلا مانع بولا آلمیلر. اما کوبچی‌نك قسمی هنوزده تأثرسز، حسسزدر. آنلر گل کوچلی یاقغه ایاروب یوریلر: «مونه بزده بو فکر بار. بز شونی تلیمز» **دیب بر نرسه‌ده آیته آلمیلر.**

حاضرگی حکومت «اتحاد و ترقی» فرقه‌سن. خلقنی و عسکرنی قوتورتوده عیبلی. حتی سلطاننی و حکومت آدملرن اوترگه قرار بیرگانلر ایمش، دی.

شوک کوره، مملکتنده فتنه چقماسون ایچون آلارنی طوتوب یابارغه. محاکمه ایتارگه وتیوشلی جزالرن بیررگه تیوش طابلدی، دی. بو اسناد، نی قدر اساسلیدر، بز بونی محاکمه‌گه کرشمی‌مز. فقط، بونلر برسیده تورکیه‌نك حاضرگی احوالی نی قدر وجیع و مدهش ایکانلکن یابوب قالوغه سبب بولا آلمیدر. بالفرض، شول قدر متفکر ومقتدر آدملر عیبله‌نب قاطورغه یبارلسه‌لر، تورمه‌لرده چرتلسه‌لر تورکیه ایچون بوندن بر سعادت و خلاص مأمولمیدر؟ البته یوق.

آغایف برله‌ن کوریشوب آیرلدم. اول اوزلرینك بولمه‌سینه کروب کیتدی. ایشکلرندن کروب کیتکانچه بر صالدات، آرتندن باروب اوزاتوب قالدی.

حاضرگی حالده بو حبسخانه‌ده‌گی محبوسلر اچنده ٤ ــ ٥ سابق مینیسترلر، ٥ ــ ٦ سابق والیلر، ٣٠ ــ ٤٠ قدرده سابق دیپوتاتلر و بر چوق محرر، ادیب، عالم و فاضللر بار. امرالله افندی، حاجی عادل بکلرده شونده‌در.

پارتیه نزاعسی تورکیه‌نی شول قدر ایزگان و شول قدر یونچوتقان‌که هیچ ایتوب بتررلك توگلدر. ابك بوغاریدن باشلاب ایك توبان‌گه قدر خلق ایکی فرقه‌گه آیرلغان: یا اتحادچی، یا ائتلافچی. شول نزاع عسکر آراسینه‌ده بیك نق کرگان. حتی کوب کشیلرنك آیتولرینه بناءً، بو صوغشده تورك عسکرینك جیگلووینه سبب بولغان نرسه‌لرنك ابك مهملرندن برسی عسکر آراسینه کرگان شول فرقه نزاعسیدر. معنوی جهتدن بو، عسکرده اطاعت، صداقت ودیسسیپلین‌نی فاقشاتقان. ئلی بر پارتیه‌گه، ئلی ایکنچی پارتیه‌گه منسوب آفیتسرلر ایله عسکرلر شایارتلغانلر. آفیتسرلر اوز تحلفی پارتیه‌لرینك نفوذلرن بترر ایچون عسکرگه کل آلارنك عیبلرن، تصورلرن کورسه‌ته طورغانلر. طبیعی، ایکنچی یاقده شولای ایتکان. بارا طورغاچ عسکر قاشنده بارسیده عیبلی، تصورلی، ناچار بولوب قالغان. بارسینکده نفوذ و اهمیتی بتکان.

عملی جهتدن ایسه، «اتحاد و ترقی» فرقه‌سینه منسوب حکومت دورت یل طرشقان. اوزی بلگانچه اشله‌کان. عسکری اصلاح ایتو، فورال واسباب یتشدرو ایچون قرق میلیون لیرا آقچه صرف ایتکان. اوزنچه صوغش ومدافعه پلانلری قورغان، شوکا موافق مانیؤرلر یاصاغان. شوکا موافق فورال وآزق اسقلادلری یاصاغان. صوغش باشلانماسدن بر نیچه آی آلدك‌کنه «اتحاد و ترقی» حکومتی اش باشندن توشورولوب، آنك اورنینه باشقه‌لر کیلگاچ بو یاڭی حکومت تگی ایسکی پلانلرنك و اول وقتده‌غی مأمورلرنك بارسنده دیه‌رلك اوزگارترگه کرشکان. اوزنچه یاصاماقچی بولغان. مونه شول آراده دشمانلر هجوم ایتکاچ

یاکی حکومت شاشرغانده قالغان. چونکه ایسکیسن یاکیلر بلمیلر. بلگان قدریسنده بوزارغه واوزگارترگه کرشکانلر. یاکیسن یاصاب اولگوره آلماغانلر. ئلله نی قدر قوراللر، یاکه آزقلر عسکرنك آرنده. یاکه آلدنده قالوب. استفاده ایتو ممکن بولماغان. عسکر آچلقدن قرلدی. آچلقدن حالی بتکاچ طاشلاب قاچارغه مجبور بولغان. بیك کوب قوراللر دشمان قولینه تلهکگان. اما عسکر اوزی قورالغه آبدراب طورغان.

حاضر ایندی، بتون عیبنی «اتحاد و ترقی»چیلر اوستینه آوداروب، آنلر حراب ایتدی دیماکچی بولالر. حاضرگی حکومت طرفداری بولغان ائتلافچیلر بر نرسه دنده طارتنمایینچه بیك قبا صورتده عوام آراسینه شول فکرنی طاراتالر.

موندهغی بتون وقوعات و حوادثنی شول پارتیه نزاعلرینه اسناد ایتارگه و شول حقده بر برسن عیبلارگه تلهوچیلر کوبدر. مثلا: ائتلاف طرفدارلری استانبول یانغینلرن اتحادچیلردن کورهلر. کوی آتمر اوراملرنی توزهتب، یورت ارنی یاکی روشده صالورغه مجبور ایتو ایچون شولای اوت توتب یاندرغانلر ایمش. اتحادچیلر بو یانغینلرنی ائتلافچیلردن کورهلر. خلقنی اتحادچیلردن و حریتدن بیزدرو. مشروطیتکه نفرت ایتدرو ایچون آنلر گل شولای فتنهلر و بلالر چغاروب طورغان بولالر بولا.

شول قدر بارکه، اتحادچیلر آراسنده بیك مقتدر، فداکار، وطنپرور و عمیتلی آدملر کوب بولغانلغی همده ائتلافچیلرنك ایمارودیسلر و اجنبیلر اینتریغهسینه آلت بولوب یورگانلکلرن آکلاوچیلر مونده بایتاق کوبدر. لکن بونلرده اتحادچیلرغه اوپکهلیلر و: «دورت یل بتون ادارهنی و مملکتنی اوز قوللرنده طوتدیلر. نهسهلر ایشلهرگه قوللرندن کیلگان وقتلر بولدی. شول ملت ایچنده حکومتنك کیرهك داخلی و کیرهك خارجی سیاستن هیچ بر یولغه قویا آلمادیلر، بتون عمرلرن ترددلر ایچنده اوتکاردیلر» دیلر. برهو میگا: «اتحادچیلرنك اینگ زور عیبی خارجی سیاست ایله شیاروللری بولدی. آلار بر آطنه ایچنده اوچ مرتبه سیاست آلماشدرالر ایدی. بر کورهسن انگلتره ایله یاقنلاشو سیاستن طوتالر. بر کورهسن گیرمانیهغه میل ایتهلر. اولده بوطی روسیه برلهن دوستلاشورغه تلیلر. حسین جاهد روسیه سفیرینك دراغمای ماندلشتام ایله بر قاشهن آشادیلر. طلعت بك ایسه گیرمانیا سفارتندن قایتمادی. لکن اوز وطنمز ایچون برسمدنده استفاده ایته آلمادیلر. تگیلر ایسه بزنکیلردن اوزلری ایچون کیرهکلی نرسهلرنك بارسنده آلدیلر» دی.

توركیه احوالینه واقف و روسیه مسلمانلرینڭده حاللرن یاخشی بلوچی ایكنچی برەو میكا: «بلكز، كه اتحاد وترقی حكومتی‌نڭ دورت یل اچنده ابتدائی تعلیمگه ایتكان خدمتی احمد بای و غنی بای حسینفلرنڭ اوز عمرلرنده سزنڭ تاتار ابتدائی تعلیمنه ایتكان خدمتلرندن كوب كیمدر. بزنڭ ابتدائی مكتبلر حاضرگی حالده سزنڭ ابتدائی مكتبلردن كوب آرتده‌در. بوكا اوشانكز، شبهه ایتمه‌كز» دی.

«اتحاد و ترقی» حكومتن بیك آشغچلق ایتدی دیب عیبله‌وچیلرده كوب. مثلا: ارناودلرنڭ قوراللرن جیوب آلو، روم ایلی‌گه كیساكدن شول قدر كوب «بوسنه هرسه‌ك» مهاجرلری كیتره باشلاو بارسیده آشغچلق بولدی، غلیاننی موجب بولدی، بونلرنی آقرونلق ایله اشله‌و ممكن ایدی، دیلر. مونه شول تدبیرسزلكلر سببلی داخلده و خارجده هر كمنی اوزمزگه دشمن ایتدكده باشمزغه شوشی فلاكتلر كیلدی دیب ظن ایته‌لر.

سابق سلطان عبد الحمید.

حاضرگی كونده مونده سلطان حمیدنی ایسكه توشوروچی، آكا یاخشی كوز برلن قاراوچی و: «اول تدبیرلی بر سیاست یوروته بلگان ایكان» دیوچیلرده آز توگل. بونلر سلطان حمیدنڭ تختدن توشورولووی خطا بولغان ایكان دیب ظن ایته‌لر. بو فكر بر قسم خلق آراسنده چن چندن بار. ایكنچی یوغاریراق قسم: بز اوزمزنڭ تدبیرسزلگمز ایله خلقنی شول فكرگه كیلورگه مجبور ایتدك. دیگان بولالر. لكن، اصل تل توبلری بونلرنقی‌ده تگیلرنكندن بیك یراق توگل. شول سببلی بر آز دخی اجنبی اینتریغه‌سی قاتناشسه مونده‌غی تخت مسئله‌سینڭ ایران و فاس‌نقی یولینه كرووی برده بعید توگلدر.

ذاتا، مونده حاضرگی كونده اشنڭ اهمیتن یاخشی تقدیر ایته آلوچی، خلقنڭ متفكرین قسمی، توركیه‌نڭ استقبالن ایرانقی توسلی بولور دیب ظن ایته‌لر.

مصالحه مسئلهسی بتوگه قونفرانس بولوبمی، قونفرانسسزمی انگلتره ایله روسیه آراسنده بر آکلاشو یاصالوب تورکیه تلهر تلهمز اوزینی شول ایکی دولتنك حمایهسینه کرکان کورر. دیلر. حاضرکی کامل پاشانك روسیه وانگلتره سفارتلری ایله بیك یاقن معاملهسی شول اشنك مقدمهلرندن صانیلر. اشنك بو روشکه کرمی قالووی حاضرگی حکومت اورنینه «اتحاد و ترقی» حکومتی کیلووی وآنکده فوق العاده آشغچ تدبیرلر اجرا ایتووی سایهسنده گنه ممکن بولور دیب ایسابلیلر.

کامل پاشا

تورکیهنك عموم خلقی حاضر انگلتره ایله فرانسیهنی یاراتمیلر. آنلر ایله یاقنلاشورغه تلهمیلر، چونکه آلوکدن اوزلرینه بیك خیر خواه ظن ایتوب طوردقلری حالده بو صوغش وقتنده تورکیهگه قارشی ایك ضررلی حرکت ایتوچیلر آلار ایکانلکنی کورهلر. لکن حاضرگی حکومتنك انگلتره و روسیه طرفنه بولونغانلغی کورینه. «اتحاد وترقی» چیلر میدانده بولماغانلقدن اشلر حاضرگیحکومت فکری بویونچهراق یوررگه اوخشیدر.

حتی بعض برهولر: «کامل پاشا روسیه وانگلترهنك تکلیفی بویونچه بالقان حکومتلری ایله صلح یاصاب مملکتنك یارطیسن آلارغه بیره. قالغانن ده انگلتره و روسیه حمایهسینه طابشرهجق. آنك کوبدنگی مقصودی شول ایدی، حاضر شوکا نائل بولا. بوکا مانع بولماسونلر ایچون «اتحاد و ترقی» چیلرنی ده جیوب تورمهنه طوترندی» دیلر.

گرچه بعض برهولر چتالجه قرارگاهندهغی عسکرنك صلحغه راضی بولماغانلغی، صوغش تلهگانلگن. اگر بولای ایتماسه حاضرگی حکومتکه قارشی کیلوب آنی توشورو احتمالی بارلغن سویلهسهلرده. بو اشانچلی و اهمیتلی بر

سوز توگلدر. عسكر غايت آريغان، يونچوغان، هر تورلی اختلال باصدرولر و صوغشلردن طويغان، خصوصا بو صوغشده تورلی مشقتلرگه دوچار بولوب روحی توشكان، كوكلی بويوفغان. بيگولك نف قوتورتوچيلر بولماغان وقتده آلارنك اوزلرندنگنه آندی انقلاب حركتلری كه‌تو مشكلدر. قوتورتوچيلرنی ايسه حاضر بيك قصقه طوتالر. عسكر ممكن قدر تيزره‌ك مملكتينه، عائله‌سی يانينه قايتورعه قاری. مجروح عسكرلر يارەلری توزه‌لوب بتماسدن الوك باللنيتسه‌دن حغوب ابولرينه قايتاسيلری كيله. ياكيدن صوغشقه بارماسلرمی ايكان ديب قورقوب صوراشالر.

حاضرگی حكومت طرفدارلری بولغان «علمدار» غزته‌سی آقرونغنه گيرمانيا وآوستريا‌غه قارشی يازوب، نوركيه‌نك بالعان اتفاقنه كروری و شولای ايتوب آوستريا هجومينه قارشی طوروی بيوشلگن تقويه ايلا. خصوصا، مشهور مراد بك بو غزته‌ده روسيه ياغن طوتوب يازا. بو فكرلر غزته اداره‌سينه چيتدنره‌ك آورولگان بولووی احتمال طوتولادر.

اما، شولوق ائتلاف پارتيه‌سينه و حاضرگی حكومتگه منسوب «اقدام» غزته‌سينك باش محرری جودت بك اوزينك «بوداپشته» دن يازوب طورغان باش مقاله‌لرنده آوستريا ياغن طوتا. آوستريانی قوزغاتورغه تلی، بزنك بتو آوستريا منفعتنه ضرر بولاچق، بزدن صوك بتو و بولنو نوبتی آگا كيله‌چك‌دی.

موند. شولای ايتوب موند. سياست طولقونلری شاولاب طورا. كيله‌چكده نيلر بولور، باقه‌لم!

متاركه پرتاقولن تصديق ايتوب بلغاريا، صربيه، قاره طاغ حكومتلرندن جواب كيلگان. يونانستان حكومتندن كينووی كونوله ايكان. شول سببلی صوغشوچی حكومتلرنك وكيللری بوگون كوندز ساعت ١٢ده باغچه كوی‌گه جييلوب، شونك اشن بتره‌چكلر و قول قويشوب تمام ايته‌چكلردر. صكره صلح مذاكره‌سی باشلانه‌چق. چتالجه‌ده‌غی مأمورلر و آفيتسرلرگه صلح بتكانچه طورر ايچون موقت باراقالر ياصارغه استانبولدن طاقتالر و بالطه اوستالری يبارلدی. شولای‌وق بلغارلر آلغان يرلردن كوچوب كيلگان و استانبولنك طشقی ياغنده طوفتالوب طوتولغان مسلمان مهاجرلرن صلح بتكانچه اورنلاشدروب طورر ايچون طاقتا باراقالر ياصالا باشلادی. صكره، الوك تورغان يرلرينه قايتارو وكرنده‌لر.

بو مهاجرلرنك حالی شول قدر قزغانچ و دهشتليدركه يازوب يبارر ايچون

نیچه مرتبه‌لر قولیمه قلم آلدیغم حالده یازارغه قلممك کوچی یتمه‌دی، کوزمدن یاشلر طامدی. قلمنی طاشلادم. مع ما فیه یازوب یباررمن. چونکه یوره‌کلرمزنی یاروب هیچ قورقماینچه شوندی آچیلرنی صالغاندیغمه مونده‌غی احوال حقنده توغری فکر حاصل ایتارگه ممکن دیب ایسابلیم.

۲۰ نویابر.

۱۱

صوغش میدانده ایکی کون

ماناشا طورغاچ، نهایت. عثمانلی آردوسی باش قوماندانلغندن رسمی رخصت آلوب صوغش میدانن کوررگه‌ده موفق بولدم. درست مین بارغانده چتالجه‌ده بلغارلر ایله تورکلر آراسنده صوغش طوقتالغان و شول سببلی اصل صوغشنی کوررگه ممکن توگل ایدی. ضرر یوق، تورك عسکرینك قرارگاه عمومیسن (غلاونی قوارتیرن)، عسکرنك نیچك طوروب یشاولرن و ممکن ایسه بعض استحکاملرن کوررمن، دیدم.

قرارگاه عمومی‌غه باروب ایکی کون طوررغه میکا رسمی رخصت بیرلکاچده تیزره‌ك کیتوب حاضرلنمده بولوندم. قرارگاه عمومی استانبولدن ۱۰٤ چاقرم یرده «خادم کوی» دیگان بر آول یانندەدر. مونده تیمر یول ایله باریلا. تیمر یول خصوصی یولچی برنی قبول ایتمی. بزی عسکر یوروته، مجروحلرنی طاشی هم ادارۂ عسکریه طرفندن رسمی رخصتی بولغان کشیلرنی اوطورتادر. بلگان کشیلر میکا: «ایکی کونگه دیب کیته‌سن، اما اون بش کونلك آزق آل، یانکه صو آل، و باتن صاقلانور ایچون لیمون و داروولر آل، ایکمك، ایت و بالق دونسیرو الری آل. اوستکه قالون کیوملر، بنکه ریواویر آل. نی بولور نی بولماس، بلوب بولمی، صوغش وقتیدر؛ هر نه قدر خادم کوی استانبولدن ایکی‌ده ساعتلك یول بولسه‌ده، یوله اونار کون بولیموب قالوچیلر. آچلق‌غه وصوسزلق‌غه توشوچیلر بولدی» دیب سویله‌دیلر.

مین بو سوزلرگه اشانبوق بتماسه‌مده کینه یانغه ایکی اوچ کونلك آزق، صو، لیمون و داروولر، آدیال و قالون کیوملر آلدم. عمرمده بر مرتبه بولسون

ریوالویردن آتقانم بولماسه‌ده بر « براونینغ » آلوب کسه‌مه صالدم و ۲۱ نچی نویابرده کوندز ساعت ۱۱ده استانبولده‌غی سرکه‌چی واقزالینه کیتدم. واقزال احاطه‌سینك قاپقه‌سی توبنده صالداتلر قاراول طورا. رخصت نامه‌نی کورسه‌تب واقزال بناسنه باردم. آنلئ ایشگی توبنده کینه ژاندارم و صالداتلر قاراول طورا. رخصت نامه‌نی کورسه‌تب آلاردنده اوتدم. نهایت، واقزالده‌غی، تیوشلی مأمورلرگه رخصت نامه‌نی کورسه‌تب قول قویدرغالاب اشنی بتردم. شوندن صوك قاصه‌غه باروب بیلیت آلورغه ممکن بولدی. بر مجیدیه (۱ صوم ٥٦٠ ق) توله‌ب ایکنچی قلاص‌غه بیلیت آلغاچ آزق تولوك به‌یله‌گان باغاژنی کوتارتب واغون‌غه کردم. شغرم طولی تورك آفیتسرلری. بارسیده صو صاوتلرن قایش ایله موینلرینه آصقانلر. بیللرنده قلچ، ریوالویر هم دوربینلر. یانلرنده ئلله نی قدر یاتاق و کیوم شیکللی نرسه‌لرنی توروب به‌یله‌گان باغاژلر. بارغانده آکلادم که، بونلرنلئ بعضیلری صوغشده مجروح توشوب خسته خانه‌لرده یاتقاندن صوك تریلوب یاکیدن صوغش میدانینه بارالر. بعضیلری کیره‌کلی نرسه‌لر آلور ایچون قرارگاه عمومیدن موقتا استانبول‌غه قایتقانلر ایکان.

بتون بو یولچیلر آراسنده سیویل (اشتاتسکی) کیوملی کشی احتمال که، بتون پویزده یالـگز مین گنه بولغانمندر. شول سببلی نظر دقتلری جلب ایتلدی. کم بولوب، قایده بارغانلغمنی صوراشدیلر. روسیه‌ده‌گی بر مسلمان غزته‌سینك مخبری بولوب مونده مخصوص کیلـگانلـگمنی و کورر ایچون قرارگاه عمومی‌گه بارغانلغمنی بیان ایتدم. بوگا بیك یاخشی قاراب، غایت حسن توجه ونزاکت کورسه‌ترگه باشلادیلر. آرالرندن بر ملك باشی (مایور) : «نیچون صوغشنلئ باشندوق کیلمه‌دیگز، بزنلئ عسکر یاننده یوزدن آرتق غزته مخبرلری بار ایدی، آرالرنده هیچ بر دانه اوروس اجنبی مسلمان غزته‌لرینك مخبرلری بولمادی، کوبسی بر مخصوص غرض ایله بزنلئ حقمزده یالغان ویاکلش خبرلر طاراتوب افکار عمومیه‌نی بزنلئ علیهمزگه ئه‌یله‌ندررگه طرشدیلر» دیدی.

شونده سوزلرندن آکلاشلدیغنه کوره، تورکلر اجنبی غزته مخبرلرینه فوق العاده حرمت و رعایت ایتکانلر. آلارنی صاقلاو، تربیه‌له‌و، کیره‌ك نرسه‌لرن یتکروب طوررو حقنده هیچ بر قصور ایتمه‌گانلر. آلارنلئ عسکر آراسینه کروب یوررولربنه و استحکاملرنی قاراولرینده‌ده مانع بولماغانلر. خلاصه: تماملیه حریت و ایرك بیروب آنلرنلئ ناموس و وجدانلرینه اشانغانلر. حالبوکه، مخبرلرنلئ کوبسی تورکلر حقنده گل ناچار خبرلر، خطا فکرلر طاراتوب طورغانلر. حتی

کوبسنچه فاش ایتلماوی لازم بولغان خبرلرده وقتندن آلوك آلار واسطه‌سیله طارالوب طورغان وبونلك تورکلرگه صرری تیگان. بلغارلر ایسه مخبرلرنی غایت قصفی طوتفانلر. عسکر آراسینه قاتناشدرماغانلر. صوغشنلك آلغی صفلریغه یبارمه‌گانلر. آلارنلك نلده‌سه‌نی یازوب طاراتولریغه ایرك بیرمه‌گانلر. بلکه کوبسنچه اوزلری ایچون مطلوب خبر وفکرلریازوب دنیاغه شونی طاراتورغه مخبرلرنی آلت ایتوب طورغانلر.

پویزدمز استانبول یانندەغی «یدی قله» استانسه‌سدن اوندی. طوقتادمای. ذاتا واقزالده عسکری مأمورلردن بشقه کمسه یوقدر. مرمره دیگزی بویلاب کیلدك. اوزینك غایت لطیف هواسی وکوزەل منظرەسی ابله مشهور بولغان «مقری کوی» استانسه‌سینه یتدك. موندەده پویزد بش مینوتغه‌ طوردی. دغیده بر نیچه آفیتسرلر کردی. «مقری کوی» استانبولنك صیفیەسی (داچالق اورنی) در. استانبول کبارلرندن بایتاغی شوندەطورالر. مشهور «آیاستفانوس» (سن استیفانو) نی أوتدك. اوك یاقده روس ـ تورك صوغشنده تلف بولغان روس عسکری اسمینه صالنغان چیرکاو کورینوب قالدی. صکره «کوچك حکمەجه» و «اسپارته قله» استانسه‌لربنی اوتدك. واقزاللرده عسکردن باشقه هیچ کمسه یوق. هر یاقده صالدات. همده آیاستفانوس دن اوتکاچده صحرانك تورلی یرلرنده کومه، کومه عسکر چاترلری طولی، اول چاترلر تیرەسنده صالداتلر مژکیلوب قاینیلر. آلاریانیمه، آزق بویه‌گان ئلله‌نی قدر یوکلرباروب قایتوب طورا.

بو، چاترلردن عبارت عسکر قرارگاه‌لری صحراده کوزدن یوغالغانچه‌غه قدر هر طرفده کورینه. بارا طورغاچ افقده واق نقطه‌لر شیکللی گنه کورینه باشلیلر. صول یاقده «بیوك چکمەجه» کولی قالدی. بو بیك زور بر کول اولوب تله‌گانچه پاراخود یورتورلك در. اوزی مرمره دیگزینه قوشیلا. اطرافده معموریتدن هیچ اثر یوق. اوستنده‌ جوب چوبار قر اوردەکلری طونمان. صوغش وقتی بولغانلقدن بونلرنی آولارغه کیلوچی یوقدر، دیدیلر.

نهایت. ساعت ابکی‌ده پویزدمز «خادم کوی» گه یافنلاشدی. مونده ایندی منظره بتونله‌ی باشقه. کوزك آلا ئلگانچه هر یاقده فارا: یر اوستی طولی عسکر، آت، آزق، قورال، عسکر اسبابی وشونلرنی طاشوچی آت، اوگوز، آربا. ـ قرمسقه اویاسی کبك مونده هر کم و هر نرسه حرکتده. طاوش یوق، قچقرش یوق. گویا پار قوتی ایله ایله‌ندریلوب یبارلگان زور بر ماشینه‌نك کیسه‌لری حرکت ایته‌لر دیب بلورسن.

«خادم کوی» استانسه‌سینه کیلوب یتدك. پویزد شوندن آرتق کیتمی ایندی. نور کیده‌نك روم ایلی تیمر بوللرینك منتهاسی حاضرگه شول اورن بولوب طورادر. واغونلردن جقدق. اوستدن جیللی یاڭغور یاووب طورا. آیاق آستی بیك پچراق، غایت طییا وآیاق یابشا. ئلیگی آزق تولوکڭنی کونارنرگه موںده کشی یوق ایندی. اوزم کوتاروب جقدم. واقزال آلدنده بوروٴوبده بولمی: شول قدر طغزلق. واقزال بیك کچکنه. اشنده‌کی بار بولمه‌لرده عسکر کانسیلیره‌ری لری بولغان. کیلگان آفیتسرلرنك کوبسی شونده کروب اوزلرینك کاغدلرینه تیوشلی امضالرنی قویدررغه باشلادیلر.

مأمورلرنك برسی یانینه باروب «قرارگاه عمومی» نك قایده بولغانلغن، نیچك باررغه ممکن ایکانلگن صورادم: «شوشی تیمر یول ریلسی بویونچه طوب طوغری کینت، بر دورت کیلومیترو (چاقروم) بارغاچ ریلس اوستنده طوروچی واغونلر کوررسن، باش قوماندان هم ارکان حرب هیئتی (اشتاب) شول یرده‌در، آنده جیاو بارودن باشقه چاره یوقدر» دیدی. یا، مینم باغاژنی نیشله‌ترگه؟ «مین آنی بلمیم ایندی تلسه‌ڭ نیشله‌ت» دیدی. قویوب قالدررغه اورن یوق، کوتارتب باررغه کشی یوق. دورت چاقروم بویونچه اوزم کوتاروب بارغه باطرلق یتمی. «افندم سزنك کانسیلاریه‌ده‌گی اسکامیه آرتینه‌غنه طاشلاب کیتسه‌م بولماسمی؟» دیدم. «بولور اما، یوغالسه مسئولیتنی اوستکه آلمی‌مز، معلومگزدر، محاربه وقتی، مونده ساعتینه مڭ کشی کره چغا، مین حاضر مونده، ایرته‌گه ئلله قایده» دیدی.

مسئولیت یوکله‌تو قایده اول، رخصتی ایچون ئلله نی قدر رحمتلر اوقودم و باغاژنی اسکامیه آستینه طاشـلادم‌ده اوزم ریلس بویلاب جیاو «قرارگاه عمومی» گه کیتدم.

اورن بیك طاولی، چوقورلی بر یر. طاو اوشتینه‌ره‌ك منگانده ئلله نی قدر یراق یرلر کورینه. فقط هر طرفده کورنگان نرسه ئلیگی عسکر چاترلری، صالدات، آت، آزق، فورال، یوك و اسباب طاشوچی آتلر و اوگوزلر. بایتاق وقت باروب بر آز تیوله‌گاچ نهایت ریلس اوستنده طوروچی واغونلر کورینه باشلادی. مینم اچکه جلی کردی. باروب یتدم. ریلس اوستنده اونلاب واغونلر طورا. بعضیلری غایت مزین و مکمل صالون واغونلر. بعضیلری یوك واغونلری. واغونلر یاننده قاراول طوروچی صالداتلرنك باشلعندن، مخبرلر مراجعت ایته طورغان دائره‌نی صوراشد. مغایت نزاکت بلن سلام بیروب بر یوك واغونن

کورسه‌تدی. جان نوزه‌ی، باش نوماندان ناظم پاشا اوزی فایسی واغونده طورا دیب‌ده صوراب آلدم. ئلیگی زبنتلی واغونلردن برسن کورسه‌تدی.

بر یاق ایشگی آدق بولغان یوك واغونینه باروب کردم. بر اوستالده آفیتسرلر یازوب صزوب اوطورالر. حال و مقصدنی آکلاتب قولمده‌غی رخصت نامه‌نی عرض ایتدم. قرارگاه عمومی‌نی کوررگه نلی ایدم، دیدم. غایت نزاکت و حرمت ایله اورن کورسه‌تدیلر. اوطوردم: «بیك گوزه‌ل افندم، لکن حاضر یاکغر یاوا، آباق آستی بیك پچراق، بوگون کوب یرگه یوری آلمازسز، ایرنه‌گه ایرتدن طوروب یوری باشلاسه‌گز بولماسمی؟ بز سزگه، آتلانوب یوررگه آت ده حاضرله‌ترمز» دیدیلر. کیکڭاشلرن مع الممنونیه قبول ایتدم.

مینم بله‌ن بر آز سویله‌شب اوطوردیلر. روسیه‌لی بر مسلمان غزته‌سینڭ مخبری بولووم صفتیله آیروحه التفات و حرمت کورسه‌ترگه باشلادیلر. درحال مانغال یاقدروب جای حاضرله‌تدیلر. آش، کیچ برله‌ن عمومی اوستالده برگه آشارمز. دیدیلر. صکره میکا تورلی غزته‌لر بیروب اوزلری شونده اشلری ایله مشغول بولدیلر. جای اچکاچ بر آفیتسر رفاقتده واغوندن چغوب تیره یاقده بر آز یوردك. منظره باباغیجه: واغونلرنڭ یاناڭندن باشلاب بتون قرلر، صحرالر، طاوطاش آرالری بارسیده عسکر، بارسیده مخصوص قازلغان جوقورلر، اویولگان توتاللر، استحکاملر فلانلر.

کیچ بله‌ن مینی آفیتسرنڭ آشی طورغان بر عمومی حاترلرینه اوزلری برله‌ن برگه آشارغه آلوب باردیلر. مونه بو دات فلان یردن کیلگان، فلان غزته‌نڭ مخبری بولادر. دیب طانشدردیلر. همه‌سیده آچق یوز ایله حسن قبول ایتوب سلاملشدیلر و صوغشنڭ خارجده‌گی تأثیراتن صوراشدیلر.

آشلری اوچ تاریلکه‌دن عبارت اولوب. دوگی اویره‌سی. ایتلی فاصولید. پلاو ایدی. آشاری کوب هم یاختی پشرلگان، تمیز و نملی‌در. صوغش میداننده شوندن آرتق آش طلب ایتو ممکن توگلدر دیب بله‌م. آشدن صوڭ آفیتسرلردن برسی مینی اوزینڭ حاترینه جای‌گه جاقردی. گیرمانیاده اوقوغان هم گیرمانیا عسکرنده خدمت ابتکان بو ملڭ باتی‌نڭ نیمسچه، فرانسوزجه‌لر اوستینه روسجه‌نی ده یاخشی غمه بلگانلگی آکلاشلدی. واغونلرنڭ ایکی یاغنده‌غی جاترلرده ارکان حرب ضابطلری طورالر ایکان. جاترلرینڭ اچینه جیبولمالی قاراواتلر، اورندقلر، اوستاللر قویلغان و جلتور ایجون مانغاللر یاغالر ایکان. بر جاتر اچنده اوچر دورتدرکشی طورالر. گوزه‌ل مصاحبت ایتوب جای اچدك.

مخبرلرگه بلدررگه یاری طورغان نرسه‌لر حقنده میڭا خیلی معلومات بیردیلر. آنلرنی تفصیلا یازارغه حاضرگی مقاله‌مده اورن بته‌جك توگلدر. کیله‌چکده اورنی کیلگان صاین یازا باررمن.

یوقلار ایچون میبی ئه‌یگی واغون‌غه چاقردیلر. آنده میڭا جیبولمالی بر قاراوات حاضرلانگانلر. اوستکه آدیالده قوبغانلر. مانغالده یاغلغان. جلی، هیبت. مینم «خادم کوی»ده طاشلاب کیتکان نرسه‌لر ایندی ایسکه‌ده کروب حقی. تله‌گانچه یوغالا بیرسونلر، دیدم.

واغونده میندن باشقه دخی آفیتسرلردن بر کشی یاتدی. ایرته طوروغه هیبت‌اوب چای اچردیلر. عسکر آراسنده وبا بولغانلقدن عمومیتله چای اچونی بیك مواغه یبارگانلر ایکان. وبا مونده اولنلری کوب بولغان. حتی بعض کونلرده وباغه ئه‌له‌گوچیلر و اولوچیلرنڭ صانی یدی سیگز یوزلرگه یتکان. حاضر ایندی بیك کیموگان. عادتا بتوب بارا ایکان. چونکه بیك شدتلی تدبیرلر اجرا ایتکانلر؛ عسکرنڭ آشاو و معیشتی توزه‌تلگان.

چایدن صوڭ ساعت ۸ لرده بر آفیتسر میبی اوزی یوروتوب عموم قرارگاهنی کورسه‌ته‌جك بولدی. بیك تشکرلر ایتدم. آیلانوب یوررگه ایکمزگه ایکی آت بیرلدی. آرتمزدنده دینشیك ایکی صالدات ایه‌ردی. کیتدك یوررگه. آفیتسر افندی میڭا، مخبرلرگه بلدررگه یاری طورغان نرسه‌لر حقنده مفصل معلومات بیروب، هر طرفنی کورسه‌تب یورودی. تورلی یرلرده‌گی چاترلرده طوروچی تورلی بولوکلرگه منسوب صالداتلرنڭ طورمشلرن. آشاو اچو و سائر حاللرن کورسه‌تدی. بعض بر استحکاملر و خندقلرنی کورسه‌تب تعریف ایتدی. نهایت برنیچه ساعتلر یوره‌گاچ بر طاو باشندن آفیتسر افندی میڭا اوزینڭ دوربینی ایله کورسه‌تب. آنه شول ایکی طاو آراسنده‌غی جوقورنڭ بو یاغنده بزنڭ عسکر. نکی یاغنده بلغار عسکری طورا. آرالرنده‌غی مسافه باری دورت چاقروم قدرگنه. برسینڭ طوپلری ایکنچیسینه یته‌در، دیدی. واقعا، دوربین ایله قراغانده ایکی یاقنڭده عسکری کورینه ایدی. بز طورغان بو یرنڭ چته‌جه‌دن آلتی یدی، متارگه یاصالغان «باغچه کوی» دن دورت بش چاقروملر چاماسنده ایکانلکی بلندی. معلومدر، که حتالجه دیگان اول هم شول اسمده‌گی تیمر یول استانسه‌سی حاضرنده بلغارلر قولنده‌در.

یوغاریده یازارغه اونتوب اوتکانمن: مین قرارگاه عمومی‌گه کیلگاچده، قرارگاه عمومی هیئتی‌نڭ یعنی باش قوماندان ناظم پاشا و ارکان حرب هیئتی‌نڭ

ایرته‌گه بتونله‌ی استانبول‌غه قایتوب کیته‌چکلریمی آکلادم: چونکه بلغاریا، صربیه، قاراطاغ حکومتلری ایله متارکه ۲۰ نچی نویابرده امضا قیلنغاچ بو حکومتلر ایله صوغش رسما طوقتالغان حساب ایتلگان و بتون ترک عسکرینک هیئت اداره‌سی بولغان باش قوماندانلقنک مونده طوروویغه لزوم قالماغان ایکان.

یانمده‌غی آویتسر افندیده مونی میکا بلدروب. شول کورگانلک واغونلر بارسیده بو کون کوندز ساعت ۱۲ده استانبول‌غه کیته‌لر. ناظم پاشا و سائر ارکان حرب هیئتی‌ده قایتالر. سزگه‌ده البته شول واغونلرده قایتورغه طوغری کیلور. یوقسه مونده قالورغه هم صکره‌دن قایتورغه اوکیسز بولور، دیدی.

شونک ایچون کوندز ساعت ۱۲گه بز واغونلرغه قایتوب یتدک هم ساعت برده قوزغالوب خادم کوی‌گه طابا حرکت ایتدک.

مونه شوشی حرکت، تاریخی بر دقیقه صانالورغه لایقدر. چونکه باش قوماندانلق‌نک شوشی ساعتده استانبول‌غه یونه‌لووی: «ایندی صوغشدن واز کیچدک. تقدیرده یازلغانلرنی کوررگه راضی بولدق. روم ایلی قطعه‌سینک شول قدر یرلرن دشمنلرغه تسلیم ایتوب چیگلورگه مجبور بولدق..» دیگان سوزلر ایدی.

نی حال ایتمک کیره‌ک. بیک کوکلسزدر. لکن بتون فلاکتلر و سعادتلر انسان باشنده، دولت و ملتلر اوستنده یوریدر. شول اونلاب واغونلرنک بارسنده‌ده طولی، بیوک رتبه‌لی پاشالر، گنیراللر، مایور و پالقاونیکلر ایدی. لطفا مینی‌ده اوز یانلرینه اوطورتدیلر. اجنبی بر غزته مخبریمه نی قدر رعایت کورسه‌تمک ممکن ایسه کورسه‌تدیلر.

صوغش و مغلوبیت حقنده خیلی سوزلر بولدی. احوالنک ناچارلغی، بولای قایتشنک قبیح‌لگی بیک یاخشی بله‌لر. فقط نه چاره. که کوب وقتلردن بیرلی جییلوب و بر چوق سببلردن نشأت ایتکان تاریخی بر فلاکتنی غیوریدر. حمیت و فدا کارلقلر دفع ایته آلماغانلر. یازمشده بولغان نرسه میدانغه کیلگان. شونک ایله برابر. بونلرده مین آرتق مأیوسیت اثری کورمه‌دم. بونلر کیله‌چاک‌گه امیدلی قاریلر. فلاکتلرنک دائما یالگز بر ملت اوستینه‌گنه چوکوب طوروویغه اشانمیلر. تورکلرده بر وقت یاشارلر و یاشایه‌چقدر، دیلر. هم بو مغلوبیت تورکلرنی اویاتورغه زور سبب بولور، دیب امید ایته‌لر.

«خادم کوی» استانسه‌سندن اوتکانده توشوب قاراسه‌م مینم باغاز نیچک قویلغان شولای طورا. آزغنه قوزغالماغانده. آنوب کروب واغونغه قویدم.

۲۲ نجی نوبابر پنجشنبه کون کیچ ساعت ۸ ده استانبولنك سرکه‌جی واقزالنده بولوندق. هیبت ومنتظم کیونگان ایکی بولوك صالداتلر وافزالده موزیقه اوینباب باش قوماندان ناظم پاشانی قارشی آلدیلر. ایشك آلدنده کوتوب طوروچی ایکی آفطوموبیلنك برسینه ناظم پاشا، برسینه باشقه بیوك پاشالر اوطوروب جغوب کیتدیلر. واقزال فایغه‌سی نوبینه جیونغان خلقنك بر برسیله: «پاشا کلدی، محاربه بیتمشدر» دیه سویله‌شدکلری ایشتلمکده ایدی.

«خادم کوی» وقرارگاه عمومی‌ده‌گی پچراق و سازلقنك دمانلغی حقنده بر ایکی سوزده أیتمی اوته آلمیم:

بزده یاڭغور یاوا، آیاق آستی پچرانا، بر آزدن کیبه‌ده بته. مونده ایسه آزغنه یاڭغور یاودی ایسه آیاق آستی صاغز دریاسی بولا ایکان. بوظ اوستنده جانغی بلمن نیچك یوریسن مونده‌ده شولای بورر گه طوغری کیله. شوں قدر شوما و طایغاقدر. بوغنه بولسه طاغن بر حال. شول قدرده یابشه‌که، دورت بش آدوم آتلاغاچ قالوشکه برمر پودلق بالچق صریشا. توشورر گه تلمه‌سه‌ڭ توشمی، طایاق صنا، زونتیق صابی صنا. موندن نیچك قوتولورغه بلمیسن. عاجز قالاسن. حتی یاخشی داغالی آتلرده بیك حیتن یوریلر. طایا. شونك ایچونده «خادم کوی» ده‌گی خسته خانه‌لرده یاتوچیلرغه، طایانوب یورر ایچون استانبولدن طایاقلر یاصاتوب یبارکانلر. قرق کلیسا و لوله بورغاس یانلرنده‌غی بالچقلر مونده‌غیدن اون فات کوب و یمان ایدی، دیلر. بیچاره صالداتلرنك ایتگوب قریلولرینه و طوپلرنك باطوب قالولرینه‌ده بو بالچقنك کوب دخلی بولمشدر. بو یاقلرده‌غی طوفراق بر نوع کیلسلی مده‌دن عبارت. شونك ایچونده شول قدر یابشقاق ایکان.

۲۳ نویابر.

١٢

متارکه مسئله سی . آرناود حکومتی . آرناود کوکلیلری . مادام گیرس . «روسسکی اصلووو»نك مبالغه‌لری. هلال احمر اعانه‌لری . یاوروپالیلرنك صدقه‌لری . استانبول غزته‌لری .

بلغاریا، صربیه، قره‌طاغ ایله متارکه یاصالو و یونانستانڭ متارکه‌گه قوشلمی قالو خبرن تیلیغرافلر آنده کوبدن ایرشدرگاندر. بی نفسه بیك مهم بولغان بو واقعه موندغی افکار عمومیه‌گه برده آرتق تأثیر ایتمه‌دی. عمومی خلق ایسکیچه همیشه اوز اشنده. نی بولسه‌ده بولور، اول بزنك اش توگل، حکومت اشی، دیگان توسلی قاریلر. تیك تورك غزته‌لریگنه بو حقده اوزون اوزادی نرسه‌لر یازالر. لکن یازغانلری آرتق اساسلی نرسه‌لر توگل. «بك اوغلی» دائره‌لرنده شوندی خبر چقغان، «نئولوغوص» آدلی روم غزته‌سی شولای یازا، نگی غزته بولای یازا، دیب سوز اوزایتوبغنه طورالر. واقعا، مونده اساسلی نرسه یازارغه تورك غزته‌لری ایچون اوڭغایسزده. استانبول ادارهٔ عرفیه آستنده، حکومت هر تورلی سرلر و کیڭاشلرنی یاشرون طوتا. تورکیه اشلری حقنده فکرلر و قرارلر اجنبی سفارتخانه‌لرنده دخیده آحتراق معلوم بولا. شول سببلی آلارغه مناسبتلی اجنبی غزته‌لر خبرلری تیزره‌ك و درستره‌ك آلالر. تورك غزته‌لرینه ایسه شولاردن کوچروب یازارغه قالا.

یونانستانڭ متارکه‌گه قوشلمی قالوون مونده تورلیچه تأویل ایته‌لر. سلانیك‌نی قایوسینه آلو حقنده بلغاریا ایله ایکیسی آراسنده اختلاف چققان، شوڭا کوره آیرلغانلر ایمش. بعضیلر ایسه: بلغاریا ایله صربیه اوزلرینڭ تله‌گان قدر یرلرن ضبط ایتوب بتردیلر. تورکیه قاره طاغ‌غه اشقودره‌نی تسلیم قیلورغه وعده بیرگان، شول سببلی بونلر قناعتلنوب متارکه یاصاغانلر، اما یونانستان اوزینڭ آلورغه تله‌گان یرلرن آلوب بتره آلماغان ئلی. یانیه‌نی آلماینچه سلانیك‌نڭ اوزنڭ قالووندن امین بولا آلمی. شوڭا کوره یانیه‌غه ییك نق هجوم ایتارگه باشلاغان. آطه‌لرنی ضبط ایتوب بتروب قویاسی کیله، دیلر. یونانستانڭ بولای قوشولمی قالووی بالقان حکومتلرینڭ اوز آرالرنده بولغان قرار ایله‌در، صلح مذاکره‌سی وقتنده تورکیه‌نی یومشتوبراق طوتارغه و اختلاف چقه باشلادیسه یونانلن بیك تیز هجوم ایتدرر که تمه‌لرندن عبارت دیبوچیلرده

بار؛ بونسینه اشانوحیلر كوبره كدر.

متاركه‌نك شرطلری بونده رسمی صورتده اعلان ایتلگان یوق. تورك غزته‌لرینك خبرلرینه كوره بونلردر: ۱) ایكی یاقنكده عسكرلری صلح یاصالغانچه‌غه قدر حاضرگی بولونغان اورنلرنده طوراچقلر. ۲) محاصره آستنده قالغان شهرلرگه توركیه كونده‌لك آزق كرته آلاچق. ۳) صلح مذاكره‌سی دیكابرنك ۱۳ نده لوندونده باشلانه‌چقدر. اما، بلغار منبعلرندن چققان خبرلرگه كوره، محاصره آستنده قالغان شهرلرینه توركلر آزق یباره آلمایه‌چقلر. بلغاریا ایسه متاركه‌گه قول قویلغاندن اعتبارا ۱۰ نچی كونده قاره دیگز و ادرنه آرقیلی اوتكاروب اوز عسكرینه آزق كیتره آلاچقدر.

تورك غزته‌لرندن بعضیلری آرناود حكومتی یاصالوغه بیك اهمیت بیروب هم شونی موتلب اوزون اوزون مقاله‌لر یازالر. بولاچق آرناود حكومتی مصر خدیولگینه بیگزه‌تر كه تلیلر. یاوروپاده بر اسلام حكومتی تشكیل ایتوب قالووی استقبال ایچون بیك مطلوبدر، دیلر. لكن آرناود حكومتی‌نك بر اسلام حكومتی بولا آلووی و خصوصا توركلر كه فائده‌سی تیووی بیك شبهه‌لیدر. بونك یاصالووی آوستریا و ایتالیا منفعتلری ایچون بولغانلغی شیكللی. یاشاویده شولار ایچونوك بولور توسلی كورینه.

بو كونلرده استانبولده بر آرناود كوكللی عسكرن طوتدیلر. مونك كیتروب ۲۵۰ باش قوی صاتقان. بارسیده صوغش وقتنده تورك آوللرندن طالاب جیغان قویلر ایكان. عسكرلر آرناود كوكللیلرینك صوغش آراسنده كوب تورك آفیتسرلرن آتوب اوتروب طالاغانلقلرن نقل قیلالر هم تورك آوللرنده كوب طالاغانلر. مثلا: بر تورك آولی یانینه‌راق باروب ۴۰–۵۰ مرتبه ملطق آتالر، صكره بر نیچه‌سی آولغه كروب: «یاهو، قرداشلر نشلب طوراسز. بلغارلر كیلدی، بار كزنی‌ده كیسه‌چكلر» دیب قورقونالر. شونی ایشتو بلن بتون آول خلقی همه نرسه‌لرن تاشلاب قاچالر. شوندن صوك آرناودلر جیلوب كروب بتون نرسه‌لرن، مال طووارلرن آلالر، آوللرن اوت تورتب یاندرالر ایكان.

حتالجه یانندن كوكللی بر آرناود طابورینك شوندی بیك قباحتلكلری بولغاچ نهایت تورك قوماندانلری اوزلرن حیله ایله‌كنه بر یرگه جیوب قوللرنده‌غی ملطق و قوراللرن آلغانلر. اوزلرن قووب یبارگانلر. آرناودلر كشی صاین ایكیشه‌ر اوچه‌ر آت، بر نیچه‌شه‌ر صییر، اوكوز وقوی‌لر قووب قایتوب كیتكانلر. قومانووه صوغشنده آرناود كوكللیلری هیچ صوغشماسچه صربلرغه بیرلگانلر.

تورکلرنك طوب قایشلرن کیسوب کیتکانلر. شول سببلی طوپلری صربلر قولینه توشکان. خلاصه: بو صوغشده آرناودلرنك تورکلرگه بیك کوب ضررلری تیگان.

باقی تشکل ایتکان آرناود حکومتی‌نك مینیستر‌لر مجلسنك ایکی قانولیك، اوچ پراواصلاونی، بیش مسلمان اعضا بار، ایکان. موقت حکومت رئیسلری، نیچه یللردن بیرلی آوستریا آگینتی بولوب، تورکیه باشینه بتماس توکانماس فتنه‌لر چغارغان مشهور **اسماعیل کمال بك** در.

آرناود اختلالی باشلقلرندن اسماعیل کمال بك

بزنك روسیه سفیرینك زوجه سی ماریا نیقولایڤنا گیرس، هلال احمرنك «قدرغه» ده‌گی خسته خانه‌سینه طاغن بر مرتبه کیلوب قاراب کیتکان، آورولر یانینه کروب حاللرن صوراشقان. شونده غی مجروحلرنی قاراوچی بزنك روسیه‌لی گلثوم، رقیه، و مریم، خانملرگه هدیه ایتوب شیقولادلر کانفیتلر کیترگان. کیتکانك آلارنی اوبوب کورشکان. ۲۳نچی نویابرده سفارت خانه‌نك کچکنه پراخودی ایله آلارنی بوغاز اچنده یوررگه و روسیه‌نك «بیوك دره» ده‌گی یازلق دۋاریسینه دارغه چاقرتقان ایکان. لکن، اول کون هوا ناچار بولو سببلی بزنك باشقه کونگه کیچکدرلگانلگن خبر ایتدرگان.

«روسکی اصلوۋو» نك ۱۸ نچی نویابر نسخه‌سنده استانبولنك جامعلرنده طوتلوچی آورو خسته‌لرنك حاللاری حقنك یازغان خبرلری بیك مبالغه‌لی ویلغاندر. آنده وبا بولسه‌ده کونینه اونار یکرمیشر کشی اوله‌وی درست توگل. ایکی اوچ کشی‌ده اوله‌ی. آبدستخانه‌لری یوق، شونك آیاق آستنه اوطورالر دیو وی‌ده یالغاندر. مونده آلوکده‌نوك آبدستخانه‌سز هیچ بر جامع یوق. جامعلرنك آبدستخانه‌لری بیك زور، اولقچه طازا بولا وهر قایوسندن شارلاب صو آغوب

طورا. حاضرنده هر قایوسینه هر کون بر نیچه مرتبه ایزویست توگه طورالر.

کذلك «نوفویه ژریمه» مخبرینك، استانبول خسته خانه‌لرن - ناچار، بر به‌یله‌گان صارغی ارنی طاغن به‌یلیلر. دقتسز قاربر. دیووی‌ده مبالغه‌لیدر. آراده شونده‌یلریده بولووی عجب توگل، اما. دارالفنون. مکتب سلطانی. دارالمعلمین کبك عمومی مؤسسه‌لرده‌گی خسته خانه‌لرنك کوبسینه اوزم کروب قاراب بورودم. آنلرده‌غی پاکلك، دقت. دوقتورلرنك نزاکتلری ایتوب بتررلك توگلدر. آورولر همه‌سی‌ده آیروم قاراواتلرده، بیلیالرن بیك یش آلماشدره طورالر. همه‌سیده آب آق. آشنی هر قایوسینك اوز تاه‌وینه وطبا یاراوینه قاراب حاضرلیلر. حتی مکتب سلطانی خسته خانه‌سنده‌گی مجروحلر شونده‌غی بیمس صلیب احمر دوقتورلرینك قاطی لفلرندن ودقتسزلکلرندن زارلانالر. اما تورك دوقتورلرینك دقت وشفقتلرینه رحمت آیتوب بتره آلمیلر.

مونده‌غی اسلام علماسینك بیك مشهورلرندن مناستیرلی اسماعیل حقی افندی بو کونلرده وفات ایتدی. بر حوق دینی اثرلری باردر. عالم ومتعمق بر ذات ایدیسه ده شیخ جمال الدین لر، محمد عبده لر کبك متفکریندن توگل ایدی.

استانبولنك طشقی یاغنده «ادرنه قپوسی» یاننده بلغار عسکری طالاوندن قاچوب کیلگن بایتاق تورك مهاجرلری بالا چاغالری، واق تویك، آلا آلتان نرسه‌لری برلن صووقده، یاکغورده، کوپنچه آچ وعاجز حالده یاتالر. بیچاره بالالری آوریلر. شونلرغه یاورو پالیلر چقوب صدقه بیره‌لر. بو کونلرده انگلتره و آمریقا سفارتخانه‌لری ایکی آربا نرسه حعاروب ایلك عاجزلرینه طاراتدرغانلر. تورك عزته‌لری یاورو پالیلرنك بونده‌ی «انسانیتلرینه» تشکر بیان ایته‌لر. لکن تورکلکنك توشی کونلرگه قلووی، شول قدر مذلتگه توسووی و استانبول قاپقه‌سی توبنده آچ یالانغاچ قالوب یاوروپالیلرنك صدقه‌سیله کیچنووی یوره‌ككه بیك آور تأثیر ایته‌در.

دیوان حرب عرفی حبسخانه‌سندن، حقسز یابلغان ایکان دیب «اتحاد وترقی» جیلرنك بعضیلرن چغارا باشلادیلر. بو کونلرده، سابق نفعه میسستری ارمنی خلاجیان، سابق سلانیك والیسی حسین کاظم، سابق ازمیر والیسی جلال، سلانیك پوچته‌سی باش دیریکتوری حمدی بکلر چغارلدیلر.

اوچ دوقتور وطوقز آورو قاراوچی‌دن عبارت بر انگلیز صلیب احمر هیئتی تورك مجروحلرینه یاردم ایچون کیچه‌گنه استانبولغه کیلدی.

گیرمانیاده چغا طورغان «فرانقفورتر سایتونغ» آدلی غزته، صوغشده آتالری

و حامیلری آولوب یتیم و سفیل قالغان تورك عائله‌لری فائده‌سینه اعانه دفتری آچقان و جیولغان اون ایکی ملك فرانق اعانه‌نی مونده یبارگان.

صدارتکه تیلیغرام ایله بلدرلدیگینه کوره هندستان مسلمانلری تورك مجروحلرینه یاردم ایچون بر طبیه هیئتی یباررگه قرار بیرگانلر. بو هیئتده بر نیچه دوقتورلر، خسته قاراوچیلر ویوز قاراولق سیار خسته خانه بولوناچقدر. بونك مصرفی ایچون مسلمانلر اون ملك انگلیز لیراسی (۱ یوز ملك صوم) آقچه حاضرله‌گانلر. مع الممنونیه قبول ایتلدیکلری مونده‌ن اوزلرینه بلدرلگان.

مصرلی پرنس سعید حلیم پاشانك خاتونی پرنسس امینه خانم هلال احمر فائده‌سینه ملك انگلیز لیراسی (۱۰ ملك صوم) اعانه ایتکان.

«اتحاد وترقی» حکومتی وقتنده جبن که قاچقان کشیلر بارسیده استانبولغه جیولالر. سلطان حمید وقتنده استوقهولم سفیری بولوب طورغان، صکره حریت اعلان ایتلگاچ پاریژغه قاچوب اتحادچیلرغه قارشی فرانسزچه «مشروطیت» غزته‌سی چغارغان شریف پاشا بو کونلرده مونده قایتدی. اوزینك طرفدارلری زورلاب قارشی آلدیلر. بر ایکی کون آلوك بو کشی سلطان حضورینه‌ده قبول ایتلدی. گویا سلطان اوزینه: «کورسه‌تمش اولدیغگز متانت و وطنپرورانه‌دن طولایی سزگه تشکر ایدرم» دیگان ایمش. لکن مونی، جبون کشی اشانمسلق نرسه‌لر یازوچی «تشریح» غزته‌سی یازا. شولوق نومیرنده بو غزته: «سلطان ناظم پاشانی «خادم کوی»دن مایتماچ اوز حضورینه قبول ایتکان. اوزینك ممنونیتن بلدرگان هم ناظم پاشاغه «غازی» لك عنوانی بیرمه‌ك ایکان» دی.

چنلاب‌می، شایاروب‌می یازا، الله بلسون. «اقدام» غزته‌سی جایی کیلگان صاین فرانسیه‌گه قارشی یازا باشلادی. اوزی پاریژده اوقوغان و کوب عمرینی شونده اوتکارگان علی کمال بك تورکیه‌نك فرانسیه‌گه شاکرد یباروونده یارانمی. آننی اوقومیلر، طرتمیلر، بوزولالر، بلکه مدنیتسز که یبارورگه کیره‌ك ایدی، دی. مونی الوکره‌ك یازغان بولسه، اوزیده تورکیه‌دن قاچقان صاین فرانسیه‌گه باروب یاتماغان بولسه تأثیرلی بوله‌ك بولغان بولور ایدی. «اقدام» صاحبی جودت بك تورکیه‌نی بلغارلردن عبرت آلورغه اوندی. الارنك مکتبلرن، اوقتو اصوللرن، عسکرلرینك، غراموسی بولولرن مقتطی. فقط جودت بك اونوتدی که فرصت چققان صاین تورکلرگه بلغارلرنك ترقیلرن کورسه‌ته‌ب عبرت آلورغه اوندب کیلا ایدی.

۲۲نچی نویابرده «خادم کوی» قرارگاهندن باشی قوماندانلق هیئتی ایله برلکده یوسف افندی آقچوراده استانبولغه قایتدی.

غزته‌لرنڭ مونده ایڭ کوب طارالغانی حاضرگی کونده ارمنی میران افندی طرفندن نشر ایتلمکده بولغان «صباح» غزته‌سیدر. مونده سیاسی باش مقاله‌لر یازوچی ارمنی دیران کلکیان استانبول مطبوعات جمعیتی نڭ رئیسی‌در. بو غزته هر کون چغا ٣٨—٤٠ مڭ نسخه باصیلا ایکان. مونڭ ١٥ مڭ نسخه قدریسی آبونه اولوب، قالغانی بر‌م‌له‌ب صاتلمقده‌در. «اقدام» ٣٠ مڭ نسخه‌لر باصیلا، دیلر. قالغانلری، مثلا: «تصویر افکار»، «افهام»، «تشریح»، «یکی غزته»، «ترجمان حقیقت» ٧—١٢ مڭ نسخه‌لر باصیلا، دیلر. رسملی ژورناللردن «رسملی کتاب»، «ثروت فنون»، «شهبال» مجموعه‌لری چقمقده‌در. لکن باصیلولری کوب توگل ایمش. «تورك یوردی» اولگیسی کبك منتظما چغوب طورا، کوب کشیلر طرفندن بیك سویلوب اوقولا ایکان. بو مجموعه اوزینه لایق عالی براورن طوتمشدر.

٢٤ نویابر.

١٣

صلح مذاکره‌سی. «اتحاد و ترقی» چیلر حقنده. جیکلونی اعتراف ایتو. پارتیه مسئله‌لری. تاتار طلبه‌سی قلوبنده.

تورکیه ایله بالقان حکومتلری آراسنده صلح یاصار ایچون لوندونده بولاجق مجلس‌گه تورکیه طرفندن وکیللر تعیین ایتولدی.

تعیین ایتولگان ذاتلرنڭ برسیده سیاست بابنده آیروم بر هنر کورسه‌تکان یاکه کورسه‌ته آلولری مأمول بولغان آدملر توگل، بلکه تورکیه‌نڭ امر واحوال‌گه تابع دیپلوماتلرندندرلر. شونڭ ایچونده، بو صلح مذاکره‌سینه تورکلر زور اهمیت بیرمیلر و بوندن بر خیر کوتمیلر. نیده بولسه حاضرگه قدر ایتلگان زیانلرنڭ رسما بزنڭ حسابقه یازیلوب قول قویلووندن غنه عبارت بولور دیب فاریلر. اگرده حاضر اش باشنده «اتحاد و ترقی» حکومتی بولسه و صلح مذاکره‌سینده‌ده یاکی تورکیه کشیلری تعیین ایتلسه خلقنڭ فکرنده تورلی امیدلر اویانغان بولاجاغی آیرم آچق آڭلاشلوب طورا.

یونانستان بر یاقدن صوغوشا، ایکنچی یاقدن صلح مذاکره‌سینه قاتناشا. بوکا تورلی معنا بیره‌لر. لکن درستی: بالقان حکومتلرینڭ مشترك بر حیله‌سندن و صاقلق ایچون آنی متارکه‌گه کرتمی قالولرندن عبارتدر، دیب ظن ایتوله.

صلح مسئله‌سی آلعه آتلاغان صاین حمس گه یابلغان «اتحاد و ترقی» چیلر اشنده یومشاتا بارالر. ایکی اوچ کون الك. «عیبسز یابلغانلر ایکان» دیب بر نیجه‌سن چقارغانلر ایدی. کفالت آلوب کیجه دخیده اون سیگز کشینی چقاردیلر. بونلر آراسنده احمد بك آغایف، اولگی داخلیه ناظری حاجی عادل بك، اولگی معارف ناظری امرالله افندی. اولگی اوقاف ناظری خیری بك، سابق مبعوثلردن بر نیجه کشی‌لر بار. قوغانلری حقنده تعیین و تفتیش یاصالا ایمش. حکومتنك آنلر حقنده: «صدرانلرنی صوغشماسقه قوتورتدیلر. پادشاهی و ناظم پاشانی اوتورگه قرار بیرگانلر ایکان...» دیب چقارغان رسمی اعلانی خلقغه تأثیر ایتمه‌گان. یعنی «اتحاد و ترقی» چیلرنك آلای بولولریده اوشانماغانلر. مونی باری حاضرگی حکومت‌نك آلاردن اچو آلوی دیب کمه قاراغانلر ایدی. ایندی حکومت آلارنی محاکمه‌سز عیبسدن چقارا باشلاغاچ خلقنك شول فکری بیگره‌ك قوتله‌ندی.

استانبول غزته‌لری صوغشده تمام جیگلگانلکنی اعتراف ایتوب یازا باشلادیلر. مثلا: «تصویر افکار» غزته‌سی باش مقاله‌سنده بویله دیه‌در:

«صوغشنی اوزمز اعلان ایتکان ایدك، بوگون اوزمز صلح صوراب متارکه یاصادق. صوغش تاریخی‌نك برنچی صحیفه‌سی شونك ایله یابلدی. لکن بو برنچی بیت تماما بزنك ضررمزغه بولوب چقدی. بونی انکار یاکه تأویل ایتوب طوروده بر معناده یوقدر. صوغش باشلانغاندن بیرلی بز هر برده حتی یونانلیلرغه قارشی بیله جیگلوب کیلدك. روم ایلی قطعه‌سنده‌گی بتون الکامز دشمانلر قولنده‌در. اسکوب، مناستر، سلانیك شیکللی معمور شهرلرمزنی صربلیلر، یونانلیلر خراب ایتوب طورالر. «روم ایلی» قطعه‌سنده بزنك قولده باری «ادرنه»، «اشقودره». «یانیه» قلعه‌لری قالدی. شرق عسکرمز استانبول یاننداغی صوك استحکاممز بولغان چتالجه‌غه جیگلدی. آنده بیکلنب کوتوب طورا. شوشی جیگلو نتیجه‌سی اولارق بالقان حکومتلرینه بیك کوب قورال و صوغش اسبابلرمزده کیتدی. بو یاقدنده ضررلاندق. عسکرمز آراسینه تورلی آورولر کروب. قوۂ حربیه‌مزنی کیموتدی. شولای همه اشلرنك بزنك ضررغه بولوب طورووی دشمانلرمزنك قوتلرن طاغن بر قات آرتدردی. آنلرغه دخیده جسارت بیردی. بزده ایسه عکسینی موجب بولاچق حسیات طوغدردی».

صکره «تصویر افکار» باقن شرق مسئله‌سی حقنده یاصالاچق قونفرانسدن بحث ایتوب: «بو قونفرانسده بالقان حکومتلرینك بزدن آلاچق یرلری حقنده

سوز بولامی توگل. بلکه بوغازلر ایله آطهلر مسئلهسی گنه قارالاجق ایکان. احتمالکه یاوروپالیلر طغن اوز آرا آکلاشوب تورکیهنك قالغان قسمینی ده بولهرگه باشلارلر» دیهدر.

«اقدام»ده شولوق مسئلهدن بحث ایتوب:

«۱۷نچی عصرغه، یعنی روسیهنك ترقی ایته باشلاوینه قدر تورکلر هر صوغشده جیکوب کیلهلر ایدی. شوندن صوڭ هر وقت جیکلوب کیلهمز» دی و ۱۹نچی عصرده تورکیهنك بالقان قوملرندن و روسیهدن بیك کوب فلاکتلر کورکانلگن. وعظ اول وقتلرده یاوروپا دولتلرینك بعضیلری گنه بولسهده تورکیه یاقلی بولنفدرن. حاضرکی یکرمنچی عصرده ایسه یاوروپاده تورکیه طرفداری هیچ بر دولت قالمادیغن، بارسیده تورکیهنك بتریلووین تلهدیکلرن بیان ایته و: «روم ایلی قطعهمز کیتدی ایندی. آرناودلقنی آیروب قالدررغه تلهسهلرده نیمسلر آنی کیلهجکده اوزلری یوتار ایچون ننه آنوب قالالر. آنده عثمانلی حاکمیتن

ام گلثوم خانم کمالوا - چیستایدن.

رقیه خانم یونوسوا - پیتربورغدن.

دلگه، آلهان کتیده یوق: اش بونك ایله‌گنه قدنه طغن یارار ایدی. اوزاقلامی بوعازلر، آناطولی، کردستان مسئله‌لرنده قوزغاتورغه تله‌یه‌جکلر» دی.

«حریت وائتلاف» پارتیه‌سینك ناشر افکاری بولوب «اتحاد وترقی»چیلرنك ایك شدتلی مخالفی بولغان لطفی فکری بك طرفندن چغارلمقده بولغان «تنظیمات» غزته‌سنده رفعت ثریا بك «یکی یول — یکی حیات» سرلوحه‌لی بر مقاله یازوب کینه جیکلودن بحث ایته و دیه‌در:

«بو صوکغی جیکلوومز بزکه همه حقیقتنی آچوب بیردی و ماگغایمزغه دانق ابتدروب کیتروب صوقدی‌که. بز ئلی هیچ نرسه بلمی‌مز و بتون معناسیله جهالت مرکبه اچنده یاشیمز ایکان. مونه حاضر شونی اعتراف ایتمی چاره‌مز یوق و اعتراف ایتکاندن صوك هر نرسه‌نی ئور یاگیدن، الفباسندن باشلاب اوگره‌نرگه تیوشمز؛ یاشارگه تله‌گان عثمانلیلر ایچون شوندن باشقه چاره یوقدر؛ اوزون اوزادی تأویللر و تفسیرلرگه، قباحتنی بر برمزنك اوستینه یوکله‌تب ماتاشرغه‌ده حاجت یوقدر. چونکه: نور ظلمتنی، علم جهالتنی، قوت ضعفنی، مدنیت بدویت‌نی نیچك محو وخراب ایتسه. اوتوز یل طرشقان بلغارلرده شولوق قانون طبیعی اقتضاسنچه، ذره قدر طرشماغان، هر اشنی طشدن و اچدن بویاب کورسه‌تو ایله عصرلر اوتکارگان بزلرنی شولایوق جیکدیلر؛ صوکغی جیکلوومزنك سبب و حکمتلرینی بیاك بلوب یازغان بر تتار غزته‌سی، اورنبورغده چغا طورغان «وقت» رفیقمز: «بلغارستان حکومتی تورك حکومتینی جیکمه‌دی. بلکه بلغار معلمی تورك معلمینی جیکدی» دی. اگر بو سوزلرنی دخیده عمومیله‌شدروبرمك ایته‌جك بولسه‌ق «ایدیئال، ایدیئالسزلق‌نی جیکدی» دیب أیتورگه توغری کیله‌در».

صکره رفعت ثریا بك تورکیه‌نك ایك آقصاغان یری معارفسزلك و بونك سببی‌ده معارف نظارتی‌نك ناچارلغی ایکانلکنی؛ حریت‌دن صوك بیش یل اچنده معارف‌ده بر آدوم‌ده آلغه کیتلمه‌گانلکنی بیان ایته ومعارف اشن اصلاح ایچون اسویچ‌دن، بیلگیه‌دن، یاپونیادن متخصص مدیرلر کیترونی تیوش طابادر.

---

۲۳ نویابرده موندغی تاتار طلبه‌سی جمعیتی اوزلرینك قلوبینده، موقتا استانبولده بولونوب هلال احمر خسته خانه‌لرنده خدمت ایتوچی ام‌کلثوم، رقیه، مریم خانملرنی؛ پیتربورغدن کیلگن کبیر بکر، شریف احمدجان، فاتح رحیموف افندیلرنی و مینی جای‌گه چاقردیلر. همشیره‌لر ایله طانشوب مصاحبت ایتدك.

مريم خانم پاتاشوا - روستوف دن.

مريم خانم يعقوبوا - تاشكنددن.

روسيه‌ده‌گى مسلمانلرنڭ معيشت و معارفلرينه، ترقى و تمدنلرينه عائد بعض نرسه‌لر صوراشديلر. بلگان قدر معلومات بيرلدى. ام كلثوم خانم روسيه‌ده‌گى مسلمه‌لرنڭ معيشتلرينه، اوقو و معارف يولنده‌غى حركتلرينه دائر معلومات بيردى. «تورك يوردى» مديرى يوسف افندى آقچورين‌ده مجلس‌ده حاضر ايدى.

آلوك موندە قزانلى و قريملى طلبه‌لر آيروم، آيروم جمعيتلر ياصاغانلر ايكان. كوبدن توكل بونڭ ايكيسن برله‌شدرگانلر و تمام اتفاق ايله حركت ايتارگه قرار بيرگانلر. جمعيت‌نڭ رئيسى دارالفنوننڭ الهيات شعبه‌سى شاكردلرندن قريملى بر خواجه افندى اولوب، آچق فكرلى بر ذاتدر. جمعيت‌نڭ مقصدى عامى اولوب اوقو ومعارف يولنده ياردملشودن عبارتدر. جمعيت‌نڭ اداره‌سى ياخشى يورتولديگنى و جمعيت‌گه منسوب طلبه‌نڭ جدى تحصيلده بولوندقلرينى مونده كوب كشيلردن ايشتدم.

٢٦ نويابر.

۱٤

صلح مذاکرەسی. وکیللر. تورکیەدە صلحغە نیچك قاریلر؟ اوتکانلرنی عیبلەو. کیلەچك ایچون قایغرو. تورك عسکرلری. آفیتسرلر. خرستیان صالداتلر. دارالفنون طلبەسی. چیگنولر. چتالجە صوغشی. تورك فلوطی.

بالقان حکومتلری ایلە تورکیە آراسندە یاصالاچق صلح مذاکرەسندە حاضر بولونور ایچون تورکیە وکیللری کیچە ۲۷ نویابردە رومانیا قومپانیەسینك «رومانیا» پراخودی ایلە کوستنجە آرقیلی لوندونغە کیتدیلر. کیتوچیلر بونلردر: یر اشلری وسودا مینیستری رشید پاشا. دیگز مینیستری‌نك وکیلی صالح پاشا. تورکیەنك بیرلین سفیری عثمان نظامی پاشا. بونلر یانینە دخی عسکری اشلر خصوصندە کیگاشچی ایتوب پالقاونیك علی رضا، مالیە مینیسترلگندن رشید صفوت بکلر قوشولدیلر. سودا مینیستری رشید پاشا شوشی هیئتگە رئیس تعیین ایتولدی. رشید صفوت هیئتنك یازوچیلغندەدە بولوناچق. اولگی اوچیسینە لوندونغە بارو قایتو ایچون یول مصرفی ایتوب حکومت طرفندن یوز یکرمیشەر لیرا، کوندەلك مصرف ایچون یومیە اونار لیرا، قالغانلرینە یول مصرفی یتمش بیشەر لیرا، کوندەلك مصرف بیشەر لیرا تعیین اولوندی. (بر لیرا ۸ صوم ٦۰ ۃ در).

صدر اعظم مستشاری عادل بك. حربیە ناظری ناظم پاشا، ارکان حربیۀ عمومیە رئیسی عزت پاشا وباشقە بر چوق پاشالر وبیوك ذاتلر هم انگلترە سفیری «لا اوتەر»، فرانسیە سفارتی‌نك باش ترجمانی «لەدو» پراخودغە توشوب بو هیئتنی اوزاتوب قالدیلر. هیئت ۳۰ نویابردە جمعە کون کیچ لوندونغە یتەچك، ۱نچی دیکابردە شنبە کون برنچی مجلس بولوب، شوندە ایکی یاقنك وکیللری کوریشوب طانشەچقلر. ۳ندە دوشنبە کون مذاکرە باشلانەچق. مذاکرە اورنی ایچون انگلترە حکومتی اوزینك خارجیە نظارتی دائرەسندە بر زال تعیین ایتکان. موندە سویلەنگان سوزلرگە بناً، اگر مذاکرەدن یکرمی بیش کون اچندە بر نتیجە چقماسە صوغش یاڭیدن باشلانەچقدر.

بو هیئت سفرگە چقماسدن آلوك باب عالی‌دە، خارجیە نظارتندە و تورکیە حکومتی ایلە یاوروپا سفیرلری آراسندە ئللە نی قدر کیگاشلر، مجلسلر، مصلحتلر

بولدی. کامل پاشانك تونلر بویچه باب عالی ده قالوب اش ایله مشغول بولغانلغن، آشنی‌ده شونده کیترتب آشاغانلغن یازدیلر. شول کیگاشلر نتیجه‌سنده البته صلحغه باروچی هیئت‌گه تعلیمات وقرارلر بیرلگاندر. لکن بونلر مونده فوق العاده یاشرون طوتولا. مطبوعات‌گه و افکار عمومیه‌گه بر نرسه‌ده بلدرلمی. بو خصوصده تورکیه خارجنده‌گی کشیلرنك خبرلری کوبره‌ك بولاجاغی شبهه‌سزدر.

ایندی بو صلح مسئله‌سینه مونده‌غی خلقنك ومطبوعات‌نك نیجك قاراغانلغن بلو مطلوبدر توگلمی؟

اولا شونی ایتیم‌که: حاضر ایندی بر طوغروده هم خلق هم مطبوعات تماميله متفقدر. اولده: «تمام جیگلدك، مسخره بولدق، اشلر برباد» دیمکلریدر. شونی بارسیده اعتراف واقرار ایته‌لر. شوندن صوك تورلیچه محاکمه‌لر باشلی. بعضیسی اوتکانلردن بحث ایتوب عیبنی کم اوستنه آوداررغه اورن آزلیلر. بعضیسی موندن صوك نیشله‌رگه ایندی دیب کیله‌چکدن بحث ایته‌لر. اما حاضرگی حالدن بحث ایتوب پالازینیه‌نی قوتقاروب قالونی خاطرلرینه‌ده آلمیلر. چونکه. مونی امیدسز بر اش صانیلر هم کیتکان صاین آکلاشیلا بارمقده بولغان بر طاقم فاکتلر وحقیقتلرگه بناءً، شولای امیدسزله‌نورگه حقلری‌ده یوق توگل.

مثلا: ایندی مونده بیك آچیق آکلاشلغان‌که: صوغش باشلانغاندن بیرلی تورك عسکری دائما تدافعی بر وضعیت‌ده بولونغان. هیچ بر تجاوز یاصی آلماغان. یاصارغه ماتاشوب قاراغان وقتنده بیك زور ضرر وتلفات ایله چیگلورگه مجبور بولغان. مدافعه‌لری‌ده کوبسنچه تورك عسکری ایچون شان وشرفلی صورتده بولماغان. قرق کلیسا. ویزا. لوله بورغاس، چورلی صوغشلرنده غایت ناچار وپریشان صورتده قاچقانلر. مونی حاضر ایندی آفیتسرلریده، ضالداتلریده اقرار ایته‌لر. حتی محمود مختار پاشا شول وقتده‌وق خلاونی اشناب غه: «رذیل صورتده قاچامز» دیب تیلیغرام بیرگان. آرناود کوکلی‌لری دشمن ایله صوغشودن بیگره‌ك تورك آفیتسرلرن اوتروب طالاو وتورك آوللرن یاندروب یغما ایتو ایله مشغول بولغانلر. آرالرنده هیچ بر دیسسیپلینه، ترتیب، انتظام وآفیتسرلرگه اطاعت بولماغان. کوب یرلرده بونلر باشلاب دشمن‌غه اسیر بیرلگانلر و تورك شهرلرینك تسلیم ایتلووینه سبب بولغانلر. آخرنده تورك آفیتسرلری مك بلا ایله بونلرنك قورالرن آلوب، اوزلرن طاراتوب یباررگه موفق بولغانلر.

آرناودلرغنه توگل، تورك ضالداتلرینك اوزلری آراسنده‌ده آفیتسرلرن اوتروب طالاوچی. اوستنده‌گی کیوملرینه قدر چیشدروب آلوچیلر آز بولماغان.

صوغش‌غه کریله باشلادیسه شوندی صالداتلر اوترر گه و طالارغه فرصت طاپار ایچون ممکن قدر آفیتسرلری بیره‌سنده بولونورغه طریشه‌لر. بیچاره آفیتسرلر ایسه ممکن قدر اوزلرینه صداقتلی ره‌ك کشیلر آراسنده بولونورغه اجتهاد ایته‌لر ایکان. اوزینك قول آستنده‌غی صالداتلر طرفندن طالانوب، یالنگز کولمك اشطان بله‌ن طاو آرالرینه طاشلانوب قالدرلغان، اوچه‌ر کون آچ طوروب، یاڠغورلر آستنده قاله‌رق آورولرغه ئله‌گوب، نهایت یردن سوزه‌لب کیله کیله بر یرده‌گی عسکر بولوگینه کیلوب، جانن قوتقارغان یاکه کیلوب یته آلماینچه اولوب قالغان آفیتسرلرنی ده بایتاقغنه بار، دیلر. بو «دیلر» گه «ایمش» معناسی برلن قارارغه توگل، بلکه بیك چن معناسیله قارارغه طوغری کیله. چونکه بونی، شوندی آفیتسرلرنی قرلرده طابوب آلوب قایتوچی صالداتلر، یاکه اوزینك چاترینه کیتگان یعلغان ایبداش آفیتسرلری سویلیلر.

محمود مختار پاشا.

تعلیم و تربیه کورگان آفیتسرلر صالداتلرغه هر جهتدن یاخشی نمونه بولورغه و مثال کورسه‌ترگه طریشوب قاراغانلر. مثلاً: بر صو آرتیلی اوتارگه طوغری کیلسه ایلك الوك باشلاب آفیتسر اوزی کروب کیته. صوغش‌غه کرگانده ایلك آلدان اوزی بارا، آشنی صالداتلر ایله بر وقتده و برگه آشی. آلار آچ قالغانده بوده آچ طورا. صالداتلرغه قاطی معامله‌ده بولونمی. طوغانم، قرداشم، اوغلم دیب کنه دەشه. لکن یاکی تربیه‌دن محروم بولغان تورك صالداتی کوبسنچه بونلرنی آکلی آلماغان. اوزی بلگانچه یورگان، اوزی بلگانچه طورغان. کوب وقتلرده آفیتسرلرنك سوز و امرلرینه قولاق آصماغان. فرق کلیسه صوغشمغ آفیتسرلرنك بوزدن ۸۰ ﺩ پروسینتی تلف بولغان. بو ایسه آنلرنك غیرت وحمیت لرینی کورسه‌ترگه کافیدر.

درست. کوب وقتلرده تورك صالداتلری کونلرچه آچ قالغان. یاغمور و پچراقلرده قالوپ اوشوگان، طوکغان. لکن، بولای بولماغان اورنلرده ده کوبسنچه ناچار مقاومت کورسەتکانلر. دشمانني کوردیلر ایسه قاچو و تسلیم ایتلو یاغن قاراغانلر. سلانیك بیریلو واقعەسن اوز کوزلری بلەن کوروب کیلگان بر هلال احمر دوقتوری سویلی باشلادیسه کوزلرندن یاش آغا: تورك عسکرینڭ شان و شرفن صاقلارلق مقاومت آزغنەده بولمادی، تیزرەك تسلیم ایتلو یاغن قارادیلر، سلانیكنی بو روشچه تیز آلورغه یونانلر خاطرلرینه ده کیترمه‌گانلردر. دی. بو دوقتورنڭ هم باشقه شونده بولغان کشیلرنڭ سوزلرینه بناءً. سلانیكده‌گی تورك عسکرینڭ آزق و قورالی مکمل و یتارلك بولغان. ایکمك‌گه‌گنه توگل. ایت و پلاوغه‌ده طویوب طورغانلر، زاپاسلریده یتارلك بولغان. شونڭ ایله برابر، یونان عسکری کورینو برلن قاچارغه باشلاغانلر. یونان عسکری شهرگه یاقنلاشا باشلاغاچ تورك خاتونلری قورقشوب ایولرن طاشلاب چققانلر. قوللرینه بالالرن کوتاروب تورك عسکری یانینه قاچارغه باشلاغانلر. عسکر ایسه اوزی قاچارغه طوتونغان. تورك خاتونلری: «قاچماگز. بزنی قوتقاریگز، ناموسمزنی قوتقاربگز» دیب یغلی یغلی اینه‌لگانلر. یوق، تأثیر ایتمه‌گان. حتی شول قدر یوره‌ك یارغج منظره‌لر بولغان، که بیچاره مسلمان خاتونلری حاللری بتکاچ قوللرنده‌غی بالالرن اورامغه طاشلاب کیتوب اوزلرن قوتقارغه طرشقانلر. آفیتسرلر بو حاللرنی کوروب طورغانلر. صالداتغه قاچماسقه قوشقانلر. لکن تأثیری کورلمه‌گان.

ایندی کیلیك صوڭغی جتاجه صوغشینه. مونده تورکلر جیڭگان، بلغارلرنڭ ۱۰ مڭ صالداتلری اسیر توشکان، ۱٤ طوپلری آلنغان فلان دیب تورلی خبرلر دنیانی شاولاتدی. حاضرنده بیك آچق آڭلاشلووینه کوره: مونده‌ده تورکلر جیڭمه‌گانلر. آلار مدافعه حالنده بولونغانلر. بلغارلر تجاوز ایتکان. تیك آلار اولگی پازیتسیه‌لرده‌گی شیکللی مونده تورکلرنی جیڭه آلماغانلرغنه.

عمومیتله، بلغارلر بیك آز اسیر بیرلگانلر. اسیر بیریلودن ایسه صوغشوب اولونی آرتق کورگانلر. اما تورك عسکری هر وقت بیك جیڭل اسیر بیرلگانلر. مونی بونده هر کم اقرار ایته‌در.

تورکلرنڭ ردیف (زاپاسنوی) صالداتلری آتارغه وقورال استعمال ایتەرگه رەتلەب بلمه‌گانلر. بونلرنی تیزگنه آراده اوگرەترگه‌ده ممکن بولماغان. گرچه آلارنی هر یل جیوب بر نیچه آطنه اوگرەته طورو نظامی، کاغد اوستنده بولسه‌ده

شول کوینچه قالغان ، عملگه قویولماغان ایکان . تورك آردوسنده خرستیان صالداتلر آراسنده تورکلرگه خیانت قیلوچیلر بیك کوب بولغان. فرصتی کیلگانده اوز آفیتسرلرن آتوب اوترگانلر. بلغارلر طرفینه قاچقانلر. آلارغه اشپیونلق ایتکانلر، یاکه صوغش باشلاو برلن کیری چیگله باشلاب باشقهلرغه سۆ مثال بولغانلر. حتی حاضرگی حالده استانبولده مکتب سلطانی بناسندهگی هلال احمر خسته خانهسنده یاتوچی مجروح بر گریك صالداتی اوزینك دینداش و ملتداش لرینه قارشو هیچ بر دانه آتماغانلغن، اوزینك آفیتسرن آتارغه تلهسهده موفق بولا آلماغانلغن سویلهب یاتوون نقل ایتهلر.

تورك عسکرنده بولغان گیرمانیا اصولی سیار قوخنهلرنی تیزگنه یورتوب فائدهلانوده آور بولغان: بر طرفدن مونده گیرمانیادهغی شیکللی شگفراب طورغان یوللر یوق ، ایکنچی طرفدن صالداتلر کوبسنچه آنلك رهتن بلماینچه بوزوب بترگانلر. شولایوق ، ایجابنه قاراب تلله نیچه تورلی روشده قورولا طورغان گیرمانیا اصولی چاترلردن فائدهلانودهده تورك صالداتلری زحمت چیككانلر. بونلرنك بارسی ایچونده علم ، تجربه ، جیتزلك کیرهك ایکان . بونلر ایسه مع التأسف، تورك صالداتلرنده کافی درجهده بولماغان .

صگره ، تورك صالداتلری کملر بلهن و نیچون صوغشقانلقلرندهده یاخشی آگلاب یتکرمهگانلر. آلارنی بر نیچه یللردن بیرلی ئلی یمنگه، ئلی خورانغه، ئلی آرناودلقغه یورتوب ئلسرهتب بترگانلر. صوغشورغه تلهمی باشلاسهلر اول وقتلرده آفیتسرلر، بلغارلر وخرستیانلر ایله صوغوشامز دیگانلر. قارشولرندهغی کشیلرنك مسلمانلر ایکانلگن کورگاچ صالداتلرنك آفیتسرلرگه اوشانچلری کیموگان . حاضر ایندی آفیتسرلر. بلغارلر، صربلر ایله صوغوشامز دیگاچ ، صالداتلر: « بلهمز، بلهمز، سزنك بلغار دیگانگز کملر ایکانلگن آگلیمز. . . » دیه، کینه اوز مسلمان قرداشلری ایله صوغوشا دیب ظن ایتوچیلری کوب بولغان.

بلغار آفیتسرلری وصالداتلری آراسنده تورکچهنی مکمل بلوچیلر واوزلرن تورك کورسهتب آلداتوچیلرده کوب بولغان. اما تورکلر آراسنده بلغارچه بلوچیلر هیچ یوق دییلهچك درجهده آز ایکان . مثلا: کوکللی عسکرلر ایله بولغان بر بهریشوده آلتی بلغار صالداتی آلغه چققانلرده تورکلرگه: « بزده سزنك کبی محمد امتیمز، الله ایچون آتماگز بزگه » دیگانلر. بونی کورگاچ تورکلر آتودن طوقتاغانلر. اولده بولماغان شول آلتی « محمد امتی » ایکیشهر اوچهر تورکنی آتوب قاچقانلر.

صوغش باشلانغاچده خلقنڭ روحن کوتارو واوقوچی یاشلرنڭ ملی ناموسلرن صاقلار ایچون دارالفنون شاکردلرینڭ کوکللی عسکر بولوب بر فرقه تشکیل ایتولری مسئلەسی میداغه چققان، دورت بیش مڭ استودینتدن باری ایکی یوزلەب کشی کوکللی یازلغان. کیینوب تعلیم آلا باشلاغاچ تورلیسی تورلی سبب طابوب آلارده بره‌م بره‌م طایا باشلاغانلر. ۷۵ گه قالغان. بونڭ اوزرینه دارالفنون مدیری سامی بك: «بو اش مینم ناموسمه تیەدر، مینم ادارەمدەگی دارالفنون طلبەسنده بوندی حمیتسزلك کوروگه تحمل ایته آلمیم» دیب مدیرلکدن استعفا ایتەچك بولغان. صڭره کوکللی یازیلوچی استودینتلر آرتوب ۱۲۵ گه یتکان. بر قدر تعلیم آلوب صوغش میدانینه کیتکانلر. لکن آنده بارغاچ وبادن وآورولردن قورقوب بایتاغیسی طاغن کیری قایتقانلر. باری ۷۰ سی شونده قالغان. بونڭده ۵۰ سی گنه دارالفنون طلبەسی اولوب، ۲۰ سی تورلی مکتبلردن وچیت مملکت دارالفنونلرندن کیلگان آدملردر.

«لوله بورغاس» صوغشنده تورکلر ایله بلغارلر برنچی مرتبەده بیك نق بەریشکانلر. ایکی یاقدنده کوب تلفات بولغان. بر یاقنڭده موفقیتی آچق بلنمەگان. شول سببلی ایکی طرف عسکریده حال آلور ایچون آزراق چیگارگه لزوم کورگانلر. تورك عسکرینڭ چیگووی، آفیتسرلر امرینه خلاف اولەرق، بیك بیزدن قاچو روشینه کرگان. بلغارلر بونی سیزو بلەن تورکلرنی قووارغه طوتونغانلر. شونڭ اوزرینه تورك عسکری حقیقة قاچارغه باشلاب چیگلگدن وکوب تلفات بیرگان. اگر تورك عسکری اوزی بلغارلرنی قوارغه باشلاسه آلارنڭ قاچارغه مجبور بولاچقلرنده شبهه یوق ایکان. حتی طوپلرن طاشلاب قاچارغه، قایشلرن فلاقلرن کیسوب قویغان بولغانلر. شونده بر ایکی ساعتلك وقت، صوغشنڭ بتون طالعن اوزگارتب یبارگان:

«قرق کلیسا» صوغشنده تورك عسکرینڭ آلغی رەدەگی عسکری، آرتدەغی، ایکنچی و اوچنچی خطلردەغی عسکرنڭ حاضرلەنب یتوب یتمەون اهمیتگه آلماینچه اوزلری هجوم ایتکن بولغانلر. لکن چیگلوب قاچقانلر و ایکنچی خط اوستندەگی عسکرگه کیلوب قاتناشقانلر. شولای ایتوب بتون عسکر برگه قاتناشوب طابورلر، بولوکلر، فرقەلر بارسیده چووالغان وقارما قارشق بولغان. شول قدر کوب کشیگه بیزگنه آزق یتکروده ممکن بولماغان. عسکرده ترتیب بتکان. آچلق باشلاغان. نی طوغری کیلسه شونی آشارغه، نی طوغری کیلسه شونی اچارگه مجبور بولغانلر. شونڭ اوستینه یاڭغورلرده یاوب عسکرنڭ ایسانلك

یاغیمه کوب ضرر کیترگان. عسکر آراسنده دیزینتریه. تیف. وبا باشلانغان، کونیمه مکه‌ر کشی آولوب قالغان وقتلر بولغان. آلارنی قارارغه. دوالارغه، جیوب آلورغه‌ده تیزگنه امکان بولماغان.

مونه شولای فلاکتلر برسی اوستنه برسی قوشولغان وشول سببلی چتالجه صوغشنده تورکلر بلغارلرنی دفع ایته آلسه‌لرده اوزلری استحکاملردن چقوب آنلرنی قووارغه بولدرا آلماغانلر.

بو بیان ایتلگان نرسه‌لر البته اکثریت‌گه قاراب‌در. یوقسه تورك صالدا تلری اچنده‌ده بیك نق وفداکارانه صوغشغانلر بارلغی، آفیتسرلر آراسنده نه حمیت دینیه ونه‌ده حمیت ملیه ایله متصف بولماینچه یالکز اوز باشن‌غنه قایغور توچیلر، اوز راحتنه‌گنه قاراوچیلر، «باری بر مملکت روسکه کره‌جك توگل. بونك ایچون قان توکارگه نی استویت» دیوچیلر موجود ایکانلگی کینه بیك اشانچلی خبرلر ایله ثابتدر.

تورك عسکرینك بعض اورنلرده‌غی مدافعه‌لری بیك شانلی اولوب، دشمن عسکرینه کوب تلفات بیردرگانلگی‌ده آچق معلومدر. ادرنه. اشقودره. یانیه کریپوستلرینك شول قدر نق مقاومت ایتولری عثمانلی عسکرینك ناموسن قوتقاررغه یارارلق شانلی واقعه‌لردندر. بلغار عسکرینك‌ده فوق‌العاده یونجوغانلغی. بیك کوب قرلغانلغی، اول تجاوزلر آنلر ایچون بیك قیمت‌گه توشکانلگی کینه بیك ظاهر حقیقتلردندر. چتالجه کریپوستلری حاضرگی صوغش نقطهٔ نظرندن کوب اهمیتلی نرسه‌لر بولماسه‌ده، بلغارلر آنی اوتارگه تلسه‌لر. اورنی‌نك اهمیتی سببلی، آنده غایت کوب تلفات بیررگه مجبور بولاچقلری، صوغش اشلری بلوچیلر قاشنده ظاهر ایدی. شونك ایچونده شول قدر قزقدقلری حالده استانبولغه کرو شرفندن واز کیچارگه مجبور بولدیلر.

تورکیه‌نك فلوطی کاغذاوستنده‌گی حساب بویونچه بلغار فلوطندن ثلله نی قدر اوستون (ذاتا بلغاریانك فلوطی یوقعه حسابدر) ویونان فلوطندنده یوغاری صانالسه‌ده بو صوغش وقتنده کورگان اشی بیك آز بولغن. باری چتالجه صوغشنده ایکی یاق قاناتدن آتوب بلغارلرغه بر آز قورقو بیروب طورغان. بوقسه دیگزلرده بر نرسه‌ده اشلی آلماغان.

بلغار میننونوسیسلری طرفندن یاره‌لانوب قایتقان «حمیدیه» قره‌یسری موندا تعمیرده یاتا. قاچان توزه‌لووی معلوم توگل. یونانلر سلانیك‌ده «فتح بلند»نی باطردیلر. یونان فلوطی بتون آطه‌لر دیگزی بوین بلوقده یاصادی. تورکیه‌نك

بتون آطه‌لرینه عسکر چقاروب ضبط ایتدی. یونانلر طرفندن صوکغی ضبط ایتلگان «ساقز» آطه‌سی ازمیردن باری یدی میل یراقلقده‌در. آنده‌غی طوپ طاوشلری ازمیرنی یاڭغراتب طورالر.

داخلده، خلقنڭ روحی توشونکی. تورك ومسلمانلرنڭ ایڭ منور الفکر و ایڭ حمیتلی بر قسمی بولغان «اتحاد وترقی»چیلر وطنلرن دشمنلری آیاق آستینه طاشلاب چیت مملکتلرگه قاچارغه مجبور بولغانلر. یاکه مونده تورمه‌لرده محبوس طوتولالر. خارجده تورکیه‌گه دوست وخیرخواه قالماغان. بارسیده آندن اوزلرینه حصه آلونی‌غنه توشونه‌لر. مونه شوشی حاللر بارسیده کوز آلدینه کیترلگاچ، مملکتنی حاضرگی فلاکتدن قوتقاروب قالونی امید ایتماوچیلرگه تعجب ایتار اورن قالمی‌در. ایندی بولغانلر بولدی، موندن صوڭ نیشله‌رگه کیره‌ك؟ دیب ایسابله‌وچیلرگه حق بیررگه طوغری کیله‌در. شونڭ ایچونده موین بوگوب صلح‌نڭ نتیجه‌سن کوته‌لر.

تورك عسکری صوڭ نیچون بو قدر ضعیف‌لك کورسه‌تکان؟ نیشله‌ب آلای ناچارلانغان واخلاقی بوزولغان؟ مونسی آیروم بر مسئله‌در. آلارنڭ بو حالگه توشولرنده‌گی یاکه شوندن یوغاری منماولرنده‌گی عیب، اوزلرنده‌می، یاکه باشقه‌لرده‌می؟ بونی تیشرسه‌ك اوزون بولور. لکن عیب اوزلرنده توگل‌لگی، اگر یاخشی قارالسه وتیوشلی تربیه وتعلیم بیرلسه، شولوق تورك عسکرینڭ آرسلانلر شیکللی دهشتلی وروحلی بولاچاغی بیك ظاهردر. تورکلر اوزلری ناچار واستعدادسزلرمی؟ بوده یوق؛ خلقتا باشقه‌لردن هیچ بر جهتدن کیم توگللرلر. شول قدر یاخشی بر ملت، شول قدر گوزه‌ل بر مملکت، شول قدر زور بر عسکر، باری ادارەسزلك، کشیسزلك یوزندن قربان کیته وچیتلر منافعنه‌آلت بولا.

۲۸ نویابر

۱۵

صلح مذاکرہسی و انگلترہ . [سفیرلر] قونفرانسی . تورکلرنڭ یاوروپاغه نظرلری . اتفاق غه قوشیلو و مستقل قالولری مکرلری . روم ایلی قطعهسی کیتوگه قایغرماوچیلر . احمد صائب و عبد الله جودت بکلر ایله مصاحبه .

لوندون! مونه بتون استانبول مطبوعاتینڭ و بتون تورك متفکرلرینڭ نظر دقتلری حاضر شونده یونهلگان . لوندونده ایرتهگه (۳ نچی دیکابرده) صلح مذاکرهسی باشلاناچق : وقتیله یاوروپانی تترهتوب طورغان و عسکری ڤیانه قاپقه توپلرینه باروب یتکان تورکیهنڭ یازمشن (مقدراتن) شونده حل ایتارگه کریشهچکلر . بو صلح مجلسنده تورکیه مغلوب و محکوم صفتیله ، اما موندن اوتوز قرق یللر الوكگنه آنڭ عاجز تبعهلری بولغان بلغارلر ، صربلر ، قارا طاغلیلر غالب و حاکم صفتیله حاضر بولونالر . دشماننڭ عسکری خلافت معظمهنڭ پایتختی بولغان استانبولدن ۱۸ چاقروم یرده طورا . یونان عسکری تورکیه ملکینه تجاوزده دوام ایته ! متارکهده ، مع التأسف ، قبول ایتارگه مجبوریت کورلگان شرطلرغه بناء ، حتالجهدهغی بلغار عسکرینه بلغاریا حکومتی استانبولدن واغون واغون ایکمك وآشاو اچو نرسهسی صاتوب آلوب یبارہ . اما ادرنهده ، یانیه و اشقودرده محاصره آستنده قالغان بیچاره تورك عسکرینه آزق کرترگه تورکیهگه مساعده ایتلمی . شونڭ ایله برابر ، ادرنه ، یانیه ، اشقودره قهرمان لری دشمانغه قارشی طوروده دوام ایتهلر . کورسهتکان فداکارلقلری ایله بتون دوست و دشمانلری طرفندن تحسین ایتلهلر .

صلح مذاکرهسینڭ بیرلین یاکه ڤیانهده بولماینچه لوندونده بولووی ائتلاف مثلث و خصوصا انگلتره ایچون بیك زور موفقیتدر . انگلیز غزتهلری مونی بیك سوینوب و شول قدر مهم بولغان «شرق مسئلهسی»نڭ حلی اوز پایتخت لرنده بولنووینه افتخار ایتوب یازالر . ذاتا بالقان مسئلهسی اصلده اتفاق مثلث ایله ائتلاف مثلثنڭ یاوروپادهغی رقابتلرندن عبارت بر نرسه ایدی . بو صوغشده ائتلاف مثلث دولتلری واق بالقان حکومتلرینه غایت زور حسن توجه کورسهتدیلر . شول سایهده تورکیه جیڭلوب ، کیلهچکده نیمسلرنڭ شرقگه طابا هجوملرینه یول بیکلهندی هم نیمس عنصرینه قارشی یاوروپاده قوتلی بر

اسلاو عنصری میدانغه کیترلدی. ایندی انگلیزلر اوزلرینک قورغان پلانلرن آخرغه قدر اوز مطلوبلرینه موافق ایتوب چغارر ایچون صلح مذاکرەسینک دە لوندونده یاصالوون تأمین ایتدیلر. بالقان حکومتلرن، صوغشوب آلغان یرلرندن چغارغه مجبور ایتو ممکن توگللر، دیب ایلک الوک اعلان ایتوچی دیپلومات - انگلتره خارجیه مینیستری «گرەی» بولغانلقدن. بو صلح مذاکرەسینک لوندونده بولنووی بالقان حکومتلری ایچون نی قدر موفقیتلی بر اش ایسه، تورکلر ایچونده شول قدر کوکلسز بر اشدر.

صلح مذاکرەسی وقتنده شرق مسئلەلرن رەتکه صالو ایچون یاوروپا دولتلرینک سفیرلرندن عبارت آیروچه بر سفیرلر مجلسی یاصالووی. بونک هم لوندونده شولوق «گرەی» ریاستنده یاصالورغه قرار بیریلووی موندەغی بعض متفکرلرنی بالکز حاضرگی صوغش و تورکیه مسئلەسی حقندەغنه توگل، بلکه تورکیەنک قالغان قطعەلری وعموم اسلام دنیاسی حقندەده قورقوغه توشورەدر. خصوصا تورکیەنک لوندون سفیری توفیق پاشانک بو سفیرلر قونفرانسینه قبول ایتلمایەچگی خبری موندە بیك ناچار تأثیر ایتدی. شونک ایچونده تورك قلملی کشیلر بو صلح مذاکرەسندن و سفیرلر قونفرانسندن تورکیه ایچون خیرلی نتیجەلر کوتمیلر.

درست، بر طاقم فرضلر وخیاللر ایله افکار عمومیەنی یواتب طوررغه یاراتوچی وشولای ایتوب تورکیەنک کیتکان صاین فلاکتگه توشوویه سبب بولوچی بعض غزیتەلر: «گیرمانیا ایله آوستریا بیرشمەسلر ئلی، آلارغه رومانیاده قوشیلور، کامل پاشا، بزنک صلح وکیللرینه بیك نق طوررغه قوشقان. نورادونگیان افندیده فلان غزیتەنک مخبرینه فلانچه سویلەگان، بز مملکتمزنک بولینوینه راضی بولاحق توگلمز دیگان، عسکرمز صوغشغه حاضر طورا دیگان» کبی سوزلر یازالر. اشلرنک بارشندن بی خبر بولغان عوام خلقی ویالقاو قهوه خانه مداوملریده بوندی فرضلردن بیك لذت آلالر. لکن. آلدانب طورودن لذت آلماغان ونی قدر آچی بولسەده حقیقتگه قارشی کوز یومارغه تلەمەگان ضیالی ومتفکر تورکلر بتونلەی باشقه فکردەلر. آلار: «اگر گیرمانیا، آوستریا وروماینا اوستون حقسەلر بیله بوندن بزگه فائده بولاچق توگلدر. آلارنک اوستون چغولری بزنی فدا ایتولری سایەسندەگنه بولورغه ممکندر، کیل زنهار ایندی اوزمزنی آلداتمیق، کشیگه اشانب عمر اونکارمیك. نی گنه فائده کیلسەده بزگه یالکز اوزمزدن کیلورگه ممکندر، یاوروپا دوستلغی نك آچی تجربەلرن بیك نق طاتودق بیت

ایندی، کامل پاشا دوستی. انگلیزلرنك اوشبو صوگغی صوغش وقتنده‌غی حرکتلرن کورگاندن صوڭ نی امید قالدی» دیلر.

حتی بعض بر غزته‌لر، مثلا . «علمدار» غزته‌سی : «صوغشدن آلوك بز غزنه‌چیلر نیچون صوك خلقنی آلداب طوتدق . نیچون بز اوزمزنك هر جهتده بلغارلردن توبان ایکانلگمزنی، بناً علیه صوغوشسه‌قده جیکه آلمایه‌جغمزنی بار بار باغرمادق ایکان ، جنایت اشله‌گانمز. هیچ بولماسه موندن صوك بو عادتمزنی طاشلیق ایندی» دیلر. «اقدام» و«تصویر افکار» کبی بعض بر غزته‌لر حاضر بلغارلر ایله دایوتلرنك فضیلت وکمالاتلرن . آنلرنك تمدن وترقیلرن صاناب کورسه‌ته لر، تورکلرنی‌ده شولر یولندن باررغه اوندیلر.

خلاصه : هر نیچك بولسه‌ده حاضرگی احوالنك تورکیه ایچون بیك اوکایسز بر وضعیتده بولونغانلغن بلوچیلر وشوکا نق قایغروب استقبال ایچون فکر یورتوچیلر مونده کوبدر.

استقبال ایچون یورتوله طورغان فکرلر بیك تورلیچه: ایك کوب سویله‌نگانی: هیچ فرصت اوتکارمایینچه تورکیه گیرمانیا آوستریا وایتالیا اتفاقنه کررگه کیره‌ك دیودن عبارتدر. لکن بوکا قارشی ایکنچیلر: «بیك تیزگنه قبول ایتسه‌لر بیك کرر ایدك، لکن قبول ایتمیلر شول، بزنك بتون سیاسی واقتصادی حقوقلرمز ایسکی معاهده‌لر ایله یاوروپالیلر طرفندن بغیله‌نگان. مملکتمزنك هر طرفنده ترتیبسزلك . خلقمز نادان وفقیر، ایك برنچی طایانچمز بولغان قوهٔ عسکریه‌مزده یمرلدی، شوندی بر حالده بزنی اتفاق‌غه آلوب نیچون شوندی آور بر یوك آستنه کرسونلر، آلار باری بزنی بوله‌رگه‌گنه راضی بولاچقلر» دیه جواب بیره‌لر.

انگلتره، روسیه، فرانسیه (ائتلاف مثلث) ایله اتفاق غه کره آلونی مونده ایسابلب قارارغه‌ده تیوش کورمیلر. چونکه آلارنك تورکیه‌نی اتفاق‌غه قبول ایتووینه احتمالده یورتمیلر. صکره. قالا بالقان اتفاقنه کرو. ذاتا، بالقان حکومتلری بونی تلیلر. حتی صلح وقتنده هیچ بولماسه گمرك اتحادینه کرونی شرط ایتوب قویو احتماللریده سویله‌نه. انگلتره، روسیه و فرانسیه‌ده تورکیه‌نك بالقان اتفاقنه کروون بیك مقبول طاباچقلر. لکن. تورکیه‌نك بالقان اتفاقنه کرووی: اوزندن بلغارلرغه کیتکان یرلرنك بلغارلر قولنده قالووی و نیمسلر قولینه کیتماوی ایچون قان و مال توکوب یاردمله‌نووی دیگان سوز بولاجقدر.

تورکلر ایندی حاضرگه قدرده روم ایلی قطعه‌سینه آنا طولی‌نك بیك کوب یگتلرن کومدیلر. آنا طولی تورکلرینك آقچه‌لرن توکدیلر. موندن صوڭ دخی شولای

ایتونی، خصوصا بلغارلر فائده‌سینه آلت بولونی برده تله‌میلر.

قالا: تورکیه‌نلک هیچ بر اتفاقغه قوشلماینچه اوز باشینه ترقی ایتو مسئله‌سی. برنچی باقشده البته مونی بیك موافق طابالر. لکن، آزغنه تیره‌نره‌ك ایسابلی باشلاغاچ مونلك توبندنده چریکلر چغا. بو فکرگه خلاف کشیلر بولای دیلر: «بز حاضرگه قدر یاوروپا رقابتی و داخلده‌گی چیت قوملرنلك وتنه‌لری سایه‌سنده ایزیلوب خراب بولدق، یاوروپا قطعه‌مزنی قولدن اچقندردق، شول حال آناطولی‌ده‌ده دوام ایته‌جکدر. مثلا: حاضروك ارمنی مسئله‌سی باش کورسه‌تب طورا، امتیازلی «جبل لبنان» اویازی اوزینك حقوقلرن آرتدرونی طلب ایته. سوریه و شام تیره‌لرنده انگلتره ایله فرانسیه قوتقولری باشلاغان، عربلر انگلتره قونسولینه مراجعت ایتوب، تورکیه‌نلك قوت و نفوذی کیمو سببلی دیه آنده‌غی خلقنلك انگلتره حمایه‌سینه آلنوون اوتنگانلر، قونسول آلارغه: سز شول طلبگزنی میکا یازوب بیریگز. مین آنی انگلتره حکومتینه طابشررمن، صگره تدبیری کوریلور دیگان. بغداد، بصره طرفلرنده‌ده انگلتره قوتفوسی دوام ایته. تورکیه‌نلك ایك اوکایسز وقتنده بو کونلرده استانبولغه یمن‌دن شیخ یحی‌نلك وکیللاری کیلدیلر. یمن‌گه، بلطر بیرلگان امتیازلر حقنده سویله‌شب بر ره‌تکه صالورغه تلیلر. بوغازلر مسئله‌سیده قوزغالووی کوتیله. شولای بولغاچ تورکیه‌نلك روم ایلی قطعه‌سنده‌گی حال آناطولی‌ده‌ده دوام ایته‌چك، بز اوزمزکنه بونلرغه قارشی طورا آلمایه‌چقمز. بناءً علیه استقلالمزنی صاقلی آلماینچه تدریجا بتونله‌ی بتارگه مجبور بولاچقمز».

صوك آلای بولغاچ نیشلرگه ایندی؟ دیگان سؤالغه قارشی بو قسم فکر صاحبلری: «تورکیه‌نلك قوتولووی ایچون بردن بر چاره قوتلی برەر اجنبی حکومت‌نلك حمایه‌سینه کروب، بر یکرمی اوتوز یل قدر طنچ طورا آلو و ترقی بولنده دوام ایتودر، صگره کوریلور» دیلر. استانبولده ایك کوب طارالوچی و تورکیه‌نلك ایسکی غزته‌لرندن بولغان «صباح» ده ارمنی محرر دیران کلکیان افندی تورکیه‌نلك انگلتره حمایه‌سینه کروون ترویج ایته. لکن بیك شوما، بیك آقرونغنه یازوب کیلگانلکدن بوکا قارشی پروتیست فلان بولمی. مشهور مراد بك ایسه روسیه حمایه‌سینه کرونی تکلیف ایتوب یازدی. بونلك یازووی بر طرفدن یاخشوق طوپاس بولغانلقدن و ایکنچی طرفدن روسیه‌گه تورکلرنلك قاراشی انگلتره‌گه قاراشلری شیکللی بولماغانلقدن بوکا قارشی پروتیستلر یازلدی. بر آز قجقرشوبده آلدیلر. عثمانلی یهودیلرینك اشتراکیله استانبولده

چغارلمقده بولغان فرانسوزچه «ژون تورك» غزته‌سی هیچ بولماسه صوغش طوقتالوب بتكانچه موندی نرسه‌لر حقنده بحث ایتونك كیره‌كمه‌گانلگن یازوب چغاردی. شویله استقبال حقنده قایغورولر دوام اینه وشونك ایله برگه‌ك. تورکیه‌نك استقبالی ایچون بیك امیدلی قاراوچیلرده یوق تگل. مثلا: کوب یللر مصرده طوروب «سنجاق»، «قانون اساسی» کبی یاش تورك غزته‌لری چغارغان. سلطان عبدالعزیز وسلطان مراد واقعه‌لری حقنده رساله‌لر نشر ایتكان متفکرلردن احمد صائب بك‌ده شونلر جمله‌سندندر.

احمد صائب بك.

بونلر بولای دیلر: «روم ایلی قطعه‌سی حقیقتده کوبدن‌نوك بزنکی توگل، بزدن کیتکان ایدی. آنی صاقلاو و آنده‌غی اختلاللرنی باصدرو ایچون بز آنده یوز مکلرچه صالدات آصرارغه مجبور بولا ایدك. اناطولی تورکلرندن آلنغان صالداتلرنك هر یل ۱۰ — ۱۵ مکی شونده تلف بولوب قالا ایدی. روم ایلی ولایتلرندن ۳میلیون یارم لیرا داخود الونا، اما اوزینه بش میلیون لیرا قدر راسخود چغا ایدی. شول روم ایلی ولایتلری ایچون کورشیلرمز و یاوروپا دولتلری ایله بوزو-لشورغه مجبور بولا ایدك، شونك ایچونده بونلرنك کیتووینه اول قدر قایغورا طورغان اورن یوق. تیك باری بونلردن عبرت آلوب فائده‌لانورغه‌غنه کیره‌ك. اناطولی قطعه‌سینده بیك زور، هر تورلی بایلقغه مالك، اکر بونی آدم عقللی اعمار ایتسه‌ك راحت راحت یاشی آلورمز».

همده بولای ایسابله‌وچیلرنك فکرلرینه بناء. حضر ایمدی مملکت طنچ-لانغان، داخلده باش کوتاره‌جك متلر قالماغان. ارمنیلر شو برده اقینتده‌در،

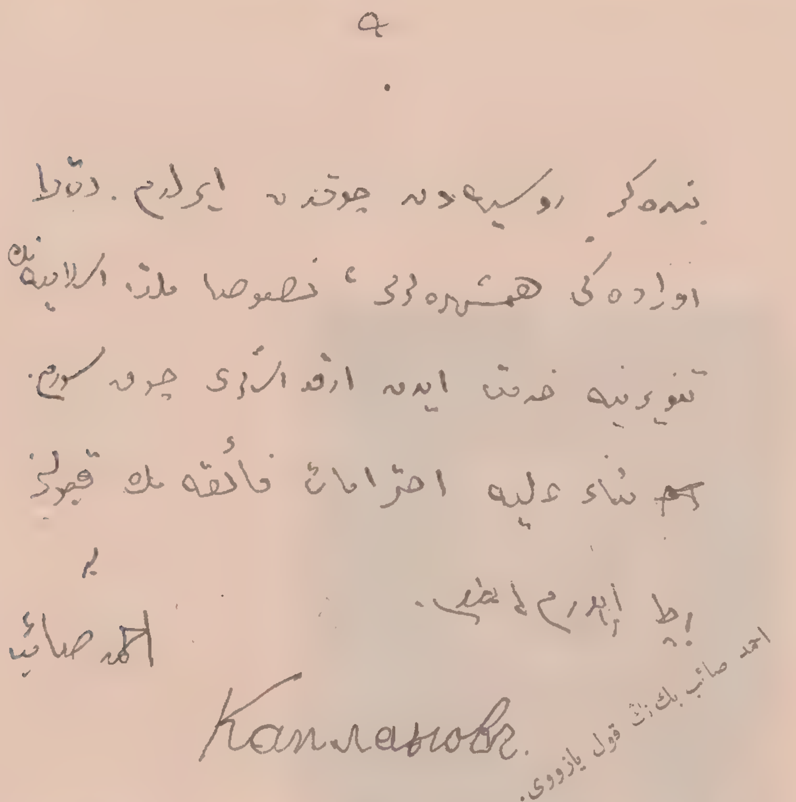

احمد صائب بكنڭ قول یازووی.

عربلرنڭ ایسه تورکلردن آیریلورغه تله‌و احتماللری یوقدر، کامل پاشا حکومتی حاضر بیك نق. اتحادچیلرنڭ اش باشینه کیله آلو احتماللری یوق، پارلامینت صایلاولری وقتنده حکومت تضییق کورسه‌تمایه‌چك، بی طرف وترقیپرور آدملرنی مبعوث صایلایه‌چقلر ویاوروپا دولتلری‌ده مونده‌ن صوڭ تورکیه ضررینه طرشماسلر، چونکه سبب قالمادی ایندی. باری روسیه‌گنه بوغازلر آچیلو مسئله‌سن چغاره‌چق، لکن اول مسئله تورکلرنڭ اوزلرینه‌گنه توگل. بلکه باشقه دولتلرگه‌ده متعلقدر، شول سببلی آنڭ حل ایتلووی وقتنده تورکیه ایله روسیه آراسنده آبروم بر اوکا-یسزلق چغووی احتمال طوتولمی‌در.

بو فکرگه قوشلماوچیلر ایسه: تورکیه‌نڭ یاوروپا قطعه‌سنده‌غی ولایتلرینڭ کیتووی آنی بیوك دولتلر جمله‌سندن چغارا. آزیا حکومتلری درجه‌سینه توشوره، آنلرنڭ استقبال ومقدارتی ایسه نیچك بولاجاغی معلومدر، روم ایلی قطعه‌سی تورکیه‌نڭ ایڭ اینلکلی وتجارتگاه ولایتلری ایدی، آنلرنی دشمن اشغال ایتو

ابله استانبول سوداسینه ثلثه نی قدر کمچیلاك کیلدی ، استانبولنك عدلیه ، مالیه محکمه‌لرنده ، معارف ونافعه دائره‌لرنده اشلر بتونله‌ی آزایوب قالدی. محکمه‌لرده

دوقتور عبدالله جودت بك .

دین عواملك تشعبور، علم خواصك
دینیدر. خواصك دینی اولان علم لاینقطع
یوكسلیور، ككیشلیور، ترقی ایدییور؛
عواملك علمی اولان دینك ده یوكسلمه‌سی،
ككیشلمه‌سی، ترقی ایتمه‌سی، تعالی ایتمه‌سی،
سلامت و سعادت عمومیه ایچین لابددر.

بو قاعدهٔ كلیه‌یی ملاحظه ایله اساس
طوتاراق اسلاملرك نجات چاره‌سنی
شو صورتله اجمال ایده‌رم:

دینه قیمت علمیه، علمه قدرت دینیه
افاضه ایتمك.

١٥ مارت ١٩١٢ استانبول

دوقتور

عبدالله جودت

عبدالله جودت بكنك قول یازووی.

مأمورلر بیك ایطوزلر، بونلرنك كوبسی اورنلرندن طارلرغه كیره‌ك بولاچق. نی قدر عسكرلر كیلوب دولت بوینینه یوك بولدی، آنلرنی اورنلاشدررغه نی قدر آقچه‌لرغه احتیاج بار، روم ایلی قطعه‌سنده‌گی اوچ میلیونلاب توركلر چیتلر قولینه كیتدی، بو ایسه توركیه‌ده‌گی تورك عنصرینك دخی‌ده آزایووینه سبب بولاچقدر، دیلر.

تورك ضیالیلرندن مشهور دوقتور عبد الله جودت بك ایله مصاحبه ایتدم وتركیه‌نك حالی و استقبالی حقنده فكرلرین صورادم: آنلر بو صوغشنك نتیجه‌سی بزنی اویاتسه: عبرت آلسه‌ق روم ایلی قطعه‌سینك كیتووی ایچون آرتق

قایغورر اورن یوق، اول بزدن کوبده‌نوك کیتگان ایدی، دی. صوڭ عبرت آلنور توسدەمی؟ تورکیه ضیالیلری نی فکرده؟ دیدیم. بلمیم. افندم، امید کوب توگل، دی. شولایده، عبدالله جودت بك کوبدن توگل آناطولیغه باروب یوروب قایتقان ایکان: احوال برلن یاخشی طانشقانلیغن سویلی. تورکلرنك تجدد واصلاح گه قابلیتلرن بیان ایته. عادت اطاعتلی‌لر. مملکت‌نك طبیعی بایلغی بیك کوب، اگرده اش بلگان کشیلر همتلی آدملر بولسه آناطولی نی اصلاح ایتو مینمچه بیك جیگلدر، دی.

— اش باشینه یاخشی کشیلر کیلوب، آنلرنڭ ثبات ومتانت ایله طریشولری ایچون مرکز حکومت‌نك قوتلی بولووی حاجتدر. آنك قوتلی بولووی‌ده اساسلی بر سیاسی فرقه‌گه طایانووی سببنده‌گنه ممکندر، سزده‌گی پارتیه‌لرنك قایوسی اساسلی بولورغه ممکن صوڭ؟ دیدم.

— برسیده اساسلی توگل، چونکه سیاسی پارتیه‌لر حکومت آقچه‌سیله یاشامی طورغان بورژوازیه ایله مستقل مسلکلی ضیالیلر طرفندن‌غنه تشکیل ایتلور گه ممکن، بزده ایسه بو ایکی صنف‌نك برسیده یوق، تورکلرنڭ آزمی کوبمی ضیالیسی بارده حکومت خدمتنده، معاش برلن یاشیلر، بونلرنڭ بتون حیات‌لری حکومت‌نك کیفنه باغلیدر، بناً علیه بونلر حکومت‌نی اوز قوللرنده طوتارلق پارتیه یاصی آلاچق توگللردر، دی.

— اول حالده صوڭ سزده سیاسی فرقه‌لر بولماغاچ پارلامینتاریزم اصولی‌نك نی معناسی قالور، دیدم. بوڭا قارشی جودت بك: آزده بولسه دوقتورلر، آدواقاتلر، محررلر کبك مستقل ضیالیلر بر غروپپا تشکیل ایتوب تجدد و ترقی طرفداری حکومت وجودگه کیلگاندن صوڭ آنی صاقلارغه طریشورغه تیوش، دی.

مونه، تورکیه‌نك پایتختنده‌گی بعض بر فکرلر وتوشونچه‌لر شونلدن عبارتدر.

استانبول ۲ دیکابر.

۱٦

یونانلر اینه صوغش. استانبولده وبا کیمی. مکتبلر آچیلا. اوقو اشلری. «اتحاد و ترقی» چی محبوسلر. اورنسز قالغان مأمورلر. اجنبی مأمورلر چاقرو. ینه پارتیه مسئلهسی.

یانیه طرفنده تورك و یونان عسکری آراسنده بر نیچه کونلردن بیرلی صوغش دوام ایتکانلگی و یونلرنك کویسنده تورکلرنك یونانلرنی جیگگانلگی خبر ایتله طورا ایدی. حاضر بو خصوصده حکومت اوشبو رسمی معلوماتنی نشر ایتدی:

«یانیه تیرهسنده «قوندوروت» و «کهتریقو» دیگان اورنلرنی آلغان دشمان عسکری ایله اوچ کوندن بیرلی دوام ایتکان قاطی صوغشده یونانلر بیك نق جیگلدیلر و کوب تلفات قالدروب کیری چیگلدیلر، بر طاو طوپلری باتاریهسی تخریب ایتلدی».

طبیعی، بو خبر مونده زور سوینچ بیردی. یونانلرنك متارکهگه قاتناشمی قالولرینك سببلرندن برسی شول یانیهنی ضبط ایتو ایدی. تورك عسکرینك شوندی مهم بر وقتده دشمننی جیگوب دفع ایتولری بیوك موفقیتدر. یوغارغی رسمی خبر، یانیه گوبیرناطوریلك وکیلی «نوزاد» بك طرفندن داخلیه نظارتنه کوندرلمشدر.

مدللی و ساقز آطهلرنده تورك عسکرینك اچکه تابا چیگلوب یونانلرغه نق قارشی طورغانلغی خبر ایتلهدر.

وبا طارالوغه قارشی استانبول شهر ادارهسی جدی تدبیرلرگه کرشدی. مثلا: وبادن صاقلانو حقنده تعلیمات باصدروب طاراتدی و شونی همه اورامlرده دیوارلرغه یابشدروب قویدیلر، شهر ادارهسی بیك کوب یرلرده بوشلای چای اچره باشلادی. میدانلرده، زور اورام پوچماقلرنده زور صماوارلر قاینات طورا. تلهگان بر کشیگه شوندن بر استقان چای بیربله. شیکری زور قاپچقلرغه طوتروب قویلغان. تورکلر مونی بیك تملهب اچهلر. ایونرنده وبا برلن آورغان کشیلرنی حکومتگه خبر بیرمینچه یاشروب قالغان کشیلرگه جزالر تعیین اولوندی. موندی کشیلرنك اسملری هر کون غزتهلرده اعلان ایتله طورا. شوندی تدبیرلر سایهسنده بولسه کیرهکدر. که صوك کونلرده وبا کیتدکچه آزایا

بارا. مثلا: بو اوتکان تاوالکده وباغه ثله گوجیلرنك صانی، رسمی خبرگه کوره - ۳۹، اولوچیلرنك صانی ایسه ــ ۱۱در. حالبوکه، بر نیچه کون الوك آوروجیلر نك صانی ۷۹ غه، اولوچیلرنکی ۳۰ غه قدر یتکان ایدی.

استانبول مکتبلرن آچوب درسلر اوقونا باشلارغه قرار بیرلدگن اوتکانده یازغان ایدم. ایندی ابتدائی و رشدی مکتبلر آچلوب درسلر باشلاندی. اعدادیلر آچیلا، غلطه سلطانیسی آچیق، آنده درسلر اوقولا. استانبول سلطانیسنده گیرمانیا صلیب احمر خسته خانه‌سی اورنلاشدرلغان. آنده بیش یوز قدر مجروح و خسته‌لر بار ایدی. بونلرنك بر قسمی تریلوب چقدیلر. قالغانلرن هلال احمر خسته خانه‌لرینه کوچروب مکتبنی بو کونلرده آچارغه حاضرله‌نه‌لر. سلانیك مکتب سلطانیسنده اوقوچی شاکردلردن اون بشیسی آنی یونانلر کرگاچ یونان گنیرالندن رخصت آلوب مونده کیلگانلر. استانبول مکتب سلطانیسینه یرله‌شدرلدیلر. بونلرنی کوروب سلانیك احوالن صوراشدم. یونانلر طرفندن زور وحشت اجرا ایتلگانلگن بز بلمه‌دك، بزگه مساعده ایتلدی، کیتدك، دیلر.

دار الفنون، دیکابرنك ۱۵ نده آچیلا. آنده‌ده هلال احمر خسته خانه‌سی بار. آورولرن باشقه یرگه کوچروب بوشاتاچقلر. دار المعلمین بناسنده‌ده خسته خانه یرله‌شدرلگان. آنی ده بوشاتو قایغوسنده‌درلر.

آڭلاشلدیغنه کوره، حریتدن صوڭ تورلی سببلر ایله مونلاغی شاکردلرنك درسلری بیك کوب کیسلورگه طوغری کیلگان. یانغینلر، طرابلس صوغشی، داخلی طنچسزلقلر، وبا و نهایت اوشبو بالقان صوغشی، درسلرنك منتظم دوام ایتولرینه کوب ضرر کیتورگان. حریتدن بیرلی دوام ایتکان دورت یل اچنده‌گی اوقولر برگه جیولسه بارلغی ایکی یلدن آرتقغه طوغری کیلماسدر، دیلر. صکره‌ده معارف ناظرلری بیك یش آلماشوب وهر برسی اوزینه مخصوص یاکی پروغرام ترتیب ایده‌رەك، اۆزندن اولگیلرنکن بوزا واوزگارته کیلگانگه کوره، مکتبلرنك پروغرام و ترتیبلری برده رەکه قویلوب بنه آلمی طورغانلغن سویله‌ب تأسف بیان ایته‌لر.

توقیف ایتلگان «اتحاد و ترقی» چیلرنی حبس خانه‌دن چغاروب بتره‌لر ایندی. حاضر باری بش اون کشی گنه قالغان دیلر. بونلر جمله‌سندن معلوم برسی آیدین مبعوث سابقی عبدالله افندیدر. بونی آیا صوفیه جامعنك سویله‌گان بر وعظی ایچون توقیف ایتکانلر ایکان. حسن‌دن حقمان کشیلرنك بر نیچه‌سی

ابله كوربشوب. نيچون يابيلغان و نيچون چغارلغانلقلرينك سببلرن صوراشدم. بولر موندن بيوك اورنلر طوتوچى كشيلر بولغانلقدن اسملرن تصريح ايتونى اوڭايسز طابام. شول سببلى آنلردن ايشتكانلرمنى گنه يازوب اوتەم.

اولا. هيچ برسى اوزلرينك نيچون توقيف ايتلگانلكلرن بلميلر هم حبس خانەدە بونك سببى اوزلرينە اعلان ايتلمەگان. اون كوندن باشلاب برەر ايكيشەر آيغە قدر توقيفدە تورليسى تورلى مدتدە حبس خانەدە قالدقلرى حالدە هيچ برسندن صوراو سؤال بولماغان و استنطاق ايتلمەگانلر. محبوسلر اوزلرى: بز نيچون توقيف ايتلدك، سببن سويلەگزلە، ديە ديوان حرب رياستنە مراجعت ايتكالسەلردە: آنى تيكشررگە حاجت يوق، تيزدن چغاريلاجقسگز، ديە جواب آلغانلر. آزغنە بر آرادە ديوان حرب رئيسى اوچ مرتبە آلماشنغان. محبوسلر حبس خانەدە ٧٠ ــ ٨٠ كشى برگە طوتلوب، حقلرندە بردە قصنقى لق اجرا ايتلمەگان. آشلرنى ايولرندن كيتروب آشاغانلر. اوز آرا قونفرانسلر بيرگانلر. اويناب كولوب شاياروب طورغانلر. دوقتور عبدالله جودت بك اوزينك اثرلرن كيترتب شوندە صاتا طورغان. . .

بونلرنك توقيف ايتلولريدە قزق قزقغنە بولغان. مثلا: اُلوك داخليە مينيسترى بولوب طورغان حاجى عادل بك استانبولدن چيتدە «مقرى كوى» ديگان يردە ياشى ايكان. بر توندە برنچى هيبت آفطوموبيلدە آنك ايووينە ايكى كشى كيلوب: افندم. صدر اعظم پاشا حضرتلرى سزنى حاضر اوزينە چاقردى. بيك مهم و آشغچ كيڭاش بر ديب أيتدى. بز سزنى آلورغە كيلدك. ديگانلر. حاجى عادل بك بونلرغە: صدراعظمدن ميڭا هيچ بر خبر بولغانى يوق، اگر اول چاقرتسە الوكدن خبر ايتار. تيليغرام بيرر. تيليفون ايلە بلدرر ايدى، موندى تون اورتاسندە هيچ طانوماغان كشيلر ايلە مين نيچك كيتيم. ايرتەگە اوزم باررمن. ديگان. بوڭا قارشى تگيلر: افندم. اگر بزدن شيكلەنسەگز سزنك يانگزغە حاضر پايتسەنى چاقررغە ممكن. قورقماگز، بو اش پاليتسەغە معلومدر، ديگانلر. بونك اوزرينە حاجى عادل بك: «ها، ديسەگزلە، بنى توقيف ايديورسگز. نيچون باشدن طوغريسينى سويلەميورسگز» ديەرك كيينگاندە آفطوموبيلگە اوطوروب حبسخانەگە كيتكان.

ايندى چغارلغان وقتدە: محبوسلر ديوان حرب رئيسندن: بزنى نيچون يابغان ايديگز و نيچون چغاراسز. ديب صوراغانلر. بوڭا قارشى: سزنك حقدە شبهەلى بر نرسە طابلمادى. شونك ايچون چغاريلاسز جوابى بيرلگان. حالبوكە،

حکومت رسمی بیاننامه نشر ایتوب بونلرنی: عسکرنی صوغشماسقه قوتورتو، پادشاهغه و ببوکلرگه سوء قصد اینو ایله اتهام قیلغان ایدی. ایندی شول قدر زور اتهامدن صونگ شول قدر جیکل‌لك ایله بونلرنی حبسدن چغارو کولکی و معناسز بر اش بولوب قالدی. شونك ایچونده بو حبس ایتلگان کشیلرنك بعضیلری عدلیه محکمه‌لرینه مراجعت ایله اوزلرینك حقسز یابلولری طوغروسنده حکومت اوستندن دعوا قوزغاتورغه جیبونالر دیب ایشتله‌در.

شونی‌ده أیتوب أوتیم: مونده بر کشینی توقیف ایتکانده پالیتسه و ژاندارملر اوزلری بانبسه اورام قاراولچیسی بلهن محله امامن‌ده آلوب کیله‌لر؛ محله امامی ایك آلدن ایوگه کروب توقیف ایتارگه پالیتسه کیلگانلگنی خبر بیره ایکان.

اتحادچیلردن جانبولاد آدلی بر آفیسرنی توقیف ایتارگه کیلگانلر. جانبولادنك خاتونی آوری ایکان. ایرته‌گه اوزم باررمن، دیگان، طکلاماغانلر؛ یالبتسه مأمورلرینك برسی کیلگانده جانبولادنك جیلکه‌سدن طوتقان، بولك اوزرینه جانبولاد کسه‌سندن ریۋالویرن آلغانده تگی کشبگه آتقان. اول شوندوق یغلوب جان بیرگان. ایبداشلری فایسی قایا طارالوب کیتکانلر. صگره جانبولاد اوزی پالیتسه‌غه باروب عیبن سویله‌گان و اوزن توقیف ایتدرگان. حاضر اول دیوان عرفی حبسخانه‌سنده‌در.

طرابلس‌نك ایتالیاغه کیتووی، روم ایلی قطعه‌سینك دشمنلر قولینه توشووی سببلی تورکیه‌نك شول برلرده‌گی مأمورلری اورنسز قالغانلر. بونلر حکومتدن معیشتلرینك تأمین ایتلوون و بعضیلری استانبولغه و آنا طولی‌غه قایتورغه یول آقچه‌سی یباریلوون صوریلر ایکان. حکومت بو خصوصده مخصوص کامیسیه توزودی، ۱۵ یلدن آرتق خدمت ایتکانلرینه پینسیه تعیین ایتوب آستانه‌غه چغاراچقلر. آندن کیم خدمت ایتکانلرینه معاشلرینك اوچدن برن بیروب طوروب، نیچکده بولسه برەر تورلی اورنلاشولرینه چاره‌لر أزله‌یه‌چکلر.

طرابلس صوغشی وقتنده ایتالیاغه اسیر توشوب قالغان تورك آفیتسرلری یونان صوغشی چغو سببلی مونده قایتا آلمی قالغانلر ایکان. ایتالیا حکومتی بونلرنی صلحدن صونگ اوزنده مسافر ایتوب آصراغان. بو کونلرده کوستنجه آرقیلی استانبولغه اوزاتقان، بر قسمی قایتدیلر. قالغانلری بو کونلرده کوتوله‌در. بونلردن برسی مین طورا طورغان «مسرت» اوتلمه توشدی. طانشوب طرابلس احوالی حقنده صوراشدم. خیلی مهم نرسه‌لر سویله‌دی. شاید کیله‌چکده یازارمن.

آنگلاشلدیغنه کوره، حکومت داخلی اشلرنی اصلاح ایتو حقنده چیت مملکتلردن بر نیچه اجنبی متخصصلر چاقررغه قرار بیرگان؛ عدلیه و زراعت اشلرن یولغه صالور ایچون‌ده شوندی متخصصلر چاقریلووی فرض ایتله ایکان.

صلح مسئله‌سی یاقنلاشو ایله پارتیه‌لك مسئله‌سیده جانلانا باشلادی، جماسی. «تنظیمات» غزته‌سنده لطفی فکری بك اوزی یازغان باش مقاله‌سنده: «بوندن صوڭ اتحاد پارتیه‌سیده، ائتلاف پارتیه‌سیده بتسون، شولر ایکان بزنی خراب ایتکان نرسه‌لر، میرآلای صادق بك ائتلاف قلوبلرن بارسنده یابدروب و بو پارتیه‌نی اتروب ببك یاخشی ایتکان، بوندن صوڭ بولار برسیده کیره‌کماس. حتی ممکن بولسه حکومت مخصوص نظام چغاروب بوندن صوڭ بر پارتیه‌نڭ‌ده «اتحاد وترقی» آدلی بولووی یارامایه‌چغن بیان ایتسون ایدی» دی.

لطفی فکری بك: بوندن صوڭ بزده محافظه کاران وترقیپروران آدلی ایکی پارتیه گنه بولورغه تیوش، مین اوزم صوڭغیسنده‌نمن، شوڭا قوشیلورغه تله‌گان کشی میڭا مراجعت ایتسون، دی.

ئلی کوبدن توگل بتون قوتیله ائتلاف پارتیه‌سن توزیشوچی روم، ارمنی، آرناود، عرب کبك تورکیه ایناره‌دیسلرینڭ هم چیت دولتلرنڭ منافعنه آلت بولوب خدمت ایتشوچی بر کشینڭ فکری بو قدر تیز اوزگاروی یاکه بو قدر تیز اوزگاروچی فکر صاحبلرینڭ سیاسی پارتیه‌لر باشینه منوب خدمت ایتارگه ماتاشولری مملکتنڭ اوستنده‌گی فلاکتلر جمله‌سندن بر فلاکت بولسه کیره‌ك. خصوصا، محافظه کاران وترقیپروران کبی ایکی سوزنی ایتوب‌ده شونڭ برسینه غزته آرقلی اعضالر جیارغه جیلتنو کولنچ بر شیدر.

سیاسی پارتیه‌لر آنگلی و فکرداش آدملردن عبارت بولغانده‌غنه اساسلی بولورغه ممکندر. یوقسه اول غزته آرقلی اعضا یازلغان قهوه خانه مداوملری، شولایوق غزته آرقیلی اعلان ایتوب بو پارتیه‌دن حغارغه وایکنچیسنه کررگه‌ده باشلیلر. بونڭ مثاللری بونده کوب کوریلوب اوتمشدر.

۳ دیکابر.

۱۷

استانبولده شادلقلی خبرلر. دیگز صوغشی.

صوکغی بر ایکی کون اچنده موندہ خلقغه بر یاقدن شادلق بیره طورغان خبرلر طار المقده‌در. اشقودره تیره‌سنده قارا طاغلیلرنك، یانیه یاننده یونانلرنك جیگلو خبرلری رسمی صورتده حکومت طرفندن تبلیغ ایتلدی. گرچه قارا طاغ حکومتی متارکه‌گه قول قویغان. بناء علیه آنك ایله تورکیه آراسنده صوغش بولماو لازم ایدیسه‌ده جاماسی عسکر گینه اوز اشنده دوام ایته طورغاندر. یانیه یاننده یونانلرنك جیگلو هم یاخشوق کوب تلفات بیرو خبرلری مونده تورلی منبعلردن اکلاشیلوب حقیقة خلقنك روحن کوتاردی: «متارکه‌گه قاتناشمی قالووی‌نك جزاسن یونانستان چیگارگه باشلادی» دیلر.

یونانلر یانیه‌غه هجوم ایچون «آیاسر اندوزه» کورفزینه ایکی مك عسکر چقارغانلر ایکان. آلغی صفده‌غی صالداتلری جیگلوب قاچا باشلاغاچ بو ایکی مك عسکر تیزدن کیری چیگوب کیمه‌لرینه کررگه مجبور بولغانلر و تورك عسکری یونان عسکرینك قرارگاهی بولغان «بیزاتی» موقعنه قدر باروب سونگو ایله هجوم ایتکانلر، دیب یازالر. گینه مونده آلنغان خبرلرگه کوره، اشقودره تیره‌سنده‌کی قارا طاغ عسکرینك حالی ده بیك ناچاردر. عسکر فوق‌العاده آریغان، آزایغان، آچلق و آورولر دوام ایته، اشقودره یاننده‌غی «طارابوش» موقعی، ضبط ایتووی غایت چیتن بر طبیعی استحکام بولغانلقدن قارا طاغلیلر شونی آلا آلماینچه یونچوب بتکانلر و شوکا کوره اشقودره‌نی‌ده آلا آلمیلر ایکان.

مدللی و ساقز آطه‌لرنده تورك عسکرینك یونانلرغه قارشی طوروب خیلی کوب تلفات بیردرتکانلکلرن مونده‌غی غزته‌لر هر کون یازوب طورالر. فقط رسمی خبرلر بولماغانغه کوره، بونلرغه کوب اهمیت بیرلمی و اشانچلی نظر ایله قاری آلمیلر. وقتیله بلغار مینانوسسلری‌نك «حمیدیه» قروبسرینه هجومی وقتنده، تورك فلوطی‌نك ایکی بلغار مینانوسیسن باطرغانلغی مونده بیك شدب ابتوب یازلغان وحتی شونی اوز کوزلری ایله کوروب سویله‌وچیلرده بولغان ایدی. لکن، صگره بو خبرنك بتونله‌ی اصلسز اولدیغی بلندی. شول سببلی، غزته‌لر طرفندن یازلغان کوب خبرلرگه مونده شبهه ایله قاریلر.

تورکلرگه سوینچ بیرگان خبرنڭ زورسی مونه بوگون چقدی، همده رسمی خبر اولدیغندن بوکا اشانچلی دیب قریلر. بو خبر: تورك و یونان فلوطلری آراسنده چناق قلعه طشنده صوغش بولوب. یونان فلوطی نڭ جیکلوب قاچووندن عبارتدر. تورك فلوطی نڭ چناق قلعه‌دن چغوب، یونان فلوطینه هجوم ایتارگه امر آلغانلغی همده یونانستاننڭ برنچی زور صوغش کیمه‌سی بولغان «آوٛروف»نی صوغش صفندن چغاررغه طریشدقی حقنده مونده آوزدن آوزغه کوبدن بیرلی خبرلر یوری وهر کم شونڭ نتیجه‌سن کوته، بعضیلر موفقیت امید ایتسه‌لرده، ایکی یاقنڭده فلوط قوتن اولچی آلغان کشیلر: «عثمانلی فلوطی نڭ موفقیتی غایت ماهرانه بر حرکتگه موقوفدر، یوقسه بزنڭ حمیدیه قره‌یسری حاضر اشدن چقمانلغی جهتله. قوت جهتندن ایکی یاقنقیده بر حاماده‌راق بولور» دیلر ایدی.

کیچه کیچ برلن (٣نچی دیکابرده) شهرده، دیگزده صوغش بولغان، بزنڭ فلوط «آوٛروف»نی باطرغان. قالغانلرن قاچرغان دیب خبر طارالدی. بو خبر بتون قهوه خانه‌لرنی جانلاندردی. هر کم بر برسندن صوراشورغه، اوزی ایشتکاننی دخیده باللاندروب طاتلاندروب باشقه‌لرغه‌سویلدرگه باشلادی. اولده بولمادی، کیچ برلن چغا طورغان «ترجمان حقیقت» و «علمدار» غزته‌لری ایکنچی مرتبه باصلوب چقدیلر. استانبولده باب عالی جاده‌سی، دیوان یولی و باشقه اوراملر، غزته صاتوچی مالایلر ایله طولوب قالدیلر. بونلرنڭ طاوشلری بتون استانبولنی یاڭغرانتدی، هر کم نیزره‌ك بره‌ر نومر غزته آلوب فلوط صوغشی حقنده خبر بلورگه تلی. فی الحقیقه. بو غزته‌لرده صوغش بولغانلغی، تورك فلوطی نڭ جیڭگانلگی، آوٛروف نڭ قاچوب کیتکانلگی یازلغان ایدی. قهوه خانه اهللرن بو خبر تمام قناعتلندروب سویندررگه کافی بولسه‌ده یوغاری راق طبقه خلق، حکومت طرفندن رسمی معلومات نشر ایتلگنچه‌گه قدر قناعت حاصل ایته آلمادیلر. رسمی خبر ایرته برلن ٤نچی دیکابرده چغارغه ممکن ایدی. شول سببلی ٣ دیکابرده کیچ برلن کوب کشیلر اوزلرینڭ ایده‌شلری، سیاست و احوالدن خبردار دوست ایشلری یانینه باروب تأثرلرن اورتاقلاشورغه لزوم کوردیلر. اگرده ادارهٔ عرفیه سببلی، ساعت ١٠ده هر کمنڭ ایولرینه قایتوب اولگورولری مجبوری بولماسه بو محاکمه‌لر ولاقردیلر طاڭ آتقانچه صوزولغان بولور ایدی. آزغنه بر منفذ طابلدیسه مونده خیال و امیدلر بیك زورایوب کیتارگه مساعددر. مثلا: آوٛروف صفندن حقیسه یونانستاننڭ فلوطی تورکیدینه

قارشی طوررلق قالمی. اول حالده، آطه‌لر دیکزنده‌گی یونان بلوفاده‌سی کوتاریلورگه مجبور بولا. بو ایسه تورکیه‌نك روم ایلی قطعه‌سینه دیکزدن عسکر چغارا آلووینه امکان بیره، اول عسکر ایله یونانلرنی تورکیه طوفراغندن قووارغه، سلانیك نی قایتاروب آلورغه ممکن وحتی تورك فلوطی نك پیره‌گه ویونان ساحللرینه هجوم ایتووی، آطه‌لرنی قایتاروب آلووی، حضرگی یونان مغلوبیتی نك صلح مذاکره‌سینه‌ده زور تأثیر ایتووی بارسیده ممکن وامیدلی نرسه‌لردر.. همده یونانننك متارکه‌گه قول قویمی قالووی صوکنده بویله جیکلووی تورکیه ایچون معنوی جهتدن بیك زور موفقیت صانالورلق بر اشدر. مونه شوشندی محاکمه‌لر و امیدلر ایله ایرته‌نگی اذاننی کوتوب آلغان استانبول خلقی نك برنچی اشی تیزره‌ك ایرته‌نگی غزته‌لرنی آلوب اوقودن عبارت بولدی هم فی الحقیقه امیدلر بوشقه چقمادی: دیکز صوغشی حقنده حکومت نك رسمی تبلیغی بار. بو تبلیغده بیان ایتلگان نرسه‌لر کیچه‌گی غزته‌لرده یازلغان قدروك آچق بولماسه‌ده کینه مسئله‌نك اساسی درست ایکانلگی. دیکزده صوغش بولغانلغی، تورك فلوطی نك قاچماغانلغی وتلفات‌گه دوچار بولماغانلغی بلندی. بو قدریسنه‌ده کوب شکر ایتدیلر. آننك اوستی یاغنده‌غیسی نی بولسه‌ده طابش‌در، دیدیلر. رسمی خبرلر ایکی اولوب برسی قلعهٔ سلطانیه متصر فلغندن داخلیه نظارتنه وایکنچیسی فلوط قوماندانلغندن عمومی عسکر قوماندانلغنه کیلگانلر.

برنچیسی بویله دیه‌در: «بوگون (۳ نچی دیکابرده) ایرته ساعت ۹غه یکرمی مینوت قالغانده چناق قلعه بوغازندن طشتی یاقغه چقغان فلوطمز دشمان فلوطینه اوچراب ایکی یاقدنده آتشو باشلاندی. بو آتشو ساعت ۱۱ گه ۲۰مینوت قالغانچه‌غه قدر دوام ایتدی. صوگره دشمان کیمه‌لری جیکلوب کیری جیکدیلر. صوغش وقتنده دشمان کیمه‌لرندن «آؤه‌رف»نك باش وآرت طرفندن توتون کورلووینه بناءً شول جهتلرینه بزنك فلوطدن آتلغان طوب یدره‌سی تیوب یانا باشلاغان بولووی بیك احتمالدر. شونی سزگه عرض ایته‌مز».

• ایکنچی‌سی ایسه بویله‌در:

«بو کون ایرته ساعت سیگزنی ۲۰ مینوت اوتکاچ فلوطمز بوغازدن چغوب دشمان ایله اوچراشدی. یدی ملك بیش یوز ایللی مترده‌ن اوچ ملك ایکی یوز متره یراقلقغه قدر آتشدی. بزنك آفیتسرلر و صالداتلر فوق العاده صورتده متانت و باطرلق کورسه‌تدیلر. ساعت یارم صوغشه‌ندن صوك «آؤه‌رف»گه بزنك اوچ دورت یدره تیوب باش وآرت طرفی یانارغه باشلادی. دشمان نك

قالغان کیمه‌لری اهمیتسز روشده بر ایکی طوب آتقاندن صوڭ چیگلوب کیتدیلر. صگره صوغش «آؤرف»نڭ اوزی ایله‌گنه دوام ایتدی. بوده اوزاق صوزولمادی. آؤرف باشقه کیمه‌لرن ایه‌رتب پیره (یونان شهری) طرفینه قاچدیلر. خدای‌غه شکر بزنڭ کیمه‌لرگه هیچ بر ضرر زیان بولمادی».

مونه بو رسمی خبرلر خلقنڭ کوڭلن طنچلاندروب خیلی سوینچ بیردی. گرچه «آؤرف»نڭ صفدن چقووی معلوم بولماسده، برنچی اوچراشوده تورك فلوطی‌نڭ موفقیتی، کوبدن بیرلی و هر خصوصده توشوب کیلگان کوڭللرنی کوتاررگه یارارلق بر واقعه صانالادر.

ایندی موندن صوڭ تورك فلوطی تجاوزی حرکت‌گه کیچه آلاچقمی، یوقمی، بو حقده حاضرگه هیچ کم بر نرسه آیته آلمی. صوغشنڭ تفصیلاتی بلنگاندن صوڭ غنه بو طوغروده سوز بولورغه ممکندر.

لوندونده‌غی صلح مذاکره‌سی طرفندن کیلگان خبرلر مونده ناچار تأثیر ایته. بلغار وکیللرینڭ، ادرنه‌نی آلماینچه طوروب صلحغه قول قویو بولمایه‌چقدر، دیگان سوزلرینه، مخصوص تأثیر حاصل ایتار ایچون سویله‌نگان سوزلر دیب گنه قاراسه‌لرده کینه بر فنا تأثیر ایتمی بولمیدر. شول قدرکه، بلغار وکیللرینڭ اول سوزلرینه قارشی تورکیه مینیسترلریده بیك یوغاریدن سویله‌ب خلق‌غه تسلی بیره طورالر. خارجیه ناظری نورادونگیان افندی، اجنبی غزته‌لرینڭ مخبرلرینه: باری حدود توزه‌تو‌گنه بولور، یوقسه تمامیت ملکیه‌مزگه ضرر کیترلماس، ادرنه‌ده، سلانیكده بزده قالور. حاضر ایندی عسکریمز مکمل، آزق و قوراللری کوب، آرالرنده‌غی خسته‌لق کوندن کون کیمی بارا، دی هر ایکی طرفنڭده سوزلری صلح مذاکره‌سی وقتنده افکار عمومیه‌گه مخصوص تأثیر حاصل ایتو قصدیله سویله‌نگان نرسه‌لر ایکانلگی معلومدر.

مجلس مبعوثاننڭ آچیلو آچیلماو مسئله‌لری مونده خلق‌نڭ ذهنن اشغال ایتارگه باشلاغان و بعضیلر، حکومت موندن صوڭ مشروطیتنی بتره‌چك ایکان، دیه سویلیلر ایدی. شول سوزلرنی کیسدر ایچون کیچه‌گی غزته‌لرده حکومت بو خصوصده رسمی تبلیغ نشر ایتدی. حکومت: «حاضر صوغش وقتی بولغانلقدن مجلس مبعوثاننی آچو مسئله‌سی بلن ماتاشورغه ممکن توگل، صلح یاصالغاچده صایلاولر اعلان ایتلوب. درحال آچیلاچقدر» دی. بو رسمی خبر خلق‌غه یاخشی تأثیر ایتوب طنچلق بیردی.

لکن. ئلیکی پارتیه نزاعلری طاغنوق بتون یمسزلگی و تمسزلگی ایله قوزغالورغه طورا. «اتحاد و ترقی» دشمانی بولغان غزته‌لرنك اورام طاقملری، مثلا: «علمدار». «تنظیمات» کبیلر هر کون اتحاد ترقی‌گه قارشی یازوب. آلارنی خورلاب، خلق آراسینه طاغنوق اوّلگی شیکللی دشمانلق اورلغی ساچا طورغان نرسه‌لر یازوب طورالر. حاضرگی حکومت‌نك بتون ارکانی «اتحاد ترقی» علیهنده بولغانلقدن البته بو احوال‌گه کوز یومالر. یوقسه مملکت‌نك سلامتلگی نقطهٔ نظرندن، خلق‌نك افکارن زهرلی طورغان بو حالگه مساعده بیرلماسکه تیوش ایدی. «مساعده بیرلماسکه» دیم؛ چونکه مونده ادارهٔ عرفیه بولغانلقدن حاضرگه مشروطیت و حریت قانونلرینك برسیده دستور العمل توکّل، بلکه هر نرسه ادارهٔ عسکریه‌نك رخصت و مساعده‌سی ایله اشله‌نه‌در. حتی غزته‌لرده سینزور قاراوی برلن باصیلالر.

، بو کونلرده استانبولنك ایك مشهور و الوغ جامعلرندن برسی بولغان «سلیمانیه» مسجدنده پادشاه‌لر اوطوررغه خصوص بولغان اورننك آستندن اوت چقدی. لکن کوروب درحال سوندردیلر. بر کون باب عالی‌ده‌ده شولای اوت چغوب سوندرلگان ایدی. بونلرنی‌ده اوّلگی یانغن‌لر شیکللی سیاسی جنایتلر بولورغه کیرك دیب ایسابلیلر. لکن افکار عمومیه‌گه ناچار تأثیر ایتمه‌سن ایچون مسئله‌نی برده قابارتمایچه باصالر. حتی سلیمانیه‌ده چققان یانغن‌نی: آنده ایسکی چیتالرنی جیوب یاندرغانلر. اوت چغو مسئله‌سی شوندن‌غنه عبارت بولغان ایکان... دیب یازدیلر.

بلغاریانك جتالجه صوغشنده تلف بولغان وصفدن چققان عسکرینك مقداری ۲۰ ملك و صوغش باشلانغاندن بیرلی تلف بولغان، جراحت و آورولر سببلی صوغش صفندن چققان عسکرینك مقداری ۷۰ ملك‌دن آرتوغراق ایکانلگی مونده اوشانچلی صورتده بلنمشدر. حاضرگی کونده چتالجه‌ده بلغار و تورك عسکرینك آراسنده باری بیش چاقروملق مسافه بار، ایکی یاقنك صالداتلری کوریشه‌لر، سویلاشه‌لر، برگه اوطوروب تمه‌کی طارتالر. دیلر.

ادرنه شهرندن اوچ چاقروم براقلقدغی تیمر یول واقزالندن فائده‌لانورغه متارکه وقتنده بلغارلرغه ایرك بیرلگان ایکان. شول سببلی بلغارلر حاضر شوندن اوتکاروب، تیمر یول ایله، چتالجه‌ده‌غی عسکرلرینه آزق طاشیلر و کیلوب کیتوب یوریلر. ضبط ایتکان شهرلرنده بلغارلر مکتبلر آچا باشلاغانلر. «قواله» شهرنده بلغاریانك ولی عهدی پرنس «بوریس» اسمینه زور بر مکتب آچقان.

بر نیچه یرده باشقه شعبه‌لرن آچارغه و شهرلر آراسنده تیلیفونلر طارتورغه کرشکانلر.

تورکیه‌نك چتالجه‌ده‌غی عسکری حاضر بیك رەنکه قویلغان، آزق و قورال لری تمام یتکرلگان هم آرالرنده خسته‌لکده بیك آزایغان، اگرده صلح مذاکره‌سی کیسلوب یاکیدن صوغش باشلاناچق بولسه مدافعه‌گه تمامیله حاضر، دیلر.

استانبولنك اوزنده طنچلق. صوڭ کونلرده هوالر یاخشی، جلی، قویاشلی. ترزه‌لرنی کوندز آچوب هیبت هوا ایسنارگه ممکن بولغانلغی شیکللی، قهوه خانه مداوملریده قهوه‌نی اورامده‌غی اسقامیه‌لر اوستینه اوطوروب اچه‌لر و نارگیله‌نی‌ده شونده چیکوب بیشەر آلتیشەر ساعت قوزغالماینچه شول بر اورنده کمال حضور و سکونت ایله اوطورالر. بوده شرقنك بر صفاسی، بر راحتی‌در، که یاوروپا خلقی بو لذتدن محرومدر...

٤ دیکابر.

۱۸

معارف اشلری. مالیه اشلری. هلال احمرگه یاردملر. سابق سلطان عبدالحمید. بلغار عسکرینه استانبولدن آزق بیارو. مهاجرلر. یانغین اعانه‌سی.

«اقدام» غزته‌سنده شفیق اسعد افندی نام بر ذات بیك جدی صره مقاله‌لر یازوب تورکیه‌نك معارف نظارتنه هجوم ایته. آنك اشسزلگندن و شول سببلی معارفنك کیتکان صاین ناچارلانا باروب، حتی حاضر سلطان حمید وقتنده‌غیدن‌ده توبان توشکانلگندن زارلانا و حاضرگی معارف نظارتی کشیلرن بتونله‌ی یاکارتماغانده هیچ نرسه امید ایتارگه اورن یوق، دی.

شول شکایتلرنك نتیجه‌سی بولسه کیره‌ك، که معارف ناظری داماد شریف پاشا بو کونلرده «اقدام» غزته‌سینك محررلرندن برسن حضورینه قبول ایتوب، معارفنی اصلاح حقنده اوزینك پروغرامن سویله‌گان. بوندن آڭلاشلدیغنه کوره، معارف ناظری توبان و اورتا درجه مکتبلرنك اصلاحنه اهمیت بیرونی تیوش طابا، عالی مکتبلرده اوزگارتیله‌جاك اش کوب یوقدر، دی. ناظر پاشا معارف اصلاحنده، حاضرگه قدر تورکیه‌ده مقبول بولغان فرانسوز اصول تعلیم و تربیه‌سن طانلاب، تورکلرنك اوز حیاتلرینه موافق باشقه بر اصول قبول ایتو موافق

بولاچاقلغنده بیرن ایتکان. لکن موندهغی دارالفنون طلبهسینك آکلی قسمی بونكده حاضرگی ترتیب و پروغرامی بیك کوب قصورلی بولغانلغن. اصلاحغه محتاج کوب مادهلر بارلغن، استانبول مکتبلری اچنده کوکی قناعتلهنورلکی طبیه. غلطه سلطانیسی و دارالمعلمین مکتبلرندن گنه عبارت ایکانلکن سویلیلر.

مالیه مینیستری عبدالرحمن بك بو کونلرده «فینانسووی بولیتین» غزته سینك محررن حضورینه قبول ایتوب تورکیهنك امور مالیهسی حقنده سویلهشکان. محررنك: تورکیهنك امور مالیهسی بیك ناچار توگلگن غزتهده یازوب چقارغه رخصت ایتهسزمی، دیووینه قارشی، عبدالرحمن بك: «آقچهغه بولغان احتیاجمز بدیهیدر، فقط چیت مملکت بانکیرلری بزگه بورچقه آقچه بیرو خصوصنده بیك صاق حرکت ایتهلر، بونلر هر نرسهنی قارانغو کورهلر؛ هواده بر بالون اوچسه، درحال قورقوغه توشوب مخاطره باشلانغانلغینه ذاهب بولالر» دیگان.

حاضرگی مالیه مینیستری عبدالرحمن بك قریم تاتارلرندندر. آنك قول آستندهغی باشقه مأمورلر اچندهده بایتاق تاتار بار دیلر. «اتحاد و ترقی» حکومتی وقتنده مالیه مینیسترلگنه جاوید بك منگاچ. تاتارلرنك کوبسی اورنلرندن چقاروب، آلار یرینه سلانیكلیلرنی (اوز کشیلرن) قویغان ایکان. شول سببلی موندهغی تاتارلرنك بایتاق بر قسمی «اتحاد و ترقی» علیهنده اولوب، ائتلاف طرفداریدرلر. تورکیهنك مالیه مینیسترلگیده ئلی تاتارلر، ئلی سلانیكلیلر قولینه کیچوب کیلگان.

تورك مجروحلرن قارار ایچون یاپونیادن استانبولغه بر صلیب احمر هیئتی کیلدی. دوقتورلری، خسته قاراوچیلری و بهیلهو اسبابلری اوزلرینکیدر.

مصردن یاکیدن بر هلال احمر هیئتی کیلدی. ۱۲ دوقتورلری، بر آپتیکارلری، ۲۲ خسته قاراوچیلری بار. مصردن حاضرگه قدر تورکیهگه صوغش مصرفینه و هلال احمر فائدهسینه کیلگان اعانهلرنك مقداری ۱۵۰ ملك انگلیز لیراسینه (بر میلیون یارم صومغه) یتکان. هندستاندن کیلگان اعانهلرنك مقداری اوچ میلیون صوملردن آرتق. دیلر. کاشغر مسلمانلرندن هلال احمر فائده سینه بیش ملك صوم کیلگان. ۲۷ نچی نویابرگه قدر کیلوب حربیه نظارتنه طاپشرلغان صوغش اعانهسینك (هلال احمرنکندن طش) مجموعی بر میلیون ۱٤۳ ملك صوم ایکانلگن حکومت اعلان ایتدی.

سابق سلطان حمید استانبولده بوغاز اچنده «بکلر بگی» سراینك طورا. آنده کشی کرتمیلر. صوك وقتلرده سلطان حمیدنك اسمی کوبرهك چقمای

باشلاغانغه بولسه کیرمش. بوجنه حنهلر آرقیلی آنڭ اسمینه کیلگان خطلرنی الوك استانبول محافظهگی قوماندانلغنه. آندن «بکلر بگی» سرایی محافظنه یباریلورگه و آنڭ طرفندن آچیلوب اوقولغاندن صوڭ اوزینه بیریلورگه تیوشلگی اعلان ایتلدی. سلانیكده طورغان وقتنده عبدالحمیدگه غزته اوقوتماغانلر، کشی ایله قاتناشدرماغانلر، شول سببلی اول خارجدگی حاللردن بی خبر طورغان ایکان. صڭره سلانیکدن استانبولغه کترلگانده پراخودده احوالنی آڭلاغان و بلغارلر ایله یونانلرنڭ برلهشب تورکیهگه هجوم ایتولرن ایشتکاچ: «ها، دیمك که یاش تورکلر بلغارلر ایله یونانلرنی ده دوستلاشدره بلدیلر...» دیگن.

خسته خانهلردهگی مجروحلر رسمی.

آلوکدن سلطان حمیدگه برده اخلاصی بولماغان عقللی برکشی: «آنڭ بو سوزلری تاریخگه کروب قالاچق تیرهن معنالی سوزلردندر» دی.

استانبول بوغازنده ... اجنبی صوغش پراخودلرندن آوستریانڭ ایکی، گیرمانیانڭ بر، ایتالیانڭ بر کیمهلری کیتدیلر. قالغانلری و باشقه دولتلرنکیده کیتهچکلر، دیلر.

بلغاریانڭ چتالجهدهغی عسکرینه کیچه استانبولدن ینه یدی واغون ایکمك هم برنیچه مڭ کیلوغرام طوز یبارلگان. متارکهدهگی شرطلرغه بناءً، قول قویغاندن صوڭ اون کون اوتکاچ محاربه اوزیلنك عسکرینه ادرنه بولو هم قارهدڭز طرفی ایله آزق یباررگه اختیارلی ایتلگان ایدی. شوڭا بناءً بو کونلرده روم ایلی تیمر یولی برلن ده آزق کیتره باشلاغانلر.

حکومتنی زور مشقتگه صالغان اشلرنڭ برسیده بالقان حکومتلری آلغان یرلردن قاچوب کیلگان مهاجرلردر. حاضرنده استانبولنڭ بر نیچه مسجدلری بونلر ایله طولیدر. استانبول داشندهغیلری ایچون بارافلر یاصیلر. ادرنه ولایتندن قاچوب قلعهٔ سلطانیهگه بارغان مڭ اوچیوزلهب مهاجرنی بو کونلرده استانبولغه کیتروب بر قازارماغه یرلهشدردیلر. مصر هلال احمر جمعیتی بونلرغه آقچهلر، کیوم و آزقلر طاراتدی. آورو بولغانلرن خسته خانهلرینه آلدیلر.

سلانیك گه جیولغان ۳۰ مڭ قدر مسلمان مهاجرلرینڭ آچ یالانغاچ و محتاج بر حالده بولونغانلقلری ایشتلهدر. بو کونلرده گنه سلانیك آرقیلی قایتقان بر تورك معلمی آندهغی مهاجرلرنڭ حاللرن بیك قزغانچلی صورتده تعریف ایتدی. سلانیك نڭ کوبره‌ك بایلری یهودلر اووب. بونلر، کوننده بر مرتبه کیچ برلن مهاجرلرگه صدقه اولهشه‌لر ایکان. مسلمان مهاجرلری ایرته‌دن کیچ گه قدر شونلرنڭ ایشکلری توبنده اوطوروب شول صدقه‌نی کوته‌لر، بیش مڭ قدریسی شهرنڭ طشنده صووقده یاکغورده طورالر، آرالرنده تورلی خسته‌لقلر ظاهر بولغان، دی. سلانیك ولایتنده‌گی ۱۰ مڭلەب «بوسنه هرسه‌ك» مهاجرلری آوستریانڭ یاردمی ایله کیری اوز مملکتلرینه قایتوب کیتکانلر.

«اتحاد و ترقی» جمعیتی‌نڭ باشلقلرندن مشهور طلعت بکنی یاوروپاغه قاچقان دیب خبر تارغانلر ایدی. حالبوکه، اول موننده بولغان ایکان. اوزن توقیف ایته‌چك بولسه‌لرده، کفالت آلوب ایرك كه قویغانلر.

بو کونلرده محترم عبدالرشید افندی ایله برلکده مصرلی پرنس سعید حلیم پاشا ایله کوریشدك. اعیان اعضاسندن بولغان بو ذات «اتحاد و ترقی» نڭ ایڭ زور ارکانندن ایدی. صڭره، هلال احمر خسته خانه‌سنده مجروحلر قاراوچی گلثوم، رقیه و مریم خانملر هم یوسف و عارف افندیلر ایله برلکده حاضرگی تورکیه‌نڭ ایڭ معتبر محرره و ادیبه‌لرندن بولغان خالده ادیب خانم غه باروب کوریشدك.

بونلر حقنده کیله‌چكده یازارمن.

٭ اوتکان یل استانبول یانغنندن ضررلانوچیلر فائده‌سنه بزنڭ «وقت» اداره سینه جیولغان ۱۶۰۰ صوم قدر اعانه آقچه‌سی شولوق سنه اوکتابر آینده استانبولده‌غی روسیه ایلچیخانه‌سی اسمینه یباریلوب، شونڭ تیوشلی اورنینه طابشرلووی اوتنلسه‌ده، قایده طابشرلووندن؛ حاضرگه قدر ادارەمزگه بر خبرده کیلگانی بولماغانغه، کوره. حاضر اوزم استانبولده کیلگاچ سفارتخانه‌مزگه باروب شونی تیکشردم. معلوم اعانه آقچه‌سی شول وقتده‌وق سفارتخانه‌گه طابشرلغان. سفارتخانه آنی یانغن کامیتیتینه طابشرر ایچون تورکیه‌نڭ خارجیه نظارتینه یبارگان هم آلغانلق غه تذکره بیرولرن اوتنگان. لکن حاضرگه قدر خارجیه نظارتندن بو خصوصده بر خبر وتذکره کیلگانی یوق ایکان. سزگه خبر ایتارگه، شونڭ کیلگانن کوته‌مز، دیلر. سفارتخانه‌نڭ کانسیلاریاسنده میڭا بو خصوصده‌غی بتون کاغدلرنی (Дѣло نی) کورسه‌تدیلر.

اوڭ یقدن:

اوطورغانلر، ـ مریم پاتاشووا، فاتح کریموف، عارف کریموف.

آیاقده، ـ رقیه یونوسووا، یوسف آقچورین، ام گلثوم کمالووا، مریم یعقوبووا.

استانبولده ادارۀ عرفیه‌نك آزراق یومشاتیلا باشلاو خبرلری بار ایدی. احتمالکه شونك علامتیدر: کیچه‌کی غزته‌لرده ادارۀ عسکریه مونڭ صوڭ ایرته‌دن ساعت بیشدن اعتبارا اورامه‌لرغه چغارغه یاراغانلغنی اعلام ایته‌در. بوقده آلتی‌دن آلوك چغارغه یارامی ایدی.

٥ دیکابر.

١٩

طلوط صوغشی نك تأثیری. یونان و صلح مذاکره‌سی. حلمی بك یانده. «مسلمان ترقیپرورلگی» پارتیه‌سی. «تربیۀ اسلامیه جمعیتی». هندستان هلال احمر هیئتی. پادشاهمزنك اسم کونی.

---

٣ نجی دیکابرده چناق قلعه طشنده تورك و یونان فلوطلری آراسنده بولغان صوغشغه بونده زور اهمیت بیرالدی. تورك فلوطی‌نك مونداغی موفقیتی خلقنك روحن خیلی کوتاردی. غزته‌لر بو خصوصده برسی برسندن آرتدروب خلقنك کیفن کیتره‌دك نرسه‌لر یازالر و خلق آراسنده تورلی مبالغه‌لی خبرلر نشر ایتله. مثلا: کمدر برسی. تورك فلوطی یونانلرنك ایکی میتانوسیسلرن طوتوب، کیمه آرتینه طاغوب قایتقان دیب خبر چغارغان. بونی ایشتوچیلر درحال دیگز بوینه شونلرنی کوررگه جیولالر. آرالرندن برسی بارماغی بلن تورتب ئلله قایده‌غی بر بارقاصنی کورسه‌ته، آنه شول ایندی برسی، دی. یونان فلاغی کورنمی بیت، دیب صوراغان ایبده‌شینه، اول ئلله قاچان بزنك فلوطغه ئله‌کدی ایندی، آنده قالدرالرمی صوڭ دشمان فلاغن، دیب جواب بیره. بونی طڭلاوچیلر، ماشاء الله، دیب سوینه‌لر..

بوندی خبرلر البته مبالغه‌در. یونانستاننك هیچ بر میتانوسیسی فلانی طوتلوب کیترلگانی یوق. لکن تورك فلوطی‌نك بو صوڭ صوغشده کورسه‌تکان حرکتینی بیوك موفقیت دیب آتارغه یاراغانلغی‌ده شبهه‌سزدر. یونان فلوطی تورکیه‌نك بتون آطه‌لرن ضبط ایتکان، بتون آطه‌لر دیگزی ساحلن بلوقاده یاصاغان و چناق قلعه‌نك تمام آوزنده‌غی «بوزجه آطه» دیگان برگه‌ده اوزینك فلاغن کیتروب قاداغان ایدی. تورك فلوطی‌نك دیگزگه چغوون کوته وحفدسه

هجوم ابله آنی هلاك ایتارگه حاضر طورا ایدی. شوندی بر وقتده تورك فلوطی‌نك بوغازدن چغوب صوغشووی و صوغش نتیجه‌سنده یونان فلوطی‌نك چیگلوب كیتارگه مجبور بولووی البته زور موفقیت در. صوغش وقتنده شول برده بولغان بر رومانیا پراخودی مونده كیلدی. آنده‌غی یولچیلر صوغشنی بتون تفصیلاتیله كوروب طورغانلر و مونده كیلگاچ غزته مخبرلرینه و طانشلری سوداگرلرگه سویله‌مشلردر. هندستاندن كیله طورغان «هلال احمر» جمعیتی‌نك اعضالریده جناق قلعه آوزنده شول وقتده طوغری كیلوب كوروب طورغانلر هم صوغشنك بر نیچه فوتوغراف رسملرن آلغانلر. حاضرنده بو رسملر مونده حربیه نظارتینه طاپشرلمشلردر.

تورك غزته‌لری فلوطنك بو موفقیتن محاكمه ایتكانده لوندون‌ده‌غی صلح مذاكره‌سینه زور تأثیری بولاچاغن امید ایته‌لر و: ایندی یونانستان درحال متاركه‌گه قول قویارغه مجبور بولور، صلح مذاكره‌سیده بایتاق بزنك فائده‌غه ته‌یلنور. دیب یازالر ایدی. لكن. نیچونلدر حاضرگه مونك كیریسنچه بر اش كورینوب طورا. شویله‌كه: صوڭغی تیلیغرام خبرلرینه كوره، توركیه حكومتی اگر یونانستان متاركه‌گه قول قویماسده آنك وكیللرن صلح مذاكره‌سینه كرتورگه راضی بولغان ایمش. حالبوكه، مونده برده آنی كوتمیلر ایدی. بو خبر خلق‌غه ناچار تأثیر ایتدی. بلغارستان وكیلی دانف‌نك یاوروپا غزته‌لری واسطه‌سیله، «ادرنه‌نی آلماینچه كیلشو احتمالز یوق» دیه نشر ایته طورووی‌ده یاخشی تأثیر ایتمیدر.

ادرنه همیشه بیرلمی طورا. بعضا استانبول غزته‌لرنده: «مادی و معنوی چیندرمز مكمل‌در. دشمان‌غه بیریلو احتمالز یوقدر» دیه ادرنه خبرلری باصلوب چغا. بونلر درستمی‌در، یوقمیدر، بلوب بولمی. آیاستفانوس‌غه بارغانده روم ایلی تیمر یولینك بر كاندوكتوری ایله سویلشدم. حاضر بو تیمر یولنك قای یرگه قدر بارغانلغن و نگی یاغی نی حالده ایكانلگن صوراشوب باردم.

— خادم كویی‌نك آرعی یاغن بلمیم؛ محاصره وقتنده خدمتم و اوچ سلام ادرنه‌ده قالغانلر ایدی. شوندن بیرلی هیچ بر خبر الا آلغانم یوق. ایسانلرمیدر. یوقمیدر. نی آشاب اچوب طورا طورغانلردر. بلمیم. آلار ایچون قایغومدن اوله‌م یمدی؛ دی و كوزلرندن ملدر ملدر یاشلری طاما.

فلوطنك موفقیتن قوطلاب، گیرمانیادن صاتوب آلنغان «بارباروس» زرهیسنده. بحریه موزی خانه‌سنده صاقلانا طورغان آثر عتیقه‌دن بر فلاغی

بیرر گه حضرت سلطاننك ارادەسی چقدی. بو فلاغ وقتیله تورکلرنك مشهور دریا تیمرمانی «خیرالدین بارباروس» نلث کیمەسنده بولونغان، صگره روس صوغشنده سیواستوپولنی طوپغه طوتغانده «محمودیه» زرهسیسنده بولغان و اوستینه سورهٔ «فتح» نقش ایتلگان ایکان.

لوندوندەغی صلح مذاکرەسی حقنده مونده حاضرگه آچق خبرلر کیلگانی یوق ئلی. تورك غزتەلری: بزنکیلر کوب اوستوپقەغه کیتماسلر، اگر تگیلرده شولای ایتسەلر یاکیدن صوغش باشلامی بولماس، دیب یازالر.

مونده «حکمت» غزتەسینك محرری حلمی بك «مسلمان ترقیپرورلگی» اسمنده یاگی بر پارتیه تأسیس ایتماکچی بولا. پارتیەنك پروغرامی رساله شکلنده جزء جزء ایتوب نشر قیلورغه باشلادی. حلمی بك کوزەل یاوروپا تربیەسی کورگان و علوم اسلامیەدن خبردار بر ذاتدر. دین، فلسفه و تصوف مسئلەلری حقنده کوب توشونه. اوزی دارالفنونده فلسفه معلمیدر. شول سببلی بونك تأسیس ایتارگه تلەدیگی «مسلمان ترقیپرورلگی» پارتیەسی حقنده اوزی کوروب صوراشور ایچون حضوریه کیتدم. «چغل اوغلی» اورامنده «حکمت» غزتەسینك اداره خانەسنده مینی بیك خوش قبول ایتدی. قیافتیده حقیقة ایسکی یونان فیلسوفلرینکی توسلی. اوزون صاچن آرتدن کیرتەب کیسدرگان. باشی‌نك آلغی یاغی یالطراوقلی پلەش. صاقال میبق بارسی برگه قاتناشقان. اوستینه کیچەلك آنتاری. آنك اوستندن جوار بیشمەت وآنك اوستندن جبه کیگان. یومشاق قریصله اوستینه آیاغن بوکلەب اوطورغاندن صوك. مینم سؤالیمه جواب اولەرق «مسلمان ترقیپرورلگی» پارتیەسی حقنده معلومات بیررگه باشلادی.

حلمی بك‌نك فکرینه کوره: مسلمانلرنك ترقی وتمدن‌گه ایریشولری یالگز دین و معارفنی برگه جیو و برگه آلوب بارو سایەسندەگنه ممکن بولاچقدر. یاوروپانك معارف و مدنیتی بیك گوزەلدر، لکن آنلرنی اوزمزنك دین اسلامغه قوشوب قبول ایتارگه تیوش، یوقسه مطلوب نتیجەنی بیرمی، یاوروپاغه تقلید ایتودنگنه بر نتیجه چقمی در. اتحادچیلرنك قصورلری خلقنك احوال روحیەسن آکلاب حرکت ایتمه آلمولرنده بولغان، حاضرگی مسلمان خلقی آراسینه معارف و مدنیت کرترگه تلەوچی و شول یولده خدمت ایتوچیلر مطلقا دین اسلامدن یاخشی خبردار و لزومی وقتنده مسجدلرده امام و مدرسلر کبی وعظ ایته آلورلق آدملر بولورغه تیوش. یوقسه مسلمان خلقی مدنیتکه کرتو وآنلرغه معارف جدیده‌نك اهمیتن آکلاتو بیك مشکل در.

حلمی بك مسلمانلرنك انقراضدن قورقولری ایچون آلارغه «فنی وعصری بر ذهنیت بیرورگه، منعملرنی برلەشدرورگە طریشورغە، ظاهریات ایله تصوفنی توصیه ایتمەرگه. امور دینیەنی بر طاقم اساسسز خرافات و روایاتگه بویالودن قوتقاررغه تیوش» دی و شولای ایتوب، دینمی یوغالتمایینچه مسلمانلرنی یاوروپا مدنیتی ایله متمدن ایتارگه تلی.

حلمی بك اوز بنك اصلده سیاستدن زیاده علم وفن ایله ماتاشونی یاراتقانلەن. لکن فنی و حقیقی فکرلرگه اورن بولمغان بر مملکتده سیاستنی طاشلاب صرف عمی حیات بلەن گنه شغللنو ممکن توگللگن و شوکا کورەده، سیاسی بر پارتیه تشکیل ایتو نیتیند، توشکانلگن بیان ایتە و: «تورکیه، تورکلر وحتی بتون اسلامیت غایت تعلکەلی بر حالگه کردی. بتون ترقی و تعالی امیدلرمز یمریله باشلادی. شونك ایچونده علم و فن برلن ماتاشونی بر آز طوقتاتوب طوروب سیاست ایله شغللنمی طوغری کیلمی» دی.

حلمی بکنکندن باشقه‌ده بر نیچه یاڭی سیاسی پارتیەلر طوارغه طورا: سابق دیپوتاتلردن علی غالب بك اسمنده برسی «حقوق بشر» فرقەسی تأسیس ایتوب مسلم و غیر مسلملرنك شول فرقەگه کرولرن امید ایته. پروغرامی نشر ایتلگانی یوق اْلی. فرقەنك ناشر افکاری اولمق اوزره «انتقاد» آدی بر غزتەده چقاررغه حاضرلنه. اتحادچیلرغه قارشی پاریژده غزتەلر چقاروب آگیتاتسیه یاصاب یاتقان مشهور شریف پاشا ایله، عدم مرکزیت طرفداری بولغان پرنس صباح الدین بکده برلەشب «مشروطیت» فرقەسی تأسیس ایتماکچی وکیمەلری یمریلوب طارالغان ائتلافچیلرنی تویده کرتمەکچی بولالر ایمش. بو فرقەنك ناشر افکاری ایتلوب «مشروطیت» غزتەسی چقاریلا باشلی، دیلر. اولگی «دیموقراتلر» و «اهالی» فرقەلرینك‌ده بو کونلرده یاڭیدن جانلانا باشلاغانلقلری آڭلاشلمقده‌در.

«تربیهٔ اسلامیه جمعیتی» اسمنده زور و اساسلی بر جمعیت یاصاو حقنده کیچه گنه «بك اوغلی» نك ایڭ زور مسافرخانەلرندن «پیرا پالاس» اوتیلنده مهم بر جیولش بولدی. جیولشنی یاصاوچی کشی مصر هلال احمر جمعیتینه رئیس بولوب کیلگان، مصرنك قوانین مجلسی اعضاسندن حمد سریعی پاشادر. مجلسده تورکیەنك زور کشیلری، مثلا: اولگی صدر اعظم حقی پاشا، اعیان اعضاسی پرنس سعید پاشا، اولگی بصره والیسی عارف بك، باش مدعی عمومی حقی بك، سابق بنغازی مبعوثی یوسف شتوان بك، شیخ الاسلام نك

اوغلی مختار بك، اعیان اعضاسی شریف حیدر بك، احمد پاشا و باشقه شونلر کبك معتبر ذاتلر بار ایدی.

مجلس آچلغاچ شریعی پاشا بر نطق سویله‌ب جیولشدن مقصودنی بلدردی و یاصالووی مطلوب بولغان جمعیتنك مطلبینی ایضاح ایتدی. آنك دیدیگینه کوره، جمعیتنك مقصدی مسلمانلرغه تعلیم و تربیه بیرو، آنلرنك اخلاقلرن توزه‌تو، فکرلرن آچو وشولای ایتوب مسلمانلرنی مدنیتکه ایرشدرودر. جمعیت اعضالغینه یالگز مسلمانلرغنه قبول ایتله‌چك و جمعیت سیاست ایله شغللنمه‌یه‌چکدر.

ایشتلدگینه کوره، مصر، عربستان، یمن و طرابلس طرفلرنده‌غی بر جوق زور شیخلر و رئیسلرگه بو جمعیت حقنده وقتیله ایضاح بیرلگان و آنلرده بونی حسن قبول ایتکانلر. شول سببلی موفقیتلی بر اش چغووی مأمول ایمش. لکن، بعض بره‌ولر بو جمعیتگه بر قدر شبهه‌لی کوز ایله قاریلر. سوریه هم شام طرفلرنده‌غی عربلر آراسنده انگلیزلر و فرانسوزلرنك آگیتاتسیه یاصی باشلاولرن ایسکه توشوروب، بو خصوصده‌غی بره‌ر فکرگه آلت بولمیمزمی ایکان؟ دیلر وبعض بره‌ولر ایسه: «عربلر ایندی موندن صوڭ تورکیه‌نك مستقل قالا آلووندن امید آوزوب تورکلرنی مدنی روشده اوزلری یوطار ایچون حاضرلنه باشلاغانلر، بو جمعیت آنلرنك شول فکرلرینك مقدمه‌سی بولورغه ممکندر» دیلر.

بو، عجب بر مملکتدر. مونده خلوص و صافلق بیك آز. خصوصا یوغاری دائره‌لر و سیاسی پارتیه‌لر هم متفکرین قسمی گل بر برسندن شبهه ایله حرکت ایته‌لر هم کوب وقت دین، ملیت و سیاستنی برگه قاتناشدروب یورته‌لر. شول سببلی مسئله‌لرنی حل ایتوب، یولغه صالوب یارو بیك مشکل بولادر. صڭره بعضا اقتدار و استحقاقی یتارلك درجه‌ده بولماغان آدملرده زور فکرلر برلن میدانغه آتیلالرده، استحقاقلی کشیلرگه‌ده شبهه ایله قاراتورغه سبب بولالر. یوقسه تورکیه‌گه محبت ایتوچی مصرلیلرنك و باخصوص شریعی پاشا کبك ذاتلرنك حمیت، خلوص و صداقت ایله یوردکارینه و نیچکده بولسه اوزلرنچه بر فائده ایتارگه طریشدقلرینه اصلا شبهه ایتار اورن یوقدر.

پارتیه اسملری قوزغالو ایله سابق سلطان عبد الحمید اسمی‌ده تلگه آلنغالی طورا. آنی یاکیدن تختگه منددرر ایچون یاشرون بر فرقه یاصالغانلغی، حاضرگی حکومت باشنده‌غی کشیلرگه سوءقصد ایچون وسائیلر حاضرله‌نگانلگی روایت ایتله. حاضرگی کونده اش باشنده اول بولغان بولسه نیچك بولغان بولور ایدی ایکان، دیب سویله‌وچیلرده یوق توگل‌در.

۵ نچی دیکابرده استانبولغه هندستان مسلمانلرینك «هلال احمر» هیئتی کیلدی. بونلرنی بیك کوب کشیلر پراخودغه توشوب قارشی آلدیلر. بارلغی ۲۰ اعضادن مرکب. آلتیسی دوقتور. قالغانلری خسته قاراوچیلاردر. هیئت‌نك رئیسی هندلی دوقتور محمد حسین افندی اسمنده بر ذات‌در. هیئت‌نك اعضالری آراسنده لوندون دارالفنونن بترگان حیدر آبادلی پرنس محمد حسن، نکبنه‌لی پرنس سید آل عمران، آغره‌لی پرنس السید جعفر، حیدرآباد علماسندن السید مولوی عبد الحق، دوقتور عبد اسمعیل و باشقه‌لر بولونمقده‌در. همده آرالرنده ایکی مجوسیده بار. بارسیده اوز اختیارلری ایله تلەب فخری خدمت ایتارگه کیلگانلر. بونلرنی «حیدر پاشا» خسته خانه‌سنده‌گی مجروحلرنی قارارغه قویدیلر. هندستان مسلمانلری طرفندن بویله بر هیئت یباریلووی مونده فوق العاده یاخشی تأثیر حصل ایتدی. بزنك روسیه مسلمانلریدن نورك مجروحلرینه و خسته‌لرینه یاردم ایچون اوزلری اسمندن شوندی بر هیئت یبارگان بولسه‌لر بیك یاخشی بولاسی ایکان. بوتلای خدمت ایتارگه تلەوچیلرده طابلور وکوزگه کوربه طورغان بر اشده بولغن بولور ایدی. حکومتمزنك مونده‌ی بر اشکه مساعده بیرماوین کوزگه کیترگنده یارامی، تیجه‌سز بیرگان بولور ایدی. اگر دوقتور و فیلدشرلر اوزمزدن ینشه‌سه آنلرنی روسلردن آلمق ممکن ایدی.

کیجه ٦ نچی دیکابرده ایمپراطورمز حضرتلرینك اسم کونی بولغانلقدن استانبول لیمانینده‌گی اجنبی صوغش کیمه‌لری ونوراه سفارتخانه‌لرنك پراخودلری هم تورکیه کیمه‌لری بلافلر ایله زینتلندیلر. تورکیه قاراول کیمه‌سندن اویله وقتنده بو مناسبت ایله طوپلر آتلدی، سلطان حضرتلری بزنك ایمپراطور حضرتلرینه تیلیغرام بیروب طوغان کونی ایله تبریك ایتکان هم سرای طرفندن مخصوص مأمورلر روسیه سفارتنه کیلوب تبریك ایتمشلردر. مونده‌غی روسیه‌لی معتبرانده سفارتخانه‌گه باروب تبریك ایتدیلر. کیچ برلن سفارتخانه‌ده ضیافت و بال مجلسی یاصالدی. سفیر جنابلری ایله زوجه‌سی مادام گیرس اسمندن دعوت ایتلگان بو مجلسده مخبرگزده بار ایدم. مجلسده ۷۰—۸۰ قدر کشی اولوب. اجنبی دولتلرنك سفیرلری، قونسوللری، روس صوغش پراخودلرینك کشیلری، سفارت و قونسولخانه مأمورلری و تورکیه مأمورلرندن بعض دانلر حاضر ایدی. بال و دانس مجلسی بونله ساعت ۳ گه قدر دوام ایتدی. ادارۂ عرفیه بولو سببلی استانبول طرفنه کیچ ساعت ۱۰ دن صونك یوررگه یاراماغانلقدن، اوزنلرمزغه قایتورغه ممکن بولسون ایچون قونلرمزغه سفارتخانه طرفندن

کارتوچکه‌لر بیرلدی. بو کارتوچکه‌لرده بزنك آدرس، قوناقده بولغانلغمز یازیلوب
سفارتخانه مهری باصلغان ایدی. شونی کورسه‌تکاچ تورك پالیتسه‌سی ده یلمه‌نمایینچه
اوتکاردی. چونکه سفارتخانه اوزی آلوك شولای رخصت آلوب قویمشدر.

روسیه سفارتخانه‌سی بك اوغلنده استانبولنك غایت اعلا بر یرنده، بیك
زور و مزین بر سرای اولوب، منظره‌سی ایس کیتکچ گوزه‌ل‌و اچنده‌گی زینت
و میبللری پادشاه سرایلرنده‌غی شیکللی نفیس و قیمتلی نرسه‌لردر. سفیرمزنك
زوجه‌سی ماریا نیقولایونا مادام گیرس جنابلری مخبرکز ایله بر آز سویله‌شب:
«مونه شول زالده باشقه کونلرده بزنك مونداغی روس معتبرلرینك خاتون قزلری
تورك مجروحلری ایچون کولمه‌ك، اشطان، یتاق و جایمه کبی نرسه‌لر تگه‌لر»
دیه کورسه‌تدی و اوزلرینك اداره‌سنده بولغان «قراصنی کریست» شعبه‌سی
خسته خانه‌سنده یوزدن آرتق تورك مجروحلری و خسته‌لری تربیه ایتلدیگنی
بیان ایتدی، شولارنی اوزم تله‌گان وقتده کیلوب کورر گه مساعده بیردی.

٧ دیکابر.

٢٠

خالده خانم حضورنده

حاضرگی تورکیه‌نك ایك مشهور و مقبول ادیبه‌لرندن برسی وبرنچیسی خالده
خانمدر. خالده خانمنك اثرلرنی بارلی فکرلی تورکلر بیك سویوب اوقیلر. چونکه
اول تورکچه یازا. تورکچه توشونه و قلمی‌نك اوجندن طامغان قطره‌لری ملی حیات
چیشمه‌لرندن آلونا؛ آنك ایك زور خاصیتی ده شونده‌در.

خالده خانم، حکایه‌لر و رومانلر یازا، خالده خانم معلمه‌لك ایته، خالده
خانم تورك خاتونلری بلك ترقی و تعالیسی حقنده فکرلر یورونه و ممکن بولغان قدریسن
عملگه قویارغه طریشه. شول سبیلی مهن سویگان تورکلر خالده خانمگه بتون
قلبلرندن حرمت ایته‌لر. آی تورکنك استقبالی نك یولدزلرندن برسی دیب صانیلر
و آنك وجودیله افتخار ایته‌لر. یالکز تورکلرگنه توگل، تورکلکنی طانورغه تله‌گان
یاوروپالیلرده خالده خانم ایله کوروشونی. آنك فکرلری ایله طانشونی اوزلرینه

لازم دیب بلەلر. استانبولغە کیلوبدە تورك خاتونلرینك حیات و معیشتلرندن خبر آلورغە تلەگان اجنبی محرر و محررەلر البتە خالدە خانم ایلە کورشمی قالمیلر.

خالدە خانم تورکچەدەگی وقوف و کمالاتی اوستنە استانبولدەغی آمریقا مکتبندە مکمل صورتدە انگلیزچە، فرانسوزچە تحصیل ایتکان. بو تللردە تلەگانچە اوقی، یازا، سویلی و انگلیزچە مجموعەلردە محررەلك ایتە. لازم بولغاندە فرانسوز غزتەلرندە اوزینك فکرلرن یازا، تورك خاتونلری حقندە یازلغان خطا فکرلرنی تصحیح ایتە. خلاصە: اثرلری، یازولری و فکرلری ایلە خالدە خانم چن معناسیلە ادیبە، محررە و متفکرە بر خاتوندر. شول سببلی خالدە خانم ایلە کوریشوب بالذات آنك اوزندن فکرلرن ایشتونی کوڭلمز بیك تلەدی. خصوصا، روس عالی مکتبلرندە اوقوچی و بوندە هلال احمر خستەخانەسندە مجروحلر قاراوچی گلثوم، رقیە و مریم خانملرنك آنك ایلە کوریشوب افکار

خالدە خانم.

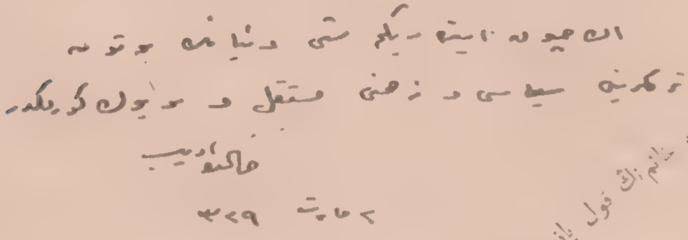

خالدە خانمنك قول یازووی.

ومعلوماتندن مستفید بولولری آرزو ایتلدی. شوڭا کورە، اوزن زیارت ایتمك ایچون خالدە خانمدن، الوك وقتن صوراب مساعدە آلدق. لطفا مساعدە بیوردی.

تعیین ایتلگان وقتده یانمزده یوسف افندی آقچورین وعارف افندی کریموفده اولدیغی حالده یوقاریده مذکور خانملر ایله برابر آنك ایوینه کیتدك.

آنك «قدرغه» جادەسندە، مرمره دیگزینه قاراغان گوزل منظرەلی ایووینه باروب کردگمز وقت، بزنی غایت خوش قارشی آلدیلر. یوغاری قاتده خوب قوناق بولمەسینه کردگمز وقت یاورویاچه کبینگان، جیلکەسینه کوزەلگنه اینوب یفك یاولق صالغان یاش بر خانمگه یوسف افندی بزنی تقدیم ایتدی و آنك خالده خانم ایکانلگن بلدردی. اوزی ایله کورشمك شرفنه نائل اولدیغمز ایچون تشکر بیان ایتدك. اولده شمال تورکلرینك محررلری و خصوصا عالی مکتبلرده اوقوچی، هم مجروحلر قارارغه کیلوب حمیت کورسەتوچی همشیرەلری ایله طانشووی ایچون بیك ممنون اولدیغن سویلدی. صکره بزنی شونده بولغان ایکنچی بر خانمگه تقدیم ایتوب، آنك استانبولده برنچی مرتبه آچلغان قزلر اعدادی مکتبی نك مدیرەسی نقیه خانم ایکانلگن بلدردیلر. اول تورکچه کیونگان، لکن یوزی آچق ایدی.

خالده خانم آچیق یوزلی، آچیق سوزلی، تکلفسز بر ذات ایکان. شول سببلی آراده سوز بیك تیز باشلاندی. اول بزنك خانملردن روسیەلی مسلمەلرنك احوالن صوراشورغه باشلادی: مکتبلرده اوقیلرمی؟ اوزلرینه مخصوص جمعیتلری بارمی؟ قزلر تربیەسی نی حالدەدر؟ آرالرنده یازو ایله شغللەنوچیلری بارمی؟ دیدی.

بونلرغه قارشی مناسب جوابلر بیرلگاچ خالده خانم: ذاتا روسیه مسلمانلرینك معارف وترقی یولندەغی یاخشی حرکتلرن ایشتوب مین الوکلنده بیك ممنون ایدم، ایندی آندەغی مسلمەلرنك اوز و روس مکتبلرنده شولای اوقورغه باشلاولری، اوقوغانلرینك اوز خلقگز آراسینه کیتوب حدمت ایتولری. اوفاده واورنبورغده مسلمەلرگه مخصوص جمعیتلر آچلووی، مسلمەلردن شوندی محرره وادیبەلرگز بولونووی اولگی سوینچلرمنی دخیده آرتدردی؛ بر ملتنك قزلری سزنك کبی عالی مکتبلرده اوقی باشلاغاچ و آنلرنگده یورەکلرنده ملیت حسی اویانغاچ اول ملت یوغالماس، یاشار، مین بوگا امینمن، دیدی.

مین خالده خانمدن تورك خانملرینك احوال علمیه وفکریەلرن صورادم. آنلرنك ضیالی ومتفکرین قسمی ملتنك حال واستقبالی حقنده نیلر توشونەلر، دیدم. بوگا قارشی خالده خانم، حاضرده یاش تورك خاتون قزلرینك بتون قوتلرینی اوقورغه بیرلگانلکلرن وهر شیدن الوك قزلرنك تعلیم وتربیه مسئلەسن منتظم

بر یولغه قویارغه تیوش طابقانلقلرن، شونڭ باشقه بر نرسه‌گه‌ده کریشو ممکن توگل اعتقادنده بولونغانلقلرن بیان ایتدی.

آنڭ سوزلرندن آکلاشلدیغنه کوره، حریت اعلانندن صوڭ تورك خانملری آراسنده یاڭی بر حیات باشلانغان، قز مکتبلرن اساسندن اصلاح ایتارگه کرشکانلر، خاتونلرغه مخصوص استانبولده قلوب آچلغان، خاتونلرنڭ ترقیات فکریه و توسیع معلوماتلرینه خدمت ایچون آنده قونفرانسلر بیریله باشلاغان ونهایت «تعالیٔ نسوان جمعیتی» اسمنده خاتونلرغه مخصوص بر جمعیت آچقانلر. لکن تورکیه باشینه کیلگان داخلی وخارجی بر چوق فلاکتلر سببلی بو اشلرنی منتظم روشده ترقی ایتدررگه ممکن بولماغان و بالفان صوغشی باشلانغاندن بیرلی بو مدنی خدمتلرنڭ کوبسی موقتا طوقتالوب طوررغه مجبوریت کورلگان.

خالده خانمنڭ استقبال ایچون امیدلری بیك قوتلی در: «تورکلر کبك یاخشی بر ملت، تورك خاتونلری کبی یاخشی وصاف اخلاقلی آنالرغه مالك بولغان بر قوم اصلا بوغالاجق توگل. احتمالکه تورکیه‌نڭ سیاسی وضعیتی تورلی حاللرگه کرر، موندی حاللر باشقه ملتلر باشنده‌ده بولوب اوتکان. لکن تورکلك بتماس، آنڭ استقبالی بیك یاقتیدر، مونده هیچ شبهه ایتارگه یارامی» دی.

خالده خانمنڭ بو امیدینه دلیللریده: عموم تورکلرده اخلاق وطبیعت یاخشیلغی، آلارنڭ قلبلرنده حمیت ملیه و دینیه کوبلگی، استعداد و ذکاوت جیتنچه باشقه قوملردن اصلا کیروده بولماولری، تورك خاتونلرینڭ امثالسز درجه‌ده یورت جانلی، شفقت ومرحمتلی بولولریدر. موندی صفتلرغه مالك بولغان بر قومنڭ ترقی ایتماوی ممکن توگل، باری سبب وعله‌لری طابلغاننیغنه کوته، اول کونلرنڭ‌ده اوزاق توگللگینه علامت شوشی همشیره‌لرم، دیب بزنڭ خانملرنی کورسه‌ته.

سوز یاوروپا خاتونلری حقنده آچلدی. خالده خانم آنلرنڭ حقوق وحریت تله‌ولرینه حق بیره. هیچ شبهه‌سز حقوق وحریت سایه‌سنده‌گنه ترقی وسعادتکه ایرشو ممکن. دی. لکن انگلتره سوفرازیستقه‌لرینڭ اورامنده چقوب صوغشولرن، مینیسترلرگه هجوم ایتولرن، بومبالر قویوب تیاترلرنی کوتارترگه ماتشولرن اوخشاتب بترمی: بونلر ایندی آرتوغراق وخاتونلرنڭ شاننه کیلوشمی طورغان اشلر، دی.

خالده خانم اوزینڭ یاوروپاغه سیاحتلری وقتنده تورلی یرلرده ضیالی روس خاتونلری ایله اوچراشوب سویله‌شدیگنی. آنلرنڭ بیك آچیق فکرلی، کوب

معلوماتلی بولغانلقلرینی و تورلی تللر بلگانلکلرینی ذکر ایتدی.

تل مسئلەسینه کیلگانده. خالده خانمنڭ فکرنجه: جنوب وشمال تورکلرینڭ تللری اساسا بردر. تیك تورلی یرلرده بولونو و تورلی تأثیرلرگه تابع بولو سببلی گنه بونلر آراسنده تورلی شیوەلر حاصل بولغان. عثمانلی تورکلرینڭ تللری کیتکان صاین صافلاشه‌جق و شمال تورکلرینکی ده کیتکان صاین بابه‌جق و نازکله‌شه‌چك و شول صورتله بونلر طبیعی اوله‌رق تدریجا برله‌شه‌چکلردر.

گلثوم خانم خالده خانمدن: «نیچون بو ایونڭ ترزەلرنده رەشەتکەلر بار؟» دیب صورادی. فی الحقیقه خالده خانم کبك جن معنسیله یاوروپا تربیەسی آلغان و یاوروپاچه توشونه بله طورغان حر فکرلی بر خانمنڭ کبنه رەشەتکەلی ترزەلر اچنده یابلوب طوروی خاطرگه آلنغانده بو سؤال معنالی و اورنلی ایدی. خالده خانم بوگا قارشی یارم لطیفه اوله‌رق: «عادتدر، اسلام. یاصاقدر..» دیه جواب بیردی.

خالده خانمنڭ بو جوابی رسمی جیتدن طوغری ایکانلکی مونده‌غی احوالنی بلگان کشیلرگه معلومدر. تورکلرنڭ خاتونلرغه نظرلری یاوروپالرنکه و حتی بزنڭ روسیه مسلمانلری‌نکینه نسبتا کوب فرقلی بولغانلقدن، معتبر بر ادیبه‌نڭ ترزەلری رەشەتکەسز بولونووی، یاکه آنڭ اورامده یاوروپاچه کیینوب قاچمی یورووی آنلر قاشنده زور عیب و قباحت صانالاچقدر. حتی تورکلرنڭ یاوروپاده اوقوب قایتقانلری آراسنده ده خاتونلرنڭ قاچمی یورولری و ایرلر ایله برابر جیولشلرده بولونولری حقنده قارت تورکلر ایله بر توسلوك توشنوچیلر بیك کوبدر.

خاتونلرنڭ کیولری مسئله‌سی حقنده سوز چقماج نفیه خانم اوزینڭ فکرن سویله‌ب: اسلام خاتونلرینڭ بتونله‌ی قاچوب بینلرنده یابوب یورولری نیوش فکرنده بولماسه‌ده، آنلرنڭ اشلرینه کیولرن اوخشاتماغانلقن بیان ایتدی و هیچ بولماسه بز تورك خاتونلری اوزمزگه مخصوص بر نوع گوزل بش کیومی چغاررغه تیوش دی. همده بو خانم بیتلرگه اورتولگان پرده‌لرنڭ علم و معرفت یاقطی لقلرینی کورگه مانع بولگان کیننده اشارت ایتوب توندی. سویله‌گان سوزلرندن نفیه خانمنڭ ده گوزل یاوروپا تربیه‌سی کورگانلکی و انگلیزچه ادبیات و غزته‌لر مطالعه ایتکانلکی آنکلاشیلا ایدی.

تورکیه‌ده وبا خصوص بای و کبار عائله‌لر حقنده بو خانمنڭ فکرینه قارشی اعتراض ایتو اعتمالکه حقی بولماس. لکن روسیه‌ده‌گی و یاوروپا مملکتلرده اوقوچی مسلمه‌لر حقنده بو قاعده‌نڭ تطبیقی ممکن توگل‌لگی آشکاردر.

توركلك و توركلكك دینی ادبی اساسلرینك اك جدی تدارك اولدیغی شو بیاره
روسیه‌لی تورك و مسلمان قرداشلرمزك عثمانلی توركلریله غایه‌ٔ سعی و تفكرلرینی تألیف
و قومی، دینی مناسبتلرده جدی رابطه‌لر تأسیس خاطره وسائله مراجعت ایتمه‌ی توركلرك
آتیه‌ٔ مستقبلی ایچون بیوك برقوت تشكیل ایدر.

برم موفقیت دیلرسیه.

خالده ٢ مارت ١٣٢٩

خالده خانم ذاتنڭ قول یازووی.

صڭره، سوز حاضرگی سیاسی حاللرگه کوچوب، خالده خانم «تایمس» غزته‌سینڭ صوڭغی نومیرنده اوقودیغی بعض خبرلرنی وآسکویت ایله گره‌ی‌نڭ تورکیه‌گه نظرلری حقنده اوزینڭ بعض فکر ومطالعه‌لرن بیان ایتدی. سیاستنی تماميله تعقیب ایتوب بارغانلغی آنڭ بو مطالعه‌لرندن بیك آچیق آڭلاشیلا ایدی. بونڭ اوزرینه مین آندن، عمومیتله باشقه تورك خانملرینڭ سیاسی اشلرگه دائر فکر یوروتوب یوروتمه‌ولری حقنده صورادم. خالده خانم کولمسره‌ب: حتی کیره‌گندنده آرتوغراق سیاست بله‌ن شغل‌له‌نه‌لر، بر نیچه‌سی برگه اوچراشدیلر ایسه غزته خبرلری وسیاسی اشلر حقنده سویله‌شب فکر بیان ایتشه‌لر، دیدی.

بایتاق مدت مصاحبه ایتکاننڭ صوڭنده کوڭللرمزده غایت گوزه‌ل تأثیر حاصل ایتوب خالده خانم‌نڭ حضورندن چقدق وحقیقة موندی ادیبه‌لری وحمیتلی خانملری یتشه باشلاغان تورك قومی‌نڭ یاشایه‌جغینه ایمانمز بیك کوب آرتدی.

خالده خانم‌نڭ باصلوب چققان اثرلری وادبیاتده‌گی مسلکی حقنده یازونی باشقه بر وقت‌غه قالدروب طورامز.

١٠ دیکابر.

٢١

صلح‌می ، صوغش‌می ؟ انور بك قایتووی . طرابلس‌ده عربلر . جبل لبنان و ارمنی مسئله‌لری . یالطه‌دن هیئت کیلو . مسلمانلرغه ظلم .

صلح‌می ، یاکیدن صوغش‌می ؟ مونه حاضرگی دفعه‌ده مونیه هر کینك ذهنن مشغول ایتکان نرسه شولدر . صلح مذاکره‌سی حقنده لوندوندن کیلگان خبرلر مونده بیك مهم بیان ایتله‌لر . مطبوعاتده آچق بر معلومات یازلمی . مونده‌غی خبرلرگه کوره ، باری شول قدریسی معلومدرکه ، تورك وکیللری ادرنه ، اشقودره ، یانیه شیکللی محاصره آستنده قالغان شهرلرگه آزق کرترگه اوزلرینه ایرك بیریلونی طلب ایته‌لر . بالقان متفق‌لری بوڭا راضی بولمیلر . آلار ادرنه‌نك بلغاریاغه قالوون و محاصره آستنده‌غی باشقه شهرلرنكده تسلیم ایتلوون طلب ایته‌لر . بوڭا ایسه تورك وکیللری راضی بولمیلر . مسئله شول روشکه کروب خیلی مشکل‌له‌شکان . حتی بر نیچه کون اچنده شول مسئله‌لر حقنده بر آڭلاشو حاصل بولماسه صلح مذاکره‌سی کیسلوب یاڭیدن صوغش باشلانووی احتمال طوتولادر .

بعض بر علامتلر یاڭیدن صوغش باشلانو احتمالنده آز راق دلالت ایته‌لر . مثلا : زور مکتبلرنك کوبسن هلال احمر خسته خانه‌لرگندن بوشاتدیلر ، لکن خسته‌خانه یاصار ایچون یاڭیدن کیره‌ك بولو احتمالن کوز آلدنده طوتوب درسلرنی باشلاتمی طورالر . تیوشلی یرلرده تیوشلی روشچه عسکر حاضرلگی کورلگانلگی و تیوشلی اورنلرغه یاڭی عسکرلر و قوراللر کیترلگانلگی آڭلاشیلا . تورکیه فلوطی‌نك بر آز بولسه‌ده غلبه‌سی تورکلرنك احوال روحیه‌سن اوزگارتدی و استقبال ایچون خیلی امیدلر آرتدردی . اتحاد وترقی چیلر حاضرگی حکومتکه قارشی هیچ فلان چغاروب ماتاشماغانغه ، بلکه وطن‌نك تهلکه‌ده بولوون خاطرده طوتوب آنی تقویه ایتکانگه کوره ، حکومت اوزینك سیاستینی یاخشوقنق و سربست یورته آلورلق بر حالده‌در . اوشبو سببلردن ناشی ، صلح مذاکره‌سی طوقتاتلوب ، یاڭیدن صوغش باشلانوون احتمال طونارغه‌ده اورن یوق توگلدر .

طرابلس قهرمانی انور بك بوکونلرده استانبولغه قایتدی . قایتوون آلدان خبر بیرمه‌گانگه کوره ، اوزن قارشی آلو بولمادی . پراخوددن توشکاچده اوزینك

عائله‌سی یانینه کیتکان. غزته‌چیلر اوزن کوروب سویله‌شرگه تله‌سه‌لرده قبول ایتمه‌گان. مع ما فیه، مین آنڭ ایله کوریشورگه طریشوب قارایه‌چقمن.

انور بك‌نڭ قایتووی فی نفسه طبیعی بر اش بولسه‌ده، آنڭ حقنده چققان تورلی خبرلر و فرضلرگه کوره، شایان اهمیتدر. مونده کوب کشیلر بولای فرض ایته‌لر ایدی:

طرابلس عربلری ایتالیا ایله صلح یاصالوغه راضی بولماغانلر. تورکیه‌نڭ یاصاغان صلحن بز قبول ایتمی‌مز، وطن و استقلالمزنی صاقلار ایچون صوغشنی دوام ایتدره‌چکمز، دیگانلر. شیخ سنوسی بیك کوب عسکر جیغان. اوزن خلیفه اعلان ایتکان، انور بك‌گه قزن بیرگان. یدی کون طوی یاصاغانلر. طوی‌غه ئلله نیچه مگلرچه آفریقا شیخلری و قبیله رئیسلری جیولغانلر، سنوسی انور بکنی اوزینڭ صوغش مینیستری یاصاغان. انور بك‌ده تورکیه‌نڭ عسکرلك خدمتندن استعفا ایتوب شونده قالورغه بولغان. شول سببلی ایتالیا بیك آبدراوغه توشکان. اول تورکیه‌گه: سین صلح یاصاغان بولوب مینی آلداتدڭ بیت، دی ایکان. تورکیه ایسه: سنوسیلر، انورلر مینم خدمتمده توگللر، آنلرنی طیارغه مینم قولمدن کیلمی. دیب جواب بیره ایکان..

بو سوزلر مونده یاخشوق اهمیت بله‌ن سویله‌نه هم عقل‌غه‌ده بتونله‌ی خلاف توگل و مصردن طرابلسلیلرگه کوب مقدارده آقچه، قورال یباریلوب طورغانلغی‌ده ایشتله ایدی. مونه، انور بك‌نڭ استانبول‌غه قایتووی اوشبو فرضارنی یمردی. گرچه آنڭ یاکیدن کیتووی و اول بارغانچه سنوسی‌نڭ حاضرله‌نب طورووی ممکن ایسه‌ده بو بیك بعید بر احتمالدر. انور بك مونده قایتقاچ مینیسترلر و رسمی بیوك آدملر ایله کوریشوب یوردی. بونلر ایسه آنڭ مونده قالاچاغینه و ینه‌دن بیرلین آتاشه‌میلیترلگی صفتنی حائز بولاچاغینه دلالت ایته‌در.

طرابلس‌دن قایتقان بر آفیتسرنڭ مین طورغان نومرغه توشکانلگن و اوزی ایله طانشقانلغمنی اوتکانده یازغان ایدم. ابراهیم افندی اسمنده بولغان بو طوپچی ضابطی طرابلس صوغشی وقتنده عربلرنڭ کورسه‌تکان غیرتلرن فوق‌العاده ماقطی: صوغشوچیلر اصل عربلر بولدیلر، تورکلر تیك صوغشنڭ فنی جهتلرن گنه اداره ایتدیلر. تورك صالداتلری کوبسنچه ترتیب و اداره صنفلاو خدمتلرنده بولوندیلر. دی

ابراهیم افندینڭ دیدگینه کوره، عربلر صوغشنی بیك اوستا یوروتکانلر. مثلا: خلق بارسیده بر بولی صوغشده بولونوب اشلرندن قالماسون ایچون، بر

قسمن اوچ آطنه صوغشدرغاچ. آلارن قایتاروب بداروب اوزلرینك قر و یورت اشلرن اشلەرگه ایرك بیزگانلر. شول وقتده ایکنچی بر قسمن کیتروب صوغشدرغانلر. عربلر آکسزدن هجوم ایتوب ایتالیانلرنك بیك کوب تلفاتنه سبب بولغانلر وآنلرنك کوب قوراللرن آلغانلر. تورك آفیتسرلری یاش عربلرنی صوغشده اوگرەتب طورغانلر. لکن، نی قدر غیرتلی بولسەلرده ایتالیانك منتظم عسکرینه و مکمل قوراللرینه قارشی طورا آلماینچه اجکه طابا چیگلورگه مجبور بولغانلر.

— صوك بونلر بر وقت ایتالیاغه تسلیم اولنورلرمی، یوقسه اچده قارشی طورورلرمی؟ دیب صورادم. بوگا قارشی ابراهیم افندی: احتمالکه بر قدر مدت قارشی طوروبده ماتشورلر. لکن طوب وپولیموتلرگه قارشی طورر ایچون کینه شوندی قوراللر کیرەکدر، عربلرده ایسه آنلر یوقدر، بناءً علیه آنلر تلەر تلەمەس ایتالیاغه تسلیم ایتلورگه مجبورلردر، بونده اصلا شبهه یوق، دیدی.

— صوك آرناودلر، کریدلیلر، ماکیدونیالیلر طوپسز وپولیموتسزده تورکیه‌گه قارشی طوردیلر و آخرنده مقصودلرینه ایرشدیلر بیت، دیدم.

— اگرده طرابلس عربلرینكده آرقەسنده آوستریا، بلغاریا، یونانستان کبی دولتلر بولسه البته آنلرده ایرشورلر ایدی، معالتأسف، آنلرنك آرقه طایانچلری یوقدر، دیدی.

ابراهیم افندینك دیدکینه کوره، طرابلسغه مصردن فوقالعاده کوب اعانه کیلگان هم حاضرندەده کیلمکده ایکان.

بو کونلرده تورکیەده بیك مهم ایکی مسئلەنك حلینه تشبث ایتلوب طورا. برسی «جبل لبنان»، ایکنچیسی «ارمنستان» مسئلەلریدر. بیروت یاننده تورکیەنك «جبل لبنان» اسمندەگی بر اویازی الوکدن بیرلی آفطونومیالی بر یردر. آنگا قویولا طورغان ایسپراونیكنك خرستیان بولووی مشروط بولوب سلطان طرفندن قویلا و بیوك یاوروپا دولتلری طرفندن تصدیق ایتله ایدی. بەلك خلقی قاتولیك بولغانلقدن و سوربەده فرانسوز نفوذی حکم سوردگندن «جبل لبنان» نیده کوبرەك فرانسیه حکومتی قایغورته ایدی.

تورکیەنك اوڭایسزلق وقتندن استفاده ایتوب شوشی جبل لبنان اویازی اوشبو نرسەلرنی طلب ایتدی: ۱) جبل لبنانده مال و ملك مقداری یاکیدن یازیلوب شلی داخود آرتدرلسون. ۲) مجلس زاندارملرنك مقداری ۸۰۰ دن ۱۲۰۰ گه مندرلسون. ۳) جبل لبنانغه دیگز بوینده ایکی لیمان بیریلوب آنده

پراخودلر کروب یوررگه یاراسون. ٤) جبل لبنان نك سودا حقنده‌غی صود اشلری بیروت محکمه لرنده قارالووی بتریلوب، اوزنده تجارت محکمه لری آچاسون. ٥) جبل لبنان ملت مجلسینه صایلاو نظامنامه‌سی اوزگارتلوب حقوقی کیکّایتلسون.

تورکیه جبل لبنانلیلرنك بو طلبلرن بارسنك قبول ایتوب پرتاقول توزولدی. بو پرتاقولغه ١٠ نچی نویابرده تورکیه‌نك خارجیه مینیستری نورادونکیان افندی هم بیوك یاوروپا دولتلرینك سفیرلری قول قویدیلر. صکره تصدیق ایتلور ایچون سلطان حضرتلرینه تقدیم ایتلمشدر.

بو ماده‌لر تورکیه‌نك استقبال وبتونلگی ایچون هیچ شبهه‌سز ضررلی بولوب، جبل لبنانی تورکیه‌دن یراقلاشدرا و فرانسیه قوچاغینه یاقنلاشدرا طورغان نرسه‌لردر. لکن، حاضرگی کونده بونلرنی قبول ایتمی چاره یوق. بو خصوصده سوز قوزغاتوب طوروده ممکن توگل. شول سببلی حکومتنك بو ماده‌لرنی شولای تیزگنه تصدیق ایتوب بیاروون عیبله‌ب بولمی. فقط خلقنك بو خصوصقه هیچ بر اهمیت بیرمی قالووی و غزته‌لرنك بونی حوادث یومیه کبی بیش آلتی یوللق خبر ایتوب‌گنه یازوب کیتولری عجب‌در. هیچ بولماسه مملکتده نیلر بولغانلغی آیروم آچیق بلنه باررغه تیوش و شول سایه‌ده اهالی‌ده فکر اویانور و توشونه باشلارلر ایدی. مثلا: بزنك روسیه‌ده فینلاندیاغه متعلق بر حقوقنك کیمتلو یاکه آرتدرلووی افکار عمومیه‌گه و مطبوعاتغه نی قدر نق تأثیر ایتوب نیندی محاکمه‌لرگه سبب بولادر.

مسئله‌نك ایکنچیسی آناطولی‌ده ارمنیلر طورا طورغان گوبیرنالرده اصلاحات یاصالورغه کریشودر. ماکیدونیا و آرناودلق مسئله‌لری حل ایتلو یولینه کرو برلن آناطولی‌ده‌غی ارمنیلرده اوزلرینه بیرلین عهد نامه‌سی بویونچه وعده ایتلگان حقوقنی صوری باشلادیلر. بیرلین عهد نامه‌سی بویونچه بونلرغه مخصوص حقوقلر بیریلورگه تیوش و شونی میدانغه کیترو ایچون بو مسئله‌گه یاوروپا دولتلرینك قاتناشولری ممکندر.

ارمنیلر شول حقوقلرنی آلورغه تلی باشلاغاچ و یاوروپاده‌غی ارمنی محبلری «ارمنستان مسئله‌سی» اسمیله یاکیدن بر نیچه کتابلرده باصدروب طار انفاچ ترکیه حکومتی اشنك آخری ناچارغه باراچاغن اویلاب ارمنستانغه اصلاحات لایحه‌سی یاصاو ایچون باب عالی‌ده مخصوص بر کامیسیه توزودی. اول کامیسیه اوزینك اشن بترگاچ، حکومت پایتخت‌ده‌گی مشهور ارمنی ضیالیلرن و سیاسی

لرن چاقروب شول لایحه‌نی آنلرغه اوقودی و شول حقده فکرلرن صورادی.

لایحه‌نلك نیدن عبارت ایکانلگی حاضرگه آچق معلوم توگللر. فقط ارمنی ضیالیلری حکومت‌گه: بز بو خصوصده سوز سویله‌رگه ارمنی ملتی اسمندن وکیل توگلمز، ایتسه‌ك اوزمزنلك خصوصی و شخصی فکرمزنی گنه ایته آلاچقمز، دیگانلر.

نهایت، حکومت شول لایحه‌نی عملگه قویار ایچون یدی کشیلك بر هیئت یاصاغان. بونلك اوچیسی مسلمان، دورتسی خریستیان‌در. وبو هیئت‌نلك رئیسلگینه بر انگلیز چاقرلغان. بو هیئت ارمنستان‌غه باروب اصلاحات یاصارغه کریشه‌جك و اوزینه کیلك حقوق و صلاحیت بیرلگان، دیلر. حکومتنلك بو اشکه آلدانراق اهمیت بیروب شولای کریشووی بیك موافقدر. لکن شوندی هیئت آرقیلی یاصالاچق اصلاحاتدن بر نتیجه چغارمی، یوقمی و ارمنستان مسئله‌سن اوزلرینه آلت ایتوب تورکیه باشینه یاکی فتنه‌لر چغارر‌غه تله‌وچیلر میدان‌غه چقماسمی، حاضرگه بو حقلرده بر نرسه‌ده أیتوب بولمی.

یالطه مسلمانلری طرفندن مجروحلر باغارغه بر هیئت کیله‌چگی خبر آلندی. مسلمانلر اوز آرا اعانه جیوب یوز قاراواتلق اسباب و اشیا حاضرله‌گانلر. به‌یله‌و اسبابلرن‌ده اوزلری آلغانلر. بونلر ایچون ۱۲ ملك صوم مصرف چققان. (۱) قاراولق اسباب و اشیانی‌ده کنه‌ئیمه باراتینسه‌لایا بیرگن و مصرفی‌ده آندن بولاچقدر. هیئت‌ده ایکی دوقتور، بیش خسته قاراوچی بار. هیئت‌نلك باشنده یالطه مسلمانلرندن امیر حسن افندی بکروف ایله رستم افندی پارپه‌توف بولاچقدر. هیئت‌نلك ۱۵ نچی دیکابرده مونده کیلوب یتووی کوتوله. نیمسلر، انگلیز و فرانسوزلر کبی اجنبی ملتلردن کیلگان قزل ته‌ری هیئتلری مونده یالگز اوزلری‌گنه کیله‌لرده آلارغه خسته خانه ایچون بنالر، خادملر بیریله. قاری طورغان مجروحلر و حتی هیئت‌نلك اوزلرن هلال احمر اوزی طویدزا، دارو و به‌یله‌و اسبابلرن کینه هلال احمر بیره. یالطه مسلمانلری ایسه هلال احمرگه هیچ بر یوك بولماینچه بونلرنلك همه‌سن‌ده اوزلرندن طوتارغه بولغانلر. روسیه مسلمانلری طرفندن کیله‌چك بو برنچی هیئت مونده بیك زور حسن تأثیر حاصل ایتدرگه طورا. صوغشدراق قالمدی. لکن کینه کیلگنی یاغشی بولاچق هیئتدن ینه ۱۰ کشیلك بر هیئت کیله‌چگی خبر آلنغاچ، هلال احمر اداره‌سی: «حاضرگه احتیاج یوق، بر آطنه اون کون صبر ایتگز، اگر صوغش یاکیدن باشلانسه کیلورسز، یوقسه کیلوب مشقت‌لنمه‌گز» دیه تیلیغرام بیردی.

فی‌الحقیقه حاضر خسته‌لر ومجروحلر تریلوب چقا بارالر. خسته خانه‌لر بوش طورا. دوقتورلر و دوالر تماميله یتشه. هلال احمر غایت طریشوب خدمت ایته و خدمتی‌نلک ثمره‌سی بیك کوب کوریله. هندستاندن اعانه بیك کوب کیله. اسلاملری‌غنه توگل، حتی مجوسیلریده زور زور اعانه‌لر یباره‌لر ایکان.

بالقان متفقلرینك ضبط ایتکان یرلرنده مسلمانلرغه فوق العاده ظلم ایتلگانلکنی غزته‌لر بیك مفصل صورتده یازوب انسانیت نامنه شکایت ایته‌لر هم بو خبرلرنك کوبسی درست ایکنلگی خصوصی خبرلردنده آکلاشیلادر. کوب مسلمانلرنك اوترلگانلگن. مسلمان خاتون قزلریلك ناموسلرینه تیو بیك کوب بولغالغن و حتی بعض برلرده مسلمانلرنك جبرا خریستیانلقغه چغارلدقلرن یازالر. روس غزته‌لرنده تورکلرنك خریستیانلرغه ظلم ایتولری حقنده‌غی خبرلرگه مین هیچ اشاناسم کیلمی. چونکه تورکلرنك بولوندقلری موقع و احوال روحیه‌لری تجاوزی حرکتگه اصلا مساعد توگلدر. آنلر حاضرنده اوزلرن سلامت قوتقاره آلسه‌لر کوب سوینه‌چکلردر.

١٢ دیکابر.

٢٢

استانبول تأثراتی (*)

استانبول‌غه یتوب بوغاز اچینه کرگاچده عادتا پراخودنك بر یاغندن ایکنچی یاغینه یوگوره یوگوره ایکی یاق ساحلنی دارارغه باشلادق. برگنه یرنده کورمای‌نچه قالدراسی کیلمی. ساحل شول قدر گوزه‌ل وشول قدر لطیف درکه، تعریف دن خارج. ایبده‌شلرم گلثوم، رقیه و مریم خانملر استانبول‌غه برنچی مرتبه کیله‌لر، بوغاز اچن برنچی مرتبه کوره‌لر. شول سببلی بوغاز اچی‌نلك لطافتی و ساحللرنك گوزه‌للگی آلارنك بیگره‌کده خوشلرینه کیتدی.

گوزه‌للك و لطافت مونلك قای برنده. قای یری مونلك بو قدر کوکللرنی جلب ایته؟ دیب صورادم. بتون پریروداسی گوزه‌ل، آنه شونلك اوستنده‌گی بنالری. هیئت سرایلری و شولار ایله برگوك طورا طورغان یمرك ایولری،

(*) «شورا» ده باصلغان مقاله.

حتی ترزەلرندن چغاروب كيبارگه ئەكان كرلريدە گوزەل. شونن يری گوزەل ديه جواب بيرديلر. آلارنك بو جوابلری بيك درست وبيك حقلی ايدی. پريروداسی گوزەل واوستندەگی هيبت سرايلری هم شولار يانندەغی يمرك ابولريدە گوزەل.

لكن، بو گوزەللك موندن اون بيش يل آلوك مين استانبولنی برنچی مرتبه و ۱۲ يل آلوك ايكنچی مرتبه كورگاندەده بار ايدی. بونلر اول وقتدەده شولای ايدی. ايندی مين استانبولنی اوچنچی مرتبه كورگاندە همدە بيش يللق حريب دورندن صولك كورگاندە اول يرلرنك طبيعی لطافتلری اوستينه ئالله نی قدر صنعی وعمرانی لطافتلر آرتدانغن كوررگه تلی ايدم. لكن، مع التأسف، اوزگاريش يوق ايدی. بوغاز اچی نك چچكلری بولغان «بكلربگی»، «طولمه باغچه» سرايلری اولگيچوك. سونوك گنه ضيا نشر ايتوب طورالر. يانغان «چراغان» سرايی نك خرابەسی اوستندە كم بلور نی قدر بايغوشلر اويالاغاندر. بعض استينالری يمروك، توبەسی آچيق، ترزەلری يوق. بودە اسلام دنياسی كبی اوزن احيا ايتوچيلرنی كوتە..

استانبول آلوك مين كورگاندەگيگە قاراغاندە بايتاق اوزگارگان. باب عالی جادەسی نك ايكی ياغندە برتوارلر بار. اورامغە توشەلگن طاش تيگز ويوررگە اوكايلی غنە. اورامنك ايكی ياغندە منارلر بار. قچقرتا قچقرتا آوطوموبيللر اوتوب كيتە. اورامەلرنك قايسيلری بر آز كيكڅايگان. زور بنالر آرتقان. باب عالی جادەسندەگی دورت بيش قاتلی، گوزەل بنالی «مسرت» اوتەلی اورننده الوك كچكنه بر بقال كيبتی بار، آنك ايەسی گريك ايدی. مكتبدن چققاندە قای وقتلردە بز آنك كيبتنە كروب ۱۰ پارەلك پينير ايله ۱۰ پارەلك اكمك آشی طورغان ايدك. حاضر بو بنانی شاملی مسلمان سوداگرلرندن احمد عبود افندی وبرادرلری صالدرغانلر. ٦۰ مك ليرالرغە (يارطی ميليون صومغە) توشكان دی. عبود افنديلرنك دغيدە شونك شيكلی بر نيچە زور بنالر صالدرغانلقلرن، آيلق ئلله نيچە مك ليرالر داخودلری بارلغن سويليلر.

باب عالی جادەسندن محمود پاشا جادەسينە چغار ايچون اوشبو «مسرت» اوتەلی طوغروسندە الوك بيك طارغنە بر طقرق بولوب، آندن آربا يوری آلمی ايدی. مونە حاضر شول طقرق بيك همن كيك بر اورام بولغان. مونك توبان ياغندە استانبولنك مركز پوچتە خانەسی بار. بونك بناسی شول قدر گوزلدر، كه ياوروپانك قايسی غنە پايتختندە ايلتوب قويسەگندە ايك برنچی زينت بولاچقدر. ياننده اوتكان صاين ايركلی ايركسز بورلوب اوزينە قاراب قلبا برسلام بيروب

کیته‌سن. شولوق طقرقده بیشه‌ر آلتیشه‌ر قاتلی یاکی یاکه یاکارتلغان بنالر تزیلوب کیتکان. بونلرنك بایتاغیسی مسلمانلرنقی وبرسی حاضرگی شیخ‌الاسلام جمال‌الدین افندینکی. برسی غازی مختار پاشانقی ایکان. شیخ‌الاسلام جمال‌-الدین افندینك بو بناسندن غنه

شیخ الاسلام جمال الدین افندی.

داخودی آی‌غه ۱۵ ملك لیرا قدر ایکانلگن، دخیده باشقه یرلرده‌ده مال، ملك‌لری کوب بولغانلغن سویلیلر. دیمك‌که: شیخ الاسلام حضرتلری فقر ومسکنت طرفداری ودنیادن بیزگان بر ذات توگلدر.

باب عالی جاده‌سی بلەن بارغانده هم، بنالر توزه‌لگان، آرتقان، یاکیدن صالنغان. مونه: «مسرت» اوتەلی‌نك توبان باغنده‌غنه استانبولنك مشهور غزته‌لرندن «صباح» مطبعه‌سی‌نك اوز بناسی. مهران افندی مطبعه‌گه مخصوص دورت قاتلی ایتوب گوزه‌ل بنا صالدرغان. ترزه‌لری زور، اچی هوا غازی برلن یاقطورتلغان. بزنك «مسرت» اوتەلی‌نك آستنداغی قهوه خانه‌ده اولگی‌تورك قهوه خانه‌لرینه بیگزه‌می. زور، بیوك، ترزه‌لری بردرگنه کیساك زور پیالالردن قویلغان. اچی یاقطی. کیچ برلن اورامدن قاراغانده قب قزل فسلر ایله برگه قاتناش آپ آق چالمالر وصوری عسکر بورکلری بارسی برگه قوشیلوب بر وازه‌غه طوتروب قویغان حجت بویلی گوزه‌ل کورینوب طورا.

آنه مینم نومیرنك ترزه‌سندن کورینوب طورا: پاریژ تگوچی‌لك مکتبندن شهادتنامه‌لی عثمان ذکی، دوقتور بحری عصمت افندینك زور و یوسقه‌لری، شوندوق ره‌تدن تزیلوب کیتکان تنقیض، قناعت، غیرت، شفق، زمان، جمعیت کتبخانه‌لری. ابراهیم نعمف، علی جبلر آپتیکلری. «اقدام» غزته‌سینك اوزینه مخصوص صالدرغان آلتی یدی قاتلی «اقدام یوردی» ده ببك ماتور. بییك لك

یاغمدن باب عالی‌نی هم آنك كورشیسنده‌گی ایسکورگن بر مسجد منارەسنی بایتاق آرتده قالدروب کیتکان. باب عالی قارشوسنده‌گی «رسنه» فوتوغرافخانه‌سیده بیك گوزه‌ل ینادە. باب عالی‌نلك كورشیسنده‌گنه بر ارمنی نلك «حمیت مجسمه... پاریقماخیرسکی» یی‌ده ضررسزغنه پاك‌در.

مونه شولای ایتوب، بایتاق‌غنه اوزگارشلر بار. بر باب عالی اورامنده‌غنه توگل، باشقه یرلردەده شولای. لکن ظاهرده کورنگان بو اوزگاریشلرنلك اچکی یاقلرینه کروب طانوشا باشلاسه‌ك طاغنوق کوکل توتد، طاغنوق: نیندی‌گنه بر بددعا توشدی ایکان بو تورك باشینه، نیندی‌گنه بر ناچار طامر بار ایکان بو مسلمانلرده؟ دیب صوریسك کیله.

مینم اوته‌ل‌نلك ناظری مصطفی افندی آدلی بر تورك‌در. اوته‌ل استانبول یاغنده‌غی نومیرلرنلك ایلك برنچیسندن صانالا. اچنده میچ یوق، آشـارغه ریستوران یوق، چای اچارگه سماوار یوق، واننا یوق، تیلیفون یوق، پادیومنی ماشینه یوق. لکن، بونلرنلك یوقلغی ایچون بر نرسەده ایتوب بولمی. چونکه استانبول یاغنده‌غی اوته‌للرنلك برسنده‌ده بونلر یوقدر. چاینی مونده بزده‌گی کبی سماواردن اچمیلر. قهوه اچه‌لر. چای اچسه‌لرده صووق وقتده جلنور ایچون برگنه استقان اچه‌لر. آشخانه‌لر اورام طولی.. نومیرده ریستوران بولماسه‌ده یاری. میچ اورننه مانغال یاغوب شونلك تیرەسنده جلنوب اوطورالر. اول مانغالدن چققان کومر ایسی «وقت» مخبرینلك باشن آورتدرا، مین زهرلی ایکان، آلار آنی دقت‌گه آلورغه مجبور توگللر. تله‌گان کشی بك اوغلنده‌غی خرستیان نومیرلرینه باروب طوررغه ممکن. آنده همه اسباب استراحت حاضر.

اما مونه بولمه اچنده یازو یازارغه اونتال یوق، یوونورغه اومبوالنیك یوق کاریدورغه حضب جماو خارجیونیگنده‌گی شبکلی اوپشی قرانتدن یوونورغه کیره‌ك. بوده بر آیبر توگل. لکن مینم کاریدورده‌غی قرانت بوزولغان. صو طاموبغنه آغا. یوونووی چیتن. توزه‌تدررگه اوتنوب خدمتچیلر آرقیلی ئللە نیچه رەت کانتورغه أیتدردم. یوق، توزه‌لمی. نهایت اوزم مصطفی افندیگه شونی توزه‌تدررگه ایکی اوچ مرتبه اوتندم. «باقارز افندم، پکی» دیده قالا. قرانت توزه‌لمی... ایندی آیته: افندم، ایکنچی کاریدورغه باروب یوونسه‌گز بولماسمی، دی. یارب، آیتورسون آنك قرانتی مینم ایچون‌گنه کیره‌ك. نومیرلرده ئللە نی قدر کشی بار. آلارنلك راحتلرن‌ده کوزه‌ترگه کیره‌ك ایدی بیت. فقط آلار، قرانتدن صو کیلسه یوونالر، کیلمه‌سه یوونمیلر، یاکه باشقه کاریدورغه

باروب یووناﻟﺮ. برده اچلری پوشەی. یازو یازارغه اوستال صورادم: «یوق افندم، نه یاپالم»دی. آلدرتوب قوی دیدم. نهایت، پراستوی بر اوستال آلدرت، آقچەسن اوزم بیررمن، دیدم. بولمادی. یازونی بر نیچه کونلر مدرسەدەگی شبكلار تز اوسنمه قویوب یازارغه طوغری كیلدی. آخرنده گریك خدمتچی مالایی اوزلـگندن بر طاققه اوستال طابوب کیتروب یووب بیردی. اوستنه آندن موندن کاغدلر قاپلاب مینی سویندروب، اوزینه کوبکنه چایلك آلوب کیتدی.

بونلر بیك واق، اهمیتسز نرسەلر. لـكن «مصطفی» افندیلرنك احوال روحیەلرن، حیاتغه استعداد درجەلرن کورسەته طورغان علامتلردر. اوتەلنك خدمتچیلری بارسیده گریكلر. «مصطفی» افندی مونده اوزن مسافر وموقت کشی کبك گنه حس ایته. خدمتچی گریكلرنك روحلرنده خوجەاق حسی بار. مونه تورکلر ایچون تأسفلی حال شولدر.

تفیض، شفق، زمان، غیرت، کبی یالطراوقلی اسەلی کتبخانەلرنك خوجەلرندن کوبسی وتورك مكتبلرینه درس کتابلری یتشدروب بیروچیلر ارمنیلر و یهودیلردر. ۳۵ یللق پیداغوغ علی نظیما بك هر کون ایرته و کیچ برلن ارمنی «تفیض» کتبخانەسینه کروب اوزینك یازغان نرسەلرن صاتو آرتندن یوری. بر تورك عالمی‌نلك حیاتی بر ارمنی‌نلك لطف ایتوب بیرەچگی «قلم حق» نه موقوفدر.

«رشنه» فوتوغرافخانەسی بیك گوزەل قویلغان، ایەسی بهاءالدین بك رحمی زاده، آچیق فكرلی، جالشقان. سوداگر وناز‌ك طبیعتلی بر آدمدر. كم اولدیغنی صوراشدم. گویدلی بر مسلمان بولوب چقدی. مونده کیلووینه ایکی اوچ کنه یل ایکان: «اش بیك یاخشی بار. لـكن فوتوغرافمەده خدمت ایتار كه مسلمان‌ندن آدم طابوب بولمی: مونه شوكا آپدرادم. خرستیانلر برده کوکلدن اشلەمیلر. آزغنه طاماقلری طویدیسه جغوب کیتەلر. اگر مسلماندن یاخشی خدمت ایتوچی بولسه ژالونیەدن طورماس ایدم. چونكه آنی اوداتایته. حتی فائده اورتاغندن آلور ایدم. اگر طابلماسه آخرنده فوتوغرافیەمنی بتارغه مجبور بولاچقمن: سزنك مملكتدن خدمت كه كیلوچی تاتار یكتلری بولماسمی ایكان»دی. (البته فوتوغرافیه اشن بلـگان كشی كیرەكدر).

بوده کچکنه نرسه، لـكن بوده بر احوال روحیەنی کورسەته. شونك ایچون مونی ده دقت كه آلمابنچه بولدی. اورامده آفطوموبیللر یوری. شونلر آراسندوق، موندن ۱۸ یل آلوك مین کورگاندەگی شیكللی. ایکی یاغیمه كارزیمكه آصلغا

وشول کارزینکه‌لرگه طوفراق. قوم. طش طونرغان ایشا کارده کتو بولوب بارالر. کویانته‌گه اچاکلر، باورلر، اوپکه‌ار آصقان «سوداکرلر»ده شولوق باب عالی جاده سنده قجقرا قجقرا اوزلرینلک «طاوار»لرن صاتوب یوربلر. آنلرنك پچراقلری طاما، اوستکه تیبه. لکن بره‌ونلك‌ده بوکا اچی پوشمی، اول کیلگانده حیتده‌نره‌ك اوتوب کیتارگه قاریدر. قوی طوشن کویانته برلن کوتاروب اوراملرده کیسه‌کده‌لب صاتوب یوریلر. بوده برده عجب طویولمی.

اورامده ترتوار توزه‌ترگه بولوب طاشلرن سوتوب طاشلاغانلر. طوفراق اوبولسکان، بوقر قازلغان. کونلرچه شولای طورا، یوررگه افراط درجه‌ده اوڭایسز، لکن بوڭاده بره‌ونلك‌ده ایسی کیتمی، باری ایکنچی یاقدن اوتوب یوری باشلیلر، اگر ایکنچی یغنده شولای ایتلوب قویولسه بوتون اورامدن یوری باشلیلر. تماميله مینم اوته‌ل‌ده‌گی قرانت مسئله‌سی! بوده بر احوال روحیه‌در. لکن یاخشی علامت توگلدر.

۱۳ دیکابر.

۲۳

انور بك یانده

امان یارب! کشی بله‌ن کشی آراسنده نی قدر فرق بار. قولنك ۵۰ ملك عسکری، بتارلك آزیچی، مکدن دورانی بوبوناليغی حالده هیچ روتلدب صوغشمای یجه سلانیك‌نی یونانلرغه تسلیم ایتکان و شول سببلی تورك ملتی‌نلك ناموسن قرغان و یوز مڭلرچه کشینك سفالتنه سبب بولغان تحسین پاشا اسمی ذکر ایتلگانده همه کشینك چیره‌سنده نه قدر نفرت و آچو علامتی ظاهر بولمقده ایسه، تورکیه انقلابی و طرابلس صوغشی وقتنده زور قهرمانلقلر کورسه‌تکان انور بك اسمی ایشتلگان وقتده بتون تورکلرنك یوزنده شول نسبتده افتخار و مغروریت علامتلری ظاهر بولا، هر کم آنك اسمن حرمت ایله یاد ایته، هر کم آنی کوره‌سی و رحمت أیتدسی کیله.

انور، نیازی. بو ایکی اسم تورکلر قشنده مقدس‌در. بو ایکی اسم‌گه حاضرگه قدر اصلا کر قونمامش اولوب، دائما پاك و عالی قالمشلردر. حتی

انقلابنی یاصاوچی یاش تورکلر آراسنده اسملری هیچ کرله‌نمایچه. حرمت و اعتبارلری خلق کوزنده هیچ توشمایچه اولگنسی کبی عالی و مقدس بولوب قالغان اسملر یالکز شوشی ایکیسندن گنه عبارت دیه‌رگه یاری. یاش تورکلر پارتیه نزاعلری ایله برسن برسی کیمردکلری حالده بو ایکی کشی هیچ بر یاقغه قاتناشمایچه بتون قلبلریله یالکز وطن و ملت فائده‌سینه طرشقانلر. اوزلرینك شخصی منفعتلرن اصلا ایسکه توشورمه‌گانلر. وطن فائده‌سی ایچون قایده باررغه و نیشله‌رگه کیره‌ك بولسه آلار شونده بارغانلر و شونی اشله‌گانلر. نیازی بك ماکیدونیاده یونانلرغه قارشی برچته (اختلال فرقه‌سی) تشکیل ایتکان. یانینه بر طاقم فدا کار قهرمانلرنی طوپلاغان. یونان عسکرینه هیچ راحت بیرمی. آلارنی قرا، یوده‌ته، طنجلقلرن قاچورا. یونان حکومتی نیازی بك‌نی تری کوینچه طوتوب کیتروچی‌گه ۱۵۰ ملك، باشن کیتروچی‌گه ۱۰۰ ملك فرانق مکافات بیره چگن اعلان ایتدی. لکن قهرمان نیازی‌نك یوموشنده‌ده یوق. اوز اشنده دوام ایته..

انور بك‌ده طرابلس صوغشنده روح ایدی، بتون مجاهدلرگه جان بیردی. انور اسمی بتون آفریقاغه یی‌غیلدی. انور بك یاش بر آفیسر، یاوروپا تربیه‌سی کورگان بر عسکردر. لکن آنك کوکلی ملت و وطن محبتی برلن طولغن. آنك حیاتی خلق حیاتی برلن مشترکدر. اول وطن منفعتی و خلق سعادتی ایچون اوزن فدا ایته‌رگه هر وقت حاضردر. اول هیچ بر وقت مشکل‌لکدن قاچمی، بلکه قایده مشکل‌لك جقسه شونده باروب یتمد. ایك آلغی صفغه چغا و همه آورلقلرغه قارشی کوکره‌ك کیروب طورا. شونك ایچون خلق آنی سویه. شونك ایچون بتون دوست و دشمانلری آکا حرمت ایته‌لر. ذاتا، ملتلرنك تاریخلرینه شرف بیروچیلر. ملتلرنك بارلقلرن و باشلرغه استقلاللرن دنیاغه کورسه‌توچیلر اول ملتلر آراسنده شولای سیره‌ك سیره‌ك گنه چغه بولا طورغان علم، فکر و تیغ قهرمانلریدر.

انور بك طرابلس‌دن استانبولغه قایتدی. آنی زورلاب قارشی آلمادیلر. چونکه بعض اسبابدن طولایی خبر بیرمایچه شاو شوسز قایتدی. ایکنچی طرفدن‌ده صوغش ملاکتلری سببلی هر کمنك کوکلی توتنوك. شنلکلر، طنطنه‌لر یاصاونك وقتی توگل. مقام خلافتنك و آلتی یوز یللق زور بر دولتنك تمامیسینه غایت آور بر ضربه اوروله‌نلق سببلی هر کم ماتم احنده. کشیلرنك کوزلرندن یاش آقماسده یوره‌کلرندن قان طامه. هر کمنك قلبندن انتقام حسی طاشی.

شولارنی بیك یاخشی بلگانگه کوره، انور بك اوزی‌ده طنطنه‌لی قارشی آلولرنی قبول ایتمه‌گان بولور ایدی.

«تورك یوردی» نلك مدیری یوسف بك آقچورا و مذکور مجموعه‌نلك محررلرندن کاظم نامی بکلر ایله برلکده بز ۱٤ نچی دیکابرده، جمعه کون ایرته

اورتاده انور بك

اوڭ یاقدن: رقیه یدوسووا، ام گلثوم کمالووا، توفیق ناهد، مریم یعقوبووا، شریف احمد جانف.

ساعت ١٠ده انور بك ایله کوریشورگه کیتدك. غلطه طرفنده، بیشکطاش محله‌سنده، آنك فاتیرینه باروب ایشگندن کرووموزگه، و قارلی و کبارغنه بر قارت کشی بزنی قارشی آلدی. کاظم نامی بك: بو ذات انور بك‌نك آتاسی دیه بزنی آنك ایله طانشدردی. اورتا قاتده بزنی بر بولمه‌گه کرتدیلر. اچده عسکر کیومنده اوچ آفیتسر سویله‌شب اوطورالر. بونلرنك آراسنده ایك یاش بولغان برسی انور بك ایکانلکن طانو بیك جیگل، چونکه آنك رسملری ئللهنی قدر ژورناللر، رساله‌لر و غزته‌لرده کورلگان ایدی.

بز کرگاچده آیاق‌غه طوروب، آچیق یوز برلن قبول ایتدیلر. اوطوردق. طانشدق. سلامت قایتووی و شول قدر بیوك قهرمانلقلر کورسه‌تووی ایله اوزن تبریك ایتدك. اوزنده هیچ تکلیف تکلف یوق. غایت پراستوی بر کشی. آفریقاده بر یل صوغشوب، بتون دنیاغه شهرت چغاروب قایتقان بر کشی توسلی قیلانمی.

— افندم شولای ایتو بورچمزدر، باری بورچمزنی‌غنه اوته‌دك، تبریك ایتله‌چك بر نرسه یوق، حسن توجهکزگه رحمت؛ دی.

اوته‌دن بیرودن بر آز سویله‌شکاندن صوڭ، مین آکاردن، طرابلسلیلر تورکیه‌نك ایتالیا ایله مصالحه یاصاوینه نی کوز بلهن قارادیلر، راضی بولدیلرمی؟ دیب صورادم.

— یوق، ایتالیاغه تسلیم ایتلورگه آنلر هیچ راضی توگللر، ذاتا ایتالیانك اچکه طابا کروب آنلرنی صبط ایته آلووی تیزگنه بولا طورغان اش توگلدر. دیه جواب بیردی.

انوربك نك دیدگینه کوره، یرلی عربلرده ایتالیانلرغه دشمنلق حسی غایت نق یرله‌شکان و شونك اوستینه آنلر شول بر یل دوام ایتکان صوغش مدتنده صوغشقه بیك اوگره‌نگانلر. بره خلقدن تشکیل ایتلگن عسکر قولنده ملطق و قورال بیك کوب، حتی اوزلرندن پولیموت فرقه‌لری توزولگان، طوپنی‌ده بیك یاخشی استعمال ایته بله‌لر. مصردن اعانه و قورال کیلونی طوقتاترغه ایتالیانلرنك قوللرندن کیلمی. حتی طرابلسلیلر اوزلری یاننده قالغان تورك آفیتسرلرن و صالداتلرن‌ده بیرمیلر. ایتالیا مونی بلسده‌ده بەیلەنب عربلرنك آچولرن کیتررگه تله‌می. شول سببلی بو عسکرلرنك تربیه‌سی ایچون تورکیه طرفندن رسمی صورتده کوب مقدارده آقچه بیاریلوب طورا ایکان. ایتالیانلر صوغشدن تمام آریغان و یونچوغانغه کوره، اچکه کروب بتونله‌ی ضبط

ایته آلونی حاضرگه ایسکه‌ده توشورمیلر. تورکیه ایله یاصالغان رسمی مصالحه‌گه قناعتلنگانلر.

— صوڭ طرابلسلیلر شول روشچه اوزاق یاشی آلورلرمی ایکان؟ دیدم.

بوڭا قارشی انور بك: «یاشار ایچون باری أولمه‌دن‌ گنه قورقماسقه کیره‌ك. أولمه‌دن قورقماغان کشی، یاکه ملت اوزاق هم راحت یاشی آلا. طرابلسلیلر ایسه أولومه‌دن قورقمیلر. آلار أولومنی استحقار ایته‌لر. شول سببلی مین آلارنڭ یاشاولرندن امینم» دیدی.

اول شول سوزلرنی سویله‌گانده بولمه‌مزگه یاڭی بر کشی کیلوب کردی. استاتسکی کیومده. باشنده فس ایدی. بو کشی‌نی: طرابلس غرب‌دن سابق دپوتات یوسف شتوان افندی دیب طانشدردیلر. اول انور بك ایله موندن آلوك کورشکان ایکان. بو کون طاغن کیلگان. انور بك‌گه شول قدر حرمت کوزی برلن قاری و شول قدر صمیمی حسیات عرض ایته‌که تعریف ممکن توگل.

اولده بولمادی، انور بك‌گه بر ویزیتنی قارتوچقه کرتب بیردیلر و شهزاده عبد المجید افندی یبارگان، آنڭ کشیسی کیتردی، دیدیلر.

انور بك بیك سویملی، بیك پراستوی‌غنه روشده طاغن بزنڭ بلەن سویله‌شوده دوام ایتدی. سوز صلح مسئله‌سینه کوچکان ایدی:

— «مین چتالجه‌غه باروب آنده‌غی استحکاملرنی قاراب و عسکرنڭ احوالن اوگره‌نوب قایتدم، حاضر عسکرنڭ احوالی بیك یاخشی، استحکاملریمز ایسه اوشانچلی بر حالده. یاڭیدن صوغش باشلانا قلسه بزنڭ موفقیتمز بیك امیدلیدر. اگر دشمانلرمز بزنڭ حاضرگی حالمزنی آڭلاسه‌لر اوستوپقه‌غه کیتمی چاره‌لری یوقدر، آنلرنڭ عسکرلری غایت آریغان هم عسکرلرینڭ ایڭ یاخشی قسمی قریلوب بتکان، بزنڭ ایسه صوغشقه هیچ کرمه‌گان ئلله نی قدر یاڭی و سۆبڑی عسکریمز بار» دیدی.

شول آراده طاغن بزنڭ بولمه‌گه کروب انور بك‌گه: عدلیه ناظری طرفندن بره‌و کیلگان، سزنڭ ایله آیروم کوریشورگه تلی، دیدیلر. انور بك آنی ایکنچی بولمه‌گه آلوب کررگه قوشدی و کوتوب طوروون اوتندی. بر آزدن صوڭ بزده اوزی برلن ایسانله‌شوب یانندن آیرلدق.

انور بك‌نڭ توسی و قیافتی گوزه‌ل و قیلانشی ساده و تکلفسزدر. سویله‌گان هر بر سوزینڭ طوغری و صمیمی ایکانلگی ئله قایدن بلنوب طورا. شول سببلی آنڭ برلن کورشو مینڭ بیك یاخشی اثیر قالدردی و ظن ایته‌مین که باشقه‌لرغه‌ده شولایدر.

انور بك سلطاننك قرداشلرندن برسينك قزی ايله نشانلانغان بولسه ده هنوز نكاحلری بولوب أويله‌نگانی يوق ايكان.

موندن صوك اوزيمك ينه‌دن طرابلس‌غه كيتو نيتنده بولونوب بولماغانلغن و شيخ سنوسی‌نك حركتی نی حالده بولغانلغن صوراو كوكليمه كيلمسه‌ده موافق كوره‌دم. احتمالكه موندی مسئله‌لر حقنده آچق معلومات بيرونی تيوش طابماس ديب ظن ايتدم.

غزته مخبرلری برلن كوريشو، بعضا، صوكندن كشيگه اوكاّيسزلق بيره. نور كيه‌نك آديسه‌ده‌گی قونسول عاطف بك ايله مين غزته مخبری صفتيله كوريشوب سويله‌شكان و ويزيتنی فارتوجه‌منی اوزينه بيروب كه ايكانالگمی طانتقان هم سويله‌گان سوزلرن غزته‌گه يازاچاغمنی‌ده بلدرگان ايدم. ايندی، خصوصی صورتده ايشتوومه كوره، اوزينك سوزلری غزته‌ده باصلوب چغووينه اوكاّيسزلانا ايكان. حالبوكه، مين آنك هيچ بر سوزن اوز كارتمايچه يازدم. اول، سوزلرن كانسيله‌ريه‌سنده بر نيچه كاتبلری آلدنده سويله‌دی. شولای سويله‌نورگه يارا‌غان سوزلرنك يازيلورغه يارا‌ونده‌ده شبهه يوقدر. مع ما فيه. كشينك اوكاّيسزلق‌غه توشووينه سبب بولو غزته مخبرلرينك اوزلری ايچونده اوكاّيلی توگلدر.

انور بك كبك بيوك و محترم بر ذاتنك اوكاّيسزلق‌غه توشووينه سببيت بيرو احتمالی بولغانلقدن آندی نرسه‌لر صورارغه و سويله‌گانلرينك‌ده بعضيلرن يازارغه موافق كورمه‌دم.

١٥ ديكابر.

٢٤

قريم هلال احمر فرقه‌سی. هلال احمرنك خاتونلر شعبه‌سنده. لوندوندن خبر كوتولر. پارتيه نزاعلری قزيشمی ئلی.

قريم مسلمانلری طرفندن اعانه جييلوب، مجروحلر قارارغه مونده بر هيئت كيله‌جگنی يازغان ايدم. حاضرنده شول هيئت‌نك باشنده‌غی كشيلردن يالطه معتبرانندن امير حسن افندی بكرف ايله رستم افندی پارپه‌تف كيلديلر. آنلن جقماسدن أولك موننده‌غی روسيه سفارتخانه‌سی ايله خبرلشكانلر ايكان. سفارتخانه‌دن:

«حاضر مجروحلر آزایدی، یاکی آتره‌دلر کیلوگه کوب حاجت یوقدر، اگر جیبولغان آقچه‌کزنی و نرسه‌لرکزنی بیره‌سه‌کز تیوشلی یرلرکه طوبولور. خصوصا مهاجرلر یاردمگه بیك محتاج بر حالده‌لردر» دیه جواب بیرلگان.

قریمدن شول هیئت‌نك کیلو خبرن ایشتکاچ بز موندغی قریم معتبرانی ایله «هلال احمر» مرکز اداره‌سینه کروب احوالنی بلشکان ایدك. آنده‌ده عینا شول جوابنی بیرگانلر ایدی. شوکا کوره، بکروف وپاریه‌نفلر حاضرگه آتره‌دلرن آلوب کیلمایچه اعانه آقچه‌لرن و نرسه‌لرن آلوب اوزلری گنه کیلگانلر. ۱۱۵ قاراوتلق هر نرسه‌سی یتو و هر قایوسی بیك یاخشی نرسه‌لردن یاصالغان یاتاق وکیوم اسبابی هم اون مکّدن آرتوغراق اعانه کیترگانلر. آتره‌دگه حاجت توشسه موندن کیلگاچ بلشوب تیلیغرام بیررگه بولغانلر. اوچ دوقتور ایله سویلشب، قوزغالوب کیتو ایچون هر قایوسینه توجلر یوز صوم، موندن خدمتلری ایچون آیغه بیشر یوز صومغه کیلشکانلر. روس سیسترا میلوسیردیه‌لر بوشلای خدمت ایتارگه وعده بیرگانلر.

یالطه‌دن کیتکانده بکروفلرنی گنیرال دومبادزه، یالطه ایسپراونیگی غؤازدیؤیچ، طاواریش پروقورور غوقوؤیچ، زیمسکی ناچالنیك قوؤاقو و ایکی یوزلب مسلمان، پریستان‌گه توشوب زورلاب اوزاتوب یبارگانلر. پراخود قوزغالور آلدندن گنیرال دومبادزه نطق سویله‌دی. مجروحلرگه یاردم ایتونك بك یاخشی بر اش بولغانلغن، روسیه حکومتی‌نك هر ایکی یاق مجروحلری ایچون بر تیگز قاراغانلغن بیان ایتکان. اسکندر افندی احمدف گنیرالنك بو نطقینه جوابا مسلمانلر اسمندن اکا رحمت وتشکر بیان ایتکان. شکرانه دن کوی امامی نك ریاستی تحتنده طنطنه‌لی صورتده دعا ایتلوب یولچیلرغه خیرلی سفر تله‌گانلر، پادشاه حضرتلری ایلك وعده‌لرنه بیونلرنك سلامتنه کیمه‌ده دعا قیلغانلر. پراخود قوزغالغاچ یار بویندغی مسلمان بیك اوزاقغه قدرلی اوزاتوب هوای آتوب قالغانلر.

اوزمزنك دین وقان قرداشلریمزگه یاردم ایچون «هلال احمر» فرقه‌سی یبارو شرفی روسیه مسلمانلرندن برنچی مرتبه اوله‌رق قریملی قرداشلرمزگه نصیب بولدی، هم حکومت ایله آکلاشوب مونی رسمی بر صورتده یاصی آلدیلر. آتره‌د یبارر ایچون تیلغرام ایله داغستان مفتیسینه مراجعت ایتوب رخصت آلغانلر.

بوندی غیرت و حمیتلری ایچون هیچ شبهه‌سز آلار شایان تبریك درلر. رسما مساعده بیروب حکومت‌ده بیك یاخشی ایتکان. اچونکه حسیاتلرن اظهار

ایتارگه مساعده بیریبو سببی قریم مسلمانلری اوزلرن اوگی بلا توگل. حقوقلی وطن اوغللری صاناب، وطنغه محبتلری، حکومتگه صداقتلری دخیده آرتوغه سبب بولور.

بکروفلر مونده روسیه سفارتخانهسینك کیگاشی ایله اش کورهچکلر واعانه لرن تیوشلی یرلرگه طاپشراچقلردر. آلار مهاجرلر ایچونده کوب نرسهلر آلوب کیلگانلر. قریملی مسلمان خاتون قزلری خستهلر، مجروحلر ومهاجرلرگه مخصوص یتقالر وکیوم صاوبونلرنی اوزلری تکوب حاضرلایلار. هر قایوسی سچوك گنه بولسهده شونده اوزینك خدمتن کرترگه طرشقان. بیك کوبلری اعانهگه اشتراك ایتکانلر.

«هلال احمر» خسته خانهسنده خدمت ایتوچی کبیر افندی بکر.

باشقه وقتلرده اسلام حیاتنه کوب اهمیت بیرمی طورغان آلپاوت میرزالرده بوخصوصده بیك صمیمی حسیات اظهار ایتوب اعانه بیرگانلر و جیوشقانلر. شویلهکه: اگرده مونده اوز آترهدلرن کیتررگه حاجت توشه قالسه آنك بر نیچه آیلق مصرفن هم شول ١١٥ قاراوتلق خستهلرنی قاراو وطویدرو راسخود لرن بارسنده قریم مسلمانلری اوز اوستلرینه آلورغه بولغانلر؛ یتارلك قدر اعانه نك جیگل جیولاچاغینه امینلر ایکان.

بوگونگنه هلال احمر جمعیتی نك خاتونلر مرکز ادارهسینه کروب سلما ونزیده خانملر ایله کورشدم. برنچیسی سابق مجلس مبعوثان رئیسی احمدرضا بك نك همشیرهسی اولوب سیکرهتارلك خدمتی، ایکنچیسی بیوك بر عائلهگه منسوب اولوب خزینهدارلق خدمتی ادا ایتهلر. بو خانم افندیلرنك دیدکلرینه کوره، حاضرنده خسته خانهلرده مجروحلر کیتکان حالن آزادا بارا. آلارنی قاراو مسئلهسی حضر بیك ییغلو توگل. آنجق واسباب

ده يتارلك كيلوب طورا. بو جهتدن انلر شايان ممنونيتدر. لكن ايكنچی بيك زور فلاكت چققان. اول ده مهاجرلردر.

بلغار، صرب ويونانلر طرفندن هر نرسه‌لری طالانوب وطنلرندن قوولغان اسلام مهاجرلری غايت كوب و ياردمگه صوڭ درجه‌ده محتاج بر حالده‌لر ايكان. بونلرنڭ آشار اچارگه بر نرسه‌لری يوق، اوستلری يالانغاچ ديه‌رلك. آرالرنده آورولری بيك كوب. خصوصا بالا چاغالری كوبسی آورو وتماميله يابققان و بويوققانلر. بونلرنی كورگانده ايڭ مرحمتسز كشيلرنڭده كوزلرندن ياش آقماو ممكن توگلدر، دی. مونه حاضر هلال احمر جمعيتی شول محتاج مهاجرلرنی قارارغه كرشكان. قايوسينه طاقطا قوغوشلر ياصاتب استانبول طشينه قرغه‌اورنلاشدرالر، قايوبرلرن آناطولی غه اوزاتالر، آشارغه، اچرگه وكيم بيره‌لر ايكان. متفقلر طرفندن روم ايلی قطعه‌سنده مسلمانلرغه ايتلگان جبر و ظلملر حقنده بو خانملر غايت اثرلنب سويله‌ديلر. «عادتا بو، يگرمنچی عصرده ياوروپانڭ كوز آلدنده اسلاملرنی بر قتل عامدن عبارتدر» ديلر.

هلال احمر مركز اداره‌سی يرلشكان اوچ قاتلی بنانڭ آستقی ايكی قاتنده هلال احمرنڭ ايرلر شعبه‌سی وايڭ اوستكی قاتنده خاتونلر شعبه‌سيدر. آلار آنده اوزلری گنه. كانسيله‌ريالری، كاتبه‌لری و هر نرسه‌لری يتو. بيش اون خانم اوستالرده يازوب حسابلاب طورالر. بر چوق خانملرده يوموش بلن شونده كيلوب كيتوب يوريلر. بارسيده توركچه كيونگانلر. آرالرنده بعض بر ياوروپالی ياكه توركيه‌لی خرستيان خاتونلريده بار ايكان.

«هلال احمر» خسته خانه‌سنده خدمت ايتوچی فاتح افندی رحيمی.

سلما خانم «قدرغه» خسته خانه‌سنده خدمت ايتوچی بزنڭ روسيه‌ده هشيره

لرمزنی ایسکه توشوروب بیك ممنونیت بیان ایتدی: «روسیه‌ده‌گی همشیره‌لرمزده شوندی قرداشلق و انسانیت حسی اویانوغه بزلر افتخار ایته‌مز» دیدی.

مونده حاضر هر کم لوندون‌دن نی خبر کیله ایندی دیب کوته‌لر. بر قسم خلقی، احواللرنڭ ایجابی بولغانقن آلوکینی باشقنی آکلاب کیلمه‌گانلکه، وغزیته‌لرنڭ هر نرسه‌نی یومشاتب و بواتب یازولرینه اشانوب طورغانغه کوره، حاضر مسئله ادرنه‌نڭ تورکلرده قالوب قالماوی درجه‌سینه یتکانلگن کورگاچ، آطه‌لرنڭ‌ده کوبسی دشمنلر قولینه کیره احتمالی سیزگاچ. گیرمانیه، آوستریا و بوله‌نیادن‌ده بر عالمه کینمه‌دلکلری آنلشلغانده ایکان مسئله‌سی‌ده وسیله‌لر. وطن‌نڭ حال و استقبالی ایچون چن چندن قایغورا باشلادیلر. لکن بر نرسه‌ده اشلر حال‌لری یوقدر.

تورکلر آراسنده، صوغشنی یاکیدن باشلاو طرفدارلریده آز توگل: بتسه‌ك ایچه‌لسه ناموسمز ایله بتیلمه، بیز وپه‌لر بزنی تضییق ایتوب صلح یاصاته‌دیچی بولالر ایکان، تله‌گانچه تضییق ایته بیرسونلر، بر کشیمز قالغانچه وطن ایچون جان بیررگه تیوشمز، دیلر. لکن حکومت اربابنده وخلقنڭ اکثریتنده بو فکر بولماغاچ نگی کشیلرنڭ سوزلری صحراده‌غی طاوش شیکلی یوغالوب کیته‌در.

بو کونلرده غزته‌لر استانبول‌غه بلغار گنیرالی ایله بلغار بانکیری کیل‌گانلگن وبونلرنڭ باب عالی‌ده صدر اعظم وخارجیه ناظری‌ایله کوریشوب کیگاشده بولنولرن یازالر. بونلر کملردر، نی حقده سویله‌شه‌لر- بو البته یاشرون طوتولا. باری لوندون‌ده‌غی مذاکره مجلسی خارجنده اوله‌رق بلغارلر طوغری استانبول ایله‌ده سویله‌شب آکلاشورغه تلی طورغان‌لردر دیب ایسابلیلر.

استانبولده طنچ‌لق. هر کم صلح مذاکره‌سینڭ نتیجه‌سنی کوتد گندن ره‌تله‌ب بو نرسه‌گه کوشلی ضررا ... نی توزگینلرنڭ ایش قیلارلاندان پارتیه نزاعلرین نی قزیشوب کیتمی ئلی، اتحاد و ائتلاف پارتیه‌لری‌نڭ حاضرگه حرکتلری برده کورلمی. ائتلاف پارتیه‌سینڭ ایك شعبه‌لرندن بر نیچه‌سی اوزلرینڭ آندن چققانلقلرن اعلان ایتدیلر. مشهور لطفی فکری بك ده شونلر اچنده‌در. اول «مجددین فرقه‌سی» آدلی یاڭی بر پارتیه یاصارغه کریشوب اوزینڭ «تنظیمات» غزیته‌سین پروغرامین ده نشر ایتکان ایدی. پروغرامینی‌غی بیانی بو نرسه‌ده: «حکومت یالکز جسمانی بر صفتنی‌غنه حائز بولور» دیووی‌در. بوندن مقصد ایسه روحانی صفت بولغان خلافت‌نڭ اهمیتن توشورو وشول سببلی اوز قول آستلرنده اسلاملر بولغان یاوروپا دولتلرینه تورکیه‌نی ضررسز و قورقنچسز کورسه‌تورگه تله‌ودن عبارتدر. لکن، پروغرام مسئله‌سن اوزاق مذاکره ایتارگه لطفی

فکری بك موفق بولا آلمادی. عسکرلك گه دائر یازغان بر نرسه‌سی ایچون ادارهٔ عرفیه طرفندن غزته‌سی یابلدی. حاضرگه چغا باشلاغانی یوق ئلی.

«هلال احمر» خسته خانه‌سنده خدمت ایدوچی ایکی قرغیز شاکردی.

شریعی پاشانلگ «تربیهٔ اسلامیه» جمعیتی تأسیس ایتارگه تله‌وینه قارشی، هویتلری و مقصدلری آچق بلنمه‌گان کشیلر طرفندن چغار یلوچی «علمدار» غزته‌سی بیك نق هجوم ایتوب: «سین پانیسلامیزمغه خدمت ایتوب، بزنگ دولت اوستنه یاوروپالیلرنگ شبهه‌لرن جلب قیلمه‌چقسن، قایت ده مصرگ ده خدمت ایت، آنده‌غی خلق ابتدائی تعلیم جهتنچه روسیه مسلمانلرندن ده توبان درجه‌ده‌بیت» دیب یازدی و «علمدار» نگ اوزنده «کمالات ملیه جمعیتی» اسمنده بر جمعیت تأسیس ایتله‌چگی کورلدی. بونلرنگ ایکیسنده دین واخلاقنی صاقلاو و شونگ اوستنه یاوروپا تربیه‌سی بیروب اهل اسلامنی تنویر ایتو قصدی ایله یاصالغانلقلری اعلان ایتله. لکن باشلرنده وتیره‌لرنده یوروگان کشیلرینه قاراغانده برسی «اتحاد وترقی»، ایکنچیسی «حریت وائتلاف» اوزنینه یاصالالر دیب ظن ایله‌در. لکن بونلرنگ ایکیسنده روحی اساسلر اوستنده قورولماغانلقه کوره، دوام ایته آلو احتماللری بیك آزدر.

استانبولده وبا کوندن کون آزایا. حاضرنده کونده ٢٥—٣٠ کشی گه ئله‌کوب ١٠—١٢ کشی آوله طورغانلغی رسما اعلان ایتله بارادر. هوالر یاخشی. بو کونلرده جلی‌لق قویاشده ١٢—١٣ غرادوسلر بولدی.

١٦ دیکابر.

٢٥

احمد مدحت افندينك جنازه‌سنده

١٦نچى ديكابرده ايرته برله‌ن يوقودن طوروب تورك غزته‌لرن قاراشدرا باشلاغچده «صباح» غزته‌سينك دورتنچى بيتنده ايك آقطقده «ضياع عظيم» سرلوحه‌سيله يازلغان يدى سيكز يوللق خبر كورندى. اوقوب قاراسه‌م فاضل شهير، حكيم محترم احمد مدحت افنديِنك، ١٥نچى ديكابرده تونله ساعت اون بر يارمده «دارالشفقه» مكتبنده اودار بولوب كيسه‌كدن وفات ايتكانلگى يازلغان. كوزلريمه اينانمادم، شاشوب قالدم. درحال باشقه غزته‌لرگه باقدم. «اقدام» و «تصوير افكار»ده‌ده شولايوق، اوچنچى دورتنچى بيت‌لرده، غزته‌نك ايك اهميتسز يرنده شولاى بيش ــ آلتى يوللق بر توشلوك يازو ايله احمد مدحت افنديِنك وفاتى خبر بيريله.

ياهو، بو كشى بيت توركيه ايچون بزنك روسيه‌نك طولستويى، مورمسوفى ايدى. بونلر اُولگانده روسيه مطبوعاتى نيچك يازديلر، مدحت افندى اُولگانده تورك غزته‌لرى نيچك يازالر! ديب ايسابله‌ب طاغن شاشوب قالدم. لكن نيچك گنه بولسه‌ده خبرنك درست‌لگنده شك يوق ايدى. شول سببلى ايك برنچى اشم، تيليغرام ايله بونى «وقت»غه خبر بيرو بولدى.

١٩١٠نچى يل ٤ نچى اوكتابرده مسكاوده سابق پروفيسور مورمسوف اويله‌دن صوڭ ساعت ٤ يارمده وفات ايتكاچ آنك ئولو خبرى ساعت ٥ده همه عالى مكتبلرگه ايرشكان، ساعت ٦ده بتون مسكاوگه طارالوب يتكان و ماتم يوزندن بتون مكتبلرده درسلر طوقتالغان ايدى. غزته‌لر درحال مخصوص علاوه‌لر چغارديلر. بو علاوه‌لرده كيچكى ساعت يدى‌دن باشلاب دعا مجلسلرى (پانيخيدا) لر بولاچاغى، يورطنده تعزيه قبولى باشلاناچغى و شونده نوبت‌ده طوررغه تله‌گان كشيلرنك يازيلولرى ممكن ايكانلگى اعلان ايتلدى. متوفى‌نك، تابوتى يانينده و اول بولونغان ايوده نوبت‌ده طوررغه تله‌ب يازيلوچى استوديِنتلر شول قدر كوب ايديكه بارسينه‌ده ره‌ت يتووى قطعيا ممكن توگل و شول سببلى نوبت‌گه ئله‌ككان استوديِنتلر اوزلرن ايك بختيار كشيلردن صانيلار ايدى. شونك ايله برابر،

قاری محمد افندی

تابوت یانندە بولونو شرفی استودینتلرگە نصیب بولمادی. آندە نوبت ایلە پرافیسورلر طوردیلر. استودینتلر ایسە تابوت بولونغان ایونڭ ایشك آلدندە وکورشی بولمەلرندە طوردیلر.

مورمسوف‌نلك جنازەسن دفن حقندە مخصوص بر هیئت یاصالدی. ایکنچی کوننی ایرتە بلان چقغان غزتەلردە، قایدە دفن اولوناچغی، قای یرلردە دعالر قیلناچغی یازلوب غزتەلرنڭ برنچی بیتلری ماتم علامتلی و اولگی اوچ بیتلری

بارسیده مورمسوفنڭ حیاتینه و ترجمهٔ حالینه منحصر اولوب، خبرلر یالڭز دورتنجی بیتنده‌گنه ایدی. مورمسوفنڭ وفاتی بتون روسیه‌نی یاڭغراتدی. آكا پاتیخیدا یاصاماغان بر شهر قالمادی. قالسه باری پالیتسه رخصت بیرماو سببلی گنه قالغاندر. آنڭ وفاتی حقنده بیوك روسیه‌نڭ همه شهرلرندن و حتی آوللرندن تعزیه تیلیغراملری آلندی. بونلرنڭ حسابی مڭلرچه ایدی. زور روس غزته‌لری بر اطنه‌غه دیر اوز بیلك تون صحیفه‌لرن مورمسوفغه حصر ایتدیلر.

جنازه‌نڭ قایسی اوراملردن اوتوب باراجغی و دفن‌گه کیلگان هیئتلرنڭ قایولرنی بتین یرلرده صوزاغنلری. کیهر طرفندن مظفلر ابراز ایتله‌جکی یرسیده اولکدی. برارلاشدیرلغان ایدی. جنازه‌نی اعزاتورده کیلگان کشیلرنڭ صانی اون مڭدن آرتق اولوب، بونلر آراسنده بیك کوب مؤسسه‌لر، جمعیتلر، صنف و فرقه‌لرنڭ وکیللری بار ایدی. آنڭ وفاتندن صوڭ مکتبلیلر بر آطنه ماتم طوتدیلر. آنڭ ترجمهٔ حالن اوگره‌نو واسمینی منگولك ابقا ایتو ایچون «مورمسوف جمعیتی» آچدیلر.

ایندی کیلیك احمد مدحت افندیگه. آنی نیشل‌تدیلر؟ مرحوم ١٦ نچی دیکابرگه قارشی تونله ساعت ١١ یارمده دار الشفقه مکتبنده اوزینڭ وظیفه‌سی باشنده، علم یولنده شهید بولغان. ایرته ساعت ٣ ده تیلیغراف ایله آنڭ وفاتن ایووەده (بیگعوز تلا) عمر بیرگانلر وشول کون ١٢٢٠ دیکابرده یکشنبه کون، کونلز مدحت پلرده ایکی اوچ یوز کشی ـ ده ابنده بر رظیسی دار الشفقده اوقوچی بر وعمرا شاگردلردن عبارت ـ حضر دانوب ... کوموبده قوییلر. غزته‌لرده آنڭ وفات خبرزی ایك آغرده بیش ـ آلتی یوللق یازو ایله بلدرلدی. قاچان و قابده دفن اولوناچغن هیچ کم بلمی ده قالدی.

درست، تورکیه روسیه توگل؛ مدحت‌ده مورمسوف توگل. فقط مدحت‌نڭ تورکیه‌گه ایتکان خدمتی، تیدرگان فائده‌سی مورمسوفنڭ روسیه‌گه ایتکان خدمتندن برده کیم بولماس، بلکه کوب مرتبه آرتق بولور دیب بلهم. روسیه‌ده مورمسوفلرنڭ، توبانره‌ك بولسه‌ده مثللری بولورغه ممکن. اما تورکیه‌ده بوندن صوڭ مدحت‌نڭ کوله‌گه‌سن کورونی‌ده امید ایتار اورن یوق.

مدحت تورك اوغلی تورك، مسلمان اوغلی مسلمان ایدی. هیچ طوقتاوسز ملتنه ٥٠ یل خدمت ایتدی. قلمی، فکری، اشی برله‌ن تورکلرگه نمونه بولدی. مدحت‌نی یاوروپالیلرده طانیلر، «تورکیه‌ده توشنوچیلر. اشله‌وچیلر کملر بار؟»

دیگانده برنچی مرتبه‌ده مدحت اسمی ذکر ایتله ایدی. مدحت بر کشی ایدی. لکن زور بر تورك ملتن تجسم ایتدره وآنلرغه باشقه‌لرنك حسن توجه و حرمت لرن جلب ایتدررگه قولندن کیله طورغان بر کشی ایدی.

مدحت هیچ طوقتاب طورمادی، اشله‌دی. شول قدر سعی وغیرتی ایچون گنه‌ده اول محترم طوبلورغه نیوتدر. آنك اوستیده آنك علوم و فنوننك هر شعبه‌سی حقنده‌غی تحقیقات و تدقیقاتی و بلگان بر نرسه‌سندن اوز ملتن وعموم مسلمان لرنی فائده‌لاندررغه طریشووی، نی قدر مقدس بر اشدر.

میگا بر وقت مرحوم شیخ جمال الدین افغانی حضرتلری: «علم و معرفت قارشوسنده تز چوگوب حرمت کورسه‌تمه‌گان ملتنك عاقبتی خسراندر. اول ملت یاشه‌ماس، چونکه یاشارغه لایق توگلدر» دیگن ایدی. مدحت افندینك جنازه‌سی وقتنده شول سوزلر ایسمه توشدی: تورکلرنك روم ایلی قطعه‌سنده، طرابلس‌ده، یمن ده جیگلولرینك سببلرندن ایك مهم برسیده شوشی، یعنی اوزلرینه خدمت ایتکان کشیلرنی تقدیر قیلماو هم علمالرینه حرمت ایتمه‌ولری ایکان. بولای بولغاچ ئلی بونلر هنوز جیگله‌چکلر ایکان، دیدم.

تورك غزته‌لری هر کون ئلله نی قدر اوزون مقاله‌لر یازوب: «موسیو پوانقاره بویله دیمش، دانف بویله سویله‌مش، آوستریا ایله صربیه آراسنده بحران ظهوری هر ساعت بکله‌نلمکده ایمش...» دیه بر طاقم ئه‌کیه‌تلر اوقیلر. شول اوزلرینه عمرده کیره‌کماس نرسه‌لر ایله اوقوچیلرینك باشلرن قاطوروب بتره‌لر. ذاتا تورکلرنی ایزره‌تب طورغان نرسه، تورك غزته‌لرینك شول یاوروپا سیاستی حقنده هیچ طوقتاوسز یازوب طورغان ایمش میه‌شلری در. پوانقاره‌نك نه دیمه‌کی. گره‌ی‌نك نه دیمه‌کی. دانف‌نك نه دیمه‌کی کیمسه‌گه معلوم ایدی. بونلر ایسه آنی آلار سویله‌گاندن صوڭغنه آکلیلرده ایسلری کیته: «نصل اولورده بزم فرانسوز و انگلیز دوستلریمز بویله یاپارلر. مدنیت، انسانیت قواعدینه بیك ده کیلشوب بتمه‌گان حرکتلرده بولنورلر..» دیلر. بیچاره‌لر، یاوروپالیلردن هنوز مدنیت و انسانیت مرحمتی کوته‌لر!

شونداق مقاله‌لرنی معروف طنین‌ده اوز عمر و محبتیمز بیلن یازا طوغان معهود

هر کون ولایت‌لر وآناطولی احوالندن بحث ایتسه‌لر و شونلر جمله‌سندن مدحت افندینك وفاتی کبك اوزلرینك حیاتینه عائد مهم واقعه‌لرنی‌ده یازسه‌لر مسکین تورکلر آینوب کیتارلر، یوقودن اویانغان آدملر کبك کوزلرن آچوب بیاررلر ایدی.

«دار الشفقه» مکتبی مینم نومردن بیك یراق بولغان‌غه و خبرله‌شر ایچون

تیلیفون فلان بولماغانغه کوره. برادرم عارف و دار الفنون ش. کردی همشهریمز عبد الرحمن افندی ایله ١٦نچی دیکابرده ایرتوك بیکقوزگه. مدحت افندینك ایووینه کیتدك. جنازه شونده بولا طورغاندر، اوز ایووندن چغارالردر دیب ایسابلهدك. بیکقوز، بوغاز اچنده بر محلهدر. پراخود آنده استانبولدن ساعت یارم بارا. ساعت اون برلرده مدحت افندینك ایووی یانینه یتدك. کیلگان کیتکان هیچ کم یوق. هیچ بر حرکت کورنمی. ایووینك دیکزگه طابا یاغندهغی کوپر اوستنده بر نیچه زور مالایلرغنه اوینات طورالر.

زۋانوق بیردك. درحال ایشکنی آچدیلر. ایشکدن کروومزگه بر چوق خاتون قزلرنك قچقروب یغلاشقان طاوشلری بتون ایونی کوتاره ایدی. بزگه قارشی بر یاش یگت هم بر خاتون کیلدی. بو صوڭغیسی اوزن اوزی طیا آلماینچه قچقروب یغلی ایدی. تیزگنه قارتوچقهمزنی بیروب اوزمزنی طانوتدق وتعزیه ایچون کیلگانمزنی بلدردك. بزنی بر بولمهگه کرتدیلر. استیناده مدحت افندینك زور پارتریتی طورا. خاتون شوڭا قاراب: باقگز افندم، یوغالتدق بیت آنی، منگولككه یوغالتدق ایندی، دی و اوزی یغلی. بز: علمی، فضلی و یازغان اثرلری ایله مدحت افندینك روسیه مسلمانلرینه بیك معلوم بر ذات بولغانلغن و بیك کوبلرمز آنی اوزینه استاذ و معنوی آتا دیب طانوغانلقلرن و شول سببلی آنك وفاتنه چن کوڭلدن قایغوروب، عائلهسینك کدر و حسرتلرینه اشتراك ایتکانمزنی سویلهدك. قالغانلرغه صبر جمیل تلهب تعزیه بیان ایتدك. خاتون: «بیلورم افندم، بیلورم، اجنبیلر آنی بزنکیلردن دخیده یاخشیراق طانیلر وآنك قدرینی بزنکیلردن دخیده آرتوغراق بلهلر ایدی. قیغولرمزغه اشتراك ایچون کیموۋگزگه بیك رحمت» دیدی و یغلی. یغلی یانمزدن چغوب کیتدی. بو، مدحت افندینك خاتونی و یانمزده قالغان یاش یگتده مدحت افندینك اقرباسندن بر کشی ایکانلکنی آڭلادق و بیك وفات ایتکانلگن صورا اشدق.

«آثارغه موندن الوك ایکی مرتبه اودار بولغان ایدی، اول وقت دوقتورلر تیزدن یاردمینه یتشهرك تنینه دارو یباروب آینوتقانلر ایدی. مونه کیچه دار الشفقهده «تدریسیهٔ اسلامیه» نك زاسیدانیهسندن صوك دخیده اودار بولغان، هر نه قدر طبیبلر طریشوب قاراسهلرده بو دفعهسنده قوتقاره آلماغانلر، ایرته ساعت ٣ده بزگه مونده تلیغرام ایله، وفات خبرن بیردیلر» دیدی.

قاچان و قایده دفن اولوناچغن صورادق. «جنازهسی حاضر دار الشفقه

احمد مدحت افندی (ایك صوڭکی رسمی)

مکتبنده. موندە کیترلەدی ئای. قاچان و قایدە دفن اولوناچغن بلمی‌مز، — آندە نیچك قرار بیررلر، ظن ایتەمزکە سلطان فاتح جامعی تربەسینە دفن اولنور، چونکه عثمانلیلر» دیدی.

موندی قابحولی وقت ... بو ... سون دیه اوزاق طورماینجه مدحت افندیبك ایوندن چقدق. جنازەسی‌نڭ نی وقت کوتاریلەچگن تیلیفون ایلە استانبولدن بونی یردن صوراب بولماسی ایکن دیب نیکوزدەگی پنجره مونکروده کیلدك. چونکه پالیتسەلردە تیلیفون باردر. «تیلیفونمز بوزوقدر، افندم، سویلەشب

بولمی» دیدیلر. اول حالده تیلیغرام بیروب صوراب قاریق دیدك. تیلیغرافخانه‌گه کیلدك. «جوابینی کیچسز آلا آلماسسز، چونکه دار الشفقه استانبول تیلیغرافخانه‌سندن یراقدر» دیدیلر.

اول حالده، احتمالکه آنڭ جنازه‌سی بوگون اویله‌دن صوڭ کوتاریلور دیه تیزره‌ك اوزمز استانبولغه قایتونی موافق کوروب پریستان‌گه کیلدك. پراخود یوق. بره‌ر ساعت کوتکاچ کیلدی. اوطوروب کیتدك. ساعت ایکنچی یارطی‌ده استانبولغه قایتدق. آندن ایزۋوشچیك‌گه اوطوروب دار الشفقه‌گه چابدق. ساعت ٤ نچی یارطی‌لرده آنده باروب کرسه‌ك، «جنازه‌نی فاتح جامعنه آلوب کیتدیلر. حاضر کوموب بتره طورغانلردر، ایندی» دیدیلر. یوگوردك فاتح جامعنه. جامع یاننده قبرلك‌گه کرسه‌ك بر قبرنی کوموب طورالر. طارغنه بر اورنده ۲۰ – ۳۰ دانه مدرسه شاکردلری و بره‌ر یوز قدر تورلی کشیلر بار. ایلك برنچی اوچرادیغمز شاکرددن، کمنی کومه‌لر دیب صورادق. «والله بلمیم افندم» دیدی. اولده بولمادی کوموله طورغان قبرنڭ یوننده‌راق اوزمزنڭ همشهریلردن دار الفنون شاکردی صبغة الله، مکتب سلطانی شاکردی بدر الدین، دار المعلمین شاکردی نور الله افندیلر کورندیلر. کوموله تورغان قبرنڭ مدحت افندی زیارتی ایکانلگن آنلردن آڭلادق. صڭره قبرگه ممکن مرتبه یاقن باروب مرحومگه صوڭ تعظیمسزنی عرض ایتدك.

بر یاقدن قبرنی کومه‌لر، ایکنچی یاقدن صوقر صوفیلر بر چیتده قچقروب قرآن اوقوب طورالر. قبر کومیلوب بتکاچ آیاق اوستنده قسقه‌چه بر دعا قیلندی. صڭره هر کم طارالوب کیتدی. نطق فلان شیکللی نرسه‌لر بولمادی.

کشیلر طارالا باشلاغاچ همشهریلرمز مینی شونده حاضر بولغان بعض بیوك ذاتلر ایله طانشدردیلر. بونلر آراسنده دفتر خاقانی ناظری محمود اسعد افندی، دار الفنون مدیری سامی بك، دار المعلمات مدیری خلوصی بك، معارف اعضاسندن نعیم بك بابان زاده جنابلری بار ایدی. سامی بك ایسه اوز طرفندن مینی شونده‌غی ایکی یاش یکت برلن کوریشدروب: بونلر مرحوم مدحت افندینڭ اوغللریدر، دیدی: آنلرغه تعزیه بیان ایتدم.

محمود اسعد افندی ایله کورشکاچ آندن: بو قدر زور بر عالمنڭ جنازه‌سن نیچون بو قدر آشغچلق ایله و لزومی قدر حرمت کورساتلمایچه دفن ایتلدی؟ مونده بیت کوب کشی و بیك کوب مؤسسه‌لردن وکیللر و هیئتلر کیلور گه و خصوصا مکتب شاکردلری، محررلر، ادیبلر، کتابچیلر و غزته‌چیلر طرفندن

وكيللر بولورغه كيزه‌ك ايدی، ديدم، «يوق ايندی، بو ياخشی حرمت بلەن دفن ايتولدی، جنازه‌ده حاضر بولونمق ايچون سرای طرفندن، صدر اعظم و معارف نظارتی طرفلرندن آدملر كيلدی، جنازه‌سن دارالشفقه شـاكردلری اوزاتديلر» ديدی. آنلردن آيرلغاندن صوڭ اوزمزنڭ همشهری شاكردلر ايله سويله‌شب فايتدق. آلار ايسه دفن‌نڭ مدحت افندی شأننه موافق ره‌وشده بولماون بيان ايتوب فوق‌العاده آچينه‌لر، خورلانالر، «كشی قدرن بلميلر» ديب توركلرنڭ جامعه باشی ايده‌لر. بونلردن ايكيسی دارالشفقه مكتبنده جنازه‌لك يوولغان وقتنده حاضر بولونوب طورغانلر: «ايكی ملا ايله ايكی استوروژ يوديلر، يووب بتركاچده «فاتح» جامعنه كيترديلر، مسجدنڭ طشقی ياغينه باشقه جنازه‌لر ايله برلكده بارسی سيكز ميتنی بر ره‌تدن تزوب قويديلرده، جنازه نمازی وقتنده: اير كشی ـ اسمی لطفی، بالا كشی ـ اسمی عمدی ديلر و شونلر ايله بر ره‌تدن: اير كشی ـ اسمی احمد مدحت ديديلر، صڭره قبرلكگه كيترديلر، اول وقت ئلی قبر قازيلورغه باشلانماغان ايدی، جنازه شونده ساعت يارم قدر كوتوب طوردی. مدحت افندی كبك زور بر كشينڭ بو روشده دفن ايتلووينه بز بيلك آسمقده ايديلر.

مونه شولای ايتوب، ملت و دين فائده‌سينه ۵۰ يلدن آرتق خدمت ايتكان ۱۵۰ تورلی‌دن آرتق هر نوع اثرلر يازغان، صوڭ نفسينه قدر توركلر فائده‌سينه طرشقان و نهايت، صوغش صفنده شهيد بولغان عسكر شيكللی، دارالشفقه مكتبنده «تدريسيهٔ اسلاميه» جمعيتی‌نڭ زاسيدانيه‌سنده جان بيركان بيوك احمد مدحت افندی بر كون اچنده يوق بولدی. طوغروسن أيتكانده: توركلر سلامت وقتنده آنڭ قيمتن ياخشی تقدير ايته آلماغانلقلری شيكللی جنازه‌سن‌ده آدم عقللی دفن ايته آلماديلر. مگلرچه تأسف!

مدحت افندی توركلر آراسنده ادبيات، قلم و فكر جهتلرنچه ايلڭ كوب خدمت ايتكان بر كشيدر. مدحت افندی توركلرنی عادتا بر بالا تربيه ايتكان كبك تربيه ايتوب، اوقو هوسی كرتر ايچون آلارغه باشده بيك جيگل و قسقه حكايه‌لر يازغان، صڭره تدريجا آلارنی ادبيات و فن دائره‌لرينه طارتقان، دين و فلسفه بحثلرن ايضاح أيتوب آنلرنڭ فكرلرن آچقان. اسلامغه تعرض ايتو-چيلرگه قارشی جوابلر يازوب اسلام علماسينڭ قولندن كيلمی طورغان ئلله نی فانر بولوب و مقالەسن [illegible] انا ايتكان [illegible] و آرابی طالبی طربينه خصوصارنده هر كم‌گه نمونهٔ عبرت بولغان. توركلرنڭ قولغه آلورلق محرر و

متفکرلری کملر؟ دیگنده. کیمه ایلك برنچی مرتبه کورسه‌تله طورغانی مرحوم احمد مدحت افندی ایدی.

صوك وقتلرده اول بتون قوتی برلن تعلیم و تربیه خدمتنه کرشکان ایکان. دار الفنونده، مدرسة الواعظینده، دار المعلماتده ادبیات، تاریخ ادیان، تاریخ اسلام، فلسفه درسلری اوقوتقان، حتی کوبسنچه ایوینه قایتماینچه شوشی مکتبلرده قالوب دونا طورغان بولغان. بر نیچه جمعیت علمیه‌لرده اعضا بولوب. آنلرنك ترقیسینه اجتهاد ایتکان. عمومیتله صحتی یرنده اولوب هیچ طوقتاوسز علم و یازو یولنده طریشه ایکان. مع التأسف هیچ کوتولمه‌گان یرده شوندی زور فلاکت بولدی.

آکلادیغمزغه کوره مدحت افندینك ایکی خاتونی بولوب، بونلرنك برسی روم قزی ایکان. دورت اوغلی بار. بونلرنك برسی عسکری طبیب اولوب، حاضرده روم ایلی قطعه‌سنده فایده‌در بولیموب یاکه اسیر توشوب قالغان. مونده‌غی اوغللرینك برسی دار الفنونده اوقی، برسی بقال‌لق ایته، برسی مطبعه‌ده مرتب‌لك خدمتده بولونا ایکان. بر نیچه دانه قزلری اولوب، بعضیلری کیاوده، بعضیلری ئلی بیرلمه‌گان‌در. اولگان وقتنده‌غی یاشینی ایونك ۶۸ دیدیلر. محمود اسعد افندی ۷۲ لرده باردر، دیدی.

جناب حقنك منگولك رحمتنده بولسون بیوك مدحت افندی!

۱۷ دیکابر.

۲۶

طبیعت ماتور. احوال یه‌مسز. مهاجرلر. سوتیلو فلاکتی. چاره‌سزلك.

بو کونلرده مونده احوال سیاسیه، نی قدر یه‌مسز و چوالچق ایسه طبیعت شول قدر گوزه‌ل و صاف‌در. هر کون قویاش بتون استانبولنی اوزینك نورلرینه غرق ایته. زبرجد شیکللی صاف کوککه طابا اوزایغان ماتور نه‌زك مناره‌لر شرق ملتلرینك امید وخیاللری کبی ئلله نیندی عالم غیب‌لرگه باروب قوشولغان توسلی کورینه‌لر. بوسفور ایله مرمره‌نك براق و صاف صولری اوستنده طولغان چوب چوار پراخودلر، کیمه‌لر و آنلرنك اچینه کروب چقوب یوری طورغان

نهایتسز کوب خلقلر، طبیعت نڭ اوز قولی برلەن تورتب یباریلوب منگولك بر حرکتگە کرتلگان و طوقتاوی ممکن بولماغان زور بر ماشینەنڭ جزئلری نوسلی طیولا. قویاشنڭ ۱۰ - ۱۲ درجەلرگە یتکان جلیلغی هر کمگە حیات بیرە. بناءً علیه هر کم شادلق سیزەرگە تیوش ایدی. لکن، مع التأسف، احوال سیاسیه نڭ ناچارلغی قلبلرنی زهرلی، کوز آللرن قاراڭغولاتا، طبیعت نڭ بو ماتورلغلرن بارسنده یوغاتادر.

روم ایلی قطعەسندە ۱۵۰ مڭ قدر مسلمانلرنڭ دشمان آیاغی آستنده قالوب ایزلگانلگن، بتون مال و ملکلری دشمان طرفندن طالانغانلغن، معصوم و عفیف خاتون قزلرینڭ ناموسلری دشمان طرفندن حقارت ایتلگانلگن، مگلرچە یتیم و خستە صبیلرنڭ آه واه ایتوب کوز یاشلری توککلرن خاطرینە آلغان بر تورکنڭ، بر مسلماننڭ کوزینە طبیعت نڭ ماطورلقلری کورینە آلو احتمالی یوقدر. آنڭ کوزی یاشلی، قلبی قانلیدر. بو یوز ایللی مڭ مسلمان مهاجری هر نرسەلری طالانوب بتوب، یالگز قوری گاودەلری ایلەگنە آنده مونده قاچوب قوتولا آلغان کشیلردر. بونلر هر یرده طولی. سلانیکدە ۳۰ - ٤٠ مڭلەبن شهر طشینە قویغانلر. اوستلرندن یاڭغور یاووب، صو وصووق اچنده قالغانلر. آچلقدن مڭ تورلی سفالت چیکگانلر. یاوروپالیلردن ویهودیلردن صدقە صوراب طویونالر. بالالری هر تورلی آورولردن چبن اورنینە قریلالر. آلارنڭ کوبسی ئلده شونلەدر.

بو مهاجرلرنڭ برقسمی استانبول طشنده قرلرده، زیارت تیرەلرنده یاتالر.

بونلردەغی سفالت، بونلردەغی فقیرلك و احتیاج بلمیم دنیا یاراتلغاندن بیرلی برەر وقت کورلگانی بارمی ایکان. بر قسمن آناطولیغە اوزاتدیلر. بونلرنڭ استانبول اورامری بویونچە کیلوبدە خلیج کوپری آرقیلی استانبولدن غلطە یغینە حقتانلفلرن کورگانده یغلامایندە توزەر ایجون انسانڭ قلبی طاشدن یاراتلغان بولورغە کیرەك.

بونلرنڭ ایك بای دیگانیدە غایت ناچار بر آرباغە بر پار اوگوزینی جیکگان. آرباسینڭ اوستینە ایسکی قامش چیتەلردن کیمە کبك بر نرسە قورغان. آنڭ بتون مال و ملکی، بتون حیات و سعادتی شونڭ اچنده. آرباسنده آلام صالام، یورغان منلر کیسەکلری بار. شونلر اوستنده اوچدر دورتدر کچکنە صبی بالالر، یغلاشوب اوطورالر. قوللرنده کچکنە برەر کیسدك ایکمك بار. اوستلری یرتق، آلاما. آیاقلری یالانغاچ. اوزلری فوق العادە یابق وخستە قیمەلر. آلار یاننده آرباده بر قابچقده برەر پوط چماسی اون، بورچاق کبك نرسەلر

بار. اوگوزلر ایچون صالامده شوندوق. طاباق، ایله‌ك کبی نرسه‌لرده بار. یورت متوجه‌سی ایر. اوزلرین یمه‌کله‌کن. آریقلنك آریغدن آنك عاتونی و زورراق بالالری جیاو بارالر. همه‌سینك یوزلری شول قدر قایغولی‌که تعریف ممکن توگللر. اوست باشلری صوك درجه‌ده ناچار، یرتق، پچراق، حتی کیوملرینده قراب قایسی ایر قایسی عدون ایکه‌نلگی ده آیرولی توگل. بعضا، بالالرنك قایسی، بره‌ر کچه، بره‌ر بظاو یته‌کله‌گان بولالر. آریقلقدن یغلور بعضلاری کوچکه‌نمه یراللر. آلار آریقلقدن ولا بشلاوچ بالالر اوکسوب اوکسوب یغلارغه طوتونالر.

یاوروپالیلرنك برسی آرتندن برسی ۋژلداب اوتوب کیتکان آفتوموبیل‌لری. اعلا انگلیز آتلری جیگلگان ذوقترینه ایکیندر کتی اوطورغان اکیباژلری بو بیچاره‌لرنك یوره‌کلرینه دهشت بیره. آلار کورینو برله‌ن اوزلرینك اوگوزلرن و بظاولرن چیت‌که‌ره‌ك طارتورغه ماتاشقان بولالر.

مونه شولای ایتوب بو مهاجرلر، بو سفالت قافله‌سی غلطه ریختمنه چغوب تزیله‌لر. آنلر آندن رومانیا پراخودلرینه اوطورتلوب آناطولی ساحللرینه چغاریلورغه و آناطولی نك تورلی یرلرنده اورنلاشدریلورغه تیوشدرلر. لکن، پراخودغه اوطوروب، قیسمن ایته‌گان اورنلرینه باروب یتکانچه‌ده قدر بونلرنك باشلرندن طاغن نیلر کیچه‌در، بر الله بله. پراخودغه اوطورا آلماینچه ریختم بوینده ئللی نیچه کونلر تالالر. حتی پراخودغه اوطورغاچده قضا و فلاکت بونلرنك ایته‌گندن یبارماینچه همیشه یابشوب بارا. کیچنلرده بونلرنی بر پراخودغه طوترغاچ پراخود کیسه‌کدن بر یاقغه یانتققان. اوگوزلر، آربالر وکشیلر بارسیده شول یاقغه آویشوب برسی اوستینه برسی اوبولگانلر. شونده بر نیچه کشی یارالانغان و یدی سیگز اوگوز اولگان. مونه، بختسزلك دیگان نرسه بو بیچاره‌لرنی شول قدر یوده‌ته.

بونلرنك بر قسمی حاضرنده استانبول جامعلرنده آصرالالر: شهزاده باشی جامعنه کیتوب کوردم: جامعنك ایشك آلدنده ئلیگی ناچار واتق یه‌رك آربالر طولی. شولار یاننده ایر کشیلر، قایسی بوکره‌یگان، قایسی یاتقان، قایسی آورو و هر قایوسیده عمومی بر فلاکت اچنده. برسی یانینه باروب صوراشدم:

— «قرداشم، ۋیزا قضاسندن‌مز، بلغارلر کیلدیلرده هر نرسه‌مزنی آلدیلر، ایولرمزنی یاندردیلر، قایولرمزنی اوتردیلر، قاچا آلغانمز باشمزنی آلدقن قاچدق، مینم بر اوغلم قاره طاغ حدودنده صوغشده، برسی ادرنه اچنده محاصره‌ده قالدی،

برسی قومانووه‌ده شهید بولدی، مین شولارنك یدی بالاسن و خاتونلرن آلوب قوتقاردم، مونده کیلدك، آلار مونه شونده مسجد اچنده‌لر. بز کیچه‌گنه آولنك حاللی بر کشیسی ایدك. ایومز، آمبارمز، ایگونمز، کیومنز، یرمز بار ایدی. بوکون ایسه تلانچی‌لك‌گه قالدق، آچ و یالانغاچمز. لکن. الله ملتگه و دولتگه زوال ویرمه‌سون، ملت، دولت صاو قالسه انشاءالله بزلرنی ده قارار..» دی.

شول آراده مصرلی پرنس سعید پاشانك وکیلی ذکی‌بك وابیده‌شلری ایکی آربا ایله جامع ایشك آلدینه کیلوب کوردیلر. آربالرینه قابجق قوپچق تخیلبه‌لر (بر صوم ٦٠ ة لك کموش تنکه‌لر) تویه‌لگان. آلارنی مسجد اچینه کرتدردیلر. ذکی بك ایله الوکدن طانوشلغم بولغان سببلی مین ده آلار برلن مسجد اچینه کردم. أمان یارب، آندەغی منظرەنك دهشتی! عمرده کوز آلدندن کیتارلك توگل.

غایت زور بر جامع شریفنك اچینه مهاجرلرنك خاتون قز، بالا چاغالری طولغان. هیچ ایاق باصار اورن یوق. مژ ایتوب طورالر. هوا بوزوق. هر طرف پچرانغان. آیاق کیوملارن صلیبچه شونده بوربلر، اوطورالر. آلله نی قدر آورو خاتون، قزلر وقارچقلر آه اوروب شونده آیاق آستنده أکغراشوب یاتالر. دورته‌ر بیشه‌ر آیلق صبی بالالرنی بیله‌گانلرده آیاق آستنه طاشلاغانلر. یغلی یغلی. طاوشلری بتکان. شوندوق کچکنه بالالر قضای حاجت ایتوب اوطورالر، خاتونلرنك قایسیلاری تماکی طارتالر. قایسیلاری یغلاشالر، قایو برسی یلده اورسوشالر. خلاصه: قیامت منظرەسی.

ذکی بك وابیده‌شاری آقچه‌لرنی مسجد اچینه طاشوتوب بترگاچ ایکی اوچ یالیتمه‌سیگی کرنه اوزلری بنسه قویدیلر. صکره کتی صادر اوندر مجیلیه آقچه أولەشب چقدیلر. موندن ألوکده کیلوب شولای بر نیچه مرتبه بیرگانلر ایکان. مصرلیلرنك اوتکان طرابلس هم بو بالقان صوغشلرنده تورکلرگه ایتکان یاردەملری فوق العاده کوب بولغان. مصرولیده ایس کتکچ کلمیلر.

بو، مکلرچه بیچاره تورك مهاجرلرینك شول قدر سفیل و پریشان بولوب استانبول طراملری نقطه‌لر دغینه بعضاللره رن بعضی یاوروپا قطعه‌سی غه یلاب آزبلده کیرو چیگولرن کورگانده و ایکنچی طرفندن‌ده وقتیله آزیادن چققان بر اوچ تورکلرنك ۋبانەغه باروب یتوب یاوروپاغه دهشت بیرولرن ایسکه توشورگانده تورکلرنك کوزلرندن قایغولی یاشلر آقماوی ممکن توگلدر.

فی الحقیقه تورکلر آراسنده تورکیه‌نك حاضرگی تأسفلی حالی و بیك خوفلی بولغان استقبالی ایچون قایغروچیلر کوبدر. لکن بوغاریده أیتکانچه، طالع،

توركلرگه شول قدر آرقەسن ئيلەندرگان كه، آلار بر نرسه ايسابلەگانچه فلاكتلر برسى اوستنه برسى ياووب طورالر.

جبل لبنان ايله ارمنستان مسئلەلرى حقندە كيچنلرده آزغنه يازغان ايدم. بو مسئلەلرنك اهميتى حاضر كيتكان صاين آرتا بارا و روم ايلى قطعەسندەغى ماكيدونيا و آرناودلق مسئلەلرى اورنينه بونلر ميدانغه چقاچاغى آكلاشيلادر. ايسكى معاهدەگه بناءً، فرانسوزلر جبل لبنان مسئلەسينه مداخله ايتوب، آنك ادارەسندە مهم اوزگاريشلر (البته توركيه ضررينه) ياصارغه توركيەنى اوكايسز وقتلرندە مجبور ايتديلر. بو اوزگاريشلرنك نتيجەسى جبل لبناننك توركيەگه تعلقى بتودن عبارت بولاچاغى معلومدر. حاضر ايندى فرانسوزلر جبل لبنان «اصلاحاتن» سوريه قطعەسينده ده شامل ايتماكچى بولالر. ديمك: بيروت، شام طرفلرينك وبتون سوريه قطعەسينك توركيەدن آيريلووينه يول آچيلادر. ايكنچى طرفدن ايسه آناطولىنك آلتى گوبيرناسەگى ارمنيلرگه «اصلاحات» ياصالووى آفطونوميالى ارمنستانغه نيگز صالنو ديگان سوزدر. چونكه حاضرگى اصلاحات لايحەسينه بناءً، آنده قويولاچق عمومى بر مفتش توركيه طرفندن آلماشديلا آلمى طورغان بر ذات بولاچق. احتمالكه بونك خرستيان بولووى ده شرط ايتلەجك. يانندەغى مشاورلرى اجنبى خرستيانلر (انگليزلر) بولاچق. ارمنستانغه قويولاچق مأمورلرنى آلار تعيين ايتەچكلر. ارمنستاندن چيولغان ناالوغلرنك كوب قسمى شول ولايتلرنك اوز كيرەكريمه طوتولاچق. محكمەلرده محلى تل معتبر بولاچق. ژاندارم و پوليس تدريجا محلى خلقدن باصالاچق و سائره...

طرابلس، روم ايلى ولايتلرى، آطەلر دشمنلر طرفندن اشغال ايتلو سببلى مكلرچه تورك مأمورلرى اورنسز. آنلرنك عائلەلرى آچ قالديلر. شول قدر آور بر حاللر كيچرلگان وقتده حكومت كيمه بونلرنك معيشتلرن تأمين ايتارگه مجبوردر. بونلر بارده آيمچى مأمورلر بولغانلقدن و كوبسى اوزاق زمان مأموريتلرده بولوب عمرلرن شونده اوتكارگانلكدن حكومت آنلرغه، «اوزكز تلەسەڭز نيندەكز ايندى» ديه آلميدتى. تگيلرنكده صناعت و تجارتگه استعدادلرى يوق. قوللرنده سرمايەلرده يوق. ارمنستان و سوريه مسئلەلرى طاتن توركلر ضرريمه حل اولونسه اورنسز قالغان تورك مأمورلرى دخىده آرتاجق. مونه، شول طريقچه هم حكومت اوستنه هم ملت اوستنه بلالر برسى آرتندن برسى ياووب طورا و ايزگان صاين ايزه بارا.

بونلرغه قارشى نى چارەلر ايتارگه كيرەك، مملكتنى دخىده سوتيله بارودن

قوتقارر ایچون نیشلهرگه کیرهك ؟ تورکلرنك بتون متفکر قسمی حاضر شوندی مسئلهلرنی توشونهلر. لکن بونلرغه جواب طابووی، بونلرنی حل ایتو جیکل اشلر توگللر. بر یاقدن ایسکی عهد نامهلر ایله. ایکنچی یاقدن اقتصاد، تجارت وصناعت جهتلرندن بولغان توشکونلك ایله تورکیهنك آیاقلری قوللری باغلانغان. اول اوزی تلهگانچه اش یورته آلمی، یورترگه ایرك بیرمیلر. تیك طورسه، « نیچون اصلاحات یاصامیسن ؟ » دیب بهیلهنهلر. اصلاحات یاصی باشلاسه هر تورلی فتنهلر وبلالر یاغدور اورنینه یاودریله باشلی. ملتده علوم معارف، حسیات ملیه و آنك نتیجهسی بولغان فدا کارلق بولسه قوتولونك چارهلری تابلور ایدی. لکن، معالتأسف، ملتده زمانه اقتضا ایتکان معارف یوق. بناء علیه، وطنن سویگان بر تورکنك بو مشکلات آلدنده حیران قالوب طورماوی ممکن توگلدر.

۲۱ دیکابره

۲۷

هیجانلی خبرلر. کابینیت آلماشنو مسئلهسی. کامل پاشا. صلح می، صوغشمی کیرهك ؟ صوغش علامتلری.

صوکغی کونلرده استانبول یاخشوق زور بر هیجان اچنده. اولا، خارجیه ناظرینك استعفا ایتو مسئلهسی، صکره مینیسترلر آراسنده اختلاف بارلغی، کامل پاشا کابینیتینك توشارگه مجبور بولاچاغی، « اتحاد و ترقی » چیلرنك یاکیدن اش باشینه کیلو احتماللری، یاش تورکلرنك، حربیه ناظری ناظم پاشانی اوز یاقلرینه آوداروب آلغانلقلری وصدر اعظملقغه اول قویلوب، محمود شوکت پاشانك حربیه ناظری، حقی پاشانك خارجیه ناظری بولاچاغی مسئلهلری هر کوننی اوزدن اوزغه سویلهنوب محاکمه ایتلدی. غزیتهلرده آزراق یازیلوب اوتدی. لکن غیر رسمی صورتده تکذیب ایتله طوردی.

کیچهگنه استانبولده حاضرگی حکومتگه قارشی بر جمعیت کشف ایتلوب شونك اعضالری توقیف ایتلوب باشلاغانلغی شایع بولدی. نیندی جمعیت، نیشلهمکچی بولغانلر، بونلرن حاضرگه قدر بلوچی یوق. لکن: حاضرگی حکومت وطننی خراب ایتدی، ملتنی حقارتگه توشوردی، اگر بونلر اش باشنده قالسهلر

ارمنستانده، سوریه‌ده کبنه‌جك. شول طریقجه تورکیه تیز زمانده بولینوب بته‌جك. بناءعلیه مطلقا بو حکومتنی اوز کارلرنگه نیوش دیوچی برفرقه بتکن ایتکان ایمش.

بالقان حکومتلری وکیللرینك ادرنه ایله آطه‌لرنی مطلق اوزلرینه آلورغه طلب ایتولری و بو خصوصده ۱۰ نجی دیکابرده یورك وکیللرینك صوك جواب بیرولرن تکلیف قیلوب اوتمانوم بیرولری حقلاغی خبر مونده کیجه (۲۲ دیکابرده شنبه کون) طارالوب زور هیجان‌غه سبب بولدی. حاضر هر کم‌نك آوزنده شول‌غنه. کوب کشیلر: یاکیدن صوغش باشلانه‌جقدر. دانا شولای بولورغه تیوش ایدی، یوقسه بو قدر مسخره‌لی شرطلر ایله صلح یاصارغه ممکنمی صوك؟ دیلر. بر نیچه کون اولگی خبرلرگه کوره، ادرنه ایله آطه‌لردن کوسه‌لك تورکیه‌ده قالاچغینه مونده هر کم اشانوب طورا، بلغارلرنك آلای یوغاریدن سویله‌ولری باری قورقتوب کوبره‌ك آلور ایچون‌گنه دایب ظن ایتله ایدی.

شونك ایچونده کیچه‌گی خبر مونده زور تأثیر اجرا ایتدی. اورتا درجه‌ده اولان عمومی خلق یاکیدن صوغش باشلانو احتمالینه شادلانالر، ایندی عسکرمز توزولدی، آنلرنی طویدرو مسئله‌سی یولغه قویولدی، آنا طولی‌دن یاکی و تازا عسکر کوب کیترلدی، نصیب بولسه یوزده طوقسان موفقیت بزنك طرفده‌در، دیلر. یوغاری‌راق طبقه‌نك فکری بشقه‌جه‌راقدر. آلار اولا صوغش باشلانو احتمالینی یراق صانیلر. تورکیه حکومتی تگیلرنك صوراغانلرن بارن‌ده بیررگه، خلقدن، ملتدن طارتنا. تگیلرده اوزلرینك صوراغانلرن آلمی قالورغه اوز خلقلارینك افکار عمومیه‌سندن قورقالر، شولای ایتوب ایکی یاقده اوزلرن نق طورغان کورسه‌ته‌لر و بیك بلکی ایسه‌لرگه، یوروپا حکومتلری صوغشنی یاکیدن باشلاوغه ایکی یاقغه‌ده مساعده ایته‌چك توگل‌لر، بلکه آراغه قاتناشوب کیلشدرو چاره‌لرن طاباچقلردر. اول وقت ایکی طرفده: نی حال ایتیك ایندی یاوروپا دولتلری مداخله ایله بزنی شوکا مجبور ایتدیلر، یوقسه دشمنمزنك کیره‌گن بیرگان بولمز ایدك. دیه اوز خلقلری و ملتلری اوزلرن شونی مجبور کورسته‌ته آلاچقلردر، دیلر.

صوغش باشلانا قالسه بیله بو اش‌نك اتفاق و ائتلاف مثلث دولتلری آراسنده کوتولمه‌گان یاکی واقعه‌لر چغو سببلی گنه بولورغه ممکنلگن، یوقسه حاضر یاکیدن صوغشو ایکی یاق ایچونده بیك اوکایسز، تهلکه‌لی و ضررلی بولاچاغن سویلیلر. چونکه صوغشنی یاکیدن باشلاو ایله، تورکیه‌نك یاوروپا قطعه‌سنده قالغان صوك پارچه‌سی و پایتختده تهلکه‌گه توشکانلگی شیکلی

آزیا ساحللرینده‌ده دشمن‌نڭ هجومی احتمال طوتولا. آنا طولی‌ده ترتیبسزلکلر چغووی، روسیه ایله ایکی آراده نیمرازومینیه باشلانووی. فرانسوزلر طرفندن سوریه‌ده، انگلیزلر طرفندن بغداد، بصره طرفلرنده یاکی مسئله‌لر قوزغاتلو احتمالی‌ده بیك یافندر. بارسنده‌ده بیگردك صوغشنی دوام ایتدرر ایچون کوب آقچه‌غه احتیاج بارلغی وحاضرگی کونلك تورکیه ایچون آنی طابونك قیونلغی معلومدر.

بلغارلرغه کیلگانده: آلارنك عسکرینده غایت بونجوغان، آریغان ایکانلگی، بلغاریانڭده کسه‌سی طاقر بولغانلغی شبهه‌سزدر. شونڭ ایله برابر، صوغش باشلانا قلسه، کیروك مادی، کیروك معنوی جهتدن آڭا جیتدن زور یاردملر بولاجاغی. آنی نیچکده بولسه مغلوب ایتوب قالورغه تلمه‌یه‌چکلری‌ده یاشرون توگلدر. اما اتفاق مثلث دولتلرینك و روماتیانك تورکیه‌گه مادی یاکه معنوی معاونتده بولوناجقلرینه اشانوب اش قیلورلق علامت کورلمی.

مونه شوڭا کوره‌ده، موندغی یوغاریراق دائره کشیلری صوغشنڭ یاڭیدن باشلانماون تلیلر. باشلانا قالسه نتیجه‌سی تورکیه ایچون دخی ضررلیراق بولوب چغوون احتمال طوتالر.

ایندی حکومت دائره‌لرینه کیلسه‌ك: آلارنڭ نی فکر و نی قرارده بولغانلقلرن آچق بلوب بولمی. موندی مهم حاللرنی وقتی یتکانچه یاشرون طوتاچقلری، لکن هر احتمالغه قارشو سیاسی و عسکری حاضرلق کوروب قویغان بولوچیلقلری شبهه‌سزدر. شونڭ ایله برابر، خلق آراسنده شایع بولغان خبرلرگه بناءً کامل پاشا اوزی صوغش طرفنده توگلدر. لکن مینیسترلر آراسنده صوغش طرفداری بر نیچه ذاتلر بار و حربیه ناظری ناظم پاشاده شونلر جمله‌سندندر. حتی کامل پاشا، صوغشنی یاڭیدن باشلاو طرفنده بولغان مینیسترلرنی و ارکان حرب رئیسلرن جیوب: اگر تله‌سه‌ڭز صوغشنی یاڭیدن باشلیق، لکن بتون مسئولیتنی اوستکزگه آلگز، هم شول خصوصده میڭا رسمی بر تعهدنامه بیریگز، دیگان. تگیلر. یاری آلای بولسه احوالگه توشنوب. ایسابله‌شب فاربق، دیب کامل پاشادن ایکی کونلك مهلت صوراغانلر ایمش.

هر نیچك بولسه‌ده صوغش باشلانو احتمالی یاقنلاشسه کامل پاشا کابینیتی‌نڭ اش باشنده قالمایه‌چغی کوتوله‌در. حتی صلح بولسه‌ده، بو صلح تورکیه ایچون بیك ضررلی و حقارتلی بولغانلقدن شونی قبول ایتکان حاضرگی کابینیت‌نڭ خلق قاشنده اعتبار و نفوذی قالماس. بناءً علیه اش باشینه یاڭی کشیلر کیلور توسلی کورینه.

حاضرگى حكومت‌نڭ مروج افكارى بولغان «اقدام» غزته‌سى بيله. كامل پاشاغه اوز اختيارى ايله اورنن طاشلارغه، اوزندن صوڭ كيله‌جك كشى ايله سويله‌شب، آڭلاشوب اشلرنى آڭا تابشررغه تيوشلگنى يازدى. صوڭغى بر نومرنده ايسه: كامل پشا كبى وقتى اوتكن سيكسان يشلك بر قارتنڭ ادارەسينه توزوب طوروومز چارەسزلگدن، آبدراغانلقدندر، دى.

بر ياقدن شولاى. اما ايكنچى ياقدن كامل پاشا اورنندن توشسه يا گيدن پارتيه نزاعلرى باشلانووى، اجنبيلر مداخله‌سينه دخيده كوبره‌ك يوللر آچيلوب توركيه‌نڭ بيك تيزدن ايران حالنه توشووندن قورقولادر. چونكه اول توشديسه هر پارتيه، ياكه اوزلرينڭ منفعت شخصيه‌لرى دائرەسنده برله‌شكان گروهلر حكومتنى اوز قوللرينه آلورغه طريشه‌جقلردر. حالبوكه، حكومتنى اوز قوليده آلوبده دولت‌نڭ نفوذن صاقلارلق. سياستن يوروبه آلورلق حاضرگى كونده هيچ بر پارتيه يوق. اتحادچيلرنڭ خلق قاشنده‌غى حرمت و نفوذلرى كيموگان. ائتلافچيلر ايسه اوز اوزلرن طاراوب بتكانلر. «مجددين»، «اهالى» فلان كبى فرقه‌لر ايسه يالگز قورى اسملردن گنه عبارتدر. بونلرنڭ حاضرگه اعضالريده، نفوذلريده، بر نرسه‌لريده يوقدر.

شول سببلى توركيه خلقى‌نڭ بر قسمى نظرنده هم ياوروپا قاشنده آزمى كوبمى نفوذى بولغان و نيچكده بولسه حكومتنى اوز قولنده طوتوب اويوشدروب طورغان كامل پاشا اش باشندن كيتگلسه خيرلى برنتيجه حاصل بولووندن بيگره‌ك، فنا حاللر ظهورى احتمال طوتولادر. لكن، شولاى بولا طوروبده كامل پاشا كابينيتى اش باشنده اوزاق قالا آلمايه‌جقنه و حتى بو اوزگارتمك تيزدن بولاچاغينه مونده امينلر.

كيچه (٢٢ سنده شنبه كون) باب عالى‌ده مينيسترلر مجلسى بار ايدى. كيچ‌گه طابا كامل پاشانڭ آچولانوب مجلسنى طاشلاب چغوب كيتكانلگى و آنڭ آرتندن ناظم پاشاده مجلسنى طاشلاب چغوب حربيه نظارتنه بارغانلغى شايع بولدى. مجلس بيك طاوشلى بولغان ديلر. مسئله لوندونداغى صلح مذاكرەسى و متفقلرنڭ تكليفلرى حقنده بولغان. بونڭ اوزرينه، كامل پشانڭ استعفا بيرر ايچون طوغرى سراى‌غه كيتديگى سويله‌گانلر ايدى. لكن بو كونگى (٢٣ نده‌گى) غزته‌لرده استعفا فلان خبرى يوق، بلكه كامل پاشانڭ ايسانلگى يرنده بولماغانلقدن. كيچه‌گى مجلسده. وقتندن ايرته‌رەك طاشلاب چغارغه مجبور بولغان. مجلسدن چققاچ ايووينه قايتقان. دوقتورلر بر نيچه كون آڭا

ایووندن چقماسمه قوشقانلر، شونك ایچونده مینیسترلرنك کیگاش مجلسی برنیچه کون گه قدر کامل پاشانك ایونده بولاچقدر، دیب یازالر. کیچه گی کوننی آوستریا سفیرینك باش ترجمانی باب عالی گه ایکی مرتبه کیلوب کامل پاشا و خارجیه ناظرلری ایله کوریشوب کیتکان. باشقه دولتلرنك ایلچی خانه‌لرندن باب عالی گه کیلوب کیتوچیلر بولغان.

یوموشلی کشیلرگه، ادارهٔ عسکریه‌نك رخصتی ایله خادم کوینه وکیلیبولرگه طابا باررغه ممکن بولا باشلاغان ایدی. اوچنچی کون بو امکان بترلدی: هیچ کم گه رخصت بیرلمیه‌جگی ادارهٔ عسکریه طرفندن اعلان ایتلدی. کیچه تیمر یول اداره‌سی خادم کوینه ایلتورگه نرسه‌ده قبول ایتمی باشلادی. آورولر و مجروحلردن بوشاتیلا باشلاغان مکتبلرده‌ده درسلر باشلاتلمی طورا. یاڭیدن کیره‌ك بولولری احتمال طوتولادر.

شونك کبك بر چوق احتماللر بارکه، حاضرگی حالنك یاخشوق هیجانلی بولغانلغن و تلهر تلمه‌س صوغش باشلانو احتمالی بارلغن کورسه‌ته‌در. لکن، احوالنك بولای غیر معین و مبهم باریشی مونده هر کمنی بیك طویدره‌دی. نیده بولسه تیزره‌ك بر نتیجه آڭلاشلسون ایدی، دیلر. بو حال صلح وکیللرنده البته طویدرغاندر. چونکه مذاکره‌نك صوڭغی مجلسلرنده کیتکان صاین عصبیلك اثری آرتا بارمقده‌در. ٢٣ دیکابر.

٢٨

صلح مذاکره‌سی حقنده‌غی فکرلر. هوا بوزولو وصوغش. لطفی فکری بك یاننده. مسلمانلر هر یرده بر توسلی. سیاست و دین نی آیرو مسئله‌سی.

صوغش یاڭیدن باشلانورمی، یوقمی؟ مونه بر آطنه‌دن بیرلی استانبول خلقی‌نك ذهنلرن مشغول ایتکان نرسه شولدر. خلق غزته‌لرنی اوقوب، آنلرده‌غی بر برسینه مخالف ڭلله نیچه تورلی خبرلر و احتماللرنی کورگاندن صولڭ نه ایتوب قالا، نی دیه‌رگه‌ده بلمی. صڭره بر برسندن ضوراشورغه باشلیلر.

نهایت، بالقان حکومتلرینك وکیللری اولتیماتوم بیروب تورك وکیللرندن قطعی بر جواب صوراغاچ ۲۵نچی دیکابرده نیده بولسه ایکی بوقمك برسی آچیق

آکالاتیلا ایندی دیب طورغانلر ایدی. اولتیماتوم ایچون تعیین ایتلگان مدت اوتدی. لکن کمنه اتش اوزولمی قالدی. داغا، اولگی مکتوبلرمده یازغان ایدم: خلقنك آکلی وبوغاز یراق قسمی صوغشنك باشلانوویه الکدانوك احتمال بیرمیلر. بولای صانولاشونی خلق کوزنده حکومتنك جبنیتن صاقلاو ایچون یاصالغان بر حرکت دیب گنه ایسابلیلر، صوغش باشلانسه بیله تورکیه‌نك موفقیتن امید ایته آلمیلر، بلکه دخیده زورراق زیانغه توشوون ظن ایته‌لر ایدی. ایندی مونلی تردد‌لر آرتق اوزایوب کیتکاچ بونلر نظرنده صوغش احتمالی بتونله‌ی بتدی. حتی صوغشنك بولوون احتمال طوبوچی وآنی تلاوچی توبان واورتا صنف خلقنك‌ده حاضر فکری اوزگاره باشلادی. آلارده ایندی صوغش بولماس، خلق بولای صووق قاراغاچ صوغشنی یاکبدن باشلاودنده بر فائده کیله‌چگن امید ایتو چیتن شول، دیلر.

شونك ایله برابر، بالقانلیلرنك اولتیماتوملری اوزرینه صلح مذاکره‌سی وسما کیسلگاندن صوك، تورك وکیللرینك توندوندن قایتاریلوب صوغش باشلانماوغه کوب کشینك کیفی کیتدی. بونی تورکیه ایچون طاغن بر حقارت دیب صانادیلر. چونکه بالقانلیلر مذاکره‌نی بویله کیچکدرو ایله ادرنه‌نك آزوغی بتوب تسلیم ایتلوون امید ایته‌لر. تورکلر آراسنده: «بزنك حکومتده شونی بله طوروب مسئله‌نی هنوز اوزایتورغه راضی بولا، حتی ادرنه‌نی بلغارلرغه بیرر ایچون حکومت آنك تسلیم ایتلووینه بوری فرصت بیره. یوقسه بو کوینچه بیرر گه افکار عمومیه‌دن قورقا» دیب أیتوچیلرده بار.

حکومت طرفداری غزته‌لر ذاتا یاوروپا مداخله‌سن بیك یش ذکر ایتوب ادرنه‌نك بلغارلرغه بیریلوینه یواش یواش افکار عمومیه‌نی حاضرلیلر. اما، «اتحاد وترقی» اویونجسی بلان ارك یازوچی «تصویر افکار» و «ترجمان حقیقت» غزته‌لری: ادرنه کیتسه استانبولده کیتدی دیمکدر، اول وقت استانبولنك بزده قالووی موقتنه بولاچق، ترنجی فرصتده بزنی آندن‌ده قوارهچقلر؛ حاضر قورال آستنده مکمل ایکی یوز مك عسکرمز بولغانی حالده بلغارلرغه قارشی طورا آلماسه‌ق، موندن صوك یاکی عسکر جیوب آنلرغه قارشی طورا آلونی امید ایتارگه‌ده یارامی، دیلر. آطه‌لر مسئله‌سی بیگرده‌ك آور طیولا. اگر تورکیه‌نك آطه‌لری همه‌سیده یونانلرغه کیتسه اول وقت آناطولی‌ده تورکلر قولندن کیتدی گه صانیلر. لکن تلی حاضرگه گریددن بشقه آطه‌لرنك بارسینه‌ده یونانغه کیتووینه مونده اشانمیلر. چناق قلعه بوغازینه هم آناطولی ساحلنه یاقن بولغانلری مطلق

تورکیه‌نلك اوزنده قالاچقدر، دیب کوته‌لر.

بوگون‌گنه طانشلرمدن بر تورك آفیتسری ایله کوریشدم. صوغش‌نلك باشلانوب باشلانماوی حقنده، نی فکرده بولغانن صورادم. «بز صالدات کشی، پالیتیقه‌نی بلمی‌مز، نی وقت قوشه‌لر شول وقت صوغش‌غه باشلیمز. اما هوانلك بو قدر بوزولوویه باقیلورسه صوغشنلك یاكیدن باشلانوون احتمال طوتارغه‌ده یاری!» دی.

واقعا، اوچ دورت کوندن بیرلی استانبولده هوالر بوزولدی. دورتنچی کون ایندی بر طوقتاوسز سیبه‌له‌ب یاکغور یاوا، صووق جیل ایسه، کیچه ٢٦سنده برنچی مرتبه اوله‌رق قار کورندی. لکن بش اون مینوت یاوغاچده أروب بتدی. آلوکلی صوغش وقتلرده شول یاكغور وصووق جیللر بیچاره تورکلرنلك تنکه‌لرینه بیك تیگان، تورك عسکرینلك قریلووینه زور سبب بولغان ایکان. قاره دیگزده «مدینه» طرفلرنده، تورك قنوطی قوری‌نده عسکر توشورر گه اوچ کون ماتاشقان، لکن قاطی جیل و طولقون سببلی موفق بولا آلماغان، ئلله نی قدر نرسه‌لری صوغه توشوب ئرەم بولغان. نی وقت متارکه بولدی، هوالر غایت توزه‌لدی، جلی جای کونلری کبك بولدی. ایندی یاکیدن متارکه أوزیلوب صوغش احتمالی سویله‌نگان وقتلرده ینه‌دن هوالر بوزولووی، عەدتا طبیعت‌نلك بیله تورکلر ضررینه یوروگانلگی توسلی کورینه. آفیتسرنلك أیتکانی‌ده شولدر.

هوالر بوزولونلك عسکر احوالینه زور تأثیری بارلغی شبهه‌سزدر. چتالجه و کلیبولی اطرافنده ایکی یوز مکدن آرتق تورك عسکری طورا. هر نه قدر چاترده فلانده بولسه‌لرده اوستدن یاكغور، آستدن یووشلك وآیاق آستی پچراق بولو بونلرنلك حاللرن مشکل‌لشدره‌در. آنلرغه آزق یورتو مسئله‌سیده چیتن‌له‌شه. صووقنلك ایسانلك‌گه کوب تأثیری بارلغی شبهه‌سزدر، شول سببلی صوك کونلرده استانبول خسته خانه‌لرینه کیتریله طورغان آورو عسکرلر و مهاجرلرنلك صانلری درحال آرتوب کیتدی. ئلی صوغش باشلانماغان تقدیرده شول تورلی، اورنلرده‌غی آورو ومجروح صانلاتلر بارسنده استانبول خسته‌خانه‌لرینه جییلوب بتکاچ بونلرنلك صانی یوز مکلرده ایربشور دیب حساب ایتلر ونوکا کوره اوین‌لر حاضرلیلر. دارالفنون بناسنده حاضرگی حالده ٥٠٠دن آرتق مجروح و آورولر یاتا. هر نه قدر بونلرنی بوشاتوب دارالفنون درسلرن باشلارغه قرار بیرگان بولسه‌لرده بو یل‌غه بونلك بولووی بیك شبهه‌لیدر، حتی ئلی دارالمعلمین و اعدادی‌لرنی‌ده خسته‌لردن بوشاتوب درسلرنی باشلی آلمیلر.

کیچه «تنظیمات» غزته‌سینڭ صاحبی لطفی فکری‌بك ایله مصاحبت ایتدم. لطفی فکری‌بك برنچی پارلامنتده «درسم»دن دیپوتات ایدی. اوزی عالی آبرازاوانیه‌لی بر ذات اولوب، استانبولنڭ معروف آدواقاتلرندندر. بو ذات «اتحاد وترقی» پارتیه‌سینه غایت دشمن اولوب، بتون سعی و اجتهادی آنلرغه قارشی حرکت ایتودن وآنلرنی یمرگه طریشودن عبارت ایدی. شونڭ ایچوندر، اول، پالقاونیك صادق بك طرفندن وقتیله «اتحاد و ترقی»گه قارشی یاصالغان و اعضالری روم، بلغار، عرب، آرناود، کورد کبی تورلی ملتلردن عبارت بولغان «حریت وائتلاف» پارتیه‌سینڭ ایك اتلکلی اعضالرندن برسی بولدی واوز مسلکلرن ترویج ایچون بر نیچه یللر بیرلی کوندالك کچکنه بر غزته چغاروب کیله. «اتحاد وترقی» حکومتی وقتنده غزته‌سی بیك یش یابلا و یابلغان صاین باشقه اسمده چغارا بارا ایدی. ئلی حاضرده «تنظیمات» اسمنده چغارا طورغان غزته‌سن حکومت یابدروب اوزندن ٥٠ لیرا اشتراف توله‌تدی. سببی: عسکر حرکتی حقنده یازلماسقه تیوشلی بر نرسه‌نی یازوویدر. شول سببلی اول حاضر غزته‌سن «تضمینات» اسمنده چغارا باشلادی.

لطفی فکری‌بك تورکلر آراسنده یاخشوق شیان دقت بر سیمادر. آنڭ اوزینه اخلاصی بیك شدب. اوزن بیك یاوروپاچه ایسابله‌وچیلردن صانی. دینی مسئله‌لرده حریت طرفداری. تورکیه‌نڭ اداره وسیاست مسئله‌لرنده مطلق عدم مرکزیت (ولایتلرگه کیڭ حقوق بیرو) طرفداری. خاتونلرغه حقوق بیریلو وآنلرنڭ حاضرگی روشده قاچریموب معتدل طونولماولری طرفداری. تورکیه‌نڭ باشــقه غزته‌لری هر کون صاین باش مقاله‌لرینی یاوروپا سیاستنه، پوانقاره نطقنه، گروی فکرینه برخنولد سوزلرینه دئر یزدقلری حالده، لطفی فکری‌بك اوز غزته‌سینڭ باش مقاله‌سینه اوز فکرینی، اوز توشونچه‌لرینی یازا. مثلا: اوزینڭ مینیستر بولورغه تله‌ب تله‌ماوندن، تورکلرنڭ اوزلری آراسنده‌غی اختلافلردن. استانبولده حیث یوقلغان وسائر شوندی نرسه‌لردن بحث ایته.

آنگاری «اتحاد وترقی» جمعیتلرنڭ باتلیچه اویانلری. «نور عثمانیه» یاننده‌غی شرف افندی سوقاغنده اولوب ٣١ مارت واقعه‌سی وقتنده «طنین»نڭ یاغروم یاصالغان مطبعه‌سی. اداره خانه‌سی. «اتحاد وترقی» قلوبی بولغان بیك زور و ماتورعنه بناده شونده ایکان. وقتیله اعدی ممذکتنڭ ایڭ منور. ایڭ فعال بر قسمی بولغان اتحاد و ترقی جیلرنڭ آوز آچوب طوردقلری و وطننڭ

سعادت و استقبالی ایچون کیك پلانلر قوردقلری بو محتشم بنانك اچنده حاضر، آوروب حالدن طایغان، یوزلرنده قان بتوب چیره‌لری صارغایغان خسته‌لر و مجروحلر اکثر اشوب یاتالر. قلوبنك اولگی حاکم و صاحبلری بولغان جاهد و جاویدلر ۋیانه‌ده، اسماعیل حقی بابان زاده‌لر بروکسل‌ده یوریلر، ازمیر مبعوثی عبدالله و سائرلر استانبول ادارهٔ عرفیه حبسخانه‌سنده یاتالر و آلارنك فکر و مطلبلرن یورتوچی محمود شوکت پاشانك حاضر اسمیده یوق. استانبولده بولسه‌ده آنك فایده ایکانن‌ده بلمیلر. دنیانك اوزگاریشلری شول قدر زور و نیز بولا ایکان.

ائتلافچیلر ألوك اتحاد و ترقی چیلرنی «شرف افندی سوقاغی کشیلری» دیب کنه یوروته‌لر ایدی. موبه حاضر لطفی فکری بكنك اوز اداره خانه‌سیده شوشی شرف افندی سوقاغنده ایکان. باروب کار توچکه‌منی بیرگاچه میی. اوز بولمه سینه قبول ایتدی. مین آنك بله‌ن موندن ألوك بر یرده اوچراشوب طانشقان و بر قدر سویله‌شکان. لکن طاغن اوزاغراق سویله‌شورگه بولوب آیرلغان ایدك.

لطفی فکری بك ۳۵ یاشلر چماسنده گوزه‌ل گنه قیافتلی بر آدمدر. مین کرگانده یاننده ایکی کشی بار ایدی. مینی آلار بله‌ن طانشدردی. ایکیسیده غزته محررلرندن ایکان. اوته‌دن بیرودن و صلح مذاکره‌سی مسئله‌سنده دائر بر آز سویله‌شکاندن صوك مین لطفی فکری بك دن تورکیه‌نك موندن صوکغی حالی حقنده اوزینك نی فکرده بولونغانلغن و مملکت‌نك، قولده قلغن قسمن سلامت بر بولغه قویار ایچون تورك ضیالیلرینك وسیاسیلرینك نیلر توشونگانلك لرن صورادم.

– «افندم، بر کره کوز صالیگز، دنیانك هر طرفینه. قایوغنه برده مسلمانلر بار ایسه آنلر علوم و معارف‌ده، تجارت و صنایع‌ده، ترقیات فکریه‌ده اوزلرینك کورشیلری بولغان باشقه ملت و باشقه دین اهللرندن آرتده‌لر. مونی انکار ایته‌ر اورن یوق. آنلرنك بو آرتده‌لقلرینه سبب. ایتوب شمالده، یاکه جنوب‌ده بولنوارن وباخود یاوروپاده، آفریقاده، آزیاده یاشاولرن کورسه‌ترگه ممکن توگل. چونکه بارسیده بر توسلی. گویا بر قالبدن چققان توسلی بارسیده بر فکرده‌لر. بو حالده بونلر آراسنده مشترك عمومی بر سبب ئزله‌رگه کیره‌ك. اول مشترك نرسه نسل و قان قرداشلغی، یاکه تل و ادبیات برلگی توگل. چونکه بو جهتلردن بونلر آراسنده کوب فرقلر بار. بونلر آراسنده عمومی مشترك بولغان نرسه یالگز دین گنه‌در. لکن اسلام دینی فی حد ذاته ترقی و تمدن‌گه مانع توگل، بلکه آنی قوتلیوچی بر شریعتدر. بو حالده. ترقی که

مانع بولغان نرسه بوده ن ئه صوڭغى دن موسلمان بر طاقم فكرلر و حكملر و تورلى كشيلر طرفندن باصالغان تفسيرلر و شرحلر بولوب قالادر. حاضرنده ايسه دين اسلامنى تمام تميزلەب ايسكى صفتنده قايتارو ايله اوغراشورغه فرصت مساعد توگل، وقت يوق. كورشيلرمز بزنى طاپتاب اوزوب كيتەلر. بناءً عليه بزگه بولك آشغچ حركت ايتمى يارامى. بونك ايچون ايك جيكل و مناسب طريق سياست ايله دينى بر برسندن آيرمقدر. عالم اسلامنك حاضرگه قدر ترقى ايته آلماوينك سببى شول ايكيسن برگه بوطاب قاتناشدروب يورتولرندندر. اگر سياست و اداره اشـلرينه دين قاتناشدرلماديسه مسلمانلر درحال ترقى و تمدن يولينه كرەچكلردر، مونده اصلا شـبهه يوقدر؛ نصل كه خرستيانلرده و باشقه ملتلرده سياست اوز يولى برلەن، دين اوز يولى برلەن بارا، هر ايكيسنده اوزلرينك اعتبار و نفوذلرن يوغالتميلر و بر برسينه مانعده بولميلر».

لطفى فكرى بك‌نك بو سوزلرينه قرشى مين: خرستيانلق يالـڭز اخلاقى بر دين اولديغى حالده، اسلاميتنك سياستگه، تجارتگه، عائله معيشتينه وحتى شخصلرنك خصوصى احوالينه قدر زور تعلقى بولغانلغن، بناءً عليه سياست و اداره مسئلەلرى ايله دين اسلامنى بر برسندن آيرو چيتن بولاچاغن وآيروغه قاراغانده آنى تميزلەو و اصلاح ايتو بلكه تيزرەك ممكن بولاچاغن سويلەدم.

لطفى فكرى بك كينه اوز فكرنده ثابت قالوب: «ايك آخرده بولورغه تيوشلى نرسه كينه شـول آيرودر. آكا ئلله نيندى ئەيلەنچ يوللزدن باروب چققانچه طوپ طوغرى باررغه و هر نه قدر آور بولسەده طوغرى شول مقصدنك اوزينه خدمت ايتارگه كيرەك. حاضر آز بولسەده اسلام دنياسنده اويانو باشلاغان، بو فكرنى آڭلاوچيلر و آڭلاتوچيلر هر طرفده طابلور، مونه شول كشيلر آريمى طالمى خدمت ايتسەلر موفقيت كوريەچكلرنده شبهه يوقدر» دى. هم ده لطفى فكرى بك‌نك فكرنجه بتون ملتنك برطيسى بولغان اسلام خاتونلرى حقوقسز، حريتسز قالمقچه، آنلر دورت استينا آراسينده يبلوب آصرالمقچه، يعنى كاودەنك يارطيسى پاراليچ بولوب طوردقچه مسـلمانلرنك ترقيسى، معيشت و حيات ميدانينده ياوروپاليلر ايله مقابله ايته آلولرى هم آنلر آراسنده ياشى آلولرى ممكن توگل. آنلر تدريجا ايزيلەچكلر و بتەچكلردر.

لطفى فكرى بك آلوك «حريت و ائتلاف» پارتيەسى طرفدارلرندن اولوب آكا بيك نق خدمت ايتديگى حالده، كوبدن توگل اول پارتيەدن چغوب «مجددين فرقەسى» اسميله اوزى ياڭى بر فرقه تأسيس ايتارگه

کریشوب اوزینك غزته‌سنك کیچنلرده شونك پروغرامن اعلان ایتکان وپروغرامی نك مهم ماده‌لرندن برسیده تورکیه‌ده حکومت جسمانیه ایله حکومت روحانیه‌نك آیریلووی مسئله‌سی ایدی. یعنی لطفی بك‌نك فکرینه بناء، تورکیه سلطانی صرف دنیاوی و سیاسی بر پادشاه اولوب، آنك خلیفه‌لك صفتی حکومت و اداره مسئله‌لرنده هیچ بر رول اوینامسقه وخارجده‌گی اسلاملرغه‌ده آنك دینی ومعنوی بر تأثیری بولماسقه تیوشدر. اگر شوشی اساس قبول و رسما اعلان ایتلسه اوز قول آستلرنده کوب مسلمان خلقی بولغان یاوروپا دولتلرنده‌ده پانیسلامیزم فلان شبهه‌لری بتوب آنلرنك تورکیه‌گه یاخشی کوز برله‌ن قاراولرن امید ایتارگه ممکن بولاچقدر.

لطفی فکری بك‌نك بو فکری اساسلی بر مسئله ایکانلگنده شبهه یوق. لکن، بونك ایچونده کوب وقت کیره‌ك. یاپونیاده، بلغاریاده ۲۰-۳۰ سنه اچنده اشله‌نگان اشلرنك تورکیه‌ده آلای تیزگنه اشله‌نووی ممکن توگل‌لگی میدانده‌در. لطفی بك‌نك خاتونلرغه حقوق و حریت بیرو فکری بیك فائده‌لی هم پراکتیچنی بر اش اولوب، تورکیه‌ده شول فکرگه خدمت ایتوچیلر، نی قدر کوب بولسه تورتلرنك سعادتنه شول قدر زور یاردم ایته‌چکلری شبهه‌سزدر. مصرلی مرحوم قاسم امین بك‌نك خاتونلرغه حریت بیرو تیوشلگی حقنده یازغان اثری وقتیله تورکچه‌گه ترجمه ایتلوب استانبولغه کرتله باشلاغاچ، بر طاقم علمانك طاوش کوتاره باشلاولرینه بناء، «اتحاد وترقی» حکومتی آنی منع ایتکان ایدی. لطفی فکری بك حاضر شونی «حریت نسوان» عنوانی ایله اوزینك «تضمینات» غزته‌سنده فیلیه‌تون صورتنده نشر ایته بارادر.

۲۷ دیکابر.

٢٩

تورك اوجاغنده

موندن بر يل ياريم قدر آلوك تورك ياشلرى «تورك اوجاغى» اسمنده رسمى بر جمعيت آچقانلر. جمعيتنك مقصدى: توركلرنك ملى تربيه لرينه و آنلرنك علمى، اجتماعى، اقتصادى جهتلردن ترقيلرينه، تورك جنسى نك و تورك تلى نك تكملنه طريشمقدن عبارتدر. بو مقصدينه ايريشور ايچون جمعيت «تورك اوجاغى» آدلى قلوبلر آچوب درسلر، قونفرانسلر بيرهچك، ادبيات مجلسلرى ترتيب ايتهچك، كتاب و رساله لر نشر ايتهچك و مكتبلر آچاچق در. جمعيت نك تعقيب ايتديگى مقصدلرندن بريده: توركلرنى بايتورغه طريشو اولوب. بونك ايچونده جمعيت نك ادارهسى هر تورلى هنر و صنعت ايهلرى برلن كوروشوب طانوشهچق، سوداگرلك و ايگونچى لك جهتلرنده تشويق و ترغيبلرده بولوناچق، بو خصوصلرده مادى و معنوى ياردم ايتارگه طريشهچق، توركلر آراسنده ياڭى شركتلر ياصالوغه. ياڭى تجارتخانه لر آچيلوغه اجتهاد ايتهچك.

«تورك اوجاغى» خالص ملى واجتماعى بر جمعيت اولوب سياست اشلرينه هيچ وقت قاتناشمايهچق وسياسى فرقهلرگه خدمت ايتميهچكدر.

نظامنامهسينه بناءً، جمعيت اعضالرى يالگز توركلردن عبارت بولورغه تيوش. هر آيده ايكى غروش (١٦تين) تولهب طوروچيلر حقيقى اعضا بولالر. توركلك گه وتورك اوجاغينه زور خدمتلرى تيگان كشيلرنك فخرى اعضا صايلانولرى ممكندر. نظامنامه نك باشقه مادهلرى على العموم جمعيتلرده بولغان قاعدهلر وترتيبلردن عبارتدر.

توركلك فايدهسينه طريشو قصديله آچلغان بو جمعيت گه تورك ياشلرندن وضياليلرندن بر قسم خلق بيك ياخشى قاراغانلر. بر يل اچنده يدى يوز قدر كشى اعضا بولوب يازلغانلر. اعضالقغه يازيلوچيلر آراسنده دوقتور، آدۋاقات، محرر. اديب كبى تورلى صنف و مسلك گه منسوب آدملرده كوب بولغان. جمعيت اوزينك مقصدينه خدمت ايتو بولينده ياخشى غنه كرشكان ايكان. لكن، توركيهنك همه اشلرين طوقتاتقان حرب ايلسى وبالقان صوغشلرى بو جمعيت گهده تأثير ايتوب، باياق مدتدن بيرلى «تورك اوجاغى» اوزينك خدمتلرين ادا اينه آلمى طورغان.

آقچوره اوغلی یوسف بك.

ایندی یمن، آرناود اختلاللری وطرابلس؛ بالقان صوغشلرینك نتیجه‌سنده تورك عنصری جاهل وفقیر بولونلغی خبرلری بیگره‌ك آچق کورلگاچ «تورك اوجاغی» اوزینك مقصدینه تیزره‌ك و تفرااق خدمت ایتونی تیوش طابوب یاکیدن اشکه کرشکان. علمی وادبی جیولشلر یاصاب قونفرانسلر بیرورگه باشلاغان.

مونه شوشی «تورك اوجاغی»، هلال احمر خدمتنده بولنو یاکه آڭا یاردم

ایتو ایچون کیلوبده موندا استانبولده بولونغان هم مونده سودا ایبوب طوروچی مسلمانلر شرفینه کیچه‌گی کون بر چای ضیافتی یاصادی. ضیافت‌گه، قریم مسلمانلری طرفندن هلال احمرگه اعانه کیتروچی امیر حسن آغابکروف، رستم افندی

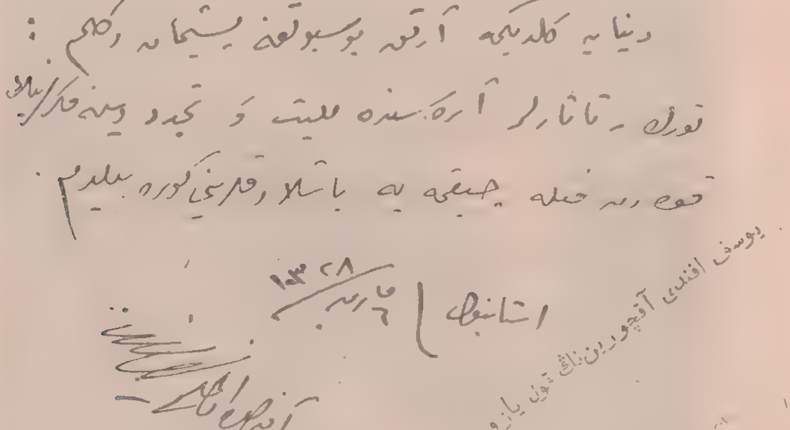

یوسف افندی آقچورین‌نڭ تون یازووی.

پارپه توف، مونده هلال احمر خدمتنده بولنوچی کبیر بکر، شریف احمدجانف، فاتح رحیمی افندیلر، شمال تورکلری معتبر اننددن اولوب مونده طوروچی عبدالرشید افندی، احمد بك آغایف و علی بك حسین زاده، احمد صائب بك همده حاجی اسماعیل افندی آبدوشف و حاجی امیر حسن افندی بکروف شیکللی بر نیچه معتبر سوداگرلر دعوتلی اولدیغی کبی، تاتار غزته‌لرینڭ مخبرلری صفتیله علی اصغر افندی کمال ایله مینده چاقرولی ایدك.

تورکلرنڭ یاش و فکرلی بر قسمی طرفندن، بیوك بر ملی مقصد ایله آچلغان بو جمعیت‌نڭ اعضالری ایله کوریشو، تورکیه‌نڭ بو کبی آور بر حاللر کیچرگان وقتنده آنلرنڭ نی فکرده بولونغانلقلاری حقنده آز بولسه‌ده بر فکر حاصل ایتو ایچون بو دعوتنی مع‌الممنونیه قبول ایتدك. بز بارغانده مجلسده یکرمی اوتوز قدر کشی بار و«اوجاق»نڭ رئیسی («افهام» غزته‌سینڭ مدیری) فرید بك و آنڭ معاونی یوسف آقچوره بکلرده شونده ایدی. بزنی شونده‌غی تورکلر ایله طانشدردیلر. بونلر آراسنده دارالفنون مدیری سامی بك، دوقتور عاقل مختار بك، تربیهٔ بدنیه مکتبی معلمی سلیم سری بك، «تورك یوردی» مجموعه‌سی محررلرندن کاظم نامی بك وباشقه‌لر بار ایدی.

«تورك اوجاغی» نك بناسی دیوان یولنده اوچ قاتلی گوزەل بر ایودەدر. شونده جمعیت نك کتبخانه و قرأتخانەسی، قونفرانس زالی، مجلس بولمەلری بار.

چای ضیافتی باشلانغاچ جمعیت نامندن رئیس معاونی یوسف بك قصقه بر نطق سویلەب قوناقلرغه «خوش کیلدیکز!» دیدی. تورك مجروحلرن قاراو و آنلرغه اعانت ایتو ایچون اوزاق یرلردن کیلگان تورك قرداشلرگه تشکر بیان ایتدی وبا خصوص تورك قرداشلریمك قانلی یارەلرن صرمق ایله مشغول بولغان. لکن محض عادت اقتصاسی سببلی حاضرگی مجلسده آرامزده بولونا آلماغان رقیه، مریم و کلثوم خانملرگه جمعیت اسمندن رحمت ایتدی. جمعیت اعضالری بر آوزدن آنك فکرن تأیید ایتدیلر و مذکور خانملرگه جمعیت نك تشکرینی یازوب یباررگه اوتندیلر.

بوڭا قارشی مین بر نیچه سوز ایله، بز مسافرلرگه بولغان التفاتی ایچون «اوجاغ» غه تشکر بیان ایتدم. «تورك یوردی»، «تورك اوجاغی» کبی ملی و عالی مقصدلرغه خدمت ایتوچی مؤسسەلردن تورکلرنك استقبالی ایچون کوب فائدەلر مأمول بولدیغنی. حاضرنده تورکیه سیاستا مغلوب بولسەده آڭا قاراب حمیتلی یاشلرنك مأیوس بولولری جائز بولمادیغنی. قضا و غلاکتلرنك بر ملت باشنده دائما قالمایەجغنی. اگر اوجاقچیلر ویوردچیلر اوز مسلکلرنده نق غیرت ایتسەلر ثمرەلری تیز کوریله باشلایەجغنی، روسیه مسلمانلری آراسنده تجارت، صناعت، زراعت خصوصلرنده بایتاق ترقی کوریله باشلاوی تورك قوملرنده استعداد بارلغینه دلیل اولدیغنی عرض ایتدم.

سلیم سری بك «تورك اوجاغی»نك ایك مهم وظیفەلرندن برسی بالالرغه تربیهٔ بدنیه بیرو. ایك الوك ملتنك بدنن سلامتلەندرو، صوڭره سلامت عقلنی سلامت بدنده ئزلەو تبوش ایکانلکنی وبوندی جمعیتلرنك یاورو پاده وباخصوص انگلترەده بیك کوب فائدەلری کورلگانلکنی بیان ایتدی.

صوڭره عبدالرشید افندی بر نطق ایراد ایتوب، بالالر ایچون تربیهٔ بدنیه لازم ایسەده، بوندی جمعیتلر ومؤسسەلرنك یاورو پغه و انگلترەگه تقلید ایچون گنه یاصالماوی، بلکه تورك لرنك اوز احوال ملیه و اصول معیشت لرینه موافق روشده ترتیب ایتلولری وبوندی کیرەکلی نرسەلر تورك متفکرینی نك اوز باشلرندن چغووی تیوشلیگینی، حاضرگه قدر ده تورکلرده هر نرسه یاورو پاغه تقلید یوزندن گنه یاصالو سببلی هیچ بر خیرلی نتیجه بیرمەدیگنی. یاپونلر اوزلری ایساپلەب،

احمد بك آغايوف

اوزلری توشونوب ياصاو سببلی اوز حاللرن توزه‌تو يولنده بيك كوب ترقی ايتديكلرينی سويله‌دی.

دار الفنون مديری سامی بك: حاضرگی مغلوبيت سببلی تورك ياشلرينڭ مأيوسيتكه توشماولری، بلكه سعی و غيرتلرن دخيده آرتدروب، ملتنی ترگزرگه طريشولری لازم بولغانلقنی سويله‌دی و احوال سياسيه‌جه توركلرنڭ

حکومات اسلامیه نك اضمحلالنی بالخاصه
اوچ صنف حاضرلامشدر: حکمدارلر، علما
و ادبا: حکمدارلر - عدالت و فعالیت یرینه
ظلم و عطالتی؛ علما حقایق دینیات اسلامیه
یرینه خرافات و سفسطه‌یی، ادبا ایسه
فضیلت و حسنات یرینه تجسس و تردیاتی
اعتیاد و استغنام ایده‌رك اهالی‌یی ظلمه
جهالته و تدنیاته آلشدیرمشلردر

احمد آغایف

احمدبك آغایف نك قول یازووی.

حاضرگی حاللرندنده آرتوغراق اوکغایسزلقغه توشکان، لـکن سعی و غیرت سایه‌سنده کینه اوزلرن قوتقارغان ملتلر بولغانلقغه تاریخدن بر نیچه مثاللر کیتردی.

صکره احمد بك آغایف اوزون و مهم بر نطق سویله‌ب حاضرگی حاللرگه متعلق کوب نرسه‌لرنی ایضاح ایتدی.

شونی‌ده ایتوب اوتیم‌که: آلوك روس دار الفنوننده اکمال ایتکان، صکره اون یل قدر پاریژده طوروب تحصیل علوم ایتکان احمد بك آغایف اوزینك قوهٔ قلمیه‌سی، وسعت فکریه‌سی جهتندن بیك ممتاز و نادر بر ذاتدر. روسچه‌ده نه قدر گوزل یازغانلغن وآنك یازولری نه قدر سویلوب اوقولغانلغن تعریف ایتوب

طورغه حاجت یوق. آنی روسیه مسلمانلری اوزلری بله‌لر. ایندی مونده کیلوب آنك، فرانسوزچه یازغانلرن اوقی باشلاغاچ و اوقی طورغان کتبلر ایله سویله‌شکاچ آنك بو تلده‌ده شولایوق. بلکه روسچه‌سندن دخی آرتوق ماهر ایکانلگینه مننده قناعت حاصل بولدی. تورکچه یازوده‌ده بیك ترقی ایتکان. «ترجمان حقیقت» غزته‌سنده هر کون یازغان باش مقاله‌سی هر کم طرفندن بیك سویلوب اوقولا. داتا «ترجمان حقیقت» نك یاشاوینه ایك زور تأثیر ایتوچی نرسه‌ده شول آغایف مقاله‌لریدر.

آغایف طرفندن مجلسده سویله‌نگان نطق‌نك خلاصه‌سی بوندن عبارتدر:

— «حاضرگی یاش تورکلرنك ایتکان بتون خدمتلری کمال‌لر، مدحت‌لر، عبدالحق حامدلر طرفندن تعقیب ایتلگان ایدیال‌نی فعلیتکه چغارودن عبارت بولدی. آنلرنك تعقیب ایتکان ایدیاللری‌ده تخریب یعنی استبدادنی یمرو و سلطان حمید اداره‌سندن قوتولودن عبارت ایدی. آندن صوکغیسی بوشلق، قاراکغولق ایدی. چونکه استبدادنی یمرگاندن صوك نیشله‌و حقنده معلوم و معین بر پلان قورولماغان، بتون قوت و غیرتلر شول استبدادنی یمرو مقصدینه‌غنه حصر ایتلگان ایدی. استبداد یمرلدی. سلطان حمید اداره‌سی بترلدی. لکن شونك صوکندوق یاش تورکلر بوشلقغه، قاراکغولقغه کیلوب چقدیلر. قایسی یاقغه باررغه تیوشلکنی کورسه‌توچی یاقطی بر فنار (ملی بر غایه) موجود اولمادیغندن یاش تورکلرنك تورلیسی تورلی یاغه کیتوب آداشدیلر. آراغه نزاع و اختلافلر توشدی. تورکیه‌نك ضعیفلنوون و بتریلوون کوتوب طورغان بدخواهلر بو فرصتدن استفاده ایتوب بتون قوتلری ایله آنك صرریمه طرشدیلر. نهایت، آنك باشینه شوشی قدر فلاکتلر کیلدی. لکن بو صوغشلرده جیکلگان نرسه تورکنك توگل، عثمانلی‌لق‌در. حاضرگه قدر دولت عثمانیه و ملت عثمانیه دیب یوروتلگان نرسه‌لر تورك، عرب، ارمنی، آرناود، کورد، روم، لاز، مسلمان، خرستیان، مجوسی کبی تورلی ملتلر و تورلی دینلرگه منسوب خلقلرنك، یاکه آتاسی آرناود، آناسی چرکس، یاخود آتاسی انگلیز آناسی عرب بولغان قوشومته و جیبستقلرنك هیئت مجموعه‌سندن عبارت ایدی. مملکتنی اداره ایته بلماوچی‌لر، وطن باشینه بلا کیتروچیلر، بو صوغشلرده جیکلوچیلر موند، شولاردن عبارت بولغان حکومت عثمانیه‌در. تورك حکومتی توگلدر. تورکلر صاو بر خلقدر. آلار جریمه‌گان. حکومتنی آلار اوزلری مستقل اداره ایتکان بولسه‌لر البته دولت باشینه بو بلالر کیلمه‌گان بولور ایدی. نیته‌کم، صوغشنك

آخرینه طابا آنا طولی‌دن خالص تورك عسکری کیلوب یته باشلاغاچده چتالجه‌ده بلغارلرغه قارشی نیندی مظفریتلی موفقیتلر کورسه‌تلدی. تورکلرنك بارلق خطاسی بر برسن یاراتماغان، بر برسن آکلاماغان و آکلاشورغه تله‌مه‌گان شول قدر کوب خلقلرنك هیئت مجموعه‌سینه بر دولت و بر ملت اسمی بیروب یوروده و شونلرغه اشانوب صوغش باشلاوده بولدی. لکن تجربه کورسه‌تدی که. تورکیه منفعتن تورکلرگنه سویه‌رگه ممکندر. بو حالده کماللر، مدحتلر طرفندن تعقیب ایتلگان ایدیالك صوکغی یاغنده‌غی بوشلق‌نی طوترر ایچون آنده بر نرسه قویارغه، آنی یاقطورتر ایچون بر فنار یاندررغه کیره‌ك. آنده قویولاچق نرسه و آنده یاندریلاچق فنار ایسه تورکلك گه خدمت. تورکلك فائده‌سنه طریشودن عبارت بولورغه‌غنه ممکندر. مونه شوشی خدمتلرنی ادا ایتارگه‌ده «تورك یوردی». «تورك اوجاغی» کرشکانلر. بناءً علیه، بونلرنك تورکلك استقبالی ایچون زور خدمتلر ایفا ایتارگه موفق بولاچقلرنده اصلا شك و شبهه یوقدر. تورکلرنك حیات‌غه نی قدر استعدادلری بارلغی، شمال تورکلرینك تجارت ومعارف یوللرنده‌غی ترقیلری ایله معلومدر. احتمالکه. حاضرگی احوال نتیجه‌سنده تورکیه‌نك سیاسی حیاتنه کوب نقصانلر کیلور. لکن بوکا قاراب تورکلك گه ضرر کیلماس، بالعکس آچی تجربه‌لردن عبرت آلوب اویانور، هیچ شبهه‌سز اولگی‌دن زیاده حقیقی حیات یولینه کرر. شونك ایچونده تورکلر مأیوس بولورغه توگل، بلکه اولگی‌دن زیاده غیرت ایله اشکه کریشورگه تیوش‌در». —

احمد بك آغایف مسئله‌نی بیك آچیق تحلیل ایتوب و مثاللر کیتروب سویله‌دگندن مجلسکه بیك گوزه‌ل تأثیر ایتوب روح بیردی. صکره، دوقتور عاقل مختار و کاظم نامی بکلر کینه تورکلرده ملی محبت و تورکلك روحی بولنونك تیوشلگی و حاضرگه قدر آنلرده شونك بولونماوندن کوب فلاکتلر کیلووی حقنده بیاناتده بولوندیلر.

واقعا. حاضرگه قدر تورکیه‌نك اداره‌سی خصوصنده اسلامیت. عثمانلی‌لق. تورکلك اساسرندن هر برسی تورلی وقتلرده تورلیچه تجربه ایتلوب قارالمش. لکن برسی اوزرنده گنه تقرر ایته آلماینچه برسندن برسینه کیچلوب یورولدگندن بارسیده ضعیف قالمش و برسیده دولت اداره‌سینه اساس بولورلق روشده طامر جایا آلمامشدر. یوسف بك آقچوره جنابلرینك «اوچ طرز سیاست» نام رساله‌سی بو خصوصلرنی غایت اساسلی صورتده ایضاح ایتمکده اولدیغندن. واقف بولورغه تله‌گان کشیلر شونی اوقورغه تیوشدرلر.

۲٤ دیکابر.

۳۰

آورولر. مسجدلر. مهاجرلر. هنددن، آمریقادن و مصردن اعانه‌لر. روم ایلی ده ظلملر.
کوردلر. روسیه‌گه یاقنلاشو فکری. وقف اشلری. مرحوم احمد مدحت حقنده.

استانبولده وبا آزایدی. هر کونلك آوروچیلرنك صانی ۸ـ۱۰ غه، أولو چیلرنك صانی ۲ـ۳ گه توشدی. زور جامعلرده آورو عسکرلرنی آندن جغاروب قایسن قایا اورنلاشدروب بتردیلر. کوبسی تریلوب مملکتلرینه یبارلدی. بعضیلریده یاکادن عسکر صفنه کوندرلمشلردر. لکن، بونلر اورنینه جامعلرنك کوبسینه، دشمنلر قولینه کیچکان یرلرده‌گی مسلمان مهاجرلر اورنلاشدرلدی. خاتون قز، بالا چاغالر بارسیده مسجدلرنك اچنده، ایرلری ایشك آلدنده طورالر.

«آیاصوفیه» جامع شریفنده‌گی آورو عسکرلر آندن آلنغان. مهاجرلر کرتلمه‌گان. لکن ئلی اچنده نماز قیلنمی، کروب یوررگه ممکن توگل. اچن طازارتالر، دیزینفکسیه یاصیلر، نمازلقلرن جه‌یه‌لر. ایشك آللرن تمیزلیلر. قاپقالری آچقدر. سلطان احمد جامعنده‌ده نماز قیلنمی. اچنده مهاجرلر بار. ایده‌نده‌گی نمازلقلری آلنوب قویلغان. بیچاره مهاجرلرنك خاتون قز و بالا چاغالری طاش ایده‌ن اوستنه بوقاغنه بر چارشاو جه‌یب بوروشب اوطورغانلر. جامعنك گوزه‌ل مرمر باغانالری آراسینه باولر طاغوب بالالرینك بیشکلرن آصقانلر. شولارنی تیربه‌تب اوطورالر. سرگردان بولوب یوریلر. اوچه‌ر دورته‌ر یاشلق صبیلر یالان آیاق و کوبسنچه اشطانسز نیسز صالقون طاش اوستنده بویوغوب اوطورالر.

حاضرگنه شول جامعدن قایتدم. مهاجرلرنك بر ایکیسندن، آشارغزغه اچه‌رگزگه بارمی؟ بیره‌لرمی؟ دیب صورادم.

ـ «الله دولته ملته زوال ویرمه‌سون، بیره‌لر، زورلرمزغه هر کون ۳ قداق، بالالرغه قداق یاریم ایکمك بیره‌لر، چوق شکر الحمدلله» دی.

ـ شوریا، بالالرگزغه سوت کبك نرسه‌لر بیرلمی‌می صوك، آلار نیچك یاشیلر؟ دیدم.

ـ ای قرداش، آندی نرسه‌لرنی توشده کوررگه‌ده یوق ایندی، اگر شول ایکمك طوقتالماسه بیك راضی مز، دی.

شونده یوروچی بر تورك مأمورندن. بولارنڭ مونده نیشلەب طوتولدقلرن، فایده وقاچان یباریلەچکلرن صورادم.

– صلح بولغاچ بولارنی کیرو اوز مملکتلرینه قایتاروب یبارەچکمز. شوڭا قدر مونده طورالر ایندی، دی.

– هیچ بولماسه شول صبیلرغه جلی شورپا، سوت، چای کبك نرسەلر بیرو ممکن توگلمی؟ هلال احمرده آقچه کوب دیلر بیت، دیدم.

– «آقچەدن اش قالمی، آقچه بار، لکن بولارنی طویدرونی یعنی جلی آش بیرونی رەتکه صالوب بولمی: چونکه بونلر اوزلری بیك کوب. اوزلری طار او. صکره مسلمان خاتون قزلری ایرلر برلن قاتناشورغه ممکن توگل، آشنی تورلی یرلرده پشروب آشاتورغه زور بر آرغانیزاتسیه کیرەك، بر یردەگنه پشروب طاراتورغه تورلیسی تورلی یرده طورا، اوزلرینه آقچه بیرسەڭ آلار مونده مسجد اچلرنده ئللە نیچه یوزەر عائلە نیچك ایتوب آش پشرە آلسونلر، مونه شولارنی باشقاروب بولماغانغه کورە، بولار شولای طورا بیرەلر.

آقچه بولا طوروب‌ده شونی طوتارغه بولدرا آلماو سببلی شول قدر کوب بیچاره لرنڭ شول حالده طوتلولری نی قدر شایان تأسف در.

مجروحلر قارارغه هندستان مسلمانلری طرفندن ۲۵ کشیلك ایکنچی هیئت کیلدی. اعضالری بارسیده ضیالی وبای مسلمانلر. کوبسی یاوروپا دارالفنونلرنده اوقوچی هندلی استودینتلردر. بونلرنی حاضرگه «قدرغه» دەگی اهلال احمر خسته خانەسینه یرلەشدردیلر. هلال احمرگه اعانه ایتوب اوزلری ایله ۷۰۱ ملك روپیه آقچه کیترگانلر. بتون اسبابی یتو وهر نرسەسی غایت مکمللر. صوغش باشلاندیسه بو هیئت چاترلر آلوب چتالجەغه صوغش میدانینه کیتارگه قرار بیروب قویغان.

شیق کیونگان، تیره یاقلری آلتون واصل طاشلردن عبارت بولغان ضیالی و بای بو هندلیلرنڭ خسته خانەده بش وقت نمازنی قالدرماولری، بازارغه چققانده هیچ بر نرسەنی خرستیان کیبتندن آلمایچه مسلمان وتورك کیبتلرندنگنه آلولری تورکلرنڭ تعجبلرن موجب بولادر.

آمریقادەغی «قانادا» مسلمانلری‌ده تورك مجروحلری ایچون اوز آرا ۱۰ ملك صوم قدر اعانه جیوب یبارگانلر. مصر مسلمانلری و مصر هلال احمر هیئتلری مهاجرلرنی بیك قاریلر. استانبول طشنده یاتوچیلریه نار اق لر ناصادوب بیرەلر. آربالری اوستینه قورغه بریزیەتلر طاراتالر. آورولری خسته خانەلرگه جیوب

«هندستان هلال احمر» غروپپاسی.

الالر. بو کونلرده گنه محض آوره مهاجرلرنی توبیه‌لر ایچون بیش یوز فار اواتلق خسته خانه آچدیلر.

استانبول غزته‌لرنده حاضر عائله اعلانلری کوب باصیلا. دشمن هجومی وقتنده بتون عائله‌لر پران زاران کیلوب طارالغانلر. برسن برسی طاب آلمیلر. قایسینك بالاسی یوغالغان قایسینك آتا آنالری قایده ایکانلگی بلنمی. حتی ایرلری خاتونلرندن. خاتونلری ایرلرندن آیریلشوب یوغالغانلر. حاضر غزته‌لر آرقیلی اعلان ایتشوب بر برلرن آزله‌شه‌لر. صوغشنك دهشتلی صفحه‌لرندن برسیده اوشبودر.

اجنبی سفیرلری، یاخود زوجه‌لری بعضا جامعلرگه یاکه استانبول طشنده‌غی بارافالرغه یوروب مسلمان مهاجرلرگه صدقه‌لر. هدیه‌لر اوله‌شه‌لر. بزنك روسیه سفیری‌نك زوجه‌سی مادام گیرس جنابلریده بو کونلرنده شهزاده جامعنه باروب بعض هدیه‌لر وآشاو اچو نرسه‌لری اوله‌شکان.

یالطه‌دن هلال احمرگه ومهاجرلرگه اعانت کیترگان امیر حسن آغا بکروف ایله رستم افندی پارپه‌تف‌ده مادام ایله برلکده مهاجرلر یانینه یوروب، کیوم صالوم ویتاق نرسه‌لری اوله‌شدیلر. کیترگان آقچه‌لرینك ۶ ملك صومن مهاجرلر فائده‌سینه. ۶ ملك صومن مجروحلر فائده‌سینه اولمق اوزره هلال احمرگه طاپشردیلر. قالغانن اوزلری اوله‌شدیلر هم بر مقدارن اوله‌شور ایچون مادام گیرس جنابلرینه طاپشروب کیته‌چکلردر.

هندستاننك بومبای شهرنده. صوغشده مجروح وشهید بولغان اسلام عسکرینك عائله‌سن قارار ایچون اعانه جیارغه بر هیئت تشکل ایتکان ایکان. الشیخ قاسم افندی اداره‌سنده‌گی بو جمعیت‌نك حاضرگه قدر ۱۲۲ ملك روپیه اعانه جیغانلق خبری آلنمشدر.

روم ایلی قطعه‌سنده بالقان حکومتلری طرفندن اشغال ایتلگان یرلرده مسلمانلرغه فوق العاده صورتده جبر وظلم ایتلگانلگی هر کون غزته‌لر طولوسی وخصوصی خبرلردن آکلاشلوب طورادر. مسلمانلرنك مال وملکلرن طالاو اوستنه اوزلرن قتل عام ایته‌لر، خاتون قزلرینك ناموسلرینه تیه‌لر ایکان. تورکیه بو خصوصده یاوروپا دولتلرینه مراجعت ایله آنلرنك نظر دقتلرن جلب ایتمشدر. تورکیه‌نك مجلس اعیان اعضالرندن بر نیچه بیوك آدملر امضا ایتوب کینه بو خصوصده یاوروپا حکمدارلرندن بعضیلرینه مراجعت ایتدیلر. ایتلگان ظلملر وجبرلرنی واکتلر ایله کورسه‌تب یازا بارر ایچون استانبولده ضیالیلردن عبارت

بر «بیورو» یاصالدی. مونده، خریستیانلر طرفندن مسلمانلرغه ایتلگان ظلملر و جبرلرنی جیوب رساله شکلنده یازاچقلر. صکره بونی انگلیزچه، فرانسوزچه، نمسچه‌گه ترجمه ایله یاوروپاغه طاراتاجقلر. بیورو اعضالری هر کون جیلوب اشلیلر.

کوردلر «تشریك مساعی» اسمنده بر جمعیت یاصارغه تله‌ب، رسمی مساعده آلور ایچون حکومت‌گه ایتدیلر. بویله بر جمعیت یاصاو فکری آنلرغه ارمنستان مسئله‌سی قوزغالغاندن صوڭ کیلگان بولسه کیره‌ك. بعض بر تورك غزته‌لری طاغنوق شولارنی تقویه ایتوب «کورد ملت نجیبه‌سی» دیب یازا باشلادیلر. دوقتور عبدالله جودت افندی کوردلردن نی قدر خانلر، پادشاهلر و سلطانلر کیلگانلکنی کورسه‌تب ارمنی غزته‌لری ایله بحث‌گه کرشدی. «کورد ملت نجیبه‌سی» ده «آرناود ملت نجیبه‌سی» نه اوخشاماسا یارار ایدی!

آرناودلرنڭ تورکیه حمایه‌سنده قالورغه و آڭا تعلق‌لنورگه تله‌مه‌ولری همده اوزلرینه رئیس حکومت ایتوب مسلمان توگل، بلکه اجنبی بر خریستیان پرنس تعیین ایتارگه تله‌ولری مونده ناچار تأثیر ایتدی. تورکلر آرناودلر ایله مناسبتنی آوزماو و آنلرغه قدر الحال خیرخواهلق کورسه‌تو طرفنده ایدیلر.

«علمدار» غزته‌سی تورکیه‌نڭ روسیه ایله یاقنلاشوون بیك موافق کوروب مقاله‌لر یازا. «بزنڭ ایچون چن دوست بولورغه یاری طورغان حکومت یالگز روسیه‌گنه بار. نیمسلرگه هیچ اشانورغه یارامی، آلارنڭ متفقلری بولغان ایتالیانلر بزنی نیشله‌تدیلر. شوندی آور وقتلرمزده گیرمانیا ایله آوستریادن نی فائده کوردك، سیاسی شیر مرادبك آیتکانچه بزنڭ ایچون ایڭ موافقی روسیه‌در، آنڭ بله‌ن دوستلانسه‌ق انگلتره بله‌ن‌ده آرانی توزه‌تب بولور» دی.

معارف نظارتی بو کونلرده عمومی بر سیرکوله‌ر طاراتدی. لکن معناسی بیك آز، بولغان قدریسی‌ده ثلله قاچاندن بیرلی معلوم نرسه‌لر ایدی. مثلا: «مربی بولغان کشیلر تربیهٔ دینیه و اخلاقیه خصوصنده هر کم‌گه نمونهٔ فضیلت ومکتبلرمز بره‌ر نمونهٔ تربیه بولورغه تیوشدر» دی. ثلله نیچه یرده قایتاروب تربیهٔ دینیه واخلاقیه‌نی ذکر ایته. البته بونلر بیك مهم وکیره‌کلی شیلردر. لکن سیرکوله‌ر برلن گنه اشله‌ب بولمی طورغان. بلکه یاخشی مکتبلردن یاخشی مربیلر و معلملر یتشدرو سایه‌سنده‌گنه بولا طورغان نرسه‌لردر

اتحاد وترقی حکومتی وقتنده اوقاف اداره‌سی بیك یاخشی حرکت‌گه کیلگان، اوقاف ناظری خیری بك بولغان وقتده وقف صوماسندن استانبولده

ثلله نیچه مکەرلبرا داخود کیتره طورغان بنالر، اونەلر، مسافر خانەلر صالدرلغان، مسجدلر، مدرسەلر تعمیر ایتله باشلاغان ایکان. لکن حکومت اوزگارگاچ بو اش‌ده یوز توبان قالغان. جامعلردن کوبسینڭ ترزەلری واتق. آراعه کوگارجنلر اویالاغان. مسجدلرنڭ طشقی بویاولری بتکان، واق مسجدلردن بایتاغی‌نڭ منارەلری یمریلوب توشکان. بارسیده شول کوینچه خرابه حالنده طورالر. کیچنلرده بر وقف کتبخانه‌دن اوچ ملڭ لیرالق (۲٫۵ ملڭ صوملق) بر کلام‌نی اوغرلاب چققانلر.

حاضر ایندی اوقاف اسلامیەلر ایچون مخصوص بر موزی خانه آچوب، کیرەك استانبولده وکیرەك ولایتلرده بولغان آثار عتیقه ونفیسەنی شونده جیماقچی بولالر. مخصوص بر کامیسیه طرفندن موزینڭ اوصتاوی ترتیب اولنوب تصدیق ایچون مینیسترلر مجلسینه تقدیم اولونمشدر.

استانبول شهرینڭ اصول ادارەسن اوزگارتر ایچون یاڭا بلدیه تشکیلاتی یاصیلر. الوك شهر نالوغی‌نڭ یوزده سیکسانی بلدیه مأمورلرینڭ ژالونیەلرینه، باری یوزده یکرمیسی گنه شهر احتیاجنه کیته، یعنی یکرمی تین‌لك اش اشلەر ایچون ۸۰ ةلك کشی طوتولا ایکان. حاضر شونی اوزگارتب، مأمورلرنی کیمتورگه وشهر فائدەسینه طوتولاچق آقچەنی کوبرەك قالدررغه تلیلر. لکن اورنسز قالاچق مأمورلر بوڭا راضی بولمیلر، اختلاف و نزاع چغاررغه تلیلر؛ بناً علیه حکومت بونی اشلەسه الوك بو مأمورلرگه اورن طابارغه و معاشلرن تأمین ایتارگه مجبور بولور توسلی کورینه.

ابوالضیا توفیق بك اوزینڭ «تصویر افکار» غزتەسنده روم ایلنده‌گی خرستیانلرنڭ مسلمانلرغه ظلم ایتولرن یازغاندن صوڭ، صلیب‌نی ظلمانیت وشیطانیت‌که نسبت بیروب هلال‌نی رحمانی ونورانی بر علامت صاناغان و «بر وقت کیلور البته بوصوڭغیسی اولگیسن جیڭار» دیب یازغان ایدی. صلیب‌نی تحقیر ایتدی دیه شول مقالەسی ایچون استانبولده‌غی گریك پطریقخانەسی ابوالضیا توفیق بك اوستندن صودغه بیرگان. ابوالضیا توفیق بك بونڭ اوزرینه پطریقخانه‌گه قارشی و خرستیانلر طرفندن ایتلگن ظلملر حقنده بر قاطی مقاله یزوب چغاردی.

مصر هلال احمر هیئتی‌نڭ استانبولده‌غی فخری رئیسی محمد شریعی پاشانڭ «تربیهٔ اسلامیه جمعیتی» اسمنده بر جمعیت آچارغه تشبث ایتکانلگن وبو خصوصده استانبولده تورلی سوزلر قوزغالغانلغن یازغان ایدم. نهایت، بو کونلرده،

مصر هلال احمر جمعیتی‌نڭ رئیسی مصردن محمد شریعی پاشاغه تیلیغرام بیروب: «بز سزنی آنده جمعیتلر آحوب سیاست ایله شغللنور گه یبارمه‌دك. مجروحلرگه یاردم گه یباردك. بز سینی اورندن حقارماسدن الوك اوزڭ اوریکڭدن استعفا ایت» دیگان. بونڭ اوزرینه محمد شریعی پاشا خدمتندن استعفا ایتدی و «تربیهٔ اسلامیه جمعیتی» حقنده سوز کیسلدی. محمدشریعی پاشا یقنده مصرغه کیته‌جکلر.

مرحوم مدحت افندینڭ جنازه‌سن تورکلر اوزینڭ شاننه مناسب روشده دفن ایته آلماسه‌لرده ترجمهٔ حالی و خدمتلری حقنده غزته‌لرده بایتاق یازغالادیلر. «تصویر افکار» غزته‌سنده ابوالضیا توفیق بك دورت نومرده گوزەل گنه یازدی. «اقدام» ده علی کمال‌بك‌ده بر مقاله یازوب مدحت افندینڭ کمالات ومقصودلرن بیان ایتدی. «صباح» ده‌ده اولدقچه مهم مقاله‌لر یازلدی. لکن بارسندنده مهمی وایڭ یاخشی یازلغانی «تورك یوردی» مجموعه‌سینڭ ٦نچی نومیرنده چقاچقدر. بونڭ بو نسخه‌سی عادتا مرحوم مدحت افندیگه مخصوص اولوب، رسمی قویولاچق هم بر نیچه کشیلر طرفندن انڭ حقنده یازلغان مقاله‌لر باصیلاچق. یوسف بك آقچوره طرفندن یازلغانی بالخاصه شایان دقت اولوب مدحت افندینی طانیسی کیلگان کشیلرنڭ بونی اوقولری توصیه اولنور.

ولی عهد یوسف عزالدین افندی حضرتلری اوزینڭ تشریفاتچیسی جمال بك اسمنده برەونی گیرمانیا سفارتخانه‌سینه یباروب، گیرمانیانڭ خارجیه مینیستری کیدرلەن واخترنڭ وفاتی ایچون تعزیه بیان ایتدرگان. تورکلرنڭ بعضیلری، بلکه تورکیه‌نڭ ایڭ زور عالم و ایڭ زور خادملرندن بولغان مدحت افندینڭ وفاتی سببلی انڭ عائله‌سیه‌ده شولای تعزیه بیان ایتلور دیب کوتکانلر ایدی. لکن حاضرگه قدر آندی بر اش بولووی ایشتلگانی یوق ئلی. احتمالکه بوندن صوڭ بولور...

۲۸ دیکابر.

۳۱

حریت، مساوات، عدالت.

بو ماطور و یاخشی سوزلر موندە شول قدر کوب استعمال ایتلگانلر و ایتلمکدەدرلرکە، قیدەغنە قار اما کوزیکە بدریلەلر. اورامغە جغووك برلن قارشوگدە «حریت فیوە خانەسی» طورا. آزغنە برغدە «مشروطیت اوتەلی» کورەسن. آشخانەغە کرسەك هیبت پیتکان «مشروطیت ژارقویی» بار. گریك اوزینك دکانچغنی «عدالت بقالیەسی» آدلی فوشوب ۋیۋصقە قویغان. ارمنی اوزینك «اخوب عثمانیە» پاریقماخیرسکی‌یندە تورکلرنك صقاللرن فروب طورا. سوتچی بلغار کیبتی‌نك ایشگی اوستنلدە «اتحاد عناصر سودچیسی» دیب یازلغان. تپە باشندە بریستول اوتەلینك آستندە «قانون اساسی صرا خانەسی»، غلطە دە «حریت اوتەلی»، یاننده «عدالت آشخانەسی» و «حریت صرا خانەسی» نك ۋیۋصقەلری ئللە قایدن یاریلوب یاتالر. نیکلدن یاکی صوغولغان تورك آقچەلرینك دە بر یاغینە؛ حریت، مساوات، عدالت دیب یازلغان. استقان، چنایاق و تریلکەلرگە قدر شوشی سوزلر نقش ایتلگان.

ششلی جادەسندن باروب کاغد خانە یولی ایلە استانبولنك چیتنە چققاچ، غایت بییك وگوزەل بر یردە، بلغار سیمیناریاسی و خستە خانەسی یاننده «حریت ابدیە تپەسی» دە بار. گوزەل باغچە یاصالوب اطرافی احاطە ایتلگان. شونك اورتەسندە ۳۱ مارت واقعەسندن صوك استانبولغە کیلوب حریتنی یاکیدن قایتاروب آلغان وقتدە شهید بولغان افیتسرلر و فداکارلرنك قبرلری بار. آنك اوستینە مرمر طاشندن گوزەل و یاخشوق زور ایتوب بییك بر اورن و آنك اوزرینەدە کینە مرمر طاشندن بیك زور بر طوپ کوپشەسی کبك نرسە یاصالغان. آنك آوزی کوككە طابا کونارلگان. یعنی منارە کبی هواغە اوز ایوب طورادر.

بو مرمر باغانانك دورت یاغینە تورکیەدە حریت آلنونك تاریخلری وسلطان محمد رشاد خان حضرتلرینك اسمی نقش اولونغان.

استودینت عبدالرحمن افندی مصطافین ایلە کیچەگنە شوندە باروب سیر ایتدك. باصقچلرنك اوستینە منوب، ئللە قایلرغە جیکلی کورینە طورغان

منظره‌لرغه باقدق. باغچه‌نڭ اچنده یم یشل اوله‌ن بار. قش هواسی سببلی موکابوب و شیگوبره‌ك بولسه‌ده بعض بر صاری و زنگار چیچکلرده شونده کورـ ینوب طورالر. چیچکلرنڭ بو صولغونلقلری «شول حریت ابدیه» تپه‌سن یاصاغان یاش تورکلرنگده باشلرینه کیلـگان صولغونلقلرنی ایسکه توشوره. اطرافده‌غی منظره امثالسز درجه‌ده گوزه‌ل. لـکن، جنوب یاغینه قاراغانده تیره‌لی زور طاش قیما ایله ئه‌یله‌ندروب آلغان و ئلله نیچه‌دیساتینه‌یرلرنی ضبط ایتکان بلغار سیمیناریاسی‌گنه بو «حریت ابدیه تپه‌سی» نه کوله‌گه بیروب طورا..

مونه شولای ایتوب حریت، مساوات و عدالت سوزلری مونده شول قدر کوب بولدیغی حالده و حریت ابدیه تپه‌سی‌ده بتون استانبول اوستینه او زینڭ ماطورلق و لطافتن کوبسه‌تب طوردیغی بر زمانده تورکیه‌ده تورکلردن باشقه همه ملتلر حریتسزلکدن، عدالتسز ومساواتسزلـکدن زار یغلیلر. آرناودلر، بلغارلر، روملر، ارمنیلر و حتی عربلر بارسیده حریت صوریلر، و بعضیلری شونی آلور ایچون صوغوشالر، قریلشه‌لر، مالتوگه‌لر، جان بیره‌لر. قالغانلری‌ده شونلر یولندن بارورغه حاضرله‌نه‌لر.

تورکیه‌ده حریت، مساوات و عدالت صورامی طورغان برگنه خلق بار: اولده مملـکت‌نڭ اصل خوجه‌سی بولغان تورکلردر، بو بیچاره‌لر مملـکتنی ضبط ایتکاندن بیرلی بر کون راحت کوره آلماغانلر. وطننی صاقلار ایچون ملطقلرن جیلـکه‌لرینه کوتاروب حدود باشلرنده عمر اوتکارگانلر. ایلڭ تازه وقتلرن عسکرلـکده اوتکارگانگه کوره عائله‌لری فقیر، یورتلری پریشان قالغان. اما، تورکگه باشقه ملتلر راحتله‌نب سودا ایتکانلر، هنر و صناعتگه بیریلوب بایوغانلر، اقتصادی جهتدن مملـکت‌نڭ خوجه‌سی بولغانلر. حاضرگی کونده بایلق، معموریت، علم، راحت و سعادت بارسیده آلار قولنده، تورکلر اوزلری خدمتچی مقامنده‌لر. شولای بولا طوروبده نگیلر حریت، مساوات، عدالت یوقلقدن زارلانالر. تورکلر اوزلری ایسه مونی ایسابله‌ب قارارغه‌ده وقت طابا آلمیلر. همیشه حدود باشلرنده وطن ایچون جان بیره‌لر.

لـکن. دنیاده هر نرسه‌نڭ بر نهایتی بولغانلغی شیکللی تورکلرده‌گی بو صبر و سکونت‌نڭده بر صوڭی بولورغه تیوشلـکنی بو کونلرده استانبولده ایکی تورك خانمی کورسه‌تب هر کمنی حیرتگه قالدردیلر.

مجروحلر فائده‌سینه صاتار ایچون مونده هلال احمر جمعیتی طرفندن کچکنه میدالیونلر یاصالغان. آلارنی صاتار ایچون کیبتلرگه قویغانلر. بعض بر

حمیتلی کشیلر شونلرنك اون و یوز دانه‌سن صاتوب آلاده، صڭره اوزلری دوست ایشلرینه طاراتالر. یاکه یوروتوب برمه‌لهب صاتوب آقچه‌سن جیالر. بونلرنك بچالری اوستلرینه یازلغان بولغانلقدن سؤ استعمال و خیانت کبك نرسه لر بولورغه ممکن توگل. میدالیون صاتودن حاصل بولغان آقچه نیچك گنه بولسه‌ده هلال احمرگه کره.

مونه، اوچنچی کون ایکی تورك خانمی شول میدالیونلرنی کوب ایتدروب کیبتدن صاتوب آلغانلرده اوزلری برمه‌لهب صاتوب یوررگه چققانلر. یانلرنده یاوروپالی بر خانم‌ده بولغان. بونلر کیچ برلن ساعت ۸ لرده اُلوك بك اوغلنده اوراموه اوتکان بارغان‌غه صاتقانلر. صڭره، شونده قهوه خانه‌لرگه، ریستورانلرغه کروب یوروگانلر. نهایت مشهور «طوقاتلیان» ریستوران و قهوه خانه‌سینه کیلوب کرگانلر.

طوقاتلیان روسیه تبعه‌لگنه کرگان بر اُرمنیدر. بك اوغلی چاده‌سینك ایك یاخشی و غلبه‌لك یرنده بیك زور ایتوب نومیر آچقان. آنك آستینه بیك شه‌ب ایتوب ریستوران و قهوه خانه یاصاغان. ریستورانی‌نك زالی بیك زور اولوب تورکیه‌نك حکومت کشیلری یاکه اوجریژدینیه‌لری بر ییچه‌شه‌ر یوز کشیلك ضیافت بیرگان وقتلرده شونده بیره‌لر. نومیرلرنده هر نوع مسافرلر بولونا. حتی حربیه ناظری ناظم پاشاده، خدمتندن صوگغه قالوب چقغان و ایوینه قایتوب بیزارگه کیچکه‌کان وقتلرنده شول طوقاتلیان نومیرنده قونا؛ آنده اوزینه مخصوص طوتولوب قویولغان بولمه‌سی بار، دیلر.

طوقاتلیاننك قهوه خانه‌سی اورام بوینده. ترزه‌لری افراط درجه‌ده زور. کیچ برلن اچنده شغرم طولی کشی بولا. بونلر آراسنده یوز تورلی ملت، ملك تورلی قیافت بار. فقط بارسیده ایرلرگنه. خاتون قز یوق. مونه تگی میدالیون صاتوچی تورك خاتونلری ساعت ۹ لرده شول قهوه خانه‌گه کیلوب کرگانلرده اوستال صاین یوروب میدالیون صاتا باشلاغانلر. اوستلرنده‌گی کیوملر صالوملری خالص تورکچه و غایت کبار هم بیتلرینه‌ده باشفه تورك خاتونلرینفی شیکللی قاره چوپره‌ك قاپلاولی بولغان. نیك خرستیانلر و یاوروپالیلر یاننه کیلگانده آنی کوتارگانلر. مسلمانلر یانینه کیلگانده توشورگانلر.

تورکیه‌ده هیچ کورلمه‌گان بو اش بتون قهوه خانه خلقینه دهشت بیرگان. تورك خاتونلرنده موندی جسارت کوریلووینه یاوروپالیلر شاشوب قالغانلر. مسلمانلرنك‌ده تعصبلری ڨولقان شیکللی طاشورغه باشلاغان. برسی چغوب

درحال واقعه‌نی پالیتسه‌گه خبر بیرگان. پالیتسه قهوه خانه‌نڭ ایشك توبینه کیلگان، اما اچکه کررگه جسارت ایته آلمی. هیچ عیبسز ایکی مسلمان خاتونن آریستاوات ایتارگه باشلاسه یاورو پالیلر آراسنده کولنچ بولاچاق، احتمال تگیلر قارشی طور اچقار، زور اسقاندال چغاچق؛ شونڭ ایچونده پالیتسه اچکه پراصتوی کیومده‌گی بر کشینی کرتب خانملرغه اورامغه چغارغه قوشا. بونی خبر آلغاچ خانملر اچکی ایشك‌دن قهوه خانه کورشیسنده‌گی کاندیترسکی‌گه کره‌لر و آنڭ آشا جغوب پالیتسه‌دن قوتولماقچی بولالر. حالبوکه پالیتسه ایکی یاق اورامده‌ده تیره یاقده‌غی ایشکلر توبینه قاراوللر قویوب طورغان بولغان ایکان. خانملر حقو برلن آلارنی طوتوب آلالر. درحال بر طاقم یاشلر جیولوب پالیتسه‌غه قارشی کیله‌لر و خانملرنی بیرماسکه طریشه‌لر، خلق جیولا، اسقاندال زورایا باشلی. اول آراده پالیتسه‌گه یاردم کیلوب یتشه. خلقنی طاراتالر، خانملرنی جاستعه آلوب کیته‌لر.

آنڭ بارغاچ بونلردن جواب آلا باشلیلر، خانملر ایسه غایت آچق ایتدروب و زور جسارت ایله: «بز ناموسلی مسلمان خاتونلری‌مز. کبار عائله‌دنمز. مجروحلر ایچون اعانه جیوب اوزمزنڭ قرداشلرمزگه یاردم ایته‌چك بولدق، بز مشروطه‌لی و حر مملکتده طوروچی حر کشیلرمز. عقل دائره‌سنده اوزمز تله‌گان بر اشنی اشله‌رگه قادرمز. بر طاقم می‌لری چریگان ایرلرنڭ تعصب و حماقتلری یوزوندن مسلمان خاتونلرینڭ حاضرگه قدر چیککان فلاکتلری‌ده یتارلك بولدی ایندی. بلسونلرکه بوندن صوڭ آندی کشیلر خاتونلرنڭ ترقیلرینه مانع بولا آلماسلر. بز مسلمان خاتونلریده انسان شیکللی یاشارغه تلی‌مز.» دیگانلر.

مونی ایشتکان پولیس قومیساری آچوودن کوتاریلوب به‌ریله و درحال ادارهٔ عرفیه‌گه خبر بیره. تحقیق و تفتیش ایتکاننڭ صوڭنده بو خانملرنڭ کبار و ناموسلی عائله‌دن ایکانلکلری، بونلر برلن ایسابله‌برلك اش قیلورغه تیوشلگی آڭلاشیلا. شونڭ اوزرینه پرتافول یصاب اشنی ادارهٔ عرفیه‌گه طابشره‌لر و خانملرنی ایولرینه قایتاروب یباره‌لر.

«انتخاب افکار» غزته‌سی بو واقعه‌نی غایت ناچار بر روشده تصویر ایله خاتونلرنی عیبله‌ب و عمومیتله خاتونلر حقنده بیك حقارتلی سوزلر یزوب چغاردی. عادتا، مسلمانلرنی حر فکرلی خاتونلرغه قارشی پاغروم یاصارغه اوندی. طبیعی. ترقیپرور و حر فکرلی کشیلردن بیك کوبلر آنڭ بو مقاله‌سینه

کبار تورك خانملرینك قیافتلری

کیفلری کیتدی. اداره خانه‌سینه باروب سوگوچیلرده بولغان. بزده اداره خانه‌سینه باروب احوالنك تفصیلاتن صورا‌شدق. لکن. خاتونلرنك کملر اولدیغن ده، واقعه‌نك تفصیلاتن‌ده بلمی‌مز، دیدیلر.

«انتخاب افکار» نك بو قیلانشینه بارسندنده بیگره‌ك بزنك مونده طوروچی یاکه موقتا مونده بولونغان روسیه‌لی تاتار یاشلری‌نك آچولری کیلدی. خاتونلرغه حقوق و حریت بیرلمه‌گان تفسیرده ملت‌نك یاشاوی ممکن توگل ایکانلکن بیك یاخشی آکلاغان یاشلریمز «انتخاب افکار» نك مقاله‌سنه شدتلی پروتیست یازارغه لزوم کوردیلر. اوزمزنك همشیره‌لرمزگه، آنالرمزغه شول قدر حقارت یازالونی تحمل ایتو قابل توگللر، دیلر.

کچره‌ك بر مجلس یاصاوب تاتار یاشلری آراسنده بو مسئله مذاکره‌گه قویولدی. لکن، بو مسئله مونده‌غی احوالگه‌کوره یاخشوق مهم و نازك بر اش بولدیغندن الگاری مونك ایله یاخشی طانشورغه و احوالنی اوگره‌نرگه موافق کورلدی. بر طرفدن بو خانملرنك کملر اولدیغنی بلوب و ممکن بولسه اوزلری ایله کوریشوب سویله‌شب اوتارگه، ایکنچی طرفدنده بو مسئله‌گه مونده‌غی ضیالی تورك خانملرینك نیچك قاراغانلقلرن بلورگه و مسئله‌نی قابارتقان تقدیرده آلارنك ترقی و حریت حرکتینه زیان کیلوب کیلماوین آکلارغه مناسب طابلدی. اوشبو خدمتلرنك هر ایکیسی ایچون بره‌ر ایکیشه‌ر کشی انتخاب اولوندی.

کملر ایکانلگن بلورگه تعیین ایتکان کشیلرمز پالیتسه‌غه و پولیس مدیرلگینه باروب صوراشا طورغاچ بو خانملرنك برسی اسبق صدر اعظم تونسلی مشهور خیر الدین پاشانك قزی، ایکنچیسی سابق استانبول دیپوتاتی طاهر خیر الدین بك نك قز قرداشی ویانلرنده‌غی یاوروپالی‌نك بر نیمس غزته‌سینك مخبره‌سی ایکانلگن همده بو مسلمان خاتونلرینك ادارهٔ عرفیه طرفندن توقیف ایتلگانلکلرن آکلامشلردر.

مسئله حاضرگه شول حالده. صکره نی بولوب قالور. اما، تورك غزته‌لرنك خاتونلرنی یاقلاب بر یول یازوچی کشی بولمادی.

خاتونلر مسئله‌سی آچلغاچ، تورك خاتونلری‌نك حاضرگی حاللری حقنده‌ده بر نیچه سوز یازوب اوتیم:

تورکیه‌ده اعلان ایتلگان حریت و مشروطیت‌نك مسلمان خاتونلرینه دائر اثری برده کورنمی دیه‌رلکدر. مکتب و اوقو جهتلری اولگیدن کوب اوزگارتلمه‌گانلگی شیکللی، کیوم صالوم. یورو طورو یاقلری‌ده بتونله‌ی سلطان حمید زمانینده‌غی شیکللی. حتی کیوملری اول وقتده‌غیدنده یه‌مسزله‌شدرلگان،

قاچولری اول وقتدەغیدندە آرتوغراق قصنقی‌لق آستینه آلنغان. سلطان حمید وقتندە هیچ بولماسە اورامlرده یوروگان وقتلرندە کوزلرن آچق قالدروب، بیتلرینه نچکه‌گنه آق پرده یابوب یوری آلالر ایدی. حاضرندە ایسه همه تورک خاتونلرینڭ بیتلرینه ایران خاتونلری شیکللی، چلترلی بر قاره چوپره‌ك قاپلانغان، کوزلری‌ده کورنمی. اورامlرده یوروگانده کیلوشسز، قاره چوجل توسلی کورینه‌لر. ایسکی زمانده‌غی شیکللی حاضرندەده تورکلر اوز خاتونلری ایله برگه آرباغه اوطوروب یوری آلمیلر، تیك آلوکده یوق برگنه نرسه آرتقان. اولده ـ توبان یاکه اورتا درجه‌ده‌ك تورکلرنڭ اورامlرده بیك سیره‌ك‌گنه اوز خاتونلری برلن برگه یوری آلولریدر. آلوك بوده ممنوع بر اش ایدی.

آلوك تورك خانملرینڭ اوزلرینه مخصوص بر غزته‌لری بار، آنده خاتون قز معیشتنه دائر بایتاق نرسه‌لر یازالر، و شول سایه‌ده ادیبه‌لر و محرره‌لر یتشه ایدی. حاضرندە ایسه آندی بر غزته‌لریده یوق. اوزلری عمومی غزته‌لرگه‌ده یازمیلر و غزته‌لرده‌ده آنلرغه دائر هیچ بر نرسه‌دن بحث ایتلمی. حریت‌دن بیرلی استانبولده اولسون، ولایتلرده اولسون مسلمان خاتونلری طرفندن آچلغان جمعیتلرده یوق. استانبولده «تعالئ نسوان» جمعیتی آچلغان ایکان. اولده بیك تیز سونگان. شویله‌که: مسلمان و تورك خاتونلری حاضرگی حالده اونتولغان بر حالده اولوب و رشەتکه‌لر اچینه یابلوب قالغانلر. بونڭ ایچوندر، که ترقیپرور تورکلردن برسی میکا: «قرق کلیساده ۱۵ ملك تورك عسکرینڭ بلغارلردن قاچووینڭ سببن ئلله قایدن ئزله‌رگه حاجت یوق، آنی آنالرمز، طوتا و سڭلیلرمزنڭ شول حالده طوتلولرندن. آلارغه یاقطی کون کورسه‌تمی، تازا هوا ایسناتمی طوروو- مزدن ئزله‌رگه تیوشدر». دی.

۳۱ دیکابر.

۳۲

هیجانلی بر کون. صلح مسئله‌سی. تورکیه فلوطی. استانبولده یاکی یل. شهرنی توزه‌تو- ایکی خاتون کورینه. یکرمی بیش ملک یالقاو کورنمی. بیوک ملی مجلس.

کامل پاشا کابینه‌سی نوشه، ایکان، دیگان سوزلر مونده ئلله قاچاندن بیرلی دوام ایته ایدی. صوکغی بر ایکی کون اچنده بو خبر بیگره‌ک قوتله‌نوب کیتدی. بونک یانینه، صوغشنی یاکیدن باشلارغه طلب ایتوب باب عالی یانده زور نمایش (دیمونستراتسیه) یاصالورغه حاضرله‌نه ایکان دیگان سوزلرده قوشلدی. کیچه (۳۱ نچی دیکابرده) ایسه ایرته ساعت طوقزلرده باب عالی ایشک آلدینه بایتاق کوب عسکر کرتلدی. اولده بولمادی کامل پاشا توشکان، توشورولگان، اولگان، اوترلگان دیگان خبرلر شایع بولدی. نور عثمانیه‌ده «شرف افندی سوقاغی»نده‌غی «اتحاد و ترقی» قلوبی تیره‌سنده هم یاخشوق کوب جیاولی وآتلی عسکر حاضرلنگانلگی بلندی. گرچه بو قلوب حاضرنده مجروحلر خسته خانه‌سی ایسه‌ده، کینه «اتحاد و ترقی»چیلرنک شول تیره‌گه جیلوب میدانغه چغولری ظن ایتلگان ایکان.

«تصویر افکار» غزته‌سی ممکن قدر «اتحاد و ترقی» مسلکنده دوام ایله حاضرگی حکومتی مؤاخذه ایته طورا. شونک ایچون ادارۀ عرفیه طرفندن بیک یش یابلوب باشقه باشقه اسملرده چغادر. بر نیچه کونگنه آلوک «انتخاب افکار» اسمنده چقفان ایدی. یابلوب بر کون طورغاچ، کیچه «تفسیر افکار» اسمنده چقدی. «نی حالده‌مز، قایده بارامز؟» سرلوحه‌لی باش مقاله‌سنده، صلح مسئله‌سنده یومشاق طورووی، قورقاقلغی، نرددی ایچون حکومتگه قارشی بیک قاطی یازغان و: «بزنی حقارت ایته‌لر، بزنی یاورویادن قوالر، آلتی یوز یللق بر دولت اسلامیه‌نک وجودینه خاتمه چیگه‌لر، اوچیوز میلیونلق عالم اسلامنک مقدس مقام خلافتینی آیاقلر آستنه صالوب خورلیلر. بزنک طامرلرمزده بابالرمزنک قانی قالمادیمی؟ دشمانلرمزنک خنجرلری بوغازلرمزغه تره‌لگان وقتده‌ده بر جان اثری کورسه‌ته آلمی‌مزمی؟ نی کونه‌مز طاغن؟» دیگان ایدی.

بوندن ماعدا، بو غزته‌نک اوشبو نومیرنده «خارجدن بر تورک فریادی» سرلوحه‌سیله بیک مؤثر بر مقاله بصلغان و بو مقاله‌ده عثمانلی تورکلرینک بو قدر

حقارتلرگه توزوب طورولری بیك قاطی مؤاخذه اولنغان، وطنلرن و ناموسلرن صاقلارغه تشویق ایتلگان و مقالەنك آخرنده: «بز تورکیه‌ده‌گی تورك‌لرنك بتونلەی قانلری قوروغان، جسارت‌لری بتکان بولووینه اوشانمی‌مز. حاضرگی صوغشده آلغان شول قدر زور درس عبرت‌دن صوڭ، بز آنلرنك صوغش صفلرنده شهید بولولرینه‌غنه توگل، تیوشلی کورلگان وقتده اوزلرینه ترتیب ایتکان باشقه وظیفەلرنی‌ده ادا ایته‌چکلرینه ایمانمز بار. اگر تورکیەنی اداره ایتوچی‌لرنك می‌لری جریگان، باش‌لری صاصیغان بولسه آنك‌ده چاره‌سینه کریشورگه کیره‌ك توگلمی؟» دیلگان ایدی.

بیوك دائرەلر احوالندن خبردار بولغان ابوالضیا توفیق بك‌نك غزته‌سنده حکومت‌گه قارشی بو درجه قاطی نرسه‌لر یازیلوب چققاچ بیك کوب کشیلر بوندن کامل پاشانك توشو خبری درست بولاچاغن استدلال ایتکانلر، «تفسیر افکار» شونی سیزنوب یازغان دیه ایسابلەگانلر ایدی. شول سببلی کیچه‌گی کوننی هر کم صبرسزلقله استانبول‌ده نی‌ده بولسه بر اوزگارش، نی‌ده بولسه یاڭی بر واقعه کوتدی. غزته صاتوچی مالای‌لر اوراملرده گوژلەب قچقرشقان صاین، علاوه توگلمی دیه هر کم آنلرنك قوللرینه قاری و کیچکی غزته‌لر چققان صاین هر برسن آلوب کوزنی یوگورته‌لر ایدی. هیچ بر نرسه بولمادی. طنچ اوتدی. لکن کیچه‌گی خبرلر حقنده جوابنی بو کون حکومت اوزی رسمی صورتده غزته‌لرگه باصدروب چغاردی.

استانبولنی اداره ایتوچی ادارۀ عرفیه بو حقده بولای‌دی: «بر زماندن بیرلی بعض غزته‌لر گویا مینیسترلر آلماشنه‌جغی حقنده تورلی یالغانلر وحاضرگی احوال سیاسیه‌گه متعلق خلقنی قوتورتاچق هذیانلر یازالر. حتی عوام آراسینه‌ده بتونلەی عقل و منطق‌غه خلاف خبرلر طاراتیلا. بونلر بارسیده مملکتنك شوندی مشکل بر زماننده باوروپا حضورنده حکومتنی اعتباردن توشورر ایچون مخصوص چغارلغان نرسه‌لردر. بونلر وطن‌غه و ملت‌گه خیانت‌در. موندی خبر یازوچی و طاراتوچیلر بیك نق جزاغه دوچار ایتله‌چکلردر».

مسئله طشقی یاقدن حاضرگه شونك ایله تمامدر. لکن، اچکی یاقدن آلای توگل. لوندون صلح مذاکرەسینك آلغان شکلندن راضی بولماوچیلق حسی تورکلر آراسنده فوق العاده نق اوسه بارا. صلح‌نك تورکیه ایچون بو درجه ضررلی بولو احتمالینه موندە الوکدن اوشاناوچیلر بیك کوب ایدی. حاضر حقیقتنی آڭلاغاندن صوڭ آنلر بارسیده حکومت‌گه خلاف وکرده‌گی کشیلر

جملەسینه کره بارالر. خصوصا، یاوروپا دولتلرینك تورکیەنی بو درجه قصورلی و حکومتنك هیچ بر نرسه اشلەماینچه بارسینەده موین اییوب طورووی تورکلرنك آچولرن کیتره. هله، ادرنەنك بلغارلرغه قالدریلو وآطەلرنك‌ده کوبسی تورکیه قولندن چقو احتمالی تورکلرگه بیك زور مأیوسیت و قایغو بیره. بناء علیه، کابینیت‌نك خلق قاشندەغی اعتبار و نفوذی کیتکان صاین صارصیله بارا و شول سببلی، بو کابینیت‌نك عمری اوزون بولونی امید ایتارلك علامتلر یوقدر.

صلح مسئلەسی حقنده موندەغی معلومات حاضرگی ساعتده بوندن عبارتدر: لوندونده ایکی یاقنك وکیللری آراسنده سویلەشو کیسلگان. لکن یاوروپا دولتلری آراغه قصلورغه قرار بیردکلرندن، ایکی یاقده شونی کوتوب طورالر. یاوروپا دولتلرینك سفیرلری طرفندن تورکیەگه بیررگه یاصالغان تکلیف، شول دولتلرنك استانبول ایلچیلری طرفندن‌ده قارالوب تمام بولغان. بوگون (برنچی غنوارده) کوندز ساعت ۲ده، ایلچی‌لرنك قارتراغی بولغان آوستریا سفیری طرفندن باب عالی‌گه کیتریلوب بیریلەچك. صڭره باشقه دولتلرنك ایلچیلری اوزلری بردم بردم خارجیه ناظری نورادونگیان افندی‌گه کیلوب تلدن‌ده سویلەیەچکلر.

اشانچلی منبعلردن آڭلاشلدیغنه کوره، دولتلر تورکیەگه ادرنەنی بلغاریاغه قالدروب کیلشورگه تکلیف ایتەجکلر. شوڭا قارشی ادرنەدەگی مسجدلر وپادشاه تربەلرینك تورکیه ملکنده قالووینی تأمین قیلاجقلر. آطەلرنك کچکنه ایکی اوچ دانەسن وگریدنی یونانستان‌غه بیررگه مصلحت ایتەجکلر. قالغان‌لرن اوزلری بلگانچه باشقارر ایچون اوز قاراولرینه آلاچقلردر.

تورك غزتەلری، بو تکلیف جبری بر صورتده توگل، بلکه دوستانه بر روشده بولاچق، بناء علیه تورکیه بوڭا اوزینك راضی توگل‌لگن، ادرنەدن واز کیچمایەچگن بلدروب جواب بیرەچك، دیلر. اما احوالدن خبردارراق کشیلر، یاوروپانك تکلیفی تلەسه نی روشده بولسون تورکیه آنی قبول ایتمی بولدرا آلاچق توگل، ادرنه، مع التأسف، بزدن کیتەجك. آطەلرنکده کوبسی اچقناچق، قالسەده آناطولی‌غه و بوغازغه بیك یاقن بولغان اهمیتسزلری‌گنه قالور، دیلر. بو صوڭغیلرنك فکرینه بناء حاضرگی حالده تورکیه و بلغاریا عسکرینك ایکیسیده یا کیدن صوغوشا آلاچق بر حالده توگلدرلر. ایکی یاقده بیك آریغان، یونچوغان، ایکی یاقدەده راسخودغه آقچه یوق. تورکلر صلحغه راضی بولماینچه یا کیدن صوغش باشلاسەلر باری چتالجه وگلیبولی یاننده قارشی

طورا آلورغه‌غنه قوللرندن کیله‌جاك . اوزلری هجوم ایته آلاجق توگللر. اگر بلغارلرده هجوم ایتماینچه طورسه‌لر اصل صوغشو بولمایه‌چق . آطنه‌لر اوته‌چك ، بو وقتده آزیغی بتوب ادرنه ، اشقودره ، یانیه‌لر ایستر ایسته‌مز دشمان‌غه تسلیم ایتلورگه مجبور بولاچقلر. بو حالده دشمانلرنك بار تله‌گان مقصودلری حاصل بولاجق . اما صوغش حالتنده طورودن تورکیه برنرسه‌ده قازانمایه‌چقدر. شونك ایچون‌ده نی بولسه‌ده تیزره‌ك صلح بولووی تورکیه ایچون خیرلیدر ، دیلر.

اگر تورکیه‌نك فلوطی دیگزده یونان فلوطن جیکه آلسه اول وقت تورك عسکرینك قوریدن هجوم حرکتی باشلارغه‌ده حالندن کیلور ایدی . لکن ، فلوطنك موفقیتی بیك آز ، حتی هیچ یوقدر. روس غزته‌لرنده یازلدیغی کبی ، تورك فلوطی نك خراب بولووی . ئلله قایسیلر بیك تنه نیچه‌شه‌ر قزانلری شارتلاوی ، مورجالری یمریلووی ، آفیتسر و صالداتلری اولووی . مونده هیچ بر ابشتلگانی یوق . غزته‌لرده بوماسه خصوصی صورتده‌ده سویله‌نور ایدی . اول‌ده یوق . بناء علیه اول خبرلر درست توگللر. «حمیدیه» قره‌یسری‌ده توزه‌تلب بتوب فلوطغه قاتناشدی . فلوط بر نیچه مرتبه‌لر جناق قلعه‌نك طشینه چغوبده کردی . لکن ، موفقیت دیب أیتورلك نرسه ایشتلمی . شول سببلی تورکلر عمومیتله اوزلرینك فلوط اهللرندن بیك ناراضیلر: حضرگی ترسانه‌نی بتونله‌ی سبروب طاشلاب ، آور یاگیدن باشقه یرگه بنا ایتارگه کیره‌ك ، دیلر.

بوگون روملر و پراوصلاونیلرنك یل باشی . بایرام . لکن مونده آندی بایراملر هیچ بلنمی آوند . چونکه مونده ئلله نیچه ملت ، ئلله نیچه تورلی دین و مذهب بار . هر قایوسی اوزینکن اننه بارا . ایکنچیلر آکا قاتناشمیلر . محکمه‌لر ، کیبتلر ، بانقه‌لر بتونله‌ی یابلا طورغان هیچ بر کون یوق . بو کون گریك و پراوصلاونی کیبتلر بیك قایسیلری یابق . قاتولیكلرنك یل باشنده و بایراملرنك آلارنقی یابق بولا . یهودی بایراملرنده آلارنقی یابق بولا . مسلمانلر ایسه عمومیتله جمعه کونلرده‌ده سودا ایته‌لر. باری جمعه وقتنده‌غنه یابالر . سودا و خدمت وقتی ایچون بیلگوله‌نگان ساعت یوق . هر کم اوزی تله‌کانچه سودا ایته ، اشلی و اشله‌تدره . کیبتلرنی آچو و یابو وقتلرینده هر کمنك اوز اختیارنده‌در . یاکی یل باشینه قارشی کیچه شیرده یاخشوق کوب قار یاودی . بوکون برغرادوس صووق بار . آزغنه طوکدرغان بولغان ایدی . کیچ که‌طابا اریته باشلادی .

رازدیستؤا بایرامده بزنك روسیه سفیری غصپادین گیرس ایله زوجه‌سی

شرفینه روسیەنك موندەغی «قاغول» صوغش پراخودنده ضیافت بیریلوب بال مجلسی یاصالدی، مجلسده روسیه سفارت و قونسولخانه کشیلری وباشقه مسافرلر کوب ایدی. مادام گیرس، هلال احمرده خدمت ایتوچی بزنك طوتاشلرنی‌ده شونده دعوت ایتدی و ببارتب آلدرتدی.

استانبولنك اوراملرن کیڭایتو دوام ایته. بایتاق برلرده ایسکی بنالرنی یمرتب اورام و میدان یاصی بارالر. استانبول طرفنده بایزید و سلطان احمد میدانلرنده گوزەل گنه پارقلر یاصالغان. بك اوغلنده تشلی خادمنده اورام اورتاسینه بویدن بویغه آغاچلر اوطورتوب گوزەل گنه منظره حاصل ایتلگان. شهزاده و سلطان فاتح طرفلرنده‌ده اولگی گه کوره کوب اوزگارش بار. یانغان یرلرده اورامل کیڭایتلگان. یاڭی بنالر بر تیگزرەك ایتوب آدم عقللی بر روشده طاشدن، کیرپچدن صالنغانلر.

شهر باشلغی‌نك یاڭی چغارغان فرمانینه بناءً ایرتەگەدن اعتبارا اورامده کویەنته بلەن اجەك، باور، اوپکه صاتوب یورو، زور اورامل‌رده کتو کتو ایشاك اوستنه کاز یمکەلر ایله یابحق، طوپراق، طاش توشەب بورونو، بيك طعز اورامل‌رده حماللرنك دنیا قدر زور نرسەلر کوتاروب هر کمنی بەروب صوغوب کیتولری، پالاس و جایمەلرنی ترزەلردن چغاروب اورامل‌غه سلكو، زور اورام اورتالرنده طوقتاب ایت صاتوب طورو شیکللی نرسەلر منع ایتلەچكدر. اگر چن چنداندە بو اش بولا قالسه استانبول ایچون زور بر راحتلك بولور ایدی. لکن. موندەغی کشیلر بوتك بونووده اشانوب بتمیلر. چونکه. حاضر گه قدرده شوندی فرمانلر دورت مرتبه چقدی، حکمی بر ایکی آطنەدن آرتق‌غه بارمی، اشلر طاغنوق اولگی حالینه کره، دیلر.

تیلیفون حاضرنده باری حکومت محکمەلرنده و بعض بر غزته ادارەلرنده گنه بار؛ کیبتلر و ایولرگه مایده یاصی باشلایەچقلر ایکان. شهر هوا غازی بلەن یاقطورتلا. استانبول یاغن یاقطورتو بر اجنبی شرکتنده‌در. بیك یاقطی و منتظم ینا. غلطه و بك اوغلی یاغن یاقطوربو حکومتنك اوز قولنده ایکان. اول باق فارا کفی و نجیر برنا هم کوب وقتلر بوزولوب. سونوب مشکلات چقا ایکان. مونه شونك شیکللی نرسەلر گه گنه قارابده توركلر: «بزدن بولەی، بزنك قولدن کیلمی ایدی» دیب اوزلرنكنان اخلاصفری فایتا. هر خصوصده اجنبی‌نی آرتق کورەلر.

ترامواىلر. قونغەلر ٹالی یوری باشلاغان یوق. قاچان باشلاویك معلوم توگل.

آربا و ایزووشچیك بیك آز و قیمت بولمانلقدن قاتناشو و یورو مسئلەسی صوڭ درجەدە اوڭایسز بر حالدەدر. شهرنڭ هر طرفی بر آول حالندە، اوز باشلرینە اوز دنیالرندە یاشیلر. مثلا: باب عالی جادەسندن ملا کورانی محلەسندە طوروچی رشید افندیگە. یاکە آغایف‌غە باروب قایتو اورنبورغدن قارغالی‌غە باروب قایتو درجەسندوك چیتندر. آرباغە بر مجیدیە (۱ صوم ۶۰ ۃ) تولەرگە کیرەك هم بتون بر کون اوتە.

ایزۋوشچیك قیمتلگی آت آزلقدن و مال آزیغی قیمتلکدن کیلەدر. حاضرندە موندە بزنڭ حسابچە پچاننڭ پوطی ۱ صوم ۳۰ — ۱ صوم ۴۰ ۃ، صالامنڭ پوطی ۱ صوم ۵ ۃ، ۱ صوم ۱۰ ۃدر حربیە نظارتی عسکری آتلرغە پچان وصالامنی شوشی حقدن آلوب طورا. شوڭا کورە: قریم مسلمانلرندن بررو قربمدن موندە کیتروب حربیە نظارتینە بر نیچە یوز مڭ پوط صالام بیررگە یوری. آندە پوطی ۳۰، ۳۵ ۃ، پراۋوز ۲۵، ۳۰ ۃلر چاماسندە ایکان. نیشلەب قالور.

استانبولدە بولغان زور کتبخانەلرنڭ همەسی دیەرلك وقف طریقیلە وجودگە کیترلمشلردر. حاضرگە قدر بونلر معارف نظارتی ادارەسندە بولونغانلر. اول آنلرنی رەتلەب قاری آلماغان. ترتیبگە قویماغان؛ قایسیلری بیکلی طورغان. کتابلر طوزان طوفراق آستندە یاتقانلر، حتی بعضیلرندن بیك مهم و قیمتدار کتابلر یوغالغانلغن سویلیلر. کوبدن توگل برسندن ۲۵ مڭ صوملق چاماسندە بر کدم اورلانغانلغن یازدیلر. بو کونلردە حکومت شول کتبخانەلرنی معارف نظارتی ادارەسندن اوقاف ادارەسینە طاپشررغە قرار بیردی. اوقاف ادارەسی آنلرنی کاملا تفتیش ایتوب چغاچق، ترتیبگە قویاچق، یوغالودن صاقلایەچقدر. اگر اوقاف ادارەسی بونی شولای اشلی آلسە، نی قدر وقتلردن بیرلی بیکلەنب، یابلوب، طارالوب یاتقان و بعضا اجنبیلر قولینە اسیر توشو خوفندە طورغان قیمتدار کتابلردن کوب فاتحە آلور و وقف ایتوب قالدرغان حمیتلی اسلاملرنڭ روحلرندە شادلاندرر ایدی.

اوتکان هفتەدە یازلغان ایکی تورك خاتونی واقعەسی اوزرینە استانبول محافظلغی (ادارۀ عرفیە)، مسلمان خاتونلرینڭ «آداب اسلامیە وتربیۀ ملیە» ایلە غیر متناسب قیافتدە، خلق کوب بولغان یرلردە یورولری یاراماغانلغن، اگر یوروچیلر بولسە پالیتسە طرفندن طوتولوب بیك قاطی جزاغە دوچار ایتلەچکلرن» اعلان ایتدی. «آداب اسلامیە و تربیۀ ملیە» نڭ معناسن پولیس افندی اوزی بلەچك و شوڭا کورە حرکت ایتەچکدر! استانبولنڭ بیش یوز قهوە خانەسندە وسطی

اولارق ایللیشەر کشیدن. یکرمی بیش ملك کشینك و شونلر جملەسندن چالمالی، جبەلی خواجە افندیلرنك ایرنەدن کیچ گە قدر قارتا، طاولا، شاقماق اویناب عطالتدە اوطورولری، اوراموە یوروجی ایرلرنك، اوچراغان مسلمان خاتونلرینە سوز قاتولری، ادبسزلك ایتولری «آداب اسلامیه و تربیهٔ ملیه»گە مغایر توگل‌دە، ایکی مسلمان خاتوننی‌نك مجروحلر فائدەسینە اعانە جیولری مغایر ایمش. مونە سیکا حریت، مساوات، عدالت!

شونك ایچوندر، کە تورکلر آراسندە: «بز باری بر آدم بولاحق توگلمز، انگلترە و روسیە کبك خرستیان دولتلری قول آستندە یاشاوچی مسلمانلر بزگە قاراغاندە راحتدەك، طنچراق طورالر. آدم شیکللی یاشیلر، بایلقلریدە بزدن آرتق» دیگان فکر حاصل بولغان.

بو کونلردە استانبولدە مینیسترلر مجلسندە کامل پاشانك قوزغاتووی بویونچە «بیوك ملی مجلس» آچو مسئلەسی مذاکرە ایتلگان. لکن ئلیگە بر قرار بیرلمەگان. بو مجلس‌گە مملکت‌نك اولوغ مأمورلرندن، کبار و اشرافندن ۱۵۰ قدر کشی تعیین اولنوب اوشبو صوڭغی واقعەلر سببلی حاصل بولغان حاللر مذاکرەگە قویلووی فرض ایتلە ایکان. بو فکرنك باشلانووی مشروطیت بتریلوب ملت مجلسی لغو ایتلوگە علامت دیب ایسابلاوچیلردە بار. لکن، ۱۸۷۶ نچی یلدە مدحت پاشانك تکلیفی ایلە «دیوان» نامندە ۱۸۰ اعضادن مرکب شوندی بر مجلس بولوب اوتکان ایکان. احتمال‌کە بولا قالسە مونسیدە شولای‌غنە بولوب اوتەر.

۱ غنوار ۱۹۱۳

۳۳

اوچ سؤال‌غە جوابلر

نوبانده ذکر ایتلەچك اوچ مسئلە حقندە تورکیەنك اولوغ آدملرینك فکرلرن بالذات اوزلرندن ایشیتەسم کیلە ایدی. شول سببلی، استانبولغە کیلوب، بر آز فرصت طابقاچدە شول مسئلەلرگە جواب بیرولری مأمول بولغان و بیرگان جوابلری اهمیتلی صانالورغە تیوشلی کورلگان بر نیچە اولوغ ذاتلر ایلە کوریشدم.

جوابلرن ایشتورگه تلهدیکم سؤاللر بونلر ایدی:

١) «اتحاد و ترقی» جمعیتی بر وقتلر داخلده شول قدر قوت و نفوذگه، خارجده شول قدر حسن توجه و خیرخواهلقلرغه مالك اولدیغی حالده نیچك بولدیده اوزینك اورنینی صاقلی آلمادی؟ آرالرنده شول قدر مقتدر کشیلر بولدیغی حالده نیشلهب اوزینك استقبالن کوره آلمادی و بویله وخیم روشده سقوط ایتدی؟

٢) تورك عسکری بو بالقان صوغشنده نیشلهب بو قدر جیکلدی؛ تورکیه نك حکومت اربابی بونك بولای بولاچاغن نیچون آلدن آکلی آلمادیلر؟

٣) تورکیهنك، قالغان یرلرن اوز قولنده سلامت طوتا آلور ایچون موندن صوڭ امید بارمی؟ بولسه نیشلهگانده بو امید فعلیتگه چغاچق؟

مین مونده بو سؤاللرنی کوب کشیلردن وتورلی صنفغه منسوب آدملردن صورادم. تورلیسندن تورلی جوابلر آلوب خیلی معلومات حاصل ایتدم. لکن بونلرنك بارسنده یازوب کچکنه بر غزته بیتلرن طوترو مناسب کورلمیدر. شوڭا کوره، سیاسی، یاکه علمی جهتلردن مونده زور اورن طوتقان ذاتلر طرفندن آلدیغم معلوماتنی بر قدر آیروب ذکر ایتکاننك صوڭنده. باشقهلرندن آلنغان جوابلرنك بارسن برگه جیوب خلاصهسنغنه یازو نیتندهمن. شونیده ایتوب اوتیمکه: کوریشدیگم ذاتلردن بوسؤاللر شول یوغاریده یازلغان روشده صورالسه لرده آلنغان جوابلری کوبسنچه بونلرغه طوغریدن طوغری جواب بولوب چقمی، بلکه بو مسئلهلرگه عائد ایضاحات بولوب طابله وشول ایضاحاتغه قاراب نتیجهنی آکلارغه حاجت توشهدر.

پرنس سعید حلیم پاشا حضورنده

بو سؤاللرگه دائر معلومات آلور ایچون کورشدیگم ذاتلردن برسی مصرلی پرنس سعید حلیم پاشادر. بو ذات صوڭ وقتلرده «اتحاد و ترقی» جمعیتینك رئیسی بولغان. حاضرنده مجلس اعیان اعضاسیدر. مصر خدیوسی عباس پاشانك قرداشلرندن. اوزی بیك بای، ئلله نیچه میلیونلرغه مالك، مصرده و تورکیهده غایت کوب یرلری، ملکلری وبنالری بار ایکان. بك اوغلنده سنهوی یکرمیشهر ملك لیرا داخود کیتره طورغان بر نیچه بنالرغه مالك بولغانلغی شیکلی، بوغاز اچندهده کوب سرایلر و بنالر ایهسیدر. حاضرنده اوزی بوغاز اچنده «ینگی کوی» دیگان یرده طورا.

بو پاشا ایله کوریشوومه عبدالرشید افندی ابراهیم جنابلری واسطهلك

ابتدی. اول آننك ایله یاخشی طانش ایکان. بر یکشنبه کونی. استانبول کوپرندن کیته طورغان پراخودلرنك برسینه اوطوروب عبد الرشید افندی ایله «یکی کوی»گه کیتدك. بر ساعت قدر بارغاندن صوك شونده باروب، پاشانك دواریسی ایشك آلدینه کردك. دواریسی تمام بوسفورنك قریینده. قاپقه توبنده‌گی قاراول بزنی کمال حرمت ایله سلاملاب اوتکاردی. ایشك آلدنده‌غی باغچه‌نك ماتورلغی، زینتی، مرمر استاتولر، جاین قشن یاشل یافراقلی طوروچی آغاچلر و چیچکلرنك بیرگان لطافت و منظره‌سی ایتوب بتررلك توگل — شول قدر گوزل.

پرنس سعید حلیم پاشا
[حاضرگی صدر اعظم و خارجیه ناظری]

سرای‌نك ایشگی توبنده‌گی، کومر کبك قاپ قارا بیتلی، لکن آپ آق یافالر قویوب شیق کیونگان عربده ئدله قایدن سلام بیروب بزنی قارشی آلدی و عبد الرشید افندینك قولن اوپدی. سرای‌نك اچینه کرگاچ طاغنوق بر نیچه خدمتچیلر کیلوب قارشی آلدیلر. زالغه کررگه اوتندیلر. غایت گوزل کاریدورلر و بولمه‌لرنی اوتوب بزنی برزالغه کرتدیلر. اوطوردق. اویماق کبك کچکنه گنه فنجانلر ایله قهوه‌لر کیلدی. سیغاره‌لر تقدیم ایتلدی. آراسی بر اون مینوت اوتکاچ برەو کروب: — بیوریگز، پاشا حضرتلری یانینه! دیدی.

طاغن بر نیچه بولمه‌لرنی اوتوب، زور بر کابینیت‌گه باروب چقدق. قصقه بویلی، فالوسراق کاوده‌لی بر دات بزنی قارشی آلدی. عبد الرشید افندی بوننك ایله ألوك اوزی کورشدی، صوگره مینی طانشدردی. بو ذات شول پرنس سعید پاشا ایکان. بزگه اورنلر کورسه‌تب اوطوررغه اشارت ایتدی.

بو بولمه محراب شیکللی سراینك بناسندن طشقه‌راق چغاریلوب، بوسفور اچنه کرتلگان. اوچ یاقده‌غی ترزه‌لرندنده بوغاز اچی‌نك بتون منظره‌سی

کورینوب طورا. ترزه‌لردن باشنی طغوب صوزغانده بوسفورنڭ صولرینه قول یته‌چك قدر یاقندر.

بولمه‌نڭ ایچنده اعلا کله‌ملر، دیوارلرنده قیمتلی لوحه‌لر، تابلولر، اورندقلر، اوستالر و میبللر بارسیده «ده‌قادانس» استیلنده و قیمتلی آغاچلردن یاصالغان نرسه‌لردر. سعید پاشا سیؤیل کیومده، ساچلری آغارا باشلاغان. باشنده فس، میوغی قصقه‌غنه ایتوب کیسلگان، صقالی قرغان.

اوطورغاچده گوزه‌ل تورکچه ایله: «خوش کیلدیگز» دیدی و میندن روسیه مسلمانلرینڭ احوالینه دائر بعض نرسه‌لر صورارغه باشلادی. اوقیلرمی؟ مکتب و مدرسه‌لریگز نی حالده؟ مسلمانلر آراسنده هنر و صناعت بارمی؟ ملالریگز نیچك، احوال زماندن خبردار کشیلرمی؟ روسلر ایله یاخشی کیچنه‌سزمی، روس مکتبلرنده اوقیسزمی؟ دی. بونلرنی البته بر بولی توگل، سوز مناسبتی کیلگان صاین صوراشا باردی. «روسیه‌لی بر مسلمان غزته‌سینڭ محرری ایله کوریشوومه بیك ممنون بولدم» دیدی.

صڭره صوراشو نوبتی میڭا کیلدی. حاضرگی صوغش و صلح مسئله‌لرینه دائر بر آز سویله‌شکاندن صوڭ، مین سوزنی حکومت‌نڭ ادارەسی واتحاد ترقی جمعیتی‌نه طایا طارتدم و: «احتمالکه حکومت اتحاد و ترقیچیلر قولنده قالغان بولسه حاضرگی بو صوغش باشلانماغان بولور یاکه باشلانسه‌ده تورکیه ایچون بو درجه فلاکتلی بولماس ایدی؟» دیدم. پاشا حضرتلری مینم بو فکرمنی تصدیق ایتوب: «های های، آنده هیچ شبهه یوق. ذاتا معلوممکزدر، بزنڭ دشمانلریمز ایلك آلوك بتون کوچلرن «اتحاد و ترقی»نی یمررگه صرف ایتدیلر، بونڭ ایچون داخلدن و خارجدن هر تورلی واسطه‌لر حاضرلادیلر، نهایت آنی یققاندن صوڭ کیلك بر طن آلوب مملکتمزگه هجوم ایتدیلر، حکومت اتحاد وترقیچیلر قولنده بولغان مدتده آلارنڭ بو درجه جسارت کورسه‌ته آلو احتماللری یوق ایدی» دیدی.

شونڭ اوزرینه مین طاغن سوزنی دوام ایتدروب یوقاریده مذکور مسئله‌لر حقنده، لطفا بر آز معلومات و ایضاحات بیرولرینی اوتندم.

بو آراده ملك باشی ذکی بك کیلگانلگن و پاشانی کوررگه تله‌دگن خبر بیردیلر. آلوب کررگه قوشدی. کابینیتگه کرووی برلن طانودم: جتالجه‌دن ناظم پاشا و ارکان حرب هیئتی قایتقانده مینده بر پویزدده قایتوب بو ذات ایله بر واغونده طوغری کیلگان و طانوشقان ایدك. ذکی بك اصلده ققفاس

خانەلرندن اولوب. تعلیم و تربیەسینی استانبولدە آلغان و عسکرلک خدمتنی بولونغان. یاوروپا پایتختلرینک بر نیچەسندە تورکیەنک آتاشە میلیتەری (ۋاپینسی آگینتی) بولوب طورغان وصوک وقتلر شول مأموریتی ایلە یونانستاننک پایتختی آفینەدە بولغان بر ذاتدر.

ذکی بک ایلە کورشکاندن صوڭ سعید پاشا مینم سؤاللریمە ایضاحات بیررگە باشلاب خیلی نرسەلر سویلەدی. آنک دیدیگینە کورە، بو مملکتنی قوتقاروب قالاجق قوت یالڠز «اتحاد و ترقی» گەدر. شوننک ایچوندە باشدە مملکت نڭ بتون آگاهلی صنفی آنک طرفندە بولونوب. خلاص و نجاتنی آندن کوتکانلر، هم فی الحقیقة «اتحاد و ترقی» جمعیتیدە مملکتنی قوتقارو ایچون لازم بولغان افکار و نشبثلردە کیمچیلک ایتمەگان و شول کوینچە دوام ایتکاندە اشنڭ خیرلی نتیجەلری کوریلەجکندە اصلا شبهە یوق ایکان. لکن، تورکیەنڭ سلامت و سعادتنی تلەمی طورغان کشیلر و اول کشیلرگە جیتدن یاردم ایتوچیلر بتون قوتلریلە بو جمعیتگە قارشی حرکت ایتەرگە باشلاغانلر. آنلر بو خصوصدە مادی و معنوی هر تورلی سببلرگە کرشکانلر. تورکلرنڭ اوزلری آراسندە بعض بر منفعت شخصیە ایەلری میدانغە چغوب تگیلرگە آلت بولغانلر.

شول طریقچە اچدندە، طشدندە «اتحاد و ترقی» نڭ طامربنە بالطە چابارغە طوتونولغان. اگردە ملتدە (تورکلردە) آڭ، اوز فائدەلری ایلە ضررلرن آیورا آلورلق معارف بولسە تگیلرنڭ زور اهمیتی بولماغاندە بولور ایدی. لکن، مع التأسف، تورک خلقی معارفدن محروم، آنلردە حمیت ملیە و وطنیە اویانماغان. آنلر اوزلرینە یاخشی یوز کورسەتکان یاقغە آوارغە حاضر طورالر. شول سببلی آنلر آراسندە ایگولگان فتنە اورلقلری هر وقت یمش بیرەدر. ملتنڭ شوندی ضعیف و یومشاق ایکانلگن بلوب «اتحاد و ترقی» جمعیتی حکم و قوتنی اوزندە نغراق طوتارغە، مطلوب بولغان اصلاحات و تجددنی کرتو خصوصندە کوب نرسەدن طارتنماسقە تیوش ایدی. لکن اول، تورکلرنی فرانسوزلر اورنینە قویوب، تورکیەنی فرانسیە کبک بلوب اش قیلغان، حریت و اختیارنی خلقنڭ اوز قولینە طاپشرغان. خلق ایسە موندن فائدەلانا آلورلق درجەدە بولماغانلقدن نهایت، مملکت ایچون اوشبو فلاکتلر کیلگان. «اتحاد ترقی» جمعیتی اش باشندن توشوریلو برلن آرناودلقغە آفطونومیا بیریلو، آنک آرتندانوق ماکیدونیا مسئلەسی قوزغالوب بالقان صوغشی باشلانو، آنک اوزرینە آناطولیدە بیلە ارمنی و عرب مسئلەلری قوزغالو اتحاد ترقی جمعیتی نڭ کملر طرفندن و نیچون

توشورولدیگنی کورسه‌ترگه کافی در.

صوغشده جیگلونك سببلری حقنده سعید پاشا بوبله دیدر: «اتحاد ترقی»نك متمادیا دورت یل حاضرله‌گان پلانلری آستی اوستگه کیتریلوب بوزولدقدن صکره، احوالنی بلگان کشیلر بارسیده اش باشدن توشوریلوب قورال، آزق و یوللرنك قایده و نیچك ایکانلگن بلمه‌گان کشیلر خوجه بولوب قالغاندن صوك اول اشنك نیچك ره‌تی بولسون! بونك اوستینه، «اتحاد ترقی»نك اش باشدن توشورولووی و حکومتنك بر طاقم داخلی و خارجی اینتریغه‌لرگه آلت بولووی خلق‌نك حکومتگه امنیتن بتردی. استقبالگه امیدن صووندردی. عسکر وضابطلر آراسینه تفرقه کروب عمومیتله خلقنك روحن توشوردی. شول سببلی عسکر جن روح بلهن صوغوشمادی، باری بر آخرنده مملکتنی جیتلرگه بیره‌چکلر، تیك بزنی قردرالرغنه دیگان توسلی قارادی. حالبوکه طرابلس صوغشی وقتنده خلق‌ده نیندی قوتلی روح بار ایدی. چونکه اول وقت حکومت «اتحاد ترقی» قولنده بولوب، آنك باشلقلری بتون کوچلریله خلقنی روحلاندرالر، اوزلری صوغشقه باروب فداکارلق کورسه‌تەلر ایدی. اول وقت «حریت و ائتلافچیلر» حکومتگه قارشی کیلوب، تورلی فتنه‌لر چغاروب طوردقلری حالده بیله خلقنك روحی توشمه‌دی. اما، بو صوغش وقتنده «اتحاد ترقی»چیلر حکومتگه قارشی هیچ بر فتنه ومشکلات چغارمادیلر، بار قوتلری ایله حکومتگه یاردمده بولوندیلر، لکن بوگا مقابل حکومت آنلرنی جیوب تورمه‌گه طوتردی. حکومت اوزی و طرفدارلری خلق‌غه و عسکرگه روح بیره آلمادی، صوغش ایچون آقچه، قورال، آزق کبك مادی قوتلر نیقدر لازم ایسه جان آزوغی بولغان معنوی قوت، کوکل کوتارنکی‌لگی، استقبال امیدیده شول قدروك لازمدر. بزنك بو صوغشده اولگیلری بولا طوروب استفاده ایتلمه‌دی، صوگغیسی ایسه بتونله‌ی بولمادی. شول سببلی جیگلدك.

بوندن صوك تورکیه‌نك استقبالی حقنده سعید پاشا یالگز برگنه نرسه کوره: اول‌ده، اگر تیزدن اتحاد ترقی جمعیتی اش باشینه منوب بتون قوتنی اوز قولینه آلسه و اوتکانده یاصاغان بعض بر خطالرن بتروب، اوزینك پروغرامن عملگه قویو حقنده هیچ نرسه‌گه قارامی، حتی لازم بولسه دیکتاتورلق ایتودنده قورقمی اشکه کرشسه تورکیه‌نك مستقل بر حکومت حالنده یاشاوی ممکن. یوقسه روم ایلنده‌گی واقعه‌لر عینیله آناطولی‌ده‌ده دوام ایته‌چك ونهایت تورکیه‌نك استقلالینه خاتمه بیریله‌چکدر.

— صوڭ، «اتحاد ترقی»نڭ یاڭیدن اش باشینه منووی ممکنمی؟ حاضرگی احوال آڭا مساعد کورنمی بیت، دیدم.

— تورکلر بو احوالدن عبرت آلورغه تیوش، اگر ایندیده اویانماسه‌لر و اوزلرینڭ نیندی اویونلرغه آلت بولوب یورگانلکلرن آڭلی آلماسه‌لر موندن صوڭ آلار ایچون مستقل حیات بتدی دیمکدر، کینه‌ده بر طاقم ترددلر ایله وقت اوتکاررگه فرصت قالمادی ایندی، دیدی.

سوزلرندن وفکرلرندن آڭلاشلدیغنه کوره، سعید پاشا حقیقتا بیك حمیتلی بر تورك و اتحاد ترقی‌نڭ بیك اخلاصلی بر طرفداری‌در. ذاتا، شول قدر بای ویوغاری بر درجه‌ئی بر ذات اولدیغی حالده سیاست و جماعت اشلرینه قاتناشوب تورلی سوزلر ایشتورگه و تعرضلرغه اوچراونی اوستینه آلورغه راضی بولووی آنڭ حمیتلی و فداکارلقلی بر ذات ایکانلگن کورسه‌ترگه کافیدر.

شوشی سعید پاشانڭ کشیلری آطنه‌سنده ایکی اوچ مرتبه، استانبول مسجدلرنده و استانبول طشنده یاتوچی مسلمان مهاجرلرینه اعانه طاراتوب چغالر. «اتحاد و ترقی»گه قارشی تورلی تعرضلرده بولنوچی فیلسوف رضا توفیق بك کبی ذاتلرده شوشی سعید پاشانڭ بوغاز ایچنده‌گی سرایلرنده بوشلای طورالر و حتی معیشتلرنده‌ده آنڭ اوستندن تأمین ایته‌لر ایکان. لکن، کیڭ کوڭللی سعید پاشا همیشه اوزینڭ یاخشی‌لق ایتووندن طوقتامیدر.

مونده مصر پرنسلرندن ایکنچی بر سعید پاشا بار. آنسی‌ده شولایوق بای و شولایوق حمیتلی دیلر. تورکیه ساحللرنده یوروچی پراخودلر بارسیده جیتلرنکی دیه‌رلکدر. خصوصا یونان پراخودلری تورکیه‌نڭ بتون آقچه‌سن اوزلرینه طارتالر. تورکلرنڭ اوزلرینده آزراق مثال آلماسلرمی دیب مونه شوشی ایکنچی سعید پاشا اوتکان یل بیك هیبت اوچ زور پراخود الوب تورکیه صولرنده یوروته باشلاغان. ایلڭ آلوك تورکیه حکومتی بوڭا یونان پراخودلرندن آلنمی طورغان یاڭا بر نالوغ قویغان. گویا نگیلردن ایسکی امتیازلرغه بناءً اول نالوغ آلنماسه‌ده سعید پاشا پراخودنی یاڭی بوروته باشلاغانلقدن یاڭا نالوغلرنی تولارگه مجبور بولورغه تیوش ایمش. سعید پاشا بر سوزده دیمه‌گان. نالوغلرنی تولی بیرگان. صڭره گریك پراخود قومپانیه‌لری آنڭ پراخودلرینه قارشی هر تورلی چاره‌لرگه کرشکانلر. اوزلرینڭ تاقصدلرن کیموتکانلر. طاوارلرن سعید پاشا پراخودلرنده یورتوچیلرگه، بانقه‌لرده و بازارلرده تورلی مشکلات کورسه‌ته باشلاغانلر. سعید پاشاده طوقتاب قالماغان: تاقصه‌نی نگیلرنڭ

یارطی حقینه، چیرك حقینه توشورگان، فقیرلرنی بوشـلای یورتکان. حتی طویدررغه بوشلای آزق بیردرتکان. پراخودنك کاپیتانلرن، ماترو سلرن بارسن‌ده مسلمانلردن قویدرغان و نهایت. شول مسلمان کاپیتانلرنڭ برسی ۱۲ پراخودنی طاشقه بەردرتب هلاك ایتدرگان. قالغان ایکیسی هنوز یوریلر. لکن، مع‌التاسف بونلردن عبرت آلوچی مسلمانلر ثلی طابلمی طورا ایکان.

مونه شولای موندەغی کشیلر، مونه شولای موندەغی عاللر!

۲ غنوار، ۱۹۱۳.

۳٤

صلح مسئله‌سینه یاوروپا قاتناشووی . نه یاپه‌لم افندم . خواجه افندی اوزینك نارگیله‌سن چیگه بیره . «شیرا» نی طوپقه طوتو. مسجدلرگه پراقلاماتسیه‌لر یابشدرو.

نهایت، نوطه بیرلدی. بالقان سایوزنیکلری ایله کیلشو حقنده یاوروپا دولتلری طرفندن باب عالی گه بر تکلیف نامه بیریله‌چگی مونده بر نیچه کونلردن بیرلی کوتوله، لـکن، نی سببدندر کون صاین کیچگه بارا و شول سببلی تورك غزته‌لری: یاوروپا دولتلرینك اوز آرالرنده اختلاف چققان ایکان، تکلیف نامه‌نی بیرودن واز کیچکانلر ایکان، خصوصا ۳نچی غنوارده «حمیدیه» فرەیسری نك یونانستان‌ده «شیرا» لیمانن طوپقه طوتووی سببلی احوال‌نك بتونله‌ی اوزگاروب کیتووی احتمال طوتولا ایکان، دیب یازا باشلاغانلر ایدی.

غزته کاغدی اوستنده‌گی شوندی موفقیتلی خبرلرنی اوقوب اوز اوزلرن قناعتلندررلك درجه‌ده صاف دل بولغان قهوه خانه مداوملری‌ده بونلرنی اوقوب سوینه‌لر و حتی غزته خیاللری اوستنه اوز خیاللرن‌ده قوشوب: بلغاریا اینده‌ی صوغشنی نیچون باشلاغانلعینه اوکونه ایکان. تور کیه‌دن کیلشونی اوزی صورا‌ماقچی بولا، لـکن خورلانا وشول سببلی یاوروپا دولتلرینك آراغه قاتناشولرن اوتنه، آلار طـگلیسلری کیلمی ایکان، دیلر ایدی.

لـکن. کوب اوتمه‌دی، مع‌التأسف، آچی حقیقت بتون دهشتیله اوزن کورسه‌تدی: کیچه ٤نچی غنوار جمعه کون جمعه‌دن صوڭ ساعت ۳ده باب عالی جاده‌سی بله‌ن یوغاری طابا منوب کیتکان و باب عالی قاپقاسی توبینه باروب

طوقتاغان ایکیشەر آتلی دورت ایکیپاژ ایلە، ایکی آفطوموبیل، آلتی یوز یللق بر حکومت ایچون گنه توگل. احتمالکە ملك اوچیوز یللق مقام خلافت ایچون‌دە حیات ومماتی مسئلەلرن حاوی بولغان بر طاباق کاغدنی تورکیە حکومتنە ایلتوب طاپشردیلر.

هر نە قدر، «صباح» غزتەسی، بوگون (جمعە کون) مسلمان بایرامی بولغانلقدن نوطەنك بوگون طاپشرلو احتمالی یوق دیب یازوب چقارسەدە، غزتە مخبرلری کوبسنچە باب عالی‌نك تیرەسندە یوردن وبا خصوص باب عالی قارشوسندەغی «استانبول» قهوە‌خانەسندە اوطوروب باب عالی اطرافندە نیلر کورونگاننی تماشا ایتودن کیری طورمیلر ایدی.

ساعت ۳ دە، شوفور یانینە بر قاواص اوطورغان آوستریا گیربلی بر آفطوموبیل باب عالی قاپقەسندن کروب کیتو برلەن غزتە مخبرلری درحال اورنلرندن سیکروب طوروب قارار ایچون ترزە و ایشك یانینە یاقنراق باردیلر. اولدە بوندی فوچرلری یانینە قاواصلر اوطورغان اوچ ایکیپاژ، صکرە بر آفطوموبیل، طاغن بر ایکیپاژ کیلوب کردیلر. باب عالی قاپقەسی توبندە قاراول طوروچی. باشلرینە یارطی قاربوز کبك قزل توسدەگی نرسەلر کیگان پاژارنی قاماندە صالداتلری وآلار یانندەغی آق بورکلی پولیسەر بونلرغە کمال تعظیم ایلە سلام بیروب قالدیلر. باب عالی‌نك ایشکلرندن خدمتچیلر چغوب بو مسافرلرنی قارشی آلدیلر ویرگە قدر بوگولە بوگولە تمنا ایتدیلر.

بو مسافرلردە تورکیە حکومتینە. ایکنچی پایتختی بولغان ادرنەدن و آناطولی ایلە بوغازلرنك آججدری بولغان آطەلردن واز کیچونی تکلیف ایتارگە کیلگان: آوستریا ایلچیسی مارکی باللاویچینی. انگلترە ایلچیسی سبر لاوتر، روسیە ایلچیسی غصیادین گیرس، گیرمانیا ایلچیسی بارون وانگنهایم. ایتالیا ایلچیسی مارکی دی غارونی، فرانسیە ایلچیسی موسیو بومپار، ایدیلر.

یاهو، نیقدر عجایب حال: دورت بالقان حکومتی برلەشوب بر تورکیە اوستینە هجوم ایتەلر. بتون خرستیانلق دنیاسی آنلرغە حسن توجە کورسەتە ومعاونتدە بولونالر. ضبط ایتکان یرلرندە اهل اسلامغە. دنیا یاراتلغاندن بیرلی کورلمەگان وحشت اجرا ایتەلر، بتون مال وملکلرن طالیلر، یورتلرن یاندرالر. اوچەر بیشەر یوز یاش یکتلرن قرغە بر چوقور یانینە جیوب آتدروب اوترەلر. قزلرن وخاتونلرن جیوب آلوب وحشی حیوانلر شیکللی آنلرنك ناموسلرینە تجاوز ایتەلر. بتون روم ایلی مظلوم مسلمانلرنك قانلرینە بویالا. اما «انسانیتلی»

یاوروپا، گویا هیچ نرسه بولماغان شیکللی سکوت ایته. اول غنه‌ده توگل، حتی دشمانلر اوزلری صوغشوب آلا آلماغان شهرلرنی‌ده آلارغه بیررگه تکلیف قیلا. ادرنه، یانیه، اشقودره بتون عثمانلی تاریخنه شرف بیررلك روشده اوزلرن مدافعه ایته‌لر. دشمنلر نه قدر طرشدقلری حالده بونلرنی ضبط ایتودن عاجز قالدیلر. قورال فوتی ایله بیرلمه‌گان بو شهرلرنی آلتی سفیر طرفندن امضا ایتلگان بر طاباق کاغد ایله بیررگه مجبوریت بولو. نه قدر فجیع بر منظره‌در!

سفیرلر باب عالی‌نڭ زور ایشگندن کروب کیتکاچ قهوه خانه‌ده‌گی مخبرلر، اورنلرینه اوطورشوب جدی صورتده بر برسیله سویله‌شورگه، نوطه‌نڭ مندرجه‌سی باب عالی طرفندن نیندی جواب بیریله‌جگی و بونلرنڭ نتیجه‌سی نی بولاچاغی حقنده فکرله‌شورگه باشلادیلر. لکن، دیوان اوستینه منوب آیاقلرن بوکله‌ب اوطورغان بر خواجه (ملا) افندی اورنندن هیچ قوزغالماینچه نارگیله‌سن چیگه، توتونلرن پوف، پوف ایتوب هواغه صاوورا و کوزلرینی‌ده، بر قولینه طوتقان قاطورغالی بر کتابنڭ صاری کاغدلری اوستنده آقرون‌غنه یوروته ایدی.

ایکنچی بر اوستال یاننده، غایت شیق کیونگان، آلتون کوزلکلی ایکی تورك بکلری‌ده طاولا اوینیلر، شاقماقلرنی شالت، شولت ایتدروب صوغالر ایدی. بونلر هیچ نرسه‌گه التفات ایتمه‌دیلر واورنلرندن‌ده قوزغالمادیلر. بونلر ایچون بالقان صوغشی، ملت ناموسی. وطن تهلکه‌سی، ادرنه مسئله‌سی بارمی، یوقمی؟ هیچ معلوم توگل، اما بتون کوڭللری و کوزلری آللرنده‌غی طاولاغه مربوط ایدی.

انسان شولای هر وقت عیبنی باشقه‌لر اوستنه آوداررغه واوزن مظلوم کورسه‌تورگه یاراتا. لکن بیك کوب وقتلرده کشی ظلمنی اوزینه اوزی ایته‌در. یاوروپا خرستیاندر، متعصب‌در. لکن، آنڭ اساس ایتوب طوتدیغی ایڭ برنچی قاعده‌سی، کوچلیلر طرفنده بولونودن عبارتدر. بلغاریا ۳۵ یل اچنده کوچلی بولا بلگان. شول سببلی آوروپا آنڭ یاقلی، تورکلر ایسه یاوروپاده آلتی یوز یل پاشاسه‌لرده کوچلی بولوب فقط بلمه‌گانلر هم حاضرنده‌ده کوچلی بولو یولینه کرمیلر. مونه شونڭ ایچون‌ده بتون یاوروپا آنلردن یوز چویره. ۲۰نچی عصرنڭ کوچی عسکر سونگوسندن بیگره‌ك مملکت‌نڭ معموریتنڭ، خلقنڭ بایلق وتازالغنڭ، معارف ومدنیت‌نڭ انتشارنده ایکانلگن سویله‌ب طوررغه‌ده حاجت یوقدر. شولار بولغاننڭ صوڭنده‌غنه سونگو برلن طوپلردن فائده کوریله‌در. یوقسه. جاهل، فقیر، ایزلگان، حمیت ملیه و وطنیه‌دن محروم، روحسز بر ملتنڭ آچلق

و خستەلکدن یوزلری صارغایغان بالالری قولندە بولغان سونگولرنك تأثیری بیك آز بولادر.

سفیرلر طرفندن باب عالیگە بیرلگان نوطەنك مندرجەسی ئلی حاضرگە موندە آچق معلوم توگل. لکن، بوگون عثمانلی تیلیغراف آگینتستواسینك رسمی خبرینە کورە. نوطە نزاکت قاعدەلرینە رعایت ایتوب یازلمش و شونك ایلە برابر، قطعی وآشغچ عبارەلر ایلە بیان ایتلمشدر. بوندن ماعدا، بالقان سایوزنیك لرینە قالدریلاجق یرلردە مسلمانلرنك حقوقلری، قبرلر و مسجدلر شیکللی نرسە لرینك صاقلانووی حقندە تدبیرلر ایتلەجگی، اگردە بو تکلیفنی قبول ایتماسە. تورکیەنك آناطولی قطعەسیندە تیدکەگە توشەجگی، بو وقت یاوروپا دولتلری مسئولیتنی اوز اوستلرینە آلمایەچقلری بیان ایتلگان ایکان.

«اقدام»نك یازوب چغاروینە کورە. نوطەدە ادرنەنك بلغاریاغە قالدرلووی، آطەلر مسئلەسینك حلیدە یاوروپا دولتلرینە طاپشرلووی تکلیف ایتلمشدر.

نوطەنی تورکیەنك خارجیە ناظری نورادونگیان افندیگە طاپشرغاچ سفیرلر باب عالیدە ایکی اوچ مینوت غنە طورغانلر. باشقە نرسە حقندە سویلشمەگانلر. فی الحقیقە، غایت تیز چغوب کیتولری کورندی.

ذاتا، بو نوطە بیریلووی و یاوروپانك قاتناشووی آلدن بیرلی کوتولگان، آڭلاشلغان و احتمالکە هر ایکی یاق ایچون دە مطلوب طونولغان بر نرسە ایدی. یاوروپالیلرنك اوینتاب سویلەرگە و باخصوص شرق قوملری ایلە شایارغە یاراتماغانلقن بلگان آدملر بو نوطە بیریلوگە ادرنەنك کیتووی، بناء علیە، استانبول و بوغازلرنك استقبالی تیلکدگە توشوب تورکلرنك یاوروپادن بتونلەی چغولریلك صوڭ باصقچی دیب قاراسەلردە. بتون غیرت و همتلری بو کونگی کوننی نیجات اوتکاررگە تیوشلکنی قایغورتودن عبارت بولغان بیوك و کچوك پاشالرنك اشی، تیزرەك بو نوطەغە برەر نورلی جواب یازو، اشنی طاغن بر آز وقت صوزوب افکار عمومیەنی بوواتو ایلە شغللنو بولاچقدر. صڭرە خلق طویوب، نی بولسەدە بر نرسە بولسون ایدی دیەرلك درجەگە یتکاچ آرناودلق، طرابلس کبی بونلردە هر برسی اوز یوللری برلەن باراچقدر.

بو نوطە باب عالیگە بیرلگاندە کیچە کیچ و بوگون بوخصوصدەغی فکرلرن و نوطە بیریلونك تأثیرن آڭلار ایچون بر نیچە تورك غزیتەچیلری و ضیالیلری ایلە کورشدم. لکن ایتورلك بر نرسە طابا آلمادم. هر نرسەگە، بولغان، بتکان دیب قاریلر. تورکیە اشلرینە یاوروپا قاتناشوون و یاوروپا قاتناشقان اشلرنك

بارسیده تورکیه‌نك ضررینه بولاجاغن. آ‌ننا قارشی طورو ممکن توگل‌نگن بیك طبیعی و عادی بر اش صانیلر وآرتق قایغورمیلر.

برسینه: «ضوك افندم، بر بل اچنده ایکی قطعه‌دن قوولاسز بیت، اوزگزنی آفریقادن چغارغانلر ایدی، ایندی یاوروپادن چغارالر. نیچون قایغورمیسز؟ شوندی فوق‌العاده وقتلرده نیچون فوق‌العاده فدا کارلقلر کورسه‌تمیسز؟ صویلغان وقتده قویلرده بیت آزراق تیبرچنه‌لر، روم ایلنده‌گی مسلمانلرنك آهلری، صبیلر و خاتونلرنك قانلی کوز یاشلری سزنك یوره‌کلرگزگه برده تأثیر ایتمی‌منی صوك؟» دیدم.

بوگا قارشی اول: «افندم، نه یاپه‌لم، ادارهٔ عرفیه وقتیدر؛ جیلشورغه یارامی، اوته بیرو فکرلر یوروتە باشلاسه‌ك حاضر طوتوب یابالر، سکوتدن باشقه چاره یوقدر» دیدی. «بو سوزلر طوغریدر، لکن باشقه وقتلرده بولغانده. اما بتون وطن و ملتنك استقبالی چن معناسیله تهلکه‌گه توشکانده بو سوزلر حقلی توگلدرلر. هیچ بولماسه بو خواجه‌لریگز، علمالریگزده آزراق حرکت یوقمی، اگر آلار تله‌سه‌لر بتون ملتنی بر کشی کبك قوزغاتب وطن‌نی مدافعه ایتدره آلورلر، آلار سویله‌سه ملت فداکارلقده بولنور، آقچه‌ده طابلور، آلار سلطان‌غه‌ده تأثیر ایته آلورلر، ملت‌ده جان بارلغن کورسه دشمانلرنك‌ده جسارتلری بر آز قریلور ایدی» دیدم. «براق، اللهنی سوه‌رسه‌ك، نره‌ده بزده اویله علما، نره‌ده بزده اویله ملت؟ اگر بونلر اولمش اولسه بو حاله‌می کلمش اولوردق» دیدی.

غزته‌لرنك خبرینه کوره، دولتلرنك نوطه‌سی بوگون - ایرته‌گه یعنی ۵ - ٦ غنوارده باب عالی‌ده مذاکره ایتلوب تیزلك ایله جواب قایتاریلاچقدر. نیچك جواب بیریله‌جگن حاضرگه بلمیلر. لکن، بیك یومشاقلق ایله یازلغان بولور، تکلیفلرنك بعضیلری قبول ایتله‌جگی بیان ایتلور. ادرنه مسئله‌سیده یومشاق‌غنه رد ایتلور. لکن طاغن اول طوغریده سویله‌شورگه ممکن ایکانلگنه اشارت ایتلور. قصقه‌سی: بر آز صاتولاشوب یاوروپالیلرنك تکلیفلرینه راضی بولوچیلق بیان ایتلور، دیلر.

تورکیه‌نك «حمیدیه» قره‌یسری یونانستاننك «شیرا» اسکله‌سینه باروب طوب آتووی حقنده تورك غزته‌لری کوب نرسه‌لر یازوب چغاردیلر. آنده‌غی زاوودلرنی هلاك ایتکان و یونانننك طرانس آتلانتیق قومپانیه‌سینه منسوب

«ماکیدونیا» آدلی قرەیسرن باطرغان دیب یازدیلر. لکن، تورك غزتەلرندە یازلغان موندی خبرلرنڭ بیك کوبسی و حتی بارسیدە حاضرگە قدر بیك مبالغەلی بولوب کیلگانگە و صوڭندن خطالری میدانغە چغا بارغانغە کورە، رسمی خبر بولغانچەغە، یاکە اجنبی غزتەلرندە و تیلیغرافلردە کورنگانچەگە قدر خلق بوندی خبرلرگە اشانمیلر. بو «حمیدیە» خبریدە شولای بولدی. بوگون ایسە بو حقدە بحریە مینیستری وکیلی‌نڭ کیگاشچیسی‌نڭ امضاسی برلەن اوشبو رسمی خبر نشر ایتلدی:

«حمیدیە قرەیسری طرفندن کیچە اویلەدن صوڭ ساعت بردە «شیرا» دە داری زاوودی ایلە زور ایکی مورجالی صاقلق صنفندن بولغان بر پراغود خراب ایتلدی. شهرگە ضرر تیمەدی». رسمی خبر شوندن عبارتدر.

هر نە قدر خلقدە روح توشونکی بولسەدە حاضرگی احوال تأثیریلە آزماز غلیان اثرلری کورنگالی طورا. کیچە تونلە استانبولنڭ زور جامعلرینە پراقلاماتسیەلر یابشدرغانلر. پراقلاماتسیەدە وطن‌نڭ تهلکەدە ایکانلگی، حاضرگی حکومتنڭ آنی قوتقاروب قالا آلمایەچغی، بناءً علیە انقلاب یاصاو تیوشلگی بیان ایتلگان. آلارنی ایرتە بلەن پالیتسیە تیزگنە قوپتاروب طاشلاب عیبلیلرنی ئزلەرگە کرشکان. خادم کویندە بر آفیتسرکینە شول مآلدە سوزلر سویلەگانلگی ایچون عسکرلکدن طرد ایتلدی. حرکتگە اوندەب یازغان مقالەسی ایچون «تفسیر افکار» غزتەسی یابلوب، بتون مطبعەسی پیچاتلەندی. ناشر و محررلری توقیف ایتلدیلر. سابق سلطان حمیددە شهرگە حقوب یوررگە ایرك بولووینە مساعدە صوراب باب عالی‌گە مراجعت ایتکان و باب عالیدە بو مسئلە مذاکرەگە قویلغان دیلر.

٥ غنوار. ١٩١٣.

۳۵

آور دقیقەلر. تورکیەنی قصو. زهدی، ضیاء ساطع بکر یاننده. بر سوداگر نیچك ایسابلی. مطبوعات نی فکرده؟

یازارغه قول بارمی. باش اشلەمی. قلم تورتوله. یازیلاچق نرسەلر بارسیده قاره خبرلر، ناچار خبرلر. اوقوچیلرمزنك آلوکدنده مجروح بولغان کوڭللرن دخیده جراحتلەیەچك نرسەلردر. «یتار ایندی، طوقتا» دیسەلرده حقلری بار. آلارنك کوڭللرن یواتاچق رەوشده یازارغه تلەدك ایسه مطلق بر طاقم خیاللر و فرضلر یازارغه، آلارنی آلدارغه لازم بولاچقدر، کوڭل مونیده تلەمی. بولای ایتو جنایت کبك طویولا. حاضرگه قدر مسلمانلرنك بوش امیدلر ایله آلدانب اوتکارو سببلی کورگان فلاکتلری کوز آلدیڭه کیلەده یورەككه دهشت بیره. صڭره، نی بولسەده واقعەده کورلگانچه درستن یازیم، تأسفلی کوز یاشی، یورەك قانی برلن یازلغانلغن اوقوچیلر آڭلازلرده عبرت آلورلر. حاضر آڭلاماسەلر صوڭندن آڭلارلرده، بزنی آلداب طورغانلر دیب لعنت ایتماسلر دیه ایسابلیسن.

محترم بر عائله آتاسینك شفقتسز دشمنلر طرفندن قینالوب أوترلگانن قاراب طورو وآنك ملك تورلی عذابلر اچنده زحمت چیگوب جان بیرگانن تصویر ایتو نی قدر چیتن و کوڭلسز بر اش ایسه بر مسلمان و تورك غزته مخبرینك‌ده حاضرگی تورکیه احوالی حقنده یازوب طورووی شول قدر کوڭلسز وچیتندر.

آلوك ایسکی عهدنامەلر برلن تورکیەنك قول آیاقلرن تمام بەیلەب اوزن یرگه یققانلر. حقوق و اقتصاد جهتلرندن آنك بتون اختیارینی بترگانلر. صڭره فرصت توشورگان صاین آنك گاودەسن کیسوب کیسوب آلا طوردیلر. صوڭغی صوغشده بتون مدنیت عالمی سیر ایتوب آنی بالقان سایوزنیکلرندن قیناتقاندن صوك حاضر گاودەسن اورتالی کیسەلر. طاوشکنی چغارما. سلکنمه. یوقسه گاودەڭنك قالغان قسملرن طاعن کیسەرمز، اچارگه بر تامچی صو بیرمامز. تنفس ایتە طورغان هواڭنی طوقتاتورمز، خبرك بولسون، دیلر. هم شولارنی بالفعل اشلەرگه ماشینەلر قورا باشلیلر. ایسپانیاده فەرر شیکللی بر سوسیالیست اوترلگان وقتده اوزلرینك پروتیستلری‌ایله بتون یاوروپانی شاولاتقان سوسیا.

لیستلر و انسانیت طرفدارلری، روم ایلی قطعه‌سنده مگلرچه بی گناه مسلمانلر بالقان وحشیلری طرفندن بوغازلانغانده آزغنه بر طاوشده چغارمیلر. یارب، نیدر بو قدر حقانیتسزلکلر!

مالیه مکتبی‌نك مدیری و بر نیچه مکتب‌لرده علم اقتصاد درسلری معلمی بولغان مصطفی زهدی بك ایله کوریشوب: «باهو، نی ایسابلیسز؟ یاوروپالیلرنك نوطه‌سینه قارشی باب عالی نی جواب بیرر دیب بله‌سز و نیچك جواب بیروون تیوش طاباسز؟» دیب صورادم. «نی بولسون افندم، تکلیفلرن قبول ایتمی چاره‌مز یوق، ادرنه ایله آطه‌لر قولمزدن اچقناچقدر، چونکه اگر شوکا راضی بولماسەق. نوطه‌ده، یاوروپا دولتلری بزگه بورچقه آقچه بیرمایه‌چکلرن وآناطولی‌ده یاکیدن مسئله‌لر قوزغاتلاچغن بیان ایتکانلر. حالبوکه بورچقه آقچه بیرماسه‌لر بز یاشی آلاچق توگلمز. حاضرگه قدر مأمورلرگه آیلق ژالونیه‌نی عثمانلی بانقه‌سی ایله دیون عمومیه اداره‌سندن آۋانس طریقیله آلوب بیروب کیله ایدك، نوطه بیریلو برلن مونی طوقتاتدیلر. مونه بوگون غنوارنك یدیسی بولدی، مأمورلرگه دیکابر ژالونیه‌سن بیره آلغانمز یوق ئلی، چونکه آقچه یوق» دی.

آناطولی‌ده مسئله چغو حقنده زهدی بك: «اگر بیوك دولتلرنك بو تکلیفلرن قبول ایمه‌دك ایسه روسیه‌نك، آناطولی‌غه عسکر کرته‌جگی وفرانسیه‌نك سوریه‌ده یاکی واقعه چغاره‌چغی هیچ شبهه‌سزدر. بز، دورت بالقان حکومتی اوستینه یاکیدن ایکی یاوروپا دولتنه نیچك ایتوب قارشی طورا آلیق، بو البته ممکن توگلدر. بناء علیه ایسته‌ر ایسته‌مز، مع التأسف، نوطه‌لرن قبول ایتمی حالمز یوقدر» دی.

— تکلیفلرن قبول ایتسه‌کز آنك اوزرینه‌ده آناطولی و سوریه مسئله‌لری قوزغالماوینه و سزگه موافق شرطلر ایله بورچقه آقچه بیریلووینه اشاناسز می صوك؟ دیدم.

— «هیچ اشانمیمز، بزنك تمامیت ملکیه‌مز و استاتوقو حقنده نیچه مرتبه‌لر وعده‌سن و عهدن بوزغان یاوروپاغه بز نیچك ایتوب اشانیق؟ لکن بوگون اولگانچه بر کون، بر آی، بر یل صوکراق اولونی آرتق کوره‌مز، چقماغان جانده امید بار، کیله‌چکده نی بولور، نی بولماس دیه ایسابلیمز» دی.

«اتحاد و ترقی» چیلرنك ایلك تو بلی عالملرندن سوسیولوغ ضیا بك ایله کوریشوب سویله‌شدم: «صوغشنی یاکیدن باشلاو بزنك ایچون دخیده زور فلاکتنی موجب بولاچقدر. نیده بولسه تیزره‌ك کیلشو و مملکتنك قالغان قسمن

قوتقارو چارەسن قارارغە کیرەك، یوقسە اشمز بتونلەی فنا بولاجقدر» دی.

— قالغان قسمن قوتقارو حقندە نیلر اویلیسز؟ دیدم. «اویلاغانم یالکز تورکیە ایچون دوکل. بتون عالم اسلام ایچوندر؛ مینمچە بتون اسلام دنیاسی بر آورو برلن آوری. شوندن قوتقارمی طوروب هیچ برسینك دریلو اعتدالی یوقدر» دی.

ضیا بك نك فکرنچە اسلام دینی اوزینك اوستنە قونغان بر طاقم اساطیر و خرافاتدن طازارتلورغە. خدا طرفندن بیرلگان صاف دین میدانغە چقاریلورغە تیوش و شول وقتدەغنە مسلمانلر طوغری کوررگە، درست آکلارغە، مدنیت و معارف نوری ایلە یاقطوروب باشقە متمدن ملتلر آراسندە یاشی آلورغە مقتدر بولاجقلردر. صوڭ مونی نیچك ایتوب اشلەرگە و قایدن باشلارغە کیرەك! دیب صوراویمە قارشی، ضیا بك بویلە جواب بیردی:

— دین اسلامنی طازارتونك فابریقە و زاودلری مدرسەلر بولورغە تیوش. مدرسەلردەگی شاکردلرگە درست علم اوقوتولسە. کیرەکلی نرسەلر بلدرلسە، خالص دین اوگرەتلسە مدرسەدن چقاچ آنلرنك ملتگە ایتەجك خدمتلری بیك زور بولاچقدر. خلقدە فکری و اجتماعی بر انقلاب حاصل بولماینچە طوروب بر نرسەدە اشلەب بولمی، بونلردن باشقە بولغان سیاسی انقلاب بزدەگی و ایراندەغی شیکللی بیك اساسسز بولادر. فکری انقلابنی یاصاوچیلر ایسە خلقغە ایك یاقن طوروچی شاکردلر، اماملر و روحانیلردر. دینی اصلاح وانقلاب یالکز آنلر سایەسندەگنە ممکندر. زراعت، تجارت و صناعت اشلرن آلغە ییاررگە نی قدر اجتهاد لازم ایسە دینی اصلاح و انقلاب یاصارغە آندندە آرتوغراق غیرت لازمدر.

— صوڭ، سز اوز مملکتکزدە موندی بر دینی اصلاح وانقلاب یاصالووینی امید ایتە آلاسزمی؟ دیدم. ضیا بك بوکا قارشی: «مع التأسف یوق. بو اش مصر، هندستان، روسیە کبی یرلردە بزدەگیدن کوب مرتبە جیگل بولاچقدر و دینی انقلاب یاصاودە قایسی مملکت مسلمانلری آلغەراق حفسە حیات و تمدن آنلردە الوگرەك باشلاناچقدر» دیدی.

تورکیەنك ایك مقتدر، پیداغوغ علماسندن مشهور ساطع بك ایلە کوربشدم. ساطع بك حریتدن صوڭ دارالمعلمین مدیری بولغان و مکتبینی فوق العادە گوزەل بر یولغە قویغان ایدی. صکرە، مکتبنی اوز دیگانچە یورتووینە راضی بولماینچە آنی اورندن چقارغانلر. اوزی حلبلی اولوب عرب نسلندندر. یاوروپا مملکتلرندن کوبسینە یوروب و علمی قونغرەسلرغە باروب، آندەغی

ساطع بك.

اصول تعلیم وتربیه ایله‌طانوشهان. یاوروپالیلرنڭ دین واخلاق طوغریسنده‌غی نقطهٔ نظرلری حقنده کوب فکرلر حاصل ایتکان.

ساطع بك نڭ فکرنچه: صوغشنڭ بو قدر نق جیکلگاندن صوڭ سایوزنیکلرنڭ و یاوروپالیلرنڭ تکلیفلرین قبول ایتودن باشقه برچاره یوقدر. مملکتنڭ قالغان قسمن سلامت قوتقاروب قولده قالدراچق نرسه ایسه ایکی‌در. برسی مکتب،

ایکنچیسی خاتون. اگر تورکیه‌نڭ مکتبلری، بیك تیزلك ابله یاوروپا مکتبلری کبك علم و فن نفوذینه کرتلماسه و اگر تورکلرنڭ خاتونلری حاضرگی اسارت و عطالتلردن قونقاریلوب یاوروپالی خاتونلر شیکللی حیات اجتماعیه‌گه قاتناشدر- لماسه‌لر تله‌گانڭ قدر عسکر حاضرله، تله‌گانڭ قدر دریدناوطلر یاصات، بارسیڭ بوش، بارسیده ثمره‌سز و فائده‌سز بولاچقدر. ساطع بك نڭ فکرنچه بتون عالم اسلامنڭ باتووی یاکه خلاصی شوشی ایکی نرسه‌گه یعنی مکتب ایله خاتون‌غه بولغان نظرلرن توزه‌تولرینه موقوفدر.

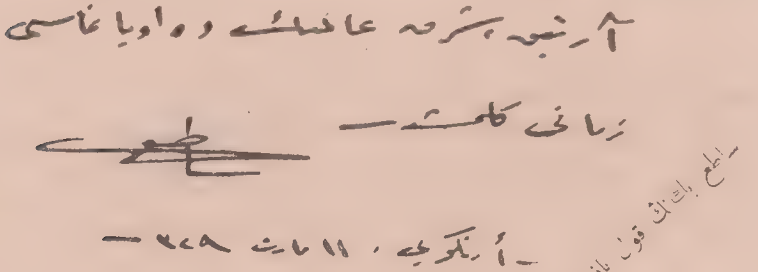

ساطع بك نڭ قول یازووی.

دیننی خرافاتدن و بر طاقم قیل و قال‌لردن طازارتو تیوشلگنه ساطع بك‌ده بیك اهمیت بیره. شونسز، مسلمانلرنڭ فکرلری توزه‌لو احتمالی یوقدر، دی. مین آگا: بزده قرآننی اوز تلمزگه ترجمه ایته‌لر. شوندن صوڭ هر کم اوزی‌اوقوب خالص کلام اللهنی آڭلار. بو ایسه دین طازارووینه‌کوب سبب بولور، دیه‌امید ایته‌مز، دیدم.

— «یوق، مین ترجمه ایتونوڭ موافق کورمیم، ترجمه ایتلگاچ اول بر تورلی اهمیتسز بولوب قالور. کلام الله‌غه اوخشامی طورغان بولور، ترجمه‌دن بیگره‌ك آنڭ آیتلرن بر ترتیب‌گه صالورغه کیره‌ك، حاضرگی حالده قرآننڭ آیتلری کیسك و بعضا بر برسینه مناسبتسز بولغانلقدن آڭلاوی و معنا چغارووی قیین‌در» دیدی.

تمدن، دین و عبادت حقنده ساطع بك بو فکرده‌در: تمدن دینسز ممکن توگل. دین ایسه عبادتسز قائم بولمی. مسلمانلرنڭ یاوروپا خلقلرن دینسزدیب ظن ایتولری بیك زور خطادر. آنلرده‌غی دین تعصبی مسلمانلرنقدن آللا، بیچه آنوش آرتوقدر. ایك زور طبیعیات علماسی ببله، یکرمیشه‌ریللق تتبع و تفتیشات نتیجه‌سنده یازغان اثرلرنده ایڭ صوڭنده الوهیتنی اقرار ایتدلر. الوك یاوروپا

نك خرستیان پاپاسلری ایسکی لك طرفداری بولوب. یاکی فکر و یاکی نرسه لرگه قارشی طورغانغه کوره. علم و فن اهللری آلاردن و دیندن بیزه باشلاغانلر ایدی. لکن روحانیلر مونی سیزوب آلو برلن اوزلری تجدد و ترقی فکرینه کردیلر، عقل و فکر قواعدینه ایه‌روب دینده اصلاحات و تجدد یاصی باشلادیلر. شوندن اعتبارا یاوروپاده دین بیك قوتلانمکده بولوب، علما و ضیالیلرده دین‌گه محبت ایته باشلامشلردر. مسلمانلرنی تمدن‌گه کرتو و مسلمان ضیالیلرن دین‌گه محبت ایتدرو ایچون‌ده شوندن باشقه چاره یوق. بونی ایك برنچی اشلی طورغان اورنلرده مکتب و مدرسه‌لردر.

ساطع بك مدرسه شاکردلرن ماقطی: «مین دارالمعلمین‌ده مدیر بولغانده بر صنف‌نك بر شعبه‌سنده گل مدرسه شاکردلری، برسنده‌ایسه مدرسه‌کورمه‌گان طلبه‌لر اولوب. اولگیلرنك اجتهاد و ثباتلری، آکلاولری ودقتلری صوکغیلردن کوب آرتق ایدی» دیدی. همده روسیه مدرسه‌لرندن کیلوب دارالمعلمین‌گه کرگان شاکردلرنك، اوچ دورت آی اچنده تورکچه‌نی بیك یاخشی اوگره‌نگان لکلرن و درسلرنده بیك تیز ترقی ایتدکلرن سویلی.

چیت مملکتدن کیلوب مونده سودا ایتوب طوروچی آکلی بر مسلمان ایله کوریشوب، صوغش، صلح و نوطه حقنده آنك فکرلرن صورادم. «هه‌ی، افندم، بونلرنك اش باشنده‌غیلری بتکانلر، چریگانلر؛ یوقسه شوشی قدرده مسکین‌لك کورسه‌تو ممکنمی صوك» دیدی. نیشله‌رگه کیره‌ك ایدی صوك دیوویمه قارشی، بویله جواب بیردی:

— «ایك آلوك سلطان اوزی آیا صوفیه‌غه کیلوب کوب جماعت حضورنده، وطن‌نك تهلکه‌ده بولغانلغن بیان ایتارگه، مونده‌ی حقارتلی صلحنی قبول‌ایتارگه راضی بولماغانلغن، بناء علیه بتون مال و ملکن عسکر فائده‌سینه هبه قیلوب، بتون شاهزاده‌لری برله‌ن برگه چتالجه‌غه عسکر باشینه باررغه، دشمن ایله صوغشوب وطن‌نك ناموسن قوتقاررغه یاکه وطن ایچون اوزلرن فدا ایتارگه قرار بیرگانلگن اعلان قیلورغه، «مونه مینی کم سلطان و خلیفه ایتوب طانوسه قالماینچه آرتمدن بارسون!» دیه‌رگه تیوش؛ همده مصر، هند، فاس، جزایر، تونس، طرابلس‌ده‌گی مسلمانلرغه اوز اسمندن تیلیغرام بیروب، خلافت‌نك ناموسن قوتقارر ایچون اوزینك اوشبو اشکه قرار بیرگانلگن بلدررگه، ممکن بولسه معاونتلرن، بولماسه دعاده بولنولرن اوتنورگه کیره‌ك‌ایدی. مونه شوندن صوك کورر ایدك سین تورکیه‌ده‌گی غلیاننی!. قولی قورال طوتقان بر کشی

قالماینجه وطن مدافعه‌سینه یوگورر، هر کم آنطق آقجه‌سینی صوغش راسخودینه بیرر، بر آطنه احنده یوز میلیونلرجه آقجه جییلور ایدی. مینیسترلر بارسیده اورامغه چقارغه، خلق آراسینه کررگه، «یا ناموس یا اولوم!» دیب قچقررغه، «بز شوکا قرار بیردك!» دیب ایتورگه کیره‌ك ایدی. خلق حکومتدن وسلطنتدن شونی کوته، خلق شول یوغارغی‌لرنك قورقو و مسکنتلری‌ایچون آجوب قیرندن اوله. یاوروپا بونی تله‌می‌ایکان، آنه کیلسونده بتون‌استانبولنی طوپقه طوتسون، بتون تورکیه‌نی یاقسون، یقسون. لکن مردلك ایله اولو بولور. مونك شیکللی سفیل یاشاوغه قاراغانده قیرمانجه اولو، ناموس بله‌ن اولو ملك مرتبه آرتقدر. اگر خلق‌ده شوندی غلیان و روح بارلغن کورسه یاوروپا بر نرسه‌ده اشله‌ماس ایدی. آلارنك حاضرگی بو تسلطلری، بو حقارتلری، تورکلرده جان بوقلغی، مردلك علامتی کورلماوی، آنلرنی اولگان دیب بلولری ایچوندر» دیدی.

یانمزده‌غی بر تورك تگی سوداگرنك، بو فکرلرینه قارشی: «استانبول قارشوسنده‌غی اجنبی صوغش کیمه‌لرندن یاوروپا عسکری چقوب پایتختمزنی ضبط ایتسه‌لر، اجنبیلر ازمیر، بیروت‌گه، آناطولی‌غه عسکر کرتسه‌لر صکره بز آلارنی نیچك چقاره‌آلورمز، ایران حالینه توشه‌رمز بیت. یگت‌لك‌صاتوب یاوروپانی قورقوتا آلو احتمالمز یوقدر. نیچك‌ده بولسه تیزره‌ك صلح یاصاب اشلرنی رەتکه صالو اجتهادنده بولو فائده‌لیراقدر»دی.

خلاصه: یوغاری کیتکان صاین امیدسزلك و یأس کوب. توبان و اورتا صنف خلقلر صوغشو طرفنده و جیکو امیدنده‌در. بوندی صلح‌غه راضی بولونی زور حقارت صانیلر و بو خصوصده حکومت آدملرن قورقاقلق ایله عیبلیلر. یوغاری دائره آدملری ایسه: توبان خلق‌نك‌احوالدن خبری یوق، شونك ایچون آلار شولای سویلیلر، دیلر.

تورك غزته‌لری عمومیتله: یاوروپانك تکلیفن قبول ایتودن باشقه چاره یوق، هر نه قدر بزنك ایچون بیك اوغایسز، بیك حقارتلی بولسه‌ده بتون وطن و استقبالمز تولکه‌گه قویولغان بر زمانده حسیاتغه ایه‌روب اش قیلورغه یارامی، عقل برلن اش قیلورغه کیره‌ك، دیلر. خصوصا، روسیه‌نك صوك کونلرده آلغان وضعیتی، صلح‌نك تیزره‌ك یاصالوون.ادرنه‌نك بلغارلرغه قالدرلوون طلب ایتوی، اگر بو طلب اعتبارغه آلنماسه تیوشلی تدبیرلرنی اوزی قیلا باشلایاچغن آکلاتووی مونی افکار عمومیه‌گه ومطبوعات‌گه بیك ناچار تأثیر ایتوب تورکلرنك روسیه‌گه بولغان نظرلرن دخیل قالاشدررغه سبب بولدی. یوقسه الوك، روسیه

نك اوز قرداشی ودینداشلری بولغان اسلاولرغه یاردم ایتوون بر درجه معقول و معذور کورەلر، شول سببلی روسیەدن زیاده انگلتره ایله فرانسیەدن جبرسنەلر ایدی. صوڭ کونلرده ایسه روسیەنك تورکیەگه قارشی بیگرەك آلغا چغووی ایکی آرادەغی مناسبتنی دخیده صووتدی.

مونده، تورکیەنك شوندی اوڭایسز وقتلرنده آزمی کوبمی بولسەده آڭا یاردم ایتوب روسیه آنی موندن صوڭ ایندی اوز طرفینه جلب ایتو سیاستن طوتار، چونکه بونك ایچون ایلك اوڭایلی فرصت شوشی وقت دیب ایسابلەوچیلر بار ایدی. چماسی روسیه سیاسیونی اول فکرده توگللردر. شونك ایچون مونده طاغنوق شول نیمس یا انگلیز سیاستلری یول آلسەلر احتماللدر.

۷ غنوار.

۳٦

سابق سلطان حمید. کورد عسکری. ناظم پاشا. پراقلاماتسیەلر. انور بك. «بیوك ملی مجلس». مصریلرنك اعانەلری. قلوط صوغشی اختلال احتمالی.

سابق سلطان حمید بوغاز اچندەگی «بکلر بگی» سراینده طوتولا ایدی. قش هواسنده اول سرای «رطوبتلی بولغانلقدن» آنی یاقنده «یولدز» سراینه کوچرگه قرار بیرگانلر، دیه یازلدی. صگره بو خبر تکذیب ایتلدی. نیندیگنه سبب ایله بولسەده عبدالحمیدنك یولدز سراینه قایتو خبری قولاقلرغه بر قدر تأثیر قالدروب اوتەدر.

صوغش باشلانا قالسه دیب آناطولیدەغی کورد حمیدیه آلایندن (تورك آتلی قازاغندن) بر نیچه مك عسکرنی استانبولغه کیتروب حیدر پاشا محلەسندەگی سلیمیه قازارماسینه یرلەشدرگانلر. بونلر شهرگه جغوب یوروگان وقتلرنده بر آز اوڭایسزلقلر کورسەته باشلاغانلر. مثلا: کیبتلردن نرسه آلوب آقچەسن تولەمیلر، یاکه آش خانەلرده آشاب اچوب، حقن بیرمیلر ایکان. شول سببلی آنلرنی قازارمادن چغارمی باشلادیلر. بو کونلرده شونلر قازارمادەده بر آز طنچسزلقلر چغارغانلر. بزنی نیچون مونده جیوب طوراسز، تیزرەك صوغشقه یباریگز دیگانلر. حتی: «حاضرگی حکومت صوغشدن قورقا طورغان بولسه انی

باشندن حیگلوب کیتسون!» دیه بر طاقم گورلتیلر باصاغانلر. لکن. ندبیرلر سایه‌سنده بونلرنك حوالشلری نبز باصدرلغان. سرای‌دن مخصوص مأمورلر باروب اوزلرینه سلطان حضرتلرینك سلامن ایرشدردیلر.

«اتحاد و ترقی» جمعیتی حربیه ناظری ناظم پاشانی اوز یاعینه آوداروب آلغان، کامل پاشا اورنینه صدر اعظم‌لق‌غه آنی مندرمکچیلر ایکان دیب بایتاقدن بیرلی سویله‌نه ایدی. ناظم پاشا بو کونلرده شول خبرلرنی غزنه‌لر آرقیلی تکذیب ایتدی: «شول حقده میکا امضاسز مکتوبلر کیله، مین عسکرمن، هیچ پارتیه‌غه منسوب توگل‌من: سیاست ایله شغل‌له‌نمی‌من. بتون مقصودم وطنمه ومملکتمه خدمت ایتودر، موندن صوك یوقغه آندی خطلر یازوب ماناشماسونلر»دی.

مسجدلرگه یابشدرلغان پراقلاماتسیه‌نك «تصویر افکار» مطبعه‌سنده باصلغان بولووی آکلاشلوب، بو مطبعه پیچاتله‌ندی. ایه‌سی ابوالضیا توفیق بکنی استنطاق ایچون محکمه‌گه چاقرغانلر ایکان. اول، ایندی مینی سوررلر، یاکه حبس ایتارلر دیب مندر، یورغان، کیوم صالوملرن بەیله‌ب آلوب بارغان، لکن، آنی بر نرسه‌ده اشله‌تمه‌گانلر. جواب آلغاچ یبارگانلر. مطبعه و غزته‌سنده خدمت ایتوچی اوغللری طلحه ایله ولید افندیلرنی پالیتسه توقیف ایته‌چك بولسه‌ده حاضرگه قدر طابا آلماغان دیلر. «تصویر افکار» نك بر نیچه محررلری توقیف ایتلدیلر. «اتحاد و ترقی» طرفدارلغی ایتوچی غزنه ایسه، بالکز اوشبو «تصویر افکار» ایدی. گرچه «ترجمان حقیقت» غزته‌سیده اتحادچیلر فکرن ترویج ایتو مسلکنده ایسه‌ده اداره قصنقی‌لق سببلی آنی بندررگه جسارت ایته آلمیدر.

انور بك استانبولده هر جمعه کون جمعه‌دن آلوك اوزی ایله کوریشورگه کیلگان مسافرلرنی قبول ایتد. بو کونلرده قیزعه هلال احمر خسته خانه‌سینه کیلوب قاراب یوردی، اوزن بیك زور حرمت ایله قارشی آلدیلر. انور بك خسته خانه‌ده مجروحلر قاراوچی بزنك کلثوم، رقیه و مریم خانملرنی صوراب اوزلری برلن کورشدی و شوندی انسانیت و قرداشلك کورسه‌تولری ایچون آلارغه بیك صمیمی تشکرلر بیان ایتدی. تلگه یاکی بر خدمتگه تعیین ایتلگانی یوق‌در. بو کونلرده طرابلس‌دن مشهور قهرمان فتحی بك‌ده قایتدی. طرابلس‌ده‌غی تورك عسکری آندن جغاریلوب بتکانچه‌گه قدر ایتالیا تورکیه‌نك آطه‌لرینه توشورگان عسکرن آلمی طورا ایکان.

یاوروپا دولتلرینك نوطه‌لرینه نی جواب بیررگه نیوشلگی حقده کیکاشور

ایچون سلطان سرایینده یرته‌گه «بیوك ملی مجلس» آچیله‌چغی احتمال طوتولا. بو خصوصده مینیسترلر مجلسنده بر نیچه مرتبه مذاکره بولوب، ئلی هنوز قرار بیروب بتره آلمغانلر. اگر آچیلا قالسه بو مجلس‌گه مجلس اعیان. شورای دولت اعضالری و باشقه بیوك حکومت آدملری چاقریلاچقدر. بعض تورك غزته‌لری پارلامینتلی بر مملکتده موندی غیر مسئول بر مجلس آچلوون موافق کورمیلر. اگر آچیلا قالسه مسئولیتنی اوز اوستنه آلودن بر درجه قوتولور ایچون بو اش کامل پاشانك بر اوستالغی بولاچقدر.

سلانیك‌ده اوتوز ملك قدر مسلمان مهاجرلرینك یعنی بالقان وحشیلری طرفندن طالانغان مظلوملرنك فوق العاده صورتده محتاج و فقیرلکده بولغانلقلرن دفت‌گه آلوب مصر هلال احمر جمعیتی شولارغه ایکی پراخود آزق ایلتوب طاراتقان. مصر بایلری کوب آقچه وصدقه یباره‌لر ایکان. هوللاندیاده‌غی «نیووده قورانت» آدلی بر غزته شولار فائده‌سینه اعانه دفتری آچوب ۱۲ ملك فلورین قدر آقچه جیغان و شونی سلانیك‌ده‌گی هوللاندیا صلیب احمر جمعیتینه شول مهاجرلر فائده‌سینه طوتارغه دیب یبارگان.

مصر مسلمانلری صلح مسئله‌سنده تورکیه‌گه جبر ایتلماون طلب ایتوب انگلتره حکومتنه مراجعت ایتکانلر. هندستان مسلمانلری طرفندنده شوندی مراجعتلر بولا طورا ایکان.

طرابلس و بالقان صوغشلرنده مصرلیلر طرفندن ایتلگان اعانه‌لرنك حسابلری باصلوب چقدی. بوندن آنگلاشلدیغنه کوره، مصرلیلر طرابلس صوغشی وقتنده بر میلیون ٦۳ ملك صوم، بالقان صوغشی وقتنده ایسه ایکی میلیون ۲۹۱ ملك صوم اعانه بیرگانلر. هلال احمرگه ایتکان اعانه‌لری مونده داخل توگل، آنسی آیرومدر.

عمومیتله چیتده‌گی مسلمانلر طرفندن تورکیه‌گه اظهار ایتلگان حرمت، کورسه‌تلگان یاردم بیك زور بولوب، مسلمانلرده حسیات قلبیه بارلغینی اثبات ایتارلك درجه‌ده‌در.

صوڭ وقتلرده تورکیه‌نك فلوطی چناق قلعه طشینه چغوب یونان فلوطی برلن صوغشقالی طوردی. حاضرگه قدر بولغانلرنده یاغشوق موفقیتلر بولغانلغی، حمیدیه قره‌یسرینك «شیرا»غه باروب اسکله‌نی طوپقه طوتدغی یازدیلر. موندن ایکی اوچ کون الوك بولغان بر صوغشده ایکی یاقنك کیمه‌لربنده‌ده بر آز زیانلر بولغانلغی، لکن تورکیه فلوطی‌نك سلامت کوینچه قایتدیغی رسما اعلان ایتلدی.

شونك ایله برابر، شوشی صوغشده تورك عسکرندن ۹۵ کشی یاره‌لانوب، «رشید پاشا» اسمنده‌گی خسته خانه پراخودی ایله استانبولغه کیترالدیلر. سلطان اوز طرفندن خسته خانه‌غه کشی یباروب حاللرن صوراتدی قهرمانلقلری ایچون رحمت أیتدردی. «عیدیده» قره‌یسری‌نك «پورت سعید» گه کیتکانلگی ایشتلگان وبوده یونان فلوطندن قاچوب کیتکان بولورغه کیره‌ك دیه ظن ایتلگان ایدی. بوگون ایسه پورت سعیددن آلنغان تیلیغرامغه بناء، شوندن جغوب بحر احمرگه کیتکانلگی آنکلاشلمقده‌در. تورکیه کیمه‌لرینه کیلگان ضررلر بیك جزئی واهمیتسز اولوب، بش آلتی کون اچنده بیك جیگل توزه‌تله‌چك بر حالده ایکانلکلری، حتی توزه‌نلمه‌گان کوینچه‌ده صوغشورغه یاراغانلقلری بیان ایتلمکده‌در.

یونان فلوطن نغتوب جیگه آلماسه‌ده تورکیه فلوطی‌نك بر آز حرکت‌گه کیلووی واوزینك بارلغن کورسه‌تووی تورکلرنك خیلی ممنونیتلرن موجب بولدی.

نوطه‌غه جواب بیرو «بیوك مجلس ملی»نك کیگاشندن صوك بولووی کوتوله. مجلس ملی‌نی ایرته‌گه طوقزنده، یاکه برسی کونگه. اوننده بولور دیب ایسابلیلر. مجلس‌گه یوز قدر کشی چاقریلورغه حساب ایتله. مجلس، سلطان طوراطورغان «طولمه باغچه» سراینده بولاچق. دعوت زاپیسکه‌سی صدر اعظم پاشا اسمندن یباریله‌چك‌در. مجلس‌گه تورلی دینلرنك رئیس روحانیلری، آلوك مینیستر بولوب طورغان کشیلر، قوری و دیگز عسکرلرینك باشلقلری هم زور سوداگرلرده چاقریلووی فرض ایتله ایکان. بعضیلر مجلسنی اوچ کون دوام ایتار، دیلر. مجلس جیولغاچ کابینیت آنگا حاضرگی احوال عسکریه، سیاسیه و مالیه‌نی آنگلاتاچق؛ صگره شوندی بر حالده نیشله‌رگه تیوشلگی حقنده فکرلرن صوراياچق‌در. مجلس. کامل پاشانك ریاستی تحتنده بولور دیلر. حاضرگی کیدیش‌گه، یعنی یوغاری دائره‌لر ومطبوعات‌نك افکار عمومیه‌نی حاضرلاوینه کوره. مجلس حاضرگی احوال‌گه بوی صونودن باشقه چاره یوقلق‌غه قرار بیرر دیب ایسابلیلر.

صوغشسز نیسز شول تکلیفلر بارسیده قبول ایتلوب ادرنه‌دن‌ده واز کیچلسه، داخلی اختلال چغار، حاضرگی حکومتنی توشوررلر دیب ایسابله‌وچیلرده آز توگل. شرق عجایب بر مملکتدر. مونده هیچ کوتولمه‌گان وقوعاتلر بیك یش بولغالیدر.

۸ غنوار.

۳۷

بیوك مجلس نڭ قراری

یاوروپا نوطه‌سینه جواب بیرو ایچون ۹ نچی غنوارده سلطان سرایینده جیولغان «بیوك مجلس ملی» نڭ قراری غزته‌لرده اعلان ایتلدی. و شونڭ ایله برگوك حکومت اوزیده رسمی بیان نامه نشر ایتدی.

بونلردن آڭلاشلدیغینه کوره. حکومت اوزی الوکدن نوطه‌نی قبول ایتارگه و صلح یاصارغه قرار بیروب قویغان. مجلس ملی‌گه باری شونی آیتوب تصدیق ایتدروب اونارگه گنه تیوش طابقان ایکان. مجلس کوندز ساعت ۲ ده آچلوب ۶ گه قدر دوام ایتدی. غزته مخبرلرین کرتمه‌دیلر. مجلس‌گه چاقرلغان کشیلرگه صدر اعظم اسمندن زاپیسقه‌لر یبارلدی. مجلسکه کامل پاشا ریاست ایتکان. مجلس آچلغانده صدر اعظمنڭ مخصوص مأمورلری طرفندن بو مجلس جیلونڭ سببلری بیان ایتلوب بر داقلاد اوقولغان. صڭره صوغش مینیستری حاضرنده عسکرنڭ احوالی حقنده. مالیه مینیستری توركیه‌نڭ حاضرده‌گی احوال مالیه‌سی حقنده معلومات بیرگانلر. بر آز مذاکره دوام ایتکان. مصطفی عاصم افندی، غازی احمد مختار پاشا، وقعه نویس عبدالرحمن شرف بك؛ دفتر خاقانی ناظری محمود اسعد افندی. رشید عاکف پاشا. خارجیه ناظری نورادونگیان افندی و باشقه بر نیچه کشی بعض نرسه‌لر سویله‌گانلر. باش مدعی عمومی اسماعیل حقی افندی بوندی شرطلر ایله صلح یاصاو تیوش توگل‌لکنی سویله‌گان. نهایت، مجلس اعضالری اکثریت ایله حکومت نڭ فکرینه قوشیلورغه قرار بیرگانلر. ساعت دورتده آلار طارالغاچده مینیسترلر شول سرایده قالوب اوزلرینڭ کیڭاش مجلسن یاصاغانلر و نوطه‌غه الوکدن حاضرله‌ب قویغان جوابنی بر قات اوقوب، قرارغه قول قویغانلر، هم شوندوق آوستریا ایلچیسی پاللاویچینی‌گه خبر یباروب، نوطه‌نڭ قبول اولونغانلغن و ایرته‌گه رسمی جوابنڭ طابشریلاچغن بلدرگانلر.

شولای ایتوب توركیه، ادرنه‌نڭ بلغارلرغه قالووینه و آطه‌لرنڭ یاوروپا دولتلری قرارینه طاپشرلووینه رسما راضی‌لق بیردی. یاوروپا دولتلرینڭ آطه‌لرنی توركیه‌گه قایتارمایه‌چقلری؛ یونانغه بیره‌چکلری یاکه آفتانومیالی یاصایه‌جقلری معلومدر. توركلرنڭ بیك کوبسی ادرنه‌نڭ بیریلووینه هیچ اشانمیلر،

آنی بیرر گه، سلطان قطعیا قول قویماياچق، دیلر ایدی. بیوك مجلسنك قرارندن صوك بو آقتق امیدلرده یمرلدی.

بیوك مجلسنك جیبلووندن ایکی کون اْلوك صدر اعظم کامل پاشا «صباح» باش محرری دیران کلکیان افندی ایله «اقدام» مدیری نورالدین بکنی اوزینه چاقرتب، صوغش باشلاو طرفن قوتلەب بازماسقه، افکار عمومیەنی صلحغه حاضرلدرگه قوشقان. شول سببلی آنلرنك هم باشقه غزتەلرنك یازولرینه قاراغانك حکومتنك نی فکرده بولغانلغی، بیوك مجلسنك نه قرار بیرەچگی آلدانوق معلوم ایدی.

مجلسنك قرارن بو کونگی غزتەلر بیك یاراتوب، عقللی و تدبیرلی بر حرکت دیب یازالر. یاوروپانك نوطەسن قبول ایتوده حکومتنی معذور کورشەتر ایچون بیوك دولتلرنك تورکیەنی قصوون، روسیەنك صوغش باشلارغه حاضرلەنب تورقتوون، یاکیدن صوغش باشلاغانده دورت بالقان حکومتی بلەن گنه توگل، آلار اوستنه روسیه برلن‌ده صوغشورغه احتیاج توشەچگن، بو ایسه وطن ایچون بیوك بر فلاکت بولاچغن اوزون اوزادی تفصیللەب یازالر.

نوطەنی قبول ایتو حقنده حکومتنك و مجلسنك قراری نشر ایتلگاچده یوغاریراق دائرەدەگی بر تورك سیاسیینه یولغوب فکرینی و بو اشکه نی کوز برلن قاراغانلغینی صورادم.

«بیك یاخشی ایتدیلر، بیك سویندم، اوتوز یلدن بیرلی هیچ بولماسه بر مرتبه تورکیه حکومتی و تورك اعاظمی عقل و حکمت‌گه موافق بر اش اشلەدیلر» دیدی. نیچون؟ دیدم. بوکا قارشی: یاکیدن صوغش باشلاغانده تورکیەنك بتونلەی خراب بولاچاغینی، داخلده آقچه و ملی روح یوقلغینی، خارجده هیچ بر دوست قالماغانلغینی، فائدەلری امید ایتلگان و روسیه ایله آرالرنده هر کون صوغش باشلانووی کوتولگان آوستریادن هم رومانیادنك صوکغی مینوتلرده هیچ بر فائده کیلماەگانلگینی و کیلور دیب امید ایتوب طورونك اْلوکدنده محض بر خیال اولدیغنی، شوندی خیاللر ایله شرق دنیاسینك سرسم بولوب فلاکتدن فلاکت‌گه توشکانلگینی بیان ایتدی و: «مسئله قرق کلیساده، لوله بورغازده حل ایتلدی، آندن صوکغی امیدلر بارسیك شرق خیاللری ایدی، آنلرغه آلدانوب طورو وطن و مملکت ایچون جنایت ایدی، اشکه طوغری قاری آلوچیلر بو حقیقتنی کوبدانوك کوررگه ممکن ایدی، فقط مع التأسف بزنکیلرگه مونی آکلار ایچون لوندونلرغه باروب یورو، یاوروپالیلردن نوطەلر بیردروب اوزمزنی

طاغن بر قات حقارت ایتدی و، مجلس کبیرلر جیبوب قورچاق اویونلری یاصاو لازم کورلدی، ایندی هیچ بولماسه مونَدن صونك کوزمز آچلسه‌ده آنا طولی‌نی صاقلی آلسه‌ق، لکن امیدم یوق، بز غفلت و خیاللر اچنده بوولوب اوله‌رگه راضی بولامز، اما طوغری سوز ایشتورگه. اش‌گه طوغری قارارغه و هر نرسه‌نی اوز اسمی ایله آتاب یورترگه راضی بولا آلمی‌مز، مونه بزنك شرق خلقی‌نك ایك زور قصوریده شوللر» دیدی.

حکومت‌نك و مجلس کبیرنك قرارینه خلق آرتق یاتسنمادی. چونکه شولای بولاچاغی آلدانوق سیزیلوب کیله ایدی. هیچ شبهه‌سز، قهرمان تورك عسکری طرفندن حاضرگه قدر مدافعه ایتلوب کیلگان ادرنه‌نك، تورکیه‌نك ایکنچی پایتختی، ایسکی سلطانلرنك قرارگاهی و آنلرنك آثار مقدسه‌لرن، کوزه‌ل جامعلر و مدرسه‌لرن حاوی بولغان بو شهرنك دشمن‌غه تسلیم ایتارگه قرار بیریلووینه فوق العاده تأسف ایتوچیلر و اوکسوب اوکسوب یغلاوچیلرنی اوزم کوردم.

حکومت‌نك قرارن اوقوغاچ، بر بیوك ذات: مونك شولای بولاچاغن وشولای ایتودن باشقه چاره یوقلغن مین آلوکدانوك بله ایدم، لکن شولای رسمی بر قرار صورتنده باصلوب چغووی کوکلگه شول قدر آور طویولاکه، هیچ تعریف ممکن توگل، دیدی. کوزندن یاشلر کیلدی؛ سوزن کیسدی. میکاده شولوق تأثرلر حاصل بولغان ایدی. اللهه اصمارلادق، دیدمده یاننان آیرلدم.

۹ غنوار.

۳۸

انقلاب

استانبولده بر ایکی ساعت اچنده هیچ آدم اشانماسلق زور و مهم بر انقلاب یاصالدی: توشووی و توشورولووی ممکن توگل ظن ایتلگان کامل پاشا کابینیتی چیرك ساعت اچنده اوزینك استعفاسن بیروب اورنندن چیگلدی. آنك یرینه مشهور محمود شوکت پاشا کابینیتی اش باشینه کیلوب مملکت اداره‌سی یاکیدن «اتحاد وترقی» چیلر قولینه کیچدی وشول آراده، توشکان حکومت‌نك ایك مقتدر

و ایلك ناموسلی بیوك بر آدمی بولغان حربیه منیستری ناظم پاشاده بو دنیادن منگولك یوق بولدی. معجزه یاکه سحر قوتی برلن بولغان شیکللی تیزلکده اشلهنگان بو اشنك قارشوسنده هر کمده شاشوب قالدی.

فی الحقیقه کامل پاشا کابینیتندن خوشنودسزلق علامتلری و اتحاد ترقیجیلرده بعض بر حرکت اثرلری بار ایدی، لکن بو قدر تیزلکده موندی زور و مهم بر اوزگارش یاصالونی بر کشیده کوتمی ایدی.

۹ نچی یانوارده چهارشنبه کون سلطان سرایده یاصالغان بیوك مجلسده حربیه، مالیه. خارجیه مینیسترلری حکومتنك نی حالده ایکانلگن آکلاتوب دشمنلر ایله کیلشودن، یاوروپانك تکلیفن قبول ایتوب ادرنه ایله آطهلردن واز کیچودن باشقه چاره یوقلغن بلدرگانلر. مجلسدهگی کشیلرده بوگا اعتراض ایتمه آلماینچه حکومتنك فکرینه قوشلغانلر. اوشبو قرار شول ۹ نچی یانوار کونی کیچکی غزتهلرده حکومت طرفندن رسما اعلان ایتلدی. الوکدنده مأیوس و مکدر بولغان خلقنك قایغوسی و کوکلسزلگی دخیده آرتدی. لکن بو قایغو و حسرتلر هیچ بر تورلی اظهار ایتله آلماینچه اچکه جیولا باردی. تیك بعض بر کشیلر اوز آرا سویلهشکانده‌گنه شرف و حیثیت ملیهنك بو درجه آیاقلر آستینه طاپتالوون، مقام خلافتنك بو قدر حقارت ایتلوون، تور کیهنك یاوروپاده صوگغی کونلری کیلگانلگن، بتون جهان خلقی تورکلرنی کیمستوب، حورلاب مسخره ایتولرن ایسابلهب کوزلرندن قایغولی یاشلر طاموزالر؛ داخلده ایسه دولت خزینهسینك تماملیه بوش بولوب، مأمورلرگه معاش بیررگهده آقچه یوقلغن، هیچ بر یردن قرض آلو ممکن توگللگن، دشمن عسکرینك پایتختدن قرق چاقروم یردهگنه طوردیغن، بتون یاوروپا دولتلرینك برلهشب تورکیهنی قصفان صاین قصا باردیغن، کوز آلدینه کیتروب بو حاللردن قوتولور ایچون هیچ بر چاره طابلماوینه قایغورالر ایدی.

اغتلال، صوغش... کوکلی توشکان، حکومتلرینك متانت و فداکارلغندن امیدلری اوزولگان خلق: بونلرنی عقلغهده کیتره آلمی، نیگنه اشلهنسهده ضررغنه بولاچق، یاوروپانك قصوون آرتدروب مملکتمزنك قالغان قسملریده تیزرهك بولنوگه سببگنه بولاچق دیب ایسابلیلر ایدی.

۱۰ نچی یانوار پنجشنبه کون ایرتانگی غزتهلرده حکومتنك قراری طاغنوق باصیلوب حغوب خلقنك یورهگندهگی جراحتنی ینه آرتدردی. یاوروپانك نوطهسینه قارشی حکومتنك جوابی بوگون اولگورماسه ایرتهگهدن قالمی

بیریلەچگی‌دە شوندە یازلغان ایدی. قهوە خانەلر طولو خلق. غزتەلرنی اوقیلردە اوقیلر. لکن دنیا اولگیچوك. هیچ بر اختلال فلان علامتلری یوق. هر نرسە اوز حالندە بارا. اویلەگە قدر بایتاق کشیلر بلەن کوریشوب سویلەشکەلەدم. قهوە خانەلردە اوطوردم. خلق‌دە قایغو بار. لکن غلیان یوق. غزتەلر ایسە حکومت‌نك قرارن، بیوك مجلس‌نك آنکا قوشلووی بیك عقللی بر اش بولغانلغن، اگر ادرنەنی بیروب صلح یاصارغە راضی بولونماسە روسیەنك‌دە تورکیەگە قارشی صوغش اعلان ایتەجگی محقق بولغانلغن، حالبوکە تورکیەنك بر یولی بش حکومت ایلە صوغشا آلووی ممکن توگل‌لگن اوزون اوزادی اثبات ایتوب یازالر. طبیعی بو یازولر خلق‌نك فکرینە تأثیر ایتە، قایغوسن بترماسەدە علیانغە کیترماوگە سبب بولا: شولای ایندی، نی حال ایتمك کیرەك، یاوروپانك شول قدر قصووینە قارشی نیچك ایتوب قارشی طورا آلاسن، بیچارە کامل پاشا ئللە بار قوتن صرف ایتوب قارشی طوروب قارادی ایندی، ئللە اول بار، یوقسە استانبولدە کیتکان بولور ایدی، دیلر. بعضیلری ایسە: ایندی موندن صوڭ بزدە قوت قالمادی، یوقغە قارشی طوروب ماتاشودەدە فائدە یوق. استانبول‌دە کیتار، آناطولی‌دە کیتار، بزدە کشی یوق، مملکتنی ادارە ایتە آلمی‌مز، عیب اوزمزدە، دیلر ایدی.

اویلە اوتدی. هر طرف طنچ. باب‌عالی تیرەسنلەدە یات برنرسە یوق. مینم فاتیرم باب عالی‌نك توبان یاغندەغنە. ترەزەمدن باب عالی‌نك قاپقەسی وایشك آلدی کورینوب طورا. ساعت ایکی بولدی، بر ایبدەش ایلە روس پراغودینە برەونی اوزاتورغە توشدك. ساعت اوچ یارملردە پراخوددن جغوب غلطە یاغینە روس پوچتە خانەسینە باردق. بك اوغلندە آزراق یورودك. شوندە ایبدەشم‌نك طنش بر آفیتسری اوچراب: باب عالی‌دە اختلال بار. ناظم پاشانی اوتردیلر. کامل پاشا کابینیتی استعفا بیردی، صدر اعظم‌لق‌غە محمود شوکت پاشا قویلاجق، دیدی. اشانورغەدە اشانماسقەدە بلمەدك، آلایدە تیزرەك استانبول طرفینە کیتدك. یولدە هیچ بر یات احوال یوق. کوپردە، اوراملردە عسکر حرکتی، قاراول فلان بر نرسە یوق. اولگی شیکللوك هر کم اوز اشندە. قهوە خانەلر طولو تورکلر اوطورالر. عجبا، اختلالنك شوندایدە بولا میکاننی؟ دیب ایسابلەدك. استانبول‌غە چققاچ ایبدەشمدن آیرلدم. باب عالی جادەسینە کیلدم. بر گنەدە اوز گارش یوق. خبر آلور ایچون «صباح» مطبعەسینە کیلدم. ایشك توبندە اوچ پالیسەیسکی طورا. اچکە کرتمیلر. کم کیرەك، سین کم سن؟ دیدیلر. محررلردن فلان ذاتنی

کوررگه تلیم، دیدم. غایت نزاکت بلەن: آزغنه کوتوگز، حاضر یوغاری مندروب صوراتیق، موندە بولسه کوررسز، دیدیلر. مالای توشوب: موندە یوق، دیدی. پالیسەیسکیلرگه: نی بار، نی صاقلیسز؟ دیدم. بر شی یوق افندم، مراق ایتمەیگز، صاغلق، دیدیلر. «اقدام» مطبعەسینه کیتدم. اش آندەده شولایوق، ایشك توبندە پولیسلر طورا. هیچ کمنی کرتمیلر، چغارمیلر. طوغری باب عالی‌گه کیتدم. آنلق ایشك آلدنده و قارشوسندەغی اوراملرده انسان دریاسی. آیاق باصار اورن یوق. یتماسه طاغن اوستدن‌ده قویوب یاگغور یاوا، ملك بلا ایله باب عالی‌نلق ایشك آلدینه کردم. خلق طولقونلی. باب عالی‌نلق باصقچی اوستندە خطیبلر نطقلر سویلیلر. خلق هیچ طوقتاوسز: «یاشاسون «اتحاد ترقی»، یاشاسون محمود شوکت پاشا، قهر اولسون وطننی خراب ایتکان کامل کابینیتی، بیرمی‌مز ادرنەنی، بیرمی‌مز روم ایلینی، وطن ایچون هر نرسەمز فدا ایدلسون! دیب قچقرالر. روم ایلنده بلغارلر، صربلر طرفندن طالانوب قوولغان مهاجرلردن ایکی کشی باصقچ اوستینه منوب بیك پراصتوی وآچق‌غنه، آندەغی مسلمانلر باشینه کیلگان فلاکتلر و خورلقلرنی آکلاتدیلر: «اگرده سز مسلمان قرداشلریمز آندەغی طوغانلرگزنلق انتقاملرن آلماسەگز دنیاده یاشارغه مستحق توگلسگز، سزده بزنلق شیکللی فلاکتلر و غورلقلرغه توشەچکسگز، بالقان ظالملری طرفندن اوترلگان، طالانغان، عفتلرینه تیلگان ایکی یوز ملق دین و قان قرداشلرگزنلق کوز یاشلری سزلرنی بووب اوترەچکلر، خبرگز بولسون!» دیدیلر.

مونی طکلاغان ئلله نی قدر کشی قچقروب یغلاب یباردیلر و شوندەغی عسکرلردن بعضیلری: ایسکی حکومت‌نلق ترتیبسزلگی یوزندن بزده صوغش وقتنده اوچەر دورتەر کون آچ قالدق، قهر اولسون وطن خائن‌لری، صاتدیلر بزنی، صاتدیلر وطننی، الله بلالرن ویرسون! دیب قچقرالر ایدی. اولده بولمادی خواجه افندیلردن برسی چغوب وطن‌نلق قدسیتنه، آنی صاقلاو ایچون هیچ نرسەدن طارتنماو تیوشلگنه دائر آتشلی بر نطق سویلەدی. آرنندنده قچقروب تکبیر ایته باشلادی. بتون خلق شوکا قوشلوب تکبیر ایله هوانی یاگغراتدیلر. آنلق آرتندن «هلال احمر» خدمتنه کیلگان هندلی ایکی افندی برسی آرتندن برسی چغوب انگلیزچه نطقلر سویلەدیلر. بر تورك آنلرنی نورکچەگه ترجمه ایتوب خلق‌غه آکلاتدی. بو افندیلر تورکلرگه: «هندستان مسلمانلری و عمومیتله دنیادەغی اوچیوز میلیون مسلمان بو کونگی کوندە سزدن

حرکت کوته، سزدن حمیت، فدا کارلق کوته، خلافت مقدسه‌نڭ ناموس وشرفن صاقلاوڭزنی طلب ایته، اگر ناموسڭزنی صاقلارغه طریشسه‌ڭز بتون دنیا مسلمانی سزگه خیرخواهدر، بتون دنیا مسلمانی سزگه یاردمگه حاضردر، قورقماڭز یاور وپادن. سزنی محو ایته‌لر ایکان. ناموسڭز و شرفڭز ایله محو اولڭز، حقلق سزنڭ طرفده. اگر قلبڭزده ایمان قوتی بولسه هیچ شبهه‌سز غلبه‌ده سزنڭ طرفده بولاچقدر، موڭا امین بولڭز» دیلر ایکان. احمد بك آغایف و باشقه‌لرده سویله‌دیلر.

خطیبلر نطق سویله‌گانده خلق آراسنده قوچاق قوچاق خطابنامه (پراقلاماتسیه) طاراتیلا ایدی. بو پراقلاماتسیه‌ده ایسکی کابینیت‌نڭ خطالری، وطن تهلکه‌ده بولووی، شول سببلی خلق‌نڭ آنی توشوروب وطن‌نی قوتقاراچق باشقه کابینیت یاصارغه تلاوی بیان ایتلمشدر. همده خطابنامه‌ده: «تورکیه حکومتی شمالی آفریقا (طرابلس) و آرناودلقده موفقیت ایله صوغشقان بر چاقده بر نیچه آفیسار اوزلرینڭ خدمت و وظیفه‌لرن اونوتوب طاولر آراسینه قاچدیلر واختلال چغاردیلر. سعید پاشا کابینیتی اچکی اختلال چقماسون ایچون استعفا قیلدی. آنڭ اورنینه منگان احمد مختار پاشا کابینیتی یومشاقلق کورساتوب آرناودلرنڭ اسکوبکه کرولرن، آنده‌غی تورك مأمورلرن قوالاولرن موجب بولدی. بو طریقه تورکیه حکومتی‌نڭ نفوذ و اعتبارن توشردی. تورکیه مینیسترلری‌نڭ بویله یومشاقلغن بالقان حکومتلری تورکیه دولتی‌نڭ ضعیفلگی ایتوب کوردیلر. مختار پاشانڭ سیاستی بالقان حکومتلرن اوز آرا برله‌شدردی؛ شول روشده بزگه دشمان بر اتفاق یاصالوغه قارامیچه مختار پاشا روم ایلی‌ده جیولغان ایڭ مکمل ١٢٠ مڭ عسکرمزنی طاراتدی. روسیه حکومتی بالقان صوغشن یازغه‌چه کیچکدرو طرفنده بولغان. لکن بلغار چاری فیردیناند: «بز هیچ بر وقت مختار پاشا کابینیتی قدر یومشاق وکوچسز بر کابینیت اوچراتمابز بیت» دیب صوغشنی آشقدردی» دیلگان.

خطابنامه‌نڭ بر اورننده بویله دیوله‌در:

«مختار وکامل پاشالر اوز پلانلرن گینیرالنی اشتاب پلانلری ایله موافق یورتمادیلر، استعدادسز و یاراقسز گینیراللرنی اوستکه منردیلر. صوغشاسی اورنغه اوزلری‌نڭ شخصی سیاستلرن یورتدیلر. بو کابینیتلر خلقنڭ‌غی وطنپرورلك و صوغشچیلق حسن اوتردیلر. یاصاغان مصالحه‌لری بالقان اتفاقی ایچون گنه فائده‌لی بولدی. نهایت مصالحه وقتنده بتون روم ایلی‌نی دشمانلرغه بیردیلر. حتی «بیوك شورای دولت» رضالغی ایله ادرنه ایله آطه‌لرنی‌ده بیروب مملکتنی تمام هلاکتگه یتکوردیلر».

ساعت آلتی لر بولغان ایدی. باب عالی جاده‌سندن کیله طورغان بر آفطوموبیل‌گه هر کم‌نك کوزی توشدی ودرحال: یاشاسون انور بك! دیب قچقریشا باشلادیلر. آفطوموبیل باب عالی ایشك آلدینه کیلوب کردی. اچندن انور بك ایله سرایدن سلطان طرفندن کیلگان خالد خورشید. علی فؤاد بکلر چقدیلر. بونلرنی کورگاچ خلق طاغن: یاشاسون، قیر اولسون. دیه قچقریشا باشلاغانلر ایدی. انور بك بارماغن آوزینه قویوب شاولاشماسه‌ه اشارت ایتدی و اوزلری اچکه کروب کیتدیلر. آراسی اوزاقده اوتمه‌دی بر آفطوموبیل ایله باب عالی‌گه محمود شوکت پاشا کیلوب کردی. آنی کورگاچ خلقده‌غی سوینچنی آیتوب بترولك توگل ایدی، یاشاسون طاوشلری طاغن هوانی یاڭغراتدی.

بر چیرك ساعتدن صوڭ سرایدن کیلگان سرکاتب علی فؤاد بك، باب عالی‌نڭ ایشك توبینه چغوب باصقچ اوستندن سلطاننڭ فرمانن اوقودی. بو فرمانده کامل پاشا کابینیتی‌نڭ استعفاسی قبول ایتلوب صدر اعظم‌لق‌غه محمود شوکت پاشانڭ تعیین ایتلگانلگی بیان اولونمقده ایدی. خلق کوزلی، سوینچدن سیکرشه‌لر، یاشاسون دیه قچقرالر، حتی بعض اجنبی غزته‌لرینڭ مخبرلریده شونده‌غی غلیاندن متأثر اولوب اوز تللرنچه شادلق علامتی اظهار ایته‌لر، اشله‌په‌لرن هواغه کوتاره‌لر.

فرمان اوقولغاندن صوڭ یاڭی صدر اعظم محمود شوکت پاشا چغوب قصقه‌غنه اوشبو نطقنی سویله‌دی:

«پادشاهمزنڭ امرینه بناءً، صدارتنی توشی مشکل زمانده قبول ایتدم. کابینیت تشکیل ایتکاندن صوڭ قولمزدن کیلگانچه طریشه‌جقمز. سزدن یاردم کوته‌مز. ایندی طنچ‌غنه موندن طارالووگزنی اوتنه‌من».

کیچ ساعت ۹ لر بولغان ایدی. خلق طنچ‌غنه طارالوب کیتدی. شولای ایتوب اوچ — دورت ساعت اچنده. هیچ کوتولمه‌گان ونتیجه اعتباریله فوق‌العاده مهم بولووی احتمال طوتولغان بر اوزگاریش بولدی.

ایندی واقعه‌نڭ باطننه کیله‌چك بولسه‌ق اش بولای بولغان: انقلاب‌نڭ اصل روحی اوچ کشی بولوب - انور، طلعت، عمر ناجی بکلردر. بتون پلان و قرارلرنی بونلر اوچیسی اشله‌گانلر. صوڭره بو پلاننی فعلیت‌گه چغارو ایچون کملرگه کوبمو نرسه بلدررگه و نیچك آڭلاتورغه کیره‌ك. شولای ایتکانلر. پلاننڭ اقتضاسینه بناءً. شول پنجشنبه کون ساعت ۲ - ۳ لر تیره‌سنده باب عالی تیره‌سنده‌گی و «شرف» سوقاغنده‌غی قهوه خانه‌لرده اوچدر بیشدر کشی، نیده

بولسه بر ایر مهم واقعه چقاچقن کوتوب اوطورغانلر. قهوه خانه‌لرنك طشنده اورام پوچماقلرنده بر ایر کشی کوزه‌توب طورغان و معین ساعت (دورتنچی یارطی) یتو برلن اول کشیلر قهوه خانه‌لرگه خبر بیروب: بر واقعه بار، چقگز، دیگانلر. چققان کشیلر برگه قوشیلوب باب عالی‌گه یونه‌لگانلر. آلدن باروچیلر قوللرینه فلاغلر کوتارگانلر. باب عالی‌گه کیلوب کرگانده بارلغی ٥٠-٦٠ کشی بولغانلر. آرالرنده تورلی صنف خلق و خواجه‌لرده بولونغان. بونلر باب عالی ایشك آلدینه کیلوب کره‌سی وقتده‌غنه بر بولوك عسکرده شونده کیلوب کرگان. اولده بولماغان شول مینوتدوق آت اوستنده انور بك ده کیلوب کرگان. تگی ٥٠ — ٦٠ کشیلك هیئت‌نلك باشنده طلعت و عمر ناجی لر بولغان. باب عالی قاپقه‌سی توبنده‌گی ایکیشه‌ر اوچه‌ر پولیس، ژاندارم و پاژارنی قامانده آفیتسرلری بونلرغه بر نرسه‌ده دیماینچه اچکه طابا اوتکاره بیرگانلر. شولای ایتوب بارسی‌ده ایشك آلدنده یرله‌شکاچ عمر ناجی بك سوزگه باشلاب وطن‌نلك تهلکه‌ده بولغانلغن، بونی قوتقارر ایچون کابینیتنی توشوروب باشقه‌نی قویودن باشقه چاره یوقلقنی و ملت شونی طلب ایتدگن سویله‌گان. صگره: اگر بو سوزلر خیانت و جنایت بولسه موند مینم کوکره‌گم، آتوب اوتریگز مینی دیب عسکرلرگه طابا کوکره‌گن آچقان. تگیلر البته آتماغانلر. بز اوزمزده شول فکرده‌مز دیگانلر. صگره شونده‌غی خلق بالاتفاق انور بك دن، بو کابینیت‌گه استعفا تکلیف ایتارگه، یاگیسن تعیین ایتار ایچون سلطان‌غه مراجعت قیلورغه اوتنگانلر.

بونلك اوزینه اول اوزینك آدیوتانتی وایسکی‌دن بیرلی حریت حرکتلرنلك‌گی دوستی و متفق بولغان آتستاونی آفیتسر مصطفی نجیب، عمر ناجی افندیلر و طلعت بك ایله باب عالی اچینه کروب کیتکانلر. بو وقتده ایندی باب عالی ایشك آلدینه ایکی اوچ مك خلق جییلوب آلغان. صگره بونلر ٧ — ٨ مك‌گه یتکان.

انور بکلر اچکه کرو ایله حربیه مینیستری ناظم پاشانك آدیوتانتی نافذ، توفیق و شیخ الاسلام نلك خادمی جلال بکلر بونلرنی طوقتاتقانلر. بونلر قارشی طورا باشلاغاچ نافذ طونغانده انور بك اوستینه آتقان. لکن مصطفی درحال انور ایله نافذ آراسینه کرگان. شول سببلی یدره آگا تیوب شوندوق یغلوب اولگان. بونلك اوزرینه انور بك‌نلك ایبده‌شلری درحال اچکه کروب نافذنی و قارشی طوررغه ماتاشقان توفیق ایله جلال‌نی آتقانلر. آلارده شونده یغلوب

أولگانلر. اچکی بولمه‌دن مینیسترلر مجلسیدن ناظم پاشا کیلوب چقغان ایکان. یدره‌لر آکاده ئله‌گوب اوله‌ده شونده یغلوب أولگان. صکره انور بك بر ایکی ایپده‌شی ایله اچکه، مینیسترلر مجلسینه (اول وقتده باب عالی‌ده مینیسترلر مجلسی بولوب، ئلیگی نوطه‌غه قول قویارغه جیولغان بولغانلر ایکان) کروب استعفا قیلولرن تکلیف ایتکان. مینیسترلر هیچ اعتراضسز استعفا نامه‌گه قول قویوب بیرگانلر.

انور بك استعفا نامه‌نی آلغاچ هم ایشکلرگه عسکری قاراوللر قویوب اوزی سرای‌غه سلطان حضورینه، شونی تصدیق و یاڭی صدر اعظم‌نی تعیین ایتدررگه کیتکان. بو اراده ایندی استانبول و بتون ترکیه‌ده حکومت یوقدر. شول وقتده طلعت بك باب عالی‌ده‌گی داخلیه مینیسترلگی بولمه‌سینه کروب اوطورغانده اوزن موقت داخلیه ناظری اعلان ایتوب امرلر بیره باشلاغان. برنچی امری استانبول پالیتسه‌سی باشلغن توشوروب آنڭ اورنینه اتحاد وترقیچی عزمی بك دیگان کشینی قویو بولغان. اول شوندوق امر نامه‌نی آلوب باروب تگینی قووب چغارغان و اوزی اوطوروب، پالیتسه‌غه، یاڭی حکومت منفعتنه موافق امرلر بیره باشلاغان. مثلا: درحال اتحاد ترقی‌گه مخالف غزته‌لرنڭ (اقدام، علمدار، یڭی غزته‌لر)نڭ ایشکلرن پیچاتلاب آلغانلر. باشقه‌لرنقینه‌ده پالیتسه قویغانلر. یاڭی حکومت ایچون تیلکه‌لی کورنگان کشیلرنی توقیف ایته باشلاغانلر، بوندن ماعدا، طلعت بك داخلیه ناظری اسمندن درحال ترکیه‌نڭ بتون گوبیرناطورلرینه حکومت‌نڭ اوزگارووی حقنده آشغچ تیلیغرام ایله رسمی تبلیغات یبارتکان.

خلقنڭ بیك کوب جیولغان وقتده باب عالی‌گه انگلتره سفیری‌نڭ ترجمانی کیلگان ایدی. حاضر مینیسترلر مشغولدرلر، سزنی قبول ایته آلمیلر، دیه آنی کرتمه‌دیلر. خلق طارالغانده ایسکی مینیسترلر هم جنازه‌لر باب عالی‌ده قالغانلر ایدی. ایرته‌ن اڭلاشلدی‌که، جنازه‌لرنی تونله ساعت ایکیلرده گلخانه خسته خانه‌سینه ایلتکانلر. مینیسترلردن داخلیه ناظری رشید بك ایله مالیه ناظری عبد الرحمن بکلرنی توقیف ایتوب پالیتسه‌گه آلغانلر. قالغانلرن عسکر ایله صاقلاتوب ایولرینه ایلتکانلر. فایسیلرن ایرك‌گه قویغانلر. بر ایکیسینڭ ایولری تیره‌سینه قاراول‌غه پالیتسه قویغانلر. اوشبو برنچی کوننی کیچکی غزته‌لردن یالگز «ترجمان حقیقت» گنه چقدی. باشقه‌لری یابلغان ایدی. برنجی کوننڭ حسابی شونڭ ایله تمام بولدی. هیچ کوتولمه‌گان بو واقعه هر کم‌گه دوق العاده

نق تأثیر ایتدی. چونکه بتون مملکت نڭ یازمشی میدان غه قویولغان، موندن صوك یا ناموس یا اولم گنه بار. وطن یا قوتولاجق، یاکه بتونلەی هلاك بولاچق، یارطی بولده قالو هیچده ممکن توگل و احوال غایت نچکه ایدی. تونله برلن استانبولده طاغن ئلله نیمدی کوتولمه‌گان واقعه‌لر. فلاکتلر چووی و یاوروپانڭ صوغش پراخودلرندن عسکر چغاریلوب استانبولنڭ ضبط ایتلووی، بر او اقاتسیه‌لر بولوب اوتریش و یانغینلر باشلانووی هر کمنڭ کوڭلینه کیلگانلگی، شولارنی و استقبالنی ایسابلەب بیك کوب کشیلرنڭ تون بویونچه یوقلی آلمی چقغانلقلری ایرتەن طوروب بر برسیله سویله‌شدکلری وقت آڭلاشلمقده ایدی.

۱۲ غنوار.

۳۹

انقلاب کونلری

۱۱نچی یانوارغه قارشی تون بیك طنچ اوتدی. هیچ بریرده طوب وملطق طاوشلری ایشتلمەدی. حتی هر تونی «یانغن وار!» دیب ئلله نیچه مرتبه قچقریلا طورغان طاوشلرده بو تونی بولمادی. ایرتەن طورو برلن هر کم غزته‌لرگه صارلدی. بر گنه کون الوك مطبعەسی و اداره خانەسی ایسکی حکومت طرفندن پیچاتلی بولغان و محررلری حبسده بولونغان «تفسیر افکار» غزته‌سی چققان. ایسکی‌دن «اتحاد و ترقی» نڭ نق دشمانی بولغان «سربستی» غزته‌سی‌ده چققان. اول ایندی حاضر بیك نق اتحاد و ترقی طرفداری بولغان. «صباح» مطبعەسی یاننده بر نیچه یوزلەب مالایلر غزته‌نڭ باصیلوب چغوون کوته‌لر. ایشگی توبنده پالیتسه یوق. دیمك اوله حفاچق. حالبوکه بوده کامل پاشا کابینیتی وقتنده گل آنی ماقطی. اتحادچیلرنی یمانلی، ادرنەنی بلغارلرغه قالدررغه قرار بیرونی بیك بیوك تدبیر و عقللی‌لقدن صانی ایدی. اقدام، یگی غزته، علمدار‌لر یوق. آنلرنڭ ایشکلری توبنده پولیسلر طورا.

غزته‌لر کیچەگی واقعەنڭ تفصیلاتی بلەن طولی. سوبچه، اینوب بترلك توگل. قزو قزو مقاله‌لر: وطن تمام یارنڭ چیتنه یتکانده‌گنه طوتوب قالدق بیت، عثمانلیلرده روح بار شول: آلار صبرلیلر، توزه‌لر، لکن کیرەك وقتنده

اوزلرن کورسه‌ته آلالر، دیب یازالر.

اورام‌لرده پالیتسه و ژاندارم اولـگی شیکللوك آز. هیچ بر یرده چوالش فلان یوق. یاوروپا صوغش پراخودلرندن عسکر فلان چغارلماغان. غزته‌لرده یاڭی مینیسترلر اسپیسقه‌سی اعلان ایتلـگان. ساعت ۳ده سرای‌دن باب‌عالی‌گه کابینیت (صدر اعظم ایله شیخ الاسلام) کیله‌جك. بو بیك طنطنه‌لی بولا. شول سببلی ساعت اوندانوق بونی سیر ایتارگه باب عالی جاده‌سینه خلق جیولا باشلادی.

یاوروپا سفارتلری طرفندن ترجمانلری باب عالی‌گه کیلوب رسما یاڭی حکومتنی تبریك ایته باشلاغانلقلرینده کورلدی. یاڭی حکومت اوزی واقعه‌نی کیچدانوك هر قایوسینه رسما خبر بیروب چققان و طنچلق بوزولمایه‌چقنی تأمین ایتکان ایکان. لـکن حربیه مینیستری‌نڭ أوتریلووینه و یاوروپا نوطه‌سینه قبول جوابی بیرلـگانلگنه بوندی بر واقعه اشله‌نووینه آجولانوب یاوروپا حکومتلرینڭ بو یاڭی حکومتنی تصـدیق ایتمی ماتاشـولری بعضیلر طرفندن احتمـال طوتولوب قورقولا ایدی. دیمك بوده بولمادی، خلق راحتله‌نب بر صولش آلدی.

ادرنه مدافع بهادری شکری پاشا

ادرنه قوماندانی شکری پاشانڭ ایرته‌نگی غزته‌لرده باصیلوب چققان تیلیغرامی‌ده خلقنڭ حسیاتن قابارتوب کوب کشـیلرنڭ کوزلرینه یاش کیتردی. اول تیلیغرامنده:

«ادرنه شیکللی، دنیانڭ ایڭ نق مستحکم اورنلرندن بولغان برشهرنی دنی، خونخوار بر دشـمن‌غه تسلیم ایته‌جك آلچق بر قوماندان، شانلی عثمانلی تاریخنده کورلـگانی یوقدر. مینده البته موندی جنایتنی اشله‌مه‌یه‌چکمن، صوڭ صالداتمنی اوز ملطغم

ایله واوزمنیده صوك یەدرەم ایله اوترەجکمن. اگرده ادرنەنی صاقلارغه هیچده قوتم قالماسه اول وقت شهرده‌گی خاتونلر وصبیلرنی شهرطشینه چاروب قونسوللرغه طابشراجقمن. بتون طوپلرمنی شهر اوستنه یونەلتب آنی بر خرابەغه آیلەندرگاندن صوڭ. بلغارلرنی یاروب جغوب دهرمان عسکرم ایله استانبول اوستنەیوریەجکمن. ایسترسه طشقی یاقده بر میلیون بلغار عسکری بولسون مینم فدا کار قهرمان عسکرم آنلردن قورقاجق توگل. ناموس ایچون جان فدا ایتارگه هر وقت حاضرلردر. بز، یا قهرمانچەسینه اولەجکمز، یاکه بابالرمزنڭ مقدس پایتختینی شان و شرف ایله ترك ایتەچکمز» دیەدر.

ایرتەنگی غزتەلرده اعلان ایتلگان مینیسترلر اسپسقەسی بویله ایدی: صدر اعظم و حربیه ناظری محمود شوکت پاشا، شیخ الاسلام - فتوی امینی محمد اسعد افندی. شورای دولت رئیسی - پرنس سعید حلیم پاشا. داخلیه ناظری - حاجی عادل بك (اتحاد ترقیچی وایسکی داخلیه ناظری). خارجیه ناظری وکیلی - اولگی آفینه ایلچیسی مختار بك. بحریه ناظری - محمود پاشا. عدلیه ناظری - اولگی استانبول گوبیرناطوری ابراهیم بك، مالیه ناظری دیوان محاسبات - رئیسی رفعت بك. نافعه ناظری - بساریا افندی (رومین). اوقاف ناظری - خیری بك (اتحادچی و اولگی اوقاف ناظری). تجارت و زراعت ناظری - اولگی ازمیر گوبیرناطوری جلال بك. پوچته وتیلیغراف ناظری - مالیه مفتشی اوستان افندی (ارمنی). معارف ناظری - شکری بك، خارجیه ناظری یوق ئلی. حقی پاشا، اولگی نوراودونگیان افندی. پرنس سعید حلیم یاکه حلمی پاشا بولوون احتمال طوتلر.

بو مینیسترلر آراسنده حاضرگه قدر اوزلرن خلقغه طانتقان و اوزلرینڭ اشلەکلی بولغانلقلرن کورسەتکانلری محمود شوکت پاشا ایله خیری بك، آنلردن قالا حاجی عادل بك‌در.

کیچه ۱۱نده جمعه کون ناظم پاشانڭ جنازەسی بولدی. «گلخانه» خسته خانەسندن ابلتوب سلیمانیه جامعی یانندەغی زیارتغه کومدیلر. جنازەنی اوزاتورغه ایکی بولوك عسکر، عسکری موزیقه، پادشاه اسمندن صالح پاشا، داخلیه ناظری اسمندن نوری بك. چیت دولتلرنڭ عسکری آگینتلری، بایتاق گینیراللر، آفیتسرلر و شونلر جملەسندن انور بك‌ده کیلگان، خلق یاخشوق کوب ایدی. بیك حرمتلەب کومدیلر. آدیوتانتلری نافذ، توفیق ایله جلال بکلرنڭده جنازەلری شول کون بولدی. انور بكنڭ ایبدەشی مصطفی نجیبنڭ جنازەسن مذکور خسته خانەدن «اتحاد و ترقی» جمعیتی قلوبینه کیتردیلر وآنی

اتحادچیلر بیك زورلاب بوگون دفن ایتدیلر.

بوگون حبس خانه‌لردن، اولگی حکومت وقتنده سیاسی جهتدن یابلوب‌ده حکمگه بیرلمی طورغان اتحاد ترقیچیلرنی چغاردیلر. اولگی ازمیر مبعوثی مشهور خطیب عبدالله افندی: مین چقمیم، محاکمه ایتسونلر. عیبم بواسه جزا بیرلسون، بولماسه یوق یرگه مینی تورمه‌گه یابوب اوچ آی آصراوچیلر حکمگه بیرلسون، دیب طورا ایکان. آنلر اورنینه حاضر اولگی حکومت طرفدارلرن توقیف و حبس ایته‌لر. بو کون کیچ‌گه قدر توقیف ایتلگان کشیلرنك صانی سیکسان‌لب بار دیدیلر. «حکمت» غزته‌سینك محرری حلمی بك‌ده شونلر آراسنده‌در. «اقدام» باش محرری علی کمال بك، بك اوغلنده، روسیه تبعه‌سی بولغان طوفاتلیان نومرینه کروب قوتولماقچی بولغان ایکان. روسیه سفیری اوزن آندن چغارتمان. چققاچده تورك پالیتسه‌سی طوتوب آلغان. ایسکی حکومت وقتنده یاوروپاغه قاچقان اتحاد ترقیچیلرنك قایتو خبرلری آلندی. جاهد و جاوید بکلرنی بوگون ایرته‌گه کوته‌لر. ایندی آلار اورنینه ائتلافچیلر و اتحاد ترقی دشمنلری قاچدیلر و هر کون قاچالر. شولای ایتوب: رومانیا پراخودلرینه کوستنجه‌گه ایلتورگه و آندن کیلتررگه یولچی هر وقت بولونوب طورادر!

بوکونگی غزته‌لرده کوب مأمورلر آلماشدریلوب، یا کیلر قویولغانلغی کورلدی. یا کیلرنك اتحادچیلر بولاجاغی معلومدر. یا کی حکومت‌نك اثری اوله‌رق ادارهٔ عرفیه‌نك کیچ ساعت اوندن صوك یوررگه یاراماو دیگان قاعده‌سی بو کون بترلدی. موندن صوك اوراملرده تله‌گانچه صوكغه قالورغه یاریدر. اوتکان توننی ساعت ٤ ده استانبولده یاخشوق قاطی زلزله بولدی. بولمه‌لرده نرسه‌لر سلکندی، اوستالرده‌گی نرسه‌لر توشدی، یوقوسندن سیکروب اویانوب طشقه آتلوچیلر کوب بولدی. لکن حمد اولسون، ضررسز اوتدی. بو زلزله‌نی‌ده «اتحاد ترقی» حکومتی یاصالوغه خدای‌نك آچولانو علامتی دیب قاراوچیلر بار! بوندن آلوکده آلار اش باشینه کیلو برله‌ن شوندی زلزله‌لر، یانغین‌لر چغا ایدی.. دیلر.

کیچه ۱۱ نده جمعه کون کوندز ساعت اوچده سلطان سرایندن صدراعظم محمود شوکت پاشا ایله شیخ الاسلام رسمی اوله‌رق باب عالی‌گه کیلدیلر. باب عالی جاده‌سنده بیش اون مکلر خلق اوزلرن قارشی آلدیلر. عسکر موزیقه اویناب طوردی. شیخ الاسلام بیك قارت بر آدمدر.

واقعه‌نك ظاهری یاغن و اورام غلقی‌نك آنی نیچك قارشولاب آلوون یازدق.

ایندی باشقه یاغینەدە بر آز کوز صالوب قاریق یوغاریراق دائرەلر و جدی رەك کشیلر بو واقعەنك بولووینە نیچك قاریلر؟

اتحادجیلر سویندیلر، آنلرنك مخالفلری کویوندیلر. بو معلوم. پارتیە اختلافلرندن چیتدەرەك طوروچیلر آراسندە ایسە ایکی فکر بار. برسی: بو انقلابنی یاصاب بیك زور خطا ایتدیلر، وطن‌نی بتونلەی تهلکەگە قویدیلر. یاورەپالیلرنی آچولاندردق. بو اش عادتا ائتلاف مثلث‌گە قارشی زور بر نمایش بولدی. آلار بزدن آچو آلمی قالماسلر، روم ایلی کیتو اوستینە ایندی قالغان یرلرمزنی دە قوتقارو امیدلری بتدی، بو اش باری بزنك اولوسمزنی تیزلەندی‌گنە، بر فائدەسیدە بولاجق توگل، دیلر. بوکا دلیل ایتوبدە: ۹ یانواردە بولغان بیوك مجلس‌دەگی مذاکرەنی ایسکە توشورەلر. آندە ناظم پاشا: قارشومزدەغی دشمان عسکری بزنکندن کوچلی، لکن بزنك عسکرنكدە قوۀ معنویەسی بیك یاخشی، اگر سیاسی و مالی جهتلردن مانع بولماسە صوغشورغە ممکن، اول جهتلرنی ایسە مین بلمیم، دیگان. خارجیە ناظری نورادونگیان افندی سیاسی جهتنی بیان‌غە کریشوب: بزنی قصو حقندە یاوروپانك اتفاقی ظاهری‌گنە توگل، بلکە چن چندان. خارجدە بزگە دوست هیچ بر دولت یوق، روسیە ایسە صوغش برلەن قورقوتا، بناءً علیە مینم فکرمچە سیاسی جهتمز صوغش‌غە مساعد توگل، دیگان. مالیە ناظری عبدالرحمن بك (تاتار) مالیە جهتنی بیان‌غە کریشوب: بو یاقدن اشمز بیك ناچار، هیچ بر بانقەدن بورچ بیرمیلر، بانقەدەغی تیفوشچی اسچوطدەغی اوچ میلیوننی‌دە آلوب بتردك، مأمورلرگە دیکابر ژالونیەسن هنوز بیرە آلغانمز یوق. بناءً علیە مینچە احوال مالیەمز صوغش‌غە قطعیا مساعد توگل، دیگان. مونە شوکا قاراب بیوك مجلس صوغشماسقە و یاوروپا تکلیفن قبول ایتارگە قرار بیرگان.

یوقاریدە مذکور فکر صاحبی آدملر: ایندی اشلر شولای بولغاچ کابینیت آلماشدرو سببلی‌گنە نی فائدە ایتەچکمز. باری یاوروپانك آچوون کیتروب دشمانلقلرن آرتدررغەغنە سبب بولاچقمز، دیلر.

ایکنجی بر فکردەگیلر ایسە: ناموسسز یاشامقدن ناموس ایلە اولمك مك مرتبە آرتقدر، روم ایلینی قوتقارە آلماسەق. حتی بتونلەی بتسەك بیلە صوڭ نفسمزگە قدر غیرت کورسەتو بورجمزدر، صویلغان وقتدە قویلردە تیبرچنەلر، کامل پاشا کابینیتی بزگە تیبرجنرگەدە ایرك بیرمی ایدی؛ وطن ایچون، ناموس ایچون بارمز بر کشی بولوب آیاق‌غە قالقامز، صوڭ غروشلرمزغە قدر وطن

ایچون، عسکر ایچون فدا ایته‌مز، اگر آنناریده بر نرسه اشله‌ب بولماسه، نی حال ایتمك کیره‌ك، بز وظیفه‌مزنی اوته‌گان بولورمز، دیلر.

بو صوگغیلرنك فکرنچه: یاوروپا تورکیه‌نی بتررگه قطعیا قرار بیرگان. نی قدر آنك خاطرن طابارغه، آنکا یاخشی کورنورگه طریشلسه‌ده، اول اختیاری برلن شول قرارندن واز کیچه‌جك توگل‌در. روم ایلی مسئله‌سی بتو برلن ارمنی، سوریه، بصره مسئله‌لری قوزغاتیلاچق، کامل پاشا کابینیتی ایسه اوستوپقه و بیرو یولینه کرگان. مملکت بولینب بتکانچه‌گه قدر اول شول بولدن جغاچق توگل. یاوروپا دیگان نرسه آنك باشنده بر قورقولق بولوب طوراچق. بو حالده بو فلاکتلرنی اوچ بش یللرغه کیچکدروب و تدریجا اشله‌تب طوروده تورکلر ایچون بر فائده‌ده یوق، نیده بولسه مونه حاضر بولسون، کوریك، دیلر.

خارجده‌گی دوستلق یاغینه کیلگانده، «اتحاد ترقی» جمعیتی شوندی زور اشنی آلای تیزگنه اشله‌ماس، اول گیرمانیا، آوستریا، رومانیالر ایله آکلاشقاندر، آلارنك نی فکرده بولغانلقلرن بلگاندر، دیلر هم انقلابدن ایکی اوچ کون آلوك محمود شوکت پاشا ایله انور بکنك گیرمانیا و آوستریا سفارتلرنده بر نیچه‌شه‌ر ساعت طوروب سویله‌شب چققانلقلرن ایسکه توشوره‌لر. آقچه یاغینه کیلگانده: کینه اش باشنده «اتحاد و ترقی» بولغانده، روحلی جانلی بر حکومت بولغانده آقچه‌غه‌آبدر الماس، ره‌تی طابلور، دیلر. «اتحاد ترقی»نك اوزینك‌ده اوچ دورت میلیون لیرا آقچه‌سی بارلقنی سویلیلر. دیون عمومیه‌ده‌ده صوغش وقتنده آلورغه ممکن بولغان اوچ میلیون لیرا بار، دیلر. بوندن ماعدا، استانبولده‌غی ملکلردن آلناچق ایکی میلیون یاریم لیرا نالوغ بار، بونلرنك کوبسی بایلرده، تله‌گانده بیك تیزلك ایله جیوب بولا، دیلر. گرچه برنچی فکرده‌گی کشیلرگه قارشی اعتراض ایتارلك قوتلی دلیللر یوق ایسه‌ده، مونده بولونوب، احوالغه قاراغانده بو صوگغی فکرده‌گیلرگه قوشلمی ممکن توگللر. چونکه کامل پاشا کابینیتی خلق‌دن، ملتدن تمام آیرلغان، تمامیله یاوروپا نفوذینه توشوب، یالگز آنك امرن اوته‌ب طوروچی بر هیئت صفتینه کرگان، بناء علیه آنك تورکیه حکومتی دیه‌رلك یری قالماغان ایدی. «اتحاد ترقی» حکومتی اش باشینه کیلو برلن خلق‌ده بر روح کوتارنکی‌لگی حاصل بولدی. بز ئلی اولمه‌گانمز ایکان، قوتقاررغه طریشوچیلرمز بار ایکان، دیه حیات علامتی کورسه‌ته باشلادیلر. یاوروپا نظرنده‌ده تورکلرنك بتونله‌ی جانسز توگل‌لکاری، لزومی وقتنده آنلرده‌ده فداکارلر، قهرمانلر چغارغه ممکن ایکانلگی، بویله بر ملت ایله شایار و مناسب توگل‌لگی بلندی.

حاضرگی حالده یاکی حکومت‌نك نیشلەیەچگی مونده آچق معلوم توگلدر. ایکی اوچ کون اچنده یاوروپا دولتلرینك معهود نوطەلرینه جواب بیریلەچك. اشلر شوندن صوڭ آڭلاشیلا باشلار. تورکلر بو جوابده ادرنەدن و آطەلردن واز کیچارگه راضی توگل‌لك بیان ایتلور. اگر دشمانلر شوکا کونماسەلر مطلق صوغش بولور، دیلر. حکومت اوزی ایسه غزتەلر واسطەسیله اوزینك بهمه حال صوغش طرفداری بولماغانلغن؛ لکن وطن و ملت‌نك شرف و ناموسن مطلق صاقلارغه قرار بیردگن آڭلاتا طورا.

هر نیچك بولسەده احوال بیك نچکه. حاضر آلده حیات و ممات مسئلەسی. طورا. اگر تورکلر شونی لایقیله آڭلاب حرکت ایتسەلر بیك یاخشی بولور ایدی تیلیغرام خبرلرندن آڭلاشلدیغنه کوره. چیت‌ده‌گی مسلمانلر تورکلرده مونده بر جان اثری کورینوگه فوق العاده شادلانغانلر. بتون کوچلریله مادی و معنوی یاردمگه قرار بیرگانلر. مثلا: هندستان مسلمانلرنده تورکیه‌گه صوغش اعانەسی ایچون دیب آلکدن حاضرلەنب قویلغان. لکن کامل پاشا وقتنده باری بر یوقغه ترەم بولا دیب یبارلمی قالغان ۱٦ میلیون فرانق آقچه بار ایکان. آلار حاضر شونی یبارەمز دیب تیلیغرام بیرگانلر. مصر مسلمانلریده زور اعانه یبارەچکلرن خبر بیرگانلر. کابینیت آلماشنو برلن ایکی کون اچنده قارا دیگز بویندەغی تورك شهرلرنده ۵۰ مڭ لیرا صوغش اعانەسی جیغانلر. صڭره یهودیلر «اتحاد ترقی» طرفداری‌در. بانقەلرده ایسه یهودیلرنك کوب دخللری بار. شوندی تورلی چارەلر ایله آقچەنك رەتی طابلاچغی آڭلاشیلادر.

شوندی آور و چوالچق بر زمانده محمود شوکت پاشانك مسئولیتنی اوز اوستینه آلورغه جسارت ایتووی، وطن‌نك شوندی احتیاجی وقتنده آنك اش باشینه کیلووی، ئالله نی قدر کشیلرگه غیرت، جسارت و روح کرتدی. بیك کوب کشیلر یوقودن اویانغان شیکلی سسکەنب کیتدیلر. بوده آز بر نرسه توگلدر.

۱۲ غنوار.

٤٠

مراد بك يانده

قافقاسیه‌لی مراد بك مونده ایسکیدن بیرلی مشهور بر آدمدر. عمومی تاریخلری، «طورفه‌می، طورفنده‌می» آدلی بر رومانی، صوڭ زمانلرده رودوس آطه‌سنده سورگونده وقتنده یازغان «تاریخ ابوالفاروق»ی و «اتحاد ترقی» جمعیتی علیهنه یازغان بعض بر اثرلری بارسده اوقورلق و اوقوچیلرغه بر تأثیر قالدررلق نرسه‌لردر. مراد بك سلطان حمید زماننده بیرلی حریت طرفداری بولوب میدانغه چقا. لکن کینه شول وقتدن بیرلی هیچ بر تورلی حکومت ایله کیلوشه آلمی. اول سلطان حمید زمانندهده حکومت علیهنده ایدی. آنڭ اداره‌سی بتریلوب یاش تورکلر اداره‌سی قورولغاچده حکومت علیهنده بولوندی. سلطان حمید وقتنده اول سیاسی عیب ایله یعنی حکومتنی بوزارغه طریشوچیلر جمله‌سندن طابلوب محکمه طرفندن أولوم جزاسینه حکم ایتلگان، لکن تورکیه‌دن قاچوب کیتوب مصرده، یاوروپاده اوزینڭ مجاهده‌سینه دوام ایتکان و «میزان» غزته‌سن دوام ایتدرگان ایدی.

اداره آلماشنوب اش باشینه یاش تورکلر کیلگاچ مراد بك آنلر ایله‌ده طنوشا آلمادی. آنلرغه قارشی یازدی و سویله‌دی. نهایت، استانبولده، ایسکی‌لك گه قایتور ایچون یاصالغان ۳۱ مارت واقعه‌سنده مراد بك‌نڭ زور دخلی بارلغی آڭلاشلوب، یاش تورکلر طرفندن اول رودوس آطه‌سینه سورگونگه یبارلدی. بر آز مدتدن صوڭ آنی قایتاردیلر. حاضر اول بوغاز اچنده، «آناطولی حصاری» دیگان اورنده، اوزینڭ ویللاسنده طورا. آنڭ ایووی، بوسفور بوینده طاش قیما ایله تەیلەندروب آلغان، زور بر باغچه اچنده، بزده‌گی ایسکی بایار یورتلری شیکللی ئلله نیچه کاریدورلی و بیك کوب بولمه‌لی ایسکی آغاج بر بنادر.

مراد بك کوب بازوچی، آچق توشنوچی، اوتکون فکرلی، تیرەن معلوماتلی بر ذاتدر. وقتیله استانبولنڭ بر نیچه مکتبلرنده درسلر اوقوتقان و شاگردلرگه اوزن غایت یاراتدرا بلگان ایدی. خصوصا، مراد بك سیاست ایله شغللنونی بیك یاراتا. سیاست بلوده اوزینه زور اخلاصی بارلغی، یازغان اثرلرینڭ هر قایوسنده کورینوب طورا. مراد بك حاضرندەده سیرەك سیرەك گنه غزته‌لرگه

سیاسی مقاله‌لر یازغالی طورا. یازغان نرسه‌لرنده باشقه‌لر طرفندن أیتلمه‌گان یاکه أیتلورگه جسارت ایتلمه‌گان فکرلر بیان ایتله. شول سببلی آنك مقاله‌لری مطلقا کوزگه توشه و هرکم طرفندن اوقولا. لکن، اول کوبسنچه افکار عمومیه‌گه خلاف بر نرسه بیان ایته. شول سببلی آنك یازغان نرسه‌لرن یاراتوچیلردن بیگره‌ك، یاراتماوچیلر کوب بولا.

مثلا: کیچنلرده «اقدام» غزته‌سنده یازغان اوزون بر مقاله‌سنده، تورکیه‌نك انگلتره یاکه روسیه حمایه‌سینه کرووی یاخشی بولاچاغن بیان ایتکان ایدی. آنك بو مقاله‌سینه قارشی ردیه‌لر یازوب اوزنَ سوکدیلر. عمومیتله، موندە مراد بك‌نلك اعتبار و حرمتی اولگی‌دن کوب کیه‌وگان. آنی. ایسکی زماننڭ عقللی و عالم بر آدمی، لکن وقتی اوتکان برکشی دیب‌ره‌ك قاریلر و: «یاخشوق قارتایغان‌ده ایندی، شول سببلی، سویله‌گان سوزلرنده و بیان ایتکان فکرلرنده معذور کوریلوب، مؤاخذه ایتلماسکه‌ده یاری» دیلر.

هر نه، مراد بك تورکیه‌ده‌گی بیوك ذاتلرنك برسی ایکانلگنده یاکه بولغانلغنده شبهه یوقدر. شونك‌ایچون‌ده مین آنك ایله کوریشورگه تله‌ب موندن آلوك ایکی مرتبه ایووینه کیتدیگم حالده موفق بولا آلماغان ایدم: کیفسز، آوری، کشی قبول ایته آلمی، اوزیده چقمی، دیگانلر ایدی. نهایت، ٤ انچی یانوارده بو صوڭغی باروومده کوریشدم.

بر نیچه بولمه‌لرنی أوتوب، زالینه باروب کرگاچ، اوستینه کیچه‌لك اوزون آنتاری، آنك اوستندن اوزون طولا چیکمان کیگان، آپ آق صقاللی، اورتا بویلی، گوزه‌لگنه یوزلی بر ذات مینی قارشی آلوب اوطوررغه اورن کورسه‌تدی. بو ذات مراد بك ایدی.

— موندن آلوك کیلولرگزده قبول ایته آلمادم، آورو ایدم، عفو ایتکز، بر نیچه آیلر هیچ بر یرگه چققانم یوق، حاضر ایندی خدای‌غه شکر، بر آز یاخشی‌من، دیدی.

بزنك غزته‌نی و روسیه مسلمانلرینك احوالینی، استانبول احوالن مینم نیچك طاپقانلغمنی صوراشدی. مناسبنچه جوابلر بیرگاندن صوڭ، سوزنی صوڭغی کابینیت آلماشنو واقعه‌سی اوستینه کوچروب، بو حقده آنك نی فکرده بولغانلغن صورادم.

بوڭا قارشی مراد بك: — «اتحاد ترقی» فرقه‌سی حکومتنی ایندی یاڭیدن بر قات اوز قولینه آلدی، اگرده اولگی خطالرن تورزه‌تب مملکت‌گه قانون

و مشروطیت دوری کرتسه حکومتنی اوز قولنده طوتا آلور و مملکت ایچون فائدەده کیتره آلور. اگر کینه اولگی شیکللی مشروطیت نامینه ادارهٔ کیفیه‌گه یول بیرسه‌لر اوزاقغه بارماس، طاغنوق یمریلور، آنك («اتحاد ترقی» نك) بتون قصوری مشروطیت قانونن تطبیق ایته آلماوده، بر طاقم واق شخصی اشلر و احتراصات ایله ماتاشوده‌در، یوقسه اگر مشروطیت و حریت قانونلری تطبیق ایتلمش بولسه. مملکت ده ئلله قاچان معلوم و معین مسلکلی بر اداره بولنور، داخلەده، خارجەده امنیت قازانلور، بو چوالشلر، بو صوغشلر برسیده بولماغان بولور ایدی، دیدی.

– بوندی نچکه وقتده بویله بر انقلاب یاصاو سببلی یاوروپا مداخله ایتماسمی ایکان؟ بو حقده نی فکرده‌سکز؟ دیدم.

– اش گیرمانیاده، اگرده اول مداخله ایتدرماسکه تله‌سه شونی بولدرا آلا. حتی بو خصوصده آنك بر اشارتی کافیدر. چونکه یاوروپا دولتلرینك آراسنده تاميله اتفاق بولماغانده بعضیلری‌گنه آیریلوب مداخله ایته باشلاسه‌لر اوز آرالرنده اختلاف چغو لازم بولادر. آلار ایسه مونی برده تله‌میلر. گیرمانیانك راضی‌لغی بولماغانده روسیه‌نك آناطولی‌غه تجاوز ایتو احتمالندنده قورقورغه اورن یوقدر. تیلیغرام خبرلرینه کوره، گیرمانیا حکومتی‌نك تورکیه‌نی قصارغه تله‌مه‌گانلگی آکلاشیلا، بو ایسه بزنك ایچون سوینچلی خبردر، دیدی.

– صوڭ یا کیدن صوغش بولسه، تورك عسکری جیڭارگه موفق بولورمی ایکان؟ بوڭا نیچك قاریسز؟ دیدم.

– اگر یا کیدن صوغش باشلانسه بزنك عسکرنك جیڭوینه مین یوزده یوز امینمن، مونده اشلا شبهه ایتمیم، دیدی. صڭره:

– آه اوغلم، اگر سز اول قرق کلیسا، لوله بورغاز واقعه‌لرنده بولغان خیانت‌لر، دنائت‌لرنی باسه‌ڭز شاشار ایدیڭز. آلارنی سویله‌رگه انساننڭ تلی بارمی، آندی زور خیانت و اهانت‌لر عثمانلی تاریخنده کورلگانی یوقدر، هم موندن صوڭده کورلماسدر. شونك ایچون‌ده موفقیت هیچ شبهه‌سز بزنك طرفده بولاچقدر، دیدی و بو فکرده بولنووینه دلیل یوزندن: دشمان عسکرینك بیك آریغانلغی، صوغشدن طویغانلغی، حالبوکه تورك عسکرینك حالی حاضر هر جهتدن مکمل اولوب، آزق و قورالی یتش بولغانلغی، مغلوبیت و روم ایلی ظلملری سببلی عسکرنك حمیت ملیه‌سی غلیان‌غه کیلگانلگی. بناءً علیه نق صوغوشاچغی. قرق کلیسا و لوله بورغاز خیانت‌لری یا کیدن بولووی ممکن

توگل‌لگن، ذکر ایتدی.

صکره، اوته‌دن بیرودن بر آز سویله‌شکاچ سوزنی اوزینك معهود مقاله‌سی اوستینه کیتروب: تورکیه‌نك انگلتره، یاکه روسیه حمایه‌سینه کروون نیچون تیوش طابدیغن و بوندی صوغش وقتنده آندی هیجان بیره طورغان مقاله‌نی یازارغه نیچون لزوم کوردگن صورادم.

بوڭا قارشی مراد بك:

— مینم مقصدم، پروته‌قرات توگل، بلکه پروته‌قسیه، یعنی حمایه‌گه کرو توگل، بلکه بو ایکی دولتدن برسینك مظاهرت و دوستلغن تأمین ایتو ایدی. مین مونی شول مقاله‌دن صوڭ ایکنجی کوننی تصحیح ایتدم، لکن آڭلارغه تله‌مه‌دیلر، یوق‌غه هجوم ایتدیلر. ایندی بزنك ایچون بو ایکی بیوك دولتدن برسینك یاکه هر ایکیسینك دوستلغن تأمین ایتارگه احتیاج بارلغی کون کبك آشکاردر، یوقسه بزنی یاشاتمایه‌چقلردر. گیرمانیادن حاضرگه قدر فائده کورلمه‌گانلگی‌ده هر کم‌گه معلومدر. حتی، مین حمایه‌گه کرونی چن اوز معناسنده استعمال ایتسه‌مده بوڭا تعجب ایتار اورن یوق؛ سلطان محمود زماننده یاصالغان «خنکار اسکله‌سی معاهده‌سی» بویونچه تورکیه رسما روسیه‌نك حمایه‌سینه کرگان. بو بر حقیقتدر، بونی یاشروب بولمی. فقط بعض بر سببلر ایچون و خصوصیله یاوروپا رقابتی اویاناماسون ایچون بو معاهده‌نك احکامی عمل‌گه قویولمی‌غنه طورا (١). حمایه‌گه کروده استقلال‌گه منافی توگلدر. بالقان اسلاو حکومتلری روسیه حمایه‌سنده یاشیلر، اما آڭا قاراب استقلاللرن غایب ایتمه‌گانلر. بزده شوندی بر حمایه‌گه کرمه‌سه‌ك باشمز صوغوشدن چغاچق توگل، ترقی و تمدن‌گه وقتمز یوق، شولای صوغوشا صوغوشا بتارگه مجبورمز. مینم یازغانم شونك ایچون ایدی، مینم نظرمده بو بر حقیقتدر، حقیقتنی هر وقتده سویله‌رگه یاری، بلکه آنی کیچکدررگه یارامی. شونك ایچونده مین اول مقاله‌نی یازدم، دیدی.

کینه اوته‌دن بیرودن بر آز سویله‌شکاندن صوڭ، آورو کشینی اوزاق بورچو بوله‌سون دیب، کیتار ایچون مساعده صورادم. زیارتم ایچون ممنونیتن اظهار ایله، طاغن کیلسه‌م ممنون بولاچاغن بیان ایتدی. اوزینه عرض حرمت ایتوب یانندن آیرلدم. کیتکان وقتده: - روسیه مسلمانلری آراسنده مینم

(١) فی الواقع، موندی بر معاهده یاصالمش ایسه ده صکره ١٨٤٠ده بولغان لوندون معاهده‌سی ایله بونك حکمی بترلمشدر.

«تاریخ ابوالفاروق»منی اوقوچیلر بارمی؟ دیدی. شاید بولسه کیره‌ك. بر نیچه کشینك اوقوغانلغن بلمن، دیدم.

تله‌سه نیچك بولسون. بتون عمرینی قلم غدمتنده، فکر اجتهادنده اوتکارگان و اوزینك استقلال فکریسینی صاقلار ایچون هر تورلی فلاکتلرگه کوکره‌ك کیرگان بر کشی بیك محترمدر. آنك فکری، مسلکی سیکا خوش کیلسون، کیلمه‌سون، کوڭل آکا حرمت ایته و شوندی کشیلرنك کوبره‌ك بولوون تلیدر.

مراد بك دن چققاچ ساعت‌گه قارادم، کوپرگه قایتور ایچون پراخود کیلورگه بر ساعتدن آرتق وقت بار ایدی. مراد بك طورا طورغان «آناطولی حصاری» دیگان محله‌نی یوررگه کیتدم. بو یر بوسفورنك آناطولی یاغنده، تکه بر طاو بوینده، ایسکی روملردن قالغان کریپوست باغانالری بولونغان بر یرده‌در.

طاونك ایك باشینه منوب قرغه چغوب اطرافنی قاراو نیتی ایله یوغاری طابا کیتدم. اوراملر شول قدر طاردرکه، بعضا اوچ کشی بر ره‌تدن صیوب باررلق توگل. بارسیده کاکری بوکری. لکن طاش توشه‌لگان. طازا. خصوصا هر کون یا کغور یاوب تمیزلی طورا. بنالر بارسیده مسلمان ایولری، هر اوراملا غایت گوزه‌ل یاصالغان مرمر طاشلی چیشمه‌لردن کموش کبك صاف و طاتلی صولر شارلاب آغوب طورا. ایولرنك ایشك آللرنده زور باغچه‌لر بار. آلارنك بیك کوبسنده ئلده یم یاشل یافراقلی آغاچلر و یرده یم یاشل اوله‌نلر کورینوب طورا. شولارنك قایسیلرنده بوزاولر، کجه‌لر کمال حضور ایله اوله‌ن آشاب، آغاچ یافراقلری قرقوب یوریلر. شول طار اوراملردن یوغاری طابا ئلله نی قدر کیتدم. اوراملرده هیچ بر کشی یوق و هیچ بر بالا چاغا یوق؛ قبرلك اوستنده‌گی شیکللی سکونت. ساعت‌گه قارادم. پراخود کیلور وقت یتکان. مین ایندی اسکله‌گه قایتوب یتشه آلاچق توگلمن هم ئلی طاونك باشینه ده چغا آلمادم. ضرر یوق، ایکنچی پراخودغه قالورمن، دیدم. ایکی ساعت دن طاغن بر پراخود بار.

یوغاری‌غه طابا کیتد کیته نهایت آولنك یاکه شهرنك طشینه باروب چقدم. ایك آقطق ایولرنی اوتوب آغاچلقلر آراسینه باروب کردم. برگنه ده جان ایه‌سی، حتی اولگی زمانںك اتلری‌ده یوق. آزراق قورقوب‌ده آلدم. اگر بره‌ر اوصال کیلوب چغوب شونده‌غی تیره‌ن اوچور وم‌غه تورتب توشوردیسه

بتدی بیت اش، دیم. الله غه طابشردم. اورماننی أوتوب جغوب طاونك ایك باشینه منوب اوطوردم. عادتا مسجد منارەسینه منوب بر آول اوستینه قاراغان شیکللی هر یاقدن هیچ بولماسه اونار چاقروملق یر کورینه. بر طرفده امثالسز درجەده گوزەل منارەلری ایله بتون استانبول کورینه. ایکنچی یاقده بوغاز اچی جایلوب یاتا. آنده چوب چوبار پراخودلر، لودقەلر یوروب طورا. بوغازنك ایکی یاغندەغی گوزەل کوشکلر، سرایلر، ویللالر پانوراماده‌غی شیکللی لطیف منظره تشکیل ایتەلر. ساعتلرچه قاراب طورغاندەده طویارلق توگل. شول اوطورغان یرگەده یابشوب قالاسڭ کیله، منگولك شونده طوررغه تلیسن.

توشکان وقتده کیلگان یولدن توگل. بلکه بر طار صوقماقدن توشدم. توبان طابا کیتکان بر طار صوقماق بار ایدی، قایده بولسەده بر یرگه ایلتوب چغارر ئلی دیدمده شونك ایله کیتدم. اول مینی ئلله نیچه تورك یورتلرینك ایشك آللرینه ایلتوب کرتدی. بر نیچه باغچەلر آرقیلی أوتوب، یارلر آرقیلی سیکروب چغارغه طوغری کیلدی. شولایده بولسه اسکلەگه توشه طورغان طوغری یولغه ایلتوب چغاردی. اوراملرده و ایشك آللرنده کشی و بالا چاغانك بو درجه یوقلغنه حیران قالدم. استانبولنك باشقه یرلرنده، روم، ارمنی محلەلرنده اوراملرده، میدانلرده هر وقت بالالر اویناغانی، کشیلر یوروب طورغانی کورینه. کیبتلر بولا، حاصل: جان و حرکت اثری کوریله. بونده ایسه بیگرەك آرتق سکونت و بوشلق ایدی...

۱۵ غنوار.

٤١

هیجانلی کونلر

کیچەدن بیرلی استانبول طاغن هیجان اچنده. بر طرفدن یاڭی حکومتنك یاوروپا نوطەسینه قارشی بیرگان جوابی خلقنی بیك ممنون ایتمەدی: آطەلر یاوروپا دولتلرینك قاراوینه قالورغه وادرنەنك یارطیسی بلغاریاغه بیریلوب آنده کریپوستلر یمریلورگه بولغاچ مونك نی معناسی بار؟ اولگی کابینیت وقتندەغی جوابدن بونك نی فرقی بار؟ باری یاوروپانك آچوون قابارتدردق و ناظم پاشا کبك مشهور بر ایرمزنی قربانغنه ایتدك، دیلر.

ایکنچی طرفدن کیچه کیچکی غزته لرده، بلغاریانڭ متارکه نی بوزوب رسما صوغش باشلایه‌چغی خبری باصیلوب جغوب خلقنی جدی صورتده توشونچه گه قالدردی. بلغاریانڭ رسما اعلامنه بنأ ۲۱نچی غنوارده دوشنبه کون کیچ ساعت ۷ده صوغش باشلانه‌چقدر. حاضر مونی کمال متانت ایله قارشی آلودن، «یا ناموس یا اولوم!» دیب صوغشودن باشقه چاره یوق. ایکنچی یاقدن قاراغانده، صوغشورغه آقچه یوق، یاوروپالیلر بورچقه بیرمیلر. حکومت ٹللہ نیچه بانقه‌لر ایله سویله‌شب قارادی. هیچ قبول ایتلماسلك شرطلر قویالر. مثلا: تورکیه‌نڭ آناطولی قطعه‌سن بر نیچه دولت‌نڭ دائرهٔ نفوذینه آیروب بولماکچی بولالر، ٹللہ نیندی امتیازلر صوریلر، مالیه‌سن کانترول آستنه آلونی. عسکرن کیمتونی یعنی تورکیه‌نی ایران یاصاب قالدرونی شرط ایته‌لر. طبیعی تورکیه ایرکلی کوندن مونذی حاللرگه راضی بولا آلمی. لکن آقچه‌سزلق‌غه‌ده بر چاره طابووی قیین. مأمورلرگه دیکابر آبی‌نڭ ژالونیه‌سی هنوز بیرلمه‌گان. آلارنڭ حاللریده مشکل. حکومتنی ژالونیه صوراب یوده‌ته‌لر. طرابلس ایتالیاغه کیتو سببلی آندن قایتقان تورك مأمورلری‌ده ایکی اوچ آیدن بیرلی ژالونیه آلماغانلر، عائله‌لری آچ قالغان. اوزلری اشسز و اورنسز طورالر. اوچ دورت کون الوك شونلردن بر نیچه بوز عائله باب عالی گه جییلوب بر دیمونستراتسیه یاصادیلر. ژالونیه‌لرن صوریلر. اورن صوریلر. خاتون وبالا چاغالری، آچ قالدق دیب یغلاشالر. محمود شوکت پاشا نیچك بولسه‌ده تملی سوزلر، جلی وعده‌لر ایله بونلرنی باب عالی ایشك آلدندن چغاروب اوزاتدی. روم ایلنده بالقانلیلر قولینه کیچکان یرلردن قایتقان تورك مأمورلرینڭ صانی‌ده یگرمی ملڭلرگه یته. بونلرده اورنسز، بونلرده اشسز، بونلرغه‌ده ژالونیه بیررگه، اورن طابارغه کیره‌ك. مسجدلرگه واستانبول طشمده‌غی باراقه‌لرغه یرله‌شدرلگان و سلانیك‌دن آناطولی غه پراخود طاشیلا طورغان مهاجرلرنی‌ده طویدررغه هم یرله‌شدررگه آقچه کیره‌ك. مملکتده‌گی دائمی طنچسزلقلر وخارجی صوغشلر سببلی سودا وتجارت طوقتاغان، آلش بیریش یوق. شول سببلی نالوغلر ره‌تله‌ب جیولمی. مونه شوندی بر وقتده ایکی اوچیوز ملڭ عسکرنی قوزغاتب صوغشوب قارا. بو جیکل اش توگلدر.

تلده هر کم ناموس، وطن، دی. هر کم عوکغی بر تینن بیررگه راضی توسلی قیلانا، اما: اشکه کیلگانده الوکده آلای بولماغان. حاضرنده ایندی نیچك بولور، آنسن آلده‌غی کونلر کورساتور.

بولار اوستیمه احوال سیاسیه‌نڭ مساعده‌سزلگن‌ده قوشارغه کیره‌ك. ائتلاف

مثلث دولتلری بتون قوتلری ایله بالقان سایوز نیکلری یاغنده. هر جهتچه آلارغه یاردم ایته‌لر. یاوروپانڭ ایڭ نفوذلی غزته‌لرندن بولغان «تایمس» و «تان» لر بتون افکار عمومیه‌نی تورکیه علیهنه حاضرلیلر. تورکیه‌ده‌گی صوڭغی انقلابنی بیك ناچار قارشی آلدیلر. «یاوروپانڭ تیمر کبك قوتلی اراده‌سی بر کچکنه مایورنڭ (انور بكنڭ) شایارووی ایله هیچ وقت صناچق توگلدر؛ تورکیه‌ده‌گی بو حرکتلر اولوم آلدنده‌غی جان چیگشو قبیلندن‌گنه بر نرسه‌در، تورکیه‌نڭ یاکی مینیسترلری هیچ اهمیتسز کشیلر اولوب، استانبولده‌غی یاوروپا سفیرلری ایچون آلار آراسنده کوریشورلك کشی یوقدر» دیلر.

درست، بونلر بارسیده دشمن سوزلری دشمنلق برلن یازالر. احتمالکه بالقان سایوزنیکلرندن بو غزته‌لر کوب آقچه‌ده آلالردر. اگر تورکیه کوچلی بولسه موندی سوزلرنڭ بر تین‌لکده اهمیتی بولماس ایدی، تیك ات شیکللی هاولاسونلر دیه‌رگه ممکن ایدی. فقط، یاوروپاده مطبوعاتغه «یدنچی بیوك دولت» دیلر. آلتی بیوك دولت یاننه اوشبو یدنچی بیوك دولت‌ده قوشلغاچ تورکیه‌نڭ قارشوسنده دهشتلی بر قوت حاصل بولادر. گیرمانیا، آوستریا و رومانیا طرفلرندن تورکیه فائده‌سینه اهمیتلی بر سوز ایشتلگانی وحرکت کورلگانی یوق. گیرمانیا طرفندن آناطولی حقنده بر ایکی سوز ایشتلسه‌ده، مع‌التأسف، اول‌ده تورکیه ایچون امیدلی و جلی بر سوز توگلدر: آناطولی‌غه روسیه قول صوزماسون، اول یرلرنی کیله‌چکده مین اوزیمه بیلگولب قویغانمن دیودن‌گنه عبارتدر. رومانیانڭ ایسه بلغاریا ایله برله‌شوب تورکیه‌گه قارشی صوغشو احتمالن بیله یازالر. داخلده تورکلر هر نه قدر عربلر ایله ارمنیلرنی تبعهٔ صادقه، عثمانلی، فلان دیب سویله‌سه‌لرده هم تورك غزته‌لری شولای یازسه‌لرده شولای سویله‌وچی و یازوچی کشیلر بارسی‌ده سوریه عربلرینڭ تورکیه‌دن آیریلور ایچون حاضرنده بیك نق حرکتده بولوندقلرینی، آنده اجنبی اینتریغه‌لری بیك نق حکم سوردگینی وارمنیلرنڭ بتون مقصدلری اوزلرینه آفطونومیا آلودن عبارت اولدیغنی بیك یاخشی بله‌لر هم اوز اقلامی بو اشلرنڭ شولای بولاچاغینه‌ده اشانالر.

تورکلرنڭ اوزلرینه کیلگانده آناطولی خلقی جهالت وفقیرلك اچنده. یوللر یوق. آوللر پریشان. معارف یوق. مکتبلر قوری اسمدن‌گنه عبارت ویران خانه‌لردر. بیچاره تورك صالداتلری اختلاللر، صوغشلر اچنده یوری یوری حالدن طایغان، بیللری بوکره‌یگان یابق و بویوق‌لر. چهره‌لری قزغانچ بر حال کسب ایتکان. میکروب‌وله‌نب بتکانلر. آناطولی خلقی آراسنده ئللله نیندی مهلك آورولر

حکم سوره، تورکلرنی یلدن یل کیموته بارا. طبیبلر یوق؛ حفظ صحت قانونلرن اجرا ایتو یوق. استانبولدەغی ایکی اوچیوز ضیالی وسیاسی بك افندیلر هیچ طوقتاوسز فرقه اویونی اوینیلر. ئلی بر فرقه اوستگه چغوب حکومتنی اوز قولینه آلا، ئلی ایکنچیسی. اوستگه چققان فرقه والیلرنی وبتون مأمورلرنی اوز کشیلرندن قویا. آلار بر نرسه اشلەرگه، بر نرسه ایسابلەرگه اولگورگانچه ایکنچی فرقه اوستگه چغاده اولگی مأمورلرنی بارسنده قووا وآلار اورنینه اوز کشیلرن قویا. حاضرنده استانبولده اورام طاشی صاننچه سابق مینیسترلر، سابق والیلر، سابق متصرفلر بار. سرگردان بولوب یوریلر.

احمد رضا بك.

کامل پاشا صدر اعظم بولغاچده جاهد، جاوید، اسماعیل حقی، عاصم، احمدرضا کبك بکار بارسیده تیزرەك یاوروپاغه شلغانلر. ملت نلك آراسنده بولونوب، آنك قایغو و فلاکتلرن اورتاقلاشورغه تلەمەگانلر. اش باشنده کامل پاشا وقتده هر کم شول جاهد، جاوید واحمد رضالرنی سوگەلر، آلار قوتورتوب ملتنی خراب ایتدیلر، دیلر ایدی. ایندی کیچه جاهد بك یاوروپادن قایتقانده آنی قارشی آلورغه ملك بیش یوز کشی توشکان. حاجی کبك آنی قوچاقلاب کوریشەلر، پالطو چابولرن اوبەلر. چونکه بوگون اش باشنده «اتحاد ترقی» چیلردر. بوگونگی کونده ایکمك و مأموریتلر شول جاهدلر، طلعتلر قولندەدر. تورکیەنك حاکمی، صدر اعظمی فلانی بارسیده شونلردر. شونك ایچون هر کم آلارغه تەریلکه طونا. اگر ایرتەگه اتحاد ترقی اش باشندن کیته ایکان، شوشی کشیلر طاغنوف جاهدلر، طلعتلرنی یمانلاب علی کمال ولطفی فکری یاقلی بولاچقلرنده هیچ شبهه یوقدر. چونکه بارسیده مأمور، بارسیده حکومتگه محتاج. حر کسب ایله طویونوب طورغان و باشنده حر ومستقل فکر طونا آلو شرفینه مالك بولغان کشیلر موندە، معالتأسف، یوق دیەرلك درجەده آزدر.

اخلاقی بوزولغان، طبیعتی چریگان، ایسکی بیزانس باتاقلغندەغی

استانبول خلقی‌نك، استانبول بیروقراتلری‌نك همتسزلگینه بتون روم ایلی تور-
کلری، بتون روم ایلی قطعه‌سی قربان کیتدی. بیچاره اوچیوز ملك تورکلر شول
استانبول مأمورلری‌نك جریگانلگی سببلی بالقان خرستیانلری طرفندن دنیاده
کورلمه‌گان ظلم و حقارتلرغه دوچار
بولدیلر. ایندی کیلگانلرده استانبولده‌غی
بر نیچه بکلر و شاعرلر «نشر و ثائق
جمعیتی» یاصاب روم ایلی مسلمانلرینه
ایتلگان ظلم‌لرنی رساله شکلنده ایتوب
باصدروب چغارو برلن شغل‌لنه‌لر. مونی
حاضر کم طلگلی، موکا حاضر کم قولاق
آصا! بو بکلر آناطولی آوللرینه طارالسه‌لرده
شونده ابتدائی مکتبلر آچدررغه، خلقنك
اقتصادی جهتلرن کوتاررگه، زراعت
جهتلرن توزه‌ترگه، صحتلرن قارارغه
کرشسه‌لر نه‌قدر نیچه قات فائده‌لی بولور
ایدی. لکن، بو کویه‌ز بکلر اوزلرینك
میقلرنده نیچه یوز توك قل بارلغن

جاوید بك .

بله طورغانلردر. اما آناطولی ده نیندی آوللر. نیندی خلقلر. نیندی حاللر بارلغن
و آنلر ایچون نیندی استقباللر حاضرله‌نگانلگن هیچ شبهه‌سز، بلمیلردر. چونکه
بولارده خلق‌غه خدمت فکری، خلق محبتی، وطن قایغوسی. استقبال اندیشه‌سی
یوق: سز چیت دولتلر قول آستنده‌غی مسلمانلر بزدن راحتره‌ك طوراسز بیت،
بزده شولای طوررمز، نه اولاچق افندم، دیلر.

برسی کونگه صوغش باشلانووی کوتوله. بولا قالسه بو صوغش یالگز
تورکیه ایچون گنه توگل، بتون مقام خلافت ایچون حیات و ممات مسئله‌سیدر.
گویا شونی آڭلاغان توسلی ایتوب انقلاب یاصالدی. ایندی بر مینوت اوتکارمی
بتون خلق بر کشی توسلی ایتوب آیاق‌غه قالقورغه. هر کم قولندن کیلگانچه
وطن مدافعه‌سی خدمتنه کریشورگه، بایلر آقچه‌لرن. خاتون قزلر آلتون کموش،
اینجو مرجانلرن چغاروب صوغش فائده‌سینه بیررگه تیوش ایدی توگلمی؟
یوق. هیچ کمنك‌ده ایسی کیتمی. قهوه خانه‌لرده شول اولگی شیکللوك لغرم طولی
خلق. قارتا وطاولا اوینب اوطورالر. خواجه افندیلرده اولگی شیکللوك قهوه

خانه‌لرده آیاق بوکله‌ب اوطوروب نارگیله اچه‌لر، الیگی صاری کاغدلی قیل قاللی کتابلرنی مطالعه ایته‌لر.

حسین جاهد بك.

وطن تهلکه‌ده، وطن اوچورومنك چیتنده بولسه‌ده مونده برلکده خدمت ایتشورگه تیوشلی بولغان «اقدام» محرری علی کمال‌لر، سابق مالیه مینیستری عبدالرحمن، داخلیه مینیستری رشید بکلر، کامل پاشا اوغلی سعید و شیخ‌الاسلام اوغلی مختار بکلر، سابق دیپوتات رضا نور بك و سائر بعضیلر، اش باشینه اتحاد و ترقی چیلر کیلووینه اوپکه‌له‌ب یاوروپاغه قاچدیلر. آنده تورکیه علیهنك نشریاتك بولوناچقلر، تورکیه‌نك دشمن‌لرینه یوللر کورسه‌ته‌چکلر. «تان» و «تایمس» غزته‌لرینه حاضرکی مینیسترلرنك قصورلری، قایوسینك بك اوغلنده قایسی ریستورانده قمار اویناد‌قلری وسائرلر حقنده معلومات بیره‌چکلر. مشهور شریف پاشا حاضرنده پاریژده شول خدمتنی ادا ایتوب طورادر.

مونه مملکت وخلق شوندی بر احوال اچنده بولغان صوك، صوغشنك یاکیدن باشلانوونده‌ده باشلانماونده‌ده کوب حکمت یوق. باشلانسه بلغارلردن‌ده تورکلردن‌ده طاغن بایتاق کوب کشی قریلور. طاغن بولگونلك بولور. اشنك آغری کینه تورکلر ضررینه بتوب طوقتار. ناموسسز یاشاودن ایسه ناموس ایله اولمك ملك مرتبه آرتقدر. لکن اوله بلورگه‌ده کیره‌ك. بو صوك مهم دقیقه‌لرنی تورکلر بحق تقدیر ایته آلورلرمی وناموسلرن محافظه ایتوب اوله بلورلرمی، اش شونده. حاضرگه قدر بالقان صوغشنده، مع‌التأسف، مونی اشلی آلماغانلر. موندن صوك نیشله‌رلر. کیله‌چکده کوریلور.

هر نه قدر روح سونوك بولسه‌ده، صوغشغه حاضرلك بارا. کیچه بلغاریا طرفندن صوغش باشلاناچغی اعلان ایتلو برلن محمود شوکت پاشا چتالجه‌غه قرارگاه عمومی‌گه، دیگز مینیستری محمود پاشا جناق قلعه‌گه کیتدیلر. رخصت برلن

طار الغان آفيتسرلر وصالداتلرغه يكرمى دورت ساعت اچنده اوزلرينك بولوكلرينه باروب قوشيلورغه امر بولدى. تورك فلافلى همه پراخودلرغه استانبولدن كيتمى طوررغه قوشلدى وهمه‌سيده ادارهٔ عسكريه راسپراژينيه‌سنده ايكانلكلرى اعلان ايتلدى. باش قوماندان وكيلى ايتوب يمن قوماندانى مشهور احمد عزت پاشا تعيين ايتلدى. ٢١نده صوغش باشلاناچاغى همه واليلرگه وچيت مملكتلرده‌گى سفيرلرگه بلدرلدى. صلح مذاكرەسى ايچون لوندونده بولغان وكيللر كيرو استانبولغه چاقرلديلر. قرارگاه عمومى‌گه هيچ طوقتاوسز آزق، قورال يباريلوب طورا. ياورو پادن بيك كوب ياڭى اصول پوليموتلر كيترتلوب، عسكرگه يبارلدى.
٣٠ ملڭلك عسكر فرقەسى باشنده انوربك صوغش ميداننه كيته‌چك، ديلر.

اتحادچيلر پارتيه نزاعسندن بيك صاقلانورغه طريشوب ماتاشالر. كوبكه‌مى بارر. انقلابدن صوڭ توقيف وحبس ايتلگان كشيلرنڭ كوبسى هيچ بر نرسەسز چغارديلر. آلوكدن اتحادچيلرغه خلاف بولغان «اقدام»ده چغا باشلادى.

بو كونلرده تورك‌يه‌نڭ مشهور اديبلرندن ابوالضيا توفيق بك استانبولدن اوزينڭ شهر طشنده‌غى يورطينه قايتقان وقتده پراخود پريستاننده كيساكدن وفات ايتدى. بر چوق اثرلرى، مجموعەسى، مطبعەسى و تتبعاتى ايله مشهور، مدحت افندى وكمال بكلرنڭ ايبده‌ش و عصرداشلرندن ايدى. احمد مدحت افندى شيكللى مونڭده جنازەسى عادى‌گنه روشده دفن ايتلدى.

بوگون كوندز ساعت برده دارالفنون بناسنده «اتحاد وترقى» جمعيتى نڭ نشبثى ايله «مدافعهٔ مليه» جمعيتى تشكيل ايتار ايچون زور بر جيولش بولدى. جيولشده بر نيچه مڭ له‌ب و هر صنف‌دن آدملر بار ايدى. جيولش‌نى سابق داخليه مينيسترى طلعت بك آچوب مقصدنى بيان ايتدى. صڭره مارشال فؤاد پاشا و شريف على حيدر بك رئيس صايلانديلر. ياڭيدن صوغش باشلانو مناسبتيله جمعيت اعانه‌لر جيارغه، خسته خانه‌لر آچارغه، كوڭللى فرقه‌لرى تشكيل ايتارگه، خلقنڭ فكرن آچارغه تيوش طابوب هر قايوسى ايچون مخصوص كاميتيتلر وكاميتيتلرنڭ اشلرن يولغه قويوب ترتيب ايله بوروتو ايچون آيروچه بر هيئت صايلاندى. بوندى كاميتيتلر ولايتلرده‌ده آچيلاچقدر.

استانبولده‌غى شمالى آفريقا عربلرى فرانسيه سفارتنه؛ هند، مصر كبى انگليز مسلمانلرى انگلتره سفارتنه باروب، بو ايكى دولتنڭ تورك‌يه‌گه بو قدرلى ضررلى صورتده حركت ايتماولرن اوتنگانلر. هندستان مسلمانلرى مونده تيليغراملر بيروب. مقام خلافتنڭ ناموسن صاقلار ايچون صوڭ دقيقه‌گه قدر

صوغشونی توصیه ایته‌لر، اعانه‌لر بیاررگه وعده‌لر بیره‌لر.

صوغش رسما بولورغه تیوش. توبان واورتا صنف خلق مطلق بولا دیب طورالر. یوغاری صنف هنوزده بولووینه اشانوب بتمیلر. یاوروپالیلر اورتاغه کرر، بزنکیلر تگیلرنك شرطلرینه کونارلر، نهایت اش کینه صوغشسز بتار، دیه ظن ایته‌لر. نی بواوب قالور. حاضرگی دقیقه‌ده بر نرسه‌ده أیتوب بولمی.

۱۸ غنوار.

۴۲

صوغش آلدنده‌غی حاللر، فکرلر و منظره‌لر.

۲۱ نچی غنوار، دوشنبه کون، اویله‌دن صوڭ ساعت ۳ده مین بو مقاله‌نی یازارغه اوطورغانده رسما صوغش باشلانورغه باری دورت‌گنه ساعت قالغان ایدی. کیچ بلن ساعت یدی‌ده ادرنه‌ده، کلیبولی‌ده. چتالجه‌ده طوب گومبرتیلری ایشتله باشلارغه تیوش‌در.

مینم بو خط اورنبورغه باروب یتکانچه، تیلیغرام چبقلری، صوغش باشلانوب، ئلله نیندی مهم واقعه‌لر بولغانلقنی آنده کوبدن ایشتلرگان بولور و احتمالکه صوغش و صلح مسئله‌سی طاغنوق در نیچه کونلرگه کیچکدرلگاننی خبر بیرر. شونڭ ایچون اول یاقدن مینم بو مقاله‌منڭ اهمیتی قالمایه‌چقدر. شونڭ ایله برابر، یاکیدن صوغش باشلانووی کوتولگان مینوتلرده مونده نیندی حاللر بولغانلقنی، تورکلرده نیندی اوی و فکرلر بارلقنی و صوغشنی قارشی آلور ایچون نیندی حرکتلرده بولونغانلقلرینی یازوب اوتسه‌م احتمالکه، صوکغه قالسه‌ده اوقورلق بر نرسه بولور.

موندن دورت کون ألوك بلغاریا طرفندن رسما اعلان ایتلووینه کوره بوگون کیچ صوغش مطلق باشلانورغه تیوش. بوکا مانع بولورلق هیچ نرسه بارلغی بلنمی. حکومت صوغش‌غه نق حاضرله‌نه: همه آفیتسرلر و صالداتلر ۲۴ ساعت اچنده اوزلرینڭ بولوکلارینه باروب قوشولدیلر. استانبول اورامارنده آفیتسرلر تمام سیره‌کله‌نب قالدی. تیمر یولدن کیچه کوندز صوغش میدانینه آزق و قورال بیاریلوب طورا. اعانه جیو، خسته خانه‌لر آچو، کوکللی و فدائی

فرقه‌لری تشکیل ایتو و خلق آراسنده آگیتاتسیه یاصاو ایچون «اتحاد و ترقی» جمعیتی طرفندن «مدافعۀ ملیه» جمعیتی یاصالدی. بو جمعیت بر نیچه شعبه‌لرگه آیریلوب اشکه کرشدی. دار الفنون زالنده خلقنی صوغشقه، وطن صاقلارغه، اعانه بیررگه، کوڭللی یازیلورغه اوندەب قونفرانسلر بیریله. خطیبلر، مدرسلر شولوق نرسه‌لرنی بیان ایتوب ایکی کوندن بیرلی جامعلرده وعظلر ایته‌لر. قهوه خانه‌لرده، محله‌لرده نطقلر سویله‌ب خلقنی قوزغاتور ایچون استودینتلر و مدرسه شاکردلرینه تعلیمات بیرلدی. آنلرده اوز خدمتلرینه کرشدیلر. حتالحده ایکی یاق عسکری آراسنده واق توپاك بەریشولر بولغانلغی، حتی بر نیچه یاره‌لی‌نڭ استانبولغه کیترلگانلگی‌ده ایشتلدی و کورلدی. شونڭ ایله برابر، مونه حاضر شوشی دقیقه‌گه قدر، صوغشنڭ بالفعل باشلانووینه هیچ کم جن کوڭلدن اشانا آلمیدر: بولماس، اورتاغه یاوروپا کرر، تگیلرنڭ صور اغانلرن بیررگه تورکیه‌نی مجبور ایته‌ر، ذاتا آلارنڭ صور اغانلری بیریلوب بتارگه بیك آز قالغان بیت ایندی، دیلر و شونڭ آرتندانوق: بزنڭ بیت آقچه یوق، آقچه‌سز نیچك صوغوشاسن. همده بلغاریا ایله رومانیا آراسنده کیلشو بولغانلق سببلی سیاسی احوال بزگه دخیده ضررلیراق روشکه ئه‌یله‌نگان، یعنی صوغشنی یا کیدن باشلارغه بزگه یاوروپاده ایرك بیرماس و اوزمزنڭده قوادن کیلورلك توگل، دیلر.

اما، حاضرگی ساعتگه قدر یاوروپانڭ قاتناشووینه دائر هیچ بر آچق خبر ایشتلگانی یوق. تورکیه‌نڭ یاوروپا نوطه‌سینه بیرگان جوابن، کیلشو حقنده یا کیدن مذاکره باشلارغه یارارلق طابوب سایوزنیکلرگه اخطار ایتدیگی روایت اولونسه‌ده مونڭ درستلگی و درست بولغان تقدیرده بیله تگیلرنڭ آنی طـکلاولری برده معلوم توگل. سایوزنیکلر صوغشنی باشلاسه‌لر بزنڭ آقچه‌مز یوق دیب طوررغه‌ده مجال قالمی. قارشی طورا باشلامی طوغری کیلمی.

اگر «اتحاد و ترقی» حکومتی سایوزنیکلرنڭ بارلق صور اغانلرن بیروب کیلشورگه راضی بولسه اول وقت آنڭ اوز حالی مخاطره‌ده قالاچق. ادرنه‌نڭ یارطیسن بیررگه و آطه‌لرنی یاوروپالیلر قاراوینه قالدررغه راضی بولووی ایچون‌ده خلق کوزنده خیلی اعتبارلری توشدی. قهوه خانه‌لرده بو حقده‌غی سوزلر کیتـکان صاین قویورا و اوستگه چغا بارا.

مونه شولارنی ایسابله‌گان کشیلر: صوغش بولور، صوغشسز اش بته‌چك توگل، دیلر. همده یاوروپا حکومتلری (خصوصا ائتلاف مثلث دولتلری) تورکیه‌ده

انقلاب یاصالوغه آجولری کیلگانلکدن و «اتحاد ترقی» حکومتی‌نلك نیده بولسه بر موفقیتسزلك‌گه اوچراب یمریلوون اوز منفعتلرینه موافق کورگانلکدن، آنلر حاضر صوغشنی باشلاتماو خصوصنده بر مداخله یاصاماسلر، بز بی طرف، دیگان بولوب طوررلر، لکن سایوزنیکلرگه مادی و معنوی یاردم ایتوب تورکیه‌نی طاغن بر قات جیگدررلر، طاغن بر قات حقارت ایتدررلر و نهایت: بزنلك سوزنی طـگلامادیگز، دیه آچولانب ارمنستان، سوریه، بصره مسئله‌لرن قوزغانورلر، تورکیه‌گه بورچقه آقچه بیردرتماسلر. شولای ایتوب تورکیه‌نی بتونله‌ی خراب قیلورلر. دیب اویلیلرده صوغشنلك بولماون تلیلر. لکن بولمی قالورغه بر ده یول کورنماوینه‌ده آبدریلر.

«مدافعهٔ ملیه» جمعیتی‌نلك اعانه جیو، خسته خانه‌لر آچو، کوکللی وفدائی فرقه‌لری تشکیل ایتو شعبه‌لرینلك بارسینلك زاسیدانیه‌لری باب عالی جاده‌سنده «قاوط جمعیتی یورطی» بناسنده بولادر. کیچه‌دن بیرلی بو بنا اچنده استانبول‌نلك هر صنف‌غه منسوب بیوك آدملری وطن‌نی قوتقارو حقنده کیگاشه‌لر و هر تورلی تدبیرلرگه تشبث قیلالر. مین شونده کیچه‌ده بوگونده ایکی اوچ مرتبه کروب چقدم. محمود اسعد، مصطفی عاصم، نجم‌الدین منلا. انور بك‌نلك آتاسی حاجی احمد، شیخ عبدالعزیز چاوش، طلعت، جاوید، دوقتور اسعد پاشـا، سابق سلانیك گوبرناطوری حسین کاظم، سابق بیروت والیسی عازم، اتحادجیلرنلك باشلقلرندن عمر ناجی، عبیدالله افندیلر، آغایف، یوسف آقچوره اوغلی، محمد امین، حسین سعاد، سابق والی سلیمان نظیف، دوقتور عبدالله جودت، تحسین پاشا، مارشال فؤاد پاشا، فرید بك و باشقه بر جوق محررلر، ادیبلر. غزته‌چیلر، زور سوداگرلر شونده بولونالر.

فرصت طوغری کیلگان صاین مین بونلر ایله کوریشوب طانشورغه وغزته مخبری صفتیله صوغش و صلح حقنده‌غی فکرلرن آنگلارغه طریشه‌م. محمود اسعد و مصطفی عاصم افندیلر: «بز سیاسی کشی توگل، نی أیتورگه‌ده بلمی‌مز ایندی، اوزمزده آبدراب قالدق بو حاللرگه» دیلر. عبدالعزیز چاوش: «الله بیرسه‌ده صوغش بولسه‌غنه ایدی، روم ایلی قطعه‌سنده‌گی مظلوم قرداشلرمزنلك انتقاملرن آلمی قالسـه‌ق خدای اورر بزلرنی» دی. آغایف کیچه: «ظن ایدرم که صوغش بولماسدر. مداخله ایته‌چکلردر» دیگان ایدی. بوگون ایسه: «بیلمیم افندم، اشلر جدی‌گه ئه‌یله‌نب بارا» دی. صوك آقچه یاغی نیچك، بیرمه‌دیلرمی؟ دیدم.

عبد العزيز جاويش بك .

ــ آژانس اولەرق ایکی میلیون قدر آقچه طابلورغه اوخشی، ایرتەگه برسی کونگه بونك اشی بتسه کیرەك، دیدی. بوگون شول بناده، «اتحاد وترقی» باشلغی و حاضرگی کونده بتون تورکیەنك حقیقی حاکمی بولغان طلعت بك ایله کوریشوب سویلەشدم: «حاضرگی مینوتغه قدر صوغشنك بولماوی طرفینه هیچ بر علامت یوق، شونك ایله برابر مین کینه امید ایتەمن‌که. انشاالله صوغش بولماسدر» دی. آلای امید ایتووگز نرسەگه مستند صوك؟ دیەویمه قارشی: «صوغش حاضر بر یاق ایچونده فائدەلی توگل. بز آلارنك صوراغانلرن بیروب بتره یازدق بیت ایندی، اگر عقللری بولسه آلار شوڭا راضی بولوب کیلشورگەگنه تیوش ایندی» دی.

سلیمان نظیف و حازم بکلر ایله سویلەشوب طوردم. بونلرده آچیق بر فکر بیان ایته آلمیلر. حازم بك: «بزده، بالقانلیلرده عادتا یاوروپالیلر قولنده اویونچاق کبك یاشیمز. تلەسەلر کیلشدرەلر، تلەسەلر صوغوشدرالر، صوغوشدررغه تلەسەلر آقچەده طابوب بیرەلر، بزنك موندەغی سیاست، هوامز شیکللی بر کون اچنده ئلله نیچه مرتبه اوزگارەدر، شونك ایچون آلدن بر نرسەده ایتوب بولمی»دی.

ایندی کیلیك صوغشنك بولوون تلیلرمی، یوقمی مسئلەسینه: دولت‌نك احوال سیاسیەسندن، احوال مالیەسندن، یاوروپا دولتلرینك و بالقان متفقلرینك حاللرندن رەتلەب خبردار بولماغان کشیلر مطلقا صوغش باشلانونی تلیلر، صوغش‌نی باشلاو حقنده آچق حرکت ایتماوی ایچون حکومتنی وزور مأمورلرنی عیبلیلر. اگر صوغش باشلانسه تگیلرنی جیگوب ادرنەنی قایتاروومزده، حتی بتون روم ایلینی دشمنلردن کیری آلوومزده شبهه یوقدر؛ حاضر عسکرمز سؤیژی، آزق و قوراللری کامل یتو، خلق‌ده حمیت قاباردی، ایندی غلبه امیدی یوزگه یوز آرتدی، بارمزده هر تورلی فداکارلق‌غه حاضرمز، دیلر. بو فکر یوغاری طابا کیتکان صاین یومشی و بته بارا. مملکت‌نك احوال سیاسیەسندن، امور مالیەسندن، خلقنك و عسکرنك احوال روحیەسندن هم دشمنلرنك حالندن خبردار آدملر صوغش باشلانونی برده تلەمیلر. مجبورا باشلانغان تقدیرده‌ده اوزلرینك جیڭه آلولریەده زور اشانمیلر. چونکه صوغش باشلاندیسه بلغارلر ادرنەگه هجوم ایتوب آنی آلورلر، صوڭره کلیبولی طرفندن هجوم یاصارلر، چتالجەده هجوم ایتمایچه تدافعی حالدەگنه بولونورلر، بز ایسه بو یرلرنك برسندەده تجاوزی حرکت‌ده بولونا آلاچق توگلمز، تدافعی حالده طورودن ایسه دشمنلرغه بر ضررده تیدره آلمامز، آلار اوزلرینه کیرەك یرلرنی ضبط

ایتارلر و شول وقت یاوروپا مداخله ایتوب بزنی صلحغه مجبور قیلور، دیلر.

نیچون صوڭ سزنڭ عسکر، تجاوزی حرکت یاصی آلماس ایکان؟ دیگان سؤالگه قارشو: دشمن عسکری بزنکندن قوتلی هم بزنڭ، عسکرنڭ روحی توشکان، آنی یاکیدن روحلاندرو آنسات اش توگلدر، شونڭ ایچونده بزنڭ عسکر استحکاملردن چغوب هجوم ایته آلمایه‌چق، بلکه استحکاملر ارقه‌سنده مدافعه‌ده‌گنه بولونا آلاچقدر، دیلر.

عسکر اوزی صوغشنی تلیمی، یوقمی؟ بو حقده درست دیب أیتورلك بر سوزده بلوب بولمی. تلی، یوقسه عصیان چغاررغه حاضرطورالر دیب سویله‌وچیلر بولغانلغی شیکللی: تله‌می، اگر صوغش باشلانسه استانبولغه هجوم ایتوب آنی آلالایاچقمز، ألوکده‌ده بزنی اوچه‌ر کون آچ طوتدیلر. آفیتسرلرمز اوزلری چادرلر اچنده صیلانوب شراب اچوب یاتدیلر، بزنی قردردیلر، طاغنوق شوندی بز حالگه توشارگه تله‌سی‌مز، باری بر روم ایلینی بزده قالدرمایه‌چقلردر، دیه‌لر ایکان دیب سویله‌وجیلرده بار. احتمالکه کوب عسکر آراسنده تگلدی سویله‌وچیلرده، بولای سویله‌وچیلرده بولور. لکن، عمومیت و اکثریت اعتباریله حاضرگی حالده تورك عسکرنده اطاعت و دیسسیپلینه بوزولغانی یوق. اگر حکومت قرار بیرسه عسکرنڭ نق صوغوشاچاغنده شبهه یوقدر. بو قدریسی کوب علامتلردن معلومدر.

مونه کیچکی غزته‌لر چغا باشلادی. «افهام» غزته‌سی غزته‌نڭ باشینه بیك أری ایتدروب: «بیوك دولتلر بلغارلرغه کیلشورگه توصیه ایتدلر. بلغاریا صوغشو ایله کیلشو آراسنده متردد طورا» دیب یازغان. «ترجمان حقیقت» ایسه «صوغش باشلادی... می؟» دیه زور سرلوحه قویغان و اوستینه‌ده «بوگون بر برسینه خلاف ایکی تیلیغرام آلندی: برسنده بلغاریانڭ، یاوروپا دولتلرینڭ مداخله‌سینی کونه‌چگی و ایکنچیسنده دولتلرنڭ توصیه‌سندن هیچ بر ثمره چقماغانلغی بیان ایتله، بناءً علیه بوگون کیچ طوپلر شارتلی باشلایه‌جقدر» دی.

شهرده و اورامارده هیچ یات احوال یوق. هر نرسه عادتده‌گیچه. تیك اورامارده غزته صاتوچی مالایلرغنه کوبه‌یه توشدی. «افهام، افهام، افهام یازبیور!» «ترجمان حقیقت ایکنچی طبع!» دیه دنیانی یاڭغراتالر. اوزن بیش آلتی یاشلك قزندن یته‌کله‌تکان غزته صاتوب یوروچی صوقر بر تورکده بوگون بیك آشغوب یوری و ترتوارلرده کوبسنچه باشقه‌لرغه کیلوب به‌ریله‌در. باب عالی

جاده‌سنده بوگون مالایلر بالقان و ادرنه خریطه‌لرن‌ده یوگوره، یوگوره صاتوب یوریلر. باشده بو خریطه بیش غروش بولغان ایکان. حاضر بر غروشغه بیره‌لر. اشنڭ آخرغه طابا بارغانلغی، بوندن صوڭ بو خریطه‌لرنڭ اهمیتی قالمایه‌چغی شوندنده بیلگولی.

کیچه‌لی بوگونلی هوالر جلی. اسکامیه‌لر قهوه خانه‌لرنڭ طشینه چغارلدیلر. نرتوارلرغه و میدان لرغه تزلگان شول اسکامیه‌لرده تورکلر بیك حضورلانب غنه قهوه اچه‌لر و نارگیله چیگه‌لر. تیك کیچکه طابا یاغور یاوا باشلاغاچغنه آزراق راحتلری بوزولدی.

نی حاللر بار ایکان دیب بوگون قدرغه خسته خانه‌سینه کیتدم. آنده، تریله باشلاغان آورولرنی تیزره‌ك چغارو تدبیرینه کروشکانلر. صوغش باشلانا قالسه یاکیدن کیله‌چك آورولر ایچون اورن حاضرله‌گانلکلری آڭلاشیلا. بزنڭ، خسته قاراوچی طوتاشلرمز بیك ایسانلر. هیچ آریمی طالمی اشلیلر. خسته خانه اداره‌سی و طبیبلری اوزلرندن فوق العاده ممنونلر، بوشلای بو قدر طریشوب اشله‌وچی آدملر بولنور دیب بزنڭ عقلمزغه کیلگانی یوق ایدی، آفرین روسیه مسلمانلرینه، دیلر. اگر صوغش باشلانا قالسه طوتاشلریمز صوغش میدانینه یاقنراق یرده‌گی هلال احمر خسته خانه‌سینه کیتارگه و مجروحلرگه برنچی یاردم بیریله‌چك اورنلرده بولنورغه تلیلر.

آندن قایتشلی «هلال احمر» مرکز اداره‌سینه کروب آنده‌غی حاللرنی کوروب چغارغه تله‌دم. هلال احمر جمعیتی‌نڭ رئیسی دوقتور بسیم عمر پاشا برلن بر آز مصاحبت ایتدم، اول أیته: «دارالفنون زالنده فونفرانسلر بیروب لاف ایله وقت کیچره‌لر، کوڭللی فرقه‌لر تشکیل ایتارگه تلیلر. حالبوکه کوڭللی فرقه‌لرنڭ کیره‌گی‌ده یوق، فائده‌سیده یوق، بزگه شول بار عسکرمزنی گنه یاخشی طویدررغه کیره‌ك. اگرده هر کون آلارغه بردر کیسه‌ك شیقولاد ایله ایکیشه‌ر اوچه‌ر کیسه‌ك شیکر بیرلسه حال آلورلر، کوڭللری کوتاریلور، حسیاتلری قابارر ایدی: ایت آشاب یاشاوچی ٣٠ میلیونلق انگلیز قومی‌نڭ، اوله‌ن آشاب یاشاوچی اوچیوز میلیون آزیا وهند خلقلرن ضبط ایتوب طورولری بوشقه توگلدر، آنڭ حکمتی بار. مونه شول حکمتدن بز غافلمز» دی. بسیم عمر پاشا هلال احمرنڭ، حربیه اداره‌سینه نی قدر خسته خانه اسبابلری بیرگانلگی. صوغش میداننده برنچی امداد نقطه‌لری. موقت خسته خانه‌لر نیچك تشکیل ایتلگانلگی وآندن آورولرنی واغونلرغه آصلغان بیشکلر ایله شهر خسته خانه‌لرینه نیچك

طاشلغانلغی حقنده بر آز معلومات بیردی. صکره مینی یوغاری قات غه «هلال احمر» نك خانملر شعبه‌سینه آلوب چقدی. آنده بر نیچه خانملر اشلوب وبعضیلری یازوب صزوب طورالر ایکان. بو یاکی باشلانه‌چق صوغش وقتنده مجروحلرگه یاردم حقنده خاتونلرده اوزلری طرفندن بایتاق تدبیرلر وخدمتلر توشونگانلر. پاشا آنلر ایله شول طوغروده سویله‌شدی و قدرغه خسته خانه‌سنده‌گی بزنك طوتاشلریمزنی ذکر ایتوب، مونه نیچك یاخشی اشلیلر، کاشکی بزده‌ده شوندی همتلی خانملر کوبره‌ك بولسه‌چی، دیدی. «هلال احمر» خاتونلر شعبه‌سینك رئیسه‌سی، مختار پاشا رفیقه‌سی پره‌نسس نعمت خانم اولوب، حاضرَ اول آنده یوق ایدی.

فلوط جمعیتی یورطنده بر یرده کوکللی عسکر قید ایتوب طورالر. ایشك آلدنده و اورامده بایتاق یاشلر جیولغان. یازلورغه نوبت کوته‌لر. بر بولمه‌سنك اعانه قبول ایته‌لر. استانبولده آغاج اوستاسی خلیل اوغلی مصطفی اسمنده ٤٢ یاشلك بر کشی اوزینك اوستنده‌گی ساعتن، یوزوگن، یاننده‌غی اوچ لیرا آقچه‌سن شونده کیتروب اعانه بیرگان. اوزی کوکللی عسکر بولوب یازلغان. أویی بار ایکان، آنی‌ده صوغش فائده‌سینه صاتارغه یازدرغان. تورك خاتونلرندن بعضیلری یوزوك، آلقه، مویونسالرن اعانه ایتوب بیارگانلر. صدر اعظم محمود شوکت پاشا اعانه ایتوب مك لیرا بیرگان. «هلال احمر»ده خدمت ایتوچی دورت مسلمه بالذات اوزلری شول «مدافعهٔ ملیه» جمعیتی مجلسینه کیلوب اوزلرینك اوست باشلرنده‌غی آلتون کموش و بتون زینت اسبابلرن اعانه ایته‌جکلرن بلدرگانلر وخاتونلر آراسندن اعانه جیو همك خاتونلر آراسینه فکر طاراتو ایچون مخصوص کامیتیتلر یاصارغه، خاتونلردن فرقه‌لر توزوب صوغش میداننه بیاررگه، خاتونلر هیئتی سلطان‌نك اوزینك صوغش میداننه کیتوون اوتنورگه کیره‌کلگن تکلیف ایتکانلر. صوغش میداننه بارغان خاتونلر ایسکی اسلام خاتونلری کبی مجروحلرنك یاره‌لرن صاررلر، آشلرن قاررلر، قورقاقلرن جسارتلندررلر، اگر قاچا باشلاسه‌لر آلارنك ملطفلرن آلوب دشمن برلن اوزلری صوغشورلر، دیگانلر. بو تکلیفلرن آلار یازوب بیرگانلر: جیولشك و خانملرنك اوزلری حضورنده بو اوقولغان وقتده متأثر بولوب هر کم اوکسوب یغلاغان. بو خانملرگه جیولش بیك کوب تشکرلر بیان ایتوب، تکلیفنامه‌لرینك خاتونلر جمعیتنه بیاریله‌چگن بلدرگانلر.

دارالفنون زالنده کیچه و بوگون ئلله نیچه مرتبه قونفرانسلر بیرلدی.

آغایف، عمر ناجی، یوسف بك آقچوره اوغلی، حمدالله صبحی بك، آقا کوندز، محمد امین بك کبك بیوك خطیبلر و شاعرلر غایت مؤثر نطقلر ایراد ایتەلر، خلقنك حمیتن اویاتاچق شعرلر سویلیلر. زالده بر نیچەشەر ملك خلق بولا. صیبوشا آلماینچه بتون ایتك آلدی طولا. مسجدلرده و جامعلرده مشهور مدرسلر، خواجەلر وعظ سویلیلر.

شولای ایتوب، صوڭغی بر نیچه کون اچنده استانبول خیلی روحلاندی. لکن، نی قدر روحلانسەده اشنڭ زورلغنه، مسئلەنڭ اهمیتنه نسبة بونلر غایت آز و غایت سطحی شیلردر. بوندی حرکتلر ایلەگنه وطننی قوتقارا آلونی امید ایتوب آلدانورغه اورن یوق. چونکه بتون آناطولی، بتون خلق قارا کغولق، فقیرلك، جهالت، روحسزلق، اچنده ایزیلوب طورغان بر مدتده پایتختدەگی بر نیچه ملك کشیلرنڭ گنه جابالانولرندن کوبەوگنه فائده کیلور. خصوصا استانبولنڭ بایلری، پاشالری اعانه بیررگه برده آشقمیلر. کوبسنچه وفیر فقرا اوزلرینڭ صوڭ غروشلرن بیروب مملکتدەگی فقیرلرنڭ صانن غنه آرتدرالر.

یوسف بك آقچورا اوغلی اوزینك قونفرانسنده، حاضرگی زماننك صوغشی ایکی عسکر آراسندەغنه توگل، بلکه ایکی ملت آراسنده و ایکی ملت نڭ سوداگرلری، معلملری، مکتبلری، شاکردلری، خاتونلری. عسکرلری. آت و آربالر، یوللری، صابانلری آراسنده بولادر؛ بونلرنڭ بارسیده. مع التأسف، بزده دشمنلرمزغه قاراغانده ضعیف. ناچار و کوچسزدر. شونڭ ایچونڭ جیکلدك، اگر شوشی یاقلارغه اهمیت بیرماسەك، اگر شوشیلارنی توزەتر ایچون اوللرغه طارالوب خلق خدمتنه کرشماسەك بز هنوز جیکلورمز. روم ایلی شیکلی قولمزدن آناطولیده کیتار، دیدی. آچی، لکن درست سوزلردر.

داخلیه ناظری بر سیر کولەر طاراتب آول خلقلرندن. اوزلری صالدات خدمتنده بولونغان کشیلرنڭ عائلەلرن قاراشورغه، یرلرن سوررگه. آشلقلرن ساچارگه یاردم ایتولرن اوتندی.

شیخ الاسلام بر سیر کولەر طاراتوب، علمادن مسجدلرده اسلام عسکرینك جیڭووی ایچون دعا قیلولرن اوتندی.

«اتحاد ترقی» جیلر بیك طریشوب اشلیلر. خلق آراسنده اتفاق و اتحاد حاصل ایتارگه. پارتیه نزاعلری قوزغاتماسقه بیك اجتهاد ایتەلر. اوزلرینك مخالفلرینده مراجعت ایتوب، اشکه قاتناشولرن. برگه اشلەولرن اوتنەلر. تگیلر بتونلەی اشانوب بیریلوب بتەشیلری کیلمی. «اتحاد ترقی» جیلر طرفندن

مخصوص هیئتلر یباریلوب چاقرتلسه‌لرده پرنس صباح‌الدین بك، لطفی فکری بك‌لر جیولتیلرغه کیلمه‌دیلر. ائتلافچیلرنك باشلغی صادق بك انقلاب وقتنده انگلتره سفارت خانه‌سینه قاچوب کرگان ایدی. ئلده شونده طورا، چاقرسه‌لرده، تیولمیه‌چك دیب تأمینات بیرسه‌لرده چقمی.

حاضر استانبول اورامنده کوزگه آیروم وکوب کورینوچیلر مصر و هند «هلال احمر» هیئتلرینك کشیلریدر. هند هلال احمر غروپپاسی. بله‌کلرینه هم یاقه‌لرینه قزل یاریم آی علامتی قویغان، غایت پاك و پخته کییونگان بو کشیلر هر یرده کوکره‌کلرن کیروب، باشلرن کوتاروب اوزلرینه اعتماد ایله یوریلر. یرگه باصقانده بزنك تاتارلر یاکه تورکلر کبی آلغا یایسه آرتقه طابامی آتلیم ایکان دیه ایسابله‌ب طورمیلر. بلکه دنق دنق باصوب آلغا طابا بارالر. یوزلرنده حیات و فعالیت علامتی کوریلوب طورا.

قدرغه خسته خانه‌سنده‌گی هند هلال احمر هیئتی کیچنلرده چتاجه‌غه باروب خسته خانه آچدیلر و اوزلری شونده طوروب خدمت ایته باشلاغانلر ایدی. بر نیچه‌سی اوزلری آوروب مذکور خسته خانه‌گه قایتقانلر.

مینم فاتیرنك اوستکی قاتنده «مصر هلال احمر» هیئتی‌نك مرکز اداره‌سی‌در. صوڭ کونلرده بونلرده‌ده ایس کیتکچ فعالیت کورلمه‌گه باشلادی. بو مرکزده کوب کشیلری اشلیلر. ئلله نیچه یرده آزق واسباب اسقلادلری بار. خسته خانه‌لر طوتالر و مهاجرلرنی طویدرالر. صوڭغی کونلرده صوغش باشلانو احتمالی بولغاچ: «استانبول ایله خادم کوی آراسنده مصر هلال احمر جمعیتی طرفندن آجیله‌چق خسته خانه‌لرده مجروحلر قاراو خدمتنه کشیلر کیره‌ك. ژالونیه آیغه اوچ لیرا (٢٥ صوم)» دیه ایشك‌که اعلان یابشدرغانلر ایدی. شوڭا یازیلورغه دیب شول قدر کوب کشی کیلدی، که حتی ایوگه هجوم ایته باشلادیلر. آبدراغاچ یورت غوجه‌سی گریك خاتونی پالیتسه چاقروب تگیلرنی ایو آلدندن چغارترغه مجبور بولدی.

خلق‌نك بو قدر کوب کیلووی‌نك سببی ایسه هیچ شبهه‌سز فقیرلك و احتیاجنك زورلغی‌در. صوغش‌نك اوزایووی سببلی آلش بیریشلرده افراط درجه طورغونلق بار. سوداگرلر زار یغلیلر، حتی کم‌گنه جیگسه‌ده تیزره‌ك جیگسونده اورتالق بر آز باصلسون، اشلر ترتیب‌گه توشسون ایدی، دیلر. حکومت مأمورلری معاش آلا آلمیلر. شول سببلی هر یاقده‌ده احتیاج بار.

بو یاڭی باشلانه‌چق صوغش وقتنده کیره‌ك بلغاریانك وکیره‌ك تورکیه‌نك

صوغش میداننه غزته مخبرلرن یبارماسکه قرار بیرگانلکلری آڭلاشلدی. اگر رخصتسز قاچوب کرسهلر قاطی جزاغه دوچار ایتلهچکلر ایکان. تورکیه بو خصوصنی استانبولدهغی اجنبی سفیرلرینه خبر بیردی دیه غزتهلرده کورلدی.
استانبول ٢١ غنوار.

٤٣

صوغش یاڭیدن باشلاندی.

صوغش یاڭیدن باشلانورمی ایکان، یوقمی ایکان، دیه ملك تورلی ترددلر و شبههلر اچنده طورولغان کونلر اوتدی: صوغش باشلاندی ٢١ غنوار دوشنبه کون کیچکی ساعت ٧ ده متارکه مدتی طولوب چیرك ساعت اوتکاچده بلغار طوپلری ادرنه اوستنده یاڭغری باشلادیلر. حکومت مونی مونده رسما اعلان ایتدی. مونه حاضر ایندی اوچنچی کون، بلغارلرنڭ ادرنهنی طوپقه طوتقانلقلری و ادرنه قلعهسندن آلارغه قارشی طورولغانلغی آڭلاشیلا. اما. شوندن باشقه. مونده حاضرگه هیچ بر تفصیلات بلنمی. غزتهلردهده، تیلیغراف خبرلرندهده شوندن آرتق معلومات بیرلمی.

اوچنچی کون وکیچه چتالجهده هم کلیبولی طرفندهده صوغش باشلانغان دیه بعض غزتهلر یازسهلرده بونڭ درست توگلاگی، بو طرفلرده حاضرگه بر نرسهده یوقلغی و شونڭ ایله برابر، حاضرگی صوغشنی و عسکر حرکتینی حکومتنڭ بیك یاشرون طوتارغه تلهگانلگی آڭلاشیلادر. صوغش میداننه غزته مخبرلرن یبارمیلر. چیت دولتلرنڭ عسکری آگینتلرندهده یبارماسکه تلیلر.

حکومتنڭ بولای ایتوون حقسز دیب ایتور حال یوق. اوتکان صوغشلردهده مخبرلر وآگینتلر یوزندن بایتاق اوڭغایسزلقلر کورلگان. مونڭ بر مثالینی اوز کوزم بلهن ده کوردم.

مونده کیلوب بر آز طورغاچده چتالجهغه قرارگاه عمومیگه (علاونی قوارتیراغه) بارغانمنی وفتیله یازغان ایدم. شول وقت کیچگه طابا بز بر نیچه آفیتسرلر ایله کانسیلهریه ایچون تعیین ایتلگان واغونده سویلهشوب اوطورغان چاقده، بر آفیتسر شونده اوزی بلهن اوچ کشی کیتردی. وسلی. اشتاتسکی

کیومده‌لر. آفیتسر کانسیله‌ریه‌ده‌گی مایورغه: «افندم، مونه بو ایکی کشی اوزلرن انگلیز عزته‌لرینڭ مخبرلری، دیلر. تورکچه، فرانسوزچه بلمیلر. یانلرنڭ فوتوغراف لری بار. تگنده، مونده اولگان آت اوله‌کسه‌لرینڭ رسملرن آلوب یوریلر. یانلرنده‌غی کشی، پیراوادچیکلری یرلی بر گریکدر. مونده غلاوِنی قوارتیراغه قایدن، نیچك کیلوب کرگانلردر، رخصت نامه‌لری فلانلری یوق» دی.

رخصتسز مونده نیچك کیلوب کردیگز؟ نیچون اول اولگان آت لاشه‌لرینڭ رسمن آلاسز؟ دیب صوراشا باشلاغاچ هیچ ره‌تلی جواب بیره آلمادیلر: «مونه شولای آتلرغه آتلاندق‌ده یوررگه چقدق، کیله طورغاچ موندوق کیلوب یتدك، آلغان رسملرمز اگر یارامасه حاضر پلاستینکه‌لرنی کوز آلدیگزده واتوب طاشلیق» دیلر. نهایت، یانلرینه بر آفیتسر بیروب بونلرنی استانبول‌غه حربیه نظارتنه ییاردیلر. تیوشلی معامله شونده اجرا ایتلور، دیدیلر. مخبرلرنڭ بعضیلری شوندی تیوشسز اشلرده بولونالر، صکره اوزلری حقنده قانون اجرا ایتله باشلاسه تورکیه‌نی، تورکیه‌نڭ اداره‌سن، عسکرن و هر نرسه‌سن یامانلاب بتون یاوروپا غزته‌لرن طوتورالر ایکان.

ایکنچی بر مثال‌ده بولای بولغان: چتالجه صوغشنده بلغارلر جیگلوب بیش اون مڭ تلفات بیرگاندن صوڭ آفیتسرلر و عسکری آگینتلر کیچ برلن چادرلرغه قایتقانلر. شول وقت یاپونیا آتاشه میلیته‌ری تورك آفیتسرلری یانینه کیلوب شادلغندن «بانزای!» (اورا) قچقرا قچقرا قانیاقنی ششه‌سی برله‌ن کوتاروب اچکان. اما انگلیز آتاشه میلیته‌ری قزارنغان، بورتونگان، آجووندن نیشله‌رگه بلمی و اوز اوزینه: «نی بولدی بو بلغارلرغه، مونه سین ئه، هیچ کوتولمه‌گان اش!» دیه سویله‌نوب آرلی بیرلی یوروگان، حتی آشارغه‌ده اوطورماغان.

مادامکه، تورك لاگیرنده بولوندقلری حالده بعض بر آتاشه میلیته‌رلرنڭ وجدانلری شول قدر یاتسزلق ایته‌رگه مساعده قیلا، اول حالده آنلرنی اول تیره‌گه هیچ ییبارماو طاغن یاخشیراق بولاچاغنده شبهه یوقدر.

محمود شوکت پاشا کیچه چتالجه‌غه کیتدی. آنده بر ایکی کون قالور، دیلر. حاضرگی دقیقه‌ده مونده‌غی اعتقاد بویله‌در: بلغارلر ادرنه‌گه هجوم ایله اوغراشاچقلر. ادرنه‌نی آلماسدن اولوك چتالجه وکلیبولی طرفلرنده هجوم باشلامایه‌چقلر. شکری پاشادن آلنغان معلومات‌غه بناءً، ادرنه آپریل باشینه قدر بلغارلرغه تسلیم ایتامی توزه آلاچق، شول وقت‌غه قدر یتارلك آنده آزق وقورال

باردر. ایکنچی طرفدن ایسه یاوروپا دولتلری صوغشنی طوقتاتو حقنده آشغج روشده اوز آرا مذاکره ایته‌لر. بر آطنه‌غه قدر آلارنڭ بو خصوصده مداخله ایتولری کوتوله. شولای بولغاچ صوغش تیز طوقتالورغه لازم بولادر. اما، تورکلر اوزلری چتالجه وِ کلیبولی طرفلرندن هجوم ایتارلرمی، ادرنه‌نی قوتقاررغه طریشورلرمی؟ بو خصوصده موندە بر نرسه‌ده بلنمیٔ. «تکفور طاغی» یانندن تورکلر یا کٔی عسکر توشوروب، ادرنه‌گه طابا باررغه حاضرله‌نه‌لر دیگان سوزلر بار ایسه ده، حاضرگه، بونلر اشانچلی توگلدر. اگر بورحقه آقچه آلونسه هجوم حرکتی یاصالاچق دیو کوتوچیلر کوبدر.

آقچه هنوز طابلغانی یوق. حاضرگه «اتحاد ترقی»نڭ غیرت و اجتهادی سایه‌سنده اشلر یوروب طورا. حکومتده جان اثری کورلگاچ، کیره‌ك داخلدن وکیره‌ك مصر، هندستان کبی خارجدن کلیتلی اعانه‌لر کیله باشلاغان. استانبولده انقلاب یاصالوب کامل پاشا توشورولگاننڭ ایرته‌سی جمعه کون بر کون احده یالگز مصرنڭ اوزنده‌گنه تورکیه‌گه صوغش اعانه‌سی ایتوب اون آلتی ملڭ لیرا (١٦٠ملڭ صوم) جیولغان.

اگرده آقچه‌غه بیك زور احتیاج توشوب کیتسه ایسکی سلطانلردن بیرلی قالوب، خزینه‌ده صاقلانوب کیله طورغان مجوهراتنی وقیمتلی نرسه‌لرنی صاتارغه‌ده ایسابلری یوق توگل. تورکیه‌نڭ تیمر یول تحویلات کاغدلرندن (ویغرشنی بیلیت‌لرندن) سلطاننڭ و پرنسلرنڭ هر قایوسی بر نیچه شه‌ر یوز ملڭ صوملق صاتوب آلورغه. شولای ایتوب خزینه‌گه آقچه یاصارغه تلدیکلریده سویله‌نمکده‌در.

صوغش باشلانو سببلی استانبولده کوب اوزگاریش بولغانی یوق. هر نرسه اولگیچه. اعانه بیررگه. کوکللی یازیلورغه تشویق ایتوب قونفرانسلر، جامعلرده وعظلر دوام ایته. «مدافعهٔ ملیه» جمعیتی‌نڭ شعبه‌لری هر کون جییلوب اشلیلر. تورك خاتونلریده بقدر الحال حرکت‌له‌نه‌لر. کوبدن بیرلی حرکتسز طورغان «تعالی نسوان» جمعیتی‌نڭ بوگون برنچی جییولشی بولدی. بایزیدده قزلر رشدیه‌سی مکتبنه ٥٠-٦٠ قدر خانملر جیولدیلر. بو جمعیت‌نڭ رئیسه‌سی خالده خانمدر. آلار بوگون شونده اعانه جییوب هلال احمرگه یاردملەشو حقنده کیڭاشدیلر. یورتلرغه کروب اعانه جییوب یورر ایچون آرالرندن بر نیچه خانملر تعیین ایتلدی.

آلدمزده‌غی جمعه کون جمعه‌دن صوڭ سلطان احمد جامعنده خاتونلر جیولشی بولوب، شونده خواجه حسن فهمی افندی آلارغه نطق اراد

ایته‌چك ووطن صاقلاو یولنده خاتونلر حرکتی‌نك لزوم و اهمیتلرن سویله‌یه‌چکلر.
ولایتلرده و اویازلرده‌ده یاخشوق حرکت قوزغالغانلغی، استانبول غزته لرینه کیلگان تیلیغراملردن آڭلاشیلوب طورا. «هلال احمر» جمعیتی، اوزینك خسته خانه لرنده خدمت ایچون: طبیب لر، آپتیکارلر، آورو قاراوچیلر و سائر خدمتچیلر کیره‌ك، تله‌گانلر کیلوب یازلسونلر. دیب اعلان قیلدی. مصر و هند هلال احمر هیئتلری‌ده یاڭی خسته خانه‌لر آچارغه بنالر آزلیلر. خدمتگه کشیلر قید ایته‌لر. هندستان مسلمانلری حکومتگه تیلیغرام بیروب صوغشقه یاڭیدن باشلاونی تبریك و صوڭ نقطه‌غه قدر وطن‌نك ناموسن صاقلاونی توصیه ایتکانلر.
یاڭی حکومت‌نك ادارەسی حاضرگه طنچ‌غنه بارا. خلق‌ده روح یاخشوق کوتارلدی. داخلیه ناظری: «حکومت هیچ کم‌گه تیبو و قصو فکرنده توگل، شول سببلی وطن‌نی طاشلاب چیت مملکتلرگه کیتارگه هیچ بر سبب یوقدر: حکومت هر کم‌نك حقوق شخصیه‌سن تأمین ایته» دیب رسما اعلان قیلدی.
شونك ایله برابر، ایسکی حکومت طرفداری بولغان کشیلر برم برم شووا طورالر. کامل پاشا کیچه مصرغه کیتدی. انگلتره و فرانسیه سفیرلرینك باش ترجمانلری آنی بیك زورلاب اوزاتوب یباردیلر سابق خارجیه ناظری نورادونگیان افندی عائله‌سیله برلکده بر ایکی کوندن فرانسیه‌غه کیته ایکان. انقلابدن صوڭ آدیساغه قاچوب کیتکان استانبول پالیتسه‌سینك باشلغی واصف بك اوچنچی کون مونده قایتدی. اوزینه بر نرسه‌ده اشلەمه‌دیلر. ایرکده یوری.

۲۳ غنوار.

٤٤

استانبول تأثراتی (*)

II

هر نه قدر استانبولنك هواسی جلی، کونلری هیبت بولسه‌ده قش بابای کینه اوزینك بارلغن ایسکه توشوروب قویادر. دیکابر آخرلرینه طابا یاخشوق

(*) «شورا»ده باصلغان مقاله.

صووق کونلر بولدی. مونده عمومیتله ایکی یافدن جیل ایسه: شمالدن، جنوبدن. برنچیسینه پویراز، ایکنچیسنه لدوس، دیلر. پویراز بولیسه کون صووتا، هوا بوزولا، کوك یوزی صییق بولوطلر ایله قاپلانا، صولر طولقونلی، هوادن یاغور، بیشك قار، یاکه ایکیسی برگه قاتناش بر نرسه‌لر یاوا باشلی. بو، عادتده ایکی اوچ – یاکه اوچ دورت کون دوام ایته. صڭره لدوس ایسه باشلی. ایندی بو وقت، هوا صافلانا. قویاشنڭ یاقطی نورلری بتون استانبولنڭ مناره‌لرن قوچاقلاب آلوب، غایت گوزه‌ل منظره تشکیل ایته. یومشاق ولطیف جنوب جیلی انساننڭ بیتلرندن سویارگه طوتونا. هر بر یاقطی، کوڭللی، جلی بولا. خصوصا موندی کونلرده استانبولنڭ جنوب طرفنده‌غی مرمره دیڭزی بوینه تؤشوب یار بوینده‌غی قایالر اوستنه اوطورسه‌ڭ و دیڭز صولرینڭ آقرون غنه اویناقلاب یار بوینه کیلوب کیتولرن تماشا قیلوب طورسه‌ڭ بو دنیانڭ اوزن‌ده، آنڭ محنتلرن‌ده اونوتاسن، کوڭلده‌گی قایغولرده بته، کونلرده آطنه‌لرچه شونده اوطوروب طورسه‌ڭده طویماس توسلی بولاسن، بارا طورغاچ اوزڭده شول صولرغه قوشیلوب اجکه طابا کروب کیته‌سی ومنگولككه باروب قوشولاسی کیله باشلی.

قش کیلوب پویرازلر کوبایه باشلاغاچ «مسرت» اوته‌لنڭ طورو اوڭایسزلاندی. پیچی یوق. اوزی بیك یوغاری، ترزه‌لرینڭ کوبسی پویرازغه قارشی. صوغش، یاکه صلح مسئله‌سی‌ده تیزگنه بتارگه اوخشامی. بر کیلگاچ ایندی شول مسئله بر آز آچیلاشلغانچه‌غه قدر مینم موندن کیته‌سمده کیلمی. شوڭا کوره، خصوصی بر‌مر ایوده، جلی‌راق، اوڭایلیراق بولمه طابلسه اوته‌لدن چغارغه بولدم. بولمه بیك تیز طابلدی: باب عالی‌نڭ توبان یاغنده‌غنه بر ایوده ایدی.

بو ایو دورت یاتاڤلی بر نرسه‌در. اوچنچی قاتنده مصر «هلال احمر» هیئتی‌نڭ مرکز اداره‌سی. مینم بولمه شونڭ آستنده ایکنچی یاتاڤده‌در. دورتنچی یاتاڤده کم بارلغن بلمیم. آنده شولای مینم شیکللی جیاولی فاتیرچیلر بار شیکللی. زیملانکه قاتنده خوجه ابی - گریك قارچغی - اوزی طورا. شونی‌ده آیتوب اوتیم: مونده‌غی ایولر بزده‌گی شیکللی یر اوستنده جایلمه‌گان. بلکه کوککه طابا اوسکانلر. مثلا: ایکنچی یاتاڤده باری ایکی‌گنه بولمه بار. برسنده مین طورام. برسنده بر تورك جیناونیگی طورا. اوچنچی‌ده «هلال احمر» نڭ، اوچ بولمه‌سی بار. زیملانکه‌ده ایسه بر قوخنه‌ده، بر بولمه. دورتنچی‌ده طاغن ایکی‌گنه بولمه، دی.

بو نرسه‌لرنڭ البته بزنڭ اوقوچیلر ایچون کیره‌ك یری، یوق‌در. بونلرنی

یازوب طورووم ایچون آچولانرلرده. لکن ٹلی مینم سوز بتکانی یوق. بولار بارسیلی مقدمه‌سی گنه. مین آزراق ابی‌نك ته‌کیه‌تن یازماقچی بولام. بو ته‌کیه‌تدن بر آزده عبرت آلورلر دیب اویلیم.

بو آبی‌نك کم و نیچك بولغانن، بو یورتنك کمنکی ایکانن، کوبمو اجاره تولەگانن، اوزی کوبمو آلغانن صوراشدم.

ابی، وقتیله استانبوللی بر گریك قزی بولغان. آوستریا قونسولنده‌غی غالیتسیالی بر کاتب آلارده فاتیرده طورغان. صکره اول کاتب برلن بو قز طانشقانلر وبر برسن سویگانلر. نهایت نکاح بولغان. کاتب‌نك درجه‌سی اوسکان. آوستریا سفارتخانه‌سینه زورراق اورنغه کوچکان. بونلر یاخشی‌غنه بر عائله تشکیل ایتکانلر. اولدقچه بای، طوق وبتون طورغانلر. بر اوغللری، بر قزلری بولغان. لکن، بونلر اوسوب آدم بولغانچه‌غه قدر ایر آولب کیتکان.

دنیا کوتو، بالالرنی قاراب اوسدرو، آلارنی تربیه ایتو خاتوننك اوزینه قالغان. مونه مسئله‌نك نچکه یری کیلوب یتدی. شول وقت بزنك مسلمان خاتونی بولسه نیشلر ایدی، بو خاتون نیشله‌گان؟ بو خاتون اوز تلی بولغان رومچه اوستنه، فرانسوزچه و تورکچه‌ده بله ایکان. ایری آولگاچده بر روم مکتبنده رومچه و فرانسوزچه تللر اوقتوب آقچه تابارغه کرشکان و شول آراده اوزینك اوغلی برلن قزن‌ده اوقوتقان.

شولای ایتوب بایتاق یللر یاشاغاچ، اوغلی برلن قزیده یتشه باشلاغاچ بو خاتون معلمه‌لکنی طاشلاغانده زورراق ایولر طوتوب فاتیرچیلر کرترگه باشلاغان. اول بو اشکه کونکگان. ره‌تینه توشونگان و شول یولده بایتاق آقچه‌لر حاصل ایتکان. شونك ایله قزینه جهاز حاضرله‌ب آنی کیاوگه بیرگان. کیاوم استانبولده یاخشوق زور بر سوداگر، حاضر ایندی بر نیچه بالالریده بار، بیك یاخشی طورالر، خدای‌غه شکر، دی. اوغلن ده اوقوتقان. صکره آنی اویله‌ندرگان. آنسی‌نك‌ده بالالری بار. یاخشی طورالر، آناطولی تیمر یولنك استانسه ناچالنگی ایکان.

بو خاتون ایندی یاخشوق قارتایغان. آبی بولغان. بولغان اما، هیچ زحمتسز، مشقتسز نیسز آی‌غه اون ایکی لیرا (یوز صوم قدر) داخود آلوب طورا. قایدن؟ هیچ یوقدن. مونه شوشی بز طورا طورغان ایو، طول بر تورك خاتونی نقی ایکان. آبی آنی آی‌غه اون لیرادن اجاره‌گه آلغان، اوزی ایسه بولمه‌لرنی فاتیرگه بیروب آی‌غه یکرمی بیش لیرا جیا ایکان. اوچ لیراسی یورتنك واق تویاك راسخودینه کیتوب. اون ایکی لیراسی اوزینه قالا، آنك

اوستنه اوزی بوشلای طورادر.

ایوون فاتیرگه بیرو ایچون أبی‌نلک هیچ مشقتی یوق. چونکه بزده‌گی شیکللی مونده پیچ یاغلمی، فاتیرچیلرگه سماوار فلان بیرلمی. آش صو ایکی باشدن یوق. باری بولمه‌نی کونده بر مرتبه سبروب چغارا. شونلک ایله بار اشی بته.

مونلک شیکللی مارجا بزده طولوب یاتور، مونلک قای توشی عجب، دیه‌چکسگز توگلمی؟ شولای شول. شوندی مارجا بزده طولوب یاتور. موندی مارجالر مونده‌ده آز توگللر. اما، مونه شوندی مسلمان خاتونلری بارمی؟ بزده نه ایسه‌ده احتمال‌که آزمی کوبمی باردر. اما مونده برده یوق، برءوده یوق. مونه اشنلک حکمتی شونده. اولا، مونده مسلمان محله‌سنده خاتونسز کشینی اصلا فاتیرگه کرتمیلر. مسلمان خاتونلرینه ایسه خرستیان محله لرنده، بازار اورامنلرنده طوررغه ممکن توگل. آنی عیبلیلر، آندن شیکله‌نه‌لر. حتی شونلک ایچون آنی چالیتسه‌غه چاقرتالر.

ایندی، فرض ایتوب قاراگز، شوشی أبی یرنده بر مسلمان خاتونی بولغان بولسه نیشلی آلغان بولور ایدی. اوزی نیچک ایتوب کون کورر، بالالرن نیچک ایتوب تعلیم و تربیه ایتار و ناشلی کوزلی یاصی آلور ایدی. شبهه‌سز فقیرلک وسفالت‌گه توشار، بالالریده کشی کوزینه قاراب قالور ایدی. اگر موندی حاللر ملت اچنده یالغوز بش اون کشی باشینه‌غنه کیلسه البته اهمیتی یوقدر. لکن، هر کون یوزلرچه، مکلرچه عائله باشینه شوندی وشوکا اوخشاشلی حاللر توشوب طورا. معیشت میدانی بیک زور بر صوغش میدانی‌در. «قرق کلیسا»‌ده، «لوله بورغاز»‌ده جیکلو، نی قدر دهشتلی ایسه بر ملت افرادینلک معیشت میداننده جیکلووی آندن‌ده آرتوغراق دهشتلیدر. لکن، بو آقرونلق برلن کیلگانگه کوره، بردن برگه کوزگه کورنمی. بونلک دهشتن هر کم سیزمیدر.

بو کونگی کونده تجارت، صناعت، اقتصاد جهتلرنچه تورکلر تورکیه‌ده‌گی خرستیان ملتلرنلک بارسندن‌ده آرتده‌لر، چونکه، خرستیان ملترنلک بتون گاوده‌سی یعنی ایر وخاتونلری بارسیده جانلی، بارسیده حرکتده، بارسیده اشلی؛ تورک ملتی‌نلک ایسه یارطیسی‌غنه — ایرلرگنه اشلی، یارطیسی‌غنه جانلی؛ گاوده‌نلک یارطیسی مفلوج. بر ایرنلک طابقانن بش اون کشیدن عبارت بتون عائله یالگز آشاب‌غنه یاتالر. اوزلری هیچ آقچه طابا بلمیلر، طابا آلمیلر. چونکه شریعت‌می دییم، عادت‌می دییم، بولارنلک یولن بیکله‌گان. بولارنی قاره چارشاولرغه اوراب یبارگان، آوزلرینه صاف هوا کرمی، بولارنی رمشه‌تکه‌لی ترزه‌لر اچنده‌گی

دورت استینا آراسینه طغوب قویغان، یوزلریمه یاقطی قویاشنڭ نورلریده توشمی. بونلر ایرلری اوستنه آور یوکلر گنه‌در. حیاتنڭ آچی دقیقه‌لرنده بونلر ایرلرینڭ قایغولرن اورتاقلاشا آلمیلر، ایرلرینه تسلی بیره آلمیلر. ملڭ تورلی تذلل برلن حکومت مأموریتنده خدمت ایتوچی ایرلری، آغالری، انیلری بر آی آورروب معاشی کیسلسه، یاکه اورندن چغارلسه، یاکه اولب کیتسه بتون عائله باشینه قیامت قوبا، بتون عائله سفالت‌گه-محکوم بولا.

بالقان صوغشنده تورکلرنڭ جیڭلو سببلرن سویله‌گانده برمو میڭا اوشبولرنی سویله‌دی:

بلغار صالداتلری راحتله‌نب صوغوشا، یورتی، عائله‌سی، کیبتی، شوداسی ایچون آنڭ کوڭلی طنچ. اوزی صوغشده اولب کیتسه بالالری ایچون اول قدر قایغورمی. چونکه آنڭ خاتونی، لازم بولسه صوقا صوقالی، صابان سوره بله، ایگونن ساچا، جیا، یاکه ساچدرا، جیدرا بله. کیبتی بولسه ایری اورنینه آنی بیك هیبت کنه دوام ایتدره. بالالرن قاری، اوقوتا آلا. مکتبلرنڭ ره‌تن بله. نظاملردن فائده‌لانا آلا. حاصل: ایر شیکللوك اشنی آلوب بارا آلا. اما تورك صالداتلرینڭ بار قایغولری ایولرنده، آولرنده‌غنه. آلارنڭ خاتونلری صوقالی‌ده بلمی، ساچاده، جیاده بلمی. سودا ایتارگه‌ده قولندن کیلمی. کیلسه‌ده مسلمان خاتونینه آندی اش یارامی. حکومت‌نڭ قانون ونظاملرندن‌ده فائده‌لانا آلمی. بالالرن‌ده کشی ایته آلمی. ایرسز قالدیمی مسلمان عائله‌سی پریشان بولا. مونه شونڭ ایچون‌ده تورك صالداتلری اوزلرینڭ آوللرن، عائله‌لرن قایغورتوب یوره‌کلری کویه، صوغوشاسیلری، اوله‌سیلری کیلمی. بناً علیه، صوغشده جیڭو وجیڭلونڭ سببلری آراسنده طوپ، ملطق، پولیموتلر گنه توگل، بلکه خاتونلر، عائله مسئله‌سی، خاتونلرنڭ بیتلرینه بورکانگان چارشاولری‌ده بیك زور رول اوینامقده‌در.

احمدرضا بك‌نڭ مونده مکمل بر قزلر مکتب سلطانیسی آچارغه تله‌گانلگن، لکن بر طاقم متعصبلر آڭا قارشی توشوب، شول اش بولمی قالغانلغن، شول مکتب‌گه دیگان بنانڭ (عادله سلطان طرفندن هدیه ایتلگان دواریسنڭ) بوغاز اچنده «قندیللی» دیگان یرده موڭایوب اوطورغانن اولگی مکتوبلرمنك برسنده یازغان ایدم بوغای.

بوغاز اچندن اوتکان صاین شول مکتب نڭ بناسن کورر‌گه کوڭلم توشه ایدی. نهایت کیچنلرده بر کون ایرتوك طوردمده بوغاز اچی پراخودلرندن

برسینه اوطوروب شول «قندیللی» اسکلەسینه کیتدم. مکتب بناسی اسکلەدن یراق توگل، بییك طاونك باشنده. طوب طوغری شول بنا یانینه مندم. طاش جایگان گوزەل‌گنه یولی بار.

بنا تیرەلری زور طاش قیما ایله ئەیلەندروب آلغان. قاپقەسی توبنده قاراولچی صالدات طورا. نیحال، همشیری، مونده نی بار؟ دیدم. استانبولدەغی عسکری «قلەلی اعدادی» مکتبن مونده کوچردیلر. اجده شاکردلر طورالر، دیدی. مکتب‌نك مدیرن صورادم. قائمقام (پادپالقاونیك) ابراهیم بك اسمنده بر آفیتسر اولدیغن اوگرەندم. قپوچی‌غه کارتوچکەمنی بیروب کرتب، مدیر بك ایله کوریشورگه تلەگانمنی بلدردم.

تیزدن مساعده بولدی. مدیر بك‌نك بولمەسینه کرتدیلر. هر طرفی بوغاز اچینه قاراغان غایت گوزل منظرەلی بولمەنك اجنده اوزون بر اوستالنك باشنده اوطورغانی مکتب مدیری. یاننده ایکی اوچ آفیتسرلرده آنك معاون ومأمورلری ایکانلـگی آڭلاشلدی. مدیر بك مینی خوش قبول ایتدی. درحال قهوه کیترتدی، سیغاره تقدیم ایتدی وغایت نزاکت ایلەگنه، مونده کیلوومنك سببن صورادی. بو مکتب نك بناسن کوررگه کیلـگان ایدم. دیدم. مدیر بك مینم مقصدنی یاخشی آڭلاب یتمەدی وتیزگنه: «حاضر شول، افندم بو مکتبده درسلر اوقولمی ئلی، استانبولدەغی عسکری مکتبمز خسته خانه یاصالغاچ آندەغی لیلی شاگردلرنی همده روم ایلندەگی سلانیك، مناستیر، قوصوه عسکری مکتبلرندن کیلـگان و وطنلری بغداد، بصره، کبك یراق بولغانلرن مونده جییوب آصریمز. درسلر اوقولمی ئلی. معلملرنك کوبسی عسکر خدمتندەلر، نصیب بولسه بزنك تگی مکتبمز ایکی آیدن آچیلور، شونده رحیم ایتگز، اول مکتبمز بیك ترتیبلی‌در» دیه جواب بیردی.

بوکا قارشو مین: افندم، مین سزنك عسکری مکتبنی کوررگه کیلمەدم، بلکە مینم کورەسم کیلـگان نرسه ـ قزلر مکتب سلطانیسی یاصالورغه دیب تعیین ایتلـگان شوشی بنادر. سز میکا شول بنانی کوررگه مساعده ایتگز؛ دیدم. مدیر بك بوکا بر آز یاتسندی. «آنی کوروب نی بولا، آنك نی اهمیتی بار، افندم» دی.

مین آیتەم: بزنك روسیه مسلمانلری صوڭ یللرده قزلر اوقتوغه بیك اهمیت بیرەباشلادیلر. خدای‌غه شکر آوللرمزغه قدر قزلر مکتبی آچالر، روس مکتبلرینه کروچیلرده یلدن یل آرتا بارا. فقط بعض برەولر اوزلرینك قزلرن مونه مونده

استانبولغه یباروب‌ده اوقتورغه تلیلر. اما سزده قزلر اوقتورغه یاخشی مکتبلر یوقلقغه آبدریلر، شونك ایچون‌ده بعض برلری، آنه شول سزنك قارشیده‌غی آمریقان قوللژ قزلر مکتبنه یباره باشلادیلر. حاضر آنده بزنك روسیه مسلمانلرندن ایکی اوچ قز اوقیدر. (آمریقان قوللژنك، روم ایلی حصارنده، بوغازنك ایکنچی یاغنده‌غی غایت مکمل ومنتظم بنالری بز اوطورغان بولمه‌نك تزره‌لرندن کورینوب طورا ایدی).

سوزمده دوام ایتوب: احمد رضا بك شوشی بنا اچنده، شول آمریقان مکتبنه مقابل کیلورلك بر قزلر مکتبی آچارغه حاضرلنگان دیب ایشتکان وشوکا سوینگان هم شول مکتب آچیلا قالسه مسلمان قزلرینه ملی تربیه بیررلك بر اورن بولور دیه امید ایته ایدك. شوکا کوره‌ده بو مکتب‌نك بناسن، مین، کعبه بناسی کبی عزیز و شریف بر اورن صاناب کورمسم کیله، بك افندی، دیدم.

مینم بو سوزلر اوزرینه مدیر بك کیکره‌ك بر صولوش آلدیده سوزگه کریشوب اوزینك فکرن بیان ایتدی. اول آیته:

— افندم، دی.— قاراب قاراب طورامده سزنك سوزلردن آکلاشیلاکه. سزنك آنده‌غی مسلمانلرده بزنك مونده‌غیلر شیکللی حالا جیلکه‌لری اوستنده بوش قفا یوروته‌لر ایکان، ایسابلهب حقیقتنی آکلارغه تله‌میلر ایکان، یوقسه بر مسلمان قزن آمریقان قوللژ مکتبنه، یاکه شوکا اوخشاشلی بر مکتب‌گه بیروب اوقتونك تیوشسزلگن بلماسلر ایدیمنی! بر مسلمان قزی ایچون آلمانچه، فرانسوزچه، انگلیزچه، روسچه بلو، نیگه کیره‌ك؟ اول بر آلمان ایله، فرانسوز ایله طانساوات‌می ایته‌چکدر، یهی حریف، بو مسلمانلرنك عقللری شوکاده ایرشمی-می؟ مونه شونك ایچون شول بز بو کونلرگه قالدق، مونه شونك ایچون بز جیگلدك. مینم قزم، سکلم، طوتام کم بله سویله‌شه‌چك؟ اوزینك آغاسی، ایری، آنیسی، آتاسی ایله توگلمی؟ آنلر ایله آلمانچه، فرانسوزچه، روسچه سویله‌شه‌چك توگل آ! اوز تلنده، تورکچه سویله‌شه‌چك، شولای بولغاچ بزنك قزلرغه چیت تللر اوگره‌تو نیگه کیره‌ك؟ فن، فن، دیلر- مسلمان خاتونلری آدواقات‌می بولورلر دیب اویلیسز؟ آلارغه فن: بیش وقت نماز، روزه حکملرن اوگره‌نودر. شوندن آرتوغی‌نك حاجتی یوقدر. مونه حاضر بزنك مونده بعض مسلمان خاتونلری هلال احمر خسته خانه‌لرنده آورولر قاریلر. مین آنده اوزمنك خاتونمنی، سکلمنی، طوتامنی نیچك ایتوب یباریم. شونده‌غی دوقتورلرنك، حتی آورولرنك آنلرغه کوزلری توشماس دیب اویلیسزمنی؟ دی. حتی مدیر بك بر آز قزوبراق

کیتکاچ: افندم، آنالرمز اورامغه چققانده آنلرغه ایرلر کوزی توشماس، یاکه اوزلرینك کوزلری ایرلرگه توشماس دیب اویلی آلاسزمی؟ مین والله اشانمیم! دیدی.

ابراهیم بك ایر اورتاسی بر کشی. بعض بر سوزلرینه قاراغانده یاخشی غنه تعلیم وتربیه کورگان بولورغه‌ده اوخشی، لکن، خاتونلر تربیه‌سی حقنده‌غی فکری هیچ آدم اشانماسلق درجه‌ده توبان و کیری‌در. سوزنده بر آز دوام ایتکاندن صوڭ: «سین افندم، مینی متعصب دیب ایسابلمه، متعصبلر بزنك خواجه‌لرمزدر، شولاردر بزنی خراب ایتوچیلر؛ بره‌و جمعه نمازن قیلماسه اوز همشیره‌سی ایله یتمش یل زنا ایتکان منزلنده گناهلی بولا دیب عقل‌غه صیمی طورغان سوزلر سویلیلر. سز محرر بولغانلقدن سزگه مین بو سوزلرنی سویلیم. احتمالکه غزته گزده یازارسزده اهل اسلامنك فکری توزه‌لووینه خدمت ایتارسز» دی.

خدای‌دن ملك تورلی صبرلر تله‌ب، تشلرمنی قصوب مدیر بكنك سوزلرن طڭلاغاندن صوڭ: «شولای ایندی افندم، تورلی کشی تورلی فکرده بولا. لکن بو مسئله‌ده مین بتونله‌ی باشقه فکرده‌من، شوڭا کوره، سوزلرگزنی غزته‌ده قوتله‌ب یازاچق توگل‌من، عفو بیوریگز، اگرده ممکن بولسه سز میڭا شول بنانی کوروب چقارغه‌غنه مساعده ایتگز» دیدم.

مدیر بك بو حقده مینم نیندی فکرده بولغانمنی بلورگه تلی باشلادی. فکرمنی سویله‌رگه اوتنه: سین مینی طڭلادڭ، مینده سینی طڭلاب قاریم، دی. مسئله اوزایماسون ایچون سوزنی قصقه کیسارگه تله‌سه‌مده قات قات تکلیفنه بناء، بعض بر نرسه‌لر أیتورگه مجبور بولدم:

تورك پاشالری، تورك سفیرلری و تورك ضیالیلری آراسنده فرانسوز، نیمس، روس، یهودی وروم قزلری ایله او یله‌نوچیلرنك کوندن کون کوبایه بارووی، تورك قزلرینك آلار درجه‌سنده اوقتولماغانلقلرندن کیلگانلکنی، بو حال ایسه ملتنك استقبالی ایچون، بزنك فکرمزچه قورقنچلی بر اش بولغانلقنی، اگر تورك خاتونلری ارمنی، روم، فرانسوز، نیمس خاتونلری درجه‌سینه یتشماسه‌لر تورك ملتی‌نك‌ده آلار درجه‌سینه یتشولری ممکن توگل‌لکنی، روسیه‌ده‌گی مسلمان خاتون قزلری روس خاتون قزلرندن توبان بولدیسه تاتار ملتی‌نك‌ده توبان قالووی لازم بولوب کیلگانلکنی، ملتنك یارطیسی بولغان خاتونلر جاهل وعاطل قالسه یارطی یاغی مفلوج بولغان گاوده شیکلی اول ملتنك حیاتی یارطی‌غنه بولغانلقنی، خاتونلرنك نادانلغی سببلی معیشت میدانندە نی قدر مشکل‌لکلر چققانلقنی،

حضرت عائشه‌نڭ عسکر ایله صوغشقه بارغانلغینی، ایسکی اسلام خاتونلرینڭ صوغش میدانلرینه باروب خدمت ایتدکلرینی، ادب و عصمت صافلاو حقنده خاتونلردن آلده ایرلر اوزلرن طوتا بلورگه کیره‌کلکنی و نهایت، خاتونلری تمدن و ترقی‌گه مالك بولماغان بر ملت‌نڭ یاشاوی ممکن توگل‌لکنی، اسیر آنالردن طوغان بالالرنڭ‌ده اسیر بولورغه‌غنه یارادقلرینی و سائر کبی بر طاقم نرسه‌لر سویله‌دم.

مدیر بك یاخشی طڭلادی. آچولانمادی و: «الوك زمانلرده ایرلر یاخشی بولغان شول، حاضر ایسه کوره‌سن ایرلر نیندی آزغنلر. اگر، ایرلر یاخشی بولسه خاتونلرغه حریت بیروگه مینده قارشی کیلماس ایدم، تل بلوده‌ده ضرر بولماس ایدی، اگرده آنی عائله اچنده، اوز ایووکده اوگره‌ترگه ممکن بولسه، لکن اول ممکن توگل شول؛ قزلرنی اجنبی مکتبلرینه یبارر‌گه ایسه مین خلافمن» دیدی.

مین، شونڭ ایچون‌ده مونه شوشی مکتب سلطانی تیزره‌ك آچلسه یاخشی بولور ایدی، دیدم. مدیر بك اوزینڭ اصل ققاسیه‌لی اولدیغنی وآنده خاتون قزغه برده ایرك بیرلماینچه بیك یاخشی ایتلگانلکنی سویله‌دی و نهایت، مکتب بناسن کوررگه میڭا رخصت بیروب یانیمه نجیب اسملی بر یوز باشی آفیتسرنی بیردی.

آفیتسر افندی میڭا مکتب بناسن کورسه‌تب یوروگانده، اوزینڭ الوك گیرمانیاده اوقوغانلغن، صڭره بر نیچه یللر انگلتره‌ده طورغانلغن و هندستان طرفینه سیاحت ایتوب کیلگانلگن سویله‌ب: مدیر بك ده اصل اوقوغه قارشی توگللر، تیك اول ملیت و دیانت اساسلرینه ضرر کیلودن‌گنه قورقا. چیت مملکتلرده یوروگانده اوزمزنڭ مسلمان خاتون قزلرینڭ نی قدر توبان ایکانلکلری بیگره‌ك آچق کورینه شول، دیدی.

موندی شاو شولردن صوڭ مکتب بناسن کورونڭ کوب قزیغی‌ده قالمادی. مع ما فیه قاراب یوردك. بنا سلطاننڭ قرداشلرندن عادله سلطان طرفندن قزلر مکتبی یاصالورغه دیب هدیه ایتلگان بر سرای (دواریس) ایکان. بعض برلری ایکی، بعض برلری اوچ قاتلی. بناسی آرتق مزین و ماطور توگل. اورتاده زور زاللر و تیره‌له‌ی بیك کوب بولمه‌لر بار. بولمه‌لری غایت یاقطی. شول زاللرده و بولمه‌لرده حاضرنده عسکری شاکردلر طولغان. قاراوات فلان یوق؛ بزنڭ تاتار مدرسه‌لرنده‌گی توسلی همه‌سیده صرمالرن بر رتدن

آستلرینه جایوب باش اوچلرینه مندرلرن قویغانلر. قایسی شونده یاتقان، قایسی اوطوروب، شاو کیلوب طورالر. مینم یانمدەغی آفیتسرنی کورگاچده جارسیده سیکروب طوروب چیست بیردیلر.

نجیب افندینك سویلەوینه بناءً، بو بناده قزلر مکتبی آچیلورغه قرار بیرلسەده مکتب حالینه ئەیلەندرلمەگان ئلی بتون هیئتی ایله ایسکیچه طورا. تیك پاراوای آتاپلینیه ایله واداپراوودغنه یاصالغان.

مکتبنك بوغازغه طابا بالقوننده چقدق. موندی گوزەل منظره دنیاده بیك سیرەك بولور، شول قدر ماطور. نجیب افندی‌ده: موندی ماطور منظرەلی یر استانبولده اوچ گنه — برسی آمریقان قولەژ مکتبی بولغان یر، قارشومزدەغی روم ایلی حصاری؛ ایکنچیسی مونه شوشی مکتب بولغان یر - قندیللی؛ اوچنچیسی اسکدار طرفنده چاملیجه تپەسیدر، دی.

کیتکانده مدیر بك یاننه کروب کورشدم و کورسەتورگه مساعدەسی ایچون تشکر بیان ایتدم. شول وقت اول میکا: «انشاءالله بو بنانی بز، صوغشده شهید بولغان آفیتسر بالالرن اوقتور ایچون عسکری مکتب یاصایەچقمز» دی. مین کولوبرەك: انشاء الله اولـگی قرار بویونچه بو بناده قزلر مکتبی بولور، سزنك عسکری مکتبلریگز ئلده بیك کوب، قزلر مکتبگز ایسه بیك آز، بتون تورکیه‌ده بر دانه قزلر گیمنازیاگز یوق، بزنك روسیه‌ده اویازنی قالالرغه چیکلی قزلر گیمنازیاسی بار. آفیتسرلر نی قدر کیرەك ایسه اوقوغان قزلرده شولایوق کیرەکدر، عسکر صوغشی ئلله نیچه یلده بر بولا. اما اقتصاد، مدنیت صوغشی هر کون و هر ساعت بولوب طورا. بو صوغشده غالب کیلور ایچون آفیتسرلردن بیگرەك معارفلی و معلوماتلی آنالر کیرەکدر، دیدم.

قولمنی قصوب کوریشوب قالدی، کیتماسەگز بزنك عسکری مکتبنی کورر گه باریگز، اول بیك منتظمدر، دیدی. اللهه آصمارلادق، دیب یانندن آیرلدم و اوز اوزیمه: آبرازاوانیه آلغان پادپالقاوِنیکلر شوندی فکرده بولغان مدتده، مینم خازابکه بولغان گریك قارچغی توسلی، هیچ یوقدن آی‌غه ۱۲ لیرا آقچه طابوب راحت راحت گنه کیچنه آلورلق تورك خاتونلری یتشورگه بیك یراق ایکان ئلی، دیدم.

البته تورکلرنك بارسیده موندی فکرده توگللر. خاتون قز تربیەسینه تمام یاورو‌پا معناسیله قاری طورغانلری و خاتون قزغه تعلیم تربیه بیرمایئچه طوروب ملتنی قوتقارو ممکن توگل‌لگن اقرار ایتوچیلری‌ده کوبدر. لکن بونلر

اکثریت تشکیل ایته آلمیلر، بلکه بیك آزلقده قالالر.

شورای دولت اعضالرندن و مالیه شعبه‌سینك رئیسی توفیق بك نامنده بر ذات ایله طانشقان ایدك. اول بزنی اوزینك عائله‌سی ایله‌ده طانشدردی. هلال احمر خدمتنده‌گی همشیره‌لرمز ایله برلکده بزنی اوزینه آشقه چاقردی. بزدن باشقه دخی اوزینك فرداش و یاقنلرندنده بر نیچه کشیلرنی خاتونلری ایله برابر چاقرغان، مخصوص جنوب و شمال تورکلرینك ایرلرن و خاتونلرن طانشدررغه تله‌گان. برگه اوطوردق. طانشدق. غایت کبارلر، تعلیم وتربیه‌لیلر. توفیق بك نك خاتونی ناجیه خانم معلوماتی اوستنه یاخشی بر رسام‌ده ایکان. اوزینك ترسیم ایتکان لوحه‌لری کوب، ایری‌ده خاتونی‌ده مکمل پیانینو اوینیلر. قزلرن استانبولده‌غی فرانسوز مکتبنده اوقوتالر و آلار تورکچه‌دن باشقه فرانسوزچه‌نی‌ده مکمل سویلیلر. توفیق بك وقتیله یمن‌ده زور مأموریتلرده بولونغان. صکره قدوس‌ده متصرف و حریت اعلانی وقتلرنده بروسه‌ده والی بولوب طورغان. ایر و خاتون بر برسن آکلیلر، بر برسینه ایبده‌شلر، بالا تربیه‌سی و معیشت یوللری حقنده ایکیسینك‌ده فکرلری بر توسلی بولوب چغا. بو عائله بختیاردر وباشقه شوندی بختیار عائله‌لرده آز توگلدر. لکن، مع‌التأسف، عمومغه نسبتا بیك زور اقلیت تشکیل ایتمکده‌درلر.

شونك ایچون‌ده عائله تربیه‌سی اساسندن اصلاح ایتلمه‌گانگه کوره، عسکری مکتبلر کوبه‌یتو ایله‌گنه تورك ملتی‌نك احوال اجتماعیه‌سی توزه‌لمی، حتی احوال عسکریه‌سیده آلغه بارمی، کیتکان صاین آرتقه قالا بارا. ملتنی عسکری، اقتصادی، دینی و فکری اسارتلردن قوتقاره‌چق کشیلر حر آنالردن طوغان حر بالالرغنه بولورغه ممکندر. حر آنا بالالری‌غنه‌در، که باشلرن یوغاری کوتاروب کوکره‌کلرن آلغه کیروب یوری آلورلر و شونلرغنه‌در، که قلبلری عزم و متانت ایله طولو بولور، اوزلرینه‌ده ملتلرینه‌ده فائده کیتره آلورلر.

۲۵ غنوار.

٤٥

خاتونلر میتینغی

بتون وجودی بر چرکلـکدن عبارت بولغان کامل پاشا کابینیتی توشوب آنڭ یرینه «اتحاد ترقی» چیدِر کیلو برلەن استانبول وتورکیه کیلڭ بر صولش آلدی. ملت، گویا اوستنه اوبولگان چرکڭ تیرس آستندن چغوب صاف بر هوا ایسنەدی و یاقطی قویاش یوزی کوردی: کابینیت اوزگارو برلەن تورکیه‌گه جان کردی، هر کم و هر نرسه حرکت‌گه کیلدی. ظن ایدرسنکه، ملت، اوزینڭ اوستنه باصوب بووارغه حاضرلەنگان بر کابوس‌دن قوتولدی.

کامل پاشانڭ، ۱۲ غرادوسلی جلی کونلرده آوزینه مامق شارف اوراغان، آیاقلرینه جلی انگلیز آدیاللری یابنغان کوینچه یابق آربا اچینه بوکره‌یوب بوریشوب اوطوروب باب عالی‌گه کیلگانن کورگاندوك بیك کوب کشیلرنڭ آچولری کیلە: آمان یارب، نی کونلرگه قالدق؛ اوزینڭ جانی بتکان شوشی قارتدن تورکیەنڭ قوتولوون امید ایتو، نه قدر بوش بر خیالدر، دیلر ایدی. حاضرگی صدر اعظم محمود شوکت پاشانڭ کورنشوك کشیگه روح بیره: اوستنده صالدات شینیلی، باشی کوتارنکی، کوکره‌گی کیرو، کوزلری یانوب طورا، میقلری طرپایغان، تیز تیز یوری، آچق آرباده گیزه، آربا طوقتاغانچه اول سیکروب توشکان بولا، اون سیگز یاشلك بر یکت دیب ایسابلەرسن.

کامل پاشا کابینیتی وقتنده ملت یوق، باری باب عالی‌ده جییلوب اوز آرا کیگاشوب اوطوروچی. و هر نرسه‌دن ألوك اوزلرینڭ کوز آللرنده یاوروپانڭ طلبن اساس ایتوب طوتوچی یدی سیگز قارت بار ایدی، هر نرسه‌نی شولر اشلی، لکن بتون مسئولیت، بتون ضرر و حقارتلر ملت اوستنه أویوله بارا، اگر آزغنه طاوش چغاروچی بولسه آنڭ اورنی تورمه بولا ایدی.

یا‌ڭی کابینیت کیلگاچ کوب اشلر ملت‌نڭ اوزینه طاپشرلدی. مینیسترلر خلق‌غه آیتوب، خلق ایله برگه اشلەرگه کرشدیلر. اسـرافیل‌نڭ صورندن أورولـگان شیکللی خلق‌غه بر آطنه اون کون اچنده روح کردی. اوراملرده طولوب یورگان، قهوه خانەلرده طولوب اوطورغان خلقنڭ یوزلرندوك جان اثری کورینوب طورا. کشی توسلی سویلیلر، کشی توسلی کولەلر. ألوك همه‌سیده قبر

اوستنده‌گی کوله‌گه‌لر توسلی ظاهری قالبلردن‌غنه عبارت ایدی.

درست، حاضرنده‌ده وطن و ملت‌نڭ حالی غایت زور تهلکه‌ده‌در. کابینیت آلماشنو ایله‌گنه اول جهتی کوب اوزگه‌رمه‌دی. آنی اوزگارتور ایچون بر آطنه اون کون اوتوگنه یتمی؛ معجزه‌لر، کرامت‌لر کیره‌ك. لکن، حاضرنده خلق، بتون کوچی، بتون ذهنی و فکری برله‌ن وطن و ملت ناموسن قوتقاررغه کرشدی. هر کم قولندن نی کیله شونی اشلی: «موندن صوڭ بتسه‌که‌ده او کنچ توگل. چونکه قولدن کیلگان هر نرسه‌نی اشلەدك، تاریخده اسممزنی قارا صحیفه لرگه کرودن قوتقاره‌چقمز، بتسه‌ك ناموسمز ایله بته‌چکمز، قولمزدن کیلمه‌گانینه مسئول توگلمز» دیه تسلی طابالر.

تورك خاتونلرینڭ، کیچه دار الفنون بناسنده یاصالغان میتینغی خلقده نی قدر حسیات اویانغانلقنی کورسەتورگه تمامیله کافی بولسه کیره‌ك. ظن ایته‌من.که تورکیه حکومتی تأسیس ایتلگاندن بیرلی تورك خاتونلری آراسنده بو قدر غلیان، بو قدر زور بر حرکت برنچی مرتبه‌در.

هلال احمر خسته خانه‌لرنده خدمت ایتوچی روسیه‌لی دورت مسلمه‌نڭ «مدافعهٔ ملیه» جمعیتنه مراجعت ایله: خاتونلر آراسنده اعانه جیو. خاتونلر آراسینه فکر طاراتو، خاتونلردن فرقه‌لر تشکیل ایتوب صوغش‌غه یبارو، خاتونلردن دیپوتاتسیه یباروب سلطاننڭ اوزینڭ صوغش‌غه چغوون اوتنو حقنده بر تکلیف نامه بیرلگانلکنی، اوتکان مکتوبلرمنڭ برسنده یازغان ایدم.

اوشبو مسلمه‌لرنڭ تکلیفلری «مدافعهٔ ملیه» جمعیتی طرفندن بیك تیزلك ایله دقت و اعتبارغه آلنوب، تکلیف ایتلگان نرسه‌لرنڭ ممکن بولغانلرن درحال اشلرگه کرشلدی. شونلر جمله‌سندن برسی: کیچه‌گی کون دار الفنون‌نڭ قونفرانس زالنده تورك خاتونلری طرفندن جیولغان میتینغ‌در.

بو جیولش محمود مختار پاشا (غازی مختار پاشانڭ اوغلی)نڭ خاتونی پره‌نسس نعمت خانم ریاستنده یاصالدی. (هلال احمرنڭ خاتونلر شعبه‌سینڭ رئیسه‌سی‌ده اوشبو خانم اولوب، زور اعانه‌لرده و خدمتلرده بولونمشدر). جیولش کوندز ساعت ایکی‌گه تعیین ایتلگان ایدی. شونی‌ده أیتوب اوتیم‌که: شهزاده باشنده دار الفنون بناسینڭ ایشك آلدنده بزده‌گی تسیرك بنالری توسلی ایتوب، جیولشلر و قونفرانسلر ایچون مخصوص بر بنا یاصالغان. اچی یاقطی، تره‌زه‌لری کوب. اوطوررغه تسیرکده‌گی شیکللی بر برسندن یوغاری ایتوب تیره‌لەی اسقامیکه‌لر قویولغان. بو زالغه بر نیچه مڭلر کشی صیا طورغان بولسه کیره‌ك.

اوچنچی کون جمعه دن صوڭ، آیا صوفیه جامعنده ده خوجه حسن فهمی افندی طرفندن خاتونلرغه مخصوص وعظ و نطقلر ایراد ایتلگان ایدی. آنده ملڭ قدر خاتون کیلدی. لکن، غزته‌لر یاڭلش بونی سلطان احمد جامعنده بولا دیب اعلان ایتکانگه کوره، بیك کوب خاتونلر شونده باروب أزلەب یورگانلر و آیاصوفیه‌ده بولغانن بلمی قالغانلر. جمعه‌دن صوڭ آیاصوفیه‌نڭ بر طرفنده ایرلرگه مخصوص و ایکنچی طرفنده خاتونلرغه مخصوص وعظ و نطقلر ایراد ایدلدی، ایرلر و خاتونلر بر مسجد اچنده طولوب، وطن و ملت‌نڭ حال واستقبالی ایچون تأثرلرندن یغلاشدیلر. بو وقت طاش یوره‌کلی کشیلرنڭ‌ده کوزلرندن یاش چقمی قالو احتمالی یوق ایدی.

کیچه دارالفنون زالنده‌غی خاتونلر جیولشی بتونله‌ی باشقه‌چه بولدی. اولا: مونده خاتونلر بیك کوب کیلگان. ثانیا: بو جیولش‌غه استانبول خانملرینڭ بیوك ادیبه، محرره، شاعره، معلمه و سائر معتبرانی بارسیده حاضر بولونغان.

مونده کیلوب تورکلر احوالی ایله بایتاق طانشقاننڭ صوڭنده حاصل ایتدیگم فکرگه کوره، مینم نظرمده تورکلرنڭ حاضرگه قدر تریله آلمی طورولرینه ایڭ زور سبب‌لرنڭ برسی خاتونلرینه حقوق و حریت بیرلمه‌و، عائله معیشتی یاڭی اصواغه قویولماودر. اگر هیچ بر فرصت اوتکارمینچه بو ایکی جهت فوق العاده صورتده تیزلك ایله اوزگارتلماسه، تله‌سه‌لرگنه نیشله‌سونلر، تورکلرنڭ انقراضدن قوتولو احتماللری یوقدر. شوڭا کوره. خاتونلرنڭ بو جیولشی مینم نظرمده بیك مهم ایدی.

دارالفنون بناسنده‌گی خاتونلر میتینغنه ایرلر کرتلمه‌دگندن، طبیعی آنده کروب. سویله‌نگان سوزلرنی ایشتوب و احوالنی کوروب بولمادی. شونڭ ایله برابر، بو میتینغنڭ عمومی بر منظره‌سن چیتدن بولسه‌ده کورو ایچون، طارالور وقتنده‌راق، ساعت ٤ لرده، دارالفنون طرفینه کیتدم. دارالفنون بناسینڭ بویینده اورامده ملطقلی، قوراللی ایکی صالدات (قاراول) آقرون‌غنه آرلی بیرلی یوروب طورالر. دارالفنونڭ قاپقاسی توبنده کینه بر پالیتسه‌یسکی ایله بر صالدات طورا.

تورکلرنڭ خاتون قز حرکتنه بولغان فکر و نظرلرن بلگان کشیلر ایچون بو تدبیرلرنڭ بیك طبیعی بر اش ایکانلگی آچق معلوم ایدی چونکه خاتونلرنڭ اوراملرغه چغوب یورولرینه، جیولشلر یاصاولرینه یمان کوز برله‌ن قاراوچی فاناتیکلر مونده بزده‌گیدن‌ده کوبره‌کدر. تورکلرنڭ جیکلولرن، یانغین قضالرن،

استانبول ده مسلمه‌لر میتنغی.

زلزله بولولرنی و سـائر بلا و قضالرنی ده خاتونلرغه حقوق و حریت بیریلو شوملغندن کوروچیلر مونده آز توگل هم بونلرنی ، «دین تعصبی» ایله خاتونلر جیولشینه پاغروم یاصاماسلر دیب أیتوب‌ده بولمی. توركلرنك ضیالیلری آراسنده خاتونلر مسئله‌سـینه نچار قاراوچیلر، خاتونلر حقنده اوزلرن طوتا بلماوچیلر بیك کوبدر. شول سببلی بو میتینغنی پالیتسه برله‌ن صاقلاتو غایت اورنلی بر تدبیر ایدی

ساعت دورتلرده دار الفنوندن خاتونلر بورکولوب چغا باشلادیلر. همه‌سینده باشدن آیاق قاپ قارا کیومده. بیتلرینه قارا پرده توشورگانلر. هیچ بر یرلری کورنمی. بیتلرنده‌گی پرده‌لر بزده‌گی ژوآللر شیکللی سیره‌ك و نچکه توگل. آنك آرقیلی اوزلری کورسه‌لرده آنلرنی هیـچ کم کوره آلمیدر. شونك ایله برابر بو قارا کیوملرنی بعض‌لری بیك گوزه‌ل ایتوب، یاوروپا خاتونلرینك کیوملرینه اوخشاتقانلر. شوندیلری اوتـکانده اورامده ایرلر، حتی کبارچه کیونگان وضیالی بولووی ظن ایتلـگان کشیلر بیله طوقتالوب، شولارعه قاراب، شولارنی عیبله‌ب محاکمه ایتوب قالالر. مونه بو بیك یمسز اشدر. خاتونلر اوزلرن غایت أری و یاخشی طوتالر. بونلر حقنده آزغنه‌ده سوز أیتورگه ممکن توکل. اما، شوندی ادب و تربیه ایله یوروچی خاتونلرنی عیبله‌گان، آنلرغه قاراب، یاکه سوز ده‌شب قالغان ایرلرگه نی أیتورگه کیره‌ك !

خاتونلر ساعت بیشلرگه قدر چقدیلر. بتون اوراملر طولوب قالدی.

دار المعلمات و رشدیه مکتبلرنده اوقوچی قزلرنی‌ده معلمه‌لری شونده آلوب کیلـگانلر ایکان. آلارنی ایکیشه‌ر ایکیشه‌ر تزوب آلوب چقدیلر. کچکنه‌لری آلله، یالان باشلر (هوا جلی ایدی) ، زورراقلری آرتده، آلار خاتونلر توسلی کیونگان ایدیلر.

ایندی اجده‌گی جیولشنك احوالنه کیلسه‌ك بو نمایش وطن و ملیت حسی ایله یوره‌گی تیبره‌نگان بتون تورکیه مسلمانلرن جدا مفتخر ایته‌چك مهابت بر شکلده چققان. جیولشقه کیلـگان ٤-٥ ملك خانمنك خیلیسی زور زالغه؛ صیا الماغانلر. بر آزی قاریدورلرده طورغانلر، باغچه‌ده قالغانلر، بایتاق کشی اورن طابا آلمی قایتوب کیته‌رگه مجبور بولغانلر.

غازی مختار پاشانك حرمی پرنسس نعمت خانم قصقه، لـکن بیك روحلی بر نطق ایله جمعیتنی آچوب خطیبه‌لرنی خلقغه تقدیم ایتـکان.

الوك، بیوك ادیبه‌لردن فاطمه علیه خانم (مشهور مؤرخ جودت پ شانك قزی)

روم ایلی‌ده بالقان وحشیلری‌نك قیلغان جنایتلرن بیان ایتکاچ: «ایندی چیتدن یاردم یوق، شول سببلی اوزمز همه‌مز برله‌شوب مدافعهٔ ملیه ایچون طریشورغه کیره‌ك، تهلکه‌ده بولغان وطنمز ایردن، خاتوندن، بتون اولادندن یاردم کوته، کوبدن آورو صانالغان وطنمز، بالالرندن آب حیات صوری، هر بریمز برر طامچی بیرسه‌ك وطنغه شفا بیره‌چك بر صاوت آب حیات جیارمز» دیگان و تورك عسکری‌نك دشمانلرنی جیکوون تله‌ب دعا قیلغان.

بوندن صوك، پیتربورغده عالی قورصلرده ریاضیات فاکولته‌سی شاکردلرندن بولوب هلال احمر خسته خانه‌لرنده خدمت ایچون بارغان کلثوم خانم کماللوا منبرگه چغوب بویله نطق سویله‌گان:

«اسلام وطنی‌نك ومقدس خلافت مرکزی‌نك بو قدر بیوك تهلکه‌گه دوچار بولدیغی بر زمانده همه‌گزنك‌ده قلبلری حمیت ملیه و دینیه ایله طولو بولغانلقغه، ملی ناموس‌نك قوتقاریلووی ایچون قولگزدن کیلگان هر تورلی فداکارلقغه حاضر ایکانلکگزگه آزغنه‌ده شبهه ایتمیم، شول سببلی مین منبرگه سزگه وعظ ایتو، حمیت درسی اویره‌تو ایچون منمه‌دم، بلکه سزگه، شمال‌ده، روسیه‌ده بولغان میلیونلرچه طوتا وسگللرگزنك سلامن ایرشدرو، بونده‌غی قارنداشلری باشینه کیلگان فلاکتلر ایچون آنلرنك‌ده کوزلری یاشلی، قلبلری قانلی اولارق سزنك قایغولرگزنی اورتاقلاشدقلرن بلدرو ایچون چقدم. طوغانلرم! بو کون وطن تهلکه‌ده، ۳۰۰ میلیون مسلمان‌نك مقام خلافتی خطره آستنده، دشمانلر هر یاغمزنی قاماغانلر. دشمان اردولری روم ایلی‌ده یوزمگلرچه قارنداش ودینداشلرمزنی کیسه‌لر. ایولرن یاغالر. طوتا و سگللرمزنی تحقیر ایته‌لر. مگلرچه صبی و قارتلرنك کوز یاشلری، یوز مگلرچه مظلوملرنك آه‌لری بزنی بووادر. دشمان آیاقلری آستنده ایزلگان عزیز قارنداشلرمزنك سویه‌کلری چاتر داغانی قولاقلریمزغه ایشتله، آنلرنك مظلوم کوله‌گه‌لری تونله توشلریمزگه کره، اوره‌کلری کوز آلدیمزغه کیله‌در. همه‌سی «انتقام، انتقام» قچقرالر.

«شولای بولغاچ بز نیچك ایولرمزگه بیکله‌نوب وقتمزنی سکوت ایله اوتکاریك؟ بوکا وجدانمز نیچك ایتوب توزسون!

«وطن‌نك ناموسن قوتقارو ایچون ایرلر قوللرندن کیلگان قدر طریشالر. وطن و ملت ایچون جان بیرونی اوزلرینه شرف بله‌لر. خانملر! بو شرفدن بزده محروم قالمیق!

«وطن و دین یولنده ایرلری ایله صوغشقه کیتوب جان بیرگان، ایرلرن

باطرایتوب طورغان، آنلرغه خدمت ایتکان ایسکی اسلام خاتونلرن، بیوك آنامز حضرت عائشه‌نی خاطرمزگه کیتریك. آنلردن عبرت آلیق. دشمانلرمز بزنی چیتلك اچنده بیکله‌نوب یاتقان اسیره‌لر ظن ایتماسونلر، وطن هم ناموس مسئله‌سنه کیلگانده تورك خاتونلری ایرلرندن توبه‌ن تو گللکنی کورسونلر! خانملر! بو کون غیرت و همت کورسه‌ته طورغان کونمزدر.

«قای بریمز خصوصی فرقه‌لر توزوب حدودکه عسکر یانینه کیتیك. قای بریمز عسکر ایله وطنغه باشقه‌چه یاردمله‌شیك. ظن ایته‌من که وطن و ملت ناموسی بو قدر بیوك تهلکه‌ده بولغان زمانده آلتون یوزوکلر، آلماس آلقالر، قیمتلی مویینسالر و باشقه نرسه‌لر ایله زینتله‌نوب یورونی، یفه‌ك که جورنالوب، قاپلانونی هیچ برکزنك وجدانی قبول ایتماس. شول سببلی آندی نرسه‌لرمزنك همه‌سن ملت هم وطن یولینه فدا ایتیك. مدافعهٔ ملیه جمعیتنه اعانه قیلیق. بلکزکه، انسان زینتسز یاشی آلا، ناموسسز یاشاو یارامیدر!

«تاریخلرده کورینه‌درکه، وطن و ملتنك حالی تهلکه‌ده، توشکاچ آنلرنی دفعه‌لرچه، حمیتلی خاتونلر وعلیجناب آنالر قوتقارغانلر. بزده آنلردن عبرتله نیك! قولدن کیلگاننی اشلیك وکیله‌جك نسللرنك لعنتلرندن قوتولیق.

«عزیز طوغانلرم! شمالده‌گی میلیونلرچه سکل و آپالرکزنك کوزلری بو کون سزگه یونه‌لگان. سزدن همت و متانت کوته‌لر. خاتونلرندن متانت وعزم بولغان ملتنك ایرلری هر بر فدا کارلقغه بارغانلقنی آنلر بلوب، سزدن همت و فعالیت کوته‌لر.

«آنلر اوزلری‌ده یاردمدن کیری طورمیلر. «هلال احمر» باشلغی دوقتور بسیم عمرپاشا، پیتربورغدن بر مسلمان قزی‌نك «هلال احمر»که بلمه‌زیگن یباردیگن سویلدی. (اورسکی‌ده برخاتون اوزینك اشتوف کامزولن یبارگان.) اوتکان یل طرابلس صوغشی وقتنده پیتربورغده بر مسلمه‌نك تورکلر ایچون قایغروب اوز اوزن أوتردیگی خاطرکزده‌در.

«خاتونلر ملتنك یارطیسی بولوب بولر قوزغالسه بتون ملت قوزغالغان بولادر. بوندی وقتده اوز ایرکمز ایله یوقلاب قالو هیچ یاراماس، دیب ایسه‌بلیم. شول سببلی همه‌مز قولدن کیلگان یاردمنی اشلیك. اوزمزنك بارلغمزنی کورسه‌تیك، ناموسمزنی‌ده قوتقاریق، عزیز همشیره‌لرم!»

خانملر مونی آلقشلاب بیك نق قول چابقانلر.

فهیمه نزهت خانم بلیغ خطبه سویلاب خلقنی یغلاتقان. اول بویله سویله‌گان:

«آلتی یوز یللق شانلی بر حیاتکه مالك بولغان ملتمزنك بوندن صوڭ یاشارگه حقی بولوب بولمادیغی بو کونلرده آڭلاشیلاچق. ملت ناموسی، وطن عشقی، یورت ایچون فدا کارلق، حر و مستقل طورو ایله، کیچه‌گی تابعلرمزگه قل بولو آراسنده آیرما نرسه؟ تورکیه‌ده‌گی میلیونلرچه ایر و خاتونلرنك شونی آڭلاب، آڭلامادقلرن بو کونلرده بله‌چکمز.

«بابالرمز باشلاب روم ایلی‌گه ٤٢ کشی کیچدی. بر زمان بولدی‌که آوروپاده ٤٠ میلیون تبعه‌مز بار ایدی. بابالریمز نه قدر فدا کار وغیرتلی بولسه‌لر شول قدر مرحمتلی‌ده ایدیلر. تاریخمز مردلك وعالیجنابلق ایله طولودر. عثمانلی مملکتی‌نك وجودی، مغلوب سلچوقی عسکرینه یاردم ایله باشلاندی. اسویچ‌نك تیمر باشلی قرالی شارل قبرندن قالقسه ایرنلرنده تورکلرگه شکران تبسمی ایله قارار ایدی. لکن نه قدر بختسز ایکانمز، که جگت بابالرنك بیچاره بالالری (بز) بو کون ایلك نامرد دشمانلر قارشوسنده‌مز. بر قوللرینه ته‌ری، ایکنچیسینه قلچ و ملطق کوتاروب بتون روم ایلن خراب ایتوب، ناموسلرنی یرطوب، خاتونلرنی بوغازلاب، آوللرنی یاندروب کیله‌لر. بونی کوروب قلبلریمز یانا. بابالرمزنك توککان قانلری یوزمز آلدنده قزل په‌رده بولوب کورینوب طورا. دشمان‌نك ۲۰ کونده پایتختمزگه یتوون کورگاچ کوزلرمزدن آچی یاشلر توگیله. لکن آپتراب یغلاب طورو عاجزلك علامتیدر. بز حاضر تاریخده شوندی زمان کیچره‌مزکه عجز توگل، بلکه قدرت کورسه‌تو گه مجبورمز. دشمان بزنك عاجزلگمزنی کوروب جرأتن آرتدردی، قدرت کورسه‌تدی؛ بز قدرت کورسه‌تسه‌ك اول عاجز قالور. بر نیچه کون آلوك بتون پایتخت دشمان طوپلرن ایشتوب اولوم حالی کیچره باشلاغان ایدی؛ حاضر نیندی معجزه ایله حمیت قوزغالدی والدیمز امیدله‌ندی! کوچمزنی هم کوزمزنك نورن وطن ایچون صرف ایتیك. قول قوشروب طورودن فائده چقماس. آقچه‌لرمزنی، قیمتلی نرسه‌لرمزنی، بلغار صالداتلری طالاب آلوب ذوق که طوتسونلر دیب صاقلیقمی؟ اوزمزنی بلغار صالداتلری جبرله‌سونلر دیب اویلرگه بیکله‌نوب یاتیق‌می؟ اوگزلر جیگوب سفیل و پریشان حالده هجرت ایته‌رگه طوغری کیلسون دیب بو کون طنج طوریق‌می؟»

بوندن صوڭ اعدادی قزلر مکتبی‌نك، مدیره‌سی نفیه خانم منبرگه چققان. آننك نطقی شول قدر قوتلی و شول قدر اوتکن درکه. کوکل طولقنلامیچه نقل ایتو ممکن توگلدر. اول تاریخدن، کوب مملکت خاتونلری‌نك فدا کارلقلرن

کوجروب، تورك خاتونلری‌نك همه قیمتلی نرسه‌لرن طاشلاب، بوندن صوك زینت اسبابی آلماولرن، بلـکه بارن‌ده وطن ایچون صرف قیلولرن تکلیف ایتمشدر.

قزلرغه مخصوص اعدادی مکتبی شاکردلرندن زهرا، و فردوس خانملر و معلمه‌لردن ناجیه خانم نطقلرندن صوك، منبرگه تورکیه نك، ایك الوغ ملی ادیبه لرندن خالده خانم منگان. شوندوق بتون زالده قول چابو طاوشی باشلانوب بتون زال یاڭغراغان.

خالده خانم نك نفیس بر اثر بولا آلاچق اوزون نطقندن بعض بر اورنلری بونلردر: «یوزلرچه یل آلوك، ملت ایچون یاشاگان بر تورك پادشاهی طاش‌غه اوشبو سوزلرنی یازدرمشدر:

«تڭریمز، تورك قومی‌نك اسم و شانی سیلنمه‌سون ایچون مینی خان ایتدی،ماللی بر قوم‌گه نصب اولنمادم. اوستنده کیه‌چگی، تشنده یيه‌چگی بولماغان فقیر و محروم بر ملت‌گه تعیین ایتلدم. تورك ملتی ایچون کیچلر یوقلامادم، کوندز راحت ایتمه‌دم. أولـگانچه طریشدم؛ یالانغاچ قومیمه کیوم بیردم، خلق فقیر ایدی، بای قیلدم». همه‌مزده شول ایسکی خاقان کبی طروشیق. هر برمز فقیر و فلاکتلی تورك قومینك فقیر آنالریمز، همه‌مز ملت و تورکلك ایچون طروشیق، وجدانمزده: «تورك ملتی ایچون کیچلر یوقلامادم، کوندز راحت ایتمه‌دم، أولـگانچه طریشدم» سوزی تکرار ایتارلك بولسون!».

نطقلر وقتنده خاتونلرنك بیك کوبسی متأثر بولوب یغلاشقانلر. شمال تورکلرندن کلثوم خانم منبرگه چققان وقتده زالده‌غی همه خاتونلر قول چابوب آلقشلاغانلر. نطقدن صوك یانینه کیلوب رحمتلر آیتکانلر وماڭغایندن اوپکانلر. شولایوق خالده خانمنی‌ده بیك آلقشلاغانلر.

نهایت نطقلردن صوك بر قدر مذاکره بعدنده اوشبو نرسه‌لرگه قرار بیرلـگان: ۱) تورك خاتونلری اسمندن صوغش میداننده‌غی عسکرگه تیلیغرام بیررگه. ۲) هندستان، مصر. فاس، تونس و باشقه یرلرده‌گی مسلمان خاتونلرینی روم ایلنده بالقانلیلر طرفندن ایتلـگان جنایت وظلملرغه قارشی اظهار نفرت‌گه و مدافعهٔ ملیه اعانه‌سینه اشتراك‌گه دعوت قیلوب تیلیغراملر بیررگه. ۳) یاوروپا قرالیچه‌لرینه تیلیغرام بیروب بالقانلیلرنك مسلمانلرغه ایتکان جبر و ظلملری حقنده پروتیست یاصارغه و شول ظلملرنك بتریلووی ایچون آنلرنك یاردملرن اوتنورگه.

صوغش میداننده‌غی عسکرگه بیریلەچك تیلیغراملرینك متنی بویله‌در:

«عسکر قرداشلر! دینمز، یوردمز، ناموسمز تهلکه‌ده. اگر دشمننی جیڭوب قوتقارسه‌ڭز، شهید بابالرمزنڭ، الوغ پادشاهلرمزنڭ میراثنی، قزلرنڭ ناموسینی قوتقارغان و الله‌نڭ رضالغنی، آنالرڭزنڭ دعاسینی آلغان بولورسڭز. مسلمان خاتونلری بو یولی یالڭز مسلمانلقنڭ، تورکلکنڭ ناموسینی قوتقارغان ودشمننی قهر ایتکان عسکرنی گنه قارشی آلور. اگر دشمن‌غه آرقه‌ڭزنی دوندرسه‌ڭز دنیانڭ ذلتینی مسلمانلق و تورکلك اوستینه کیتره‌چکسڭز. اگر دشمن‌غه آرقه‌ـ ڭزنی دوندرسه‌ڭز، اوزلرینڭ وطنلری، دین وناموسلری ایچون اوله‌رگه حاضرله نگان همه مسلمان خاتونلرن طاپتامیچه اوته آلمازسز. الله و پیغمبر یاردمچیڭز بولسون».

قرالیچه‌لرگه بیریله‌چك تیلیغرامه‌ده بالقانلیلرنڭ مسلمانلرغه ایتکان جبر و ظلملری تصویر ایتله و آنلرنڭ بو اشکه مداخله قیلوب، مظلوملرنڭ یاردملرینه یتشولری اوتنله‌در.

اوشبو قرارلرتمام بولغاننڭ صوڭنده اعانه جیارغه باشلانغان. آقچه صالور ایچون اون قدر یاشچك قویلغان وآلوکدن حاضرله‌نگان آق، چچك شیکللی یاریم آی علامتلری صاتلورغه باشلانغان.

باشده بر خانم اوزینڭ اوستنده‌گی آلقا، یوزوك، بله‌زك، مویونسا، ساعت کبك همه قیمتلی نرسه‌سن چغاروب اعانه ایتکان. آنڭ آرتندن باشقه لرده شولای ایتکانلر. یاشچکلرگه آقچه صالورغه و «یاریم آی»نی صاتوب آلورغه طوتونغانلر. یاشچکلر درحال طولغان. باشقه‌لرنی کیترگانلر. آلقا، بله‌زك، یوزوك، ساعت شیکللی نرسه‌لر اوستال اوستینه اویولوب قالغان. باشقه نرسه‌سی بولماغانلقدن بر قارچق اوزینڭ آلتون کوزلگن صالوب بیرگان.

بو یاشچکلر واعانه ایتلگان نرسه‌لر مدافعهٔ ملیه جمعیتنه کیتریلوب آقچه‌لری حسابلانورغه، نرسه‌لرینه قیمت قویلورغه باشلاندی. بر نیچه مڭ صوملق آقچه و نرسه‌لر جیولغانلغی آڭلاشلمقده‌در.

مادی جهتدن بیگره‌ك، بو جیولشنڭ معنوی جهتی مونده غایت زور تأثیر ایتدی. خاتونلر آراسنده موندی حرکت کوریلوگه خاتونلر اوزلریده بیك سوینگانلر، ایرلرده بیك متأثر بولدیلر. بو واقعه‌نی غزته‌لرده بیك کوتاروب یازدیلر. جیولشده خانملر طرفندن سویله‌نگان نطقلر و شعرلرنی مدافعهٔ ملیه جمعیتی آیروم بر رساله شکلنده باصدروب چغاررغه قرار بیردی. اوزاقلامی خاتونلر دارالفنون زالنده طاغن شوندی بر جیولش یاصاماقچی بولالر. آلار

آرتندن استانبول اورتا مکتب شاکردلرینڭ عمومی بر میتینغلری بولاچقدر.

دشمنلرغه قارشی طورا آلو، وطننی قوتقارو ایچون بو حرکتلردن فائده کیلورمی، یوقمی، آنسن حاضرگه أیتوب بولمی. لکن، خلقده حرکت قوزغالو، آنلر آراسینه ادراك وتعقل کرو، هیچ بولماسه استقبال ایچون بیك زور فائده‌در.

تورکیه‌نڭ یاوروپا قطعه‌سی کیتوب بتسه بیله، آنڭ ئلی آزیا قطعه‌سی بار. یاشی بلسه‌لر آنده‌ده یاشارغه ممکن. یاشی بلور ایچون نوشنورگه کیره‌ك. بیش ملڭ‌لهب خانوننڭ برگه جییلشوب سویلشولری و سویله‌نگان سوزلردن متأثر بولوب آغزغان کوز یاشلری شول توشونه باشلاونڭ مقدمه‌لری صاناالورغه یاراسه کیره‌ك.

«تورك یوردی» مجموعه‌سنده خالده خانم‌نڭ سلطان وشاهزاده‌لرگه یازغان بر خطابی‌ده باصلوب چقدی. غایت اهمیتلی بولغانلقدن بر آز قصقارتب یازوب اوتونی تیوش طابدم.

«پادشاهم!

بیوك بابالرڭنڭ قلیچی ومبارك قانی ایله آلنغان استانبولمزنڭ قاپقا توبینه دشمان کیلدی. بیوك تورکیه. معظم تاریخنده امثالی کورلمه‌گان خاقانلر (پادشاهلر) یتشدرگان آل عثمان‌نڭ تاج وتختی وشولایوق تورك ملتی‌نڭ ناموس و استقلالی بو کون هلاکت آستنده‌در. کیچه‌گی باغچه قاراولچیلرمز بو کون بالچقلی آیاقلری ایله ۶۰۰ یللق تاریخمزنڭ شان و شرفن، دین و عزتن طابتاو ایچون قالقغانلر. تورك عسکری‌نڭ طوپ و ملطغینی آلالر. اوزلرندن بیوك اردوسن، ۶۰۰ یللق یگتلکنی جیگه‌لر.

«تورك عزتی‌نڭ بویله توشووینه آوروپالیلر ألوك حیران قالوب سیر ایته ایدیلر: ایندی بزگه استخفاف ایله قاریلر، ماضیسز وتاریخسز کوچك بلغارلرنڭ عزتلی و جسارتلی تورکلرنی جیکولرینه قول چابوب طورالر.

«بلغارلر یاڭا و یاقتی بر تاریخ یاصیلر، بز ایسه تاریخمزنی کومه‌مز.

«پادشاهم! خاتونلرمزغه قدر بو اویات آرقاسنده قورقونی اونوتدیلر. طوپراقلرمز، یورتلریمز یغلیدر. منارلرمز – احتمال ایرته‌گه مسلمانلرنی الله حضورینه چاقروچی آدان طاوشی طوقتاتیلور دیب – یغلاشالر، بالالریمزغه کیله‌چکده هیچ یووب بولماسدی بر عیب – طاب – توشه. همه‌مز دنیاغه کورنمس ایچون یر تیشگینه کررگه تلیمز.

«پادشاهم! بو کون اوزمزنی آلباستی کبی باصوب طورغان اویاتدن

و امیدسزلکدن قوطولو ایچون بز بر معجزه کوتەمز. تاریخ، بتوب بارا طورغان ملتلرگه ده بوندی معجزه‌لر بیرگان. حالبوکه بزنك طوب، ملطق و عسکریمز کوبدر. باری عسکرنك قلبنده تورکلك عزتن صاقلی طورغان پوچماغی‌غنه قاپلانغان. بونی آچو باری آل عثمان‌دن (سلطان عائله‌سندن) کوتیله‌در.

«پادشاهم قاراچی! تورك قللرك یالواروب قوللرن آل عثمانگه صوزوب طورا. عسکرمزگه سلطان فاتح‌نك جلادتن، سلطان مرادنك فدا کارلق وغیرتن کرتونی حاضروك پادشاهمز ایله شاهزاده‌لردن کوتەمز. حاضر سلطان فاتح محمد نك روحی استانبول ایچون یغلی و سیگا: «قالق، ای سلطان محمد (رشاد)؛ یانیگه آل عثمان‌نك صوك بالالری بولغان یاش شاهزاده‌لرنی جی. ملطقلرن جیلـکه‌لرینه قویوب آتلرن عسکر اورطه‌سنه طابا سورسونلر. دین ایچون، مملـکت، عزت وناموس ایچون عسکرنی وظیفه‌سینه چاقرسونلر. قورقاقلرغه یدره ایله قامچی بیرسونلر، غیرتلیلرنك ماڭغایلرن کوتارتسونلر» دیەدر.

«آل عثمان تاجن طاشیغان شاهزاده‌لر آراسنده یاش وفدا کار قوللر، بیوك وشجیع روحلر قالمادیمی؟ اونوتدیلرمی که، تاریخده «آل عثمان» اسمن طاشیغان شاهزاده‌لر همه‌سی غزاده (صوغشده) عسکر باشنده بولا ایدیلر؟

«ای سلطان محمد رشاد! آتك ایله، ملطغك ایله بابالرکنك ناموس وعزتینی، ملتکنك، طوپراغکنك حقینی صاقلاو ایچون عسکر آراسینه چاپ! بر سلطان محمد (فاتح) نك آلغان طوپراقلرن چیتلرگه طابتاتوچی سلطان‌نك اسمی‌ده محمد (رشاد) بولماسون! یوق؛ بو بولای بولماسقه تیوشدر.

«تورکلك‌نك آلتی یوز یللق روحی سینی چاقرا. تاریخ سینی چاقرا. اۆلـگان بیوك بابالرك و قهرمانلر سینی چاقرالر.

«عصرلردن بیرلی اردومزنك حقیقی آتاسی پادشاه ایدی. غیرتلی شاهزاده‌لر بیوك وحقیقی آفیسارلر ایدیلر. حاضر نیك صوك اردومز یتیم طورا پادشاهم؟

«طوپراقلر و ملـکلرنك روحی، بابالرنك طوپراق آستنده یەدن قایناغان قانلری ایله فریاد ایته‌من، صوك امید سینده قالدی پادشاهم! اگر پادشاه ایله، قولینه سلاح طوتاردی شاهزاده‌لردن بو صوك صولت کیلمەسه، تورك قومینك باشینه قارا پرده قاپلاناچقدر. پادشاهم! تیزرەك صوغشقه کیت. پاشاهلرن کوتکان عسکر یانینه آشق!

«هیـچ بولماسه خاتونلرنك ناموسی ایچون کیت پادشاهم! اول چاقده اگر بلغار آیاق آستنده قالساق، مقدس وپاك ناموسمزنی اردو صاقلی آلماسه، اۆلـگانده:

«ناموسلرمزنی صاقلاو ایچون پادشاه و شاهزادەلریمز دشمانلر ایله صوك مینوتقه قدر صوغشدیلر» دیب کوڭل یواتوب الله حضورینه کیتەرمز!

«پادشاهم! بو چاقلی زور ایمان و صمیمیت ایله آلدیگه تزلەنگان روحنڭ جسارتینی عفو ایتەرسڭ بیت! کم بلور، بلکه تاریخ و ناموسمزنڭ خلاصکاری بر پادشاه دیب قارت و یاشلریمز آتلرکُنڭ آیاق آستنده بایرام یاصارمز.

«حاضر بتون خیالمده، شجاعت ایله اردو باشنده بیوك سلسلەنڭ بتون بالالرن جیوب بر سلطان کورەمن. بلکه بو سلطان محمد فاتحنڭ مبارك خیالیدر. بلکه، آنڭ آلغان یرلرینه تاریخمزنی کوممەس ایچون، عسکریله برگه دشمانلر ایله صوغشوچی سینسڭ پادشاهم!».

۲۶ غنوار.

٤٦

صوغش حقندەغی خبرلر. خلق دە کوڭل کوتارنکی لك. کوڭللی و فدائی فرقەلری. شیخ سنوسی طرفندن هیئت کیلو. یالغان خبر یازوچی غزتەلر.

صوغش یاڭیدن باشلانوغه بوگون طوقزنچی کون. صوغشنڭ اوچ یردە: ادرنەدە، چتالجەدە، کلیبولیدە دوام ایتکانلگی معلوم. اما نیچك بارغانلغی و قایسی یاق ایچون موفقیتلی ایکانلگی حقنده مونده مفصل معلومات یوق. حکومت خبرنی بیك قصوب بیرە. عسکر حرکاتنه و صوغش احوالینه دائر بولغان خبرلرنی غزتەلردە سینزورلر بیك نق تفتیشلەب اوتکارەلر. عسکرنڭ بر بردن بر یرگه کوچریلووی، قایده بولسه بر یرگه جییلووی، اوردونڭ وفلوطنڭ قوتلری، قوماندانلرنڭ اسملری، تلفاتنڭ مقداری، اوردونڭ بولونغان اورنلری، قایسی یوللردن قایده طابا کیتارگه حاضرلەنگانلکلری، فلوطنڭ بوغازدن چغو وکرو خبرلری، عسکرگه آزق یبارو ایچون قایسی پراخودلرنڭ حاضرلەنووی، فلوطنڭ ضررلانووی، عسکرنڭ قوۀ معنویەسن توشورەچك خبرلر، قوماندانلرنی آرتق ماقطاو، صوغش احوالی حقنده بحثلەشو شیکللی نرسەلرنی غزتەلرگه یازو مونده قطعیا ممنوعدر.

حکومت اوزی صوغش احوالی حقنده رسمی معلومات بیرە طوراچقن اعلان و غیر رسمی خبرلرگه اشانو تیوش توگللگن اعلام ایتوب قویدی.

فی الحقیقه، حکومت رسمی معلومات بیره طورسه‌ده، بو بیك قصقه، بیك مختصردر. مونه باری، بوگون‌گنه حکومت اوشبو خبرنی رسمی صورتده نشر ایتدی:

«ترقوس‌ده‌گی (چتالجه‌ده‌غی) قوهٔ عسکریه‌مز، قارشوسنده‌غی دشمن موقع مستحکمن هیچ مقاومتسز ضبط ایتدی و «اورمانلی» ده‌غی صرتلرده بولغان دشمن قوتنه هجوم ایچون آلغه طابا کیتدی. اوڭ قاناتمزنڭ قارشوسنده‌غی دشمن عسکری «چفتلك کویی» تیره‌سینه کیری چیگلدی. صول قاناتمزده‌غی عسکر «لخنه کویی» نه طابا آلغه باروب، دشمن عسکرن کیری چیکدردی. ادرنه‌گه دشمن طرفندن طوب آتلو بوکون بر آز ضعیفره‌ك اوتدی. کیچه اویله‌دن صوڭ، دشمن زور کول (ادرنه‌ده) یانننده‌غی قاراوللرمزغه هجوم ایتوب، بعض اوکریپلینیه‌لرمزنی آلسه‌ده، بزنڭ عسکر آڭا قارشو هجوم ایتوب بونلرنی کیرو قایتاردی. دشمن‌نڭ بر آز بومبالری و آتو اسبابلری بزنڭ قولغه توشدی. کلیبولی‌ده «شارکوی»گه بزنڭ طرفدن چغارلغان عسکر دشمن ایله صوغشقه باشلاب آلارغه ایکی یوز تلفات بیردردی و «شارکوی» نی اشغال ایتدی. بو اثناده بر بلغار آفیتسری‌ده بزگه اسیر توشدی».

مونه، صوغش باشلانغاندن بیرلی حکومت طرفندن رسما بلدرلگان خبر شولدر. موڭا قدر بولغانلری بارسیده فلان و فلان یرده دشمن عسکری ایله بزنڭ عسکر آراسنده بریشو دوام ایته، موفقیت بزنڭ طرفده‌در، کبی مختصر و مبهم خبرلردن عبارت ایدی.

اینده، غصوصی خبرلرگه کیلسه‌ك بونلر تورکیه ایچون یاخشوق کوڭللی صورتده‌در. مثلا: ادرنه‌نی طوپقه طوتوغه قارشی اچده‌گی تورك عسکری بیك نق مقابله ایته. ادرنه‌ده‌گی آزق هیچ بولماغانده آپریل باشینه قدر یته‌چکدر. قافقاز کوڭللیلرندن آرسلان بك کناز آباشیدزه اداره‌سنده بولغان ۹۰ کشیلك بر فدائی فرقه‌سی ۲۶ نچی یانوارده، تونله چتالجه‌ده، تورك عسکرینڭ اوڭ قاناتندن آیریلوب کیسه‌کدن بلغار عسکری اوزرینه هجوم ایتکان. هیچ کوتولمه‌گان وقتده کیلگان بو قوناقلردن بلغار عسکری شاشیروب قالغان. شول آراده بو فدائی فرقه‌سی بلغارلر اوستنه بومبالر اوچوررغه طوتونغانلر. نهایت، قاره قارشی کیلوب صوغشغانلر. اول آراده بو فدائیلرگه یاردمگه تورك عسکری کیلوب یتوب بلغارلرنی قاچرغانلر. آلاردن ملك‌گه یاقن تلفات بار، ایکی یوزله‌بی اسیر بیرلگانلر، شونلرنڭ ۳۸ ی کیچه استانبولغه کیترلگان، دیلر.

آرسلان بك فرقه‌سینڭ صوغش میداننه کیتووی درست بولغانلغی شیکللی،

صوغشقه کرووی‌ده درست‌در. اوچنچی کون، شول صوغشده شهید بولغان دورت ایبده‌شلرن سلطان ایوب یاننده‌غی زیارت‌گه ایلتوب کومدیلر. مونی اوزم کوردم. اون بر مجروحلرن ده دار الفنون بناسنده‌غی خسته خانه‌گه کیتردیلر. خبرنك باشقه قسملری نی قدر درستدر، آنی بله آلمادم. صکره، حکومتنك رسمی خبرینه کوره، بلغارلر چتالجه یاننده کیرو چیگنه‌لر وآنده‌غی بر نیچه آوللرنی یاندروب کیتکانلر. خصوصی خبرلرگه کوره، شول چیککان وقتده اون ایکی دانه طوپلرن ده طاشلاب کیتارگه مجبور بولغانلر. کینه خصوصی خبرلرگه کوره، کلیبولی‌ده بلغارلر طرفندن ضبط ایتلگان «آکسه‌میل» تپه‌سینه تورك عسکری هجوم ایتوب آنلرنی قوغانلر و دورت طوپلرینك ایکیسن ضبط ایتکانلر. بو صوغش یاخشوق نق بولوب، تورکلر طرفندن ١٢٠٠ قدر مجروح توشکانلگی سویله‌نمکده‌در. بوندن باشقه، «تکفور طاغی» تیره‌سنده تورکیه ٣٥ مك عسکر چغارغان. بونلر ساحلدن اوطز چاقروم قدر اچکه کروب، بلغارلرنی قوغانلر. شونده یاکیدن بیك کوب عسکر چغارلمق اوزره‌در. بونلر ادرنه اوستینه یورویه‌چکلر.

حاضرنده. مونده‌غی اعتقادغه کوره، تورك عسکری بر آز کیگره‌ك میدان‌غه چغو برله‌ن دشمن‌غه قارشی هجوم ایتوب عمومی صوغش باشلاناچق. بو صوغشده موفقیت امیدلری زور و نهایت، بره‌ر آطنه‌دن تورك عسکرینك ادرنه‌نی قوتقارووی‌ده مأمول‌در. مونه، مونده شولای دیب طورالر وشونی کوته‌لر. طبیعی، بلغارلرده بره‌ر آطنه‌دن قالماینچه ادرنه تسلیم ایتلورگه مجبور بولور، دیب اشانا طورغانلردر. قایسی یاقنك امیدلری طوغری چغار، حاضرگه بر نرسه‌ده أیتوب بولمی.

ایندی. صوغش حاضرلگینه و تورکلرده کوڭل کوتارنکی‌لگینه کیله‌چك بولسه‌ق بو خصوصده هیچ بر کیمچی‌لك یوقدر. اولا، خلق فوق العاده روحلی. هر کم‌نك آوزنده صوغش‌غنه. صوغش یا کیدن باشلانونی توبان و اورتا صنف خلقنك بیك تله‌ب قارشی آلغانلقلرن، لکن، یوغاریراق صنف خلقنك موندن بر آز قورقغانلغن، وطن ایچون دخیده زورراق تهلکه‌لر کیلونی احتمال طوتقانلغن اولگی مکتوبلرمده یازغان ایدم. صوغش باشلانو برلن، اول یوغاری صنف دیگانه‌زده عموم فکرینه قوشیلوب کیتدی، حاضر همه‌سیده صوڭ چیك‌گه قدر صوغشو فکرنده‌لر. هر کم اوزینك قولندن کیلگان قدر. حکومت‌گه یاردم ایته. بتون ضیالیلر کیچه کوندز «مدافعهٔ ملیه» جمعیتنده اشلیلر. وطن‌نی

قوتقارو، ناموس ملی‌نی صاقلاو ایچون هر تورلی تدبیرلرگه تشبث ایته‌لر، هر کم او زینك قولندن کیلگان قدر صوغش اعانه‌سی بیره. کوڭللی و فدائی عسکر بولوب یازیلوچی‌نك چیگی ده یوق. «مدافعهٔ ملیه» جمعیتی‌نك بناسی آلدنده ایرته‌دن کیچ‌گه قدر فدائی وکوڭللی بولوب یازیلورغه کیلگان یاش یگتلر نوبت کوتوب، کتو شیکللی جییلوب طورالر. مونك اوستنه خاتونلر حرکتی‌ده قوشیلوب خلقنی غایت روحلاندردی. آنالرده، طونا و سکّللرده کورلگان هیجان و غلیان بیك کوب کشیلرنی فداکارلق‌غه سوق ایتدی. مکتب شاکردلری قاچوب کیتوب کوڭللی یازیلالر. اگر آتالری، یاکه مکتب اداره‌سی مانع بولو سببلی حکومت آنلرنی قبول ایتماسه عسکر آراسینه، صوغش میداننه اوزلری قاچوب کیته‌لر. بر مکتب سلطانی‌دن غنه حاضرگه قدر شولای کیتوچیلر اون اون بیش‌گه طولغان. خاتون قزلر: «بزدن فرقه‌لر تشکیل ایتلوب صوغش میدانینه یبارلسون» دیه مدافعهٔ ملیه جمعیتن بوده‌ته‌لر. فقط حربیه نظارتی خاتون قزنی صوغش میدانینه طابا یبارگه رخصت بیرمی.

استانبول بر عسکر لاگیری حالینه کردی. هر کون اوراملردن گورله‌تب موزیقه اویناب، قچقروب تهلیل أیتوب، «ای عازیلر! وطن ایچون...» شعرلرن سویله‌ب پولق پولق عسکر پراخودغه توشه‌لر. بونلرنی قارارغه چققان خلق ایله بتون اوراملر طولا. بو صالداتلر همه‌سیده گوزه‌ل و تمیز کیونگانلر و ئور یاکی کیوملر اوستینه، شغرداب طورغان قایشلر ایله قوراللرن و صو صاوتلرن طاقغانلر. یاخشی آتلاب، کوکره‌کلرن کیروب بارالر. یوزلرنده حیات اثری کورینوب طورا. بیك کوب کشیلر بونلرغه قزیغوب بتون اوراملر بویونچه آرتلرندن ایه‌روب بارالر. بعض تورکلر بونلر اوستنه قاراب، اختیارسز اوله‌رق: یاشاسون عسکر! یاشاسون وطن! دیوب قچقروب یباره‌لر.

اولده بولمی، اور املرده دگغر دگغر طوب آربالری اوته باشلی. هر قایوسینه آلتیشه‌ر، سیگزه‌ر آت جیککانلر. آربا صاین دورته‌ر بیشه‌ر طازا، ماطور طوپچی صالداتلر اوطورغانلر. بونلر بعضا بیك کوب أوته. بایتاق وقتلر قاراب طوراسن همیشه آرقه‌سی أوزولمی. بعضا، اورامده شوندی وقتده قزق واقعه‌لر بولوب قویا. مثلا: شوندی طوب آربالری اوتکاننی روسیه‌لی بر مسلمان ایله «بایزید» میداننده قاراب طورا ایدك. یانمزده کوب کشیلر بار. هرکم اوزینك ایبداشلری برله‌ن نیده بولسه سویله‌شب، شول طوبلرنك قایده یباریلولری حقنده محاکمه ایتوب طورالر. تمام بزنك یانمزده‌غنه بولغان ایکی کشینك برسی ایبده‌شندن:

عجبا قایده یباریله ایکان بونلر؟ دیب صورادی. ایبداشی بوکا قارشی، هیچ طارتنمایینچه، استهزائی بر صورتده: قایده بولسون، اولگیلری شیکللی، بلغارلرغه تسلیم ایتارگه، دیگان‌گنه ایدی، مینم ایبداشنگ قولی کوتاریلوب تـگی نڭ قولاق توبینه باروب توشه یازدی. صوقمادی، لکن: ایشاك اوغلی ایشاك، آوزڭ قوروسون! دیدی. تگی‌ده بر نرسه دیمه‌دی. قزارینوب بورتنوب قالدی.

دیڭز بوینه، توشه‌ده‌ڭ پراخودلرغه آت توییلر. بتون ریختم بویی آت و عسکر برله‌ن طولغان. بوغاز اچنده وآطه‌لرغه یوری طورغان واق پراخودلرغه قدر بارسیده دیه‌رلك عسکری اداره‌گه آلندی. خصوصی یولچی یورترگه بر نیچه‌سی گنه قالدرلدی. شونڭ ایچون بوغاز اچنده طوروچیلرغه بو جهتدن کوب اوڭایسزلق بار.

حکومت، صوغشنی بیك زور مقیاسده یاصارغه حاضرله‌نگان توسلی کورینه. اوقو باشلانماغان مکتبلر یاکیدن خسته خانه‌گه ئه‌یله‌ندریله‌لر. حتی باشلانغانلرنده ده درسلرنی طوقتاتالر. کوبسن خسته خانه یاصیلر. یاکی‌دن طبیبلر، خسته قاراوچیلر، آپتیکارلر چاقرالر. هندستان و مصر هلال احمر هیئت‌لری خدمتکارلر یاللاب یاکیدن بر نیچه خسته خانه‌لر آچدیلر و چتالجه، کلیبولی طرفلرینه هم آچارغه حاضرله‌نه‌لر.

خلقده بو درجه روح کوتارنکی‌لك سیره‌ك بولا طورغاندر دیب ایسابلیم. شول «ائتلافچی» یاکه «خلاصکاران» کبی فرقه‌چیلك زهری برله‌ن زهرله‌نمه‌گان، هر کم شونده اورتاغه قاتناشوب یوری. فرقه آیرماسینه، خصوصی دوستلق ودشمنلقلرغه باقمایینچه برگه اشلیشه، اما تگیلر یاقنده کیلمیلر. مثلا: کامل پاشا، سابق شیخ الاسلام جمال‌الدین افندی، ارمنی نورادونگیان افندی شوندایین تهلکه‌لی حالنده وطن‌نی طاشلاب چیت‌گه قاچدیلر. حمیتلری بولسه آلار مطلق مونده طوروب برگه اشله‌شرگه تیوش ایدی. مدافعهٔ ملیه جمعیتی پرنس صباح‌الدین بك ایله لطفی فکری بك‌گه جمعیت اعضالغی قبول ایتولرن اوتنوب ایکی محترم کشیلردن دیپوتاتسیه یباردی. لکن تگیلر کیلمه‌دیلر، قبول ایتمه‌دیلر. اتحادچیلر حاضر پارتیه نزاعسندن وشخصی اشلردن ممکن قدر یراق طورغه طریشه‌لر. اوزلرینڭ سیاسی دشمنلرندن انتقام آلو وآنلرنی قصو کبك نرسه‌لرنی اصلا خاطرلرینه‌ده کیترمیلر، فقط، تـگیلر هنوز اوزلرینڭ ایسکی عادتلرن طاشلامایینچه فتنه‌کارلقده دوام ایتارگه اوخشیلر.

صوغشغه کیتار ایچون فدائی فرقه‌لری یاصارغه قرار بیریلوب، مڭ کشیلك

هندستان هلال احمر غروپپاسی .

برنچی فرقه‌سی توزولدی هم بر نیچه کون ألوك تیوشلی یرلرینه کیتدیلر. طاغن[آ]شوندی دورت بیش فرقه تشکیل ایتله‌چك، دیلر. بونلرنی یولدز سرایی یانده‌غی اسقلادلردن کییندروب قوراللاندردیلر. بونلرنك کیوملری هر قایوسی بر توسلی، عادی صالدات کیومنه مشابه‌در. آرالرنده عادی اشچیلر بولغانلغی شیکللی، شاکردلر، سوداگرلر، آده‌افات، محرر وآفیتسرلرده بار. هر قایوسینه بومبالر، جهنم ماشینالری، ئور یاکی ریۋالویرلر، قاصاطورالر [پچاقلر] بیرلگان و هیچ نرسه‌دن طارتنماسقه، حیاتلرندن باشدوق واز کیچارگه راضی بولولری شرط ایتلگان. شوڭا راضی بولوب، سلامت قایتونی کوڭلدن چغاروب باحل‌له‌شب کیتکانلر.

کورد کوکللیلری، یدی یوز قدر قافقاز، آذربایجان، آرضروم کوڭللیلری، هر قایوسی اوزلری بر فرقه بولوب یوریلر. قوللرینه اوزلرینك قایدن ایکانلکلرن یازغانلر: بارسیده بر کون ألوك صوغش میداننه کیتار ایچون آشوغالر لکن، پراخودلر یتشمی. ایکنچی طرفدن، آناطولیدن هر کون ئلله نی قدر عسکر کیلوب طورا. بولار اوز کیوملرنده آلام، صالام نرسه‌لر. بونلرنی موندن کیوندره‌لر، قوراللاندرالر و تیوشلی بولوکلرگه طاراتوب اوزاتالر.

آقچه جهتنه کیلگانده: حکومت بیش میلیون لیرالق داخلی زایوم چغاررغه قرار بیردی. بو رسما تصدیق اولنوب ارادۀ شاهانه چقدی. حاضر شونك بیلیت‌لرن حاضرلیلر و موقت کویتانسیه ایله بیلیت‌لرنی صاتا باشلادیلر. موفقیت نیچك بولور، حاضرگه بلوب بولمی؛ مع ما فیه، آقچه‌غه آبدراب قالنور توسلی کورلمی. صوغش آرتق اوزاق‌غه کیتماسه بونك چاره‌سی طابلور تونلی آڭلاشیلا. آقچه‌غه آبدراغانلق سببلی خزینه‌ده‌گی قیمتلی مجوهراتنی، یاکه تاج و تخت‌لرنی صاتو حقنده چغارلغان خبرلر بارسیده اصلسزدر. بو کونلرده سوداگرلر جیولشی بولوب، بورچ وعده‌لرن کیچکدرو حقنده هم داخلی زایومنی کوبره‌ك طاراتو طوغروسنده سویله‌شه‌چکلر. صوغش سببلی سودالرغه زور طورغونلق کیلگان. بورچلرنی وقتنده تولی آلمیلر. وبکسللر پروتیستغه کره، بانقروتلقلر کوبایه باشلادی. شوڭا قارشی چاره أزله‌یه‌چکلر.

مهاجرارنی تدریجا آناطولی‌غه اوزاتب طورالر. شولایده بعض جامعلر آنلر ایله طولی‌در. شهزاده باشی جامعنده ملك جاندن و سلطان احمد جامعنده یدی یوز جاندن آرتق مهاجر بار. صوغش یاکیدن باشلانغاچ بونلرنی قاراو یومشی توشدی. شول سببلی حاللری یاخشوق مشکل و یاردمگه بیك محتاجدرلر.

اوچ دورت کون آلوك کلیبولی دن هم. دورت یوز قدر خاتون قز و بالا چاغا کیتردیلر.

جاسوسلق ایتولرندن شبهه‌لەنوب ایکی یوز قدر بلغارنی توقیف ایندیلر. قرقلابن آناطولی‌غه سوردیلر. قالغانلرن حبس ایتدیلر. مدافعۀ ملیه جمعیتی تورکیه حقنده یاوروپا افکار عمومیه‌سن بر درجه بولسه‌ده تصحیح ایتار ایچون آگیتاتسیه یاصارغه یاوروپاغه اوچ دورت کشیلك بر هیئت یباررگه حاضرلەنه. آناطولی نك ده تورلی یرلرینه بر نیچه هیئتلر یباروب خلق آراسینه فکر طاراتدرماقچی وآنلرنی حرکت و مدنیت‌که اوندەتماکچی بولادر.

کیچه، طرابلس دن شیخ سنوسی طرفندن یبارلگان هیئت استانبول‌غه کیلوب یتدی. بونلرنی قارشی آلورغه صدارت و داخلیه نظارتی طرفندن مخصوص آدملر تعیین ایتلدی. طوپقپو سرایندەغی «مجیدیه» کوشگینه توشوردیلر. بو هیئت‌گه زور اهمیت بیریله.

استانبولده ترتیب مکمل‌در. چوالش فلان بر نرسه‌ده یوق. «عسکرده اختلاف بار، اتحادچیلرغه قارشی حرکت بار، انور بکنی چتالجه‌غه یبارمه‌گانلر، توقیف ایتکانلر، ناظم پاشانك قانن ایستیلر، ایکی طرف آفیتسرلری اوز آرا صوغشوب بیش یوز کشی اولگان...» دیه «روسسکی اصلووا»ده و سائر شونك کبك ناچار مقصدلی غزته‌لرده یازلغان نرسه‌لر، یا بتونلەی یالغان و خیال، یاکه برگه یوز مرتبه آرتدرلغان مبالغه‌لردر. شوندی یالغانلر یازوب طورغانلغی ایچون فرانسوزچه «ماتەن» غزته‌سینك استانبول مخبری «کوئنه» اسملی بر شخصنی تورکیه بو کونلرده رسما مملکتدن طرد ایتدی. آندی غزته‌لرنك مخبرلری، اوز خیاللرندن ایسابلەب چغارغان یالغانلرنی استانبول تیلیغرافخانه‌لرندن یباررگه ممکن بولماغاچ یازوب رومانیا پراخودلرینه بیره‌لر. بو پراخودلر موندن هر کون کیته‌لر و دیگزگه چغو برلن شول یازلغان نرسه‌لرنی چبقسز تیلیغراف ایله کوستنجه‌گه بیره‌لر وآندن تیوشلی یرلرینه عادی تیلیغرام روشنك کوندره‌لر ایکان.

صڭره، موندی مخبرلر، خبر تیزره‌ك ایرشسون دیب غایت آشغوب بیره‌لر، مونده‌غی احوالنی هیچ ره‌تلەب آڭلامیلر، تحقیق ایتمیلر، تورك و اسلام دشمنی بولغان اوته بیرو ارمنی، بلغار، گریك لردن یاریم یارطی ایشته‌لرده تیزره‌ك خبر بیررگه فاریلر. شونك، ایچون خبرلرینك بیك کوبسی اصلسز و حقیقت‌گه خلاف بولوب چغادر.

مونده، حاضرگه خلق نك اچن پوشـورغان برگنه نرسه بار. اولده، صوغشنك تورکلر ایچون موفقیتلی بر صورنده دوام ایتوب طورغان وقتنده، حکومتنك صلح مذاکرهسن یاکیدن باشلاو احتمالی حقندهغی خبرلردر. خصوصا، لوندوندهغی تورك وکیلی رشید پاشا یرینه، سابق صدر اعظم حقی پاشا تعیین ایتلووی و حتی آنك بو کونلرده استانبولدن شوندهٔ کیتووی حقندهغی روایتلر خلقنك ممنونیتسزلگن موجب بولا باشلادی: «بو بولی قورال برلهن قازانغاننی سیاست برلهن غائب ایتماسهك یارار ایدی» دیلر.

خارجیه و داخلیه مینیسترلری برلهن کوریشورگه مساعدهلرن صوراغان ایدم. ایکیسیده مساعده ایتوب وقتلر تعیین ایتکانلر. بو کون کوندز ١٢دهشونلر ایله کورشمك ایچون باب عالیگه بارام. آلاردن ایشتکانلرمنی کیلهچك مکتوبمده یازارمن.

٢٩ غنوار.

٤٧

خارجیه و داخلیه مینیسترلری حضورنده

تورکیهنك خارجیه مینیستری پرنس سعید پاشا و داخلیه مینیستری حاجی عادل بك ایلهکوریشورگه تلهب مساعهلرینی ایستهگان ایدم. ایکیسیده مساعده بیروب، مینی قبهل ایچون کیچهگی کوننی تعیین ایتکانلر. قبول ساعتلری باشقه باشقه بولغانلقدن ایکیسی برلن ده کوریشورگه موفق بولدم.

تورکیه نك خارجیه و داخلیه مینیسترستوالری ایکیسیده «باب عالی»ده در. خارجیه مینیستری طرفندن قبول وقتی کوندز ساعت ١٢ده تعیین اولندیغندن، ١٢گه چیرك قالا باب عالی نك خارجیه نظارتی دائرهسنده حاضر بولوندم. باب عالی نك اورام بویندهغی زور قاپقهسی هر وقت آچیق طورا و قاپقه نك ایکی یاغنده ایکیشهر صالدات و پالیسهیسکیلر قاراول طورالر. لکن، بونلر ایشك آلدینه کروگه مانع بولمیلر. اوزك شكلنوب طورماسدك طوب طوغری باروب کروب کیتهسن. أریرهك قیلانوب کرسهك جیست بیروبده قالالر. شول آچیق قاپقاغه قارشوق بیك یاقن برده باب عالی نك اصل زور ایشگی بار. اولك

آچق طورا. آنده‌ده قاراول بار. لکن اول‌ده اچکه کروب کیتوگه مانع بولمی. کم بولووکنی و نیچون کیلووکنی صوراب طورمیلر. اوزیگه کیره‌ك یرگه باروب یتکانچه‌گه قدر شولای باراسن. شونك ایچون، باطر انور بك اوزینك بر نیچه دیسته ایبداشلری برلن طوپ طوغری باب عالی‌نك اچینه کروب کیتوب، بر ساعت اچنده کامل پاشا کابینیتن توشورگانلگی شیکللی، طاغن شوندی برمر باطر یوره‌کلی کشی بر ایکی دیسته کشی ایله کینه هیچ سؤال و صوراوسز شونده کروب بو کابینیتنی‌ده آلماشدروب جقماس دیب آیتوب بولمی. بتون تورکیه‌نك روحی وسیاست مرکزی بولغان باب عالی‌نك بو قدر ضعیف صاقلانووی شرق‌گه مخصوص بر ساده‌لك اثری بولسه کیره‌ك.

خارجیه نظارتی دائره‌سینه باروب یتدکدن صوڭ نوبت کوتو زالینه کردم و قارتوچکه‌منی مینیسترگه تقدیم ایتدردم. زالده نوبت کوتوچی کشی کوب توگل، طانودقلرمدن طرابلسلی شیخ صالح افندی و طانومادقلرمدن ایکی اوچ تورك بار ایدی. شول آراده زال‌غه آوستریا سفارتخانه‌سینك قاواصی ایله بر اجنبی کیلوب کردی. کارتوچکه‌سن مینیسترگه یبارتدی. مینیستر آنی نوبتسز قبول ایتدی. صوڭره‌دن، بونك آوستریا سفارتی‌نك ترجمانی بولغانلغن آڭلادق.

نهایت، نوبت میڭا کیلوب یتدی. مین سعید پاشا ایله آلوکدن بر مرتبه کورشکان و بر قدر طانشقان بولغانغه کوره، بولمه‌سینه کرگاچده اسمم برلن أیتوب بیك خوش قبول ایتدی. قول بیروب کورشدی. اوطوررغه اورن کورسه تدی. کابینیتی زور بر بولمه‌دن عبارت بولوب، باب عالی‌نك دیڭزگه قاراغان یاغنده، اوستکی قاتده‌در. ترزه‌لرندن دیڭز و بوسفور منظره‌لری کورینوب طورا.

سعید پاشا بولمه‌سنده اوزی‌گنه ایدی. اولا اوزن مینیسترلگی ایله تبریك ایتدم. رحمت أیتدی و: «بویله بر زمانده شوندی مسئولیتلی بر خدمتنی التزام ایتووم فی‌الحقیقه نفس ایچون آور بر اشدر، لکن قولدن کیلگان قدر خدمت ایتونی وظیفهٔ وجدانیه دیب بلمن» دیه علاوه ایتدی.

بر ایکی نرسه حقنده اوزندن معلومات صوراغه مساعده ایتوون اوتندم. یاری دیدی.

— حاضرنده صوغشنك تورکیه ایچون فائده‌لی بولغانلغی ایشتلوب طورا. شونك ایله برابر، اورتالقده صلح مسئله‌لریده سویله‌نه و بونك، متفقلردن بیگره‌ك تورکیه طرفندن قوزغاتلغانلغی و تله‌نگانلگی آڭلاشیلا. بو درستمی، درست ایسه بونك سببی نیدر؟ دیدم.

بوگا قارشی سعید پاشا :

ـ درست ، صلح مسئله‌لری سویله‌نه . تورکیه مطلق صوغشو طرفنده توگل، اگر حیثیت و ناموس ملی‌مزگه موافق صلح یاصارغه راضی بولدیلر ایسه بز صاحنی صوغشدن آرتق کوره‌مز، حاضرگی صوغش بزنك فائده‌مزگه بولوب طورغانلقدن، دشمنلرمز اوزلرینك اولگی طلبلرن اوزگارتب ، بزگه مساعد شرطلرغه کونارگه تیوش دیب اویلیمز، شونك ایچونده صلح مذاکره‌سی باشلانوغه قارشی کیلمی‌مز، لکن بونی باشلاو صوغشنی طوقتاتو دیگان سوز توگلدر، صوغش اوز یولی برلن، صلح مذاکره‌سی اوز یولی برلن دوام ایتوب طوررغه ممکن ، دیدی .

ـ ادرنه‌نی بلغارلرغه قالدروب ، آنده طرابلس ده‌غی شیکللی تورکیه طرفندن نائب‌السلطان قویوب کیلشو حقنده سوزلر حققان ایدی، تورکیه بوگا نیچك قاری؟ دیدم .

ـ حکومتمز بوگا قطعیا مخالف در، بویله ایتونك هیچ معناسی یوقلغی، باری ظاهری بر کوز بویاودن‌غنه عبارت ایکانلگی هر کم‌گه معلومدر. بز آلای آل‌اشوب فالورغه تله‌می‌مز، ادرنه‌نی قوتقارر ایچون بار کوچمزنی صرف ایته‌چکمز و بوگا موفق بولورمز دیب امید ایته‌مز، دیدی .

کیلشدرو حقنده حاضرنده یاوروپانك مداخله‌سی بولوب بولماغانلغن صورادم . یاوروپا البته صلح‌نك تیزره‌ك بولوون تلی، تیزره‌ك کیلشونی ایکی یاق‌غه‌ده توصیه ایته ، لکن ، صوغشده بره‌ر قطعی نتیجه کورلگانچه‌گه قدر مداخله ایتماسه کیره‌ك در، دیدی . دخیده بر ایکی نرسه‌لر حقنده اوته بیرو سویله‌شکاننك صوگنده مساعده‌سن صوراب یانندن چقدم . مین چققانده قبول زالنده آنك یاننه کررگه نوبت کوتوب طوروچی ینه دورت بیش کشی بار ایدی .

ساعت برده داخلیه ناظری حاجی عادل بك طرفندن قبول اولوناچغم بیان ایتلگندن ، طوغری داخلیه نظارتی دائره‌سینه کیتدم . آنده بیك آز کوتارگه طوغری کیلدی . یاننه کرووم برلن :

ـ سزنك ایله کوریشورگه ایکی اوچ مرتبه وعده‌له‌شدیگمز حالده، مع‌التأسف، حاضرگه قدر کوریشه آلمادق ، خوش کیلدیگز، دیدی .

انقلابدن الوك مین حاجی عادل بك ایله کوریشورگه تلەب اوزینه بالواسطه مراجعت ایتکان واولده مع‌الممنونیه مساعده ایتوب وقت تعیین قیلغان ایدی . تصادفی بر مانع سببلی اول وقتده کوریشه آلمی قالدق . صکره اول میکا یاکیدن

مسلمانلر، اسباب بعثت پیغمبریه اولان
مكارم اخلاق ايله اتصافده محروم قالدقلری نسبتده
حیثیت و خسرانه اوغرادیلر. بین البشر مشترك
اولان ترقیات مدنیه دن و عالم اسلامك روحی استفاده
ایتمسی اخلاقلرینه و دنیویه لرینك - اعمال
و فرائض دینیه مثللو - بین المسلمین محافظه دنسر
و تعمیمنه خدمتله حصول اولدیغی جهتله فضیلتمز
اخلاقمز مدنیت پایه لر اولدیغی جهتیله ترقی و تجدد
آمر اولان احكام دینیه سنی حضرت اصلیه سیله متحداً
محافظه ایتمیان اقوامك بر ساحه وجودده
شوكت و موجودیتی محسوسی اوله ماز.

حاجی عادل

حاجی عادل بك نك قول يازووی.

بر وقت تعیین قیلدی. بو دفعه‌سنده دخی بعض بر سببلر ایله کوریشه آلمی قالغان ایدك.

التفاتلرینه تشکر ایله، الوك کوریشه آلماوده مینم طرفدن بولغان قصورلر ایچون عفو اوتندم.

بر آز سویله‌شکاننك صوڭنده، بو یاصالغان انقلابقه ولایتلرده‌گی اهالینك نی کوز برله‌ن قاراغانلقلرن صورادم و: «بعض اجنبی غزته‌لر آناطولی ولایتلرنده، یاکی حکومتگه وصوغشنی یاکیدن باشلاوغه قارشی عدم ممنونیت بار، دیب یازالر، بو طوغریمیدر؟» دیدم.

بوڭا قارشی حاجی عادل بك اوشبو مآلده جواب بیردی:

— انقلابدن بتون اهالی ممنوندر، والیلردن هر کون کیلگان خبرلرده بو خصوصده آچق معلومات بیریلوب طورا. صوغش یاکیدن باشلانونی خلقنك نی قدر سوینچ برله‌ن قارشی آلغانلغن آیتوب طورغه‌ده حاجت یوق. ولایتلردن کیلوب غزته‌لرگه باصلغان تیلیغراملر بوڭا شاهددر. هر طرفده اعانه جیالر، هر یرده کوڭللی فرقه‌لر تشکیل ایتله، صوغشنی یاکیدن باشلار ایچون ادرنه‌ده آتلغان برنچی طوپ، خلقنك اوستنه چوككان قارا پرده‌نی یرتوب، آنلرنی آینتوب یباردی، آنلرنی اویاتدی، باقساڭزله هر طرفده‌غی حرکتگه، بارمی ایدی ألوك موندی حاللر! بونلر بارسیده خلقنك یاکی اداره‌دن و یاکی اداره‌نك طوتقان سیاستندن راضی بولولرینه علامتدر.

صڭره مین حاجی عادل بك دن:

— بعض اجنبی غزته‌لری تورك عسکری آراسنده اختلاف بارلقنی، انور بك آیاستفانوس ده توقیف ایتلوب چتالجه‌غه بارووینه ممانعت ایتلمه‌گانلككنی، یاکی حکومتگه قارشی عسکر آراسنده آگیتاتسیه بولغانلقنی یازالر، بونلرنك آزمی کوبمی اساسی بارمی؟ دیدم.

حاجی عادل بك:

— افندم، موندی خبرلرنك اساسی اول غزته‌لرنك خیاللریدر، بزگه شوندی نرسه‌لر تله‌ولریدر، یوقسه بوندی نرسه‌لر یوقلغی، بونلرنك بارسیده یالغان ایکانلگی هر کمگه‌ده معلومدر. مونه اوزڭز استانبولده طوراسز، شوشی خبرلرنی مخصوص صوراشوب قاراڭز، تورلی کشیلردن صوراڭز، انور بك طوغرنلده، حاضرگی حکومتگه طرفدار بولغان و بولماغان کشیلردن، یاکه چتالجه‌دن قایتوب یوری طورغان آفیتسرلر و صالداتلردن صوراتڭز، امینم‌که، موندی

خبرلرنك هيچ اصلی بولماغانلغنی همه‌سیده سزگه أيتورلر. حاضر الحمدلله مملکت اموالی و عسکر آراسی غایت طنچ، حتی عادی وقتده‌غیدانده آرتوغراق طنچ. باشمزغه کیلگان فلاکتلر حاضر بزنك بارمزنی برله‌شدردی، شخصی اشلرنی اونوتدردی، حاضر کوره‌سز، وطن مدافعه‌سی ایچون بتون ملت بر آوزدن آیاقغه قالقدی، دی.

صکره حاجی عادل بك یازو اوستالی‌نك طارتماسن آچوب بر تیلیغرام چغاردی و: خارجده‌گنه توگل، بزنك اوز مملکتمزده‌ده یالغان فابریقه‌لرنده بعضا نیندی خبرلر ایجاد ایتلگانلکنی مین سزگه کورسه‌تیم، دیب تیلیغرامنی اوقورغه طوتوندی. بو تیلیغرام‌نی کیچه تونله ساعت برده مینم ایوومه ایلتوب بیردیلر، صروچنی بیرلگان، دی. تیلیغرام آناطولی‌نك طرسوس شهرندن بیریلوب بویله یازلغان: «ادرنه‌نك بلغارلرغه تسلیم ایتلووینه، صدر اعظم محمود شوکت پاشانك أوتریلووینه، انور بك‌نك یارالانوینه فوق‌العاده قایغورامز، بو خبرلر حقنده نیزره‌ك معلومات بیرووگزنی اوتنوب تیلیغرافخانه‌ده ماشینه یاننده جواب کوته‌مز.»

— مونه کوردیگزمی، دی حاجی عادل بك، بو خبرلرنك ذره قدر اصلی بولوب بولماغانلغی اوزگزگه معلومدر. لکن، بو اشلرنك شولای، بولوون تله‌وچیلر طرسوس شیکللی یرلرگه قدر یتشوب خلقنك ذهنن شاشرتورغه طریشه‌لر.

صکره، حاجی عادل بك‌دن اصلاحات داخلیه‌نك نی حالده بولغانلغن و نیندی بر یول طوتولاچغن صورادم. بو حقده اوشبو مألده سویله‌دی:

— مین بو اورنغه کیلگانده، ولایت اداره‌لربنك اصلاحاتی حقنده حاضرله نگان سیگز تورلی قانون لایحه‌لری بار ایدی و بونلرنك هیچ برسیده محلنده تطبیق ایتلوب قارالماغان، بنأ علیه، موافق بولوب بولماولری تجربه ایتلمه‌گان ایدی. شوڭا کوره، مین درحال، حاضرگی کونده معزولیت یاکه اورنسزلق ایله استانبولده بولونغان سابق والیلردن عبارت بر کامیسیه توزوب. قارار ایچون بو لایحه‌لرنی شول کامیسیه‌گه طاپشردم. کامیسیه حاضرنده شونك ایله مشغولدر. اول اوزنچه بر قرارغه کیلگاننك صوڭنده اوزمده قاراب، اوز فکرلرمنی‌ده قوشوب مینیسترلر مجلسینه تقدیم ایته‌چکمن. صکره ممکن قدر تیزلك ایله بو قانونلر ولایتلرده تطبیق ایتلورگه باشلایه‌چقدر.

مین:

— بو قانونلرده اساس؛ مرکزیت اصولیمی، یوقسه عدم مرکزیت اصولیمی

طوتولاچقدر، همده بتون ولایتلر ایچون قانون بر توسلی‌می، یوقسه اورننه و ایجابنه کوره تورلی تورلیچه‌می یاصالاچقدر، دیه صورادم.

حاجی عادل بك بوڭا قارشی :

— ولایت قانونلری توزولـگانده توسیع مأذونیت اصولی اساس طوتولاچق همده محلی احتیاجلر نظر اعتبارغه آلنه‌رق، لزومنه کوره نظاملر تورلیچه بولورغه ممکندر، دیدی.

— سوریه و ارمنستان حقنده نی فکرده‌سکز؟ اول یرلرده شوندی قانونلر ایله قناعتلنورلرمی؟ حاضرگی آڭلاشوغه کوره، اول یرلر اوزلرینه کوبره‌ك حقوق صورارغه اوخشیلر، دیدم.

حاجی عادل بك بوڭا :

— هیـچ شبهه‌سز، آنلرنڭ تله‌گان نرسه‌لری جدی و حقیقی اصلاحاتدن عبارت بولاچقدر. حکومتنڭ تله‌گانی واشه‌رگه قرار بیرگانی‌ده شولدر. شونڭ ایچونده ایکی آراده اختلاف چقمایاچغنه امینم؛ حاضرگه قدرده بر چوق لایحه‌لر توزولـگان، گوزه‌ل سوزلر سویله‌نگان. اما موندن صوڭ ایندی آلار ایله قالو-نمایه‌چق، اش اشله‌نه‌چکدر، مونی بالفعل کورگانده هر طرفده ممنونیت حاصل بولاچاغی شبهه‌سزدر، دیدی.

بو آراده کورشی بولمه‌دن سابق بیروت والیسی حازم بك کیلوب کردی. حاجی عادل بك مینی آنڭ ایله طانشدررغه تله‌گان ایدی، بز آلوکدن طانش اولدیغمزنی بیان ایتدك. اول کورشی بولمه‌ده، شول سابق والیلردن عبارت کامیسیه‌ده ولایتلر ادارەسینڭ اصلاحات لایحه‌لرن قاراو ایله مشغوللر ایکان. حازم بك عادل بکدن بیروت ولایتنه متعلق قانونلرنڭ بر ماده‌سینه دائر بر ایضاح صورادی. حازم بکدن صوڭ میندە اوزاق طورمادم. حاجی عادل بك ایله کوریشوب چقدم.

حاجی عادل بك مونده تورك رجالی‌نڭ ایڭ فعال، ایڭ مستقیم، ایڭ ناموسلی و ایڭ یاخشی قلبلی کشیلرندن برسی اولمق ایله مشهوردر. برگنه مرتبه کوریشو ایله کشینی طانو چیتن ایسه‌ده بو کشینڭ شول شهرتنه مناسب بر ذات ایکانلـگینه مین بیك نق اشاندم. حتی داخلیه مینیسترلـگی ایچون حاجی عادل بکنڭ کوڭل صافلغینی و یاخشی لغینی آرتوغراق طابدم.

ها، یازارغه اونوتقانمن ایکان. کورشکان وقتده حاجی عادل بك‌گه :

— بعض اجنبی غزته‌لر ایسکی حکومت طرفدارلرینڭ جیت مملـکتلرگه

کیتولرینه یاکی حکومت‌نك بیك یاخشی کوز برلن قاراغانلغن، حتی کیتو ایچون بعضیلربنه یاردم‌ده ایتکانلگن یازالر، لکن، طبیعی، بو طوغری بولماسه کیره‌کدر، دیدم.

بوکا قارشو اول:

ــ مملکتنی طاشلاب چیت‌گه کیتارگه هیچ لزوم یوقلقنی، هر کم‌نك حقوق و حریتی قانون دائره‌سنده تأمین ایدلمش اولدیغنی داخلیه نظارتی اسمندن رسما اعلان ایتدم، حکومت هیچ کم‌نك چیت‌گه کیتووینه بر لزوم کورمی، بلکه بالعکس، مقتدر ذاتلرنك مونده طوروب وطن و مملکت فائده‌سی ایچون برگه اشله‌شولرینی تلی. شونك ایله برابر، اوزلری کیتارگه تله‌گان کشیلرنك کیتولرینه مانعده بولا آلمی. چونکه هر کم کیتارگه وقایتورغه حردر. آقچه بیرو مسئله‌سینه کیلسه‌ك: حکومتنك خزینه‌سنده حاضرگه مع‌التأسف بر طافم آرتق آقچه‌لر یوق، که آندی لزومسز اورنلرغه صرف ایدلسون. خزینه مزنك حالی معلومدر. همده کیتوچیلر اکثریا کامل پاشا، سابق شیخ‌الاسلام جمال الدین افندی، سابق خارجیه، داخلیه و مالیه ناظرلری کبی غایت بای آدملردر. بونلرنك حکومت یاردمینه مراجعت ایتو احتماللری یوقدر، دیه جواب بیردی.

٣٠ غنوار.

٤٨

صوغش حقنده مونده نیچك ایسابلیلر. روس قره‌یرندن یاکلش طوب آتیلو. روس صلیب احمر هیئتی.

مونده‌غی احوالده حاضرگه زور اوزگارش یوق. اشلر بوندن اولگی مکتوبمده یازغانمچه دوام ایتوب طورا. صوغش خبرلرن بیك قصقه‌غنه ایتوب حکومت رسما اعلان ایته دارا. اگر بونلر طوغری ایسه چتالجه‌ده بلغارلر همان کیری چیگنوده دوام ایته‌لر. ادرنه‌نی طوپقه طوتو هنوز اولگیچه دوام ایتسه‌ده، تورکلرده آنلرغه بیك نق قارشی طورالر. بلغارلرنك آیتورلك موفقیت قازانغانلری یوق. ادرنه‌نك اچنده آزق و قورال بار. عسکرنك روحی یاخشی. شهرده بانقه معامله‌لری منتظم روشده دوام ایته. حتی ادرنه مدافعی شکری پاشا

خلقنك اچی پوشه‌اسون دیب کینیماتوغرافلرنی‌ده آچدرغان. خلق آنلرغه یوروب راحت راحت تماشا ایته‌لر. بلغار طوپلرندن بر ایکی محله‌نك بنالری ضررلانمش ایسه‌لرده حاضر آنلرده توزه‌تلمکده‌درلر.

هوالر طومانلی بولغانلقدن، کلیبولی طرفلرنده زور صوغشلر بولمی طورا. واق صوغشلرده تورك عسکری نق قارشی طوروب اوزلرینك اورنلرن مدافعه ایته‌لر، حتی آقرن بولسه‌ده همیشه آلغه طابا بارالر. تکفور طاغینه توشورلگان تورك عسکری ایله چتالجه‌نك صول قاناتندەغی عسکر برله‌شکانلر. اوڭ قاناتنده‌غیسینك‌ده برله‌شووی امیدلی. شوندن صڭره تورك عسکری عمومی هجوم باشلار. لوله‌بورغاز تیره‌سنده زور صوغش بولور، مسئله‌نی شول حل ایتار. اگر شونده تورکلر جیکسه‌لر ادرنه‌نی قوتقاررغه کیتارلر، ادرنه‌نك مارت آخرلارسز بیریلو احتمالی یوقدر. بناء علیه، اشلر امیدسز توگلدر.

مونه، حاضرنده مونده عمومیتله حکم سورگان فکر شوندن عبارتدر. اکثریت شوڭا اشانا و شولای بولاچاغینه امیدله‌نب طورا. ایکی اوچ کون آلوك، کلیبولی طرفنده زور صوغش بولوب تورکلرنك نق جیڭلووی و بیش آلتی مڭ مجروح و تلفات بیرولری حقنده آوزدن آوزغه خبرلر طارالدی. لکن، حاضرگه قدر بو خبرنك درست ایکانلگن بلدره‌چك بر علامت کورلگانی یوق. حکومت بو حقده سکوت ایته. غزته‌لر بو خبرنی تکذیب ایتدیلر. شول سببلی اشنك اصلن بلوب بولمی. فی الحقیقة، کیره‌ك کلیبولی طرفندن و کیره‌ك چتالجه یاغندن مجروحلر کیتریلوب استانبول خسته خانه‌لرینه یرله‌شدرله طورالر. اما بولار آلای کوب توگل. اچەر، بیشەر، نهایت یگرمیشەر اوتوزار کشی بولا.

«تان» غزته‌سی تورکیه‌نك «شارکوی»گه یگرمی پاراخود عسکر تەشوررگه تله‌دیگنی، لکن بلغارلر طرفندن هجوم ایتلوب، بیك کوب تلفات ایله کیری چیگلدکلری وپراخودلرینه تویه‌لوب کیری کیتدکلرینی یازا. بعض چیت غزته‌لر تورك عسکری آراسنده اختلاف، نزاع و حتی آوتریشلر بارلقنی یازالر. بونلر حقنده مونده هیچ معلومات یوق. چتالجه‌دن، کلیبولی‌دن آفیتسرلر، صالداتلر، یاره‌لیلر قایتالر، یا کیلری کیته‌لر، خلاصه: قاتناشو دائما بولوب طورا. اما، هیچ برسی‌ده آندی خبرلرنی بلمیلر. عسکرده روح کوتارنکی، آزق کوب، عسکر صوغشنی تلی، دیلر. اوزم‌ده، کلیبولی‌دن قایتقان و گلخانه خسته خانه‌سینه یاتقرلغان صالداتلرنی کوروب سویله‌شدم. آلارده شولای دیلر. اجنبی غزته مخابرلرن صوغش میدانینه یبارمیلر و عسکر آراسینه کرتمیلر. شول سببلی

آنلر طرفندن بیرلگان خبرلرنك حقیقتگه موافق بولووی شبهه‌لی، بلکه افکار عمومیه‌نی چوالتور ایچون بك اوغلی دائره‌لرنده‌گی گریك، فرانسوز، ارمنی منبعلرندن چغارلغان خبرلرگنه بولووی احتمالدر.

شونك ایله برابر، اگر عسکر صوغشده موفقیت قازانا آلماسه، آخرنده ادرنه‌نی بیروب صلح یاصارغه مجبوریت کورلسه حاضرگی حکومتنك و اتحاد ترقی جمعیتی‌نك حالی مشکل‌لك‌گه توشه‌چگی شبهه‌سز دیب أیتورلك‌در. چونکه بو وقت، اتحاد و ترقی دشمنلری بولغان کشیلر بتون کوچلریله آنی یغارغه طریشه‌چقلر و خلقنی آنلرغه قارشی قوتورتاچقلردر. خلقنك اوزنده اساسلی صورتده آڭ بولماغانلقدن. بو کون اتحاد و ترقی یاقلی بولغان کتیلر، ایرته‌گه آکا دشمن بولوب بتون ملاکتلرنی طاغن شوندن کوره باشلاولری‌ده برده عجب توگلدر.

صوغش حقده یوغاریده یازغانم فکرلر خلق فکرلریدر. اما، حکومتنك اوز فکری خلق فکرندن امیدسزه‌ك بولغانلغی آڭلاشیلا. حکومت، کیره‌ك صوغش برلن. کیره‌ك صلح طریقیله ادرنه‌نی قوتقارونی امید ایته آلمی توسلی کورینه. شونك ایچونده حکومت صلح مسئله‌سن قوزغاتونی و عسکر یاڭیدن نق جیکلماسدن الوگره‌ك کیلشوب قالونی فایده‌لی‌راق طابقانغه اوخشیدر. لکن، بونی خلقغه، آچق بلدررگه جسارت ایته آلمی. شوڭا کوره، لوندون سفیری توفیق پاشانك کیلشو مسئله‌سن قوزغاتوون و حقی پاشانك هم شونك ایچون لوندونغه یباریلووون. حکومت. غزته‌لر آرقیلی بیك مبهم عباره‌لر برلن قاچاماقلی صورتده‌گنه آڭلاتادر.

شونك ایله برابر، صوغش میدانلرینه استانبولدن عسکر یبارو، قورال، آزق کوندرو اولگی شیکللوك دوام ایته. آز آز بلغار اسیرلریده کیتربله طورا. مدافعهٔ ملیه جمعیتی نق اشلی، کوکللی و فدائی فرقه‌لری کوندن کون کوبایه و آرتا بارا. اعانه‌لرده بایتاق کوب جیولا طورا. استانبولنك اوزنده بیك طنچلق. بلغار و یونانلرنك مونده کرو احتماللرن هیچ ایسکه آلغان کشیده یوق. آنی اصلا احتمالده طوتمیلر. چونکه چتالجه‌دن و چناق قلعه بوغازندن دشمنلرنك أوته آلولرن ممکن کورمیلر.

استانبولده طوروچی گریکلر و بلغارلرنك تورکیه‌گه قارشی دشمنلق طاراتوب، فتنه قوزغاتب طوروچی‌لرندن یوزله‌ب کشینی مملکتدن طرد ایتدیلر. بایتاقلری قورقشوب اوزلری کیتدیلر.

یانوار ۲۹ نده ایرته ساعت ۱۰ لرده بیك قالطی بر طوب آتلوب استانبولنی یاڭغراتدی. هر کم «بو، نی بولدی ایکان؟» دیه حیرتده قالغانلر ایدی. صوڭندن آڭلاشلدی‌که، روسیه‌نڭ موندە استانبول قارشوسنده طوروچی «روستیسلاف» آدلی صوغش پراخودندن بر طوپ آتلوب، یدره‌سی، سلطان طورا طورغان «طولمه باغچه» سرایی‌نڭ قاپقه‌سی یانندەغی تیمر رەشەتکەنی قوپتاروب طاشلاغان. صڭره شوندەغی بر آغاچغه بەریلوب یرگه توشکان. تورك پالیتسه‌سی درحال بو مسئله‌نی تحقیق‌گه کریشوب روس پراخودینه کرگانلر. آنده: «اوپراژنینیه یاصالغانده یاڭلش آتلوب کیتدی، حاضر عفو اوتنورگه چغامز» دیگانلر. هم فی‌الواقع قره‌یسرنڭ قوماندانی سرای همایون‌غه باروب عفو اوتنگان و روسیه سفیری خارجیه نظارتنه ایضاح بیرگان و شونڭ ایله مسئله تمام بولغان. یدره‌نی‌ده تورکیه‌نڭ بحریه نظارتنه یبارگانلر.

بو واقعه رسمی جهتدن شولای تمام بولسه‌ده خلق‌غه بایتاق ناچار تأثیر قالدردی. بتون تیره یاق گوڗ ایتوب خلق طولوب و پراخودلر یوروب طورغان بر زمانده طوپ‌نڭ یاڭلش آتلووینه و خصوصا آنڭ سلطان سرایی ایشگی توبینه باروب توشووینه بیك عجب‌سنه‌لر. بزنڭ عسکر بلغارلرنی آزراق جیگه باشلاغاچده روس صوغش پراخودی اوزلرینڭ بارلقلرن و یدره‌لری‌ده طولی ایکانلکلرن ایسکه توشوروب قویارغه لزوم کورمه‌دیمی ایکان، دیلر.

روس قزل تەری جمعیتی‌نڭ موندەغی هیئتی بو کونلرده روسیه‌گه قایتوب کیتدی. هر نه قدر، سفیرمزنڭ زوجه‌سی ماریا نیقولایوْنا گیرس جنابلری تورك مجروحلرینه یاردم خصوصنده کوب اجتهاد ایتمش ایسه‌ده، آنڭ حمایه‌سنده بولغان بو هیئت ایله تورك هلال احمر جمعیتی آراسنده مطلوب درجه‌ده صمیمی مناسبت حاصل بولا آلمامشدر. چاماسی روسیه‌دن کیلگان دوقتورلر و خسته قاراوچیلر هیئتی تورکلرگه بیك یاقنلاشماینچه اوزلری مستقل‌رەك اش کوررگه تله‌گانلر. اوزلرینه صووغراق قارالغاچ موندەغی هلال احمر هیئتی‌ده آنلر ایله یقین مناسبت یاصی آلمامشدر. شونڭ ایله برابر، روس هیئتی کوب مجروحلرنی قارادی، مادام گیرس‌نڭ غیرت و همتی سایه‌سنده آنلرنڭ استراحتلری تأمین ایتلدی. ذاتا، مادام گیرس غایت یاخشی قلبلی، شفقتلی و انسانیت طرفداری اولمق ایله مشهوردر. جامعلرده‌گی مسلمان مهاجرلرینه ئلله نیچه مرتبه‌لر بالذات اوزی باروب، یاکه کشی یباروب اعانه‌لر، آشاو اچو نرسه‌لری، کیوم صالوملر طاراتدردی. سفارتخانه‌نڭ بر بولمه‌سنده موندەغی کبار روس خانملری هر کون

جبیلوب مجروحلرگه و مهاجرلرگه طاراتور ایچون کیوم صالوم، یتاق اسبابی تگوب طوردیلر. مادام گیرس قدرغه خسته خانه‌سنده خدمت ایتوچی روسیه‌لی گلثوم، مریم و رقیه خانملرنی اوز بالالری کبك یاقن کوروب یش یش حاللرن کیلوب بله طورا. بعضا اوزینه چاقرتا یاکه یوروتوب کیترگه آلدرتا. صوغش یا کیدن باشلانغاچ ماریا نیقولایوْنا. روسیه‌ده‌گی مسلمان غزته‌لرینه اوزی اسمندن خط یازوب، مجروحلر فائده‌سینه اعانه جیولرن اوتنورگه‌ده تله‌گان ایدی. لکن، اوزندن بولماغان بر سبب ایله بو اش بولماینچه قالدی. مادام گیرس تورکلرنی یاراتا و قزغانا: «جامعلرده آقچه طاراتقانده مهاجر بالالری بر قات آلوب کیته‌لر، کم آلغانن طانوماینچه بعضا قایسیلرینه ایکنچی قات صوزاسن، شول وقت بالا باشن سلکه، آقچه‌نی آلمی، مین بر مرتبه آلدم ایندی دیگاننی آڭلاتا، کچکنه‌دنوك بو قدر طوغری بولو نبندی زور بر فضیلتدر» دی.

قدرغه خسته خانه‌سنده هلال احمرده بوشلای خدمت ایتوچی روسیه‌دن کیلگان کناگینه یلیزاویته نیقولایوْنا آبالینسقایا تورك اینژینیرلرندن ناظم بك اسمنده برەوگه کیاوگه چقدی. مین ده کناگینه طرفندن وکالة نکاح مجلسنده حاضر بولوندم. اوزی طولا طرفندن اولوب، مذهبی پراوصلاونی‌در. مجروحلر قاراو خدمتنده هنوز دوام ایته‌جکدر. بیلگیه‌دن کیلوب کینه شول خسته خانه‌ده خدمت ایتوچی مادام هرمان نامنده‌گی بر خانم دخی بر تورك پاشاسینه کیاوگه چقدی. شولای ایتوب صوغش اوز یولنده، حیات اوز یولنده باروب طورادر...

۲ فیورال.

٤٩

تورکیه ایله سودا اشلری. «نوویه وریمه» محبری و بر تاتار. تورك اوچاغنده مصاحبه‌لر. دارالفنون زالنده قونفرانسلر.

یالطه مسلمانلرندن رستم افندی پارپه‌توف تورکیه‌نك اینتیندانتستواسینه ۲۵۰ ملك پود صالام، ۱۵۰ ملك پود پچان، ۳۵ ملك پود بغدای اونی قویارغه کیلشوب کانتراکت یاصاب، زاداتقه‌سن آلوب کیتدی. صالام‌نك پوطی ۵۲ تیندن، پچاننك پوطی ۷٦ تین‌دن‌در. اون‌نقن بلمه‌دم. براؤوز آدیسه‌دن مونده پوطینه

١٦تین ایکان. لکن، بو نرسه‌لر صوغش اسبابی صانالدیغندن صوغش وقتنده یبارلگانده طوتلوب آلنو احتماللری بار. شول سببلی بونلر صلح‌غه قول قویغاچ یباریلورگه بولغان. پارپه‌توف بو اشلرنی روسیه سفارتی‌نڭ مصلحتی ایله اشله‌دی. روسیه سفارتی روسیه‌لی مسلمانلرنڭ تورکیه ایله تجارت اشلری یورتولرینه بیك یاخشی کوز برله‌ن قاری، مصلحتلر بیروب یول کورسه‌ته، قولندن کیلگانچه هر تورلی یاردمگه حاضر طورا.

بونلرنی یازودن مقصدم، روسیه مسلمانلرینڭ تورکیه ایله آلش بیریشگه باشلاولرن و روسیه سفارتی‌نڭ هر تورلی یاردمگه حاضر ایکانلگن. بناءً علیه اش کورو اوڭای بولاچاغن خاطرگه توشوروډر. سودا ایتیم دیگان کشیلرگه مونده زور سودالر بولورغه ممکن. مثلا: خزینه‌گه طاغنوق ٦٠ مڭ پود اون کیره‌ك، دیلر. بو اونلر بزنڭ روسیه‌دن کیله‌در. عسکر آتینه اون مڭله‌ب ایه‌ر کیره‌ك، ایه‌رنڭ بهاسی یوزه‌ر صوم تیره‌سنده تعیین ایتله، دی. حاضرگنه عسکرگه اون مڭله‌ب پیرچاتکه آلدیلر. بوندی نرسه‌لر بارسیده بزنڭ روسیه‌دن کیتوریلورگه و مسلمانلر واسطه‌سیله اشله‌نورگه بیك ممکندر. لکن، تأسف که بزنڭ مسلمانلر چیت‌لر برله‌ن سوداغه کروشه آلمی طورالر.

«نوۋیه ۋریمه» ایله تاتار، روسیه‌ده‌گنه توگل، استانبولده‌ده به‌ریشه‌لر ایکان: روسیه‌دن کیلگان یاش و ضیالی بر تاتار سوداگری بك اوغلنده طوقاتلیان ریستورانینده ایبده‌شلری برله‌ن اوطورغانده «نوۋیه ۋریمه» نڭ مونده‌غی دائمی مخبری ماشقوف کیلوب بونلر ایله طانشقان ویانلرینه اوطورغان. سوز صوغش اوستینه آچیلوب، تورکلر وبلغارلر حقنده سویله‌نه باشلاغاچ ماشقوف: مین تورکلرنی یاراتام، آلار بیك یاخشی خلق، روسلرده تورکلرنی یاراتالر، بلغارلر اوصاللر فلان دیه سویله‌گان. تاتار: آلای بولغاچ بولارنی نیچون غزته‌ڭزگه یازمیسز؟ غزته‌ڭزده سز گل تورکلرنی یامانلاب‌غنه یازاسز بیت، دیگان. بوڭا قارشی ماشقوف: مین یازامده غزته‌گه باصمیلر دیه جواب بیرگان.

تاتار: اگر روسلر تورکلر حقنده بی طرف قاراسه‌لر نیچون آلارنڭ خسته و مجروحلرینه اعانه جیمادیلر، اول‌غنه توگل، حتی بزدنده جیدرتمادیلر، یاراتو شولایه‌ی بولا؟ دیگان. بوڭا قارشو ماشقوف: سز روسیه مسلمانلرینڭ یاشلری پانیسلامیزم‌غه خدمت ایته‌سز، برله‌شورگه آگیتاتسیه یاصیسز، سزگه نیچوك مساعده ایتسونلر، دیگان. تاتارده بوڭا قارشی البته مناسب جوابلر بیرگان و «نوۋیه ۋریمه» نڭ خیال فابریقه‌سنده یاصالغان «پانیسلامیزم» نڭ روسلر ایله

تاتارلر آراسن بوزوشدروذن باشقه بر نرسه‌گه خدمت ایتمایه‌چگن، «نوۋیه ۋریمه» ایچون‌ده بونك شرفلی بر خدمت اولمایه‌جغن سویله‌گان. سوز اوزایغان، بحث قزشقان. نهایت. ماشقوف تاتارغه: «ناپلیۋات میکا سینك فکرك، مین سینك ۲۰ تین‌لك قهوه‌که قزقمیم. مین یلینه ۱۸ ملك صوم ژالونیه آلوب طورام، مین قونسول بولوب طورغان کشی...» دیگان. بونك اوزرینه تاتار اورننن سیکروب طوروب یودروغن تگی‌نك چیکه‌سینه توشورگانده ایبداشلری قولن طوتوب قالغانلر. صکره بو «وطنداشلر» بر برسندن آیریلوب کیتکانلر. ماشقوف مونده فضیلتسزلك ایله معروف وفضیلتلی کشیلر طرفندن سویولمی طورغان بر آدم ایکان. آنك برله‌ن اوچراشقانده شوندی حاللرگه طوغری کیلنه، دیلر وشونك ایچون‌ده اوچراشماونی مطلوب طوتالر.

تورك اوجاغنده هر جمعه کون، جمعه‌دن صوڭ ادبی، علمی، فنی مصاحبه لر بولا. طالبلارغه کررگه هر کم‌گه رخصتدر. مونده تورك عالملری وفاضللری بعض مسئله‌لر حقنده ادبی روشده بحث‌له‌شه‌لر. اوتکان آطنه‌لرنك برسنده تورکلرنك اوزلرینه مخصوص صنایع نفیسه‌لری، طرز معماریلری بارلقدن وبونك عرب و عجم طرز معماریسینه باشقه ایدگندن بحث ایتلگان، کوب مثاللر کورسه‌تلوب اثبات ایتلگان ایدی.

صوڭغی ایکی جمعه‌ده اسلامیت ایله مدنیت آراسنده‌غی مناسبتدن، دنیاده‌غی بتون مسلمان ملتلرنك آرتقه قالو و انقراض‌غه توشولرینك سببلرندن بحث ایتلدی. حمدالله صبحی بك اسمنده یاش و مقتدر بر ادیب بونك سببن اسلام ملتلرنك حاضرگی اصول تربیه‌لرنده، عائله حیاتی‌نك یوقلغنده، خاتونلرنك اسارتنده کوره. بو تربیه آلماشدرلماینچه طوروب مسلمانلرنك ترقی ایتولری ممکن توگل، دی. دارالفنون مدیری سامی بك: مسلمانلرنك تدنی وانقراضلرن، دینلرن یاخشی طانی آلماولرندن و آنك سببنده دین‌نك عربچه بولوب، ملالر قولینه حصر ایتلوب قالوندن کوره. شونك ایچون‌ده عربچه بتون علوم دینیه کتابلرن تورکچه‌گه ترجمه ایتدروب خلقنك اوز قولینه طوتدررغه، خلق‌غه اوزینك حقوقن آڭلانورغه کیره‌ك. شوندن صوڭ فکر اویانو حاصل بولور، دی. ضیا بك اسمنده بر سوسیولوغ مسلمانلرنك بو حاللرگه توشولرن احوال اجتماعیه لرینك ناچارلغندن کوره، احوال اجتماعیه‌لری توزوك بولغان ملتلرنك دینلری نیندی بولسه‌ده ترقی‌گه مانع بولا آلمی؛ دی.

مصاحبه لرده دین حقنده یاخشوق سربست سویله‌شب محاکمه یوروته لر.

قزمیلر، آچولانشمیلر. ادب و تربیه دائره‌سنده بحثنی علمی روشده بوروته‌لر. شول سببلی بو بحثلر شایان دقتدر.

شونی‌ده آیتوب اوتیم: بو بحثلر وقتنده اصلاحات دینیه حقده بزنك روسیه مسلمانلرینك خدمتلری کوبره‌ك ایکانلگی، بو بابده آنلردن کوب نرسه‌لر امید ایتلگان لگی هر وقت ایسکه توشوروله. خصوصا، محترم عالممز موسی افندی بیگییف نك اصلاحات دینیه‌گه عائد کتابلرن بونده یاراتوب مطالعه ایتوچیلر، آنك فکرلرینك تیره‌نلگینه توشنوچیلر، بناءً علیه روسیه مسلمانلری آراسنده شوندی یوغاری فکرلی بر اسلام عالمی یتشووینه غبطه ایتوچیلر آز توگللر. موسی افندینك صوڭغی، «خلق نظرینه بر قاچ مسئله» آدلی کتابن یاراتوب، دفت ایله اوقیلر. تلی‌ده مونده آڭلاشورلق بولوون یاراتالر. قرآن ترجمه‌سینك‌ده تیزره‌ك چغوون کوتوچیلر بایتاق بار. معمافیه بیك حر فکرلی کشیلر آراسنده‌ده قرآننی ترجمه‌گه مخالفلر کوبدر. هر نرسه‌نی عربچه‌دن تورکچه‌گه ترجمه ایتارگه کیره‌ك دیوچی سامی بك‌ده قرآن‌غه کیلگانده: آنسی کیره‌کماس ایندی، ترجمه ایتلماسون، اول عربچه قالسون، دی. البته بو، جسارتلری یتمه‌گانلگ‌ندر. جسور بر ذات ترجمه ایتوب چغارغاچ بارسیده شوڭا قوشولاچقلری شبهه‌سزدر.

کیچه دارالفنون زالنده استانبولنك یدی اعدادی مکتبلری شاکردلرینه قونفرانس بیریلوب، حاضرگی احوال و آندن قوتولو چاره‌لری، بو خصوصده شاکردلرنك وظیفه‌لری نیلردن عبارت بولورغه تیوشلگی سویله‌ندی. زالده بیش آلتی مڭ شاکرد بار ایدی.

یوسف افندی آقچورا اوغلی شاکردلرنی: روم ایلینك موندن اوچ دورت آی اول‌گی خریطه‌سی ایله حاضرگیسن چاغشدروب قارارغه دعوت ایتدی و: «اگر قلبلرمزده حمیت، غلیان، هیجان بولسه بونی کورگانده باشلرمزنی طاشقه به‌روب اوله‌رگه تیوش ایدی. لکن، کافی درجه‌ده اثرلنمی‌مز، سزده‌ده، بزده‌ده روح یوق، مونك عیبی سزنك مکتب مدیرلریگزده، معلملریگزده و بزده‌در، بز سزنی تربیه ایته آلمادق، بز سزگه روح بیره آلمادق، مونه بزنی اورشوڭز، بزگه آچولانگز، عیب بزده‌در، لکن سزده شولای بزنك کبك اوزگزدن صوڭغی شاکردلر حضورینه چغوب عیبگز ایچون عفو تلرگه حاضرله‌نوب یتشمه‌ڭز، بوکمالات توگلدر» دیدی ووطن فوتقارو حقنده گیرمانیاده. ایتالیاده مکتب شاکردلرینك نی قدر زور خدمت و فداکارلقلر کورسه‌تکانلگلرن مثاللر ایله سویله‌دی.

حمد الله صبحی بك ، تورکیده اصلاحات یاصاو و یاوروپا اصول ادارەسن قبول ایتو حقنده ایکی یوز یلدن بیرلی طرشلدیغی حالده بونی اشلرگه هنوز موفقیت حاصل بولماغانلغن و حاضر شول یوزدن بتون روم ایلی کیتکانلگن ، حتی بتون وطن تهلکەده بولغانلغن بیان ایتدی ، بونك سببیده اسلاملردەغی تربیەنك واصول تعلیمنك ناچارلغی ایکانلگن ، یاخشی تربیەنك نیندی بولغانلغن سویلەدی .

مشهور تورك شاعری امین بك اوزینك بیك گوزەل شعرلرن اوقودی .

کینه آتاقلی تورك شاعر و ادیبی جلال ساهر بك گوزەل بر نطق سویلەدی .

بوگون شول زالده کینه خانملر جیولشی بار . مونده : خالده ، فاطمهٔ علیه ، نکار ، مبروکه ، حوریه ، احسان رائد ، نزیهه مخلصه ، نقیه ، فهیمه نزهت خانملر شعرلر ، نطقلر سویلەیەچکلر . نزیهه خانم اقتصادی بر نطق ایراد ایتەچکلر .

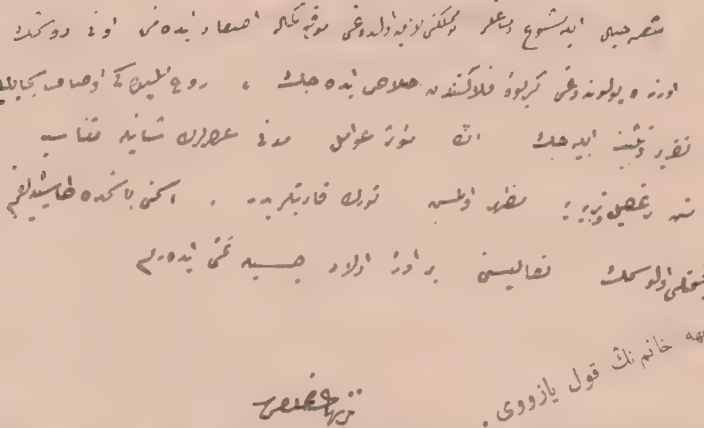

نزیهه خانمنك قول یازووی .

بو کونگی خانملر جیولشی ناظمه سلطان حضرتلرینك تحت ریاستندەدر .

بو صوغش وقتنده جیکلوده عیبلی بولغان کشیلردن باشقه ، همه سیاسی عیبلیلر ایچون عفو عمومی قانونی چغوب سلطاننك ارادەسیله تصدیق اولوندی . لکن . شونسی عجب : مملکت ایچون غایت زور و مهم بر واقعه صانالورغه تیوشلی بولغان بو اش هیچ کم طرفندن ذره قدر التفاتقه آلنمادی . « ترجمان حقیقت » دن باشقه هیچ بر غزتە ، مونك حقنده آتسینقه فلان ده یازمادیلر . مونده سیاسی عیبلی کشیلر آزمیدر . یوقسه آنلرنك عفو ایتلوب ایتلماولرینك اهمیتی یوقمیدر ، آڭلی آلمادم .

شیخ سنوسی وکیللری بیك زورلاب سلطان طرفندن قبول ایتلدیلر .

اوزلرینه زور حرمت و اکرام کورسه‌تیله‌در. مونده بایتاق اعانه و هدیه‌لر کیترگانلر، دیلر. تورکیه مکتبلرنده اوقتور ایچون طرابلسلی مشابخ اولادندن ۲٦۰ بالا آلوب کیلگانلر. آلار ئلی حاضرگه شام‌ده قالغانلر. آلارنی آنده شهر خارجنه چغوب، هیئتلر موزیقه‌لر ایله قارشی آلغانلر، نطقلر سویله‌نگان.

۳ فیورال.

۵۰

استانبولده خلق فکری. حکومت‌نڭ صوغش حاضرلگی. صلح مسئله‌سی. استانبول یانغینلری. اجنبی ماتروسلری. سنوسی وکیللری.

ظن ایته‌م‌که، صوغش حقنده‌غی خبرلر چیت مملکتلرده مونده‌غیدن کوب آرتق معلومدر. مونده درست دیب اشانورلق کوب نرسه بلوب بولمی. مونه بر آطنه اون کوندن بیرلی ایندی خلق تمام بر قاراڭغولق اچنده. صوغش بارمی، یوقمی؛ بولسه کم جیڭه. کم جیڭله، اشلر نی حالده‌در، فلوط نیشلی؟ عسکر چغارا آلدیمی، یوقمی؟ بونلرنڭ درست جوابلرن بلو مونده ممکن توگل دیب ایتورلك چیتن‌در. حکومت هر کون، یاکه کون آرالاش رسمی تبلیغات نشر ایتوب، گویا صوغش احوالن بلده طورا. لکن: «ادرنه‌نی دشمن طوپقه طوتا، بزنکیلر کمال موفقیتله قارشی طورالر، چتالجه‌ده دشمن چیگه. بزنکیلر آقرون غنه آلغا بارالر، کلیبولی‌ده اوزگارش یوق، عسکرمزنڭ احوال معنویه‌سی فوق العاده یاخشیدر» دیه هر کون بر توسلی بولوب چققان بو «رسمی تبلیغات» خلق قاشنده اوزینڭ اعتبارن یوغالتدی وافکار عمومیه‌نی عصبی‌لاشدره باشلادی.

خلق صوغش باشلاغاچ برآطنه اون کون اچنده زور صوغشلر بولاچاغینی، تورك عسکرینڭ بهمه حال جیڭه‌چگینی و ادرنه‌نڭ قوتقاریلاچغینی تلی و کوته ایدی. حالبوکه، حاضرگه بو امیدنڭ فعلیت‌گه چغووینه دلالت ایتارلك نرسه‌لر کورنمی. بالعکس، مأیوسیت‌نی آرتدررلق علامتلر کورلگالی باشلادی. کلیبولی طرفندن. مجروح یاکه خسته بولوب قایتقان صالداتلر وآفیتسرلرنڭ سوزلرینه بناء، آنده‌غی اشلرنڭ تورکلر ایچون بیك کوکللی بولماغانلغی، تورك فلوطی‌نڭ

کوب فائده کیتره آلماغانلغی، بتون کلیبولی یارم آطه‌سنده‌غی آوللر، اوطارلر، قصبه‌لر بارسیده ایکی یاقنلقده عسکری طرفندن بر خرابه حالنه کیترلدیگی، «آکسامیل» تپه‌سی بلغارلر قولنده بولوب. اصل «بولایر» استحکاملرندن آنلرنك باری یدی سیگز کیلومیتر قدر یراقلقده‌عنه بولغانلقلری آکلاشیلا و بر طاقم سببلرگه بناء، آنده تجاوزی حرکتنك تورکلر طرفندن توگل، بلغارلر طرفندن یاصالاچغن کوتارگه طوغری کیله. بو حالده کلیبولی طرفندن و مرمره ساحلندن عسکر یباروب ادرنه‌نی قوتقارونی کوتارگه امکان قالمیدر.

جتالجه‌ده بلغار عسکرینك کیری چیگلووی وآنلر یرینه تورك عسکری کره بارووی فی الحقیقه طوغری ایسه‌ده، بو حال بر صوغش و جیکو نتیجه‌سنده اولمادیغندن، خلقنك کوکلن کوتاررگه خدمت ایته آلمیدر. ادرنه کریپوستی‌نك بلغارلرغه فارشی طورووی ایسه بیك اوزاق‌غه صوزولا آلمایه‌چغن، بر نیچه آطنه‌لردن صوڭ تسلیم ایتلورگه مجبور بولاجغن هر کمده آکلیدر. مونه شوشی سببلر ایچون، حاضرگی کونده مونده خلقنك کوکلی توشه. مأیوسیتی آرتا. بو یاکی حکومتگه آچووی کیله باشلادی. مادامکه، ادرنه‌نی وآطه‌لرنی قوتقاررغه قوللرندن کیلوگه و بورچقه آقچه طابوغه امین توگللر. اول حالده کامل پاشا حکومتن توشوروب. بولغان اشلرنی بوزوب ماتاشوده نی فائده بار؟ بلکه یاکیدن صوغش باشلاو سببلی میلیونلرچه آقچه ضرری ایتلدی، مکلرده یاکی مجروحلر و تلفلر آرتدی، دیلر. باشده‌راق بو یاکی حکومت‌نك ادرنه‌نی و آطه‌لرنی قوتقاره آلمایه‌چغنه یوغاریراق دائره کشیلری‌گنه اشانالر. توبان و اورتا دائره خلقی امید برله‌ن طولی ایدی. صوڭ کونلرده ایسه بونلرنکده امیدلری بتارگه باشلادی. خصوصا، حکومت‌نك صلح مذاکره‌سی باشلارغه طریشووی خلق‌غه ناچار تأثیر ایتدی و صوغشنی دوام ایتدرو حقنده‌غی اخلاصلرن قایتاردی: «بزده کشی یوق، مملکتنی اداره ایته بلمیلر، تله‌سه قایسی پارتیه‌دن بولسه بولسون، بزنك حکومت یاوروپانك بارمق اشارتی برله‌ن یوریدر. بز قلچ قوتی بله‌ن اشلی آلسه‌ق بیله، سیاسیلرمز آنی قلم واسطه‌سیله بوزارغه و ثمره‌سز قالدررغه حاضردر» دیلر.

حکومت اربابی ایسه، اگر بزده حمیتلی و آکلی بر ملت بولسه هر نرسه‌نی اشله‌ب بولور و هر خصوصده آکا طایانلور، آقچه‌ده طابلور، فارشی‌ده طوریلور، لکن بو قدر جاهل، فقیر وزبون بر ملت ایله نیشله‌رگه کیره‌ك. ایلك یاخشیسی - تیزره‌ك اورتالقنی طنچلاندرودر. دیلر. شونك ایله برابر؛ حکومت اوزینك

وظیفه‌سن بحق ایفا ایته: صوغش حاضرلگن بیك نق کوره، استانبول همیشه عسکر لاگیری حالنده. اوراملر، میدانلر، پراخود پریستنلری، تیمر یول ستانسه‌لری، یباریله طورغان عسکر ایله طولی. کوکُللی و فدائی فرقه‌لری، چته‌لر تشکیل ایتلوب هر کون یباریله طورالر. اوستلرینه پولیموتلر و باشقه قوراللر بوکله‌گان ایشاکلر، آتلر استانبول اورامارندن اوزون اوزون قافله بولوب اُوتوب طورالر. قایده یباریله‌لر، نیشلیلر، مونی البته اوزینك مخصوص امأمورلرندن باشقه‌لر بلمیلر. بلگانده‌ده یازارغه یارامی.

هندستان، مصر هلال احمر جمعیتلری واستانبولنك اوزنکی‌ده فوق العاده اشلیلر. هندلیلر کلیبولی‌گه باروب بوز کشیلك بر خسته خانه آچدیلر. بو کونلرده طاغن ایکی یوز کشیلك آچالر. مصرنقیلر چتالجه، خادم کوی طرفلرینه ایکی اوچ خسته خانه آچدیلر. تورکیه‌نك اوزنکی استانبولده طاغن کوب خسته خانه‌لر آچارغه حاضرله‌نه. نی قدر زور بنالر بار ایسه بارسن‌ده خسته خانه‌گه بیلگولیلر. زورراق مکتبلرده درسلرنی ده طوقتاتدیلر. بنالرن خسته خانه یاصایه‌چقلر. اوراملرده خسته خانه قاراواتلری تیه‌گان یوك قافله‌لری، عسکرگه اوزاتیلا طورغان ایکمك، آزق آربالری ساعتلرچه اُوته. مجروحلر طاشی طورغان حکومت و بلدیه آفطوموبیللری بتون استانبول ترزه‌لرن سلکتوب طاش اورامارده کیچه کوندز چابوشالر. مدافعهٔ ملیه هیئتی یاوروپا افکار عمومیه‌سینه آزمی کوبمی تأثیر ایته‌ر ایچون یاوروپا پایتخت‌لرنده یوررگه اوچ کشیلك بر هیئت یباردی. هیئت اعضالرندن برسی تورکیه‌نك مقتدر ادیبلرندن معلم حمدالله صبحی بك‌در. بو صوغش‌ده تورکلرنك جیگلولرینك سببلرن خلق‌غه آنگلاتو وآنلرنی غفلت‌دن اویانورغه اونده‌و ایچون آناطولی‌نك تورلی ولایتلرینه علمالر یباریله.

حکومت اوزی صلح مسئله‌سن یاکیدن قوزغاتسه‌ده، مونك خلق‌غه ناچار تأثیر ایتوون بیك نق حسابقه آلا وبو طوغروده بیك احتیاطلی قیلونا. «افهام» غزته‌سی تیزره‌ك صلح ایتو کیره‌کلگنی، عسکر و فلوطنك حاضرگی حالینه اشانوب طورو وطن ایچون فائده‌لی بولمایه‌چغینی، بلکه تهلکه‌لی ایدیگنی یازغان ایدی. شول مقاله‌سی ایچون حکومت اول غزته‌نی یاپدی، ایه‌سنه بوز لیرا (۸۵۰ صوم) اشتراف صالدی. افهام یرینه «وظیفه» غزته‌سی چغا باشلادی. افهام‌نك صاحبی سابق دیپوتات احمد فرید بك اولوب، اتحادچیلرغه خلاف کشیدر. شول سببلی اتحادچی حکومتی‌نك، اوز مخالفلری بولغان بر غزته‌گه

بردنبرگه بو قدر قاطی جزا بیرولری افکار عمومیه‌گه ناچار تأثیر ایتدی، بایتاق کشینك کوکلن اتحادچیلردن چویردی. احمد فرید بك مقتدر، ناموسلی و بیك گوزه‌ل تعلیم و تربیه کورگان بر ذاتدر.

بو آراده استانبولده زور زور یانغین‌لر بولدی. اولك غلطه‌ده بر نیچه یوز یورت و کیبتلر یاندی. صکره استانبولده بر انگلیزنك یوز زاودی یانوب میلیون‌غه یاقن زیان بولغان. صوك کونلرده سلطان احمد ایله آیاصوفیه آراسنك بر نیچه یوز یورت، کیبتلر و سائر بنالر یاندی. بونلر بارسیده مسلمانلرنقی ایدی. یورتلری بارسید، دیه‌رلك استراخاوات ایتلگان. لکن عادتده‌گیچه استراخاوانیه شرکتلرینه توگل: بلکه جناب حقنك اوزینه ایتلگان و استراخاوای شرکتلرینك قالای لوحه‌لری اورنینه‌ده بو یورتلرنك بارسنده «یا حافظ». «یا مالك الملك»، «لا حول ولا قوة الا بالله» دیب یازلغان آغاج لوحه‌لر بار ایدی.

بناءً علیه، یورتلرنك بدل‌لربنی ده طوغریدن طوغری جناب حقنك اوزندن دعا ایتوب صورارغه قالادر. بو صوڭغی یانغین بیك زور بولوب قزللغی بتون استانبول اوستمه توشدی. بنالر بارسید، آغاج، ایسکی و کیبکان چرالردن عبارت بولغانغه کوره فوق‌العاده تیز یاندی. پاژارنیلر مانع بولا آلمادیلر. ذاتا پاژارنیلر مونده بیك ضعیف‌در. مونده ایکی اوچ یلدن بیرلی طوروچی روسیه‌لی بر تاتار شول یانغین‌لرنی و پاژارنیلرنك ناچارلغن کوره کوره یوره‌کینه تأثیر ایتکاچ، روسیه‌ده‌گی یانغین سوندرو اسبابی‌نك قاتالوغلرن، اوزون باصقچلرنك رسملرن و نمونه‌لرن کیتروب، مونه شولارنی آلدریگز، زره یوقغه بتره‌سز استانبولنی یاندروب، دیه شهر اداره‌سینه، داخلیه مینیسترینه وصدر اعظم‌غه مراجعت ایتکان، برگنه قات توگل، ثلله نیچه مرتبه باروب: یه آلدراسزمی ایندی، خراب ایته‌سز بیت استانبولنی، طاغن یانغین چقسه اوزون باصقچگزده یوق بیت دیب یوده‌تکان.

نهایت کوب یوده‌تکان ایچون اوزینه آچولانغانلر. اما تـگیلرنی هنوز آلدرماغانلر.

مونده یانغین بیك عادی بر اشدر. هر کون و هر ساعت بولوب طورا. قایسی کچردك، قایسی زورراق ـ تیك فرقلری شونده‌غنه. شونك ایچون یانغین‌غه مونده کوب ایسلری کیتمی. شول قدریسی گنه بارکه: اتحادچیلر اش باشینه کیلدیسه یانغین‌لر کوبایه باشلی، زلزله بولا، دیلر. بو صوڭغی یانغین‌لر قضادن بولغانمی، قصدی‌می، بلنمه‌دیلر. قصدیدر دیب شیکلەنوچیلر کوب.

لکن بلنسەدە اتحادچیلر افکار عمومیه تشویش گه توشمەسن ایچون، بلدرتما-یەچکلر، قضادن دیب گنە کورسەتەچکلر، دیلر.

استانبولدە نظام و انتظام بوزولا قالسە «صاقلارغە» دیب کیترلگان اجنبی صوغش پراخودلرینڭ ماتروسلری غلطە و بك اوغلی اورامرینە چغوب قای چاقلا اچەلر، ایسرەلر و اسقاندالللر یاصیلر. گیرمانیا ماتروس‌لری بر قاباقدە و بر فاحشە خانەدە صوغشوب طاوش چغارغانلر. روس ماتروسلری غلطە اورامندن آوتوب باروچی ایکی تورك خاتونینە افلیسونلر بیرماکچی و سویلەشماکچی بولوب بیتلرندەگی چارشاولرن یرتقانلر. خاتونلر قورقشوب قاچا باشلاغاچ آرتلرندن کیتکانلر. قفقاسیەلی بر مسلمان بو حالنی کوروب روسچە، ماتروسلرغە بولای اشلەمەسکە أیتکان ایکان. آنی طوتوب اورامدە قینی باشلاغانلر. تگی قاچوب بر کیبتگە باروب کرگان. ماتروسلر، آرتندن آندە کروب قیناغانلر. کیبتنڭ ترزەلری واتلغان وبر کشی یارالانغان.

تورك پالیتسەسی بو حاللرنی بارسن‌دە کوروب طورغان. لکن، اجنبیلر ایلە بیك صاق معاملە ایتارگە و «مسئلە» چغارلق اشلرگە کرشماسکە تیوشلگی آڭا حکومت طرفندن تنبیە ایتلمش اولدیغندن اول بو اشکە قاتناشماغان، مسئلە چغار دیب قورقغان. نهایت، روس ماتروسلرینڭ اوز آفیتسرلری کیلوب تگیلرنی جیوب آلوب کیتکان.

مونە اشلر شول حالدە بولغاچ تورکیە، استقلالنڭ کوبمو درجەدە بارلغن آڭلاو مشکل بولمی طورغانلر ایندی. حکومت اجنبی سفیرلرینە مراجعت ایتوب موندن صوڭ ماتروسلرینڭ آندی حاللردە بولونماولرن اوتنگان. بیروتدەگی اجنبی صوغش پراخودلرینڭ ماتروسلری ایلەدە شوندی حاللر بولا طورا دیب یازالر.

سنوسی وکیللرینڭ سلطانغە رسما تقدیم ایتلولرینە ایتالیا سفیری پروتیست ایتکان. حاضر آلار بزنڭ تبعەمز بولغانلقدن اگر تقدیم ایتلسەلر بزنڭ آرقیلی و بزنڭ ترجمان‌مز واسطەسیلە تقدیم اولونسونلر، دیگان. شونڭ ایچون‌دە وکیللر سلطان حضورینە غیر رسمی صورتدەگنە قبول اولوندیلر.

حاضرگی کوندە استانبولنڭ تورلی جامعلرندەگی و باراقالردەغی روم ایلی مهاجرلرینڭ مقداری ٦٠ مڭ، سلانیك‌دەگیلرینڭ مقداری ٣٥-٤٠ مڭ، دیلر. استانبولدە حاضرگیلری ایلە برابر بارلغی اوتوز مڭ مجروح و خستەگە اورن حاضرلانمقدەدر.

بو آراده استانبولده هوالر بوزوق بولدی. هر کون قار، یا ڠور یاوب، شمال جیلی ایسوب طوردی. بر ایکی کوندن بیرلی آیاز اولوب، بر ایکی غرادوس جلی‌لق بار. صوغش، هوالر ناچارغه کوره باشلانمی دیلر ایدی. احتمالکه، ایندی هوالر توزه‌لب کیتسه آنده‌ده حرکت باشلانور.

مونده سویله‌ندگینه کوره، بالقان عسکری آراسنده، اسلاولرغه یاردم ایچون روسیه‌دن کیلگان طوقسان ملك روس صالداتی وآفیتسرلاری باردر. کلیبولی صوغشنده‌ده آنلردن کوبسی صوغشقه قاتناشقان، دیلر. درستلگن. البته بلوب بولمی هم درست بولورغه اوخشامیدر.

۷ فیورال -

۵۱

حقی پاشا ایله کوریشو

یا کی حکومت طرفندن بر نیچه کونلر آلوك یاوروپاغه یبارلگان حقی پاشا ایله مین انقلابدن اوّل کوریشوب مصاحبت ایتکان ایدم، لکن آندن ایشتلگان فکرلر و سوزلر مینم نظرمده آرتق یا ڭی نرسه‌لر بولماغانلقدن بو مصاحبه‌نی یازارغه آشقمی طوردم. ایندی انقلابدن صوڭ حقی پاشا اسمی مونده مخصوص بر اهمیت کسب اینکاچ و اول زور بر مأموریت ایله یاوروپاغه یبارلگاچ نوط دفترمنی کوزدن کیچروب آنلك ایله بولغان کوریشوومنی یازوب اوتارگه موافق کوردم.

اولا. حقی پاشانك کم بولغانلغی حقده بر ایکی سوز یازوب اوتیم: بو کشی سلطان حمید زماننده رشدیه، اعدادی مکتبلرن تمام ایتکاننك صوڭنده مکتب ملکیه ده اوقوغان. صڭره یاوروپاغه باروب حقوق درسلری تحصیل ایتکان. آندن قایتقاچ ییلدیز سراینده ترجمه هیئتنه مأمور تعیین ایتلگان. بر آزدن صڭره باب عالی‌نك حقوق مشاوری (یوریست قونسولتی) بولغان. مکتب ملکیه‌ده حقوق درسلری اوقوتقان. نهایت، تورکیه‌ده حریت بولغاندن صوڭ «اتحاد ترقی» حکومتی طرفندن حقی پاشا معارف مینیستری، صڭره داخلیه مینیستری بولغان. صڭره روماغه سفیر تعیین ایتلگان و آندن قایتاریلوب

حلمی پاشا اورنینه صدر اعظم ایتلگان. صدر اعظم بولوب یل یارم قدر طورغان. ایتالیانك طرابلسنی آلورغه تمام حاضرله‌نولری حقی پاشانك آنده سفیرلگی وقتنده و طرابلس صوغشن بالفعل باشلاوی‌ده آنك صدر اعظم‌لغی زماننده‌در.

تورکیه‌ده یاڭی تعیین ایتلگان صدر اعظم‌لر کوبسنچه قصقه بر عباره ایله اوزلرینك مقصد و مسلکلرن آڭلاتالر. مثلا: حاضرگی محمود شوکت پاشا بو یاڭی کابینیت‌نك مسلکی «ناموس ملی‌نی قوتقارو» دن عبارت بولاچغن آڭلاتدی. حقی پاشا ایسه صدر اعظم بولغاچ اوزینك «عدل و احسان» مسلکنك بولوناچغن اعلان ایتکان و شونك ایچون آنك کابینیتنی «عدل و احسان» کابینیتی دیب آتیلر ایدی. تورکیه - ایتالیا صوغشی باشلانغاندن صوڭ حقی پاشا صدر اعظم‌لقدن توشدی. رسمی بر مأموریتسز طورا ایدی. حتی، ائتلافچیلر اش باشینه کیلگاچ طرابلس‌نك ایتالیاغه کیتووی حقنده آنی عیبله‌ب حکم‌گه‌ده بیررگه تله‌دیلر. لکن، نیچك‌ده بولسه بیرلمه‌دی. طرابلس‌نك ایتالیاغه کیتووی حقنده حاضرنده‌ده مونده آنی عیبله‌وچیلر کوبدر. روماده سفیر بولوب طورغان وقتنده ایتالیانك طرابلسنی آلورغه حاضرله‌نگانن یا بلمه‌گان، یاکه بلوبده کوز یومغان، دیلر. صوغش باشلانور آلدنده‌غنه طرابلس‌ده‌غی منتظم تورك عسکرینك آندن آلنوب باشقه یرگه یباریلوون، آنده‌غی قورال و طوپلردن‌ده بر قسمی‌نك آلنوون، حتی عربلر قولنده‌غی قوراللرنك‌ده جیولوب آلنوون روایت ایته‌لر. حقی پاشا: «طرابلس بزنك چرك بر اعضامزدر، آنی کیسوب طاشلامی بولاچق توگل، نیگنه اشله‌سه‌کده بز آنی قولمزده صاقلی آلامز، شول سببلی آنده‌غی قورال و عسکرمزنی چغاروب قالو فائده‌لیراق بولور» اعتقادنده ایدی، دیلر.

ایتالیانك طرابلس‌غه هجومی اوزرینه حقی پاشا صوغشو فکرنده‌ده توگل، آنی صوغشسز، بعض بر موافق شرطلر ایله بیروگنه طرفنك ایدی، لکن انورلر، فتحی‌لر تورکیه حکومتی‌نك رخصتندن باشقه میدان‌غه آتیلوب، وطن محافظه‌سی ایچون صوغش‌غه باشلاغاچ و عربلرده مع الممنونیه آنلرغه ایه‌رگاچ، حقی پاشا حکومتی صوغشماسقه بولدرا آلمادی، اویالدی، دیه سویلیلر. حتی، ایتالیانك تورکیه‌گه صوغش اعلان ایتدیگی کون حقی پاشانك، بحریه مینیستری ایله آنلرن ایه‌رتب آوغه کیتارگه حاضرله‌نمش بولدیغن، یعنی فلاکتلی دقیقه‌لرنك یاقنلاشدیغندن شول درجه بی خبر بولوندیغن، روماده ایتالیا مأمورلرندن ئڭله کملرنك خاتون قزلری ایله مناسبتده بولنوب ایتالیا سیاستنه کوز یومدیغن،

مینیستر و صدر اعظم وقتنده استانبولنڭ بك اوغلی ریستورانلرنده قارطه اویناو و شامپانسکی اچو برله‌ن اسم چغاردیغن‌ده سویلیلر.

بولار البته کشی سوزی. درستمی، یوقمی، بز بلمی‌مز. بزگه آلارنی بلورگه‌ده حاجت یوق. شونڭ ایله برابر. دولت و جماعت خدمتنده بولغان کشیلرنڭ کم ایکانلگن، نی مسلکده و نی فکرده بولغانلغن تیکشره‌لر. بو بر عادتدر. بوکا قارشو بر نرسه‌ده اشله‌ب بولمی. مثلا: مونده‌غی انقلاب‌دن صوڭ، اشنڭ اصلن آڭلاب بترماینچه «تان» غزته‌سینڭ مخبری، حقی پاشا خارجیه مینیستری بولدی دیه پاریژغه تیلیغرام بیرگان. شوڭا طوتنوب، تان غزته‌سی‌ده یاڭی تورك مینیسترلرن کبمستوب و شونلر جمله‌سندن حقی پاشانی‌ده بك اوغلی ریستورانلرنده عمر اوتکاروچی بر کشی دیب باش مقاله یازوب چغارغان.

بونلر تله‌سه نیچك بولسون، لکن حقی پاشا «اتحاد ترقی» چیلر آراسنده معتبر بر کشیدر. آلار اش باشینه کیلدیسه حقی پاشانڭ اسمی و جسمی قوزغالا باشلی. طوغری اولارقمی، یوقمی، حقی پاشا یاش تورکلر قاشنده علم حقوق و سیاستگه واقف، سویله‌رگه و دلیل کیتررگه اوستا بر آدم صانالا. حتی طاعت دکده نچکه سیاسی مسئله‌لرنی حقی پاشا کیکاشی برله‌ن اشلی، دیلر.

مونه ایندی مین شوشی حقی پاشا ایله کوریشوب سویله‌شرگه بعض بر خصوصلرده فکرن صورارغه تله‌دم. یوسف افندی آقچورین وساطت ایتوب، آنڭ کیاوی آرقیلی، کوریشورگه مساعده‌سن آلدی. تعیین ایتلگان کون و ساعتده یوسف افندی ایله ایکاو بز آنڭ نشان طاشنده‌غی قوناغینه کیتدك. بوسفور منظره‌لری کورینوب طورا طورغان قوناغینڭ ایشگی توبنه بزنی خادملری قارشی آلوب یوغاری قاتغه چغاردیلر. قوناق بیك شه‌ب. مینیسترلر و صدر اعظملر طوررغه بیك لایق. هر طرفده کبارلق؛ زینت. اعلا کله‌ملر توشه‌لگان، صدفلی کچکنه اوستالر قویولغان بولمه‌گه کروب اوطورغاندن صوڭ بزگه قهوه‌لر کیترلدی، سیغاره‌لر تقدیم اولوندی. بز ئلی اوزمزگنه. قهوه‌لر اچوب بتررلك وقت اوتکاچده یان بر ایشکدن، قالون و سیمزگنه، یالان باشلی بر کشی کیلوب چغوب، خوش کیلدیگز دیدی. بزنڭ ایله کورشدی. بو حقی پاشا ایدی. مونده‌غی عادت بوینچه؛ بز آنی حرمتله‌ب تمنا ایتدك. اوطورشدق.

میڭا قاراب: — نیچك طابدگز استانبولمزنی، بزنڭ کوڭلسز وقتمزغه طوغری کیلدیگز، دیدی.

— استانبول و تورکیه احوالن یاخشی اوگره‌نمك ایچون سزنك کبی الوغلرنك فکرندن استفاده ایتارگه محتاجمز، شونك ایچون حضورگزغه کیلدك. لطفا قبول بیوروگز ایچون تشکر ایته‌من، دیدم.

حقی پاشا آچق کوکلّی، تکلفسز و سوزچه‌ن بر کشی ایکان. شول سببلی سوز تیز باشلاندی و سوزگه اوزی باشلاب: «حاضر هر کم بزنك بو قدر تیزلك ایله جیکلوگه عجبسنه‌لر و بونك سببن بلورگه تلیلر، حالبوکه بزنك جیکلوومز حاضرگی بو صوغشده‌غنه توگل، بز ایکی یوز یلدن بیرلی جیکلوب کیله‌مز، دائما جیکله‌مز، بو شول جیکلولرنك باری دوامندن‌غنه عبارتدر، شولای توگلمی؟» دیدی. صکره، ایکی یوز یلدن بیرلی تورکیه‌نك ایتکان صوغشلرن و شونلرنك هر قایوسنده‌ده موفقیتسزلك تورکیه طرفنده بولغانلغن صاناب کیتدی. «تیك باری صوکغی یونان صوغشی‌غنه ظاهرده بزنك جیکو ایله تمام بولدی، اما حقیقتده، ثمره جهتیله آنده‌ده بز مغلوب بولدق، همده یونان ایله صوغشوب آنی جیکو بزنك ایچون بر موفقیت صانالورغه یارایه‌چق‌ده توگل ایدی» دیدی.

سوزن تمام ایتکاننك صوکنده مین آکاردن بو ایکی یوز یلدن بیرلی جیکلوب کیلونك سببی نی بولغانلقنی صورادم. بوکا قارشی اول:

— مونك سببی بیك ظاهر، باشقه ملتلر یل‌لاب آی‌لاب توگل، بلکه کونله‌ب ساعتله‌ب آلغا کیته‌لر، بز ایسه هیچ قوزغالماینچه بر اورنده طورامز. باشقه‌لر نادان وقتده بزنك نادانلغمز اول قدر ضرر ایتمی ایدی. اما باشقه‌لر ترقی ایتوب بز نادان کوینچه قالغاچ، ضررن کوره باشلادق و هر کون کوروب طورامز. باقسا‌گزلا بلغارارغه، ابتدائی تعلیم بتون آوللرینه قدر طارالغان، صالداتلری اوقورغه یازارغه بله‌لر، جغرافیا و تاریخدن خبردارلر، اوزلرینك کم بولغانلقلرن بله‌لر، آرالرینه وطن و ملت حمیتی کرگان. بزنکیلر ایسه بر شیدن خبرلری یوق. صالداتلرمز اوقورغه یازارغه بلمیلر. آول مکتبلرمزده آنلرنك ذهن و فکرلرن آچارلق نرسه‌لر اوقتولمی، الوگره‌ك هیچ بولماسه عسکرمز آراسنده دین غیرتی کوچلی، شهیدلك ایچون صوغوشالر ایدی، صوك وقتلرده اول‌ده آزایدی. یاکی فکرلر ایسه آنلرغه کرتلمه‌دی، ایسکی فضیلتلری بتدی. بونلر وطن دیگانده اوزلرینك آوللرن آکلیلر. روم ایلی وطنمزدر، آنی صاقلارغه کیره‌ك دیسه‌ك، مینم وطنم قونیه ولایتنده‌گی فلان اسملی آولدر، دیه جواب بیره‌لر، دی و سوزینه دوام ایتوب:

— بو قدر کوب عسکرگه بز تیزگنه فکر و حمیت کرتب، جغرافیا وتاریخ

اوگرەتب بتره آلاجق توگلمز. بوڭا اوزون وقتلر، کوب مصرفلر کیرەك، بونلرنی آدم ایتار ایچون ایلك جیگل چاره: آول مکتبلرن اصلاح ایتو، آنده بالالرغه یاخشی علم حاللر اوقتو، شول علم حال ایچنده آنلرغه وطن، دین، ملت محبتی اوگرەتودر. هر آولده مکتب بار، هر آولنكده بالالری شول مکتبلرده دین اوقیلر. عسکرلر ایسه شول بالالردن یتشەلر، صڭره تدریجا مکتبلرنی اصلاح ایتوب آنلرغه یاڭی اساسلرنی اوگرەترگه طریشورغه کیرەك، دی.

حقی پاشانك فکرنچه، مسلمانلر آراسینه علوم و معارفنی، هر تورلی فضائل اخلاقیه و حمیت ملیەنی دین واسطەسیله، دین نامنه کرترگه ممکن، بونك ایچون ایلك باشلیچه، مکتبلرده اوقولا طورغان علم حاللرنی توزەترگه تیوش. حاضرگی علم حال رسالەلرمز بیك ناچاردر. بونلرده گل عبادت: نمازده، روزه، و صبی بالالرغه هیچ کیرەك بولماغان حج، قربان، زکات کبی نرسەلرنك حکملری اوگرەتیله و حتی صبیلرغه و خصوصا کچکنه قز بالالرغه أیتورگه اویات بولغان حیض، نفاس احوالی اوقوتولا. اما انسانلرنك بر برسینه، جمعیتگه، ملت و وطنغه قارشی بولغان حقوق و وظیفەلری هیچ برسی اوقوتولمی، حالبوکه بونلر علم حالنك و اخلاق اسلامیەنك ایلك مهم قسملریدر. مونه شونك ایچونده مسلمان بالالری مکتبلردن یالڭز بر قاناتلیغنه بولوب چغالر. اوزلرینه جنت و حور قزی آلور ایچون شخصی منفعتلرنگنه کوزەتوچی بولالر، فداکارلق و حمیت بونلرغه اوگرەتلمیدر.

حقی پاشا اوزینك اقرباسندن برینه مسافرلقگه کیتدیکی وقت، آنك مکتبده اوقی طورغان بالاسینك علم حال رسالەسن آلوب قارادیغنی سویلی: «قولیمه ایکی علم حال رسالەسی کیتروب طوتدردیلر، برسی استانبول باصمەسی، برسی قزان باصمەسی، ایکیسنده قاراشدردم، تمام بر توسلی، حتی قزان باصمەسنده سنتلر، مکروەلر، مباحلر، مستحبلر، مندوبلر طاغنده کوبرەك صانالغان، اما انسانلرنك وظائف اخلاقیەسی حقنده ایکیسندەده بر سوزده یوق، بونلرنی اوقوغان بالالر نیچوك ایتوب آچق فکرلی مسلمان بولوب یتشسونلر»دی.

صڭره حقی پاشا حاضرگی حالده مسلمانلر آراسنده ترقیگه مانع بولوب طورغان بعض بر نرسەلرنی بیان ایتوب، اگرده مکتبلرده اسلامیت یاخشی اوقولسه بونلرنك بارسیده آڭلاشیلاجغن سویلی. مثلا: خاتونلرنی قاچرو مسئلەسی حقی پاشا فکرنچه، شریعتده اصلا حاضرگی روشچه توگلدر. شریعت باری خاتونلرغه باشلرن و ساچلرن یابارغه قوشا. باشن اورتکان مسلمان خاتوننك

اورامغه، بازارغه چغوووینه، سودا و تجارت ایتووینه و سائر حقوق مدنیه‌سینه شرعا هیچ بر مانع یوقدر. اما، مسلمانلر بونی قصا قصا خاتونلرنی اسیره حالینه کیترگانلر. آلارنی یالـگز اوزلرینه اویونچاق حکمنده ایتوب دورت استینا اچینه یابوب آصرارغه کرشکانلر. بو ایسه ملت‌نك حیات و سعادتی ایچون فوق العاده ضررلیدر.

حاضرنده تورکیه‌ده‌گی خرستیان خاتونلری سربست یوریلر، یاوروپاچه کیونه‌لر، تورلی تللرده سویلیلر، مکتبلرده اوقیلر. وطن‌نك سعادتی ایچون تورك خاتونلری بونلر ایله کوریشورگه، طانشورغه، مناسبتده بولنورغه، وطن و ملت فائده‌سینه برگه اشله‌رگه لازم. حالبوکه، تربیه‌لری و حتی صورت ظاهره‌ده‌گی کیوملری بیله بر برسندن بتونله‌ی آیرلغانلر. بر برسینه مناسبتلری یوق، چیت مملـکت خلقلری کبی یاشیلر. بو حالده آنلر تورك خاتونلری توسلی قاپچقلرغه کروب قاچوب یورسونلرمی، یوقسه تورك خاتونلری آنلر توسلی کیینوب، آنلر بلـگاننی بلوب آنلرغه یاقنلاشسونلرمی؟ اولـگیسن طلب ایتوب بولمی. چونکه بو اش جمعیت بشریه‌نی آرتقه طابا اوستره‌و، آنك‌کیرو کیتوون طلب ایتو بولادر، بو ایسه ممکن توگل؛ بو حالده تورك خاتونلرینك آنلر توسلی کیینوب جمعیت‌گه قاتناشولرن طلب ایتارگه حاجت بولادر. شریعت ایسه بوگا تماملیه مساعدکر.

حقی پاشا مدنیت ایله دین‌نی برگه قاتناشدروب یورترگه، دین‌نی مدنیت‌گه تطبیق ایتارگه بیك یاراتا. دین‌گه کیك و سربست قاری. سوزلرینه قرآندن و حدیث دن دلیللر کیتروب سویلی. مثلا: شـول تستر مسئله سنده بر نیچه آیتلر اوقودی، اول آیتلرنك سبب نزوللرن بیان ایتدی. بر نیچه حدیثلر و زمان سعادت‌گه عائد واقعه‌لر ذکر ایتدی. شریعت‌گه یاخشی واقف ایکانلـگی کورینوب طورا.

صگره حقی پاشا بانق معامله‌سی و فائض مسئله‌لرن ذکر ایتوب حاضرگی زمانده مسلمانلرنك حیات و سعادتی ایچون بونلرنی حل ایتمی بارامغانلغن، یوقسه مسلمانلرنك اقتصادا باشقه‌لر قولنده اسیر قالاچغن، حالبوکه بونلرنی شریعت‌گه تطبیق ایتو بیك جیگل بولغانلغن سویله‌دی. کینه بر نیچه مثاللر و شرعی دلیللر ذکر ایتدی. بو کبی مسئله‌لر حقنده مسلمان علماسینك آبدراب طوروووینه، کوبسنچه شونلردن اوزلری فائده‌لاندقلری حالده خلق‌غه کینه یارامی توسلی کورسه‌تب ریالانولرینه و حتی بعض بر علما اسمی آلغان کشیلرنك آی

مسئله‌سنده تیلیغرام، تیلیفون خبرلرن قبول ایتونی شریعت‌که خلاف طابوب احمق‌لق ایتولرینه و شوندی معامله‌لریله اسلامیتنی اجنبیلر قاشنده مسخره قیلولرینه ایسی کیته و تأسف ایته.

صکره حقی پاشا مسلمان علماسینك «من تشبه قوما...» گه یالغش معنا بیروب نی قدر فنالقلرغه و مسلمانلرنك آرتده قالولرینه سبب بولغانلقلرن سویله‌دی. اورن مساعد بولمادغندن مونده بونلرنی تفصیلا یازوب طورا آلمی‌من. فقط، مجلس اوزایغان صاین مین اوزمنی بر سیاسی قارشیسنده توگل، بر دین عالمی، بر تئولوغ قارشیسند، کوره باشلادم. روسیه‌دده شوشی مسئله‌لرنی سویلشه سویلشه باش آورتب بتکانگه کرره، سوزنی قصقارتا توشو مقصدیله حقی پاشادن:

— صوڭ پاشا حضرتلری بو حالده نیشله‌رگه، مسلمانلرغه بونلرنی نیچك آڭلاتورغه کیره‌ك، سزنك کبی الوغ ذاتلر بونلرنی آڭلی و شوندی مصاحبه وقتلرنده سویلی‌لر، اما خارجده علماده، عوام‌ده همیشه اوزینك ایسکی عقیده سنده طورا، تسترگه‌ده یالغش معنا بیروب، خاتونلرنی معارفدن، مکتبدن، تجارت و صناعتدن طیالر. مسلمانلر اقتصادا و سیاستا کوندن کون آرتقه قالا بارالر، علم حاللرده توزه‌لمی، ملالر بانق ایله فائض‌نی‌ده شریعت‌گه تطبیق ایتوب خلق‌غه آڭلاتمیلر، آڭلاتا آلمیلر، بتون اسلام دنیاسی کیتدکچه انقراض و اضمحلال‌گه طابا بارا بیت. سزنك کبی عالم اسلام متفکرینی بوڭا قارشی نی چاره‌لر ابسابلیسز؟ دیب صورادم.

بوڭا قارشی حقی پاشا:

— کتب شرعیه‌نی اوز تلمزگه ترجمه ایتوب خلقمزغه یاخشی آڭلاتورغه، یاخشی علم حاللر ترتیب ایتارگه کیره‌ك. شریعتمزنی خلق یاخشی آڭلی باشلاسه اشلر تیز توزه‌لور، دی.

— اول حالده، پاشا حضرتلری، ایڭ قصقه‌سی بتون شریعتمزنك اساسی بولغان قرآن‌نی اوز تلمزگه ترجمه ایتوب خلقمزنك قولینه بیررگه کیره‌ك. کلام الله‌نی هر کم اوزی طوغریدن طوغری آڭلاسه طوغری یولغه تیزره‌ك کریلور و مقصدغه تیزره‌ك ایرشلور، بزنك مملکت علماسندن بعضیلری بو مسئله‌گه تشبث ایتوب طورالر، دیدم.

بوڭا قدر حقی پاشا هر نه قدر بیك سربست سویله‌ب کیلگان بولسه‌ده بو مسئله‌گه یتکاچ کیرو طابا آدوملی باشلاب:

— یوق، مین قرآننی ترجمه طرفنده توگل‌من، اول ترجمه ایتلمه‌سن، تفسیر ایتلسون. چونکه ترجمه ایتلسه ترجمه‌سی تورلیچه بولور، طادی قاچار، خلق آراسنده مذهب اختلافلوی باشلانور، آنڭ شول عربچه کوینچه طورغانی یاخشی، دی.

— صوڭ، بو مسئله‌لر بیت بارسی‌ده یاوروپاده خرستیانلق تاریخنده‌ده بولوب أوتدی، لوته‌رنڭ انجیلنی ترجمه ایتووینه و آنا تلنده عبادت ایتوگه اول وقتده‌غی خرستیانلر بزنڭ حاضرگی مسلمانلر شیکللوك قارشی کیلگانلر ایدی. درست، اختلافلر و نزاعلرده چقدی، لکن بونلر برسی‌ده خرستیانلق دینی‌نڭ صافلانووینه و خرستیان اقوامی‌نڭ ترقیسینه مانع بولمادیلر. ایندی حاضر آلارده انجیلنی ترجمه جائزمی، توگلمی مسئله‌سی بتدی. بو حاللر بزده‌ده شولای بولماسمی صوڭ، دیدم.

حقی پاشا، بو مسئله‌نی آلارنقنه قیاس جائز بولمادیغنی وآنلرده‌ده مذهب تفرقه‌لری حاصل بولوب قالدیغنی بیان ایتوب بر طاقم شیلر سویله‌دی. بونلر مینم ذهنم قناعتلنورلك نرسه‌لر بولماسه‌ده اعتراض ایتوب سوزنی اوزایتورغه لزوم کورمه‌دم و صوڭ مسئله اولارق حقی پاشادن:

— بیوردیغڭز کبی، تورکلر ایکی یوز یلدن بیرلی ترقی‌دن محروم قالوب گل جیگلله کیلگاچ، بونڭ آخری نیچك بولوب قالور صوڭ، تورکیه‌نڭ استقبالینه نیچك قاریسز؟ دیب صورادم.

بوگا قارشی اول:

— بر ملتنڭ ترقیسی ایکی تورلی یول برلن بولورغه ممکن. برسی: اول ملت اچنده زور بر کشی چغوب آنی کوچله‌ب ترقی و تمدن یولینه کرته. مثلا: بیوك پیترنڭ روسلرنی ترقی ایتدرووی کبی. ایکنچیسی: کچره‌ك بر ملت اوزندن زور و اوزینه اوخشاغان باشقه بر ملت‌گه قاراب ترقی ایته. مثلا: باغارلرنڭ روسلرغه قاراب ترقی ایتولری کبی. بزده ایسه بونلرنڭ برسیده یوقدر. بزده بیوك پیتر کبك بر زور کشیده یوق، باشقه بر ملت‌گه قاراب ترقی ایتارگه‌ده ممکن توگل: چونکه بز مسلمان اولدیغمزدن، بز آگا باقوب ترقی ایته‌چك ملت‌ده مسلمان بر ملت بولورغه‌غنه ممکن. حالبوکه مسلمان ملتلری آراسنده ایڭ مترقیسی — بز اوزمز، بزدن آلده باشقه مسلمان بر ملت یوقدر. مونه شونڭ ایچون‌ده بزنڭ ترقی ایتوومز چیتندر. مع ما فیه، هر قایومزده قولدن کیلگان قدر مسلمانلرنڭ ترقی و تمدنلرینه طریشورغه

کیردك : شبهه‌سز، تدریجا بزده‌ده انتباه افکار حاصل بولور، دیه جواب بیردی.
بر۵ر ساعت قدر مصاحبت ایتکاندن صوك مساعده‌سن صوراب حقی پاشانك یانندن چقدق. کیلوومزگه ممنون اولدیغن، دخیده کیله‌چك بولسه‌ق معالممنونیه قبول ایته‌چگن بیان ایتوب قالدی.
حقی پاشا ایندی بو کونلرده لوندونده. ایك مهم سیاست مرکزنده وایك مشکل سیاسی مسئله‌لرنی حل ایتارگه طریشو ایله مکلف‌در.

۸ فیورال.

٥٢

فاطمه علیه خانم حضورنده (*)

مخبرلك ایتوب استانبولده بر نیچه آیلر اوتکاررگه طوغری کیلگاچ تورکیه و تورکلرنك یارطیسی بله‌ن‌گنه توگل، بلکه بتونی بله‌ن طانشورغه تله‌دم. شونك ایچون‌ده قلم، فکر و جماعت خدمتنده بولونغان دورك خانملری ایله‌ده کوریشورگه طرشدم. لکن بو اش مونده جیکل توگل: اولا، آندی خانملر بیك آز. ثانیا، خانملر مونده رشه‌تکه اچنده، چارشاو آستنده. آلارنی أزله‌ب طابووی و کوریشورگه مساعده‌لرن آلووی قیین. چونکه، هر نه قدر تورکلر آراسنده یاوروپا مدنیتی بر درجه طارالغان بولسه‌ده، تورکلرنك خاتونلرغه نظرلری و خاتونلر حقنده‌غی فکرلری اوزلرینك ایسکی قرداشلری بولغان خیوه، بخارا، نمنگان تورکلری-نکندن کوب فرقلی توگلدر.
ذاتا، مونده خاتونلرنی خاتون دیب‌ده یوروتمیلر، «مخدرات» (اورتولگانلر) دیب یوروته‌لر. خاتونلرغه ایرلر شیکللی حقوق، حریت، محاکمه صاحبی دیب قارامیلر، آنلرغه رفیقه دیمیلر. حرم (غاریم) دیلر. ایرلرنك عصرلردنبیرلی کیلگان بو یاکلش نظرلری، مع التأسف. خاتونلرنك اوزلرینه‌ده سرایت ایتکان، آلار اوزلری‌ده اوزلرینه شولای قاریلر. شونك ایچون مونده خاتون مسئله‌سی مصرده‌غی و بزنك روسیه مسلمانلرنده‌غی درجه‌سنده‌ده قوزغالماغان.

(*) بو مقاله‌ده «شورا» ده باصلغان ایدی. فاطمه علیه خانمنك ترجمهٔ حالی «مشهور خاتونلر» کتابنده بر.

شونك ایچون مونده عائله حیاتی، بالالر تربیه‌سی، بالالرنی ملی روح ایله روحلاندرو مسئله‌لری عمومیتله قاراغانده بزده‌گیدنده توبان درجه‌ده‌در.

تورکیه آلتی یوز یلدن بیرلی یاوروپاده پاشاوچی مستقل ومدنی بر مملکت بولوب کیلدیگی حالده حاضرگه قدر بتون تورکیه مملکتنده مسلمان قزلری ایچون برگنه دانه بولسون گیمنازیا بولونماوی، بزنك قازان تاتارلری یوبیلی مناسبتیله قازانده قزلر گیمنازیه‌سی آچار ایچون گوز کیلوب ماتاشولری ایسه یوغاریده‌غی سوزلرنك مبالغه توگللگن کورسه‌ترگه کافی بولسه کیره‌ك.

بو سوزلرم البته عمومغه نسبتا سویله‌نگان سوزلردر. یوقسه کیره‌ك تورکلرنك اوزلری و کیره‌ك خاتون قزلری آراسنده، غایت جدی تعلیم وتربیه کورگان، عائله و خاتون مسئله‌لرینه بیك درست قاراغان، بونلرنی مدنیت و شریعتنك چن معناسیله آڭلاغان ذاتلرده یوق توگللر. لکن، مع التأسف، بونلر آزلقده قالوب عمومغه تأثیر ایته آلمیلر، بلکه عموم وعوام فکری آستنده اوزلری ایزیله‌لر.

ایندی میڭا شول آزلرنی آزله‌ب طابارغه و کوریشوب فکرلری ایله طانشورغه لازم ایدی. هر نه قدر هلال احمر مرکزنده و هلال احمر خسته خانه‌لرنده خدمتده بولونغان تورك خانملری و قزلری و بعض بر مکتب مدیره و معلمه‌لری ایله کورشکاله‌ب سویله‌شرگه طوغری کیلسه‌ده اصل تورك خاتونلرینك ایك بیوکلری صانالغان اوچیسی ایله کورشماسدن الوك تورك خانملری حقنده بر فکر حاصل ایتدم دیه‌رگه بولدرا آلاچق توگل ایدم.

«اتحاد ترقی» جمعیتی‌نك اقانیم ثلاثه‌سی طلعت، جاوید، جاهد بکلر صانالمقده ایسه تورك خاتونلرینك اقانیم ثلاثه‌سی‌ده فاطمه علیه، نگار، خالده خانملر صانالمقده‌در. خالده خانم دیموقرات بر خاتوندر. اول خلقچی، اول یاڭیچی، اول خلق‌غه یاقن طوررغه، خلق‌غه قاتناشورغه، خلق‌غه خدمت ایتارگه یاراتا. اوزی آمریقان مکتبنده اوقودیغی حالده اول تورکچی، تورکچه سویلی، تورکچه توشونه، تورکچه یازا. شونك ایچون‌ده باشده آنك بلهن کوریشوب طانشدق. آنك واسطه‌سیله فاطمه علیه و نکار خانملر ایله کوریشورگه‌ده موفق بولدق. یوقسه بو صوڭغیلر زور عائله‌لرگه منسوب پاشا قزلری بولغانلقدن اوزلرن بیك یوغاری طوتالر، خلق ایله قاتناشمیلر، اوزلرینه مخصوص کبار بر حیات ایله یاشیلر. حتی خالده خانم استانبولنك عادی بر محله‌سنده (قدرغه جاده‌سنده) یاشادیغی حالده، فاطمه علیه و نکار خانملر بك اوغلی‌نك ایك بیوك

آریستوقراتلر محلەسی بولعان «شیشلی» دە، غایت کبار قوناقلردە طورالر.

بر نیچە کون الوك مساعدەسی آلنغاچ بز یوسف افندی آقچورین ایلە اویلەدن صوك ساعت ۳ دە فاطمە علیە خانم نك ایوینە باروب زڭانوك بیردك. خدمتچی قز بزنی، تورك اصولنچە توشەلگان بر زالغە کرتدی. ئلی ایکەمز گنە اوطورامز. حاضر قهوەلر کیلوب. فاطمە علیە خانم نڭ تیزدن یانمزغە کرەچگی خبر بیرلدی. موندە زورلردە عادت شولایدر. خوجە، قوناقنی اوزی زالدە یاکە ایشك توبندە قارشی آلمی، بلکە قوناقنڭ زالدە قهوە اچوب بتار وقتلاراق آنك یانینە کیلوب کرەدر.

بز قهوەلرنی اچوب بتوگە زال ایشگی آچلدی. قصقەراق بویلی، آق چرایلی، یابوغراق‌غنە بر خانم کیلوب کردی. اوستندەگی کیومی تمام یاوروپاچە: اوزون قارە کولمك، آنڭ اوستندن قصقە قارە ژاکیت کیگان. باشینە آق شارف اوراغان. صاچ فلان کورنمی. الوکدن کورگانمز بولماسەدە فاطمە علیە خانم‌نڭ شوشی بولاچاغندە شبهەمز یوق ایدی. آیاق‌غە طوردق. خوش کیلدیگز دیە تمنا ایتوب بزگە اوطوررغە اشارت قیلدی. اوزیدە اوطوردی. کملر بولغانمزنی آڭلاتدق. فضلی، علمی، عرفانی ایچون اوزینە حرمت بیان ایتارگە، بعض بر فکر استاذانەلرندن استفادە قیلورغە کیلگانمزنی بلدردك، لطفا قبولی ایچون تشکر بیان ایتدك.

— «بیك ممنون بولدم، سزلرنی مین مرحوم مدحت افندی واسطەسیلە کوبدن بلە ایدم، سزلرگە مخصوص حرمتم بار، سزلرنی اوزیمە معنوی قرداش طانیم، شونڭ ایچون‌دە قبول ایتدم، یوقسە مین چیت ایرلر ایلە هیچ کورشمیم و ایر غزتە مخبرلرن حضوریمە قبول ایتمیم» دیدی. طاغن تشکرلر بیان ایتدك.

فاطمە علیە خانم سوزنی مدحت افندیدن باشلاب یباردی هم شونی سویلەرگە طوتوندی: آنڭ ایلە غایت یاقن طانش بولغانلغن، آنڭ علم‌وفضلندن بیك کوب استفادە ایتکانلگن، آنڭ ایلە بیك کوب مباحثەلردە بولونغانلغن، آنڭ بتون افکار و احوال روحیەسینە واقف بولغانلغن، هیچ بر کشینڭ مدحت افندینی اول درجە یاخشی طانووی ممکن بولماغانلغن و شول سببلی آنڭ وفاتینە فوق العادە قایغرغانلغن و اول وفات ایتکاچ اون بیش کون قدر اوزینڭ خستە یاتقانلغن بیان ایتدی.

فاطمە علیە خانم ایللی بیش یاشلر چماسندە ظن ایتلسەدە غایت جانلی،

تیز و آچق سویلی. سویله‌گانده قوللری و باشی ایله اشـارت ایتوب قویا. سوزن طـگلاب اوطورو بیك جیکل.

سوز مدحت افندی حقنده بولغاچ مین فاطمه علیه خانم‌دن:

– مدحت افندینك اوزی طرفندن یازلغان ترجمهٔ حالی موجود بولوب بولماون صورادم، بوکا قارشو اول:

– اوزی وفات ایتکاچده عائله‌سی کتبخانه‌سینی مهرله‌ب قویدیلر. روم ایلنده صوغشده بولغان اوغلی قایتقاندن صوك آچاچقلر. شول آچیلوب اوزینك یازولری و یازمه اثرلری قارالماینچه طوروب بو حقده بر نرسه‌ده أیته آلمیم، لکن. بولماسه کیره‌ك دیب ظن ایته‌م، دیدی.

فاطمه علیه خانم اوزینك کملردن نیندی درسلر اوقودیغنی سویله‌رگه باشلاب: تورکچه و عربچه‌نی کچکنه وقتنده وصفی افندی اسملی بر خواجه‌دن، حساب، هندسه، حکمت کبی فنلرنی بر معلمدن، فرانسوزچه‌نی کینه بر معلمدن (بونلرنك اسملرن خاطرلی آلمادم). ادبیات و تاریخ درسلرینی آتاسی جودت پاشادن، علوم و فنون جدیده ایله یاوروپا افـکارینی احمد مدحت افندیدن اوگره‌ندیگنی بیان ایتدی و: «بزنك زماننك علم هیئتی‌ده سبع سموات‌دن عبارت ایدی» دیب کولوب قویدی.

حاضرگی کونده اوزینك یاکی اثرلر یازو ایله مشغول بولوب بولماوینی صورادق. خاتونلرنك اسلام نقطهٔ نظرندن حقوق و وظیفه‌لری حقنده کوبدن بیرلی بیك مفصل بر اثر یازمق ایله مشغول بولدیغنی، لکن بونی تورکیه‌ده تورکچه باصدررغه ممکن اولمایه‌چغنی، چونکه بیك سربست و حر یازدیغنی، بناء علیه باشده فرانسوزچه اولارق یاوروپاده باصدررغه تله‌دیگنی بیان ایتدی. فرانسوزچه باصلوب چققاچ بونی تورکلرنك خطابفه صالح بولغان عالی طبقه‌سی‌ده اوقوب فائده‌لانا آلور هم بو، اسلامنك خاتون‌غه نظری حقنده یاوروپا افـکار عمومیه‌سن اصلاح‌غه‌ده سبب بولور، دی.

فاطمه علیه خانم بو یازمقده اولدیغی اثرینك مندرجه، مقصد ومطلبینی بیانغه کریشوب هیچ طوقتاوسز یارطی ساعت قدر سویله‌دی. ایر ایله خاتوننك ایك آلوك یاراتلغانده تمامیله بر برینه مساوی الحقوق اولدقلرینی، انسانلرنك صحراالرده أوله‌ن آشاب معیشت ایتـکان وقتلرنده‌ده بو مساوات حقوق‌نك دوام ایتدیگنی، لکن انسانلرنك بر آز عقلی آرتوب صوده‌غی بالقلرنی طوتونی ایسابلی آلورلق درجه‌گه کیلگاندن صوك ایر ایله خاتون آراسنده

وظیفەچە بر آیروملق حاصل بولا باشلادیغنی، چونکە ایر صو بوینە بالق طوتارغە کیتکاندە، خاتون بالالرن قارار ایچون ایودە قالورغە مجبور بولدیغنی، ایر طوتقـان بالقلرن ایوگە قایتاروب خاتوننە و بالالرینە بیرگاندە آلارغە قارشی اوزندە بر اوستونلك حس ایتدیکنی وشوندن اعتبارا ایرلر خاتونلرنك حقوقینە تجاوز ایتە باشلادقلرینی. نهایت بر عائلەدن بولغان قز ایلە ایکنچی عائلەدن بولغان ایرنك و بر آز صوگرە بر قبیلەدن بولغان بر قز ایلە ایکنچی بر قبیلەدن بولغان ایرنك أویلەنولری مسئلەلری نیچك قوزغالغانلغن وبونلردن نیندی تأثیرلر حاصل بولغانلغن، بو مسئلەلرگە ایسکی یونان وروما حکماسینك نیچك قاراغانلغن، یاوروپا محررلری بونلر حقندە نیندی فکرلردە بولونغانلقلرن، عمومیتلە خاتونلرنك حقوق و وظائفی مسئلەلرینە بوددا، براهمان، یهودیت و نصرانیت مذهبلرینك نیچك قارادقلرن. ادم ایلە حوانك جنتدن چغولرنك نیندی مذهبلر و مسلکلر حوانی و نیندی مذهب و مسلکلر آدمنك اوزینی عیبلی کورسەتدکلرن ایس کیتکچ بر تفصیلات و وقوف ایلە، تمام برلکسیە اوقوغان شیکللی سویلەدی و بیك کوب فرانسـوزچە اصطلاحلر و تعبیرلر قوللانا باردی.

فاطمە علیە خانم: ـ مین دلیلسز، اساسسز سوزسویلەرگە یاراتمیم، سویلەگان نرسەلرمنك همەسینكدە بر اساسغە مستند بولوون تلیم، دی وشونك ایچوندە سوز آراسندە ایسکی و یاڭی محررلردن ئللە نی قدر کشی اسملری، کتاب اسملری أیتوب اوتدی. آیتدن، حدیثدن و اسلام علماسی اثرلرندن دە کوب سوزلر قصدروب یباردی. «سزار قانتو» تاریخینك ١٨ نچی جلدینك فلاننچی صحیفەسندەگی فلان سوزلر احتمالکە سزنك خاطرگزدەدر بیت افندم، دی. عمرمدە بر مرتبە اول تاریخنی قولمەدە آلغانم یوقغە کورە، اول سوزلرنك خاطرمدە بولونماوی دە بیك بدیهی بر شی اولدیغندن کوزنی توبان ایوب، مع التأسف، اول تاریخنی مطالعە ایتکانم یوقدر افندم، دیە بو خاتون حضورندە اعتراف قصور ایتە بارغە طوغری کیلە ایدی. توصیە ایتەم، افندم، اوقویگز، شایان مطالعەدر، دی. بعضا فاطمە علیە خانم: ابن بطوطەنك پاریژدە فلاننچی یلدە عربچە متنی ایلە برلکدە باصلغان نسخەسینك فلاننچی بیتندەگی شول سوزلر، انگلیز علماسندن فلان محررلرنك سوزلری ایلە موافق یاکە مخالف کیلەدر، دی. خلاصە: علم دریاسندە یوزە، مسئلەنك قایسی غنە شعبەسینە کروب کیتسەدە هیچ بتماز توکانماز معلومات بیرە. سویلەگانك تمام

مدحت افندی مرحوم توسلی روحلانوب، قارشوسنده‌غی کشیلرنڭ نظر دقتلرن جلب ایتوب سویلی. مطایبه‌لر ایتوب کولدره و بعض بر مسئله‌لرده، بو حقده سزنڭ فکریڭز نیچك؟ بو حقده نیندی کتابلر مطالعه ایتدیڭز؟ دیب صوراب قویا.

خدمتچی قز زالغه، اوستنه چاینیك و چنایافلر قویغان بر پاطنوس کرتوب پوچماقده‌غی بر اوستال اوستینه قویدی. فاطمه علیه خانم قالقوب: «طوقتا ایندی، مونه مونسی آلافرانغه بولسون، چاینی مین سزگه اوزم یاصاب بیریم» دیدی و ایکی چنایاقغه چای صالوب بیردی. بیوریڭز، مین اوزم اصلا چای اچمیم، دیدی.

صڭره، فاطمه علیه خانم سوزینه دوام ایتوب: «مین بو اثرمده حجاب و تستر مسئله‌لرندن‌ده بیك مفصل روشده بحث ایته‌من، بو مسئله‌لرنڭ شرعی، عقلی، تاریخی، عرف وعادات جهتلرن مفصل کورسه‌تب ایضاحات بیره‌من دیدی و بونلر حقنده دخی بزگه بر آز تفصیلات بیررگه کریشوب: «احتجاب ایله تستر آراسنده بیوك فرق بارلغن، احتجابنڭ رسول عیالنه مخصوص اولوب، باشقه مسلمان خاتونلری ایچون لازم بولغانی تستر ایکانلگن وتسترنڭ حاضرگی مدنیت و اصول معیشت‌گه مانع بولماغانلغن بیان ایتدی واوزینڭ کیوملرن کورسه‌تب: «مونه مینم کیینووم تام شرعی معناسیله تستردر، شول عادتده‌گی روشچه کیینوبده، باشنی شوندی بر نرسه ایله اوروتکان مسلمان خاتون شرعا مستور صانالادر. مستور مسلمان خاتونی‌نڭ حقوق و حریتی شرعا بیك کیڭدر» دیدی.

سوز بولینووندن استفاده ایتوب مین فاطمه علیه خانم‌گه:

– عموم مسلمانلر ایچون بیك مهم بولاچق بو اثریڭزنی تورکچه باصدروب عمومنڭ استفاده‌سینه قویساڭز دخیده یاخشیراق بولماسمی؟ اگرده مونده باصدررغه مساعده ایتلماسه آنی مصرده، روسیه‌ده باصدررغه ممکن، دیدم. بوڭا قارشی اول:

– یوق افندم، بولماس، قایده‌غنه بولسه‌ده تورکچه باصلدیسه اهلیتلی و اهلیتسز هر کم قولینه توشار، مینم باشیمه قیامتلر قوباررلر. خاتون و عائله مسئله‌سنده بزنڭ ایرلرمزنڭ سویهٔ فکریه‌لری، مع التأسف، بیك توباندر، میڭا هجوم ایتارگه باشلارلر، بوندن آلوکده بعض بر مقاله‌لرم ایچون ئلله نی قدر تهدید نامه‌لر، امضاسز مکتوبلر آلدم، حقارتلر ایشتدم. بزنڭ ایرلرمز یاوروپا

دار الفنونلرنده اوقیلر، پرافیسورلك درجه‌لری آلالر، قانت و آوگوست قونت‌لر نلڭ اوزلرندن آرتوغراق فیلسوف بولالر، یالگز ایکی گنه نرسه‌ده فکرلری برده اوزگارمی، گل ایسکیچه قالا: اولده تستر و تعدد زوجات مسئله‌لریدر. بونلر نه قدر تمدن کسب ایتسه‌لرده مسلمان خاتونلرینه حقوق و حریت بیررگه یارامی و مسلمانلرغه بردن آرتق خاتون آلورغه یاری دیگان فکرلرن برده توزه‌تمیلر. مونه شونڭ ایچون‌ده، ایرلرنڭ خاتونلر حقنده‌غی فکرلری توزه‌لمه‌گانگه کوره، بزده ایرلر ایله خاتونلرنڭ قاتناشولری آرتمی. ایرلرمز خاتونلر حضورنده اوزلرن طوتا بلمیلر، خاتونلر آراسینه زاللرغه قبول ایتلورلك استانبولك نیچه‌گنه ایر بار ایکان، بلمیم، لکن بیك آزلغنده شبهه یوق‌در، دیدی.

فاطمه علیه خانم سوزنده دوام ایتوب: ملتنڭ یارطیسی بولغان خاتونلرنڭ بولای جیتده قالولری و بتون عائله‌نڭ یالغز بر ایر اوستینه‌گنه یوك بولوب طورووی عموم مسلمانلرنڭ حیات اقتصادیه‌لرینه بیك ناچار تأثیر ایتکانلگنی، اگر خاتونلر معیشت و سعی میداننده ایرلرگه اشتراك ایتماسه‌لر مسلمانلرنڭ اقتصادی جهتلری کیتکان صاین ناچارلاشا بارووی لازم بولغانلقنی و بونڭ عاقبتی‌ده انقراض و اضمحلالدن عبارت بولاجاغینی بیك اوزون و بیك هیبت ایتوب سویله‌دی.

— صوڭ خانم افندی. حاضرنده تورك خاتون قزلرینڭ ترقی و تمدن یولینه نغراق کره توشولرینه دائر طوتقان حرکتلریگز یوقمی؟ بو خصوصده جمعیتلر آچمیسزمی؟ قز مکتبلرن اصلاح خصوصنده مخصوص فکرلریگز و حکومتگه تکلیفلرگز یوقمی؟ دیدم.

— یوق افندم. مونڭ اشلرگه کریشورگه حکومت مانع بولا، ایرلر قارشی کیله، کورمیسزمی، شیخ الاسلام افندی هیچ اوز وظیفه‌سی بولماغان نرسه‌گه قاتناشوب: «مخدرات اسلامیه شولای یوروسونلر. بولای کییونسونلر» دیه امرلر چغارا طورا، حالبوکه بو، توبده آنڭ وظیفه‌سی توگل. بلکه بولسه قالسه پالیتسه وظیفه‌سی بولورغه‌غنه ممکندر، دی.

— خاتونلرنی جهالتدن قوتقارمایچه طوروب ملتنڭ انقراضدن قوتولو احتمالی یوق بیت، حالبوکه تورکیه حاضرنده بیك اوکغایسز حاللرگه دوچار بولوب طورا، شوندی وقتلرده سزنڭ کبی فضل و کمال ایه‌سی خانم افندیلر بر آز فداکارلق کورسه‌ترگه و ایرلرنڭ بو حقسزلقلری ایله مبارزه‌گه کریشورگه امکان طابمیسزمی؟ دیدم.

— یوق، افندم، ممکن توگل، حکومت اوزی شول فکرده بولغاچ بر اش‌ده اشله‌ب بولمی؛ سز احتمال اوزگزگه قیاس ایتوب سویلی طورغانسزدر، سزده بیت حکومت مانع توگل، سزده قانون بار، پالیتسه شول قانوننی بله و شونگ بویونچه حرکت ایته، بزده ایرلرده، حکومت‌ده، پالیتسه‌ده خاتونلرغه قارشی طورا؛ شولای بولغاچ بر نرسه‌ده اشله‌ب بولمی. شونگ ایله برابر، بر طرفدن مکتبلر واسطه‌سیله و ایکنچی طرفدن قونفرانسلر واسطه‌سیله افکار عمومیه‌نی تنویر ایته‌رگه بقدر الحال طریشه‌مز، دیدی.

نیچکدر سوز طاغن مدحت افندیگه کیلگاچ فاطمه علیه خانم: بر وقتلر اول دینسز قالغان ایدی، اعتقادی بتکان ایدی، لکن صکره غایت مخلص و صادق دیندار بولدی. دنیا یمرلگانده‌ده بوزولماسلق درجه‌ده بر اعتقاد حاصل ایتدی، مین آنگ بتون احوال روحیه‌سن بله‌من، دیدی.

صکره فاطمه علیه خانم یوسف افندیدن: تورکلکگه عائد نیندی اثرلر، نیندی منبعلر بارلغن صورادی. بوگا قارشی یوسف افندی: هنوز کشف ایتلوب یتمه‌گان طورخون آثارندن باشقه، معروف اولان اثرلرنگ بر نیچه‌لرن صاناب، پروفیسور بارتولدنی، ابوالغازی بهادر خاننگ شجرهٔ تورک کتابینی، مشهور لئون قاهون اثرینی و سائر بعضیلرینی ذکر ایتدی و بو خصوصده دخی بایتاق سویله‌شلدی.

حلیم ثابت افندینگ: «فاطمه علیه خانم مدحت افندیدن عالمرهک صانالا، چونکه بو علوم عربیه‌نی آندن کوب بله» دیگاننی ایشتکان ایدم. البته چاغشدروب قارارغه و بو حقده بر نرسه أیتورگه مینم قولمدن کیلمی، لکن فاطمه علیه خانم‌نگ شول ایکی ساعتلک مصاحبه‌مزده سویله‌گان سوزلرن ایشتوب معلوماتی‌نگ کیک‌لگینه، خاطرنده شول قدر کوب نرسه‌لر بولنووینه، بیک کوب طوغروده غایت یاکی و مقبول فکرلر بیان ایتووینه حیران قالدم.

بزنگ روسیه‌ده حریت‌دن صوک ۱۹۰۶ نچی یللرده بعض بر یاشلرمز اوزلرندن اول‌گی هر نرسه‌نی انکار و هر کمنی تحقیر ایتو یولینه کرگانلر و غصپرینسکی‌نی ۲۵ یللق خولیغان دیب یازغانلر ایدی. بو حال موندده بولغان. حریت‌دن صوک موندده احمد مدحت، ابوالضیا، فاطمه علیه کبک ذاتلرنی: اوزلرینک‌ده فکرلرینگ‌ده اهمیتلری قالماغان، آنلر ایسکی زمان مستحاثه‌لری. آنلردن ایندی یاکی اش، یاکی فکر کوته‌سی اورن قالماغان، آنلرنی آثار عتیقه جمله‌سندن موزیلرده صاقلارغه‌غنه یاری، دیگانلر. مع التأسف، احمد مدحت

افندی و ابوالضیا توفیق بك ایله کوریشورگه موفق بولا آلمی قالدم ایسه‌ده فاطمه علیه خانمنی هیچده آلای طابمادم. مین آنی بیك کوب مسئله‌لرده و خصوصا بتون مسائل‌نك جان آلوچی نقطه‌سی بولغان خاتون و عائله مسئله‌سنده، اوزی اسویچره‌نك لوزان شهرنده یللرچه طوروب دوقتورلق شهادتنامه‌سی آلغان و کینه عالی مکتب بتروب دوقتورلق شهادتنامه‌سی آلغان بر فرانسوز قزی ایله اویله‌نوب استانبولغه قایتقان دوقتور عاقل مختار بك دن بیك کوب آرتق طابدم. عاقل مختار بك هنوزده، مسلمان خاتونلرینه حقوق و حریت بیررگه آشغورغه تیوش توگل؛ معارف‌نك ده آنلر ایچون اول قدر آشغچ لزومی یوقدر، آنلر بیت ایو قارارغه تیوش، دیگان فکرده‌در.

بر گنه نرسه بار: فاطمه علیه خانم‌نك شول قدر کوب علمی، بر سیستم‌لی توگل. چونکه تحصیلی، مکتبده بر سیستم ایله بولماغان. شونك ایچون‌ده آنی فهرستسز بر کتابقه، یاکه طارالوب چوالغان بر کتبخانه‌گه تشبیه ایتارگه ممکندر. هر نرسه بار. لکن أزله‌ب آلورغه، صکره ترتیب‌گه صالورغه کیره‌ك. حالبوکه خالده خانم‌نك فکری و معلوماتی ایك منتظم بر آپتیك‌ده‌گی دوالر شیکللی ترتیب گه قویولغان، صنفلرغه آیرلغان، آنك سوزلری منطق قیاسلری شیکللی آچق، قصقه و مطلوب نتیجه‌لرگه جیگل ایرشدره طورا. شونك ایچون ده مونیسینی فهرستلی کتابقه، قاتالوغلی کتبخانه‌گه تشبیه ایتو خطا بولمایه‌چقدر.

حسن قبولی ایچون بیك کوب تشکرلر ایتوب فاطمه علیه خانمنك یانندن آیریلاچغمز وقت: ـ فضل و کمالـگزگه مشتاق بولغان روسیه‌ده‌گی همشیره‌لرگزگه کورسه‌تمك ایچون رسمگزنی مرحمت ایته آلمازسزمی، دیدم. رسمم یوق، هیچ توشورتمه‌دم دیدی و کوزگی آلدندن آلوب سلطان همشیره‌لرندن برسینك واوزینك پاریژده طوروچی همشیره‌سینك رسملرن کورسه‌تدی. سلطان همشیره‌سی اشلاپه ایله تمام یاوروپالی بر قیافتده ایدی.

فاطمه علیه خانم ایله کوربشودن بیك ممنون قالوب و بیك یاخشی تأثرلر آلوب آیرلدق. اسلام دنیاسنده موندی فاضل خاتونلرنك کوبره‌ك بولولرن قلبمزدن تمنی ایتدك.

۹ فیورال.

٥٣

نکار خانم حضورنده (*)

نیچوندر شعرلرن اوقوغانده نکار خانم مینم کوڭلگه حزین، متأثر، آور باشلی، آز سوزلی بر خاتوندر توسلی طویولا ایدی. کورشکاچ بتونلەی بو تصورمنڭ عکسی چقدی.

اول «٣٥-٤٠» یاشلرنده الوغ گاودەلی، سیمز، تازا، شاد کوڭللی، کوب سویلەوچان، راحتلەنب شارقلداب کولوچان بر خانم ایکان. صحبتی تمام یاوروپالی بر خاتون شیکللی: جیگل، جیگل سویلەرگه، بر سوزدن ایکنچیسنه تیز تیز کوچارگه یاراتا، کوب نرسه بله، کوب نرسه سویلی، لکن بزنڭ شرق خلقی

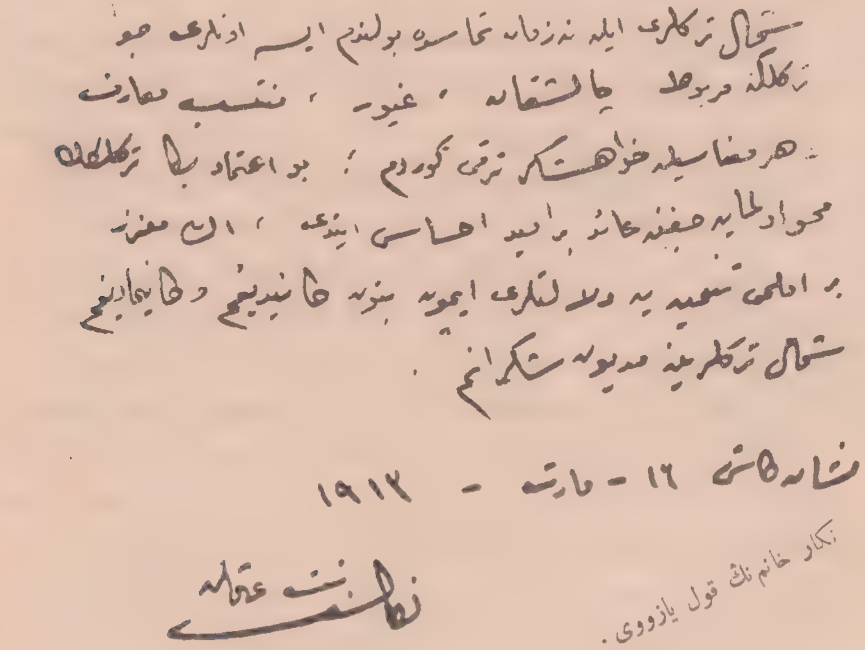

نکار خانم نڭ قول یازووی.

(*) «شورا»ده باصلغان مقاله. نکار خانم نڭ ترجمهٔ حالی «مشهور خاتونلر» کتابنده یازلمشدر.

شیکللی بر سوزنی اوزایتمی، بحث و اعتراض کبك، صحبت‌گه آورلق بیره طورغان نرسه‌لر ایله کوب ماتاشمی. قای‌غنه طوغروده سوز آچلسه‌ده مسئله‌نك ایك روحلی یرن انتخاب ایله سویلی و فکرن بیان ایته.

بز آنك ایله کوریشورگه یوسف افندی آقچورین و یاش تورك شاعرلرندن جلال ساهر بك ایله اوچاو باردق. بز باروب کرگانده نکار خانم اوزینك بولمه‌سنده پیانینو اویناب طورا ایدی. تمامیله آلافرانقه کیونگان. باشی آچق. بزنی بولمه‌سنده اوزی قارشی آلدی. یاوروپا عادتنچه قولن اوبوب کورشدك. جلال ساهر بك آنك ایله الوکدن طانش ایکان. بزلرنی‌ده تقدیم ایتوب طانشدردی.

اوطوریشو برلن نکار خانم یوسف افندیگه خطابا:

— تورك یوردنده مدحت افندی مرحوم حقنده بیك یاخشی یازغانسز، بیك زیاده متأثر بولدم، مرحوم ایله آز کوریشه ایدك، لکن ایك یاقن کوردیگم ذاتلردن ایدی. آنك وفاتی میکا فوق‌العاده تأثیر ایتدی. دیدی وسوزنده دوام ایله: وفاتندن صوك اون کونلر اوتکاچ عائله‌سن تعزیه ایچون بیکقوزگه آنك ایوینه کیتدگن و آنده متأثر بولوب کون بویونچه یغلاب اوتکاردگن و صوك دفعه اولارق آنك ایله برگه آشاغان اوستالده‌گی صوصاوتلری و استقانلرنك جماد اولدقلری حالده حالا شول کوینچه سلامت طورولری و بتون وجودی بر روحدن، علم و فضلدن عبارت بولغان مدحت افندینك یوق بولوب کیتووی اوزینك کوکلینه بیك نق تأثیر ایتدگن بیان قیلدی و: «شوندن قایتووم برلن مرحوم مدحت افندی حقنك اوزمنك تأثراتمنی شعر ایله یازوب «شهبال» ژورنالینه یباردم: بو نومیرغه اولگورمه‌دی دیه باصماغانلر. ایندی کیری صورادم، غزته و ژورناللرغه یازغان نرسه‌ك تیز باصلمادیسه آنك هیچ قزیغی قالمی. آچو کیله باشلی» دیدی و «کوپیه‌سی قالغان بولسه سزگه اوقوب کورسه‌تکان بولور ایدم، مع‌التأسف یازغان نرسه‌لرمنك، هیچ برونه‌ن کوپیه آلوب قالو عادتم یوقدر» دیه علاوه ایتدی.

سوز، دار الفنون زالنده بولوب اوتکان خاتونلر قونفرانسینه کوچدی. آنده آنك اوزینك شعرلرندن و باشقه خانملرنك نطق و شعرلرندن بحث ایتلدی. صوگره خانملرنك بیرگان اعانه‌لرینه دائر سوز آچیلدی و بونك اوزرینه مصاحبت یاخشوق جدی روشکه کروب کیتدی. شویله‌که:

نکار خانم‌نك: «اعانه بیروچی خانملرنك ایك کوبسی توبان و اورتا صنف‌لردندر. یوغاری صنف خانملر قونفرانس‌غه‌ده آز کیلگانلر، کیلگانلری‌ده اعانه

بیرمیلر، بیرگانده‌ده اصلا اوز درجه‌لرینه مناسب روشده بیرمیلر، غایت آز بیره‌لر، حالبوکه بزنك یوغاری صنف خلقمزده بیك بای آدملر، آی‌غه بر نیچه شه‌ر ملك لیرا داخودلری بولغان کشیلر بار. وطن و ملت‌نك شوندی مشکل وقتنده آنلر کوبره‌ك بیررگه تیوش ایدی، عجبا سببی نیدر؟» دیه صوراوینه قارشی یوسف افندی:

ـــ بونك سببی معلوم، خانم افندی، یوغاری طبقه خلقی موندی اعانه‌لر برلن گنه وطن‌نی قوتقارو و عثمانلی ایمپراطورلغی‌نك استقلالن صاقلاو موندن صوك ممکن تو گل‌لگن یاخشی آڭلیلر، بو بیرلگان آقچه‌لردن باری بر، کوب فائده کیلمی دیب ایسابلیلر، شونك ایچون‌ده آلار اوزلرینك شخصی و خصوصی منفعت‌لرن کوزه‌تب، آقچه‌لرن اجنبی بانقه‌لرده یاتقرونی آرتوغراق کوره‌لر. اما احوالدن یاخشی خبردار بولماغان صنف‌لر ایسه هنوز امید ایله یاشیلر، شونك ایچون‌ده آلار قوللرندن کیلگان قدر فداکارلقدن طارتنمیلر، دیدی.

بوڭا قارشی نکار خانم:

ـــ بیك طوغری، ایندی موندن صوك بزنك مستقل یاشی آلوومزنی واوز اوزمزنی اداره قیلوومزنی امید بوش بر خیال‌غنه‌در، آنك ممکن تو گل‌لگن البته بارمزده بله‌مز، نی قدر آور بولسه‌ده تله‌ر تله‌ماس بونی اعتراف ایته‌مز، شونك ایله برابر، ملتنك شوندی احتیاجلی بر وقتنده، فقیرلر اوزلرینك آقطق صومالرن بیروب طورغان وقتده، بایلرنك شول قدر صارانلق کورسه‌تولری بیگره‌ك کوڭلسز بر اشدر، آنلر هیچ بولماسه بانقه‌لر کوزنده اوزلرینك حیثیت وناموسلرن صاقلار ایچون گنه بولسه‌ده بیررگه تیوشلر ایدی، دیدی.

مین نکار خانم‌گه:

ـــ مملکتنك استقبالی حقنده نیچون بو قدر مأیوسسڭز، خانم افندی، آناطولی‌نك ترقی و اعماریده ممکن بولماس دیب اویلیسزمی؟ بعضا ایرلر مأیوسیت‌گه توشکانده‌ده فضیلتلی و فداکار خاتونلرنك آلارغه جسارت بیروب زور اشلرگه سوق ایتکانلکلری تاریخلرده کورلگالی بیت، سزده‌ده شولای بولماسمی ایکان؟ دیدم.

ـــ بزده نیچك آلای بولسون. بزده خاتونلر یوق، ملت‌نك یارطی یاغی مفلوج (پارالیچ)، یارطی یاقلی کشی یاشی آلماغانلغی شیکللی، یارطی غنه یاقلی ملت‌ده یاشی آلمیدر، مونه اوزڭز کورگانسزدر. بارمی بزده یاوروپاده‌غی شیکللی خاتونلر حیاتی، البته یوق؛ شولای بولغاچ بز، خاتونلری تریك بولغان

یاوروپالیلرغه قارشی طورا آلاچق توگلمز، آنلرنك اسارتنه محکوممز، دیدی.

ــ صوك سزده‌ده خاتونلرغه یاوروپاده‌غی معناسیله حیات بیررگه ممکن توگلمی؟ گرچه صوڭغه‌راق قالونسه‌ده ئلی بیت وقت بتونله‌ی أوتوب بتمه‌گان، دیوومه قارشی:

ــ خاتونلرغه چن حیات بیرو یالـگز مکتبلر واسطه‌سیله‌گنه ممکن، آنك واسطه‌سیله خاتونلرنی ترگزرگه ایك آزی یکرمی بیش یل وقت کیره‌ك، حالبوکه چیتلر آنی کوتوب طورمیلر، بزگه هجوملرنده هر کون و هر ساعت دوام ایته‌لر، یارطی یاغی پاراليچ بر کشی بلەن، بتون گاوده‌سی سلامت بر کشی صوغشقانده بونلرنك فایسی جیڭار ایکان دیه شبهه‌لنورگه اورن یوقدر، دیدی.

سوز خاتونلرنك قاچولری، جمعیتلرگه قاتناشا آلماولری مسئله‌سینه دائر آچیلدی. بو خصوصده نکار خانم‌نك فکری بویله‌در:

تورك خاتونلری قاچمی یوررلك، اوزلرن اوزلری طوتا بلورلك درجه‌گه کیلمه‌گانلر. خصوصا تورك ایرلربنك خاتونلرغه قاراشی بیك ناچار، آلار خاتونلر حقنده اوزلرن اوزلری طوتا بلمیلر، خاتونلر بلەن قاتناشولرینه مساعده ایتلورلك ایرلر استانبولده بارەق بلەن صانالورلق درجه‌ده آزدر. شونك ایچون‌ده اگر حاضر خاتونلر قاچمی یوری باشلاسه‌لر و جمعیت‌لرگه قاتناشسه‌لر، ئلله نی قدر رذالتلر چغاچق، تورك قومی باشقه ملتلر قاشنده کولنچ و مسخره بولاچق، شول سببلی الوك علم و معرفت ایله قورالانوب ایرلرده، خاتونلرده اوزلرن اوزلری طوتا آلورلق درجه‌گه یتکانچه‌گه قدر قاچونی بتررگه تیوش توگل و خاتونلر ایله ایرلرنك قاتناشولری‌ده موافق توگلدر.

نکار خانم أیته: تورك خانملری اوزلری‌ده آچلونی برده تله‌میلر و آچیلو طرفدارلرن یاراتمیلر، ئلی اشلابه فلان کییوب چغو توگل، حتی چارشافلرنی آزغنه یاکی موداچه‌راق ایتوب کیـگان خاتونلرنی‌ده عیبلیلر. جیولش فلان یاصی باشلاسه‌ك، باشلرمزنی آچارغه توگلمی، دیه قورقوشالر. ایرلرده، حکومت‌ده خاتونلرمزنك شول ایسکی روشچه طورولرن قوتله‌دکلرندن بزده خاتون مسئله‌سینك تبزدن حل ایتلووون امید ایتارگه اورن یوق؛ کوره‌سزدر، بزده حکومت یاکه «اتحاد ترقی» پارتیه‌سی سیاسی اشلرده آزراق قصنقی‌لقغه توشه باشلادیسه عوام‌نك فکرن اوتشار ایچون خاتونلرغه بەیله‌نەلر: مسلمان خاتونلری «آداب ملیه و قواعد اسلامیه‌گه مخالف یورماسونلر» دیه پالیتسه‌گه امر بیره‌لر. شولای بولغاچ بیچاره تورك خاتونلرینك حالی نیچك ایتوب اوزگارسن، دی.

یوسف افندی :

ــ مونه سلانیكده مسلمان خاتونی مسئلهسی تیز حل ایتلدی ؛ آنده یونانلر کیلوب کرو برلن مسلمان خاتونلرینه چارشاو بورکانب فاچوب یوروني منع ایتدیلر. اگر فرصت قولمزده وقتده بوندی مسئلەلرنی بز اوزمز حل ایتماسەك مونی باشقەلر حل ایتار هم بونك حل ایتلەچگی کوبگه بارماوی حقنده مدت تعیین ایتوب بحث لەشرگەده ممکن، دیدی.

نکار خانم نك: کوبمو مدت قویاسز؟ دیووینه قارشی، یوسف افندی : ایك کوبی اون بیش یل ، دیدی.

بو وقت بولمەگه یاڭی مسافرلر کیلوب کردی. بونلردن برسی تورکیەنك مشهور ادیبلرندن و سابق گوبرناطورلرندن سلیمان نظیف بكنك قرداشی ادیب و شاعر عالی فائق بك ، برسی سلیمان نظیف بك نك اوغلی سعید بك و برسیده معارف نظارتنده خدمت ایتوچی رشید بك ایدیلر.

بولار کرگاچ سوز ادبیات اوزرینه کوچدی. معلومدر، که مونده‌غی ادیب و محررلر بازو یازمق خصوصنده ایکیگه بولیمەلر. بر قسمی ساده تل ایله هر کم آڭلارلق تورکچه یازو طرفدەلر. ایکنچی قسمی بیك کوب عربی ، فارسی لغتلر قوللانب، اوزون وطمطراقلی عبارەلر ایله یازو طرفندەلر. اولگیلر. یازودن مقصد آڭلاتو، شولای بولغاچ ممکن قدر ساده یازارغه کیرەك ، دیلر. ایکنچیلر ایسه ادبیات اول صنایع نفیسەدندر، عوام آڭلاسون دیب خواص نك عوام درجەسینه توشووی جائز توگلدر. عوامنك آنك اوزینه مخصوص اورام تلی بار، اول شونك بلەن ماتاشسون، اما ادیبلر و شاعرلر ادبیات و شعرنك قیمتن توشوررگه توگل ، مندررگه طرشسونلر، دیلر. بو مسئلەنك مونده بیك اونکون وقتلری بولغان . بو طوغروده کوب بحثلر بولوب اوتکان. حتی بزنك عیاض افندی اسحاقیده مونده وقتنده شول مخروط باشندن اوچوب یوررگه تلەوچی ادیبلرگه قارشی بیك حقلی و معقول مقالەلر یازوب اوزلرن مؤاخذه ایتکان.

لکن ، بختسزلكگه قارشی مونده کینه شول ادبیاتنی خلق طرفندن آڭلاشلماسقه تیوش نرسه دیب ظن ایتوچیلر کوبدر. شونك ایچوندە استانبول غزتەلرن ، استانبول تلن و ادبیاتن آناطولی خلقی نك یوزده بیشیده آڭلامی ، بولار هواده اوچالر، تگیلر برده سورونەلر، آرالرنده هیچ بر مناسبت حاصل بولمی طورادر.

ادبیات ، کشی آڭلامی طورغان تلده یازیلورغه تیوش دیوچیلرنك مونده

ایکٔ قوتلی طرفدارلرندن برسی یوغاریده مذکور سلیمان نظیف بك، برسی آنلٔ برادری اوشبو عالی فائق بك و برسیده مشهور ادیب جناب شهاب الدین بك در.

یوسف افندی آقچورین و جلال ساهر بکلر ایسه ساده یازو، یازونی کشی گه آڭلانو، سوز دریاسینه بوماو طرفندهلردر. مونه شول سببلی، نکار خانم بولمهسنده ادبیات حقنده سوز باشلانو برلن درحال ساده یازو یاکه عالی یازو مسئلهسی مذاکرهگه قویلدی. ایکی یاقده اوزلرینڭ فکرلرن مدافعه ایتهرگه؛ دلیللر و مثللر کیتررگه کرشدیلر. بولار اوزون بولغانلقدن مونده یازوب طورا آلمیم. باری قزق ایتوب شونیغنه ذکر قیلوب اوتهم:

عالی فائق بك أیته: ساده یازوچیلر زینتلی و گوزل طولمه باغچه سراینددن چغوب بالچق زیدلهنکهلرده طورغه تلدوچیلاردر؛ باشندهغی عقلی سلامت بولغان کشی شونی تلهرمی؟ خلق آڭلامی ایکان، آڭلاماسون، صنایع نفیسه اول اوزی ایچون اوز طوغروسنده مستقل بر نرسهدر، شعرنی موزیقهنی عوام خلق آڭلاسون دیب اوراملاشدررغه یاراماغان شیکللی ادبیاتده شولایوقدر، دی.

نکار خانم اوزی ایسه ایکیسینهده طرفداردر. اول أیته: عوامغه وعمومغه آڭلاتو تیوش بولغان نرسهلر، ضرر یوق ساده یازلسون، اما عوام آڭلاوینڭ اهمیتی بولماغان نرسهلر شول عالی لسان برلن یازلسونلر، آندهغی لطافتنی، آندهغی بدایع و محاسننی طاشلارغه، ئهرهم ایتوب یوغالتورغه یارامی، دی.

صوڭره سوز تورك خاتونلرینڭ کیوملری مسئلهسینه کوچوب، یاشماقی کیلوشلیرهك، یوقسه حاضرگی چارشافی ماتورراق ایکانلگی حقنده سویلهندی. بو مسئلهده طوغری حکم بیرهچك ذات طبیعی نکار خانم اوزی اولدیغندن، اول جای کونی لودفهلرده. صحرالرده بوروگانده یاشماق کیلوشه. اما بولای وقتلرده، شهر اچنده البته چارشاف ماتور، دیدی و اوزینڭ هر ایکی قیافتده آلدرغان و دیوارغه قویغان رسملرن کورسهتدی.

صوغش حقندهده سوز قوزغالوب اوته بیرو خبرلر سویلهندی. بونلٔ اوزرینه نکار خنم اوزینلٔ. فرانسوز محرری مشهور پیهرلوتیگه فرانسوزچه یازغان ویباررگه حاضرلهب قویغان تشکر نامهسن اوقوب کورسدتدی. پیهرلوتی ایسکیدن بیرلی تورکلرنی یارانوچی بر فرانسوز شاعر و ادیبیدر. بو صوغش وقتنده بتون فرانسوزلر و بتون فرانسیه غزتهلری تورکلرگه ایس کیتکچ دشمانلق کورسهتدیکلری حالده، یالـگز پیهرلوتی، قلودوارەر، استیفان لوزان کبی ایکی اوچ محرر وسوسیالیست ژورەس نلٔ «اومانیته» غزتهسی گنه تورکلر

فائده‌سینه یازدیلر.

پیه‌رلوتی «تورکیه اُولوم آلدنده» اسمی ایله یازغان صوگغی کتابنده، تورکلرنی بیك قزغانوب، بالقانلیلرنی و یاوروپانی تورکیه‌گه قارشی بویله حرکت ایتوده عقسز ایتوب کورسه‌تکان. شونلك ایچون آگا. مدافعهٔ ملیه جمعیتی اسمندن رسما تشکر بیان ایتلدی. محمود شوکت پاشاده تشکر تیلیغرامی یبارگان. حاضر تورك ضیالیلری آگا قیمتلی بر قلم قارا صاوت هدیه ایتار ایچون بر نیچه ملك فرانق اعانه قید ایتدیلر. مونه نکار خانم‌ده اوز طرفندن پیه‌رلوتی‌گه شول خصوصده تشکر بیان ایتوب یازغان ایکان. خطی اوزون، اثرلی والبته شاعره‌لر قلبندن و ادیبه‌لر قلمندن چغارغه لایق روشده‌در. خطندن آگلاشلدیغنه کوره، نکار خانم پیه‌رلوتی ایله الوکدن طانش اولوب آنلك ایله مخابره‌سی باردر. صوگغی، پاریژغه بارووده اوزی برلن کوریشورگه موفق بولا آلماغانلغی ایچون تأسفلر بیان ایته.

شول طریقچه تورلی نرسه‌لرگه دائر سویله‌شب نکار خانم حضورنده بر ایکی ساعت قدر اوطورغاندن صوك مساعده‌سن آلوب و قبولی ایچون تشکرلر بیان ایتوب یانندن آیرلدق.

نکار خانم وینگریالی عثمان پاشانك قزیدر. سوز آراسنده اوزلرینك یاوروپالی اولدیغن آگلاتقالاب قویدی. سویله‌شووده، اوزن طوتووده و حتی سیما و قیافتنده‌ده مجارلق و یاوروپالیلق کورینوب طورا. علمی کیك، ذهنی اوتکون، حال و معیشتی یاخشی بولغانلقدن نکار خانم اوز طوغروسنده بیك بختلی بر خانم‌در. فقط، اصل تورك خاتونلرینه، آنا طولی آنالری و قزلرینه‌ده مونده‌ی فاضله و عالمه خانملرنك فائده‌لری تیسه بیك گوزه‌ل بولور ایدی. لکن، مع‌التأسف، بوقدر. نکار خانم‌نك یازغان نچکه حسیاتلی شعرلرن اوقوب استفاده ایتوچیلر استانبولده‌غی بر نیچه دیسته ادیبلر وشاعرلرگنه‌در. شونلك ایله برابر، بر ملت اچنده مونده‌ی خانملرنك وجودی شایان افتخار و اول ملتنك اعتبار و حیثیتن آرتدروغه سبب‌در.

١٠ فیورال.

٥٤

استانبول هوالری. هوانڭ صوغشقه تأثیری. صلح وتورك غزته‌لری. آقچه قصنقلغی. داخلی زایوم. صوغش میدانده غزته مخبرلری.

اوچ دورت کوندن بیرلی استانبولده هوالر بوزوق؛ قاطی شمال جیلی ایسه. هیچ طوقتاوسز قار. یا کغور یاوا. آیاق آستی پچراق. هر کون الوع اوراملرنی کوره‌تب، طازارتب آبدراب بته‌لر. تورکلر صووق‌غه برده توزه آلمیلر. آزراق قار یاکه صووق یا کغور یاودیسه بورشه‌یب فالالر، تیزره‌ك قهوه خانه‌لرگه جیولوب اوطوررغه قاریلر. حتی اورام طازارتوچی‌لرده آرباغه بر ایکی کوره‌ك قار صالغاچده قوللرن اووشدروب جلنالر و بر آز بورشه‌یب طورالر. ذاتا، مونده‌غی ایولر، بنالر و کیوملرده صووق‌غه قارشی طورر ایچون حاضرله‌نمه‌گانلر، همه‌سیده بیك جیکَل، یازلق و جایلك نرسه‌لرگنه‌در.

صوغش میدانلرنده حرکت یوقلقنی‌ده شوشی هوالر بوزوقلقدن دیلر. اول یرلرده قار بیگره‌ك کوب ایکان همده بعض بر یلغه‌لر طاشی باشلاب عسکر حرکتنی‌ده اوکایسزلاندرغانلر. آراده برگنه کون ماتور قویاشلی هوا بولغاچده، ایندی زور صوغشلر باشلاناجق دیب کونکانلر ایدی. لکن، اول هیبت هوا تیز بوزولدی.

بوز مکلرجه عسکرنڭ موندی ناچار هواده. صووق ویا کغور آستنده یاتولری البته آنلر ایچون بیك قیین‌در. لکن. صوغشنی دوام ایتدروگه موندی طبیعی مانعلر چقوغه، بلغاریا حکومتی‌نڭ کیفی بوزولمی طورغان بولسه کیره‌ك. چونکه صوغش میدانلرینه یاکی عسکرلر و معاونت ایچون صربیه صالداتلرن کیتروب یتکرر که وقت قازاندر. موندی مانع چقوعه تورکلر قایغورالر. صوغش یا کیدن باشلانغانده عسکرمزنڭ روحی کوترنکی. احوال معنویه‌سی یاخشی ایدی، اگرده احوال مساعد اولوب صوغش شول کوینجه تیزلك ایله دوام ایتسه موفقیت بزنڭ طرفده بولغان بولور ایدی، ایندی طاغن اشلر یومشادی، بو بزنڭ بختسزلگمزگه قارشیدر، دیلر. بیك مأیوس بر قسمی ایسه: صوغشنڭ دوامینه موندی مانعلر چقو بزنڭ بختمزگه قارشیدر. یاردممزگه خدا اوزی یتشدی، یوقسه بلغارلر کلیبولی‌ده بزنی جیکوب، یونان فلوطی ایندی استانبولده بولغان بولور ایدی. حاضر ایسه آلار یرلرندن قیملدی آلمی طورالر، شوشی آراده

بزگه صلح مذاکرهسی قوزغاتورغه فرصت بار، دیلر.

عمومیت ایله قاراغانده باشدن بیرلی رهتلی بر صوغش بولماو سببلی خلق‌نڭ محاربه حقنده‌غی هوس و امیدلری خیلی صوویدی. کلیبولی صوغشنده تورکلرنڭ نق جیڭلولری و ثلله نیچه مڭ‌لهب مجروح و تلفات بیرولری حقنده‌غی خبرلر بیك آرتق مبالغه‌لی بولسه‌لر کیره‌ك. آلارنڭ درستلگن بلدررلك مونڭ هیچ بر علامت یوق. قایلرده کوبموشهر خسته خانه‌لر بارلغی و آنلرغه هر کوننی کوبمو یاکی مجروحلر کیترلگانلگی معلومدر. حالبوکه کلیبولی صوغشندن صوڭ بو خسته خانه‌لرگه کیترلگان مجروحلرنڭ بارلق صانی مڭ گه‌ده طولمی، دیلر. مجروحلر کوب بولسه البته بارسیده شونلرغه کیترلگان بولورلر ایدی: چونکه آنلرنی یاشروب طوتار حال یوق، قاپچقلرغه طوتروب قویوبده بولمی.

صلح مذاکرهسی حقنده‌غی سوزلرنڭ نیچك بارغانلغی تیلیغرام خبرلری ایله آنده معلومدر. حقی پاشانڭ اورنلی اورنسز کوب سوزلر سویله‌وینه مونده تورك مطبوعاتی‌نڭ اچی پوشا. عمومیتله حقی پاشانڭ آنده یباریلوویننه موفقیتلی بر اش دیب قاراميلر. مونده‌غی تورك غزته‌لری‌نڭ کوبسی ادرنه، اشقودره، یانیه بیرلماسدن آلوك صلح مذاکرهسی حقنده سوزده بولماسقه تیوش، نی وقت بو قهر قلعه‌لرمز تسلیم اوله‌ورلر شوندن‌عنه ایسته‌ر ایسته‌مز صلح سوزی قوزغالورغه ممکندر، دیب یازالر. الوکدن اتحادچیلر علیهنده بولغان «افهام» غزته‌سی‌گنه ممکن مرتبه تیزره‌ك همده ادرنه، اشقودره و یانیه کبی قلعه‌لر بیرلماسدن آلوك صلح یاصاو فائده‌لی و مملکت‌نڭ سلامتلگی نقطهٔ نظرندن مطلق شولای بولووی لازم، دیب یازا. چونکه ادرنه‌لر قولمزده وقتده کیلوشسه‌ك بلغارلرغه: سز مرمره ساحلینه اینونی صوراماگز و بزدن صوغش راسخودی طلب ایتماگز، مسلمانلرنڭ حقوقن صاقلاونی التزام ایتگز، ادرنه‌ده‌گی عسکرمز اوزارینڭ عسکری ناموسلرن صاقلاب قوراللری ایله چقسونلر و آنده‌غی دورت بیش میلیون لیرالق طوپلر و قوراللرمزنی آلورغه حقمز بولسون، دیب ایتورگه ممکن؛ ادرنه تسلیم ایتلگاندن صوڭ بولارنی أیته آلمامز، اول وقت بلغارلر بزدن مرمره ساحلن و صوغش راسخودی صوری باشلارلر، دی و بو غزته ممکن قدر اورتولی صورتده‌گنه یازوب: تورکیه عسکرینڭ وطنی‌نڭ تجاوزی حرکت یاصارلق حالده توگل‌لگن، تدافعی صورتده قلعه‌لر آرقه‌سنده طورودن ایسه موفقیت قازانلمایه‌چغن، بو روشده اوتکارلگان هر بر کوننڭ مملکت باشینه یاکی سفالتلر و یاکی فلاکتلر آرتدرا بارغانلغن، بناء علیه، ممکن قدر

تیزره‌ك صلح یاصاو تیوش بولغانلغن آکلاتا.

موندەغی احوالـگە قاراغانده بو غزته‌نك سوزلرینه حق بیرماسکه‌ده ممکن توگللر. آقچه یاغندن حکومت بیك قصنقی‌لقده. بورچقه آقچه طابا آلغانی یوق. بیلگیه بانقه‌لرندن کم بلور نیندی آور شرطلر ایله‌در آوانس طریقیله یارطی میلیون لیرا قدر آقچه الوب مأمورلرنك دیکابر ژالونیه‌لرن یاکی‌غنه بیردیلر. غموار ژالونیه‌لری بیرلـگانی یوق ئلی. تورکلرنك کوبسی مأموردر. ژالونیه‌لری بیرلمه‌ناج آنلرنك اشی بتونلەی جیتن‌له‌شه. بو ایسه مأمورلرده حکومت‌گه قارشی امنیتسزلك و دشمن‌لق آرتدروغه سبب بولا. یتماسه طاغن «مصادرهٔ اموال» قانونی (کشینك مالن طارتب آلو زاکونی) چغارلدی. بره‌ونك کوب اونی، ایتی، یاکه بنده آزبغی بار ایکان، حکومت آنی عسکر ایچون آندن طارتب آلاده، تیوشلی حقن فویوب فولینه کویتانسیه بیره. بره‌ونك صوفناسی، آتلری، خلاصه عسکرگه کیره‌کلی نی نرسه‌سی بولسه شونی طارتب آلا و قولینه کویتانسیه بیره. حکومت آنلك بدلن شول کویتانسیه ایله اوز وقتده صوکندن توله‌یمچك بولا. لکن اول آنی قاچان توله‌ر و مملکت‌نك حالی قاچان توزه‌لور — بونلر برده معلوم توگل. شول سببلی بو قانون‌ده سوداگرلر آراسنده زور هیجان و خوشنودسزلق‌غه سبب بولدی. چیت دولتلرنك سفیرلری بو قانون اجنبیلر حقنده یورتولماسن دیه باب عالی‌گه نوطه بیردیلر. تورکیه‌لی خرستیان سوداگرلر رەتن طاسه‌ر بو قانوندن قوتولور ایچون اجنبی حمایه‌سینه صغنورغه چاره‌لر ازلیلر. بو ایسه تورکیه اشلرینه اجنبیلر مداخله‌سی آرتوغه طاغن بر سبب بولا.

تورکیه‌ده‌گی کوچمی طورغان ملکلردن (یورت یردن) آلونا طورغان نالوغ سلطان حمید زماننده بیرلی ره‌تله‌نوب توله‌نمی کیلـگان ایکان. حاضرگی حکومت، آقچه‌غه قصلغاچ آنی بیك دنرداتوب توله‌نه باشلادی. بوکاده خلق بیك آورسنا. بایلر و سوداگرلر حقسز اوله‌رق آورسنالر. اما، بتون وارداتلری آلغان ژالونیه‌لرندن عبارت بولغان تورك و مسلمان مأمورلرینك آورسنولرن حقسز دیب أیتور حالده یوق. چونکه شول طاماقلرینه و اوستلرینه یته‌رلك بولغان قدرگنه ژالونیه‌لری‌ده آلونماغاچ یدیشه‌ر، سیگزه‌ر، حتی اون بیشه‌ر یللر بیرلی جیولوب کیلـگان نالوغلرنی آلار قایدن آلوب نی بله‌ن توله‌سونلر. البته یورتلری، نرسه‌لری طورغدن صاتیلا باشلی. یللردن بیرلی صوغشلر، اختلاللر دوام ایتو سببلی سودا و تجارت‌ده غایت زور طورغوناق بولغان.

شول سببلی سوداگرلرنڭ حاللریده جیگل توگلدر.

مونه بو حاللر بارسیده خلق‌نی حاضرگی «اتحاد ترقی» حکومتندن صووتوغه سبب بولالر. حاضروك کوب کشیلر: کامل پاشا حکومتی وقتنده خلق‌غه موندی آورلقلر یاصالماغان ایدی، حکومت‌نڭ عادی قوهٔ مالیه‌سی بتکانلگی آڭلاشلو برله‌ن اول صلح یاصاونی تیوش طابقان ایدی، «اتحاد ترقی» جیلر ایسه خلق اوستینه بر چوق آورلقلر صالدیلر، صوغشنی یاڭیدن باشلاب نی قدر کشی و نی قدر مال تلف ایتدیلر، ایڭ آخرنده اشله‌نه طورغان اش شولوق ایسکی حکومتنڭ اشله‌رگه تله‌گاننددن، یعنی ادرنه‌نی بیرودن و آطه‌لرنڭ کوبسندن واز کیچودن عبارت بولورغه اوخشی: چونکه حکومت اوزی صلح مذاکره‌سی باشلادی، دیلر.

خلق‌نڭ بو فکری یاڭلش ایکانلگن کورسه‌تدجك یاڭی واقعه‌لر، صوغش میداننده یاڭی اشلر بولورمی، یوقمی، اول حقده حاضرگه بر نرسه‌ده آیتوب بولمی - قاراڭغودر. استانبولده ترتیب و انتظام صاقلاو خدمتنی بولغان ژاندارم و پولیسلرنی صوغشقه یباروب، آنلر اورنینه مکتبلیلردن و سائر کشیلردن کوڭللی فرقه‌لر توزوماکچی بولغانلر ایدی اجنبی سفیرلری بوڭا پروتیست ایتوب مانع بولدیلر. استانبولنی آندی کشیلر قولینه طاپشررغه بز اشانا آلمی‌مز، اگر آلای ایته طورغان بولسه‌ڭز بز اوز پراخودلرمزده‌غی عسکرلرنی قوری‌غه چغاروب ترتیب صاقلانورغه مجبور بولاچقمز دیگانلر. شول سببلی اول فکر حاضرگه قالدی.

داخلی زایومنڭ موقت کوپتانسیه‌لری باصلوب چقوب صاتیلا باشلادی. اصل بیلیتلری یاورو‌پاده باصیلوب کیله‌جك، کوپتانسیه‌لر آقرون‌غنه صاتیلا. حکومت بونلرنڭ ایکی میلیون لیرالغن هندستان‌غه، بر میلیون لیرالغن مصرغه یبارەچك دیه بر تورك غزته‌سنده کورپلوب قالدی. درستلگن بلە آلمادم.

تورکیه‌نڭ اوز غزته‌لرینڭ مخبرلرینه صوغش میدانلرینه باروب خبر یازوب طوررغه مساعده ایتلدی. میده تیوشلی اورنینه مراجعت ایتوب کلیبولی گه باررغه مساعده صوراب قاراغان ایدم. میڭا اشانچلق بیان ایتوب مساعده بیررگه‌ده ممکن طاپقانلر ایدی. لکن، اجنبی دولت تبعه‌سی بولغانلغمدن، قاعده بوزولماسون و باشقه‌لرغه‌ده صورارغه یول آچلماسون دیب رخصت ایتلماونی موافق کوردیلر. طبیعی، بوی صنودن باشقه چاره یوقدر.

سلطاننڭ اوزی یاکه ولی عهدی صوغش میدانینه باروب قایتورلر،

یاکه ایاصوفیه‌گه فلان کیلوب خلق‌غه کورینه‌رەك روح بیررلر دیه کوتکانلر ایدی. لکن بولمادی. اول طوغروده هیچ بر طاوش طن یوق. باری پرنسلردن شهزاده عبدالحلیم افندیگنه طاغن صوغشقه باروب کلیبولی محاربه‌سنده یارالانوب قایتدی.

حاضرگی حالده «خادم‌کوی» ایله استانبول آراسنده سیگز خسته خانه بار. یدیسی تورك «هلال احمر»ینکی، برسی اجنبی صلیب احمرینکی. ایاستفانوس ده یوز و یوز ایللی قاراواتلق ایکی خسته خانه. «عمرلی» ده هند هلال احمرینك ایکی یوز قاراواتلق، کلیبولی‌ده مصر و هند هلال احمرلرینك یوز ایللیشەر قاراواتلق برەر خسته خانه‌لری بار. بونلردن باشقه حکومتنك اوزینك زور زور عسکری خسته خانه‌لریده کوبدر.

بو کونلرده مونده یاکی روم پطریقی صایلاندی. اولك استانبولنك «قاضی کوی» محله‌سنده میتریولید بولوب طورغان و یونانستاننك آفینه دارالفنونده اکمال ایتوب علم حقوق دوقتورلغی شهادتنامه‌سی آلغان، مکمل علوم دینیه تحصیل ایتکان بر کشیدر. سلطان حمید وقتنده‌ده روملر بر نیچه مرتبه بونی پطریق صایلارغه تله‌سه‌لرده، غایت روم ملتچیسی بولغانلقدن و روم چیرکاولرن یابدروب اول وقتده حکومت‌گه قارشی نمایشلر یاصاغانلقدن سلطان حمید بونی تصدیق ایتمی کیلگان ایکان. ایندی تصدیق ایتلدی. داخلیه ناظری و «اتحاد ترقی» کامیتیتی‌نك وکیللرندن عمارت بر هیئت اوزینه باروب یاکی اورنی بلەن تبریك ایتدیلر.

۱۲ فیورال.

٥٥

بر فرانسوز پروفیسورینك تحقیری و آنك ردی

بو کونلرده، مونده دارالفنون‌ده تورك استودینتلرینك بر جیولشی بولوب، بر فرانسوز پروفیسورینه قارشو پروتیست و نفرت بیان ایتدیلر. بوگا سبب بولغان واقعه بودر:

فرانسیه‌نك «قلەرمون فەرران» دارالفنونی‌نك ادبیات شعبه‌سنده پروفیسورلك ایتوچی «دەدوویس دوژەرەر» آدلی بر فرانسوز اوشبو فیورالنك

۷ سنده بالقانلر حقنده بر لکسیه اوقوغان. شول وقتده تورکلرگه و عمومیتله اسلامیتکه قارشو بیك ناچار سوزلر سویله‌گان. سویله‌گانارینك بعضیلری بونلردر:

«بالقانلیلرنك بو قدر عالی، مقدس، شانلی و ملی بر صوغشده بولونولرینه، صلیب‌نك هلالنی بو قدر موفقیتلی بر صورتده ایزوب، طاپتاب طاشلاوینه، خرستیانلق مدنیتی‌نك بو قدر معزز و فداکار بر اشینه ایسمز کبتارگه تیوش. موندی گوزه‌ل و عالی بر منظره‌نی دنیا یاراتلغاندن بیرلی بنی بشر کورگان یوق ایدی. مدنی یاوروپانك و خصوصیله فرانسیه‌نك وظیفه‌سی بالقانلیلرغه یاردم ایتو، تورکلر اوستینه یورو. آزیالی بو وحشی قاتللرنی یاوروپادن قووب چغارو ایدی. یاخشی بولدی، که یاوروپا دیپلوماتلری صوگعه‌راق قالوب بولسه‌ده اوزلرینك شوشی وظیفه‌لرن آکلادیلر. فقط، بونلرنی استانبولدن قووب چغارو حقنده‌غنه یومشاق قیلنوب ناچار اشله‌دیلر. یونانلیلر، یاش تورکلرنك ظلم اویاسی بولغان سلانیك‌گه یورودیلر. تورکلرنی ابزه ایزه بو شهرگه کردیلر. حاضر بو شهرده کریست نورلر صاچوب طورا. یاوروپا قطعه‌سنده تورکلك و مسلمانلق‌نك صوك خرابه‌سی بولغان ادرنه یاننده بلغارلر خارقه‌لر کورسه‌ته‌لر. ایسکی تورك نادان، یالقاو، مسکین، پیس، شهوتپرست و اوغری‌در. یا‌کی تورك ایسه نادان، یالقاو، مسکین، کبرلی، اوغری، شهوتپرست و بونلر اوستنه‌ده ایسروك‌در. تورك اوزینك آزیاتلق طبیعتیله وحشی و قاتل‌در. تورك دینلرنك ایك توبانی، ایك عادیسی بولغان بر دین (دین اسلام) ایله متدین‌در. تورك کوب خاتون آلا، تورك خاتونغه ات شیکللی معامله ایته. تورك‌ده عائله فکری، عائله حسی یوقدر. تورك اولا تورك بولغانغه و ایکنچی‌دن مسلمان بولغانغه، کوره مملکت اداره ایته آلو، مدنیت‌نك ایك توبان درجه‌سینه بولسون یتشه آلو وکشی شیکللی یاشی آلو قابلیتندن قطعیا محروم‌در. تورك، کوکلکزگه کیلووی ممکن بولغان همه ناچارلقلرنی جامع‌در. پیه‌رلوتی، قلود فاره‌ر شیکللی تورك محبلری شرقنك لطافت طبیعیه‌سینه، گوزه‌ل هواسینه، ماتور کوکینه مفتون بولغان شاعرلردر. آنلر تورکلرنی یاخشی قهوه پشره بلگانلکلری ایچون سویه‌لر. ذاتا تورکلرنك بار کبك هنرلریده شول‌غنه‌در. بلغارلرنك، یونانلرنك و قاره طاغ هم صربلرنك صوغش وقتنده تورکلرگه ظلم ایتولری حقنده سویله‌نگان سوزلر طوغریدر. آلار عصرلردن بیرلی اوزلرن ایزگان، بالالرن، قرداشلرن کیسکان آزبا وحشیلرینه، نیش شهرنده کشی باشدن مناره یاصاغان قاتللرگه اوزلرینك ایسکی وحشت و ظلملرن قایتارودن باشقه بر نرسه اشله‌مه‌دیلر».

بو پروفیسور اوشبو سوزلرنی یوزلرچه، بلکه مکلرچه خلق آلدنده سویله‌گان وقتده شونده بر نیچه تورك شاکردلریده حاضر بولغانلر. آلار بوگا البته خورلانغانلر. آچولانغانلر. لکن مجلسده بر نرسه‌ده اشله‌مه‌گنلر. طاوش چغارماغانلر. طکلاب اوطورغانلر. صوکندن بو پروفیسورنك اوزینه و دارالفنون مدیرینه کاغدلر یازوب پروتیست ایتکانلر. بونك نی ثمره‌سی کورلگاندر. ئلی‌گه معلوم توگل.

اوشبو واقعه مونده بلنو بلهن، یوغاریده یازدغمچه، تورك استودینتلری دارالفنون‌گه جییلوب بو مسئله‌نی محاکمه ایتارگه قرار بیردیلر. لکن، مع‌التأسف بیك آز، بارلغی یوزگه یاقن کشی کیلگان. آلارنك‌ده بایتاغیسی دارالفنون طلبه‌سی توگل، اورتا و باشقه مکتبلر شاکردلری ایدی. استودینتلرنك معتبرانی و خطیبلری کیلمه‌گانلر. نطقلر بیك روحسز و صیيق بولدی. مجلس روحسز اوتدی. شونك ایله برابر، اوشبو نرسه‌لرگه قرار بیردیلر:

۱) تورکیه معارف نظارتی تورکیه‌نك رسمی مکتبلرنده فرانسوز تلی اوقتونی بتروب آنك اورنینه نیمسچه اوقوتسون. ۲) حاضرگه قدر حکومت حسابندن فرانسیه‌غه اوقورغه یبارلگان شاکردلرنی آندن آلوب اسویچره‌گه وگیرمانیاغه یبارسون. ۳) تورك مکتبلرنده اوقتوچی فرانسوز معلملرنی اورنلرندن چغارسون.

حاضرگی کونده فرانسیه‌ده تورکیه حکومتی حسابندن اوقوچی عثمانلی شاکردلرینك مقداری ملك‌گه یاقندر. تورکیه مکتبلرینك بارسنده‌ده دیه‌رلك فرانسوز تلی مجبوری اولوب، بوگا هر درسدن آرتق وقت بیریله. شول سببلی اگر استودینتلرنك بو قرارن حکومت اعتبارغه آلسه بایتاق اهمیتلی اش بولورغه ممکن.

عبدالرشید افندی ابراهیم جنابلری بو مسئله حقنده «تصویر افکار»ده تورك استودینتلرن شدتلی رهوك حرکت‌گه اوندهب بر مقاله باصدروب چغاردی. اول یوغارغی قرارلر اوستینه، تورکلرنی موندن صوك فرانسوزچه سویله‌شماسکه‌ده دعوت ایته و مقاله‌سنده: «اگر یاشارغه تله‌سه‌ك، عزت نفسمز، شان ملی‌مز بانفه‌لرنك پچراق آیاقلری آستنده طاپتالماسون دیسه‌ك، ایلك توبان ملتلردن صانالغان قطایلیلردن عبرت آلیق» دی. رشید افندینك یازووینه کوره، موندن دورت یل اول یاپونیالك بر غزنه‌سی فورموز آطه‌سی مسئله‌سنده قطایلیلرنی تحقیر ایتکاچ یاپون مکتبلرنده اوقوچی اون ملك قدر قطای شاکردلری شوگا پروتیست مقامنده بالاتفاق قوزغالغانلرده یاپونیانی طاشلاب کیته‌رگه قرار

بیرگانلر. ایکی اوچ کون اچنده همه‌سیده قطای‌غه کیتار ایچون ناغازاکی‌گه جیولغانلر. یاپونیا حکومتی موندن متأثر بولوب، غزته‌دن تحقیرن کیری آلدرتقان و قطای شاکردلرینك یول مصرفلرن بیروب اوز حسابندن کیری قایتارغان ایکان. رشید افندی مقاله‌سینك آخرنده: «یاشارغه تله‌گان ملتلر اوزلرینك بارلقلرن شولای کورسه‌ته‌لر، یوقسه فوری سوز بله‌ن گنه توگل» دی.

شوشی استودینتلر جیولشندن صوك یوغاری مکتب معلملرندن ودارالفنون طلبه‌لرندن بعضیلری ایله کوریشوب بو خصوصده فکرلرن سوراشدم. بو پروتیست جیولشی نیچون بولای صییق، توسسز بولدی، یا بتونله‌ی یاصاماسقه کیره‌ك ایدی، یاصاغاچ شه‌ب و روحلی ایتوب یاصارغه. تأثیر قالدررلق ایتارگه تیوش ایدی، بولای بچراتوب‌غنه قالو کوڭلسز بولدی، دیدم. قایسیلری: «آدم سینده، باشقه اشلرمز بتدی‌ده ایندی شونك بله‌ن‌می ماتاشورغه قالدی» دیلر. قایسیلری: «دورت بیش حکومت بله‌ن صوغوشقانمز یتمه‌گانده آنك اوستنه طاغن فرانسیه حکومتن وآنك دوستی بولغان روسیه‌نی آچولاندروب باشمزغه طاغن یاکی بلالر چغارتیق‌منی؟» دیلر و بعض برلری ایسه آچقدن آچق: «اول فرانسوز پروفیسورینك تورکلر واسلامیت حقنده سویله‌گان سوزلرینك بیك کوب قسمی تماملیه طوغریدر، آنك قای برینه پروتیست ایته‌سن، طوغری سوزلرگه پروتیست ایتدرب آدم کولکیسی بولماقدن ایسه. سکوت ایتوب قالو عقللی‌راق بر اشدر، پروفیسورنك تورکلرگه «اوغری» دیب ایتووی گنه درست توگل، یوقسه قارت و یاش تورکلر حقنده‌غی سوزلری درستدر» دیلر.

بو فکرلرگه اوقوچیلرمز نیچك قارار، آنسن بلمیم. لکن، مین اوز طرفمدن بونلرنك برسینده قوشولا آلمیم. شخصی وملی ناموسنی صاقلاو ومدافعه ایتو مسئله‌سنده مینمچه هیچ بر نرسه مانع بولورغه و بو حقده هیچ نرسه حسابقه آلنورغه ممکن توگلدر. آلتی توگل، اون ایکی حکومت بر یولی هجوم ایتسه‌لرده ناموسسزلقنی قبول ایتو جائز توگلدر. همده تورکلر و تورکیه طرفندن موندی مسئله‌لرده ایتلگان شدتلی پروتیست ایچون فرانسیه‌نك‌ده. روسیه‌نك‌ده صوغش باشلاو احتماللری قطعیا یوق، بلکه بو اش افکار عمومیه‌نك تورکلرگه حرمتن آرتدرورغه‌غنه سبب بولور ایدی. اوز حیثیت و ناموسن صاقلی آلماوچیلرغه هر کمنك حقارت کوزی ایله قارارغه حقی باردر.

بزنك روسیه تاتارلری‌غنه‌ده، مدنیت و عرفان جهتنچه نی قدر توبان بولسه‌لرده، اوزلری اوستنه حقارت آلدرماسقه بتون کوچلری ایله طریشوب

یاتالر. نیمیرورویچ دانچینقونڭ اسلامیتگه تیگان مقاله یاکه عباره لری ایچون وفتیله شدتلی بروتیستلر یاصاب عفو اوتنورگه مجبور ایتدیلر «محمد اجماحی» دیگان اویوننی مسلمانلی شهرلرده اویناتماینچه شهردن شهرگه سورەلر. بالقان صوغشی وقتنده اوقوچی یاشلریمز. اسلامیتنی قاتناشدروب یورتولری ایچون روس غزتەلرینه شدتلی پروتیستلر یازدیلر. بونلر بارسیده روح علامتیدر. ملتده حیات و یاشارغه استعداد بارلغن کورسەتە طورغان علامتلردر.

اسلامیتگه ایتلگان حقارتنی رد ایتو برنچی درجەده اولارق مقام خلافت وظیفەسی وآندن قالا همه مسلمان وظیفەسیدر. شولای اوق تورکلكگه ایتلگان حقارتنی رد ایتو برنچی درجەده، مستقل بولغان تورکیه و ایڭ مدنی بولغان عثمانلی تورکلری وآندن قالا عموم تورکلر وظیفەسیدر. بوگون فرانسیەده بر پروفیسور بتون اسلامیت و تورکلك اوستنه شول قدر پچرافلر آتوب حقارت ایتسه وبونلر بارسیده شوب شوماغنه سکوب قالسه. ایرنەگه باشقه بر مملکتنڭ، اوچنچی کونگه باشقه بر یرنڭ پروفیسورلری و غزتەلری شولای حقارت ایتماسلر دیب نیچك أیتەسن.

«وقت»ده بز آلوکده تورکیه احوالی و عمومیتله مسلمانلرنڭ حاضرگی بارشلری حقنده مأیوسانه بر روشده یازا ایدك. مینم موندن یازوب طورغان مکتوب و مقالەلرمده مأیوسیتلیدر. اوقوچیلرمزنڭ بونلردن خوشلانماولرنده بلەمز. حتی، تورکیەگه بونڭ نی دشمانلغی بار ایکان، دیب ایسابلەوچی صاف قلبلی کشیلرده بولنووی احتمالدر.

لکن، یوغاریده بیان ایتلگان واقعه شیکللی بر چوق احوال باردر، که بزنی مأیوس ایته. کوکل کوتارنلك، امید آرتدررلق اشلر بیك آز کورینه، دها طوغروسی هیچ کورنمی. بوقسه مسلمانلرنڭ ترقی و سعادتن تلەمەگان بر مسلمان و تورکلكگه حرمت ایتمەگان و آگا خیرخواه بولماغان بر تورك بالاسی دنیاده بولونی مین تصور ایته آلمی‌من.

بر ملتنڭ اینتەللگینتسیەسی اوزلرن ات ایتوب سوککان احمق و ادبسز بر فرانسوز پروفیسورن: «درست آیته، شولای‌شول» دیب طورسەلر؛ صالاتلری «بزنڭ وطنمز ادرنه، سلانیك، مناستیر ولایتلری توگل؛ بز قونیەلی، دیاربکرلیمز، اول ولایتلرنڭ کشیلری تلەسەلر اوز وطنلرن اوزلری صاقلاسونلر» دیب طورسەلر و لوله بورغاسدن جنالجەغه قدر کیری چیگارگه امر بولغاچ سوینچلری یوزلرینه

چغوب: «اگر طاغن آنده مونده طوقتاتمایںچه شول جتالجه‌غه قدروك بیارسه‌لر اوچ دورت کون آچ قالورغه بولسه‌ده توزه‌ر ایدك» دیسه‌لر؛ آفیتسرلری، حکومت باشینه اوزلری تله‌مه‌گان فرقه کیچو بله‌ن آوروغه صالشوب، یاکه استعفا ایتوب خدمتلرن طاشلی باشلاسه‌لر؛ صالدات‌غه قارالغان یاشلری عسکرلك خدمتندن قوتولور ایچون هر تورلی چاره‌لر آزلەسه‌لر وقوتولوب قالغاچ «الحمد لله بر یل‌غه بولسه‌ده کیچکدردیلر ئلی» دیسه‌لر؛ حالبوکه پاریژلرده، لوندون‌لرده اوقوچی میلیونیر مصر پرنسلری، یاخود روس دارالفنون شاکردلری اوز اختیارلری ایله کیلوب وهر تهلکه نی کوزگه آلوب صوغش میدانینه آتلسه‌لر؛ اول ملت‌نك خاتونلری حقوق و حریت‌گه اوزلری قارشی طورسه‌لر و اجنبی دورت مسلمه‌نك تشویقی ایله قوزغالوب ایکی مرتبه جیولغاندن صوڭ طارالوب بر برسینك غیبتنه کرشسه‌لر، «آمان موندی هواده آچق آرباده اورامده نیچك یوررگه کیره‌ك» دیه‌رلك درجه‌ده نازك و کبار بولسه‌لر؛ اول ملتنك بایلری حکومت‌گه شوندی آور وقتلرده خیرچی صدقه‌سی قدرده اعانت ایتمایںچه آقچه‌لرن و بتون قیمتدار نرسه‌لرن اجنبی بانقه‌لرینه، اجنبی اسقلادلرینه طوتورغه آشقسه‌لر؛ وطننك شوندی تهلکه‌لی وقتنده اول ملتنك ایڭ الوغلرندن بولغان کامل پاشالر، سابق شیخ‌الاسلام جمال‌الدین، نورادونگیان افندیلر، شریف، رشید عبدالرحمن پاشالر چیت‌که قاچوب کیتسه‌لر و مصرغه جییلوب عرب خلیفه‌لگی تأسیس ایتو، سوریه، یمن، بغداد، مکه، مدینه‌لرنی شونده قوشو حقنده انگلتره ایکمگنه مای سورتسه‌لر نیچك ایتوب کوکل کوتاریلورگه کیره‌ك، نیچك ایتوب مأیوس بولماسقه کیره‌ك؟!

درست، بونلر منگوللك صفتلر توگل. بارسیده اوزگاررگه، توزه‌لورگه ممکن؛ لکن، یاوروپا مدنیتی، یاوروپانك فعالیت اقتصادیه‌سی دریا شیکللی طاشوب کیله. توزه‌لگاننی کوتوب طورمی. چرك چارق نی قدر نرسه‌لر بار ایسه همه‌سن‌ده سیروب یووب آلوب کیته. مونه شونك ایچون‌ده مأبوسیت کیله. شونك ایچون‌ده قورقیلادر. تونس، جزائر، فاس، ایران، طرابلس غرب بونلر بارسیده کوز آلدمزده اروب، یوغالوب کیتدیلر. تورکیه‌نك ده آنلر کیتکان یولدن کیتماوی ایچون آنلردن فوق‌العاده زور باشقه‌لغی بولورغه کیره‌ك. حالبوکه، مع‌التأسف، تورکیه‌نك آنلرغه قاراغانده باشقه‌لغی اول قدر زور توگل، تورکلر فکر و روح جهتنجه آنلرغه بیك یاقندرلر، که قورقنچ‌نك ایڭ مهم نقطه‌سی‌ده، مینمچه، شولدر.

۱۳ فیورال.

٥٦

« اتحاد ترقى » حكومتينه قارشو اختلال

حاضرگى «اتحاد ترقى» حكومتينه قارشى ياڭى بر اختلال حاضرلەنگانلگى حقنده بر نيجه كونلردن بيرلى قولاقدن قولاقغه سوزلر يورى هم شونڭ درستلگنه بعض بر علامتلرده كورلگالى باشلادى: بيك يش يشىغنه پرەنس صباح‌الدين بكنڭ اسمى ذكر ايتله؛ حكومتدن اوزلرينه زور زورغنه اورنلر صوراب‌ده آلا آلماغان كشيلرنڭ صباح‌الدين بك ايله باروب كورشكانلكلرى آڭلاشيلا ايدى. صباح‌الدين بك و آنڭ دوستلرى حاضرگى حكومتنڭ هيچ بر اشينه قاتناشميلر؛ مجلسلرگه و كيڭاشلرگه چاقرلسەلرده كيلميلر ايدى. شول سببلى، انيكتريك چبغى‌نڭ بر اوچى «اتحاد ترقى» چيلرده ايسه ايكنچى اوچى صباح‌الدين بك طرفنده اولديغنى آڭلاو و نى بولسەده شول ياقدن ياڭى واقعەلر كوتو ممكن ايدى. گرچه. «اتحاد ترقى» چيلرنڭ ايڭ بيوك و ايڭ اساسلى مخالفلرى كامل پاشا ايكانلگى معلوم ايسەده، حاضرنده آنڭ مصرده، يالگز «اتحاد ترقى» چيلرنڭگنه توگل، بلكه بتون توركيەنڭ يازمشى حقنده پلان وپرايكتلر توزو برلەن مشغول بولغانلغى معلوم در.

آلنغان خصوصى خبرلرگه كوره، انگلترەدن الهام آلا طورغان كامل پاشا و كامپانيەسى، بوندن صوڭ توركيەنڭ مستقل صورتده ياشى آلمايەچغنه اشانوب، خلافتنى عربلرگه كوچررگه. بتون عربلرنى بر ادارەگه جيوب، انگلتره حمايەسنده «مستقل» بر عرب حكومتى تأسيس ايتارگه و ارمنيلر ايله كوردلر آيرلغاندن صوڭ (چونكه بونلرنڭ آيربلاچقلرى و روسيه حمايەسينه كرەچكلرى احتمال طوتولادر) بيك آز قالغان توركلرنى داخلا مستقل بر حكومت ايتوب شول عرب حكومتينه قوشارغه،- آوستريا وينگرياگه اوخشاولبراق بر نرسه ياصارغه حاضرلەنمكدەدرلر. شوشى حقده سويلەشور ايچون حاضرنده مصرده زور كيڭاش مجلسلرى ياصالمقده، آنده سوريه، الجزيرەدن، يمن‌دن، حضرموت‌دن، عمان‌دن وكيللر، معتبر شيخلر و قبيله رئيسلرى جيولمقدەدر. يالگز حاضرگه قدر بو فكرگه سنوسى‌لرگنه قوشلمى و وكيل يبارمى طورالر ايكان. (آنڭ وكيللرى حاضرنده استانبولدەدر).

کامل پاشا شوندی زور پلانلر ایله مشغول بولغانلغی ایچون، اتحاد ترقی‌نی قاقشاتا طورو و ممکن بولسه طامرینه بالطه چابوب اوزن آودارو وظیفه‌سی باش قاماندیرنڭ اوزینه توگل، بلکه آنڭ معاونلرینه طاپشرلغان ایکان. شول سببلی اتحاد ترقی چیلرگه قارشی صوزولغان برنچی سونگونڭ اوچی استانبولنڭ اوزنده، بوغاز اچنده پرەنس صباح الدین بك نڭ دۋاریسندن کورندی. شویله‌که: یاشرون بر کامیتیت اختلال چغاروب حاضرگی حکومتنی توشوررگه، حاضرگی مینیسترلرنی و اتحاد ترقی باشلقلرن توقیف ایتارگه و بارسن‌ده بر پراخودغه تویاب قایده بولسه‌ده یبارر گه قرار بیروب، اشکه باشلارغه طورغانده‌غنه سرلری میدان‌غه چغوب حکومت طرفندن اوزلری توقیف ایتلدیلر.

کیچه کیچ برله‌ن بو تنتولر، توقیفلر خبری آوزدن آوزغه شهرده طارالغان ایدی. بوگون ایرته برله‌ن (١٧ فیورالده) حکومت بو حقده یاخشوق مفصل صورتده رسمی معلومات نشر ایتدی. حکومت‌نڭ نشر ایتکان معلوماتینه کوره، پرەنس صباح الدین بك‌نڭ سیکره‌تاری سطوت لطفی بك ایله ارضروملی صدقی، مصطفی و صفی و «تفیض» مکتبی شاکردلرندن حسن وسعید افندیلر و باشقه بر نیچه کشیلردن عبارت بر هیئت یاصالغان. بو هیئت ١٨نچی فیورالده باب عالی یاننده بر نمایش یاصارغه، حاضرگی حکومت‌نڭ طوتقان سیاستی ضررلی ایکانلگن سویله‌رگه و اهالی‌گه هم عسکرگه خطاب قیلوب باصدرلغان پراقلاماتسیه طاراتورغه قرار بیرگان. پراقلاماتسیه‌نی بك اوغلنده «آنا طولی» اسمنده بر گریك مطبعه‌سنده باصدرغانلر. ایران اختلالچیلرندن محمدعلی اسملی بره‌وگه بومبالر زاکازات ایتکانلر. باب عالی‌نڭ و اطرافی‌نڭ پلانلرن یاصاب کسه‌لرینه قویغانلر. «اتحاد ترقی» جمعیتنه منسوب اهمیتلی‌ره‌ك آدملرنڭ اسیمسقه‌لرن توزوب، فاتیرلرن یازوب آلغانلر. حاضرگی مینیسترلرنی توشوروب عدم مرکزیت طرفداری بولغان کشیلردن یاڭا هیئت وکلا یاصاتور ایچون سلطان‌غه مراجعت ایتارگه قرار بیرگانلر.

حکومت وقتیله بونلرنڭ حرکتلرن سیزوب طورغان. شول سببلی پالیتسه پراقلاماتسیه باصلغان مطبعه‌نی و مطبعه ایه‌سینڭ ایوون تنتوب پراقلاماتسیه‌لرنی قولغه توشورگان، ایه‌سی قاچوب اولگورگان. شول سببلی آنی توقیف ایتمی قالغانلر. صڭره پرەنس صباح الدین بك‌نڭ دۋاریسنده لطفی‌نڭ فاتیرن تنتوگانلر. اوزی قاچوب اولگورگان. بارلغی یکرمی - اوتوز یرده تنتو بولوب، بومبا یاصاوچی ایرانلی‌نی وهیئت‌گه داخل بولغان بر نیچه کشیلرنی طوتقانلر. باشقالری‌ده قاچقانلر.

حکومت بو طوتولغان اختلالچیلرنڭ دیوان حرب محکمه‌سینه تسلیم ایتله‌چکلرن اعلان ایتدی.

ایندی بو واقعه‌گه خلق‌نڭ نیچك قاراوینه کیله‌چك بولسه‌ق: بوگا بره‌ونك‌ده ایسی کیتمه‌دی. بولووی هر کون احتمال طوتولغان بر اش دیب گنه قارادیلر. مونده خلق آندی واقعه‌لرگه اوگره‌نب بتکانلر، خصوصا اتحاد ترقی حکومتی‌نڭ صوغشنی قازانا آلمایه‌جغینی، ادرنه‌نی وآطه‌لرنی قوتقاررغه قولندن کیلمایه‌چگنی، نفتوب صوغوشاسی یرده صلح باشلاوینی و بورجقه آقچه طابا آلماوینی کورگاچ آندن خلقنڭ اخلاصی قایتورغه باشلاغان ایدی. اتحاد ترقی چیلرنڭ صوڭغی کونلرده اوز آرالرنده‌ده بعض بر بولوطلر کورینه باشلاوی آنلرنڭ مخالفلرینه بیگره‌ك جسارت بیرگان بولسه کیره‌ك هم بو اتحاد ترقی علیهنده‌گی حرکت‌نڭ کیتکان صاین آرتا باراجغنده شبهه یوق؛ آنلرنڭ، حکومتنی اوز قوللرنده اوزاق طوتا آلولری ایسه بیك شبهه لیدر.

بو حاضرگی حرکت‌ده پره‌نس صباح‌الدین بك‌نڭ اوزینڭ دخلی بولوب بولماغانلغی معلوم توگل‌در. خلق آنڭ اوزینڭ‌ده دخلی وهیچ بولماسه خبری بار دیب اعتقاد ایته. اما، حکومت بو حرکت‌نڭ اهمیتن کیمتور ایچون، آنڭ دخلی یوق، بو اش باری اعتبارسز، «بوش قفالی» بر نیچه کشیلرنڭ «عقلسز حرکتلری» دیب گنه کورسه‌ترگه تلی.

بو اختلالنی یاصارغه نله‌وچیلرنڭ فکرنجه، گویا حکومت باشینه، عدم مرکزیت طرفداری بولغان کشیلر کیترلسه ادرنه‌نی اوز آلدینه بی‌طرف بر اداره یاصاب صوغشنی طوقتاترغه ممکن و اول وقت بورجقه ۱۰ میلیون آقچه‌ده طابلاچغی کوتوله ایکان.

هر نه ایسه، موندن صوڭ تورکیه‌ده موندی اشلر یش بولورغه ممکن. مملکت‌نڭ سلامت‌لك‌که چقاریلووی چیتن بر اش بولغانلغن آکلاسه‌لرده کینه مونی اقرار ایته‌سیلری کیلمی. بعضیلری اوز فکرلرنچه موافق کورلگان صوڭ تدبیرلرگه یاپشوب، قرارغه لزوم کوره‌لر. بعضیلری ایسه شخصی منفعت‌لری ایچون اجنبی ایمتریغه‌لرینه آلت بولالر. اما جروب توبی تیشلگان کیمه، اچنده‌گی کشیلرنڭ اوز آرا طارتشو، طالاشو، صوغشولرینه قاراب طورمی، باتقان صاین باتا بارا.

مسلمان دنیاسی عجایب‌در. اش اوز قوللرنده وقتده آنلر آراسنده دائما اختلاف، نزاع، بر برن آکلاماوچیلق‌لر بولا. چیت‌لر ادارەسینه کردیمی

بونلر بارسیده بته، طنچلانالر و بیك راحت‌گنه یاشارغه باشـلیلر. ایسکی خانلقلر، سلطانلقلر، حاضرگی ایران و فاسلر بارسیده بوکا شاهددر. شونك ایچون تورکلر آراسنده‌ده: «بز اجنبی ادارەسینه کرماینچه طوروب راحت ایته آلاچق توگلمز، اوز اوزلـگمزدن آدم بولا آلمی‌مز» دیگان اعتقاد کیمکان صاین کوچه‌یه بارا. بر یاقدن شونك ایچون وایکنچی یاقدن محال کبك بر نرسه ایله ماتاشو بولغانلغی ایچون اوزلرینك وطن و استقلاللرن قوتقاروب قالدرو حقنده بیك کوبلری اصلا فداکارلق کورسه‌تمیلر. فداکارلق کورسه‌توچیلر. دین غیرتی برلن یوروچی توبان و اورتا صنفلردر. یوغاری صنفلر ایسه وقوعی محقق بولغان نتیجه‌نك تیزره‌ك بولوون آرتق کوره‌لر.

۱۷ فیورال.

۵۷

هوالر و صوغش. ملی مال استعمال ایتو جمعیتی. غیر منقول ملکلر.

شهرده طنچلق. اختلال چغاررغه تله‌وچیلرنك کوبسن طوتوب یابدیلر. تفتیش دوام ایته. اول حقده مونده باشقه‌چه معلومات یوق. خلق اول واقعه‌گه کوب اهمیت بیرمه‌دی.

بو کونلرده مونده جیل، یاڠور، قار، بوران بولدی. بر نیچه کونلردن بیرلی هوالر بیك ناچار. استانبولغه نسبتا کوبکنه قار یاودی. اوچ دورت کون بار ایندی بتمی طورا. هر طرف آب آق قار آستنده. مونده عادتده قار یاوسه‌ده برەر کوندن أریب بته طورغان ایدی. زور اوراملرنی هر کون کوره‌ب طازارتا طورالر.

صووق و قارغه کوره بایتاق کیبتلر آچلمی قالا. آچلسه‌ده آزغنه طورالرده یابوب کره‌لر. کیبت‌لرنك بارسنده‌ده ایشك یوق. اورامغه طابا یاقلری بتونله‌ی آچقدر. شول سببلی آنده طوررغه آوشیلر هم کیبت‌گه قار بورانی طولا.

مونده‌ی هواده البته صوغش‌ده یوق، هم بو قارلر أریته باشلاغاچده تیز گنه زور صوغشلر بولماسدر. مونده‌ی قاردن صوڭ آیاق آستی پچراق بولوب یوررگه اوڭایسز بولاجق، صولار طاشوب حرکت‌گه مانع بولاجق. کیبوب بتارگه آطنه‌لر کیره‌ك، همده اول کیبوب بتکانچه یا کیدن یاوب پچراتا طوراچقدر.

هر نه قدر حاضرگی حکومت طرفداری غزته‌لر صوغشنی دوام ایتدرو، صلح یاصاماو طرفن قوتله‌ب یازوب طورسه‌لرده، بو کونلرده صلح مسئله‌سینك یاخشوق آلغا کیتکانلگی بلنه باشلادی. آکلاشلدیغینه کوره، حکومت ادرنه‌دن واز کیچه‌رگه، آطه‌لر مسئله‌سن یاوروپالیلر قاراوینه قلدررغه راضی بولا. تیك شوکا مقابل تورکیه ـ بلغاریا حدودی‌نك بلغاریا تکلیف ایتکان مدیه ـ رودوستودن توگل، بلکه ایگنه‌بورنی ـ اینوس‌دن یاصالوون طلب ایته. تضمینات حربیه توله‌رگه راضی بولمی. هر نیچك بولسه‌ده اوزاقلامی صلح‌غه بر اساس یاصالوب، صوغش طوقتالووی یاقن احتمال طوتولادر.

مدافعهٔ ملیه جمعیتی اولگیچه اشنده دوام ایته. عسکر و کوکللی‌لر یبارلوب طورا. انور بك‌نك یاره‌لانو خبری درست توگل. بو کونلرده ایکی اوچ مرتبه استانبول‌غه قایتوب کیتدی.

بر قسم ضیالی تورکلر «ملی مال استعمال ایتو جمعیتی» آدلی بر جمعیت یاصارغه طریشه‌لر. ایکی مرتبه جیولشلری بولدی. جیولشقه تورکیه‌نك زور اقتصاد عالملری و معلملری، محرر و سائر متفکرینی قاتناشدی. جمعیت تورکلرنی تورکیه‌نك اوزنده جغا و اشله‌نه طورغان ماللرنی استعمال‌گه اوگره‌تماکچی بولا. بو جمعیت‌نك حاضر نظامنامه‌سن تیکشره‌لر. شعبه‌لرن ولایتلرده‌ده آچارغه فرض ایته‌لر. بو اش مهم اقتصادی و سیاسی مسئله‌لرگه تعلق ایتدگندن، خصوصا تورکیه‌نك اوزنده اشله‌نوچی نرسه بیك آز بولدیغندن بو جمعیتنی آچو مسئله‌سن صوغش بتکانچه کیچکدروب طورونی معقول کوروچیلرده بار. بعضیلری ایسه حاضروك آچونی تیوش طابالر.

نیچك بولوب قالور. لکن بو اشنك اچده زور سوداگر، فابریق وزاوود ایه‌لری بولماغانلقدن، مسئله‌نك جدی و دواملی روشده قویلووی شبهه‌لی و حاضرگه قدر یاصالغان ثلله نی قدر جمعیتلر شیکللی بر نیچه جیولشلردن صوك بونك‌ده طبیعی روشده سونووی بیك احتمالدر. تورکیه و تورکلر یاوروپانك امور اقتصادیه‌سینه شول قدر نق باغلانمشلردر، که بونلرنی آندن قوتقارو ایچون فوق‌العاده زور قوتلر، بیك دواملی ثباتلرغه احتیاج باردر. بو صفتلر ایسه مع‌التأسف بزنك شرق خلقنده بیك آزدر.

مونده یورت، یر شیکللی غیر منقول ملکلرنك حدودلری و نظام قاشنده رسما کم‌گه عائد بولغانلقلری فوق العاده چوالچقدر. بزده‌گی شیکللی ناتاریوس‌غه باروب یازیشوب بر یورت، یاکه یر آلو و شوندن صوك شونی تمام اوزکنکی

ایتوب راحتلەنوب طورو ممکن توگل. اول یورت، یاکه یر حقنده صوگندن ئللە نیندی دعوالر قوزغالا، آنلث بر آزی وقف ملکی، صبیلر ملکی، ئللە نیندی وارثلر حقی ایکانلگی، حدودی آلای توگل، ایکنچی تورلی ایکانلگی حقنده بتماس توکانماس دعوالر قوزغالا. شول سببلی مونده یورت، یرلرنی بانقەلرغه زالوغغه صالوب آقچەده آلوب بولمی، ملکلرنك بهالری طوغری تعیین ایتلمەگانگه کوره، زالوغ آلو حقندەده کوب خطالر و اوکایسزلقلر بولا ایکان. بو حال استانبولنلث اوزندەگنه توگل، بتون ولایتلردەده شولایدر.

حاضر مونه حکومت شوشی مسئلەنی رەتکه صالور ایچون یاکی نظام چغاردی. کوچمی طورغان ملکلرنی بارلاب، چیکلرن و کمنکی ایکانلکلرن تیکشرەچکلر، بهالرن تخمین ایتوب حق قویاچقلر. صوگره ایەلرینه قوپچی کریپوستلر بیریلەچك، شوندن صوڭ دعوالر، اختلافلر بتارگه تیوش هم اول وقت ملك ایەلری اوز ملکلرن صاتارغه، بانقەلرغه زالوغغه صالوب آقچەلر آلورغه و شول واسطه ایله ملکلرن اصلاح ایتارگەده ممکن بولاچقدر.

لکن. بو مسئلە مونده فوق‌العاده چوالچق و بیك کوب تورلی نرسەلرگه تعلقلی بولوب کیلگندن مونی باشقاروب چغو، خیلی اوزون وقتلرغه توقف ایتەچکدر.

١٩ نچی فیورال.

٥٨

موسی کاظم افندی یاننده

استانبولنلث مشهور و آچق فکرلی علماسندن بریسی موسی کاظم افندیدر. بو ذات اولگی «اتحاد ترقی» حکومتی وقتنده شیخ الاسلام بولوب طورغان ایدی. حاضرنده مجلس اعیان اعضاسندندر. برنیچه یرلرده درس اوقوتا. نشر ایتلگان برنیچه اثرلری بار. سیاسی مسلکی «اتحاد ترقی»چیدر.

دین و اعتقاد مسئلەلرنده مقلدلك ایتمەگان و خدای بیرگان عقل بویونچه ایسابلەب اوز باشلرندن یاکی فکرلر چغاروب ایتکان کشیلرنلث دورتسینه مجتهد اسمی بیرو و قالغانلرینه کافر، مبتدع، معتزلە، دهری، دینسز دیو مسلمانلر آراسنده ایسکیدن بیرلی عادت بولوب کیلگانلکدن، بو اصطلاحلرنی یاکی

زمان‌غه تطبیق ایله استانبولده موسی کاظم افندیگه‌ده «ماصون» دیب یوروته‌لر. چونکه اول تقلیدنی فرض، اجتهادنی حرام دیب بلمی و «نقل ایله عقل قارشی کیلگانده، عقل ترجیح ایتلور، نقل تأویل‌اولنور» دیگان قاعده‌نی تلدن‌آیتوب قالوغنه کافی توگل، آنی عمل‌گه قویارغه‌ده تیوش، دیب‌اعتقاد ایته ایکان. مونه شونك ایچون‌ده فکرلری بوروان آستلرندن اوتمه‌گان، «قیل، قال» دریالرینه بوولغان خواجه‌لر و هیچ بر نرسه‌دن خبرلری اولمادیغی حالده علمادن آرتق «دین صاقلاو» قایغوسنده بولغان عوام، موسی کاظم افندینی «ماصون» یاصاوده اوزلرنچه هیچ مشکلات کورمیلر ایکان.

درست، بعض بره‌ولر شیخ‌الاسلام وقتنده موسی کاظم افندیگه ماصونلق اسناد ایتوب، بو فکرنی مسلمانلر آراسینه باشلاب طاراتوچی کشی انگلتره سفارتخانه‌سینك ترجمانی مشهور «فیچ موریس» بولدی، چونکه‌اول «اتحاد ترقی» جمعیتی‌نك مسلمانلر آراسنده آبروین بتروب، «اوزلرینك» کامل پاشاسن اش باشینه مندررگه‌طرشدی، دیلر. بولدیسه بولور، مونك‌غی خریستیانلرنك وخصوصا اجنبی ترجمانلر فلانلرنك مسلمانلرغه اوز دینلرن «یاخشی صاقلاو» حقنك یوللر کورسه‌توب «خیر خواهلقلر» ایتکانلکلری نادر توگلدر. مسلمانلر بو «خیر خواهلقلر»نك نیچون ایتلگانلگن کوب تیکشروب طوررغه لزوم کورمیلر. «ماصونلق» مهرن باصوغه و بتون ملت ایچون مدار افتخار اولاچق بر کشینی چیت‌گه تیبوگه آشغا توشه‌لر. بو حال مونده‌غنه توگل، مسلمانلق دنیاسینك هر طرفنده‌ده شولایدر. وقتیله مرجانیلرنی، قورصاویلرنی معتزله، مبتدع یاصاب کیلگان روسیه مسلمانلرینك حاضرنك ضیاء‌الدین الکمالی‌لرنی، موسی بیگییف‌لرنی تکفیر ایتارگه طریشولری بزنکیلرنك‌ده باشقه‌لردن قالشماغانلغینه دلیلدر. شول قدریسی بارکه، بو تکفیرچیلر بزده‌گی شیکللی مونده‌ده آز و اهمیتسز بر قسم خلقدر. بزده موسی بیگییف‌نی تقدیر ایتوچیلر کوب بولغانلغی شیکللی، مونك‌ده موسی کاظم‌نی تقدیر ایتوچیلر بیك کوبدر. ذاتا، مرحوم شیخ جمال‌الدین افغانی حضرتلری: «عوام طرفندن تکفیر ایتلمه‌گان کشی، خواص‌نك تحقیرینه مستحقدر» دیه ایدی.

موسی کاظم افندی ایله اوزونراق سویله‌شورگه و بعض بر خصوصلرده فکرلرن طڭلارغه تلب آلوکدن مساعده‌سن صورادم. برجمعه کوننی، جمعه‌غه قدر وقت تعیین ایتدی. اول کون بوش بولا ایکان. دارالفنون طلبه‌سندن عبدالرحمن افندی عبدالرحیم ایله بز آنك آق سرایده‌غی قوناغینه ایرته

ساعت ٩ ده باردق. بزنی بر بولمه‌گه کرتب اوطورتدیلر. بولمه‌ده اوستال فلان یوق. دیوار بویلرینه اورندقلر، بر یاقغه دیوان قویلغان. دیوان اوستنده برنیچه تورکچه غزته‌لر چوالوب یاتا، شونلر یاننده بزنك موسی افندینك «خلق نظرینه بر قاچ مسئله» رساله‌سی طورا.

سابق شیخ الاسلام موسی کاظم افندی.

تیمر پیچ‌گه یاغلغان. چاتر چوتر یانا. بولمه جلی. استینالرده ئلله نیندی دعالر، شعرلر، صلواتلر یازغان لوحه‌لر آصلغان. دیواننك بر چیتنده صووق وقتده صرتقه صالوب اوطورا طورغان کچکنه بر طون طورا. ایشك یاننده قومودنك اوستنده کوزگی وآنك یاننده بر صارت کله‌پوشی بار.

آزغنه طورغاچده سیکز طوقز یاشلرنده کچکنه بر قز قهوه‌لر کیتردی. اول ده بولمادی: ایشکدن، جبه‌لی چالمالی بر خواجه کیلوب کروب بزنك یانغه اوطوردی.

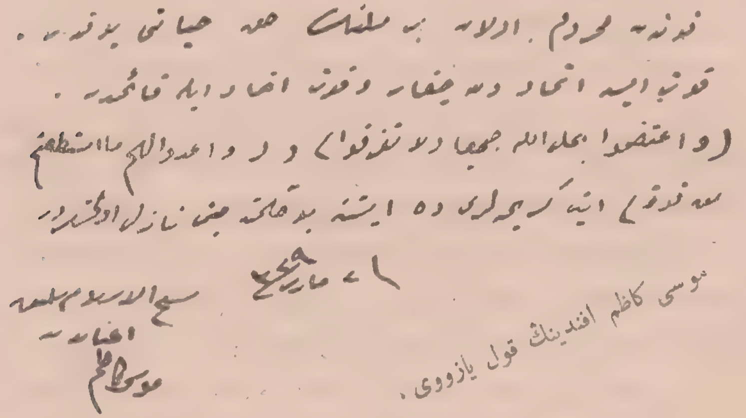

موسی کاظم افندینك قول یازووی.

سلاملاشدق. هوادن، اوته‌دن بیرودن سویله‌شه باشلادق. بزنك روسیه‌لی ایکانلکنی بلگاچ: «بو ایرانده بایتاق مسلمان بار، اما بونلرده عجایب بر خلقدر، اوز آلدینه بر فکر برله‌ن یاشیلر، باشقه مسلمانلر ایله حسن

مناسبت تأسیس ایتارگه وطانشورغه هیچ طرشمیلر. اوزلرینه مخصوص برمذهب طوتالر. اسلامیت‌نك مبدأ و منبعی اولان مکه‌ده، مشروع دورت مذهبنك نماینده‌لری بار، حالبوکه بونلرنك بیت آندی نرسه‌لریده یوق» دیدی.

شول آراده بولمه‌مزگه طاغن برخواجه کیلوب کردی. موسی کاظم افندی یوق ئلی.

اوزاقده اوتمه‌دی، موسی کاظم افندی اوزیده کیلوب کردی. باشنده چالما، اوستنده جبه فورماسنده تگلگان کیك طون. صاچ صقاللری آغارا باشلاغان. قصقه‌راق بویلی بر ذات‌در.

تورده‌گی قریسلاغه کیلوب اوطوردی. خواجه‌لر آنك قوللرن اوبوب کورشدیلر. اوطوروشوب سلاملاشقاندن صوڭ موسی کاظم افندی «خلق نظرینه» رساله‌سن کورسه‌تب:

— بزنك موسی افندینك کتابن اوقوب یاتام ئلی، دیدی.

— نیچك طابدیگز؟ دیدم.

— گوزه‌ل، چوق ایی شیلر یازمش، ماشاءالله، چوق جسور بر ذاتدر بو موسی افندی، دیدی. آنك ایله طانشلغی بارلغن، کوریشولرن، آنك عالم، فاضل و متقی بر آدم ایکانلگن بیان ایتدی.

— باشقه اثرلرن‌ده مطالعه بیوردیگزمی؟ دیدم.

— یوق، باشقه‌لری قولیمه توشمه‌دی ئلی، آلدرترغه، کوررگه تلیم، دیدی.

آنك اثرلری استانبولده «زمان» کتبخانه‌سنده صاتلدیغنی سویله‌دم.

سوزنی باشقه‌غه کوچروب موسی کاظم افندیگه:

— مرحوم احمد مدحت افندی ایله ایکگزنك برلکده قرآنغه تفسیر یازمقده اولدیغگزنی ایشتکان ایدك. شول اش نی حالده‌در؟ دیدم.

— طوغری، یازمقده ایدك هم اون جزء قدرسی تمام بولغان ایدی، لکن مملکت باشینه زور فلاکتلر کیلگاچ عقل و ذهنلریمز پریشان بولدی. علمی مسئله‌لر ایله شغللنرگه کوڭل طنچلغی قالمادی. شول سببلی اول اشمز طوقتالوب قالدی، مدحت افندیده مرحوم بولوب کیتدی، دیدی.

— شاید سز آنی اوزگز تمام ایتو نیتنده‌سگز، دیدم.

— شبهه‌سز، تمام ایتارگه طریشه‌چقمن، باخصوصکه، آنك مشکل بر قسمی تمام بولغان ایندی، دیدی.

سوز، مملکت‌نك حاضرگی احوالنه دائر باشلانغاچ موسی کاظم افندی دیدی:

– اگرده هر تورلی فداکارلقلرنی التزام ایتوب وحتی لزوم کورلسه ایکی یوز ملك کشی قروب بولسه‌ده روم ایلی قطعه‌مزنی قوتقارا آلماساق، مینم فکرمچه، کیله‌چکده بزنك ایچون مستقل یاشاونی امید ایتارگه اورن قالمیدر. بزنك عسکری ناموسمز بو قدرنق یمرلگاندن صوڭ، مملکتمزنك قالغان قسملرن بز نیندی قوتگه طایانوب صاقلی آلیق. بار کوچمز عسکردن عبارت ایدی. اول‌ده بو حالگه توشکاچ، دائما بزدن آیریلو قصدنده بولغان عربلر، ارمنیلر، کوردلر اوزرنده بزنك کوبمو نفوذمز قالور. شونك ایچون‌ده مینم فکرمچه ایڭ صوڭ درجه‌گه قدر فداکارلق کورسه‌تب روم ایلی قطعه‌سینك هیچ بولماسه بر قسمن قوتقارونی بز اوزمزگه حیات و ممات مسئله‌سی دیب بلورگه تیوشمز.

صوڭره موسی کاظم افندی تورکیه‌ده‌گی ارمنی، روم، عرب، آرناود، کورد کبك تورلی قوملرنك اصل تورك خلقینه یاقنلاشورغه تله‌مه‌دیکلرینی، بالعکس کوب زمانلردن بیرلی هر قایوسی اوزلرینه مخصوص ملی خیاللر، آیریلو فکرلری طوتوب کیلدکلرینی. شول سببلی تورکلرنك آنلر ایله برله‌شه‌رك «حریت و ائتلاف» پارتیه‌سی یاصاولری، تورك خلقی و تورك منفعتی‌ایچون دهشتلی بر ضربه اوردیغنی، موندن صوڭ اگر مملکتگه آزمی کوبمی فائده ایتو ممکن بولسه آنی یالکز «اتحاد و ترقی» چیلردن گنه کوتارگه ممکن اولدیغنی سویله‌دی.

– صوغشنی دوام ایتدررگه حکومتنك مالیه جهتی مساعد بولورمی ایکان صوڭ؟ دیدم. بوڭا قارشی موسی کاظم افندی:

– هیچ شبهه‌سز بولور: چونکه آناطولی خلقی عسکر ایچون کیره‌کلی نرسه‌لرنك بارسن‌ده یباروب طورالر: آت بیره‌لر، صالام، پچان، آرپا بیره‌لر، اوزلری کوڭللی بولوب یازیلالر، شولای بولغاچ آقچه‌غه اول قدر زور احتیاجك یوق: آناطولی‌دن اعانه طریقیله کیلگان ئلله نیچاقلی آتلر بار، یازلغان کوڭللی‌لر بار. اوزلرن صوغش یرینه یباریلورگه احتیاج یوقلقدن نوبت کوتوب طورالر. مونه شولارنی طوتارغه‌ده یبارگه و صوغشنی نقلاب دوام ایتدررگه کیره‌ك‌دی.

– بو اوتکان صوغشده جیڭلونك سببلرن نیلر دیب ایسابلیسز؟ دیه صورادم. بوڭا قارشی موسی کاظم افندی استهزائی بر روشده:

– نی بولسون، اوتکان کابینیتنك بالقان حکومتلری ایله اتفاقی‌در؛ چونکه صوغش باشلار آلدنده‌غنه بزنك کابینیت روم ایلنده‌گی ۱۲۰ ملك نظاملی عسکر

مزنی طاراتدی. اتحاد ترقی گه دشمنلق ایتار ایچون آنڭ طرفندن قویلغان همه مأمورلرنی صوغش آلدندەغنه آلماشدروب، دورت یلدن بیرلی حاضرلەنب کیلگان ترتیبلرنی بوزدی؛ شول سببلی یوزەر واغون آزقلریمز دشمن قولینه کیچدی. اوزمزنڭ عسکرمز وآتلریمز آچلقدن قرلدیلر. ٦٥٠ طوبمز، ٢٥٠مڭ أور یا گی کیوممز دشمنلرغه تسلیم ایتلدی؛ ایسکی کابینیت، «اتحاد ترقی» چیلر بر نرسەده حاضرلمەگانلر دیب کورسەتر ایچون عسکرنی آچ یالانغاچ طوتا ایدی، دی.

سوز اوقو، مکتب و مدرسەلر اوزرینه آچلغاچ، مین:

— صوڭ سزنڭ شیکللی منور الافکار علما ایسکی عرب مدرسەلری شیکللی، دین و دنیا اوگرەته هم حمیتلی و فداکار آدملر یتشدرە طورغان نمونەلك برەر مدرسه آچوب قارامیسزمی؟ دیدم. مینم بو سؤالم اوزرینه موسی کاظم افندی کوب نرسەلر سویلەدی. آنڭ بو سویلەگان نرسەلری اسلام مدرسەلریڭ اصلاحی حقنده اهمیتلی فکرلرنی حاوی ایسەده تفصیلا یازارغه اورن مساعد بولمادیغندن خلاصەسن گنه یازوب اوتارگه مجبورمن.

موسی کاظم افندینڭ دیدگینه کوره: اول اوزی اسلام دنیاسینڭ تجدد و ترقیسینی مدرسەلرنڭ اصلاحنه بیك زیاده مربوط دیب بلە. شونڭ ایچون‌ده مونده حریت بولور بولماس اول مدرسەلر اصلاحی مسئلەسن قوزغاتقان. بوخصوصده دوقتور ناظم بك ایله سویلەشب نور عثمانیه قلوبنده علمادن عبارت بر کیڭاش مجلسی یاصاغانلر. اهمیتلی کشیلرنی شونده چاقروب مسئلەنی عرض قیلغانلر. پروغرام ولایحەلر توزو ایچون کامیسیەلر صایلارغه بولغانلر. لیکن شول آراده، چاقرلماغان ایکی خواجه (راسخ و خالد افندیلر) کیلوب مجلس گه کرر گه رخصت صوراغانلر و بزنڭ ده أیته جك سوزمز بار دیگانلر. رخصت ایتلگان. صڭره بونلر: «سز وضع قدیمنی بتررگه تلیسز، آرامزغه دینسزلك کرترگه سبب بولاچقسگز، مدرسەلرگه یا گی فنلر کرترگه لزوم یوقدر، آلار ایسکیچه قالورغه تیوشدر، صاف دینی کوینچه‌طورولری‌لازمدر» دیه طاوش کوتارگانلر. صڭره‌طشغه چققاچده مدرسەلر اصلاحنه قارشی آگیتاتسیه یاصاب اوکار عمومیەنی جوالتقانلر. شول سببلی اول وقت بو اصلاحات مسئلەسی رەتلەب میدانغه قویولا آلمی قالغان. صڭره بو ایکی خواجه ٣١ مارت واقعەسنده «شریعت ایسترز» دیه میدانغه چققانلر. خالدی پارلامینت اچینه کروب مبعوثلرگه: طارالگز، بز شریعت استرز! دیه قچقرغان، آیاصوفیه مبدانلرنده مشروطیت گه قارشی خلقغه

نطفلر ایراد ایتکان.

نهایت، موسی کاظم افندی اوزی شیخ‌الاسلام بولغاچ طاغن برنچی اش ایتوب مدرسه‌لر اصلاحن خاطرگه آلغان. بو خصوصده لائحه و پروغراملر توزو ایچون خواجه شوکتی، حلیم ثابت، سابق دیپوتات عبیدالله، خواجه فطین، علمای مشهوره‌دن نعیم بك وطاغن بر ایکی کشیدن عبارت بر کامیسیه یاصالغان. بو کامیسیه مشیخت دائره‌سنده کونلرچه، هفته‌لرچه مشغول بولغان، فقط، بر فکرگه جیولا آلماغانلر. تورلیسی تورلی فکرده بولونغانلر. صگره موسی کاظم افندی اوزیده بونلر یانینه اوطوروب مشغول بولوب قاراغان. لکن، فکرلرن برله‌شدره آلماغان. نهایت، هر قایوسینه‌ده: اول حالده هر قایوگز اوز فکرگزچه پروغرام ولائحه‌لرگزنی یازوب میگا بیریگزده؛ کامیسیه طارالسون، دیگان.

موسی کاظم افندی: فی‌الواقع بارسیده یازوب بیردیلر، هله حلیم ثابت افندی بتون اسباب موجبه‌سیله بر جلد کتاب قدر بر نرسه ترتیب ایتکان ایدی، دی. مونده شونی‌ده أیتوب أوتیم: خواجه شوکتی افندی استانبول مدرسه‌لرنده اکمال ایتکاننك صوگنده گیرمانیاغه باروب ایکی اونیویرسیتیت‌نك علوم الهیه شعبه‌لرنده اوقوب قایتقان بر ذاتدر. اوزی بلەن کوریشوب سویله‌شدم. اورتا یاشلی بر خواجه، باشنده چالما، اوستنده جبه، فکری آچیق، اسلامیت‌گه محبتی زور، دینی فلسفه‌لردن تیره‌ن بحثلرگه کریشه، معتدل فکرلی بر ذاتدر.- حاضرگی کونده استانبول مدرسه‌لرنده درس اوقوتا. بو کشی مدرسه‌لر اصلاحی حقنده اوزینك ترتیب ایتکان شول پروغرامن باصدروب چغارغان. بر نسخه‌سن میگا هدیه ایتدی. مونك پروغرامن موسی کاظم افندی‌ده بیك یاراتمان. لکن کوب آقچه حاجت بولاچق، اول قدر آقچه طوتارغه حاضرگه بزنك قولدن کیلمایه‌چك ایدی، شول سببلی آنك پروغرامن قبول ایتوب بولمادی، دی.

کامیسیه‌نی طاراتقاندن صوڭ موسی کاظم افندی شیخ‌الاسلام وقتنده اوزینك مستشاری ایله کیگاشوب بو پروغراملردن بر خلاصه چغارغانلر و شوگا موافق باشده استانبولنك یکرمی مدرسه‌سن اصلاح ایتوب قارارغه بر لائحه توزوب مجلس مبعوثانغه کرتکانلر. قارالورغه نوبت یتماینچه بو لائحه شونده قالغان. حاضرنده‌ده شونده یاتا ایکان. مجلس مبعوثان آچلغاچ قاچانده بولسه بر وقت دقت‌كه آلنورغه تیوشدر، دی.

مین موسی کاظم افندیگه:

ــ صوڭ سزنڭ وقف‌لر بيك كوب بيت، شونلرنڭ وارداتى بلەن بو مدر-سەلرنى تأمين ايتارگە ممكن توگلمى؟ ديدم.

بوڭا قارشى اول ميڭا ديدى:

ــ درست، وقفلرمز كوب. اما آنلرنڭ وارداتلرن بار ديسەڭدە يارى، يوق ديسەڭدە يارى. چونكە وقف‌نى اوزگارترگە يارامى ديگان فكرگە بناءً، بونلرنڭ وارداتلرى حاضرگى زمان‌غە نسبتا يوق حكمندەدر: اگردە استفادە ايتلورگە تلەنسە حاضرگيدن يوز مرتبە آرتق داخود آلورغە ممكن ايدى. مثلا: شهر اورتاسندە قالغان زيارتلر. تكيەلر، تماميلە خريستيان محلەسندە قالوب معطل و بوش ياتا طورغان مسجدلر بار. شول زيارتلردن برسن شهر امينى موندن ايكى يل آلوك شهر طشينە كوجررگە و تيرەسن گوزەل احاطە ايتدروب، اچينە آغاچلر اوطورتەرق باغچە ياصارغە تلەدى. ايسكى زيارت اورنن ١٥٠ ملڭ ليراغە صاتوب آلوچى بار ايدى. لكن، زيارتنى كوچرو يارامى ديگان فكرگە بناءً، شونى اشلەب بولمادى. خرستيان محلەسندە قالوب يمريلوب بتمكدە و بوش ياتمقدە اولان بر مسجدنى اوقاف ادارەسى سوتدروب، آنڭ اورنينە داخودلى بر يورت صالماقچى بولدى وشونڭ وارداتندن مسجدگە احتياج بولغان بر اورن‌غە شول واقف اسمندنوك ياڭى بر مسجد صالماقچى بولدى. لكن، بوڭادە شرعا مساعدە بوقلغى بيان ايتلدى. ايسكى زيارت شهر اورتاسندە جايلوب بوم بوش ياتا. اوستندەگى آغاچلر آراسندە كيچلرى جيلوب اچەلر، هر تورلى فسق فسادلر اشلەنە. اوستندە حيوانلر اوتلاب يورى. آتلر ياتا. يمرولڭ ويقنتق منظرەسى شهرگە جبركين‌لك بيروب طورا. مسجد كيتكان صاين يمريلە بارا. تيرە ياغى نجاست محلى بولغان. مونە بولار بارسيدە درست، اما آلارنى اوزگارتب ترتيبگە قويو درست توگل! شولاى بولغاچ اول وقفلردن نيچك فائدەلاناسن، شهرلى نيچك اعمار ايتەسن. وقف مسئلەسى اقتضاى زمان‌غە موافق حل ايتلمەگاندە بزنڭ اسلام شهرلرينڭ اعمار ايتلولرى بيك جيتن بولاچقدر.

صوڭرە موسى كاظم افندى «عثمان دەدە» تربەسينڭ حكايەسن سويلەدى. شيزادە باشى اورامن كيڭايتكاچ «عثمان دەدە» ديگان بر مرحومنڭ تربەسى اورامغە چغوب قالغان ايكان، شونى كوجرترگە هيچ كمنڭ جسارتى يتمەگان. شهر امينى داخليە ناظرينە، داخليە ناظرى شونى كوچرترگە فتوا صوراب شيخ الاسلامغە مراجعت ايتكان. اول وقت داخليە ناظرى طلعت بك، شيخ‌الاسلام شوشى موسى كاظم افندى بولغانلر. شيخ‌الاسلام فتوا بيررگە قورقغان. طلعت

بلک‌گه: آنی بزدن صورامیچه‌غنه کوچره بیریگز، صوراسه‌گز فتوا بیره آلامز، دیگان. طلعت بك بر تونده بله‌ن بر نیچه کشی آلوب بارغان‌ده تربه‌نی قازیتوب آلوب مسجد اچینه کومدروب قویغان ایرته‌ن طوروب‌قاراسه‌لر «عثمان دده»نك تربه‌سی یوق. شوندن صوك، بو نی حال بولدی دیب شیخ‌الاسلامغه (موسی کاظم افندیگه) مراجعت ایتکانلر.

موسی کاظم افندی آلارغه: اگر عثمان دده ایسان بولوبده آنك ایووی شولای اورام اورتاسنده قالسه آنی شونده طوتارلرمی ایدی، البته یوق. ایندی آنك روحسز جسدی یاتقان تربه‌نی نیچك ایتوب اورام اورتاسنده طوتسونلر. عثمان دده بوڭا اوزیده راضی بولو احتمالی یوق‌در. دیه عقلی و نقلی دلیللر ایله اقناع ایتوب یبارگان.

مین:

ـ صوك موندی مسئله‌لر حقنده نیچون مقام مشیخت آیرم آچیق فتوالر بیروب احوالنی ایضاح ایتمی؟ نیچون اول اوزی عوام افکارینه قاراب، شوڭا حرمت ایتوب طورا؟ دیدم.

ـ بوندی نرسه‌لرنی آڭلارغه اهالی‌ده استعداد بولماغان مدتده مشیخت‌نك ظاهردن عدول ایتوب فتوا بیرووی اوڭایسزدر؛ فائده یرینه ضررنی موجب بولو احتمالی بار؛ هر نرسه‌نی‌ده فتوادن کوتوب طورماسقه، اشلی بیررگه کیره‌ك. دی.

موسی کاظم افندی ایله کوریشووم میده بیك یاخشی تأثیر قالدردی. تیره‌ن علملی، کیڭ وه‌ر فکرلی بولغانلغن آڭلادم. بر قصوری بار ایسه اول‌ده جسارت مدنیه‌سی یوقلغی‌در. اوزینك توشونگان فکرن آچقدن آچق سویله‌رگه ویازوب چغاررغه قورقا ایکان. مونی اوزینه‌ده أیتدم. جسور محمد عبده‌لرنك، شیخ جمال‌الدین‌لرنك فکرلری بو کونگی کوننی اسلام دنیاسنده قانات جایوب اوچقانلقلرن، اسملری هر یرده حرمت ایله یاد ایتلـگانلـکلرن ایسکه توشوردم.

ـ شولاین شولایده بیت، بزنك احوال ومحیطمز آڭا مساعد توگل، دیدی.

٢٠نچی فیورال.

٥٩

صلح مسئله‌سینه نیچك قاریلر؟

استانبولنك هواسی‌ده سیاستی شیکللی تیز اوزگاروچاندر. بر نیچه کون دوام ایتکان قار، یا کُغور، بوران، صووق جیللردن صوك کیچه‌لی بوگونلی ایس کیتکچ ماتور کونلر باشلاندی. بتون استانبول مناره‌لری یاقطی قویاشنك نوری اچنده غرق بولوب طورالر. هوا جلی. غرادوس کوندز ۱۲—۱۳ درجه‌گه یتد. باب عالی جاده‌سینه قاراغان ترزه‌م طوتروق آجق. طشدن، ایسنه‌ب طویماسلق درجه‌ده هیبت هوا کره. یاز ایسلری کیله. بتون خلق اورام‌لرغه توگلگان. یورومیلر، عادتا یوزه‌لر. شول قدر کوب و طغزلی. کیبتچیلر یوقاغنه جایلك کیومده، کوبسی‌نلك باشلری آجیق. اوِرامده کیبتلریمك ایشکلری توبنده هیچ طوقتاوسز اوزلریمك کیبتلرنده‌گی ماللرنلك اسملرن ایتوب، آلارنی ماقطاب اوتکان بارغاننی اوز کیبتلرینه چاقروب طورالر. بتون اوراملر گوژ ایتوب طورا. قهوه خانه‌لر لغروم طولی. اسکامیه‌لر بتون تراتوارلرنی طوتورغان. نارگیله‌نلك نوتونلری اعتمالکه آیاصوفیه مناره‌لری ایله یاریشوب کوککه طابا اوزایالر. کم بلور، آنده ئلله نیندی سرلی دنیالرغه ایریشوب بو دنیاده تورکلرنلك بارلغن و شولای راحت طورغانلقلرن خبر بیره طورغانلردر!..

یا، صوغش؟ ئه‌ی چن صوغش‌ده بار بیت ئلی! بار بارن. لکن ایندی بو موندہ اونتلورغه یتوب بارا. بره‌و آتاب صوراسه‌غنه ایسکه توشه. یا کَیدن صوغش باشلانوغه بر آی اوتدی. تورکلرنلك کوکُللرن قوزغاتورلق، باکه راحتلرن بوزارلق بر نرسه‌ده بولغانی یوق. چتالجه‌ده، بولایرده یوزه‌رملك عسکر طورا ایکان. طورسه طورز شول. برده عجب توگل. تورك عسکری عصرلردن بیرلی شولای ئلله نیچه یرلرده جییلوب طورغان. طارالغان، صوغشقان، جیکشگان. جیکلگان. تورکیه و تورکلر ایچون بونلر برده عجایب واقعه‌لر توگل. ایسلری کیتمی. تورکلرنلك ایسلری کیتسه صلح مذاکره‌سی باشلانوغه کیتارگه تیوش ایدی. چونکه کوز آچوب یومغانچه دیه‌رلك تصقه بر زمان اچنده شول قدر زور واقعه‌لرغه اوچراو، زور روم ایلی قطعه‌سن یوغالتو، شول قدر یوز مکلرچه تورك نسلی قریلو، تورك قنی توگیلو، تورك ناموسی تحقیر ایتلو

تورکلرنك یوره‌کلرن تتره‌تورگه: «یا! بز بولارنك بارسنی شولای یوتوب قالامزمنی؟» دیدرتورگه تیوش ایدی.

مع التأسف، بو سوزلرنی عموم ملت أیته آلمی، بو آچیلرنی عموم ملت سیزمی. آنك طامرلرنده‌غی قانلر اویوشقان. اول اوزینك اوستنه چوکگان عطالتلرنی کیسه‌کدنگنه سلکوب آتوب طاشلی آلمی. لکن، بو خصوصده آنلرنی عیبله‌بده بولمی. چونکه بو حاللر عصرلردن بیرلی دوام ایتوب کیلگان بر طاقم سیاسی، اجتماعی، دینی و تاریخی فکرلر و نظرلرنك نتیجه‌سیدر. تورکلرنك اوزلرنده قصور یوق؛ انسانلق صفتیله آنلر ایله انگلیزلر، فرانسوز، نیمسلر و روسلر آراسنده برآیرماده یوق. بلغارلرنك اوتوز یلده اشله‌گانلرن تورکلرنكده اشلی آلولری هیچ شبهه‌سزدر. خصوصا تورکلرنك اخلاق و طبیعتلری کورشیلرنده بولغان کوب ملتلرنکندن یاخشی و عالی‌در. فقط بو بیچاره ملت، بوزولغان اسلامیت‌نك خرافاتنه قربان کیتدی.

تورك قومی‌نك یاوروپاغه کیلوب یرله‌شکان بر قسمی‌نك (عثمانلی تورکلرینك) کیتدکچه انقراض‌غه یوز طوتوب ایك آخرده بو حالگه توشولری و ایکنچی بر قسمی‌نك (ۋینگرلرنك) بو قدر ترقی و تمدن‌گه ایریشولری کوز آلدینه کیتروب قاراسه بونلر آراسنده‌غی فرقنك سببلری هر شیدن الوك بونلرنك روحلرینه و فکرلرینه حاکم بولغان عقیده‌لرندن ایلرو کیلگانلگی کوریله‌چکدر. اوه‌ت، اسلامیت صاف وقتنده اوزینك سالکلرن احیا ایتدی، آنلرنی دنیاغه حاکم قیلدی؛ بوزولغاندن و الهی‌لکدن چقوب خواجه‌لر، ملالر اداره‌سینه کرگاندن صوك اوزینك سالکلرن بره‌م بره‌م فلاکت چوقورینه یوارلادی. یاوروپا، آفریقا و آزیاده‌غی دیسته‌لرچه مسلمان حکومتلرینك چوککان بنالری، یمروك منظره‌لری بارسیده بوگا مجسم شاهددرلر.

«اتحاد ترقی» چیلرنك انقلاب یاصاب حکومتنی اوز قوللرینه آلولری و وطن ناموسن قوتقاررغه طریشولری عالیجناب و فداکارانه بر حرکت صانالوب بر مرتبه تورکیه‌گه و عالم اسلام‌گه جان کرتکان، امیدلر اویاندرغان ایدی. لکن، امید باشقه، حقیقت باشقه شیلردر . . .

صوغش یاکیدن باشلاو سببلی تورکیه‌نك بر فائده‌ده ایته آلمادیغی و موندن صوکده ایته آلمایه‌چغی حاضر ایندی آچق آکلاشلدی. اشنی بو کوینچه اوزایتونك وطن ایچون دخیده زور فلاکتلرنی موجب بولاچاغی بلندی. هر نه قدر بو آچی حقیقت‌نی اعتراف ایتو بیك حیتن بولسه‌ده حکومت بونی

اعتراف ایتونی تیوش، وطن و مملکت منفعتی ایچون لازم طابدی. یاوروپا دولتلرینه مراجعت ایتوب صلحغه واسطه‌چیلق ایتولرن اوتندی. حکومت‌نك ادرنه‌دن و آطه‌لرنك کوبسندن واز کیچارگه راضی بولغانلغی‌ده بلندی. «اتحاد ترقی» جمعیتی‌ده اوزلرینك قلوبلرنده بر نیچه مرتبه بو مسئله‌نی مذاکره ایتکاندن صوڭ، شوندن باشقه چاره یوقلق‌غه قرار بیرگانلر. لکن، خلق‌نك روحی بر یولی توشوب کیتماسون و فتنه‌لر چغوغه سبب بولماسون ایچون غزته‌لرنده کینه صوغشنی دوام ایتدرو و عسکرنی کوچلی کورسه‌تو فکرن یازا طوررغه تیوش طاپقانلر.

لکن، حقیقت دیگان نرسه اوچلی بز شیکللی بر آیبردر. قایده‌غنه یاشرسه‌ڭده بر یردن تیشوب چغا. بزنك مسلمان و شرق دنیاسنده آلداشو و آلدانودن لذت آلو بیك مقبول بر نرسه‌در. طوغری سویله‌نگان و یازلغان نرسه‌لرگه دشمنلق دیب قازیلر. بر طاقم خیاللر یازیلوب اوزلرینك کیفلری کیترلسه آڭا دوستلق دیب قاریلر. «اتحاد ترقی» چیلر کینه‌ده شول «دوستلق» سیاستنده، گویا «خلق‌نك روحن توشورماوده» دوام ایتارگه تلیلر. فقط، بو اویوننی اوزاقغه صوزوو‌ی چیتن‌در نیچك گنه بولسه‌ده حقیقت قارشوسنده بر وقت تز چوکمی طوغری کیلمی. مونه شوشی وقت ایندی اتحادچیلر ایچون‌ده کیلوب یتمك اوزره‌در.

صلح یاصالوغه مونده نی کوز برلن قارالو مسئله‌سینه کیله‌چك بولسه‌ق: مونك‌ده صوغش شیکللوك فجیع ایکانلگن اقرار ایتمی حال یوقدر. بو مسئله‌ده فرقه‌چیلك اختلافی غایت زور رول اوینی. شویله‌که: حکومت‌نك احوال مالیه‌سندن، عسکرنك احوال روحیه‌سندن، آفیتسرلر آراسنده نیندی حاللر بارلغندن و یاوروپانك تورکیه‌گه نیچك معامله ایتووندن خبردار بولماغان عوام خلقی هنوزده صوغشنی دوام ایتدرو طرفنده‌در. شول قدر عسکر حاضر بولا طوروبده اوز اختیارڭ ایله صوغشدن طوقتاوغه، ادرنه‌نی بیروگه، حتی بتون روم ایلی قطعه‌سندن سایوزنیکلرنی قووب چغارماوغه آنلرنك عقللری ایرمی، بونك سببن آڭلامیلر. شول سببلی حکومتنك صلح مذاکره‌سی باشلاوینه ناچار قاریلر.

«اتحاد ترقی» دشمنلری بو فرصتدن و اهالی‌نك بو احوال روحیه‌سندن بتون کوچلربله استفاده ایته‌لر و: «مونه کوردیگزمی، اتحادچیلرنك کامل پاشا کابینیتن توشوروولری نیچون بولغانلغن، آلار باری اوزلری اش باشینه کیلور ایچون‌گنه مونی اشله‌دیلر. صوغشنی یاڭیدن باشلاب، نی قدر مال و نی قدر

جان تلف ایتکاندن صوڭ کامل پاشا وقتندەغیدن دخیدە ناچارراق شرطلر ایلە صلح یاصیلر» دیە خلقنی حاضرگی حکومتگە قارشی قوتورتالر.

تورك مطبوعاتندن باری «افهام» غزتەسی‌گنە، اوزی مسلك جهتنچە اتحادچیلرگە خلاف اولدیغی حالدە بیلە، بحق ناموسلی حرکت ایتوب، حاضر حکومت‌نڭ صلح یاصارغە مجبوریتن خلق غە آڭلاتورغە طریشە.

بو غزتەنڭ صوڭغی بر ایکی نومیرندە یازغان باش مقالەلری شایان دقت اولدیغندن بعض یرلرینی توباندە نقل ایتەمن. مثلا: ۱۶۵ نچی نومیرندە بوبلە دیەدر:

«بزدە طاغن کابینیت توشور و سوزلری ایشتلە باشلادی. حاضرگی فلاکتلرمز آزدە، گویا ایندی شول‌غنە قالغان ایدی. یازیق، یازیق. اگر اوزمزنی، بالالرمزنی قزغانماساق هیچ بولماسە دولت‌گە، ملت‌گە مرحمت ایتیك. شوشی قدر تهلکەلی بر زمانلر کیچرگان وقتمزدە طاغن کابینیت آلماشدرولردن بحث ایتو وطن‌غە قارشی بر خیانت‌در. حاضرگی حکومت بر خطای اجتهادی اوزرینە کیلدی. احوالنی آڭلامایںچە آنڭ اش باشینە کیلووی بر خطا ایدی. فقط، اعتراف اولنمالیدر، کە حکومت اوزینڭ بو خطاسن توزەترگە درحال کرشدی. محمود شوکت پاشانڭ بو خصوصدە کورسەتکان سیاسی آکلاوچیلغن احتمالکە بز حاضر سیزمی طورغانمزدر. فقط، صڭرە مونی تاریخ بزگە آڭلاتور. اگر حکومت اوزینڭ شخصی منفعتن‌گنە کوزەتسە ادرنە، ادرنە دیب صوغشنی طاغن بایتاق اوزایتا آلور و نهایت، نی حال ایتیك بز آنی قوتقارغانچە دشمنلر ضبط ایتوب اولگوردیلر بیت دیب خلقنی آلداتا بلور ایدی. فقط، حکومت بوڭا تنزل ایتمەدی. اوزینڭ موقعن تأمین ایتو ایچون وطن منفعتن فداغە راضی بولمادی. اورن‌غە کیلوب حال احوالنی آڭلاو برلەن درحال صلح طرفینە میل ایتدی. بوگون حکومت صلح آرتندن یوری. بو خصوصدە لازم کیلگان فداکارلقلردە بولوناچق. دیون عمومیە حصەسندن و تضمینات حربیەدن قوتولو شرطی ایلە بلکە ادرنەدن دە واز کیچەچك. فقط، نە یاپسون؟ محمود شوکت پاشا اوزی باروب ادرنەنی قوتقارا آلاچق توگل بیت. بز آنی قوتقاررغە بارا آلمی‌مز، ملت بارا آلمی. ملت اوزینڭ حقوقینی یالکز شوشی قدرگنە مدافعە ایتە آلا. حقوقلرینی مدنی ملتلر کبك مدافعە ایتە آلماوچیلر، ضعیف‌لکلری سببلی لازم بولوب کیلگان فداکارلقلرغە راضی بولورغە تیوشدرلر. بزنڭ بوکونگی وظیفەمز، حکومتنڭ صلح یاصاو یولندەغی حرکتنە مانع بولو توگل، بلکە قولدن کیلگانچە

آکا یاردمله‌شودر. بر کره صلح یاصاب آلسه‌ق اوز آرا بولغان اشـلرمزنی شوندن صوڭ تیکشررمز. یوقسه باشمزغه زور فلاکتلر کیلو احتمالی بار. بیك باخشی بلیك که: وطن تهلکه‌ده‌در. ادرنه، یانیه، اشقودره، بونلر بزنڭ یوزمزنی آغارتدیلر. بونلردن شوندن آرتق فداکارلق کوتارگه حقمز یوقدر. محصور قلعه‌لر منگو طورمیلر. بولار بر کون کیلوب تسلیم ایتلورگه مجبوردرلر. بز هیچ بولماسه بونلر تسلیم ایتلماسدن اُلوك، بونلرنڭ اوز قولمزده بولولرندن آزمی کوبمی فائده‌لانوب قالورغه تیوشمز. اگر صلح یاصاونی ادرنه توشکاندن صوڭغه قالدرسه‌ق اول وقت بلغاریا بزدن مرمره ساحلن طلب ایته‌چك. حاضرگی حالده، ادرنه بزده وقتده ایسه بز تضمینات حربیه بیرونی قبول ایتماسکه طریشورغه ممکندر. خلاصه: صلح نه قدر تیز بولسه تورکیه ایچون شول قدر فائده‌لی راق در. لکن، بافالم، متفقلر بوکا آشغورلرمی، بز آشغا باشلاغاچ آنلر آیاق تره‌ماسلرمی، تمنی ایده‌لم که، آنلر طاعن تحمل ایتماسلك تکلیفلرده بولونوب صلحنی طامرندن زهرله‌مه‌سونلر».

باشـقه غزته‌لر گرچه مسلـکلری اقتضاسنچه ظاهرا صلحغه طرفدارلق کورسه‌ته آلماسه‌لرده احوالنڭ اوکفایسزلغن تدریجا اُکلاتوب، موندن صوڭ ایندی تورکلرگه نیشلرگه کیره‌کلگی حقنده فکرلر بیان ایتودن اوزلرن طیا آلمیلر. حاضر تورکلرنڭ استقبالنی توشونکان، ضیالی و آڭلی قسمی‌نڭ فکرلری آقرون‌غنه بر نقطه تیره‌سینه جییلوب کیله. اولده: تورکلرنی ترگزه‌چك نرسه یالـکز تورك ملتچی‌لگی فکریدر.

۲۴ فیورال.

۶۰

طلعت بك

کمدر حاضرگی کونده تورکیه‌نڭ حاکمی؟ دیب صورالغان سؤالـگه قارشی: طلعت بك، دیه جواب بیرلسه درست بولاچقدر.

طلعت بك‌نڭ جسمی آز کوریله. اما اسمی هر یرده بار. حاضرده طلعت بك‌نڭ رسمی هیچ بر مأموریتی یوق. اما. بتون مأمورلر و بتون تورکیه حاضرگی

کونده آنڭ قوماندەسی بوینچه حرکت ایته . نیندی گنه اش بولماسون طلعت بك گه آیتلوب أوتیله. نیندی گنه قرار بەلماسون آنڭ فکری قوشلماینچه اشلەنمی . کوتولمەگان بر اش بولدیمی ، دیمك طلعت بك شولای تلەگان. بنأ علیه آڭا قارشی کیلو ممکن توگل ، یاکه چیتن در. یاخود بولووی کوتولگان بر اش بولمی قالدیمی ، دیمك طلعت بك موافق کورمەگان . بناء علیه ، کینه آنڭ آرتندن یورو عبث در.

قایدن آلا طلعت بك بو قدر قوت و نفوذنی ؟

طلعت بك .

مونه هر کمنڭ شاشقان اورنیده شولدر. افکار عمومیه گه طایانا دیسەك ، مونده ، یاوروپادەغی معناسیله ، افکار عمومیه یوق . درست ، ارمنی ، عرب ، آرناود کبك ایناروديسلرنڭ افکار عمومیه لری بار. لکن بونلرنڭ افکار عمومیەسی اوز ملی منفعتلرینه ، اوز ایدیياللرینه مخصوصدر . آلار طلعت بك طایانا طورغان افکار عمومیه توگل . اصل مملکت نڭ خوجەسی بولغان تورکلرده ، مع التأسف ، افکار عمومیه یوقدر . بونلر: «کتوچیمز کم بولسه بز شونڭ قویلری بولورغه حاضرمز» دیلر. بو سوزنی مین کوب تورکلردن ایشتدم. تورك خلقی نڭ باشنده یرلەشکان ایك زور فکرلر، دین گه، عرف وعادت گه حرمتدن عبارتدر. همده بوده یاوروپاده اولدیغی کبی یاڭی اصوللرغه قورولغان بر اساس اوزرینه توگل ، فائدەسزلگی کوبدن بلنگان ایسکی اساسلر اوزرینه گنەدر . بناء علیه ، طلعت بك نڭ بونلرغه طایانوب ، بو قدر قوت کسب ایته آلو احتمالی یوقدر.

یوقسه مطبوعاتغەمی طایانوب اش کوره؟ بوده توگل. چونکه مونده اصل تورك خلقی نڭ ، یاوروپادەغی معناسیله ، مطبوعاتی‌ده یوق . ارمنی ، روم ، یهودی ، حتی عرب غزتەلری بیله اوز ملتلرینڭ ایدیياللرینه ، اوزلرینڭ کوزەتکان منفعتلرینه خدمت ایتەلر. قایده ایلتەچگی بیك آچیق معلوم بولغان بر یول برلەن بارالر. مسلکلری - مقصدلری بیك معلوم . کرگان یوللرنده بیك ثبات

و متانت ایله بار الر. یالکز تورك مطبوعاتیغنه معلوم و معین بر مسلکده توگل. بونلرده ایدییال یوق. بونلرده صزلغان بر پلان یوق. بونلر غزتهنی کوبرهك صاتار ایچون و حکومت طرفندن یابلماس ایچون نیچك یازارغه کیرهك بولسه شولای یازا بیرهلر. بونلر بتون یاوروپا سیاستندن بحث ایتهلر. یورغان قدر زور غزتهلرن یاوروپانك ایك اهمیتسز خبرلری بلهن طوترالر. لکن، غزتهلرنده تورك سیاستی، تورك طلبی، تورك فکری، تورك احوالی بیك آز بولا، یاخود برده بولمی. تورك غزتهلرنده فرانسیه آوللرنده بولوب اوتکان اوچتین طورماس خبرلرنی کورر گه ممکن؛ اما، آناطولی ولایتلرینك احوالینه دائر خبر طابووی بیك چیتندر.

تورکیهنك وان گوبیرناسینه بارر ایچون، یول یوقلقدن، روسیه آرقیلی ئهیلهنب باررغه کیرهکلکنی، وان ولایت مرکزنده بر دانه اولسون مونچه یوقلقنی، بروسه ولایتینك آوللرنده قش کونی صووق وقتلرده خلق اوطوننی ایولرینه کیتروب یاغارغه بولدرا آلماو سببلی، اوزلری اورمان بوینه باروب، شوندهغی آغاچلرنی یاغوب جلنولرن تورك غزتهلرنده کوروب بولمی. بوندی خبرلرنی شول یرلردن قایتقان کشیلردن گنه ایشتهسن. قش کونی بر آز قار یاوغاچ یوللر بتو سببلی وان ایله ارضروم گوبیرنا شهرلری آراسنده اوتوزار کون پوچته یوری آلمی طورو خبرینیده غزتهلردن توگل، کشیلردن ایشتهسن.

بو کونگی کوننی حکومت باشنده کملر بولسه تورك غزتهلری کوبسنچه شونلرنك فکرلرن ترویج ایتوب یازا بیرهلر. تورك غزتهلرینك عمومیتله تورکلك دنیاسی حقندهده معلوماتلری آز. روسیهدهگی کوب میلیونلر تورکلرنك معیشتلری، لسان، مطبوعات، مکتب و معارفلری، ملی و سیاسی مطلبلری و مسلکلری حقنده بونلرنك هیچ خبرلری یوق دیسهکده خطا بولماسدر. بونلرنك کوبسی روسیه تورکلرن قفقاس، قریم، قزان اسلاملری دیب گنه یوروتهلر. قزاننی اورنبورغدن، اورنبورغنی اوفادن آیروچیلری و تاشکند. سمرقند، خوقندلرنك تورك مرکزلری ایکانلگن خاطرلهوچیلری سیرهکدر.

بوغنه بولسه طاغن بر حال ایدی: تورك غزتهلری کوبسنچه برهر چیت حکومتگه مداحلق ایتوب، تورکلرنی شونك قویروغینه آصلندررغه طریشوب یازالر. مثلا: «صباح» غزتهسی نیچه یللردن بیرلی انگلیزلرنی ماقطی. کامل پاشا وقتنده «اقدام»ده انگلیزچی ایدی. ایندی باش محرری جودتبك ویانهده طورغاچ اول نیمسلرنی ماقطی باشلادی. «طنین» فرانسوزلرنی مدح ایته. اورنی.

و وقتی بلهن روسلرغهده تهریلـکه طوتوب قویا . « ترجمان حقیقت » ، « تصویر افکار»لر همیشه آرناود ، کورد ، عرب « قوم نجیب » لرندن و آنلرنڭ خلافت معظمهغه بولغان بیك نق «مربوطیت»لرندن بحث ایله بیچاره تورك قومن اغفال ایتوب طورالر . « سبیل الرشاد » فلان کبی مجموعهلر ایسه دخیده یوغاری قات کوکلردن اوچالر . آنلر نظرنده «تورك منفعتی» دیگان سوزلر جنایتدر ، «اسلام منفعتی» دیرگه کیرهك . چن تورك قایغوسن قایغورتوچی ، ایکی آطنهده بر چغوچی «تورك یوردی» مجموعهسینه منحصر بولوب قالا :

انگلتره منافعنه خادم «لیوانت هرالد» ، فرانسوز منافعنه خادم «استامبول» ، ایتالیا و روسیه منافعنه خادم « لاتورکی » ، گیرمانیا و آوستریا منافعنه خادم «اوسمانیشهر لوئید»لردن البته تورکیه ایچون فائده یوق . بناء علیه ، طلعت بك نڭ ، مطبوعات غه طایانوب ، قوت و نفوذنی شوندن آلو احتمالی ده قالمیدر .

یوقسه طلعت بك عسکرگه طایانوب اش کورهمی ؟ بو احتمالده آز . چونکه حاضرنده تورك عسکری آراسینهده خیلی اختلاف کرگانلـگی ، خلاصکاران فلان سمیله یاشوق قوتلی فرقهلرنڭ اتحاد وترقیگه دشمن‌لق ایله قاراغانلقلری هر نه قدر یاشریلورگه طریشلسهده تماملیه یاشروب بولمی‌طورغان آچی‌حقیقت‌لردندر .

طبیعی ، طلعت بك نڭ بو نفوذ و قوتی « اتحاد وترقی » جمعیتندن کیله دیهرگه قالا . لـکن ، بو جمعیت نڭ اوزنده نی قدر روح و قوت بارلغی برده معلوم توگل . «اتحاد وترقی» چیلر رواجده وقتده اوزلرن بو جمعیتگه منسوب کورسهتوچیلر کوب بولسهده ، رواجدن توشه باشلاو برلن آنلرنڭ بیك کوبسی طار الوب کیتهلر و باشقه پارتیهلرگه قوشیلالر . شول سببلی اول جمعیت اعضالرنده اول قدر زور قوت بارلغنه احتمال بیروب بولمی . یاخشیراق تیکشریلوب قارالغانده اتحادچیلرنڭده و آلارنڭ مخالفلرینڭده آلده یوروب اش کوروچیلرینڭ صانی یوزهر ایکیشهر یوز کشیدن آرتق بولماغانلغی ، بلـکه بوندن کوب کیم ایکانلـگی و قالغان خلق نڭ شولار قولنده اویونچاق بولوب یورتولـگانلـگی آڭلاشیلا .

بو حالده روم ، ارمنی ، عرب ، آرناود ، بلغار کبی قوتلی روحلی عنصرلرغه طایانوب اش کوررگه تلهگان صباح‌الدین بك‌نڭ ، ضعیف و قوتسز تورك عنصر ینهغنه طایانوب اش قیلوچی طلعت بك قارشوسندهغی مغلوبیتی نیدن کیلهدر ؟

احتمالـکه ، بونڭ بایتاق سببلری باردر . مین مونده آلارنی تحلیل ایتوب طوررغه کرشمیم . باری بوطوغروده مونده ایشتـکانلرمنڭ بعضیلرن گنهیازوب اوتهم .

پیغمبرلرده‌گی معجزه‌لر ایله‌اولیالرده‌غی کرامتلرنڭ‌منبعن آنلرنڭ‌اوزلرندن ازله‌رگه لازم بولغانلغی شیکللی، طلعت بك‌ده‌گی قوت و نفوذنڭ منبعن‌ده آنڭ اوزندن ازله‌رگه حاجت‌در، دیب بلەم. مونده‌غی سوزلردن شولای آڭلاشیلا.

مونده طلعت بك نڭ دوستلریده دشمن‌لریده آڭا: هیچ شبهه‌سز حقیقی بر وطنپرور، فداکار، مجسم ناموس، بتماس توگانماس غیرت و جسارت صاحبی دیب قاریلر. آنڭ کوڭلی و نیتی یاخشی ایکانلگنده، وطن وملت ایچون هر وقت و هر تورلی فداکارلق‌غه حاضر بولووندە هیچ شبهه ایتمیلر. آنڭ اوز شخصی منفعتلری آرتندن یوروینه هیچ کم احتمال بیرمی. اول دیموقرات، متواضع، کوستریش فلان سویمی، ممکن قدر خلق آراسنده، خلق ایله برگه بولونا. نیندی‌گنه زور و فائده‌لی اشلر اشله‌سه‌ده اوزینڭ اسمی کرونی، شهرتی چغونی، شوندن اوزی نیندی بولسه‌ده بر فائده کورونی ایسابله‌می.

اول بر نیچه مرتبه مینیستر بولوب طورغان. حاضرنده بتون تورکیه آنڭ قولنده دیه‌رلك. لکن اول آقچه جیماغان. بایماغان. حتی یارلی. عادی بر فاتیرده طورا. عادی بر مأمور شیکللی اوراملرده جیاو یوری. ملت خدمتنده بولغان مؤسسه‌لرنڭ کوبسینه بارا. کوره، کیڭاشه. هیچ آچولانمی. آز سوزلی لکن تیمر کبك متانتلی، مسلکنده فوق‌العاده ثباتلی، اشله‌رگه هیچ ایرنمی و آریمی. یاشی اوتوز بیشلر چاماسنده‌در. گاوده‌سی طولغون، وجودی صاغلام. لکن ساچلری آغارا باشلاغان.

طلعت بك باری رشدی مکتبده‌گنه اوقوغان، دیلر. آندن چقغاچ ادرنه‌ده تیلیغرافیست بولوب طورغان. سلانیك‌ده بعض مأموریتلرده بولونغان. لکن اوز اوزلگندن تحصیل ایتوب بلم درجه‌سن بیك آرتدرغان. یاخشی فرانسوزچه اوگره‌نگان. فرانسیه اختلالی تاریخنه عائد نی قدر اثر بار ایسه همه‌سن‌ده مطالعه ایتکان، بیك کوبسن کوڭلدن بله، دیلر. طلعت بك‌نڭ حافظه‌سی قوتلی لگنه، تیز اراده کشی طانی آلو حقنده‌غی مهارتنه کوب کشیلرنڭ ایسلری کیته. طلعت بك نی اوزینڭ قوت و نفوذن سؤ استعمال ایتمه‌وده‌ده ماقطیلر. خلاصه: تورکیه‌نی وتورکلرنی سویگان کشی‌لر تلەسه کم بولسون طلعت بك حقنده ناچار بر فکر ایسابلی آلمیلر.

باری شول‌غنه بار: طلعت بکنی سیاسی مسئله‌لرده حقی پاشا ایله، فرقه و اینتریغه اشلرنده نجم‌الدین ملا ایله، اجتماعی مسئله‌لرده سوسیولوغ ضیابك ایله کیڭاشوب اش یورونه دیلر وبونلردن برنچیسی ایله ایکنچیسی خلق قاشنده

بیگوک یوغاری طوتولغان کشی‌لر بولماغانغه کوره، طلعت بك‌نك اسمینه بر آز کوله‌گه توشورر‌گه سبب بولا، دیلر. بو حالده، طلعت بك‌نك قوت و نفوذی اوزنده بولغان: ناموس، غیرت، متانت، وطن و ملت محبتی، فداکارلق، عالیجنابلق کبی صفتلردن طووا طورغان بولوب چقادر.

شوشندی صفتلرغه مالك بولغان بر کشی ایچون اگر نق استنادگاهلر بولسه یاکه اول استناد گاهلرنی حاضرله‌رگه وقت و فرصتلر بولسه استقبال ایچون زور امیدلر حاصل ایتارگه ممکن بولور ایدی. لکن، مع‌التأسف. تورکیه‌ده طلعت بك و رفیقلری ایچون حاضرگه اساسلی بر استناد گاهده یوق، آنی حاضر-له‌رگه فرصتلرده بیك آز قالغان، شول سببلی، بوگون تورکیه‌نی اوز قولنده طوتقان طلعت بکده و آڭا شول خصوصده یاردم ایتشکان بر نیچه دیسته خالص و مخلص دوستلرنده نی قدرگنه بیوك غیرت، متانت‌لر بولسه بولسون، باتا طورغان کیمه‌نی قوتقاروب قالا آلو آلارنك طاقت و قوتلرندن کیلووی شبهه‌لی‌در. ایکی یوز یللدن بیرلی بوزولوب، چروب کیلگان بر بنانی بر نیچه باغانالر ایله‌گنه تره‌ب طوتو خیلی چیتن بر اش‌در.

شونك ایله برابر، آقطق صولوغه قدر اوز مملکتی‌نك سلامتلگنه، اوز ملتی‌نك سعادتنه طریشوب بتون حیاتن فدا ایتارگه حاضر بالالری بولغان بر ملت بختیار و مسعوددر. اول ملت‌نك کیمه‌سی موقت قومغه اوطورسه‌ده، کیله‌چکده بر وقتلر ینه ساحل سلامت‌گه چغونی امید ایتارگه حقی باردر.

«اتحاد و ترقی» نك رئیسی بولغانلقدن مین مونده طلعت بك‌نی یازدم. طلعت بك‌نك معاونلری، ایبداشلری آراسنده‌ده صوك درجه فداکار، حمیتلی، وطنپرور آدملر بارلغی شبهه‌سزدر.

۲۶ فیورال.

٦١

علما تیره‌سنده

امرالله، ابوالعلاء، احمد نعیم، اشرف، عاکف، شکری افندیلر و بکلر یاننده.

استانبولده چالمالی و چالماسز بایتاق علما ایله کوریشوب علم وفکرلرندن استفاده ایتدم. باری احمد مدحت افندی و ابو الضیا توفیق بکلر ایله کوریشه آلمی قالوومه‌غنه اوکنه‌م. بونك سببی بر یاقدن اوزمه‌ده، ایکنچی یاقدن تقدیرده بولدی. مونده کیلگاچده صوغش خبرلری، سیاسی مسئله‌لر اوگره‌نونی آشغچراق طابوب، شونلرغه منسوب کشیلر تیره‌سنده‌رك یورودم. علما و ادبا ایله ایرکنله‌برەك کوریشورم دیب طوردم. آنك اوستنه، مدحت افندی اوزینك بکقوز آرتنده‌غی چفتلـگنده (ایمینیه‌سنده) طورا، اول ایسه شهردن یکرمی چاقروم قدر یراقده دیدیلر. مونده آت، ایزۋوشچك آز قالغانلقدن آنده باروده خیلی اوڭایسز ایدی. آنك هر آطنه‌ده بر مرتبه دارالشفقه مکتبنه کیلوب قونغانن مین ایشتمه‌گان ایدم. یوقسه شونده باروب‌ده کوریشو ممکن بولاچق ایدی. باری بر وقت، یاڭغورلی کونده کویمه‌لی آرباغه پار آت جیکـگان بر ایزووشچك گه اوطوروب مدحت افندی‌نك باب عالی جاده‌سندن اوتوب کیتکانن گنه کوروب قالدم. هیچ ایسابلەمه‌گان یرده بو دنیاغه وداع ایتووی سببلی اوزی برلەن کوریشوب سویله‌شورگه مع التأسف موفق بولا آلمادم.

ابو الضیا توفیق بك‌ده استانبولنك طشنده، «أره‌ن کوی» دیگان یرده طورا ایدی. باشده «تصویر افکار» و «صباح» محررلرندن فیض الله افندی محمد آنك وقتن بلشوب مینی کورشدرماکچی بولدی. لکن، اول بلشه آلماینچه بر نیچه کونلر اوتدی. صڭره اوزم «تصویر افکار» اداره خانه‌سینه باروب ابو الضیا بك‌نك اوغلی ولید بکنی کوردم و آتاسی ایله کوریشووم ایچون مساعده‌سن آلوب وقت تعیین ایتوون اوتندم. مع الممنونیه وعده بیردی، خبر ایتدررم، دیب قالدی. میڭا خبر کیلـگانچه ابو الضیا بك‌ده وفات بولوب کیتدی. شول سببلی، آنك ایله‌ده کوریشه آلمی قالدم.

ذاتا، حاضرنده علما و ادبا ایله کوریشوب مصاحبه‌لرده بولنووی‌ده چیتن.

امر الله افندی.

مملکت و ملت باشینه کیلگان فلاکتلر سببلی همه‌سیده قایغوده، همه‌سینك‌ده ذهنلری پریشان، عقللری حیران بولوب طورا. محررلر: «یازارغه قولمز بارمی»، مدرسلر: «درس أیتورگه ذهنلریمز اشله‌می» دیلر. واقعا، مونده‌غی فلاکتلر و کیله‌چکده‌گی امیدسزلکلر کوز آلدینه کیترلگان وقتده شولای بولمی ممکن ده توگل‌در.

آلوك معارف ناظری بولوب طورغان امرالله افندی ایله کورشدم. «محیط المعارف» نی شولای منتظما چغاروب طوراچقمیسکز؟ دیدم. «افندم، بیك چغارر ایدك، حاضرلهگان ماتیریالمز کوبدر، هر نرسهسی یولغه قویلغان ایدی، لکن بو صوغشلر سببلی کوب اوکایسزلقلر بولدی، یازوچیلرمزنك بایتاغی وطن مدافعهسینه کیتدیلر. مطبعهلرده خدمتچیلر آزایوب قالدی، ایکنچی یاقدن بتون آلش بیریشلرده طورغونلق حاصل اولوب، کتابنك صاتلووی آزایدی، شولای بولسهده باشلاغان اشنی طاشلایهچق توگلمز، اورتالق آزغنه یاتشو برلهن منتظم روشده چغاراچقمز» دیدی.

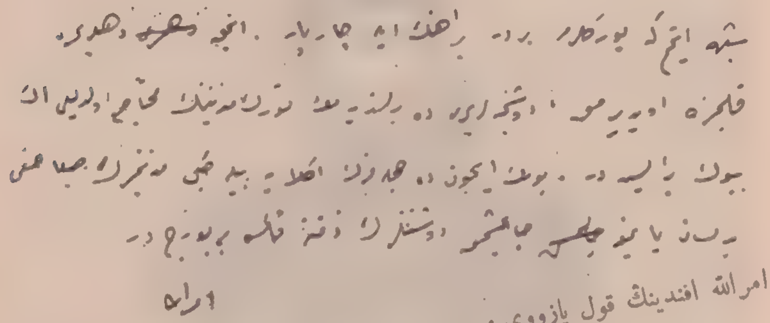

امرالله افندینك قول یازووی.

امرالله افندینك دیدگینه کوره، محیط المعارف بارلغی یکرمی جلد بولورغه فرض ایتلمه ایکان. حاضرنده ۹ نچی جزئی چقفان. علوم و فنونده و احوالده بولغان اوزگاریشلر کرمی قالوب کتاب ایسکرمهسن ایچون، شول اوزگاریشلرنی بیان ایتوب هر جلدگه آیروچه بر علاوه نشر ایتماکچیلر ایکان. آڭلاشلدیغنه کوره، محیط المعارف حاضرنده بیش ملك نسخه باصلمقدهدر.

امرالله افندی سوزنی احوال حاضره اوستینه کوچرگاچ: بوندن صوك تورکلرنك امیدی تورکلك فکرنده اولدیغنی، باشقه ملتلر شیکللی تورکلرده یالکز شول ملی فکرگه یابشوب ترقی و تمدن یولینه کرسهلرگنه آنلرنك یاشاولری ممکن ایدیگنی، بونك ایچون هر شیدن الوك تورکچه تلنی سادهلهشدررگه، بتون تورکلر طرفندن آڭلاشیلا طورغان خالص تورك ادبیاتی وجودگه کیتررگه تیوشلکنی بیان ایته و «محیط المعارف» نك آلوگرهك یازلغان جزءلرن آلوب قاریمه، اوز تلمزده بیك گوزەل آیتله طورغان سوزلرنی اول وقت نیچون عربچه یاکه فارسیچه یازمش اولدیغمزغه ایسم کینه» دی.

امرالله افندی اورتا یاشلی، آچق فکرلی، تکلفسز، مصاحبه‌سی جیگل بر ذاتدر. اوزی آیاستفانوس‌ده طورا و آرا صره استانبولغه کیله. خصوصا اوزینك شول محیط المعارفی باصیلا طورغان، «شرف» صوقاغنده‌غی «عربت» مطبعه‌سنی بولونا ایکان. میننده آنلك ایله شونده کوریشدم.

مونده «کلمهٔ طیبه» اسمنده، اون بیش کون‌ده بر مرتبه دینی، علمی، حقوقی بر مجموعه چغا ایکان. شونلك ناشر و محرری بولغان ابوالعلا افندی ماردینی زاده استانبولنك مشهور علماسندن و علمای متفکرینندن صانالا. اوزی دار الفنوننك حقوق شعبه‌سنده بر نیچه درسلر اوقوتمقده هم درسعادت استیناف محکمه‌سنده اعضادر. بونلك ایله کوریشدم. بوده: «کلمهٔ طیبه» ژورنالن صلح بولغانچه‌غه قدر طوقتاتوب طوررغه مجبور بولدق، یازوچیلرمزغه‌ده خلل کیلدی. مطبعه اشلریده ترتیب‌دن چقدی، یازارغه و اوقورغه هوس‌ده قالمادی» دی.
بو ذات‌ده سوزنی بیك تیزلك ایله احوال حاضره اوزرینه کوچروب: «بزنك مسلمان دنیاسنده توحید فکر، تعیین مقصد یوق، بزده طوتولغان بر غایه یوق، شول سببلی حمیت و هیجان یوق، هر کم بر فرد حالنچه اوز کوینچه یاشی بیره. باشقه‌لر ایسه جمعیت حالنده، مدنی روشده یاشیلر، شول سببلی آنلرده انسانی انسان ایته طورغان هر شی بار، بو صوعشلرده تورکلر بلغارلر طرفندن توگل، مقصدسزلق مقصد طرفندن، غایه‌سزلك غایه طرفندن جیگلدی» دی.

۵۰

عالم اسلامه بو صوك کونلرده جابجا اوغرادیغی
فلاکتلرك منشأ و عواملنی آرتق نظر عبرتله تدقیق
ایتملی و مظاهر حاضره سیله اسلامیت کبی بتون
اسباب سلامت و سعادتی جامع بر دینك جبیندن
بشریتك حالاً استفاضه سنه مانع اولدیغنی دوشونمك
تقرملی در ماردینی زاده

ابوالعلا افندی ماردینی زاده نك قول یازووی.

توحید فکر یوقلق‌غه مثال ایتوب‌ده آرناودلرنی کیتره. بزده مسلمان ایدك، آلارده مسلمان ایدی، اما بر برمز ایله مقصدلرنی برله‌شدره آلمادق، بر برمزنی آکلی آلمادق و آکلارغه تله‌مه‌دك، مونه نتیجه‌سی نیچك بولدی،دی.
ابوالعلا افندی: بو بالقان صوغشی قوزغالونك ایلك باش سببی شول آرناودلرنك قیامی و مختاریت آلوب، آرناود مملکتی یاصاوغه تشبثلری بولدی، چونکه بونك اوزرینه بالقانلرده درحال حدود مسئله‌لری میدان‌غه چغارغه لازم کیلدی. خلاصه: بالقان صوغشینی قوزغاتقان نرسه آرناودلق حدودی‌نك هیولاسی بولدی، دیه‌در.
مشهور علمادن احمد نعیم بك بابان زاده ایله کوریشدم. بو ذات دار-الفنونده و باشقه بعض مکتبلرده فلسفه، اخلاق اسلامیه، علم روح کبی شیلر اوقوتا. «سبیل الرشاد» مجموعه‌سنده هم شونلرغه دائر مقاله‌لر یازا. اوزی، وقتیله معارف ناظری بولوب طورغان و حاضرنده «طنین» ده محررلك ایتمکده بولغان اسماعیل حقی بك‌نك طوغان قرداشیدر. لکن تگیسی اتحادچی اولدیغی حالده بونسی ائتلافچیلرگه مائلدر.
نعیم بك کیچ بله‌ن مینی اوزینك ایووینه آشقه چاقردی. آنده اوزاق مصاحبت ایتدك. میندن باشقه، مجلسده «سبیل الرشاد» نك مدیری اشرف‌بك، محررلرندن شاعر عاکف بك و نعیم بك‌نك قرداشلرندن پاریژده اوتوچی استودینت شکری بك‌لر بار ایدی.
احوال حاضره‌گه وتورکیه‌نك استقبالنه دائر بایتاق سوزلر بولدی. بونلرنی یازوب سوزنی اوزایتمیم. نعیم بك دین عالمی بولغانلقدن مین آکاردن شول خصوصقه دائر فکرلر ایشتورگه تله‌ب، سوزنی کوبره‌ك شول یاققه بیاردم و:
ــ اسلامیت مدنیت‌گه بیك مساعد دیه هر وقت سویلیمز، بوکا دلیل ایتوب ایسکی مسلمانلرنك ترقی وتمدنلرین مثال کیتره‌مز؛ لکن حاضرنده دنیانك قایوغنه یرینه قارا اما مسلمانلر معارف و تمدنچه ایك آرتده‌لردر، حتی بر شهرده بیله مسلمان محله‌سی، باشقه ملت محله‌سندن فقیر، پچراق، ناچار بولا. بو حال قزانده‌ده، فاس‌ده‌ده، ایرانده‌ده و استانبول‌ده‌ده شولای‌در، عجبا سزنکچه بونك سببی نی‌در؟ دیب صورادم.
نعیم بك بونك جوابنده:
ــ چونکه بز مسلمانلر دینمزنك روحن یوغالتدق. ظاهر قالبنه طوتونوب قالدق، آنی‌ده الله تله‌گان طرفقه توگل، اوزمز بلگان طرفقه چویردك. اما

مشهور تورك شاعری عاكف بك.

بلگان نرسه‌لرمز بیك آز و اشکه یاری طورغان شیلر توگلدر، اسلامیت‌نك روحندن آیرلغان صاین مسلمان‌لرده تدنی و تنزل‌گه یوز طوتدیلر، دی.

ــ صوك افندم، اوچیوز میلیون مسلمانی اسلامیت‌نك روحندن آیرلغانلر دیب أیتو بیك زور اش بیت، شول قدر کوب خلق‌نك طوغریلقنی کورمه‌ولری ممکنمی‌در؟ ئلله اسلامیت‌نك اصل روحی حاضرگی مدنیت ایله کیلوشه آلمی میکان؟ دیدم.

بوڭا قارشی اول:

ــ اسلامیت‌نك روحندن آیرلغانلر دیب أیتمی‌مز، بلکه روحن وآنك مقاصد عالیه‌سن آڭلی آلمی‌غنه طورالر، دیمز، بو اش خرستیانلرده‌ده وقتیله شولای بولغان ایدی، حاضر بزده بولغان بر طاقم سطحی نظرلر آلارده‌ده بولوب اوتدی،

شونك شیکللی بزدەدە اوتەچاك و شول وقتلر بزدەدە ترقیات فکریە دوری باشلاناچقدر، دی.

مین آکا:

— صوڭ بو دینی بحثلرنی و دینی نظرلرنی شول طورغان کوینچه قالدروب، آلار بلەن اوغراشماینچه علوم و فنون ایلەگنە اوغراشسەق، دین ایله فن و مدنیتنی برگه تطبیق ایتارگه ماتاشماسەق نیچك بولور، اول وقت مسلمانلرنڭ ترقیات فکریەگه ایریشولری طاغن تیزرەك بولماسمی؟ دین‌نی هرکم شول اوزی بلگانچه طوتسون، تیك آنك اوستنه علوم و فنون ایله تنویر ذهن ایتسون، دیدم.

بوڭا قارشی نعیم بك کولەرك:

— اگر انسانلرنڭ باشلرندەغی میلری ایکی بولمەلی بولسه شولای ایتارگه یعنی برسینه دین یرلەشدررگه و برسینەدە علم و فن طوتررغه ممکن بولور ایدی: لکن آلای توگل: بونلر ایکیسیدە بر باش اچینه صیارغه و شوندە قایناب پشەرگه، برسینه برسی تیگان وقتدە شارتلاماسقه کیرەك. حاضرگی حالدە ایسه بونلر کیلوشه آلمیلر. ایکیسی بر بولمەگه صیمیلر، برسی اورن آلسه ایکنچیسنه اورن قالمی، شونك ایچون‌دە بونلرنی کیلوشدرمی یارامی، دی.

نعیم بك فلسفه واخلاق متخصصی بولغانغه کورە، گوزەل ایتوب کوب نرسەلر سویلەدی. مع التأسف، بونلرنی بوندی مقالەلرگه صیدررغه ممکن توگللر.

خاتونلرنڭ تستری مسئلەسینه کیلگاندە برنچی سوزنی عاکف بك آلدی. اول خاتونلرنڭ قاچمی یورولرینه بیك خلاف‌در. ایرلرمز ادبسز، تربیەسزلر، بوندی ایرلر آراسینه خاتونلرنی چغارو ئلله نیندی رذالتلرگه سبب بولاچقدر، دی.

ملیت مسئلەسینه کیلگاندە اشرف بك سویلەب: مسلمانلرنڭ تورك، تاتار، آرناود، عرب کبی ملتلرگه بولنولرن و ترقینی ملیت فکرینڭ رواجندە کورو- لرن بیك تأسفلی بر اش طابا: اسلام ملت واحدە، اسلامیتدە ملیت آیرماسی یوق. رسول‌الله انسانلرغه ملیت یاغندن قاراماغان، اسلامیت یاغندن قاراغان، بز شول ملیتلرگه آیریلوب خراب بولوب بتدك، دی.

شکری بك ایسه اسلامیت بحثلرندندە، ملیت بحثلرندندە واز کیچوب، مسلمانلرنڭ یالگز ترقی و معارفگه صاریلولرندەغنه سعادت بولاچاغن سویلی. روسیەدە شول قدر گوزل و منتظم روس مکتبلری و روس ادبیاتی بار ایکان، مسلمانلرنڭ اوزلرینه مکتبلر آچوب، کتابلر یتشدروب وقت اوەم ایتولرینه عقلی ایرمی. اوز مکتبلری، اوز ادبیاتلری واسطەسیله یوز یلدە آلنەجق

نرسه‌نی روس مکتبلری و روس ادبیاتی واسطه‌سیله یکرمی بش یلده آلورغه ممکن، دی. شکری بك‌نڭ فکرنچه: روسیه‌نڭ استقبالی غایت پارلاق، مکتبلری و ادبیاتی بیك مکمل، اقتصادی جهتی ایسه غایت یولنده اولوب، روسیه بیك اساسلی صورتده ترقی ایتمکده‌در. آنده‌غی ملتلرنڭ شوندی بر ترقی و مدنیتدن استفاده ایتماینچه اوزلرینه مخصوص بر مدنیت یاصارغه طریشوب ماتاشولری ثمره بیرمی طورغان موفقیتسز بر اشدر.

شکری بك یاوروپاده اوقوجی روس شاکردلرینڭ کوبلگن، آنلرنڭ بیك جدی طریشولرن سویله‌ب روسلرغه تحسین ایته.

۲۷نچی فیورال.

٦٢

محمود اسعد افندی حضورنده

دفتر خاقانی ناظری محمود اسعد افندی ایله کوریشدم. اول مینی بر کوننی کیچ بلهن؟ اوزینڭ ایوونده قبول ایتوب، اوزاق سویله‌شوب اوطوردق. محمود اسعد افندی چالمالی بر خواجه‌در. وقتیله مکمل صورتده علوم عربیه وشرعیه اوقوغان. صکره انگلیزچه و فرانسوزچه تللر اوگره‌نگان. اسلام ویاوروپا حقوق علملرن تحصیل ایتکان. برنیچه مرتبه‌لر یاوروپانڭ کوب مملکتلرنده سیاحت ایتکان. دین اسلام، اقتصاد، حقوق، تاریخ، طبیعیات کبی فنلرگه دائر بر نیچه مهم اثرلری بار. بعض مکتبلرده درس‌ده اوقوتا. اوزی ایندی قارتایوب کیله. میڭا اوزینڭ رسمینی و«کتاب النکاح» اسملی یا کی بر اثرینی هدیه ایتدی.

کوب نرسه‌لرگه دائر سویلشکاچ مین محمود اسعد افندیدن:

— مسلمانلر نیچون هر یرده تنزل و انقراض ده؟ دیب صورادم.

— جهالتدن، دیدی.

— جهالت نیچون یالگز مسلمانلر اوستنه مسلط بولغان؛ باشقه‌لر بوندن قوتولالر، اما مسلمانلر قوتولا آلمیلر؟ دیدم.

بوڭا قارشی اول اوشبو مألده جواب بیردی:

— خریستیانلقنڭ انتشارینه اساس و مرکز بولغان روما، مدنیتلی بر یر

محمود اسعد افندی.

ایدی. خرستیانلقنی قبول ایتکان ملتلرگه دین ایله برابر رومانك مدنیتی‌ده سرایت ایتدی؛ بزده ایسه دین‌نك انتشارینه مرکز بولغان مکه و مدینه‌ده مدنیت یوق ایدی؛ مدنیت بزده‌صوڭندن اندلس، شام، بغداد کبی بوتاقلر ده‌غنه حاصل بولدی، آنلر اصل مرکزگه تأثیر ایته آلمادیلر، اصل مرکزنك اوزنده مدنیت بولماغانغه کوره، دین ایله مدنیت بر برسیله برله‌شه آلمی قالدیلر، شول سببلی مسلمان دنیاسنده دین ایله مدنیت ایکیسی ایکی نرسه بولوب طابلدیلر. همده، دین اصلده قرآن ایله حدیث‌دن عبارت اولدیغی حالده صڭره بوڭا خارجدن بیك کوب نرسه‌لر قاتناشدی، دین‌نك زمانغه و احوال‌گه قاراب اشله‌نه طورغان کوب حکملری ظاهرگه قاراب یورتوله طورغان بولدی؛ شول سببلی، دین ایله مدنیتنی برگه جیووی چیتن بر حالگه کیلدی. مثلا: ربا مسئله‌سی‌نڭ عربلر وقتنده حرام بولووی‌نك

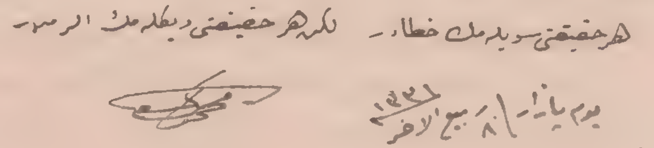

محمود اسعد افندینك قول یازووی.

سببلری بار؛ چونکه اول وقتده آقچه یارلیلرنی ایزو ایچون بایلر قولنده آلت ایدی، بایلر یارلیلرغه بورج بیروب اضعاف مضاعف اوله‌رق پراسینت آلالر ایدی، حاضرنده‌گی شرکت و بانقه اصوللرنده ایسه بوحال یوقدر، حاضر آقچه‌نی

یارلیلر بایلرغه بورچغه بیره‌لر؛ بانقه‌ده یوز صوم‌لق حصه‌م بولسه مین بو کونگی کوننی بر میلیونیرغه بورچقه بیروب طورغان بولامن. حاضرگی معاملات مالیه‌ده فائضلرده اضعاف توگل. کورشم‌نك یورطی یانغانده مینم آگا یاردم ایته‌سم کیلووی طبیعی وبیك مشروع برحالدر. اگرده بز ژزایومنی استراخاوانیه شرکتی توزوب، یا که توزولگاننه اعضا یازیلوب ویورتلرمزنی استراخاوات ایتوب قویسه‌ق «تعاونوا علی البر والتقوی» آیتی ایله‌گنه عمل ایتکان بولامز. مونك قای بری شریعت‌گه خلاف بولسون. آی حقنده‌غی سوزلرنی، «کورو» دیب آگلامق خطا، آنی، «بلو» دیب آگلارغه تیوش، بلونك واسطه‌لری ایسه بو گون بالفعل وبالمشاهده درستلگی ثابت بولغان نرسه‌لرنك هر قایوسیدر. مونده کوزده کره، تیلیغراف‌ده، تیلیفون‌ده کره. مسلمانلر دیندار‌در، هرقایومز دینمزنی سویه‌مز، لکن آنی آگلاومز باشقه باشقه‌چه‌در؛ اگرده یاخشی آگلی بلسه‌ك بانقه، ربا، فائض وسائر بر طاقم مسئله‌لرنی حل ایتمك بیك جیگلدر».

صگره، محمود اسعد افندی، «بوسنه» مسلمانلرینك بانقه آچونك جواز وعدم جوازی حقنده فتوا صوراب شیخ‌الاسلام‌غه مراجعتلرینی وشیخ‌الاسلام طرفندن آلارغه بیرلگان جوابنی سویله‌دی: «شیخ‌الاسلام آلارغه: بانقه معامله‌سن شریعت‌گه طوغری کیترر ایچون پراسینتنی آلغانده، یا که بیرگانده بر کتاب قوشوب بیررسز، «بو آقچه‌نی شوگا مقابل راضی بولوب بیردگزمی» دیه صوراسز» طرزنده جواب بیردی؛ دنیاده مونداده بر اش بولورمی؟ بانقه‌ده هر کون ملك تورلی معامله بولا، شونلرنك هر قایوسنده کتاب آلدم بیردمی یاصارغه ممکنمی صوك؟ بو معامله ایله خدایینی‌می آلداتماقچی بولامز، اوزمزنی آلداتوب وجدانمزنی‌می پا کلاما کچی بولامز؟» دی.

صگره محمود اسعد افندی مدرسه‌لر اصلاحاتی‌نك اهمیتن، اشنی اصل شوندن باشلامق لازم بولغانن سویله‌دی.

مین آگا:

— بو سویله‌گانلریگز غایت گوزه‌لدر، حاضرگی حالده احتمالکه یوز میلیونلرچه مسلمانلر شوشی حق سوزلرنی ایشتورگه صوصاب طورالر وشولارنی ایشتمه‌گانگه کوره بونلر اقتصادی و اجتماعی جهتلردن کوندن کونگه‌انقراض‌غه کیته‌لر، نیچون سزنك کبی علما شوشندی سوزلرنی آیرم آچیق ایتوب، دلیللرن کورسه‌تب یازوب چغارمیسز؟ دیدم.

ــ خلقمز موندی سوزلرنی آڭلارلق درجه‌گه کیلمه‌گان، یا کُلش آڭلیلر، حتی موندی سوزلرنی آشوغبراق سویله‌ودن بعضا فائده اورنینه ضررلرده کیلگالی، دیدی.

طبیعی، مین محمود اسعد افندینڭ بو سوزلرینه حق بیره آلمادم. مسلمانلرنڭ احوالی توزه‌لو ایچون سیاسی انقلابلردن زیاده فکری واجتماعی انقلابلر، سیاسی قهرمانلردن زیاده فکر وعقیده قهرمانلری لازم دیب بلدگمنی ومرجانی، محمد عبده، جمال‌الدین افغانی کبی فکر قهرمانلرینڭ عالم اسلامگه تأثیرلری بیك کوب بولغانلقنی عرض ایتدم.

محمود اسعد افندی: ــ آلارنڭ میدان‌غه چغولرینه محیط مساعد ایدی، بزده ایسه مساعد توگل، فکر وعقیده قهرمانلرینڭ بز کینه خارجلگی مسلمانلر آراسندن چغولرن کوته‌مز، دیدی.

نیچك گنه بولسه‌ده، محمود اسعد افندینڭ علم وفکری غایت کیلك ایکانلگی شبهه‌سزدر. لکن، مع‌التأسف، مونده‌غی احوالدن ومحیطنڭ ایجاباتندن طولایی اهل اسلام‌غه آنڭ بو قدر علم وفضیلتلرندن لایقنچه استفاده ایتمك میسر بولمی طورادر. ۲۸ نچی فیورال.

٦٣

سلاملق‌ده

استانبول‌غه کیلگان اجنبیلر ایچون کوریله‌جك یرلرنڭ برسی هیچ شبهه‌سز سلاملق رسم عالیسی (جمعه کوننی حضرت سلطاننڭ جمعه نمازینه چغووی) در. سلاملق رسمی، سابق سلطان عبدالحمید وقتنده غایت طنطنه‌لی بولا، کوب قازارمالرده‌غی آتلی و جیاولی عسکرلر بیك تمیز و هیبت کیینوب «ییلدز» جامعنه جیولالر، موزیقه اویناب بتون استانبول اوراملرن یاڭغراتب بارالر ایدی. مشروطیت اعلانندن صوڭ بو طنطنه‌لر بتکان، حاضر سلاملق رسمی بیك کچکنه مقدارده‌غنه یاصالا. سلطاننڭ جمعه‌غه باراجق جامعی تیره‌سینه بر آز مقدارده جیاولی عسکر و موزیقه‌چیلر صنفی جییلوب آنی قارشی آلالر. سلطان حمید جمعه‌غه یالغز اوزینڭ «ییلدز» جامعنه‌گنه بارا ایدی. حاضرگی سلطان ایسه تورلی

جامعلرگه بارا. آلوك سلاملق تیرەسینه بارو بیك چیتن وسلطان حمیدنڭ خفیەلری هر کمنی آکا سؤ قصد ایتارگه کیلگان دیه شبهەلەنەلر ایدی، حاضرنده ایسه اول قدر چیتن توگل در. شونڭ ایله برابر، سلطان بارا طورغان جامع نڭ ایشك آلدینه کروب، سلطاننك اوتکانن یاقندن کورو ایچون سرای همایون دائرەسندن و ایشك آلدینه کروب‌گنه طورر ایچون پالیتسەدن مخصوص رخصت آلورغه حاجتدر. یوقسه جامع ایشك آلدینه کرگان مسلمانلرنی مسجدگه کرتەلر، مسجدگه کرمەگان کشیلرنی سلطان کیلگانچه‌گه قدر چغاروب یبرەلر.

خلیفهٔ اسلام سلطان محمد خامس خان حضرتلری.

تیوشلی یرلردن رسمی مساعدەلر آلغاندن صوڭ، بزده قدرغه خسته خانەسنده مجروحلر قاراوچی همشیرەلرمز گلثوم، رقیه و ایکی مریم خانملر ایله برلکده انچی مارتده جمعه کون ساعت ١١ ده، سلطاننڭ اوزی طورا طورغان «طولمه باغچه» سرایی یانندەغی والده جامعنه کیتدك. سلطان حضرتلری جمعەغه بوگون شونده چغاچق ایدی.

بو یر استانبول طرفینه خیلی یراق در. بز باروب یتکانده ساعت ١٢ گه جیرك قالغان وجامع تیرەسینه عسکرلر جیولغان؛ اوراملر، سلطاننڭ چغوون سیر ایتارگه تلەوچیلر ایله طولغان ایدی. آربالرمز ایله طوغری جامع نڭ قاپقاسی توبینه طوقتادق. اوزلرینه بیرلگان تعلیمات بوینچه، پالیتسه مأمورلری بزنی قارشی آلوب جامع ایشك آلدینه کرتدیلر و طورر ایچون بر اورن کورسەتدیلر. جامع ایشك آلدینه، تورلی قسملرگه منسوب، تورلی کیوملرده عسکرلر تزلگان،

جامع گه یافنراق یرده اوقالی کیوملر کیونگان و کوکره‌کلری میداللر بله‌ن طولغان سرای مأمورلری صف صف بولوب طورالر. بر طرفده غایت گوزه‌ل کیوملی و یاش گنه یکتلردن عبارت موزیقه‌چیلر تزیلوب طورا.

شوشی عسکرنڭ آرتنده، کینه بزنڭ شیکللی سلاملق کورر گه کیلگان چیت مملکت کشیلری، ایرلر و خاتونلر: آمریقا سیاحلری بار. جامع بناسی تمام دیگزنڭ بوینده، تیمر ره‌شه‌تکه‌نڭ طشقی یاغینه دیگز صولری به‌ریلوب طورا. جامع بیك گوزه‌ل، اوزون ونچکه مناره‌لری کوکلر گه چققان. ایشك آلدی زور و تمیز. دیگز اوستنده‌گی چوب جوار پراخودلر، کیمه‌لر، لودقالر پانورامه‌غی شیکللی گوزه‌ل منظره تشکیل ایته‌لر. باری چیت دولتلرنڭ صوغش پراخودلری غنه منظره‌نڭ لطافتن بوزالر. بونلر شونده بیك یاقن یرلرده سکونتلی، لکن دهشتلی منظره‌لر تشکیل ایتوب طورالر آراده صره‌ده بونلرنڭ ماتروسلری‌ده قوری‌غه چقوب و خصوصا بعض وقتلرده بر آز «اوز کیفلرنچه» قیلانوب تورکلرنڭ کوڭللرن طاغن بر قات بولغاتوب قویالر.

ساعت ۱۲ بولوب سلطاننڭ کیلور وقتی یاقنلاشقاچ مخصوص بر مأمور کیلوب بزنی و بزنڭ یانمزده طوروچی دورت بش آوستریا دیگز آفیتسرلرینی عسکرلرنڭ آلغی یاغینه چقارغه اوتندی و سلطاننڭ کیلوب طوقتی هم جامع گه کروب کیته طورغان ایشیگی یاننده طوررغه اورن کورسه‌تدی. آلوکدن سرای دائره‌سندن رخصت آلماینچه پالیتسه رخصتی ایله گنه کرگانلر اولگی اورنلرنڭ قالدیلر.

ولی عهد سلطنت یوسف عزالدین افندی حضرتلری.

جامع گه برم برم بیوك بیوك مأمورلر و پاشالر کیلوب کرمکده ایدیلر. شونلر آراسنده سابق استانبول والیسی وحاضرگی عدلیه و اوقاف ناظری ابراهیم بك هم اوشبو جامعنڭ برنچی امامی اسماعیل حقی افندی یاندزغه کیلوب بزنڭ ایله کورشدی وطوتاشلرمزنڭ

خاطرلرن صوراب خدمتلری ایچون تشکر بیان ایتدیلر. بر آفتاموبیلده صدر اعظم محمود شوکت پاشاده کیلوب توشدی. بزلرگه تمنا ایتوب اولده جامع گه کروب کیتدی. اول ده بولمادی سلطاننڭ اوز آرباسیده کورندی. هیبت ایکی آت جیککان یابق آرباده جامع نڭ باصقچی توبنه کیلوب طوقتادی. عسکر موزیقه اویناب و پادشاهم چوق یاشا! دیه قچقروب آنی قارشی آلدیلر.

آرباسندن چغوب باصقچغه باصووی ایله، بزلرگه قاراب قولیله تمنا ایتدی. آفستریا آفیتسرلری شاپقه‌لرن آلوب، بزلر ایسه تمنا ایتوب سلام بیردك. آقرونغنه آتلاب جامع گه کروب کیتدی. اوستنده عسکری کیوم ایدی. صاچی آپ آق، یورغون چهره‌لی بر ذاتدر. اول جامع گه کروب بش مینوتلر اوتکاچ باش مابینچی خالد خورشید بك جامعدن چغوب بزلرگه هم آفستریا آفیتسرلرینه سلطان حضرتلرینڭ سلام و ممنونیتن رسمی صورتده تبلیغ ایتدی.

صوڭره، یانمزغه بر مأمور کیلوب بزنی جامع نڭ ایکنچی یاغنده‌غی بر بولمه‌گه دعوت ایتدی. آنده بزگه چایلر، قهوه‌لر اچردیلر. نماز بتوب سلطاننڭ چغاچاغی وقت طاغن اولـگی اورنمزغه کیلوب قاراب طوردق. آفستریا آفیتسرلری کیتکان. بز اوزمزگنه ایدك. سلطان جامعدن چققاچده طاغن قولیله تمنا ایتوب، باصقچ یاننده اوزن کوتوب طورغان آرباغه اوطوروب کیتدی. صدر اعظم محمود شوکت پاشاده شونده بزنڭ یانمزده‌غنه ایدی. سلطاننی اوزاتقاننڭ صوڭنده اول بزگه طاباb بورولوب بارمز ایلەده قول طوتوب کوریشوب چقدی. طوتاشلر مزغه خطابا: «هر تورلی فداکارلقلرغه قاتلانوب مجروحلریمزنی قاراو ایچون مونده کیلووکزگه و دورت آیدن بیرلی آریمی طالمی خدمت ایتووکزگه فوق العاده ممنونمز، سزگه نیچك تشکر ایتارگه‌ده بلمی‌مز، مسلمان خانملرینڭ بیوك قلبلی، عالیجناب ایکانلـگن سز بالفعل کورسه‌تدیگز، سزلردن الله راضی بولسون» دیدی.

طوتاشلریمز اوستلرینه عادتده گیچه پالتولر کیگان، باشلرینده آق شارفلر اوراغانلر، یوزلری آچیق، اوزلرن سربست طوتالر ایدی. مسلمان خاتونلرینڭ مونده‌ی قیافتده آچق یوز بلەن کورینولری وآنلر یانینه اماملر، مینیسترلر کیلوب کوریشوب سویله‌شوب طورولری مونده برنچی مرتبه‌ کورلگان بر اش بولدغندن هر کم نڭ نظر دقتی آنلرغه جلب ایتلدی. تورك غزته‌لری مخبرلرندن باشقه، فرانسوزچه «لاتورکی» غزته‌سینڭ محرری وتایمس غزته‌سینڭ استانبول مخابری‌ده مینم یانمه کیلوب، آنلرنڭ کملر بولغانلقن صوراشدی، اسملرن، قایده اوقوغانلرن یازوب آلدی وروسیه مسلمه‌لری آراسنده بوبله فداکار وعالی تحصیل

کوروچی خانملر بولونووینه تعجب بیان ایتدی .

بز ایندی کیتارگه حاضرله نوب طورغانده طولمه باغچه سرایی طرفندن برمأمور کیلوب بزنی شونده باررغه دعوت ایتدی. جامع ایله سرای بر برسینه بیك یاقن اولوب برگه طوتاشق دیه‌رلك در. سرای‌نك قاپقه‌سندن کرگاچده غایت گوزه‌ل باغچه بار. آنك آراسنداغی یوللردن اوتوب اصل سرای نك اوزینه باردق. سرا اینك بیوك قپوسندن کروب بر نیچه زاللر وبولمه‌لرنی اوتکاچ بزنی زور وزینتلی

صدر اعظم محمود شوکت پاشا حضرتلری .

بر بولمه گه کرتدیلر. قارتراق‌غنه بر کشی شونده بزنی قارشی آلوب اورنلر کورسه‌تدی، اوطوررغه اوتندی. بو ذات ایکنچی مابینچی‌توفیق بك ایکان. سلاملاشدق. طانشدق. درحال قهوه‌لر کیترتدی وشول قدر یراق یرلردن کیلوب مجروحلر قارا و خدمتنده بولونه‌رق انسانیت کورسه‌تولری ایچون طوتاشلرمزغه تشکرلر بیان ایتدی. کملر و قایلردن بولغانلقلرن صورا- شدی. مسلمان خانملری آراسنده موندی فداکارلقلر کورینه باشلاوی ایچون بیك سوینگانلگن سویله‌دی. صکره میندن روسیه مسلمانلرینك مدرسه‌لری بولوب بولماون، آنلرده نیندی درسلر اوقولغانلغن، حدیث و تفسیر درسلری اوقیلوب اوقولماغانلغن صورادی. کوبسنده اوقیلا دیب جواب بیرووم اوزرینه، قایسی تفسیر اوقولغانلغن صورادی. سوزلرندن آکلاشلدیغنه کوره، اوزی وقتیله مدرسه تحصیلی کورگان و علوم عربیه‌گه اخلاصلی بر ذات ایکانلگی بلنه در.

صکره، سوز مناسبتیله، اوزینك موندن یکرمی یللر آلوك قریم‌غه بزنك ایمپراطورمز حضرتلری حضورینه تورکیه طرفندن مأمور بولوب تبریك ایچون بارغانلغن سویله‌دی. یالطه و آلوپقه‌لرنی، لیوادیا و وارانسوف - داشقوف سرایلرن ایسکه توشوروب آنلر حقنده اوزینك خاطرنده قالغان نرسه‌لرنی، وارانسوف‌نك، مسلمانلرغه مسجد صالدروب بیرولرن ذکر ایتدی. سلطان حضرتلری حاضر اوزی شول سرایده بولونغانلقدن، سراینی کورسه‌توب یورو

ممکن بولماغانلغن سویلەب اعتذار بیان ایتدی. بر آز اوطورغاندن صوڭ یاننن آیریلوب سرای‌دن چقدق ویرلرمزگه قایتوب کیتدك.

بو کونلرده مونده صوغش و صلح مسئلەسی حقندە بتون فکرلر تردد اچنده. بر نیچه کونلر اُلوك صلح مسئلەسی آلغەراق حققان توسلی ایدی. لکن، بالقانلیلرنڭ جواب بیررگه آشقماولری وبیرگان جوابلرینڭدە تورکیه طرفندن قبول ایتلورلك روشدە بولماوی ناچار تأثیر ایتدی. حاضر طاغن صوغشنی دوام ایتدرو مسئلەسی اوستکه چغار توسلی کورینه. ذاتا حکومتنڭ صوغشقه حاضرلگی طوقتالغان یوق. اول بتون کوچی بلەن شول حاضرلکدە دوام ایتە. آناطولیدن یاڭی عسکر کیلوب طورا. بونلرنی مونده کیيندروب، حاضرلەندروب تیوشلی یرلرگه اوزاتا بارالر. آزق و قورالدە طوقتاوسز باریلە طورا. آناطولی ولایتلرندن مدافعۀ ملیه جمعیتنه کیلگان خطلر وتیلیغراملرده حکومتنی صوغشدن طوقتاماسقه، حقارتلی صلحنی قبول ایتماسکه دعوت ایتەلر. اوزلرینڭ هر تورلی فداکارلقغه حاضر ایکانلکلرن بلدرەلر.

استانبولنڭ اوزنده طنچلق. هوالر یاغشردی. صوغشنی دوام ایتدررگه هوالر مانع توگلدر. کلیبولی و چتالجه طرفلرنده صوغشلر بارلغی سویلەنسەدە حکومت طرفندن بیان ایتلگان رسمی معلوماتغه کورە، بونلر اهمیتلی نرسەلر توگلدر. ادرنه بیرلمی، اوزینڭ قهرمانچه مدافعەسندە دوام ایتە، تورك عسکری آراسندە صووقدن، یاکه آچلقدن کوب تلفات بارلغی وآرالرندە فرقه اختلافلری باش کورسەتکانلگی حقندە چیت غزتەلردە یازلغان خبرلر بیك مبالغەلیدر. صووقلر، یاڭغورلر تورك عسکرینه کوبمو تأثیر ایتسە بلغار عسکرینەدە هیچ شبهەسز شول قدروك تأثیر ایتمش و آنلردە شول قدروك تلف اولمشلردر.

صوغش اورنلرندە تورکیەنڭ عسکری و هلال احمر خستەخانەلرندە بوش اورنلر کوب ایکانلگی مونده محقق روشدە ثابتدر. استانبولنڭ اوز خستەخانەلرندەدە اوگی خستەلر تریلوب چغا طورالر. یاڭیلر آز کیلە. تورکیەنڭ آقچەغە آبدراب قالو مسئلەسی بیك قابارتلغان ایدی. بو البتە اساسسز توگلدر. شونڭ ایلە برابر، یاورو پالیلر بورچقە آقچە بیرماسەلردە آبدراب قالنغانی واشنڭ آقچەسزلقدن طوقتاب طورغانی یوق. قایدندر آقچەنی طابوب، احتیاجلرن اوتەب طورالر. عسکرگە نرسە بیروچی سوداگرلرگە اینتیندانتستوا آقچەنی طوقتاوسز تولەب طورا. عسکرنڭ اوستی بتون، طاماغی طوق. طاغن نیشلیسن. اما،

هجوم یاصاب جیکه آلماو باشقه مسئله‌در. بونك سببلری یالکز آقچه‌سزلق نوگل، بلکه باشقه‌چه‌ده کوب نرسه‌لر بولور.

شونك ایله برابر، مونده هر نه قدر صوغشنی دوام ایتدرو فکری اوستکه چقسه‌ده و بالقانلیلرنك طلبلری قبول ایتلماسلك درجه‌ده آور ایکانلکی کوز آلدنده بولسه‌ده موندن صوك زور صوغشلر بولماس، صوغش اوزاق دوام ایتماس، یاوروپانك ایکی یاقغه‌ده تأثیری سایه‌سنده اوزافلامی صلح یاصالور دیب کوته‌رگه ممکن. اشلرنك کیدیشی شونی کورساتمکده‌در. ٣ مارت.

٦٤

استانبول تأثراتی (*)

III

مرمره بوینده زیله یلوك!

استانبولنی اوزینك قوچاغینه آلغان ولطیف طولقونلری برلن یار بویلرن اوقشاب سویوب طورغان مرمره دیگزی الوك بزنك تاتارلرنك زیله‌یلوك وتفتیله‌و کویلرن ایشتکانی بارمیدر، یوقمیدر، مین آنی بلمیم. اما، اوشبو سنه مارت نك ٥ نده اول آنلرنی ایشتدی هم بیك یاراتوب طکلادی. موکا مین اوزم شاهدمن.

قویاش بایوب کیله، آنك صوکغی قزغلت شه‌وله‌لری دیگز اوستنه عکس ایتکان، دیگز اوستی طنچ ایدی. شول وقتده، هلال احمر خدمتنه مجروحلر قارارغه بارغان ایبدەشم اسماعیل افندی اورمانف ایله بز ایکاو سلطان احمد جامعی آرتنده، مرمره دیگزی بوینده، بلطر یانغندن خراب بولغان یه‌رلك طاش بنالردن برسینك اوستنه دیگزگه طابا قاراب اوطورغان ایدك.

هر طرف طن، هوا غایت گوزه‌ل وجلی، جهوبنك بو گوزه‌ل هواسن ایسنه گان صاین انسانده حیات آرتا، روح کوتاریله. مای دریاسنده یوزگان شیکللی اوزکده بر یومشاقلق، کوکلده بر راحتلك حس ایته‌سن.

قارشومزده مرمره دیگزی جایلوب یاتا. بوسفور کورینه. آنك اوك یاغنده

(*) «شورا» ده باصلغان مقاله.

اسکدار، قاضی کوی، مودانیه برونی، فنار برونی تزیلشوب طورالر. فنار برونی مرمرەنك اچینه صوزیلوب چققان. آنك تمام دیگزگه اوزایغان یرنده دیگز فناری قویلغان. اولده یاندرلدی. دیگز اوستنده کچکنه بر پاراخود بارا. پاراخودنك آرتنه اوچ بارقاس طاقغانلر، بونلرغه عسکر آزیغی تیه‌لوب هر کون کیتکانن، مقری کوی، آیاستفانوس طرفلرینه ایلتوب بوشاتلدیغن الوَدن بله ایدم پاراخودنك مورجاسندن چققان قوبو توتونی آرتقه طابا صوزیلوب ئلله نی قدر اوزایوب بارا.

تیره یاغمزده کوز کورومی قدر یرلر بارسیده خرابه. طاشلق. یمروك بنالر. بولار بلطروق یانغانلر. هیچ برسی یا گیدن صالنماغان، طازارتلماغان، یانغن‌دن صوك نیچك بولغان شولای طورالر.

قایا صوك بولارنك ایه‌لری؟ نیك بولارنی توزه‌تمیلر، و یا گیدن صالمیلر؟ بو سؤاللر بزنك کوکل‌گه کیله. اما جوابلرن بلمی‌مز. احتمال‌که ایه‌لری اوزلریده بلمی طورغانلردر. شول قدریسی‌گنه معلوم، که بو یرلر الوك مسلمان محله‌سی بولغان. بو یانغان یورتلرنك ایه‌لریده مسلمانلر بولورغه طوغری کیله. مسلمان دولتلرینك ایك صوگغیسی بولغان تورکیه اوزی بتونله‌ی یانغن اچنده بولغان بر وقتده، روم ایلنده اوچیوز مك قدر مسلمان قرلغان، اوتدن قلچدن کیچر-لگان بر زمانده، استانبولنك همه جامعلری مهاجرلر و خسته‌لر ایله، بتون زور بنالری مجروحلر ایله طولغان بر وقتده بونك شیکللی بر محله‌نك، یاکه بر نیچه محله‌نك خراب حالده یاتووی‌نك کوبمی‌گنه اهمیتی بولورغه ممکن. شول سببلی بو حقده ذهن صرف ایتوب طوررغه، سؤاللر بیروب جوابلر ازله‌رگه‌ده حاجت یوقدر. بو سؤاللرنك جوابارن: مسلمانلر مدنیت‌گه کره آلورلرمی؟ تورکلرنك استقباللری نیچك بولور؟ استقلاللرن صاقلی آلورلرمی، یوقمی؟ دیگان سؤاللر ایله باش واتوچیلر أزله‌سونلر.

پاریژدن قایتقان قدری بك بوندی سؤاللر وجوابلر ایله ماتاشودن کوله‌گنه. اول: بتون مسلمان دنیاسی یاوروپا اسارتنه وخرستیانلر قولینه بالفعل کروب بتوب طورغان بر زمانده موندی سؤاللر برلن اوغراشونی وقت ئرەم ایتوگنه صانی. تورکیه‌نك‌ده جزائر، تونس، فاس، ایرانلر بارغان یولدن باروون مجبوری کوره. چونکه بوده بیت باری بر تگیلر شیکللوك مسلمان دولتی، مسلمان حکومتی. شولای بولغاچ اول نیچك مستثنا بولوب، اوز باشینه ترقی وتمدن ایته آلسون، یوق، ایتە آلاجق توگل، بتون اسلام دنیاسی بعث

عسکری موزه‌سی مدیریتی

عدد

مخصوص

بوتون انسانلر عباد اللّٰهدر؛ شایان محبت و مرحمتدر. اعلای کلمة الله، عدالت و شفقت، محاسن اخلاق و کمال مدنیت اساسنه مستند بولنان اسلامیت جناب رب العالمینک بوتون انسانلره نعمت عظمای سبحانیه‌سیدر. ملل مترقیهٔ حاضره حالا بونی لایقیله تدقیق و تصدیقه ایجاملکده ایسه‌لرده علوم و فنونک ترقیات متمادیه‌سی سایه‌سنده نور وحدت و حقیقتک بوتون جهانی تنویر ایده‌جکی بر دور مسعود ایرکج البته کله‌جکدر.

الک بیوک بر رکن اسلام بولنان تورک و تاتار ملتنک بیننده او دورده سعادت بشریه‌یه، تعمیم حقانیت و عدالته کمالیله خدمت، الله یولنده انسانلره رهبرلک و دلالت ایده‌بیلمسی ایچون شمدیدن ترقیاته چالشمسی، هر خصوصده اکتساب کمالات ایلمسی لازم کلور.

لیس للانسان الا ما سعی.

اوز عثمانلی یوروک عشیرتی اولادندن
عسکری موزه‌سی مدیری
ارکان حربیه شیخی
احمد مختار

استانبول
[شهزاده باشی]
٥ ربیع الآخر ١٣٣١
١ مارت ١٣٢٩

موزه خانهٔ عسکری مدیری احمد مختار پاشا حضرتلرینک قول یازووی.

بعد الموت گه اشانا بیت، مونه بزنك شوشی اعتقادمز بیك حق، مسلمان بولغاچ تورکیه وتورکلرده شول اعتقادده بولورغه تیوشدر، دی.

آه، بو فلسفه‌لر، باطوردی بزنك شرق دنیاسن، بز توش کوره‌مز، یاوروپالیلر اش کوره‌لر؛ آیده اسماعیل افندی صزوب یبار بر اوزمزنك زیله‌یلوکنی دیدم. مرمره‌گه قاراب تفکرگه طالغان ایبده‌شم اسماعیل افندی اویانوب کیتکان توسلی بولدی و موڭایوب نچکه کوی بله‌ن زیله‌یلوکنی صوزوب یباردی. موڭلی تاتار کویی بزنك کوڭللرنی تتره‌تدی، ذهنلرنی قاره دیڭزنك شمال طرفینه، اوزاق اوزاق یرلرگه، ۋولغا، اورال، قاما بویلرینه ایلتوب طاشلادی. کوز آلدمزغه قرغز دالالری، باشقرد صحرالری کیلدی، قولاغمزغه قورای طاوشلری ایشتلگان توسلی بولدی. اسماعیل افندی‌نك زیله‌یلوك طاوشی نیچك بو خراب محله‌نك چیتلرینه باروب یتشو احتمالی یوق ایسه، قورای طاوشلریده شولایوق جهالت یانغنی، غفلت خرابه‌سی آستنده قالغان باشقرد وقرغز صحرالرینك بر چیتندن ایکنچی چیتنه ایشتلماینچه هوالرغه قاتناشوب یوق بولوب کیته‌در.

یمروك بر طاش اوستنه‌رەك منوب اوطورغاچ: ئەخ یوق بیت اوزمزنك اسکریپکه، بر صزدروب یباروب اوزمزنك موڭلی کویلرمزنی مرمره‌نك شوشی طولقونلرینه قاتشدروب یبارر ایدم، شوندن آلار منگولك‌گه باروب قوشیلورلر ایدی، دیدی اسماعیل افندی وبر کورسنوب قویدی.

مگر بزنك بو اوطورغان یرمزنك آستنده بر زیمله‌نکه بار ایکان. ئللە قایدن بر تیشکدن، غایت آلاما کیونگان، اوست باشلری بیك ناچار ایکی خاتون کیلوب چقدیلر. یانلرنده بر بالا بار. بونلر اسلام خاتونلریمی، خرستیانمی، معلوم توگل. یوزلری آچق. بزنك یانغه‌راق کیلدیلرده بر آز طکلاب طورغاچ: «بو نه لسانده شرقی چاغرییورسگز، بك افندی، سویله‌یگز الله ایچون» دیدیلر.

ــ تاتارچه، دیگاچ. «نه‌در او تاتار، صانکه موسقوفمیدر؟» دیه صورادیلر. نه ایسه آڭلاتدق. صڭره بونلر بزگه: بك افندیلر، بزنی‌ده روسیه‌گه آلوب کیتکز دیمه‌سونلرمی! نیچون، آنده نیشله‌ماکچی بولاسز؟ دیدك. اوزلرینك حکایتلرن سویله‌رگه طوتندیلر: بولار لوله بورغاس بانننده بر تورك آولندن، تورك خاتونلری ایکان. ایرلری صالداتقه آلنغان. آوللرینه بلغارلر کیله باشلاغاچ بولار بالا چاغالرن کوتارگانلرده استانبولغه طابا قاچقانلر.

استانبولغه کیلوب یتکانچه ملك تورلی مشقتلر و سفالتلرگه دوچار بولغانلر. بالالری‌نك قایسیلری یولده اولوب قالغان، قایسی مونده کیلگاچ

اولگان. ایرلرینڭ قایده ایکانلکلرندن وسلامت لکلرندن هیچ خبرلری یوق : «مونده کیلگاچ طوررغه اورنمز بولمادی، خیر صوراشوب طماق طویدردق، آنڭ مونده کون کیچردك ، نهایت مونه یانغان بنالرنڭ آستلرنده قالغان زیملهنکه‌لرگه کروب اورنلاشدق، قشنی شونده اوتکاردك ، آنده یووش، قاراڭغی، صووق، هوا یوق، اوزمز آچلرمز، تیك حکومت طرفندن کوننه اوچ قداق کومچ گنه بیرله ، آلوب کیتگز بك افندیلر بزنیده روسیه‌گه» دیلر. برسی: مین فاطمه آدلی بولسه‌مده آنده اوزیمه «ماریقا» آدلی قوشارمن ، آنده کر یووارمن، خدمت ایتارمن، ذاتا بو مملکتدن طویدق؛ مونده فلاکتدن باشمز چقمی، مونده بزگه راحت یوق، دی.

بونلرنڭ آول حاللرن ، آنده نیچك کون کورگانلکلرن دخیده یاخشیلابراق صوراشدق. روسیه‌گه آلوب کیته آلماومزنی آڭلاتدق. کسه‌مزده‌گی بش اون غروشلرنی بونلرغه و باللرینه صدقه ایتوب بیردکده بو یردن آیرلدق.

شول قدر خرابه‌لر اچنده آچ وپریشان حالده یاتا طورغان بو بیچاره‌لرنی کورگاچ بزنڭ زیله‌یلوك کویلری اونتولدی. طورمش نڭ ایڭ دهشتلی و قولاق یرتقچ نغمه‌لری کیلوب قولاق‌غه به‌رلدی. تیزره‌ك بو یردن کیتدك. مع ما فیه، زیله‌یلوك ایله تفتیله‌و کویلرمزنڭ مرمره طولقونلرینه قوشیلوب ابدیتگه طابا کیتولریده شبهه‌سز ایدی . . .
مارت ٦ .

٦٥

تورکیه‌ده اقتصادی اشلر

تورکیه‌نڭ تجارت، صناعت واقتصادی اشلری بارسیده خریستیانلر وچیتلر قولنده دیه‌رلك‌در. تورکیه‌نڭ اقتصادی حیاتنده تورکلرنڭ اوزلرینڭ روللری شول قدر آزدرکه یاخشیلابراق قاراغانده بوڭا حیران قالماسقه ممکن توگلدر.

موندن الوکده بر مرتبه یازغان ایدم شیکللی: تورکلرنڭ شهرده طوروچی خلقی باشلیچه اوچ قسم اولوب: مأمورلر، عسکر و خواجه‌لردر. طبیعی، بونلرنڭ آلش بیریش، سودا صناعت ایله هیچ بر مناسبتلری یوق. آدواقاتلر، طبیبلر، محرر، شاعر و ادیبلر کبی آزغنه بر خاقدن عبارت

بولغان ضیالیلر صنفیده البته سودا و صناعت اشلرندن یرافدر . تورکلرنڭ توبان صنفی آراسنده آلش بیریش ایله شغللنوچیلر بار ایسه‌ده بونلر بیك کچکنه واهمیتسز اولوب، مملکت‌نڭ اقتصادی حیاتنه تأثیر ایتارلك درجه‌ده توگلدر . مثلا : اورامده بورچاق (لبلبی) وکستانه پشروب صاتوب طورچیلر، کیبتی‌نڭ اچینه آیاق بوکله‌ب اوطوروب طاراق، تش قازغچی یاصاب صاتوچیلر، کارزینگه طوتروب برسن ایکی نبن‌دن افلیسون صاتوب طوروچیلر، ایزۋوشچکلر، لودقاچیلر، حماللر ایڭ باشلیچه تورکلر و مسلمانلردر .

درست، آنلر آراسنده غالانتیرینی، مانوفا کتورا، بقالیه سوداگرلری ویاخشوق زور اش کوروچیلریده یوق توگل: عبود افندی وسائرلر کبی احتمالکه میلیونلرچه آباروت یاصاوچیلریده باردر. لکن، کینه بایا أیتکانچه بونلر عموم مملکت سوداسنه نسبتا غایت آز و غایت اهمیتسزدر .

یا کی زماننڭ یا کی تجارت قاعده‌لرینه بناءً یورتوله طورغان فائده‌لی واساسلی اشلر بارسیده اجنبیلر وخریستیانلر قولنده . مثلا : بانقه‌لرنی آلیق، اقتصادی حیاتنڭ یوره‌گی وبتون قان طامرلرینڭ باشی بانقه‌لر ایکانلگی البته معلومدر . حاضرگی زمانده بانقه‌لرنڭ عاکمیتی حکومتلرنڭ حاکیمتندنده آرتغراقدر. حالبوکه تورکیه‌ده تورکلرنڭ اوز قوللرنده، اوز نفوذلرنده هیچ بر دانه کچکنه‌گنه بانقه‌ده یوق. «عثمانلی بانقه‌سی» اسمیله آچلغان فرانسوز و اجنبی بانقه‌سینڭ توب اداره خانه‌سی پاریژده اولوب، موندغیسی تورکیه نی ایمەر ایچون یاصالغان شعبه‌گنه‌در. تورك آقچه‌سی ایله بوبانقه باك اوغلنده اوزینه میلیونلرغه توشوروب زور بنا یاصاتقان. ایشگی بوینده کیچه کوندز دائمی صورتده بیچاره تورك صالداتی جیلکه‌سینه ملطغن کوتاروب بانقه‌نی صاقلاب طورا . ایشگندن اچکه کرو بلەن فرانسوزلق دنیاسی باشلانا. بتون معاملات فرانسوزچه، آقچه حسابی فرانسوزچه، یازولر فرانسوزچه، مأمورلری فرانسوز یا که یرلی گریك، ارمنی و سائر خریستیان ملتلر .

بانقه‌غه کروب بره‌ر ساعت قاراب طورسه‌ڭ یوزلرچه کشی کروب چغقاننی کوره‌سن. بارسیده شاپقه‌لی کشیلر . فسلی تورکلر مونده ئللهٔ قایده بر گنه کورینوب قالا، یا هیچ یوق. شونڭ ایچون بانقه مأمورلریده فسلی کشیگه مونده حقیر قاریلر، اوزاق کوتدره‌لر، قاطی و قچقروب ده‌شه‌لر، قصقه‌غنه أیته‌لر، صوراغانغه جواب قایتارمیلر. چونکه تورکلر ایله ره‌تلی بر آلش بیریش بولمایه‌چغن بله‌لر .

هلال احمرده خدمت ایتوچی اوچ یکت رسمی.

ایك كوب معامله قیلوچی «ۋینه‌ر بانق فراین» اسملی آوستریا بانقه‌سی، «بیوك دویچ بانق» و «كچوك دویچ بانق» آدلی نیمس بانقه‌لری، فرانسوز بانقه‌سی بولغان «قرده‌ی لیونه»، «ملی توركیه بانقه‌سی» اسمیله سیر أرنست قاستل طرفندن آچلغان انگلیز بانقه‌سی، فرانسیه نك «سوسیه‌ته ژه‌نه‌رال» شركتی طرفندن آچلغان «سلانیك بانقه‌سی»، توركیه‌نك بتون طرابلس قطعه‌سن یوتقان مشهور «بانق‌دی روما» آدلی ایتالیا بانقه‌سی، صوك وقتلرده‌غنه آچلغان «روس تجارت خارجیه بانقه‌سی» همه‌سیده چیتلر ملكنده، چیتلر قولنده وچیتلر منفعتنه خادم مؤسسه‌لردر. باری شول قدر گنه‌سی بار: «ملی توركیه بانقه‌سی‌نك» ائتلافچیلر پارتیه‌سی و باشلیچه پرنس صباح‌الدین بك ایله، «سلانیك بانقه‌سی» نك اتحادچیلر ایله بر قدر مناسبتلری باردر. بو پارتیه‌لر اوزلری اش باشینه منگان وقتلرنده شول بانقه‌لرنی آچارغه یاردم ایتشكانلر و شونلر واسطه‌سیله توركیه‌نك اقتصادی حیاتنه آزده بولسه فائده كیترماكچی بولغانلر. لكن سرمایه چیتلرنكی بولغاندن صوك منفعت و نفوذده چیتلرنكی بولاچاغی شبهه‌سزدر.

توركیه‌ده‌گی تیمر یوللرغه كیلسه‌ك: بونلرنك حجاز تیمر یولندن باشقه‌سی بارسیده اجنبی شركتلر قولنده اولدیغی كبی، بارلق پراخود قومپانیه‌لری‌ده خریستیانلر، یهودیلر قولنده‌در. فی الحقیقه پراخود شركتلرنده مسلمانلرنكده قاتناشلری یوق توگل. لكن غایت آز و هیچ بر رول اوینارلق توگل‌در.

توركیه‌نك، ایك زور سودالرندن بولغان تماكی تجارتی كینه بر فرانسوز قومپانیه‌سی قولنده. وقتیله بوكا بیرلگان امتیازنك مدتی طولغان ایدی. بر

یاقدن آقچەسزلقدن ، ایکنجی یاقدن اوزلری باشقاروغە امینلری بولماغانلقدن بونك امتیازن یا کارتوب اوزون مدت ایلە طاغن شول قومپانیەغە بیردیلر. بك اوغلندەغی تونەلنك مدتی طولغان ایدی؛ آنیدە یا کیدن شول اولگی نیمس شرکتنە بیردیلر. حاضر استانبولدە الکتریق ترامواییلری، تیلیفونلر، یا کیدن زور تونەللر، صو یوللری یاصارغە حاضرلەنەلر. همەسینك دە امتیازلری اجنبی شرکتلرگە بیرلگان. بونلردە تورکلرنك هیچ قاتنشلریدە یوق. زور یورتلر، زور مغازینلر بارسیدە خریستیانلر و اجنبیلرنکی. زور تجارتلر بارسیدە دیب ایتورلك آلار قولندە. ایك توزوك محلەلر خریستیان محلەسی؛ ایك زور و منتظم مسافرخانەلر، ریستورانلر، تیاتر، قونسیرت زاللری، گنیماتوغرافلر بارسیدە یهودیلر قولندە. بونلرنك مسلمان و تورکلر قولندەغیلری ایك اوچوز، ایك حقیر، پیس و مردارلری غنە در.

خریستیان محلەسی بولغان بك اوغلندن قوزغالوب، سرکەچی، باب عالی، دیوان یولی، بایزید میدانی بویونچە اوتوب خالص مسلمان محلەسی بولغان سلطان فاتحکە. یاکە آق سرای جادەسی ایلە ادرنە قپوسنە طوغرو کیتەچك بولسەق، بر آغاچنك توب یاغندن اوچینە طابا بارغان شیکللی، کیتکان صاین نەزکەشە بارا. کیتکان صاین ناچارلانا بارا. بك اوغلندە طوقاتلیاندە یکرمی بیش تین تولەب اچکان چایکنی غلطەدە ١٢ تینگە، سرکەچیدە ٨ تینگە، دیوان یولندە دورت تینگە، سلطان فاتحدە ٢ تینگە اچەسن. فقط طوقاتلیاندە اوطوررغە اورن طابوب بولمی، شول قدر طغز و خلق کوب بولا. آندە ریستوران تونلە ساعت ٢ گەچە دوام ایتە: فاتحدە ایسە کشی گە قاراغاندە قهوە خانەلرنك صانی کوبرەکدر. یمرك، ناچار، صاصی. قاراڭغو بنا کبك نرسەلرنك بارسیدە قهوە خانەلردر. مسلمان محلەلرندە کیچ ساعت ٦ دە بتون حیات بتە. کیبتلر یابلا. اوراملر بوشی. باری شول خرابە زار قهوە خانەلردەگی عاطل آدملرگنە قوزغا-لورغە ایریەوب طاغن بر ایکی ساعت اوطورالر.

طوقاتلیاندە، پیرا پالاسدە بر مرتبە آشاب جعارغە اورتاجە اوتوز غروش (٢ صوم ٠٥ ت) تولەرگە طوغری کیلە. آلای بولسەدە ریستورانلرندە شغرم طولی کشی بولا. لکن بارسیدە خرستیانلر. بایزید، فاتح محلەلرندەگی مسلمان آشخانەلرندە اوچ غروش غدر (٢٤ ت) گە؛ طاماق طویدروب جغاسن. بونلردە آشاوچیلر بارسیدە مسلمانلر. بونلرنك آشخانەلرینە هر نە قدر «النظافة من الایمان» دیگان لوحەلر آصلغان بولسەدە، هر طرفدە پیسلك، هر طرفلرندە نظافتسزلك بولا.

باب عالی جادەسندەگی زور کتابچیلرنڭ یوزدە سیکسان بیشی؛ مطبعەچیلر، تورکچە حرف قویوچیلر، حکاکلر، رساملرنڭ یوزدە طوقسانی ارمنیلردر. مسلمانلر بونلر آراسندە قصلوب یارلی یوقلیغنە بولوب طورالر. چغال اوغلندە بردن بر مسلمان حکاك وخطاط خالد حسام‌الدین افندی بار. اوزینە بر اش بیرگان ایدم وقتندە آلورغە بارغاچ: «عفو ایدیکز بك افندی، کیتروب یتکورە آلمادیلر»دی. قایدن دیە صوراشسەم، آنڭ بر ارمنی صناعتخانەسینە بیروب اشلە تکاندگی آکلاشلدی. ارمنیسز هیچ بر مطبعە و هیچ بر صناعتخانە یوق.

تورك چتەچیسی.

قیمتلی رەك کیوم تکوچیلر، آیاق قاپلری حاضرلەوچیلر، خصوصا تورك خاتون قزلرینڭ مودنی کیوملرن تکوب ئەللەنی قدر آقچەلرن آلوچیلر، تورك عائلەلرنڭ فرانسوزچە، نیمسچە، انگلیزچە اوقتوچیلر، مربیەلك ایتوچیلر همەسیدە بلا استثنا خرستیانلردر. نومیرلردە، آشخانە و ریستورانلردە خدمت ایتوچیلر یعنی بارا طورغاچ اوزلری خوجە بولاچق کشیلر آراسندە مسلمان هیچ یوق دیەرلكدر. بولسەدە ایك ناچار و هیچ وقت ترقی ایتووی ممکن بولماغان تورك آشخانەلرندەگنەدر. صاچ صقال قروب اون مینوت اچندە ۳۰-٤٠ تین آلوب قالوچیلر مطلقا ارمنیلر و گریکلردر. محلەلردەگی بقال کیبتلری بارسیدە گریکلر وارمنیلر قولندە. مسلمان بقالی یوزگە بیش‌دن آرتق یوقدر.

مشروطیت اعلانندن صوڭ کشی آزایتوب راسخود کیمتور ایچون کیرەکسز بیك کوب مأمورلرنی اورنلرندن چغارغانلر. باشقە برەر خدمت طابقانچەغە قدر آلارغە قایسینە دتون، قایسینە یارطی معاش بیروب طورغانلر. قایولرینە تقاعد معاشی تعیین ایتکانلر. شول وقت بو مأمورلر حکومتدن: سین بزگە برەر ایکیشەر یللق بیرەجك معاشکنی بر یولی بیردە، بز شول آقچە بلەن اشکە کرشیك، اورام کیبتلری آچیق، زراعتگە باشلیق، دیگانلر. حکومت بوکا اشانغان. آلارغە برەر ایکیشەر یللق معاشلرن بر یولی بیرگان. لکن تکیلرنڭ کوبسی بر نرسەدە اشلەمایچە آقچەلرن اشاب، کیوم صالومغە طوتوب بترگانلر. بعضیلری اورام

کیبتلری آچقان بولغانلر. فقط ایکیشه‌ر اوچه‌ر، بیشه‌ر-آلتیشه‌ر آیدن صوڭ بیك کوبسی اشلرن بوزوب کبیتلرن طاشلاعانلر. چونکه نسل نسلدن بیرلی سوداگرلك ایتوب کیلگان کریکلرگه رقابت ایته آلماغانلر. حاضر شول مأمورلرنڭ بیك آزی‌غنه سودا ایتوب ماتاشقان بولالر. قالغانلری اتحاد ترقی‌گه دشمان وهر نرسه‌دن ناراضی بر آچلر اردوسی بولوب عطالت و سفالتده کون اوتکاره‌لر.

. شونڭ ایله برابر، شوشی سابق مأمورلر اراسنده، سوداغه کریشوب اشلرن ره‌ونکه صالوب یباروچیلرده یوق توگل. مثلا: شونلر جمله‌سندن محمد حلمی افندی نامنده برسی نڭ باب عالی جاده‌سنده کیبتی بار. فس، ایسلی مای، صابون، کولمك اشطان، اویوق شیکللی نرسه‌لر صاتا، فس قالبلی. اوزی بله‌ن طانشدم، حالن صوراشدم:

— «اورندن چغارغان ایچون وقتیله حکومت‌گه فوق‌العاده آچووم کیلگان ایدی، حاضر نیچك رحمت ایتورگه بلمیم، چونکه آی‌غه اوچیوز غروش (٢٥-صوم) ژالونیه ایله ١٦ یل حکومت خدمتنده بولدم، هیچ وقت طاماغم طویمادی، اوستم بوته‌یمه‌دی، عائله‌منی قاری آلمادم، هر وقت، اورنمدن چغارماسه‌لر یارار ایدی دیه یوره‌گم قوبوب طوردی، اوز اوزیمه اشانچم بتدی، اورندن چغارسه‌لر دنیاده طورا آلماس توسلی ایدم، مونه ایندی کوره‌سن یاخشی غنه سودا ایتم، کیبت‌گه آی‌غه ٣٠ صوم تولیم، پریکاشچك‌گه ٢٥ صوم بیره‌م، طاماغم طوق، اوستم بتون، هیچ کمدن خوفم یوق، اشم کیتکان صاین ترقی ایته بارا، کیبتدن آیریلاسی کیلمی، کوبسنچه کیبتده قونام، ایوگه قایتسه‌مده کشی ایرته نمازغه مسجدگه باررغه چققانده مین کیبتمه کیله‌م، بو سودا دیگان نرسه عجایب کوڭللی بر اش ایکان» دی. قولی بله‌ن باشینه صوغاده: «مونه شین احمق قفا، اوز اختیارڭ ایله ١٦ یل اسیرلك ایتدڭ بیت!» دیه اوز اوزن شلته‌لیدر.

لکن موندیلر بیك آز و قایسی‌غنه یاقدن قاراسه‌ڭده تورکیه‌نڭ تجارت، صناعت دنیاسنده و عمومیتله اقتصادی حیاتنده تورکارنڭ رولری هیچ یوق دیله‌جك درجه‌ده اهمیتسزدر. حتی مسلمان سوداگرلرینڭده ایك کوبسی عرب، آرناود، کورد، لاز، تاتار، چرکس، عجم کبی باشقه قوملر و چیت مملکتلردن کیلگان کشیلردر.

تورکلرنڭ تجارتدن محروم قالولرینڭ سببلری البته کوبدر. جمله‌دن برسیك: بونلرنڭ ایسکیدن بیرلی مأمورلك مسلگنه کروب، حکومت اوستنه صالنوب

کیلولری، عسکرلك خدمتی‌نك کل مسلمانلر اوستنه‌گنه یوکله‌نمش بولنوویدر. اصل تورکلر منطقه‌لرن جیلکه‌لرینه کوتاروب دائمی صورتده وطن حدودلرن صاقلارغه، اختلالچیلر بلن صوغشوب طوررغه مجبور بولغانلر. تورکگه باشقه قوملر ایسه، اوز اشلرینه دوام ایله، تجارت، صناعت‌ده ترقی ایتکانلر. بوندن باشقه؛ اصل قوت و نفوذنك سیاسی حاکمیتدن زیاده اقتصادی حاکمیتده ایکانچیلکی مسلمانلرنك ایسلرینه توشماینچه طورغان. ثلی حاضرده مونی آکلاوچی لردن بیگره‌ك؛ آکلاماوچیلر کوبدر.

عمومیتله تورکیه‌ده یرلی خلقنك اقتصادی اشلرده ترقی ایتووینه مانعلر بیك کوب و بونلرنك ایك دهشتلیسی یاوروپا دولتلری بلن بولغان ایسکی معاهده نامه‌لر (کاپیتولاسیونلر) در. تورکیه‌لی محمد افندی یلینه ملك لیرالق سودا ایته. شوکا قارشی حکومت‌گه اون - اون بیش لیرا نالوغ تولی. آنك کورشیسنده‌گی انگلیز «به‌که‌ر» فیرماسی یوز ایللی ملك لیرالق سودا ایته، اما حکومت‌گه بر تین نالوغ تولەمی، چونکه اول اجنبی تبعه‌سی، کاپیتولاسیوندن فائده‌لانه. گمرکده صوم‌غه ۱۲تین پوشلینه تولەب تورکیه‌گه بتون دنیا مالن طوتررغه، هر کمنك حقی بار هم طوتروب طوررلر. طبیعی، بوکا قارشی یرلی ماللر رقابت ایته آلمی‌لر.

سوزده تورکیه مستقل بر دولت صانالا. اما حقیقت‌ده ایسه بو استقلالنك قویروقاری قانانلری بارسیده دیرقلغان بولوب طابلادر. چونکه: خارجی استقلالنك ایك مهم بر رکنی بولغان حیات اقتصادیه جهتنچه تورکیه مستقل توگل، بلکه حق معناسیله یاوروپالیلرنك اسیریدر. داخلی استقلال‌غه کیلگانده آنك ایك مهم رکنی بولغان عدلیه و محکمه اشلری حقنده اول کینه یارطی‌غنه مستقل‌در. چونکه اجنبی تبعه‌لری تورك محکمه‌لرینه تابع توگل، اوز حکومتلرینك محکمه‌لرینه تابعدر. بوندن باشقه، تورکیه‌ده آلتی دولت‌نك اوز پوچته‌لری یوروب طورووی تورکیه‌نك هم سیاسی حیاتنه هم اقتصادی حیاتنه غایت ضررلیدر.

ایمدی بونلردن قالا اقتصادی اشلرنك ترقیسینه تورکیه‌نك اوزی طرفندن بولغان بیك کوب قصورلر. مثلا: یوللر یوقلغی، امنیت آزلغی، آقچه‌نك انتظامسزلغی شیکللی نرسه‌لرده مانعدر. ولایتلرده یوللر یوقلق یاکه ناچارلغنك نی قدر زور مانع ایکانلگن سویله‌ب طوررغه حاجت یوق، هر کم‌گه معلوم بر نرسه‌در. آقچه‌غه کیلگانده: بو اش مونده بیك انتظامسز. بر لیرا آنچه استانبولده حکومت حسابلرنده یوز غروشقه، سوداده یوز سیگز غروشقه، پوچته تیلیغرافده،

تاریخ تدقیق ایدیلیرسه کوریلیرکه اقوام اسلامیه

خلقیجه حکومتجه احکام جلیله شرعیه یه تمسک ایدیلرکه

زماننده علوم و معارفده فنونده و صنایعده متبحر

مخترعلر یتشدیرمش و حکومت اسلامیه نک سطوت

و شوکتی تزاید ایتدکجه ایتمشدر. ~~احکام شرعیه~~

شریعت غرانک احکام منجیه سندن انحراف ایتدکلری

اوانده ایسه علوم و فنونده عقب قالمش و دیانت

اسلامیه نک شان و شوکتی اسکی اعتلاسنی محافظه ایده مامشدر

شو حاله نظراً اعتقادمجه اسلامک سعادت مدنیت

ترقی و تکامل ایده بیلمک ایچون بشریتک کافل سعادتی

اولان احکام جلیله شرعیه یی رهبر حرکات و معاملات

اتخاذ ایتملیدر و اسلامیتی اولدیغی حالده جبلیتیله اتحاده

حاضرلاملیدرلر

شورای اوقاف رئیسی حاجی اولیا افندینک قول یازوسی.

تماكى سوداسنده يوز دورت غروشقه بورى. ليرانى وافلانا باشلاسه‌ك شونك ايچون ۶ تين آلوب قانوب. مجيديه‌لر بيره‌لر، آلارنى وافلاتوب غروش ياصاغانك طاغن دورته‌ر، ياكه ايكيشه‌ر تين آلوب قالالر. بر ليرا آقچه ازميرده قاى وقتده يوز يكرمى غروش‌غه منه، قاى چاقده يوز بيش غروشقه توشه. بوندن باشقه، استانبولده فرانسوز، انگليز، نيمس، روس، ايتاليا آقچه‌لرى تورك‌نك اوز آقچه‌سى شيكللوك يورى. طاوارينه قاراب. اورنى بله‌ن بونلرنك حه‌ارى تورليچه بولا. شونك ايچون‌ده سودا‌ده ألوك بر قات طاوار حقن صاتولاشالر. آ‌كا كيلشوب بتكاچ. آقچه حقنده صاتولاشورغه باشليلر. مثلا: برسى انگليز آقچه‌سى بيره، ايكنچيسى آنى اول حق‌دن توبانرده‌ك قبول ايتارگه تلى. ياكه ارى آقچه بيره‌ده فايتاروب آلورغه صورى. تگيسى آ‌كا راضى بولمى. كوبسنچه شونك ايچون سودا بوزولا، كيلشكان طاوارنى طاشلاب جغالر. حتى موندە رقم، كون، ساعت، يل حسابلرينه قدر چوالچقدر. حاضرنده موندە برسى آلاتورقه، برسى آلافرانقه ايكى تورلى، ساعت يورتوله. آلاتورقه ساعت هر كون قوياش بايوغانده ۱۲ بولا، آلافرانقه‌سى بزده‌گيچه توش وقتنده ۱۲ بولا. افندم، ايرته‌گه ساعت ۲ ده كورشورمز ديديلر ايسه آلافرانقه‌مى، آلاتورقه‌مى ديه صورارغه مجبور بولاسن. آلاتورقه ديديسه. آلافرانقه آنك نيجه‌گه طوغرى كيلگانن ايسه‌بله‌ب طوررغه حاجت بولا. رقملر برسى ياوروپاليلر قوللانغان عربچه، برسى مسلمانلر قوللانغان ئلله كمچه‌در. رقم قويلورغه تيوشلى برلرنك كوبسنده شول ايكى قات رقم قويارغه حاجت توشه. آى حسابى‌ده رومى، افرنجى ديه ايكى تورلى قوللانيله. مارت‌نك ۱۰ انده ديديارمى، ـ آلافرانقه‌مى، آلاتورقه‌مى، ديب صورارغه، ياكه، اوزك ايتورگه حاجت توشه. يل حسابى‌ده شولايوق ئلله نيچه تورلى: سنهٔ افرنجيه، سنهٔ قمريه، سنهٔ شمسيه، سنهٔ ماليه. ـ كيفمه كوره هر كم اوزى تله‌گانن دازا. صوكره سين آنى اوزك بلگان حسابقه طوغرى كيتررگه آزابلانوب وقت اوتكار! بونلر بارسيده اشلرنك آور و چوالچق بولووينه سبب بولالر.

موندەغى سوداگرلر آراسنده ساختەكارلق وخيانت كوبلگى‌ده بيك اوكايسز بر حالدر. سوداده آلداو ديگان نرسه مونده بيك عادى و مشروع بر اش صانالا. بلمه‌گان كشيدن بهاى اوچ قات صوريلر. نى قدر صاتولاشسه‌ك شول قدر توشه بيره‌لر. بلمه‌سه‌ك طاوارنك مطلقا ساختەسن بيره‌لر. ماى آلاسن فوشقان بولا. سوت آلاسن يارطيسى صو بولا ايكمك آلاسن اولچه‌وى كم بولا. كالينكور، ياولق، ماتيريا آلاسن آشلاغان بولا، بر مرتبه يوغاچده آراسنده‌غى چلترلر

آجیلوب بالق آوی بولوب قالا . اورامده یوگوروب باروجی مالایدن غزته آلاسن ، ایوگه قایتوب قاراسەڭ کیچەگی یاکه قییق باصلغان . پچرانغان غزته بولوب چغا و هر نرسەده شولایدر . وعدەده طورو دیگان نرسه هم یوق . خلاصه : نی قدر آلدی آلسەلر هیچ قورقمی و طارتنمی شونی اشلیلر . امنیت حاصل ایتوب مشتری جلب ایتونی ایسابلەمیلر .

مونده‌غی معتبر بر تاتار سوداگرندن ایشتوومه کوره ، اورتا درجه تورك سوداگرلاری بر نیچه مرتبه جییلوب بر شرکت تشکیل ایتماکچی بولغانلر . بر نیچه مرتبەلر سوبلەشکانلر ، لایحەلر توزوگانلر ، لکن مدیر کم بولا ، آقچه کم راسپراژینیه‌سنده طورا مسئله‌سینه کیلگاچ کیلوشه آلماینچه طارالغانلرده کیتکانلر . چونکه بر برسینه اشانمیلر ، حتی کانتراکتلر فلانلر ایله‌ده اشانچلی یاصاوغه کوڭللری یتمی ایکان .

زاوود و فابریقه‌چیلك تورکیه‌ده هیچ یوق دیه‌رلك درجه‌ده آز ، بولغانلری بارسیده اجنبیلر قولنده . حتی حکومت اوزی فس و قماش فابریقلری آچوب قاراغان . لکن بونلر یاوروپا مالینه رقابت ایته آلمیلر . تورکلر اوز فسلرن کیمیلر ، نیمسلر یاصاب یبارگان آوستریا فسلرن کیه‌لر .

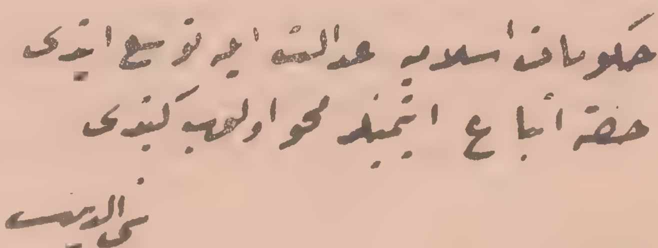

شورای اوقاف اعضاسندن و مکتب
قضاة معلملرندن حسن سنی الدین افندینك
قول یازوی .

تورکلرنی یالقاولق ، سودا و هنرگه محبت ایتماوچیلك ایله عیبله‌و جیگللدر . لکن بیگوك‌ده حقلی توگللر . چونکه سیاسی صوغشلر نه قدر مشکل ایسه اقتصادی صوغشلرده شول قدروك مشکلدر . ارمنیلر ، گریکلر ، یهودیلر تجارت ، صناعت و اقتصاد دنیاسینه موندن بیك کوب وقتلر آلوك کرگانلر ، آنلر شونك ایله تربیه‌لنگان یاڭی نسللر یتشدرگانلر . بو اش ایسه تورکلرنك و عمومیتله هر یرده‌گی مسلمانلرنك ایسلرینه یاڭی‌غنه توشه باشلاغان . حالبوکه ایندی بیك کوب اشلر ، بیك کوب اورنلر باشقه‌لر طرفندن ضبط ایتلوب قویلغان . قزان و داخلی روسیه مسلمانلرینك حاللری تجارت ایچون تورکلرنکه قاراغانده مڭ مرتبه اوڭایلی و مساعددر . شولای بولا طوروبده باشقه ملت کشیلری ایله رقابت

ایته آلمیلر، حتی ایسکی‌دن بیرلی اوز قوللرننگ کیلگان بیك مهم بعض سودالرنی‌ده اچقندرا بارالر.

صگره، هر یرده‌گی مسلمانلر آراسنده اولدیغی کبی، بر برسن پاددیرژات ایته‌او، مسلمان سوداگرلرنده بولغان بر نرسه‌نی اجنبی سوداگرندن باروب آلو عادتی تورکلر آراسنده‌ده بیك نق جاری‌در. بیك قصغه‌غنه مثالی: مونده گریکلرنك تورکچه بلگانلری‌ده زور بر احتیاج توشمه‌گانده هیچ وقت تورك غزته‌لرن اوقومیلر، مطلقا اوزلرنکن اوقیلر. ارمنیلر و یهودیلرده شـولای. کیبت‌لردن نرسه آلغانده‌ده بو خلقلر اوز ملتداش‌لرینکی بولوغه فوق العاده دقت ایته‌لر. تورکلرنك ایك کوب آلوب اوقودقلری غزته ایسه ارمنی مهران افندی طرفندن چقاریلا و ارمنی دیران کلـکیان افندی طرفندن یازیلا طورغان «صباح» غزته‌سیدر. بر محله‌ده بر تورك، بر گریك بقالی بولسه مسلمانلر نیچوندر گریك بقالندن طاوار آلونی آرتوغراق کوره‌لر. یرلی باتینکه‌لری نغراق، یاخشیراق اولدیغی حالده کیبتلردن مطلقا اجنبی باتینکه‌سی صوریلر. حتی بعض بر ملی تورك سوداگرلری یرلی ماللرغه اجنبی مارقه‌لری قویدروب، زاغرانیچنی مال ایتوب صاتارغه مجبور بولالر. خلاصه: تورکلرده سیاسی جهتدن ملیت فـکری اویانماغانلغی شیکللی، اقتصادی جهتدنده بو فکر اصلا اویانماغان. شوگا کوره، هم سیاسی هم اقتصادی جهتدن کوندن کون مغلوب بولا بارالر.

اوشبو حاللرنك دهشتلی فلاکت ایکانلگن توشنوب، صوڭ کونلرده «یرلی مالنی استعمال ایتو جمعیتی» اسمنده بر جمعیت یاصالدی. تورکیه‌نك بیوك مقتصدلری و اقتصاد معلملری آطنه‌ده ایکی اوچ مرتبه جیلشوب بو خصوصده مذاکره‌لرده بولونالر. لکن، بیك صوڭغه قالنغان. فائده کیتروری غایت چیتن بولاچقدر. خصوصا تورکلر آراسنده ملیت فکرینك یوقلغی بو اشنك رواجینه بیك زور بر مانع‌در.

هیچ بولماسه موندن صوڭ اسه بیرسده مسلمانلر پالیتیکه‌جیلك‌دن بیگره‌ك اقتصاد اشلرینه بیرلسه‌لر. کیله‌چك نسللرنك مسعودیتلرینه یول حاضرله‌مش اولورلر ایدی.

۷ مارت.

٦٦

عبد الحق حامد بك

هوللاندەنك «لاهی» شهرندە تورکیە سفیری بولوب طورغان، تورکلرنك ایك زور شاعری عبد الحق حامد بك بو کونلردە استانبولغە قایتدی. تورك ادیبلری و شاعرلری آنی بیك زورلاب پراخوددن قارشی آلدیلر. برنیچە کوندن صوك آنك شرفنە «طوقاتلیان» ریستوراننده ادیبلر و شاعرلر طرفندن ضیافت بیرلدی. ضیافتدە ٦٠ قدر آدم بار ایدی. عبدالحق حامد بکنی ماقطاب نطقلر سویلەندی، شعرلر اوقولدی. مین هم مجلسدە حاضر ایدم. عبدالحق حامد بك ایلە شوندە کوریشوب طانشدم. ٹلی بیك قارتایماغان. صحتی یرنك بر آدمدر.

عبدالحق حامد بکنك «غرام» اسملی شعرلری یاکی «شهبال» مجموعەسننك باصیلوب کیلە. مذکور مجموعە شونی یوز لیراغە آلغان، دی. بو کونلردە «لیبەرتە» اسملی بر شعر مجموعەسن «تورك یوردی» مجموعەسی ٥٠ لیراغە صاتوب آلدی. یقیندەغی نسخەلرندە باصیلا باشلایەچقدر. «الحان» اسملی بر شعر مجموعەسندە «طنین» یوز لیراغە آلغان.

عبدالحق حامد بکنك شعرلری تورکچە و بارمق حسابی ایلە یازلغان بولا. کوبسیدە تاریخی و ملی نرسەلرگە عائددر. عبدالحق حامد بککە تورك ادیب و شاعرلری بیك زور حرمت کورسەتەلر.

صوغشدە مسلمان عسکرینك جیڱوون تلەب ٤٤٤٤ مرتبە اوقور ایچون شیخ الاسلام افندی کیچەلردە همە توبەن و اورتا مکتب شاکردلرینە عربچە بر دعا باصدروب طاراتدرغان ایدی. بو کونلردە ایسە کینە شول مقصد ایچون یعنی تورکلرنك جیڱوون تلەب اوقور ایچون ایکی یوز ملك نسخە اسماء الحسنی و اصحاب بدر اسملری باصدروب صوغش میداننده‌غی عسکرلر آراسینە یبارتەشلردر.

اشلرنك مشکل وچوالچق بولغاننە قارامایچە، برسی آرتندن برسی یاکی نظاملر چغاریلوب طورا. بو کونلردە، اخلاق و ادبگە خلاف رسالەلر صاتونی منع ایتە طورغان بر نظام چغارلدی. صوك وقتلردە موندە بعض کشیلر و خصوصا

عجم کتابچیلری بیك یاتسز رساله‌لر باصدروب طاراتا باشلاغانلر. بونلرنڭ کوبسی کینه یاتسز رسملر ایله طولیدر. مثلا: قاراوات شـغرداوی، محبت بولمه‌سی، آچقچ تیشگندن تماشا قیلوب طورو، مشروطیت خانملری، عشق اویاسی، قورصاقلی قز، و سائر شونلك کبی یاتسز و اخلاقغه خلاف رساله‌لر بیك کوب باصدریلوب، باب عالی جاده‌سنده بر نیچه زور کیبتلر شونلر ایله طولوب قالغان. بونلر بیك اوندرگه و اوقلورغه باشلانغان: زورلرغنه توگل، بونلرنی بالالر، خاتون قزلرده یاشروب یاشروب اوقورغه طوتونغانلر. حقلری اوجوز: ١٥ـ٢٠ بین‌لر. اتحادچیلر اش باشینه کیلگاچ آنلرنڭ عزته‌لری، اخلاق بوزوغه سبب بولغان موندی کتابلرغه قارشی طاوش کوتاردیلر. صڭره بیك تیزلك ایله بونلرنی جیوب آلورغه. صاندرماسفه نظام جفدی و درحال عملگه قویلدی.

جنوبی آمریقاده‌غی «ناتال» مملکتی مسلمانلری طرفندن تورکیه‌گه صوغش اعانه‌سی اولارق ٣٠ ملك. متبرعلر فائده‌سینه ٨ ملك انگلیز لیراسی اعانه کیترگان حسین داود افندی اسملی یاش بر ضیالی بو کونلرده وطننه قایتوب کیتدی. انگلترده اکمال تحصیل ایتکان. صڭره فرانسیه‌ده بر نیچه یل طورغان، ضیالی، حمیتلی ٢٥ یاشلرنده بر آدمدر. اوزی بله‌ن کوریشوب سویله‌شدم. آنده‌غی مسلمانلرنڭ تورکیه‌گه و مقام خلافتگه بیك زور محبتلری بارلقنی، بو محبتنی اظهار ایتوگه محلی حکومت و انگلتره طرفندن هیچ بر مانع بولماغانلقنی بیان ایته. «طنین» غزته‌سینه بر مقاله یازوب، تورکلرنی مقام خلافتنڭ ناموسن صقلاو ایچون صوڭ درجه‌گه قدر غیرت ایتوگه اوندادی. بتون جهانده‌غی مسلمانلرنڭ حاضر تورکلردن غیرت و متانت کوتدکلرینی بیان ایتدی.

استانبولنی تعمیر ایتو مسئله‌سی‌ده آلغه بارا. بو کونلرده شهرده یاخشوق اوزون مسافه‌نی میتروپولیته‌ن تمر یول یاصارغه امتیاز بیریلوب پادشاه طرفندن تصدیق ایتلدی. باشقه نرسه‌لرگه امتیازلر بیریلوب طورا. امتیازنی آلوچیلر اجنبیلر و خرستیانلردر. الیکتریك ترامواینری ئلی هنوز اولگورگانی یوق. آت قونقه‌لری صوغش مناسبتیله طوقتالغان کوینچه طورالر.

تریسته‌ده بولغان آرناود قونغره‌سنده آرناودلرنڭ آوستریا ایمپراطورینه تیلیغراملر یباروب، آنڭ شرفینه اورالر قچقرولری، سلطاننی و تورکیه‌نی ننگده آلماولری و حکومت رئیسلگینه اجنبی خرستیان پرنس کیترو حقنده‌غی فکرلری مونده آگلی کشیلرگه بیك ناچار تأثیر ایتدی. آرناودلق ایچون

توکلگان و حاضرنده‌ده توگلمکده بولغان تورك قاننه آچیلر.

طاراتاغان پارلامینت‌نك یاکیدن جیولاچاغی حقنده سوزلر چقوب خلقنی تشویش‌گه توشورگان ایدی. حکومت بو خبرنی تکذیب ایله، پارلامینت اعضا-لرینك یاکیدن صایلاناچغن بیان ایتدی. خلق بو یاقدن طنچلاندی.

صلح مسئله‌سی تغراق قوزغالغان صاین شهرده نظام و ترتیبنی صاقلاوغه اهمیت بیرو آرتا بارا. حاضر باب عالی تیره‌سنده و زورراق اورامارده ایکیشه‌ر، اوچه‌ر پولیس‌دن عبارت پاترولار دائمی صورتده یوروب طورالر. چونکه حکو-مت‌نك صلح یاصاو فکرینه قارشی خلقنی قوتورتب، فتنه چغاررغه تله‌وچیلر بولور دیب شبهه‌له‌نه‌لر. ۸ مارت.

٦٧

تورکیه‌ده تاتارلر

سیبیریا، مانجوریا، مغولستان، تورکستان قطعه‌لرینه و روسیه‌نك شمالندن جنوبنه، شرقندن غربنه قدر طارالوب سودا ایته طورغان روسیه مسلمانلرینك بر اوچی مونده‌ده کیلوب چققان. تورکیه‌ده و استانبولنك اوزنده بایتاق‌غنه تاتار بار. مونده استاتستیقه فلان بولماغانغه کوره، بونلرنك حسابن بلوب بولمی. لکن یاخشوق کوب ایکانلگی شبهه‌سزدر.

مونده‌غی تاتارلر روسیه‌نك قریم، قفقاز، داخلی ولایتلر و سیبیریا کبی تورلی یرلرندندر. بونلرنك بر قسمی تورلی مکتبلرده اوقوغاندن صوك عسکرلك خدمتنه و حکومت مأموریتلرینه کرگانلر. بونلر باشلیچه قفقاز و قریم مسلمانلری اولوب، موندن خیلی زمانلر آلوك کیلگان و مونده قالوب تورکلشکان آدملردر. صوك زمانلرده‌راق کیلگان ایکنچی بر قسمی مونده باشلیچه تجارت و سودا اشلرینه کرشکانلر. داخلی روسیه‌دن کیلگانلرنك ایسکی‌لریده باشدوق تجارت جهتن آلده طونقانلر.

متلا: وقتیله قزاندن کیلگان میرزا صالح افندی کریموف (قزانده مشهور کریم حضرت‌نك مخدومی)، حاجی اسماعیل افندی آبدوشف، حارث افندی سلطانوف کبی ذاتلر اولدن بیرلی سودا برلن مشغول بولوب، اوز مسلکلرنده

امنیت و شهرت قازانغانلر. یاخشیغنه بایوغانلر. میرزا صالح افندی وفات بولغاچ اوغلی محمد علی بك کریموف آتاسینك اشن دخیده ترقی ایتدروب، بك اوغلی جاده‌سینك ایك اعلا اورنده بیك گوزه‌ل مغازین آچقان. شرکت تشکیل ایتکان. ایندی مسلمان مالن مسلمانلرغه‌غنه توگل، مسلمان مالن یاوروپالیلرغه صاتوب، جیتلر آقچه‌سن اوز کسه‌سینه کرتو یولن طوتقان. بونك سوداسی ایك باشلیچه میخ نرسه‌لری ایله اولوب، فیرماسی اشانچلیلق یاغندن استانبولده برنچی دیب أیتورلك در. یاش گنه یگت بولغان محمد علی بك مسلمانلر آراسنده کورلمه‌گان درجه‌ده بر جدیت ایله اوزینك اشن آلغا یبارر گه طریشه.

مای، شیکر، دوگی کبك نرسه‌لر ایله سودا ایتوچی سلطانف وآبدوشف‌لرده بیك آبرویده‌لر. آلارغه هر کم اشانچلی کوز بله‌ن قاری. بونلر خزینه پادرا-تلرینه‌ده قاتناشالر. بانقه‌لرده کریدیتلری‌ده بیك کیلك. بالالرن‌ده یاخشی تربیه ایتکانلر.

دورت بش یل الوك گنه یالطه‌دن کیلوب، استانبول طرفنده سماوار، چای، ریزینکی قالوش، سماوار و آش اسبابی کبی روسماللری ایله سوداعه باشلاغان حاجی امیر حسن افندی بکروف اوزینك اشن ایس کیتکچ ترقی ایتدرگان. صاتو آلو هر یل آلدن الوککی یلنك ایکی اوچ مثلی آرتا بارا-دی. مالی‌نك یاخشیلغی، معامله‌سینك طوغرولغی، آلداو فلان بولماوچیلق ایله بونك مغازه‌سی بتون استانبولغه مشهور بولغان: «بکر زاده مغازه‌سنده مال یاخشی. فیأت معتدل. آرتق صوراو یوق» دیلر. هر کم کیلمه‌ده صاتولاشماینچه آلا. بکروف طاوارنی اوزی بالذات روسیه‌گه باروب کیتره. روسیه‌نك زور فیرمالری ایله یاقن مناسبتده. آمریقا، انگلیز فیرمالریده اگر آلسه بکروف‌گه طاوارلرن مع الممنونیه کامیسیه‌گه و وعده‌گه بیره‌لر. بکروف ایندی ایکی یرگه کیبت آچقان. اوحنچینی بك اوغلنده دخیده زور یرده آچارغه حاضرلنه. اوزی روسیه تبعه‌سی. مونده روسیه سفیری‌نك فخری حمایه‌سنده بولغان «روسسکی طارغاوی پالاتا» ده اعضادر. قریمدن کیلگان ریزینکی قالوش طاتوچی «مصطفی و مرتضی برادرلر» فیرماسی‌ده شولایوق معتبردر. قریم تاتارلرندن مونده مسافرخانه، قهوه خانه طوتوچیلرده بار. ایزۋشچکلر آراسنده‌ده بونلر کوبدر.

داخلی روسیه‌دن وقتبله کوجوب کیلوب آناطولی گوبیرنالرینه اورنلاشقان تاتارلر ایگونچی‌لك اشنده بیك یاخشی طریشه‌لر و باشقه‌لرغه نمونه بولالر، دیلر.

«ایسکی شهر» دن کیلگان بر کشینك سویله‌وینه کوره، شول طرفده‌غی تاتارلر مونده برنچی مرتبه اولارق دورت تگارمه‌چلی جیگل آربالر یاصاب، شوگا آت جیگوب یوری باشلاغانلر. آلاردن کورمه بو اش نورکلر آراسینه‌ده طارالغان (آلارنك اوز آربالری ایکی‌گنه تگارمه‌جلیدر). صکره روس چالغیلری کیتروب، بیشه‌ر، اونار کشی بر ره‌تدن تزیلوب پچان چابالر، روس صابانلری کیتروب یر سوره‌لر، اوراق ماشینه‌لری کیترتکانلر. شول تیره‌ده‌گی تورك قائمه‌قاملری (ایسپراونیکلری) اوز قول آستنده‌غی آول خلقلرن یوزه‌ر ایکیشه‌ر یوز کشی جیدروب شول تاتارلرنك اشله‌گانلرن قاراب قایتورغه یباره و شونلردن عبرت آلوب اوزلرینه‌ده شولای اشله‌رگه قوشالر ایکان.

تورکیه‌نك تورلی مکتبلرنده اوقوچی تاتار بالالری و غزته‌لرنده یازیشوچی تاتار ضیالیلری‌ده آز توگلدر. تورك غزته اداره‌لرینك هر برسنده خدمت ایتوچی بره‌ر ایکیشه‌ر تاتار بار دیه‌رگه یاری. هله، مونده بیك مهم بر اورن طوتقان و اهمیتی کوندن کون آ‌‌ڭلاشیلا بارغان «تورك یوردی» ژورنالینك مؤسسی روسیه مسلمانلرندن یوسف بك آقچوره اوغلی برادرمزدر. «ترجمان حقیقت» ده. فرانسوزچه «ژون تورك» ده بیك مهم مقاله‌لر یازوچی احمد بك آغایف ققفاسیه‌لی بر ذاتدر. تورلی غزته‌لرده یازوچی و تورلی اثرلر صاحبی بولغان عبد الرشید افندی ابراهیم جنابلری سیبیریا مسلمانلرندندر. «صباح»ده یازوچی فیض الله محمد و عثمان جلیل افندیلر، تورلی غزته‌لرده یازوچی نور الدین بك آغه‌یف، حلیم ثابت افندی، عاکف بك و سائره کبی تاتار و تاتارغه منسوب محرر و ضیالیلر باردر

مکتبلرده اوقوچی قریم و قزانلی تاتار طلبه‌سینك اوزلرینه مخصوص علمی و خیرات جمعیتلری، قلوبلری، قرائتخانه‌لری بار. هر آطنه‌ده بر مرتبه اداره اعضالری جیولالر. ایکی آطنه‌ده بر مرتبه عمومی جیولشلری بولا. علمی و اجتماعی مسئله‌لرگه دائر قونفرانس‌لر بیره‌لر. روسیه‌دن کیلگان مسلمان طلبه‌نك مونده یاخشی اوقووینه، یاخشی اورنلاشووینه اجتهاد ایته‌لر، فقیرلرینه بقدر الحال معاونتده بولونالر. بونلرنك جمعیتلری بر نیچه یلدن بیرلی دوام ایتوب کیله ایکان. آرالرنده اختلافلر چققان، قچقرشقانلر. لکن طارالماغانلر، آیرلماغانلر، شخصیتگه کریشوب اشنی بوزماغانلر اوز آرا گوژ ایتوب روشلانوب طورالر. حریتدن صوك تورك یاشلری یوزلرچه تورلی جمعیتلر آچقانلر. اما حاضر برسیده یوق دیه‌رلك‌در. بر نیچه آیلر دوام ایتکاچده صوونغانلر،

ایرنگانلر، طار الشفانلر. تاتار طلبه‌سبنکی ایسه حالا دوام ابته و ایته‌چگی محقق‌در. چونکه بونلر آراسنده روح بار، آزمی کوبمی ایدییال بار، حال و استقبال ایچون اثرله‌نو بار.

تاتار شاکردلری قایسی‌غنه مکتبده بولسه‌ده اجتهاد، ثبات و طریشلق ایله مشهوردر. دار المعلمین مدیری ساطع‌ بك، دار الفنون مدیری اسماعیل حقی بك، معلملردن

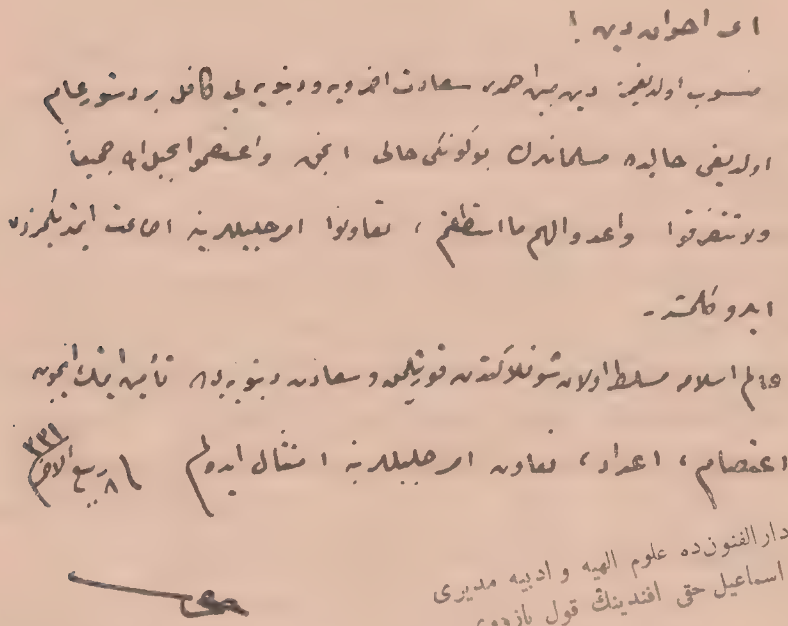
ای اخوان دینیه!
منسوب اولدیغمز دین مبین حنیف، سعادت ابدیه و دنیویه‌یه کافل بر دین عالی
اولدیغی حالده مسلمانلرك بوکونکی حالی اجبه؟ و اعتصموا بحبل الله جمیعا
ولا تفرقوا، واعدوا لهم ما استطعتم، تعاونوا امرلرینه اطاعت ایتمدیکمزدن
ایدوکلمشدر.
اوامر اسلامه مستند اولارق شو ملتلرکده فوزیت و سعادت دنیویه‌ده ثابت ایکن بوکون
اعتصام، اعداد، تعاون امرلرینه امتثال ایده‌لم. ۸ ربیع الاول ۱۳۳۱

دار الفنونده علوم الهیه و ادبیه مدیری
اسماعیل حق افندینك قول یازووی.

امر الله، محمود اسعد افندیلر، نعیم بك و سائرلر مونی میکّا مع الممنونیه بیان ایتدیلر. مکتب معلملری و حتی مدیرلری آراسنده‌ده تاتارلر بار. مثلا: بروسه دار المعلمینی‌نك مدیری قفقاسیه‌لی بر تاتار ایکان. بزنك مدرسهٔ حسینیه‌دن کیتکان شاکرجان افندی‌نك خرپوط اعدادیسنده بیك یاخشی معلملك ایتدیگی سویله‌دیلر. معلمه‌لر آراسنده و دار المعلمات شاکردلری اچنده‌ده بر نیچه تاتار قزلری بار.

عمومیتله تورکلرنك تاتارلرغه نظرلری صوك وقتلرده بیك کوب اوزگارگان.

تاتارلرغه روحلی، طریش، فعال دیب قاریلر. روسیه تاتارلری‌نڭ ابتدائی تعلیم، آنا تلی، اقتصاد جمعیتلری، قزلر اوقنو، ادبیات آقشام‌لری، ملی تیاتر، صایلاو اشلری، مدرسه‌لر اصلاحی، روس مکتبلرینه کرولری کبك اشلرینه تورکلر بیك زور اهمیت بیروب قاریلر. بو مدنی حرکت‌لرنڭ نتیجه‌سی تاتارلر ایچون بیك خیرلی بولاچق دیب امید ایته‌لر. آنار آراسنده موندی فعالیت، جانلیلق وبرلك بولووینه بیك قزیغوب قاریلر: «احوال اجتماعیه واقتصادیه‌ده سز شمال تورکلری، بز عثمانلی تورکلرندن هیچ شبهه‌سز آلده‌سز، بزنڭ سیاسی استقلال کبك نرسه‌مز بار اما، بوده قوبوب توشه طورغان بویاودن‌غنه عبارت، آستی چریك؛ اجتماعی و اقتصادی جهتلر ناچار بولغاچ «حریت، مساوات، عدالت»لرنڭ فائده‌سی یوق شول» دیلر. تورکلرنڭ بعضیلری اوزلرینڭ مدنی حرکتلرنده، اجتماعی و اقتصادی اشلرینڭ توزه‌لوونده روسیه مسلمانلرندن یاردملر کوته‌لر. بز آلاردن عبرت آلورغه محتاجمز، دیلر.

روسیه مسلمانلرینه تورك مطبوعاتی‌نڭ‌ده نظری اولگی‌گه قاراغانده بیك کوب اوزگارمشدر. بوڭا مثال اولمق اوزره «طنین» نڭ ١٠ فیورال تاریخلی نسخه‌سنده‌گی: «قافقاسیه و قزان تورکلری بوگون ترقیات مادیه‌نی قبول ایتوده احتمال‌که یاپونلر قدر اقتدار کورسه‌تمکده‌درلر، بونلر نیمس قومی‌نڭ اقتصادی خصوصده‌غی ترقیسنی کچره‌ك بر مقیاس‌ده تنظیر ایته‌لر» و ٢٣ فیورال تاریخلی نسخه‌سنده‌گی: «شمال تورکلرنده، اگر فکرم خطا توگل ایسه، دخیده صوڭراق باشلانغان اویانو، بزنڭ اویانووِمز چاقلوق تأثیرلی اولمشدر، اورنبورغده چغوچی «شورا» شیکللی فائده‌لی بر مجموعه آز بولور، بخارادن، تورکستان چینی‌دن کیلگان تورکچه غزته‌لر اول یرنڭ استقبالی حقنده بر بشارتدر» دیگان سوزلرینی ذکر ایتوب اوته‌من. مطبوعات شولای مناسبت توشکان صاین روسیه مسلمانلرینه تمدن وترقی جهتلرنچه امیدلی بر کوز برلن قاراب فکر بیان ایته‌لر.

دارالفنون طلبه‌سی بولغان دورت قزمزنڭ اوز باشلرینه اوز تله‌کلری ایله استانبول چیکلی یرگه کیلوب بوشلای مجروحلر قارارغه کریشولری، استانبول اوراملرنده قاچماینچه یوروب، لزومی کورلگانده ایرلر ایله سویله‌شب، ایرلر مجلسنده بولنوب، اوزلرینڭ عفت وعصمت‌لرینه ذره قدر خلل کیترماولری وبونلر حضورنده تورکلر اوزلرن یاوروپا خانملری حضورنده‌غی شیکللی بیك تربیه‌لی طوتارغه مجبوریت حس ایتولری، مونده هر کمنی حیران قالدردی. مسلمان قزلرن اوقتوده و آچق یورتوده ضرر یوقلوغه بیك کوب کشیلر شولارنی مثال

کیتروب سویلیلر. حریت طرفداری تورك خانملری کینه شولارنی مثال کیتروب، اوزلرینه حقوق وحریت بیررگه تلەمەگان ایرلرن شلتەلیلر.

تورك قزلری ایچون هنوز رەتلی بر گیمنازیا بیله موجود اولمادیغی حالده روسیەلی مسلمەلرنك پیتربورغ، مسکاو دارالفنونلرنده اوقولری تورك خانملرینك و خاتونلرغه معارف بیرو طرفدارلرینك بحق غبطەلرینی موجب بولادر. بر تورك خانمی بزگه: «زنهار افندم، سز روسیه مسلمانلری هر سنه ایرلر و خاتونلر برگه جییلوب، سیاح قافلەلری تشکیل ایتوب مونده کیلسگز، اوزگزده گیچه یوروگز، بزنك و طار فکرلی ایرلرمزنك کوزلرینه کریگز، مسلمانلرغه ده دنیاده کشی توسلی یاشارغه، کشی توسلی یوررگه یاراغانلغن بالفعل کورسه‌تگز، عبرت آلسونلر، یوقسه بزنی یعنی ملت‌نك یارطیسی بولغان خاتونلرنی مونده بوالر، اورامغه چغوب کرسەك ایرلرنك تجاوز و حقارتلرندن اوطوروب یغلیمز» دی.

تورکلرنك تاتارلرغه بولای یاخشی قاراولری آنلرنك روسیەگه حرمت و محبتلری آرتوغه بیك زور سبب بولادر: «باقگز، روسیه اچنده نیچك ترقی ایتارگه ممکن، باقگز روسیه مدنیتی اوزینك قول استندەغی مسلمانلرغه نیچك یاخشی تأثیر ایتکان» دیلر. عمومیتله مونده بولغان روسیەلی تاتارلر اوزلریده روسیەنی سویەلر، روسیه دولتنه هر وقت حرمت و محبت ایله قاریلر.

البته روس مأمورلری وروس مطبوعاتی بو حاللرنی بلمی‌لر. تورك وتاتارلرنك قاتناشولرینه پانیسلامیزم، پانتورکیزم دیب بر طاقم خیاللر اسناد ایتەلر. اگر اشنك اصلن تحقیق‌لەب بلسەلر ایدی، تورکیەگه روس مدنیتی کرتو، تورکلرنك محبتلرن روسیەگه جاب ایتو، روسیه ایله تورکیه آراسنده صاتو آلو مناسبتلرن آرتدرو ایچون تاتارلر ایله تورکلر آراسنداغی مناسبت‌نك آرتووی روسیه منفعتنه ایك موافق بر نرسه ایکانلگنه قطعی صورتده قانع بولورلر ایدی.

آلوك بولغان می، یوقمی بلمیم،- مین حاضر تورکلرنك هر صنف خلقی بلەن، علماسی، متفکرینی، سوداگری، اتحادجیسی، ائتلافجیسی و حکومت آدملری ایله کوریشدم، تورلی نرسەلر حقنده سویلەشدم، سوزمنك خطا چقمایاچغنه محقق صورتده أمین بولوب أیته آلامن که: بونلر آراسنده یاوروپالیلر وروسلر ظن ایتکان معناسیله پانیسلامیزم، پانتورکیزم کبك هیچ بر نرسەلر یوق. آندی خیاللر بلەن ماناشمیلر. بتون مقصدلری: مملکتلرینك اوز قوللرنده قالغان قسمن اعمار ایتو، مدنیت کسب ایتو، باشقه ملتلر شیکللی مدنیت سایه-

سنده سعادت‌گه ایریشودر. بتون دنیا مسلمانلرن جیوب بر حکومت یاصاو، روسیه یاکه ایران مسلمانلرن تورکیه‌گه برله‌شدرو شیکللی سوزلرنی تلگه آلوچی بولسه مونده آنکا حاضر دیوانه دیب قارایه‌چقلردر.

اوز مملکتلری داخلنده اوزلرینڭ ترقی و تمدنلرینه قایسی‌غنه یافدن بر آز یاردم کیلسه، تورکلر حاضر شول یاقده بورولوب آندن استفاده ایته‌رگه تلیلر هم شوکا محتاجلر. ایندی بالقان اسلاولری تورکیه اداره‌سندن چقاریلوب بترلگاندن صوڭ، روسیه‌نڭ شرقده‌گی «تاریخی وظیفه‌سی» تمام بولدی دیب قارارغه ممکن. شول سببلی اگرده موندن صوڭ روسیه تورکلرگه و تورکیه‌گه یاخشی کوز بلن قاراب، آنڭ تمدن وترقی یولینه کروینه یاردملەشسه هیچ ضرر ایته‌چك توگل، بالعکس ایکی یاق ایچون‌ده بیك زور فائده بولاچقدر. شاید موندن صوڭ روس سیاسیلری شولای ایته‌رلر؛ ارمنی و کوردستان مسئله‌لرن قوزغاتب بیچاره تورکلرنی آناطولی‌دنده محو ایتارگه ماتاشماسلر دیه امید اولونادر.

٦٨

شیخ الاسلام افندی حضورنده

شیخ الاسلام اسعد افندی حضرتلری ایله کوریشورگه تلب آلوك اوزندن مساعده ایسته‌دم. مساعده بیردی و ٧ نچی مارت‌ده پنجشنبه کون کوندز ساعت برده دائرهٔ مشیخت‌ده کوریشورگه وقت تعیین ایتدی. دارالفنون طلبه‌سندن همشهریمز عبدالرحمن افندی ایله برابر شول تعیین ایتلگان وقتده سلیمانیه جوارنده‌گی مشیخت دائره‌سینه باردق. یاخشوق زور بر یورت. ایشك آلدنده تیره‌له‌ی بنالر. لکن ایسکرگان و یاقنده تعمیر کورمه‌گانلر. کیره‌ك بو مشیخت دائره‌سینڭ یاقننده وکیره‌ك دائره‌نڭ احاطه‌سی اچنده بیك کوب خواجه‌لر کیلوب کیتوب طورالر. حربیه دائره‌سی نیره‌سنده نیچك بیك کوب آفیتسرلر و صالداتلر کورلمکده ایسه، مونده آنڭ اورننه شول نسبتده کوب خواجه‌لر کورلمکده‌در.

شیخ الاسلامنڭ اوزینه مخصوص بناغه باروب کردك. ایشکدن کرگاچ طاغنوق شول خواجه‌لر مژز ایتوب قایناب طورالر. یوغاری قات‌غه چقدق.

خدمتچی آرقیلی قارتوجهمزنی بیردرتدك . بزنی، کوتوزالینه کرتدیلر. شیخ‌الاسلام افندی نماز اوقی ، رحیم ایتوب شونده اوطوروب طوریگز، نمازدن صوك سزنی قبول ایته‌چك ، دیدیلر. درحال قهوه‌لر کیترلدی. کوتو زالی گوزه‌ل و یاخشوق زور بر بولمه . ایدەننه بتونله‌ی قاپلاب قیمتلی کاؤیرلر جایلگان . ترزه‌لرندن قاراغانده خلیج، بوغاز اچی، مرمره دیگزی ، آطه‌لر، استانبول، غلطه، بك اوغلی، اسکدار منظره‌لری، و صو اوستنده‌گی چوب چوار لودقالر، کچکنه پراخودلر شول قدر گوزه‌ل کورینه‌که ، بونلرغه قاراب طورودن هیچ طویوب بولمی ؛ شیخ‌الاسلام افندینك نمازی اوزاقغه‌راق طارتلسون، اوزونراق سوره‌لر قوشسون ایدی دیب تله‌ب طوردق .

نهایت ، قیوچی بولمه‌مزگه کیلوب بزگه : رحیم ایتگز، دیدی. بر ایکی بولمه‌لرنی اوتکاچ بر ایشکنی آچوب بزنی کرتب یباردی. زور، هیبت بر زال. تورده بر اوستال یانن‌دەغی دیوان اوستنده شیخ‌الاسلام افندی اوطورا. آپ آق صاقاللی بر کشی . باشنده چالما، اوستنده جبه شکلنده تگلگان طون. مین آنی ألوکدن کورگانم بار، طانی ایدم . بزگه اشارت ایتوب : بیوریگز، دیدی. اوز یانن‌دەغی دیوان‌غه اوطورغه اورن کورسه‌تدی . یاننه باردق . آیاق‌غه طوردی. کوریشوب قولن اوپدك . اوطورغاچ اوزمزنك کم بولغانمزنی و محض اوزی برله‌ن کوریشوب تشرف ایتار ایچون کیلگانمزنی بیان ایتدك . بیك ممنون بولدم ، رحمت ، دیدی. قاچان کیلگانمنی ، قایدن ایکانلگمنی صوراشدی .

ـ روسیه مسلمانلری دیندار و یاخشی آدملردر، آنلر حقنده گل یاخشی خبرلر ایشتلوب طورا ، بارك الله ، دیدی و : ـ تجارت ، صناعت خصوصلرنده‌ده ترقی ایته‌لرمی؟ دیب صورادی .

ـ صوك وقتلرده یاخشوق کوزلری آچیلا باشلادی ایندی ، خدای‌غه شکر. آز بولسه‌ده بو خصوصلرده‌ده ترقی و تجدد علامتلری کورلمکده‌در ، دیدم . اوشبو خصوصده بر آز سویله‌شکاچ مین شیخ‌الاسلام افندیگه :

ـ معلوم عالیلریدر، که حاضرگی زمانده تجارت، صناعت، زراعت معامله‌لرینك وشرکت اشلرینك اصول ونوعلری بیك کوبه‌یب کیتدی . استراخاوای و بانقه معامله‌لرینه زور احتیاج حاصل بولدی ، حالبوکه بو مسئله‌لرنك کوبسی بزنك شریعت کتابلرمزده آچق و آتاب ذکر ایتلمه‌گان، بونلرنی شریعت‌گه تطبیق ایته بلو ایچون بعضیلرنده خیلی مشکللك کوریله ؛ شرعا جوازی بلنمه‌گان اشلر ایله معامله ایتودن بزنك مسلمان خلقی طارتونا . بو ایسه مسلمانلرنك اقتصادی

جهتدن آرتده قالولرینه سبب بولا. مقام مشیخت بو کبی مسئله‌لرنی شریعت‌گه تطبیق ایتوب اهل اسلامغه ایضاح بیررگه تیوش طابمی‌می، خصوصا استراخاوای، فائض وبانق مسئله‌لری حل ایتلسه مسلمانلرنك اقتصادی ترقیلری ایچون کوب فائده‌سی بولور ایدی، دیدم.

شیخ‌الاسلام افندی مینم سوزلرنی دقت ایله طڭلادی، اوەت افندم، اوەت افندم، دیه تأکید ایته طوردی. صڭره اوزی سویله‌رگه کریشوب: بو کبی معاملاتنی شریعت‌گه تطبیق ایتوب بوروتو بیك ممکن ایکانلکنی، ذاتا عقل وحکمت‌گه موافق وانسانلر ایچون فائده‌لی اشلرگه شریعت‌نڭ هر وقت مساعد بولغانلغینی، احکام شرعیه‌نڭ اسباب حکمیه‌سی تیکشرلگانده آنی حاضرگی معاملات مدنیه‌گه تطبیق ایتوده مشکلات‌گه اوچرالمایه‌چغینی بیان ایتدی و: «عمر هم مال استراخاوایی ایله. بانق معامله‌سینڭ شرعا درستلگی حقنده بزنڭ مقام مشیختدن بیرلگان فتوالر بار، اگر ایستر ایسه‌ڭز شولارنڭ صورتلرن سزده آلا بیلورسڭز» دیدی. مع‌الممنونیه آلاچقمن، دیه کندیسنه تشکر بیان ایتدم.

صڭره سوز، روسیه مسلمانلرینڭ تعلیم و تحصیللری اوزرینه کوچوب شیخ‌الاسلام افندی:

– سزنڭ روسیه مسلمانلری آراسنده اوقو و معارف یولینه کوب آقچه‌لر اعانه ایتوچی، زور وقفلر قالدروچی همت صاحبلری بارلغن ایشتوب بیك ممنون بولامز، دیدی و مدرسه‌لرمزده نیلر اوقولغانلغن صوراشدی. بوڭا قارشی مینم طرفمدن مناسبنچه جوابلر بیرلگاچ اول کینه سوزینه دوام ایتوب:

– حاضرگی زمانده یالڭز علوم عربیه و دینیه ایله‌گنه قناعتلنورگه یارامی، عقیده و دیانتنی اوگره‌نرگه و آنڭ یاننه علوم طبیعیه، علوم حکمیه و ریاضیه هم اقتصاد فنلریده اوقورغه کیره‌ك. یوقسه مسلمانلر باشقه ملتلر آراسنده یاشی آلماسلر، معیشت میداننده مغلوب قالورلر، حاضرگی زمان علوم وفنون زمانیدر، دیدی.

یتمش یاشلرینه کیلوب بیلی بوکره‌یگان، آپ آق صقاللی بر قارت آدمدن بو قدر یاش و طوغری فکرلر ایشتلوگه حیران قالدم. شیخ‌الاسلام افندینڭ سوزلرن طڭلاغان صاین آڭا حرمتم آرتا بارا ایدی.

مین آڭا:

– سزده علوم دینیه و عربیه مدرسه‌لری بیك کوب، بولارنڭ بیك زور وقفلریده بار. اوزڭز شول مدرسه‌لرنی اصلاح ایتوب بحق عالم ومنور الفکر آدملر

٥

حضور جلیل جناب مشیختپناهیه

[illegible]

[illegible]

[illegible]

براسینت آلونك . مال و عمر استراحاوات ایتونك شرعا درست بولوب بولماوی حقنده استانبولده شیخ الاسلام حضرتلرینه
فاتح کریموف طرفندن بیرلگان عریضه‌نك فوطوغراف ایله آلنوب باصاتلغان صوره‌تی

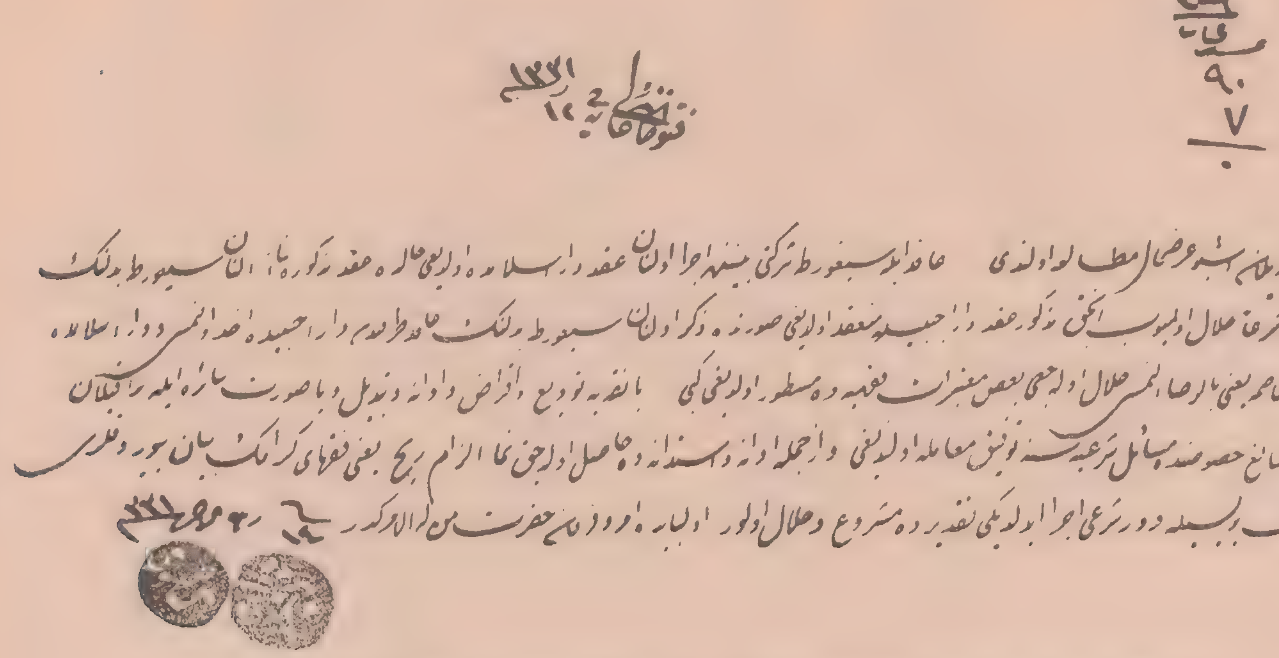

فتوخانهٔ عالیه ۲۱ ربیع الآخر

عدد ۹۰ / ۷

حوادث بوریلان اشبو عرضحال مطالعه اولندی حافظ ایله سیغورطه شرکتی بیننده اجرا اولنان عقد دار اسلامده اولدیغی حالده عقد مذکوره نظراً الآن سیغورطه بدلنک
اخذی شرعاً حلال اولمیوب انجق مذکور عقد دار حربده منعقد اولدیغی صورتده ذکر اولنان سیغورطه بدلنک حافظ طرفندن دار حربده اخذ اولنمسی دار اسلامده
ایسه ملاحظه بعضاً بار رضا آلنمسی حلال اوله جغی بعض معتبراتده تعبیه ده مسطور اولدیغی کبی بالنقد به تودیع واقراض واداره وتبدیل و یا صورت سائره ایله ربح قیلنان
وآن مسائل خصوصنده مسائل شرعیه سنه توفیق معامله اولندیغی واجمله اداره واستدانه ده حاصل اولاجق نما الزام ربح بعض فقهای کرامک بیان بیوردقلری
طریقک بر بسله دور شرعی اجرا ایدلدیکی تقدیرده مشروع وحلال اولور اولبابده امر وفرمان حضرت من له الامرکدر

شول حقده شيخ الاسلام حضرتلری طرفندن ویریلان فتوانك كینه فوطوغراف ایله آلنوب باصاتلغان صورهتی .

یتشدرو حقنده فکر یوروتمیسزمی؟ دیدم.

بوڭا قارشی:

— انشاءالله طریشه‌چقمز، لکن معلوم گزدرکه، مملکتمز اوستنه برسی آرتندن برسی فلاکتلر کیلوب طورا، موندی مهم اصلاحات ایله اوغراشورغه مساعد فرصتلرمز بیك آزدر، دیه جواب بیردی.

شیخ‌الاسلام افندی طاغن بانق معامله‌سی مسئله‌سنه دائر سویله‌رگه باشلاب: «بوسنه و هرسه‌ك» مسلمانلرینڭ بانق آچو حقنده مقام مشیخت‌گه مراجعتلرن بیان ایتدی، ربا ودارالحرب مسئله‌لرینه دائر بعض بر شرعی دلیللر سویله‌دی و نهایتنده: بو کبی معامله‌لرنڭ بیك کوبسی ذاتا شریعتده باردر، تیك آنده‌غی اسملری‌گنه حاضرگی‌گه باشقه‌در، بونلرنی شرع‌گه تطبیق ایتوب کورسه‌تو علمانڭ وظیفه‌سیدر. شریعتده اوزلری ذکر ایتلمه‌گانلرن تطبیق ایتو حقنده‌ده آیدراب طوررغه تیوش توگل، چونکه حاضر بیك کوب نرسه‌لر بارکه، اصحاب ومجتهدین وقتنده اسملری بیله یوق ایدی، بناءً علیه اول حقده آنلر طرفندن بر فکر بیان ایتلماوی آنڭ عدم جوازینه دلیل بولمیدر، دیدی.

شیخ‌الاسلام افندینڭ بیك هیبت، بیك ملایم‌گنه ایتوب سویله‌گان سوزلرن طڭلاغاندن صوڭ، کندیسینه بیك بیوك حرمتلرمزنی عرض ایتوب یاننددن چقدق. اورنندن قوزغالوب دعا قیلوب قالدی. بو محترم حضرت ایله کوریشووم و آنڭ فکرلری میندہ بیك گوزه‌ل تأثیر قالدردیلر.

آنڭ یانندن چققاندن صوڭ ئلیگی فتوا صورتلرن آلور ایچون، شول احاطه اچنده ایکنچی بر زور بناده‌غی فتوا خانه‌گه کردك. بنا بیك زور. اچنده ئالله نی قدر بولمه‌لر بار. بو بولمه‌لرده یوزلرچه خواجه افندیلر تبه‌نه‌ك اوستاللر تیره‌سینه تزیلوب اوطورغانلر. آللرنده جومه‌له جومه‌له کتابلر اویلوب یاتا، شولارنی قاریلر، آقطارالر، یازالر.

فتوا خانه‌دن رسمی بر فتوا یاکه بر فتوا صورتی آلو ایچون مارقه یابشدروب رسمی عریضه بیررگه و سؤالکنی شونده آچق یازارغه کیره‌ك ایکان. مین بو اشنی شونده بتروب، عریضه‌نی بیروب چقدم. ایکی کوندن صوڭ کیلوب آلورغه قوشدیلر. عریضه‌نی بیرگاندن صوڭ فتوا امینی حضورینه کروب آنڭ ایله‌ده کوریشدم. فتوا امینی شیخ الاسلامدن قالا بو دائره‌نڭ ایڭ بیوك بر آدمیدر. بوده بزنی بیك خوش قبول ایتدی و روسیه مسلمانلرینڭ تهوالق ودیندارلقلرینه دائر بوده بر نیچه سوزلر سویله‌دی.

٦٩

استانبولده غزته‌لر و ژورناللر

یاوروپا مملکتلرینك هر قایوسنده اولدیغی کبی: تورکیده و استانبولده غزته‌لر، ژورناللر، مطبعه‌لر، کتابچیلر، شاعر، ادیب و محررلر کوبدر. باری رساملر و هیکتلراشلرغنه مونده آز. خصوصا بونلر آراسنده مسلمانلر یوق دیه‌رلك‌در. چونکه رسم و هیکل یاصاو شرعا ممنوع شیکللی کورسه‌تلب کیلدکندن بو صنعتلر مسلمان مکتبلرینه. مسلمان عائله‌لرینه کروب اویا یاصی آلماغانلر. کرگانلریده باشقه‌لر کوله‌گه‌سنده قاچوب‌غنه کرگانلر.

استانبولده یاوروپا تللرینك کوبسنده ومحلی تللرنك بارسنده‌ده غزته‌لر، ژورناللر چقا. کتابلر، رساله‌لر نشر ایتله. مین مونده آلارنی‌ده بر یاقغه قویوب طوروب، یالکز تورکچه وعربچه تلده‌گیلری حقنده‌غنه بر نیچه سوز یازام.

بونلر حقنده اوزون یازارغه، مفصل معلومات بیررگه ممکن ایسه‌ده اوقوچیلرمزنی یالقدرماس ایچون مین مونده بیك قصقه‌غنه یازوب اوته‌چکمن.

شونی‌ده أیتوب اوتارگه تیوش تابام‌که: استانبولده سیاسی، اجتماعی، دینی واخلاقی، حتی ادبی جهتلردن ایك زیاده قصنقی‌لق آستنده باشی طورغان غزته‌لر وژورناللر تورکلرنکی‌در. باشقه تللرده‌گی وباشقه ملتلرگه‌منسوب مطبوعات هیچ شبهه‌سز تورکلرنکندن حر یازالر، مندرجه‌لری ومحاکمه‌لری تورکلرنکندن کیلك و روحلی راق بولا. مونك سببی بیك ظاهر: تورك خلقنده‌غی سیّٔیه فکریه‌نك توبانلگی و حکومتنك اصل تورك خلقن قصودن و آکا جبر ایتودن قورقماوی‌در.

مثلا: تورك غزته‌لرنك تورکچه حرفلرنی اصلاح ایتو مسئله‌سی حقنده یاز ایاشلادیلرمی، علمادن، یاکه چیلادن بری شیخ الاسلام قپوسنه مراجعت ایتده: آمان افندم؛ اهل اسلام آراسینه تفرقه توشورماکچی بولالر، حروفات عربیه‌نی بترو دین گه قارشی جنایت‌در، بو خصوصده ایجاب ایتکان تدبیرلرگه کرشکز. یوقسه اهلی غلیان ایتار، دی. تستر مسئله‌سی قوزغالسه‌ده شولایوق بولا. رسم، موزیقه مسئله‌سنده‌ده شول حال. تصفیهٔ لسان مسئله‌سی قوزغالسه‌ده شولای. مدرسه‌لر اصلاحی، مکتب پروغراملرینك ناچارلغی؛ خلاصه: نی گنه نایسن، اول برهولرگه تیه طورغان بولا. اول برهولر داخلیه نظارتنه، خارجیه، یاکه مذاهب و عدلیه

نظارتلریمه، یاکه مشیخت‌گه مراجعت ایته‌لرده: «اهالی‌گه فنا تأثیر ایته‌جك» دیه اول بحثنی تیزگنه یابدرالر. «آندی، افکار عمومیه‌نی غلیانغه کیترەجك نرسه‌لرنی، عرف، عادات اسلامیه وعنعنهٔ ملیه‌گه موافق توگل احوالنی» یازماسفه غزته اداره‌لرینه تنبیه بولا. اول تنبیه ایسه مونده قطعی نظامدر. اما، خرستیان واجنبی غزته‌لرگه حکومت آندی معامله ایته آلمی. آلارنك حامیلری بار، حکومت آلار برلن هر نرسه‌نی ایسابله‌ب گنه اشلی. شول سببلی تورك غزته‌لرینك قصنقی لغی تگیلرگه قاراغانده کوب آرتقدر. سیاسی خبرلر و فکرلر خصوصنده‌ده شولایوق: خرستیان واجنبی غزته‌لری سیاسی خبرلرنی وفکرلرنی آچق ایتدروب هم آلدانراق یازالر. تورك غزته‌لری ایسه کوبسنچه آنلردن آلوب، اول نرسه‌لرنی ایکنچی کونده‌گنه باصوب چغارالر.

تورك غزته‌چیلرندن برسی میکا اوزلرینك، مشکل حاللرندن زارلانغان وقتده: اوتکان سنه‌لرده مشروطیت وحریت‌نك ایك پارلاق دورلرنده بیله پوچته و تیلیغراف ناظری بولغان بر ذات تیلیفون ایله: «فلان خبرنی غزته‌گزگه یازماگز، یوقسه آصارم سینی، ها! آکلیورمیسك؟» دیب قچقرا ایدی، دی. بو حاللر حاضرنده‌ده کوب اوزگارگانی یوقدر.

حاضرگی حالده مونده مطبوعات حقنده‌غی قصنقی‌لق بیگره‌ك کوچلی‌در. لکن صوغش وقتی و ادارهٔ عرفیه زمانی بولغانلقدن مونی یولسز بر اش دیب بولمی. حاضرنده همه غزته‌لر عسکری سینزورلر قاراوندن أوتوب باصیلالر. استانبول طرفنده‌غی غزته‌لرنی قاری طورغان سینزورلر هر کوننی «صباح» اداره خانه‌سنه جیولالر. باصیلاجق تورکچه، ارمنجه، رومچه، وسائر تللرده‌گی غزته لرنی بارسنده شونده کیتروب کورسه‌تب قول قویدروب کیته‌لر. «صباح» اداره خانه‌سی زور یافطی واور تالقده بولغانلقدن هم «صباح»نك صاحبی مهران افندی اوزیده بیك آچق کوکللی، حکومت‌گه، حکومت اشلرینه هر وقت یاردم وخیر خواهلق‌غه حاضر بولوندیغندن آنك مطبعه‌سی انتخاب اولونمش اولسه کیره‌ك.

استانبولده تورکچه غزته‌لر و ژورناللر بونلردر:

«صباح» - تور کیه‌ده ایك کوب طارالوچی، ایك کوب و هر یرده اوقلوچی غزته اوشبو «صباح»در. بیك زور قطعه‌ده صاری کاغدده باصیلوب چغا. هر کون ایرته‌ن نشر ایتله. کاغدی یاخشی، باصلووی نفیس. باب عالی جاده‌سنده مونك اوزینه مخصوص زور مطبعه‌سی، هیبت اداره خانه‌سی بار. صاحبی مهران افندی باشده فقیر بر ارمنی بالاسی بولوب مکتب صنایعده اوقوغان. شوندن

بلغارستان مسلمانلری غروپپاسی.

چغوب مرتبلك، ماشینه‌چیلق، حکاکلك ایتکان. حرف قویغان. خلاصه: مطبعه‌چیلق‌نك تیخنیکه‌سی جیتنه متعلق نی قدر نرسه بار همه‌سن‌ده نظری وعملی روشده مکمل صورتده اوگرنگان. حاضرنده ٦٠ یاشلرنده بر آدمدر. اوزی بلەن مخصوص کوریشوب سویله‌شدم. سعی و غیرتن تبریك ایتدم. غایت آچق قلبلی، روحلی، فعالیتلی و شایان حرمت بر ذاتدر.

«وقت»نی «صباح» ایله مبادله‌گه دائمی یباروب طورون اوتندم. «آمان افندم، رجا ایدرم، مع‌الممنونیه یباره‌چکمز. اگر تله‌سه‌گز بر نیچه نسخه یباریك؛ سز بزلرگه بیك یاقن کورشیلرسکز. هر وقت طانشوب حسن مناسبتده بولنوب طوروومز مطلوب ایکانلگی شبهه‌سزدر» دی. مطبعه ایچون ماشینه‌لر، یاده استانبول حروفاتی. لینوتیپ فلان آلدراجق بولسه‌گز مشاوره‌گزگه وبلگانم قدر معلومات بیررگه مع‌الممنونیه حاضرمن، دی. مهران افندی ایرتەدن کیچ‌گه قدر مطبعه‌سنده، اداره خانه‌سنده بولونا، هر نرسه‌نی اوزینك کوزندن کیچره، باب عالی‌گه و نظارتلرگه باروب تیوشلی کشیلر ایله کوریشه، احوال حقنده

معلوماتده آلا طورا ایکان. «صباح» مطبعه‌سنده و اداره خانه‌سنده بر چوق خادملر، محررلر بار. همه‌سیده مهران افندینی سویه‌لر، آکا حرمت ایته‌لر، چونکه اول بارسنده اوز بالالری کبك قاری. معاشلرن ممکن قدر کوب بیروب، معیشتلرن یاخشیراق تأمین ایتارگه طریشه، آنلرنك خصوصی حاللرینه قدر قاتناشوب قایغو وشادلقلرینه اشتراك ایته ایکان. شونك ایچون آکا بارسیده اوزلرینك آتالری وخیرخواهلری دیب قاریلر ایکان. محررلر و خادملرینك ایك کوبسی مسلمانلردر.

«صباح»غه هر کون سیاسی اوزون باش مقاله یازوچی کشی دیران کلکیان افندی اصلی بر ارمنیدر. بونك ایله‌ده کورشدم. بوده ایر اورتاسندن اوتوبره‌ك بارا طورغان بر یاشده. اوز تلندن باشقه، تورکچه‌نی بر تورکدن آرتق، فرانسوزچه‌نی فرانسوز قدر بله. تورکچه‌ده یازغان اثرلری، سیاست تاریخلری بار. معلوماتی بیك کیك. دیران افندی تورکلر ایله هر وقت برگه قاتناشوب مملکت و وطن خدمتلرنده بولونا، دیلر. مثلا: حاضرنده مدافعهٔ ملیه جمعیتی نك اشلکلی اعضالرندن برسیدر. مطبوعات جمعیتی بار وقتده آنك رئیسیده اول بولغان. لکن دیران افندینك یازغان مقاله‌لری کوبسنچه آرتوغراق اوزون و اوقوچیلر آکلاماسلق درجه‌ده‌رەك نچکه بولا. کوبسنچه تورکلر قهوه خانه‌لرده مونی اوقی اوقی یوقوغه کیته‌لر. شونك ایله برابر، خبر کوبلگی، خبرلرینك تیزلگی، سیاسی مسلکلرنك برسینه‌ده آرتق بیرلماینچه؛ بارسی برلنده یاشی و کیلوشه آلووی جهتلرندن «صباح» غزته‌سی مونده‌غی غزته‌لر آراسنده برنچی اورن طوتماقده‌در. «صباح» غزته‌سی حریت وقتلرنده ٥٠ مکلر باصلغان. بر وقتلر ١٨ مکلرگه توشکان. صوغش باشلانغاچ ٣٠ـ٤٠ مکلرگه چققان. حاضرنده ٢٥ مکلر قدر باصیلا، دیلر.

یللق بهاسی روسیه ایچون ١٥ صومدر. (روسیه‌ده معلملکده بولغان فیض‌الله محمد و عثمان جلیل افندیلرده اوشبو غزته‌ده محررلك ایته‌لر.)

«اقدام» ـ بوده ایسکیدن بیرلی چغا طورغان تورك غزته‌لرندندر. بو غزته‌نك صاحبی احمدجوت بك وسیاسی محرری علی کمال بك «اتحاد و ترقی»ـ چیلرگه مخالف اولوب، کامل پاشاغه و انگلتره سیاستنه یاخشی قارادقلرندن «اقدام» نك حیاتی و مسلکی منتظم دوام اینه آلمی. اتحادچیلر وقتنده اول اوزینك اصل مسلکن بر قدر صاقلاب یازارغه مجبور بولا. بعضا طوقتالوبده قویا. حاضرگی حالده جودت و علی کمال بکلر اسویچره و آوستریاده طورالر.

مقالەلرن غزتەگە شوندن یازغالیلر. بونلرنڭ مقالەلری کوبسنچە یاخشی و اوقورلق نرسەلر بولا. اقدامنڭ لوندون مخبری‌دە بیك یاخشی نرسەلر یازغالی. بونلردن باشقە، «اقدام»دە تصادفی اولارق بیك مهم مقالەلر اوچراشدرغالی. موننڭدە باب عالی جادەسندە و باب عالی‌نڭ کورشیسندەگنە «اقدام یوردی» اسمندە اوزینە مخصوص صالدرغان بیك هیبت بناسی بار. اداره خانەسی و مطبعەسی

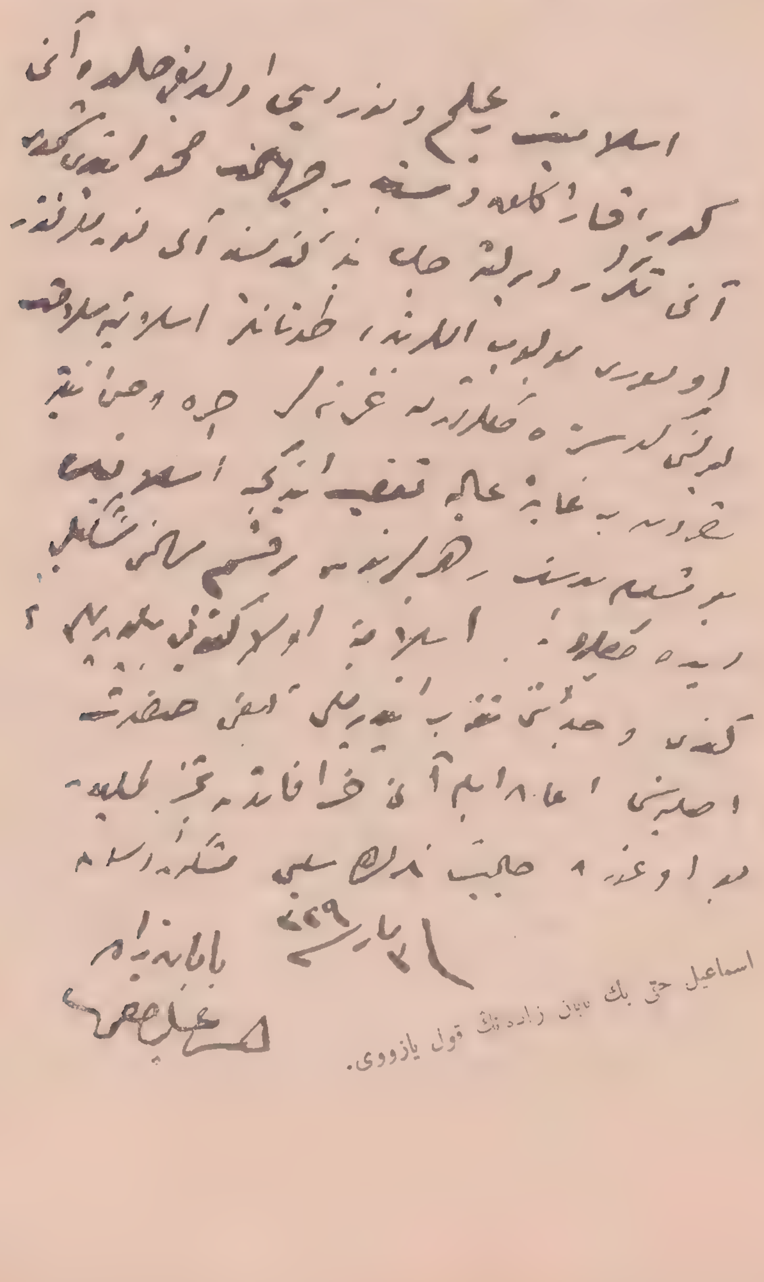

اسماعیل حقی بك بابان زادەنڭ قول یازووی.

بیك کوزەلدر. اقدام حاضر ١٥-١٨ مڭلر باصیلا، دیلر. مونڭده حقی روسیه‌گه سنه‌وی ١٥ صومدر.

«طنین» — وقتیله بیك جانلی و طاوشلی بولغان «طنین» حاضر ثلله نیشله‌ب برآز یومشاغان. مونده هر کون سیاسی باش مقاله‌لرنی، آلوك معارف ناظری بولوب طورغان اسماعیل حقی بك بابان زاده یازا. لکن، مونده‌غی کشیلر: بونڭ یازولری کیتکان صاین صیقلانا بارا، روحی کیتکان صاین آزایا بارا، دیلر. اوزی برله‌ن کوریشور ایچون اداره خانه‌لرینه بر نیچه مرتبه بارسامده وقتن طوغری کیتره آلمادم. وقتیله «طنین»ده حسین جاهد بك بیك روحلی مقاله‌لر یازا ایدی. حاضر اول یازمی. بر اوطوروشقانده «نیچون یازمیسز؟» دیب صورادم. سیاست بله‌ن شغل‌لنودن طویدم، مونی طاشلیم، تورکلرنی مدنی و علمی حرکت‌گه کرتو یولنده خدمت ایتارگه تلیم، «طنین» یازوب اوتکارگان دورت یلمنی آناطولی تورکلری آراسنده زراعت اصولن یاخشرتوغه صرف ایتکان بولسەم، هیچ شبهه‌سز کوبره‌ك نتیجه‌لر کورلگان بولور ایدی، دی. جاهد بك اوزی «طنین» مطبعه‌سنده بولونا؛ اشلرنی قاری طورغان بولسه کیره‌ك. محررلری آراسنده یاخشوق اوتکون قلملی بر محی‌الدین بك بار. باشقه یازوچیلرینڭ کوبسی تصادفی آدملردر. «طنین» اتحادچی‌لر ناشر افکاریدر. حاضرنده‌ده جاهد بك ایله اسماعیل حقی بك صوغشنی دوام ایتدرونڭ ایڭ شدتلی طرفدارلرندن، دیلر.

«طنین»نڭ استانبول طرفنده، سلطانی مکتبی قارشوسنده اوزینه مخصوص مطبعه‌سی و اداره خانه‌سی بار. «طنین»نڭ روسیه ایچون یللق حقی ١٥صومدر. اوزی کونده‌لك، زور قولده آلتی بیت بولوب چغا.

«تصویر افکار» — مرحوم ابو الضیا توفیق بك طرفندن کوبدن بیرلی دوام ایتدریلوب کیلگان بو غزته‌ده کونده‌لكدر. باش سیاسی مقاله‌لری یونس نادی بك طرفندن یازیلا. بو ذاتنی یاخشی یاوروپا تربیه‌سی کورگان بر کشی دیلر. لکن یازولری کوبسنچه اساسلی نرسه‌لر بولمی. معلومات اوزرینه توگل حسیات و شوۋینیزم اوزرینه طایانوب یازا. بو غزته‌ده یازوچیلرنڭ برسیده مشهور احمد راسم بكدر. مونڭ یازوونده یاراتوب اوقوچیلر بیك کوب. اما مین اوزم بونلردن هیچ لذت آلا آلغانم یوق. «تصویر افکارده» اکثریا رسملرده بولا. آذربایجان تورك ادیبلرندن مشهور محمد امین بك رسول زاده جنابلری‌ده اوشبو غزته‌نڭ محررلرندندر. (بو کشی ایران‌نڭ مشروطیت دورنده آنده‌غی

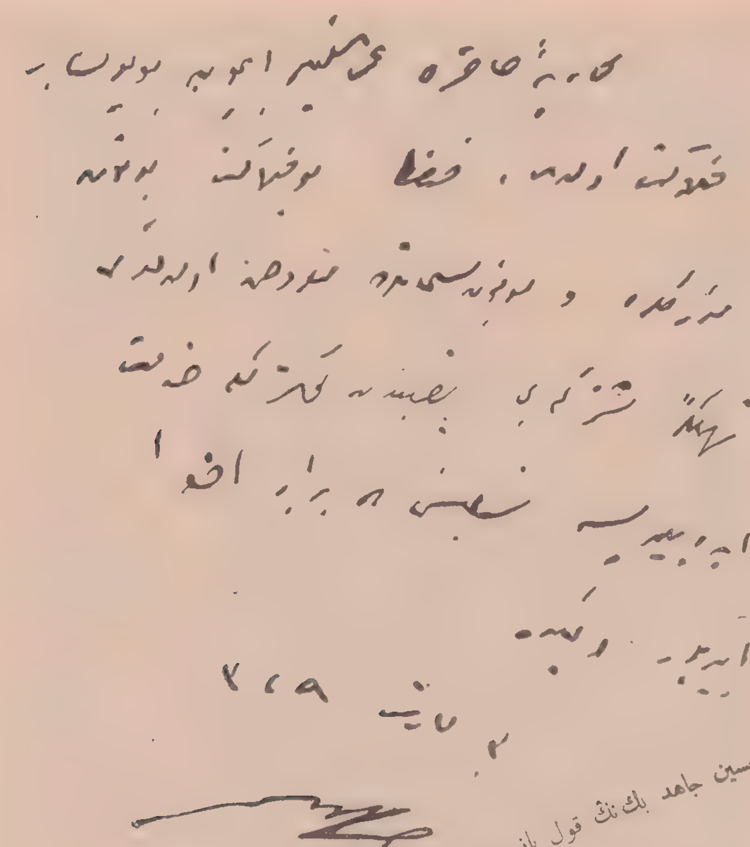

حسین جاهد بكنڭ قول یازووی.

ایلك یاخشی غزته بولغان فارسیچه «ایران‌نو»نڭ محرری ایدی.) بو غزته‌نڭ اوزینه مخصوص بناسی یوق. فاتیرده طورا. باصلووی ١٢ — ١٥ مکلر، دیلو. حقی روسیه‌گه ١٥ صوم‌در.

«افهام» - تورکچه غزته‌لرنڭ ایلك طوغری و آچق یازغانی حاضرگی کونده «افهام» غزته‌سیدر. بو غزته کیچلری چغا. اوزی یا کیراق بر غزته اولوب، ملی مشروطیتچی‌لرنڭ ناشر افکاری صانالا. صاحبی پاریژده اکمال ایتکان. صڭره‌لری مصرده طورغان واستانبولده پارلامینت‌ده مبعوثلك ایتکان احمد فرید بك نامنده یاش بر ذاتدر. مونڭ ایله کوب کورشدم و یاقندن طانشدم. مین مونی معلوماتلی، وطنپرور، خدمتنه اخلاصلی، ریاسز بر ذات طابدم. بو غزته‌نڭ سیاسی محرری مصطفی صبحی بك‌در. بوده شول غزته‌نڭ مسلکنه خدمت ایته-

آلورلق مقتدر و معلوماتلى، جدى بر كشيدر. «إفهام» غزتەسى باشدن بيرلى صوغشماو طرفدارى بولغان. صوغش باشلانغاچ ممكن قدر تيزرەك كيلشـو فكرن ترويج ايتكان. حاضرندەدە شول مسلگندە دوام ايته وآنك بو مسلگىنك طوغرى بولغانلغى ايندى هر كمگە آڭلاشلغان بولسه كيرەك. بونكدە روسيه ايچون يللق حقى ١٥ صومدر.

«ترجمان حقيقت» - بو غزتە كيچلرى چغا. بونك بتون اهميتى مشهور احمد بك آغايف طرفندن يازلغان مقالەلردەدر. چونكه اول هر كون بو غزتەگە سياسى باش مقالەلر يازا. آنك يازغانلرى ايسه حقيقة بيك روحلى، جدى بولالر. آنك يازولرن مونده ايسكيلردە، ياڭيلردە، متعصبلردە، ضيالیلردە مع الممنونيه اوقيلر. «ترجمان حقيقت» دە كوندەلك بر غزتەدر. حقى روسيەگە سنەوى ١٣ صوم.

«علمدار» - بو، مسلكسز بر اورام غزتەسيدر. شخصى اشلر حقنك يازوب طاوش كوتاررگە ياراتا، شونك ايچون ياخشوق كوب اوقولا. ألوك كامل پاشا طرفدارى اولوب اتحادچيلرغه فوق العاده دشمان، آنلرنى غايت قباحت سوگوب يازا ايدى. كابينيت آلماشنغاچ بر آز طوقتالوب طورديده اتحادچيلر ياقلى بولوب چغا باشلادى. بو غزتەدە كيچلرى چغا. بعض بر چيت دولت منافعنه خدمت ايته ديبدە بو غزتە جقنده سويلەشدرگاليلر. البته درستلگن بلوب بولمى. روسيەگە يللق حقى ١٥ صومدر.

توركچه ژورناللرنك ايك ياخشيسى، رسملرى كوب و ملى بولغانى هيچ شبهەسز «شهبال» ژورناليدر بو غايت گوزەل و نفيس روشده باصيلا، ١٥ كونك بر چغا. روسيەگە يللق حقى ١٠ صومدر.

«ثروت فنون» - ايسكىدن بيرلى كيلگان رسملى بر ژورنال ايسەدە بزنك روسيه مسلمانلرى و حتى توركلرنك اوزلرى ايچوندە مونده اوقوب لذت آلورلق نرسەلر آز بولا. ئللە قايدەغى ياوروپا حكايەلرن، ياوروپا معيشتلرن يازالر و رسملريده شونديوق نرسەلر بولا. ناشرى احمد احسان بكدر. حقى روسيەگە ١٢ صوم. آطنەسندە بر چغا.

«رسملى كتاب» - آيدە بر چغا طورغان رسملى مجموعەدر. حقى روسيەگە ٥ صوم ٦٠ ق. اچنده ياخشىغنه رسملر و اوقورلق نرسەلر بولا.

«اجتهاد» - دوقتور عبدالله جودت بك طرفندن آطنەدە بر چغاريلا طورغان

احمد احسان بك.

کچکنه بر ژورنالدر. مونك اصل مسلکی اصلاحات دینیه اساسی اوزرنده عالم اسلامده تجددات فکریه حاصل ایتمکدن عبارتدر. بپاسی روسیه‌گه سنه‌وی دورت صومدر.

«**سبیل الرشاد**» ـ **دینی، علمی، اخلاقی گوزل بر ژورنالدر. آطنه‌ده بر** چغا. اچنده دینی، علمی، فلسفی و ادبی بیك گوزل مقاله‌لر بولونا. محررلرندن

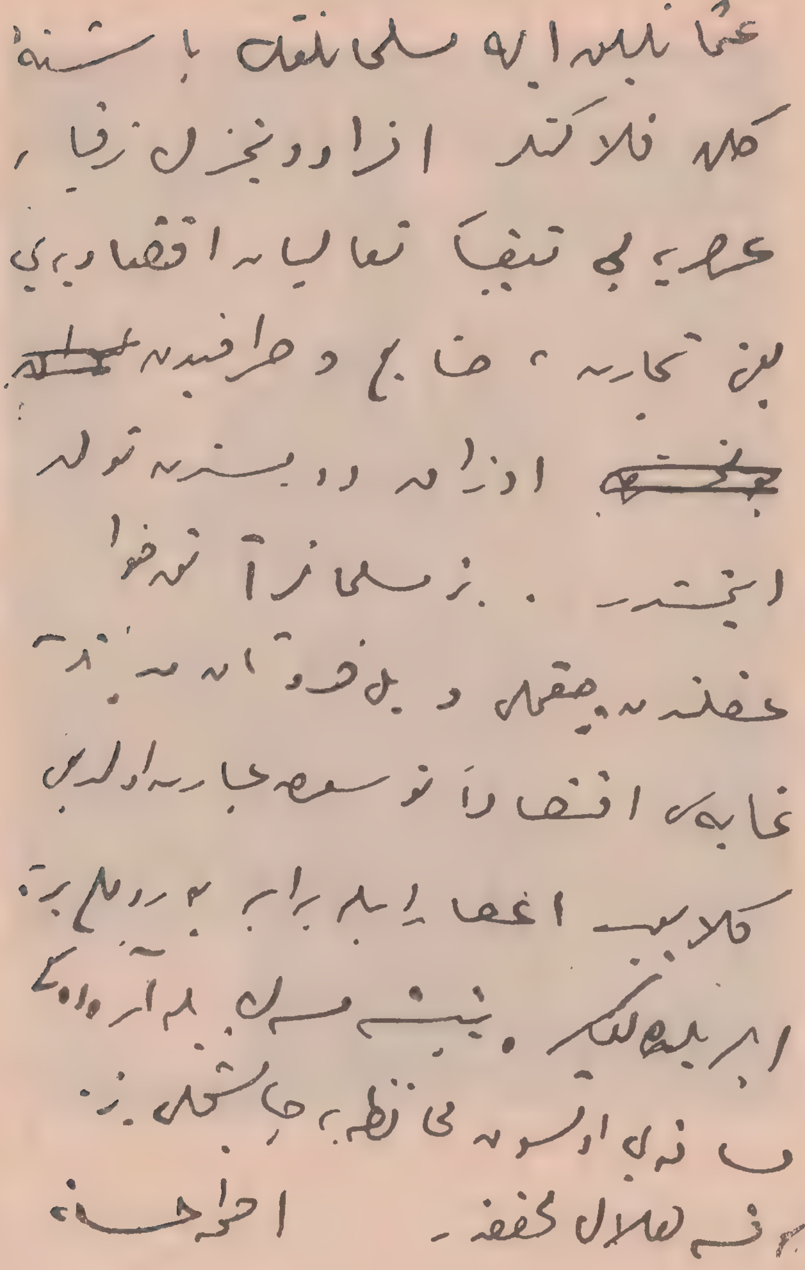

احمد احسان بك‌نك قول يازووى.

عاكف بك و مديرى اشرف بك معتبر ذاتلردندر. لكن شئون قسمندەگی واق خبرلر آراسندە بعضا روسیه حكومتی و عالم اسلام حقندە یازلغان نرسەلر سببلی بولسه كیرەك بونی بزنك روسیەگە كرتمیلر.

بونلردن باشقە «رباب» و یاکی چغاریلا باشلاغان «بویوك طویغو»، «اسلام دنیاسی» كبی ژورناللر بار ایسەدە بونلر کچکنە هم دوامری معلوم بولماغان نرسەلر بولغانلقدن یازوب طوررغە لزوم كورمەدم.

٧٠

« بعث بعدالموت »

صلح مذاكرەسی یاڭیدن باشلاندی. یاوروپا دولتلری کیلشدرو مسئلەسن اوز اوستلرینه آلغان و بو اشگە جدی صورتدە كرشكان توسلی كورینەلر هم تیزدن صلح یاصالوغه هر طرفدە امیدلردە كوبەیدی. كوبەیدی اما، اشنك نتیجەسی توركلر ایچون ناچار بولوب چغاچقدر: صلح یاصالغاندە اولا ادرنه كیتەجك. بو محقق. ثانیا آطەلر یاوروپا دولتلرینك قار اوینه قالدریلاجق. كرید آطەسی ایسه كیتدی. اگردە حاضر توركیه تضمینات حربیه تولەرگە مجبور ایتلمایچه و بلغارلر مرمرە ساحلنه توشمایچه شول یوغارغی نرسەلر ایلەگنه قوتولا آلسەلر توركلر بونی اوزلری ایچون موفقیت صاناب ممنون بولاچقلردر.

بو صوغش «عثمانلی دولتی» ایچون فوق‌العادە ناچار بولدی. آنك یاوروپادەغی همه گوبیرنالرن آلوب، اوزینه استانبول تیرەسندە کچکنە بر كیسەك یر قالدرالر. عثمانلی حاكمیتی باطر آفریقادن ترگنلر ایدی. بو یل ایسه یاوروپادن بترەلر. بوندن صوك توركیه یاوروپا دولتلرندن توگل، آزیا حكومتلرندن صانالاچقدر.

مسلمانلر هر یردە وهر وقت هر نرسەنك یاخشی یاغن‌غنه اویلاب اوز اوزلرن یوانوب طوررغە یاراتالر. آلدانودن لذت آلالر. اوزلرن بر طاقم خیاللر ایلە یواتوب طوروچیلرنی دوست و ملتپرور صانیلر. آچی حقیقتلرنی كورسەتوچیلرنی یاراتمیلر، آنلرغە رنجیلر. لكن، مع‌التأسف، اشلر اوز كوبنچە یوری. مسلمانلرنك یاراتوب یاراتماولرینە قاراب طورمی.

توركيه‌نڭ بيوك علماسندن عبدالرحمن شرف بك.

طرابلس صوغشنده بولغان شيكللى بو بالقان صوغشنده‌ده آچى حقيقت‌لر مسلمانلر قارشوسنده اوزينڭ بتون گاوده‌سيله ظاهر بولدى. «خفت بلغارلرنڭ معركه‌ده‌گى لشكرلرن توركلر يورى چتالجه‌غه قدر كيترگاندن صوڭ آرت ياقدن قاماب آلوب بلغاريانى خراب ايته» آلماديلر. بالعكس، بلغارلر توركلرنى هر ياقدن قاماب آلديلر. قاره طاغده «ايركك ذاتى»ده بتمه‌دى. بالعكس روم ايلى

قطعه‌سنده بیچاره تورکلرنك ایرکك ذاتلرن بالفعل‌لر وحشی بر صورتده قروب بتوره یازدیلر. تورکیه‌گه رومانیادنده بر فائده کیلمه‌دی. «عثمانلی تاجی‌نلك برلبیانتی» و «مقام خلافت‌نلك یاوروپاده نق بر تره‌گی» بولغان «آرناود ملت نجیبه‌سی»ده اوزیلك کم ایکانلیگن کورسه‌تب، ساده‌دل تورکلرنلك نی قدر آلدانغانلقلرندن بالفعل اثبات ایتدی. اولا آرناودلر تورك عسکری آراسنده اختلاف توشوروب تورکیه‌نلك بتون عسکرن برباد ایتدیلر. صگره هیچ طوقتاوسز عصیان چقاروب، اوزلرینه امتیازلر آلارق ماکیدونیا مسئله‌سینلك قوزغالووینه ودهشتلی بالقان صوغشیلك چقووینه سبب بولدیلر. صوغش باشلانغاچ آرناود صالداتلری

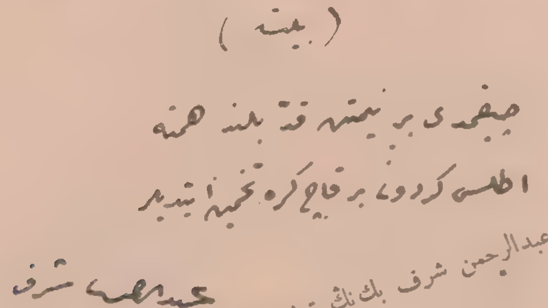

عبدالرحمن شرف بكنلك قول یازووی.

و کوگللی عسکرلری صوغش صفندن قاچوب عسکرنی بوزدیلر، یاکه تورك آفیتسرلرن آتوب اوتردیلر و یاخود تورك آوللرن طالاب یاندروب یغماچیلق ایتدیلر. ایلك آخرده تریسته قونغره‌سنده آوستریا و ایتالیا حکمدارلریلك ایسانلگنه دعا قیلوب، تورکیه‌نی، تورك سلطانن تلگه‌ده آلمادیلر و آرناودنلك تورکیه‌گه مربوطیتنی قالماسقه تیوشلگنه قرار بیردیلر.

تورکلر ایسکی حکومتنی آلماشدروب یاکیدنده صوغشوب قارادیلر. فقط کینه، مع‌التأسف. موفقیت کورلمه‌دی. تورکیه‌نلك فلوطی‌ده بر موفقیت کورسه‌ته آلمادی. بتون آطه‌لر یونان طرفندن ضبط ایتلدی. تورکیه فلوطی آنگا قارشی طورا آلمادی. مونه، بونلر یازارغه‌ده سویله‌رگه‌ده ییك تمسز نرسه‌لردر. فقط بارسیده بالفعل واقع بولغان حقیقت‌لردر. بو حقیقت‌لرنلك آنگلاشلووی تورکیه ایچون فوق‌العاده قیمت‌گه توشدی. بو حقیقت‌لرنی آنگلاو ایچون بتون روم ایلی قطعه‌سن قولدن اچقندررغه، روم ایلنده اوچیوز ملك‌لب تورکلرنی اوطدن و قلچدن کیچررگه، آنلرنلك خاتون قزلرن دشمنلردن حقارت ایتدررگه، مال

و ملـکلرن طالاتورغه و بتون تورك قومن طوفان آستنده قالغان شیکللی زور فلاکتگه دوچار ایتارگه لازم بولدی.

بو حقیقتلرنی بو قدر قیمتگه توشورمایینچه آلدانراق آڭلارغهده ممکن ایدی. لکن، اول وقت برهو میدانغه چغوبده: «یا هو، آرناودلر عثمانلی دولتنه صادق توگل، خیانت ایتهلر، آوستریا ایله ایتالیاغه صاتلالر» دیسه، یاکه «بلغار عسکرینه قارشی طورا آلماینچه بزنك عسکرنك قاچو احتمالی بار. فلوطمزده اشکه یارارلق توگل» دیسه، مسلمانلر اول کشینی تکفیر وتلعین ایتوب گنه قالماسلر، آنی طاشقه طوتارلر، وطن خائنی دیهرلر، آنی حکمگه بیروب تورمهگه یابدررلر ایدی.

حاضرندهده اشلر شولایوق: تورکلر آراسندن برهر کشی میدانغه چغوبده: «یاهو، ارمنیلر ایله عربلر بزدن آیریلورغه تلیلر، اگر بز آنلرنی اوز اختیارمز ایله آیرماسهق آنلر کینه آخرنده بر کون آیریلاچقلر، لکن اول وقت طاغنوق تورك قومینك قانی توگیلهچك، تورك ملتینك میلیونلری تلف بولاچق» دیهچك بولسه اول کشینی البته ملعون دیلر. کافر دیلر، فتنهچی ودشمن دیلر. حتی وطن خائنی دیب تورمهگهده یابوب قویارلر. ئلی بیت اول اشلر بولماغان، بولا قالسه آنی شول وقتدهده یازارغه، یاکه سویلهرگه بولا، دیهرلر. بزنك مسلمان خلقینك احوال روحیهسی شولایدر. بز حقیقتگه قارشی طوغری قاری آلمیمز، کوزنی یومارغه طریشهمز. لکن، معالتأسف، بوندن هیچ فائده ایته آلمیمز، دائما ضررغنه ایتهمز.

آچی تجربهلر کشیگه یاکه ملتگه عبرت بیره، دیلر. اگر بیرسه بیك یاخشی بولور ایدی. لکن، معالتأسف، اسلام دنیاسنده ومسلمان حکومتلرینك تاریخلرنده آچی تجربهلر بیك کوب اولدیغی حالده، بزنك آلغان عبرتلرمز هیچ یوق، یاکه بیك آزدر. ماکغایمزغه کیلوب بهرنکاچ بز متأثر بولامز، لکن بونی بیك تیز اونوتامز و درحال ایسکیچه ایسابلهرگه باشلیمز.

حاضرگی بیك آچی تجربهلر اوزرینه ایندی تورکلر آراسندهده اوزلرینك استقباللرن قایغورتوچیلر بایتاق باردر: «ایندی آناطولیغه چغامز، بر آزیا حکومتی بولامز، اگر جدی اصلاحاتغه کرشمهسهك، معاذالله، آندهده یاشی آلاچق توگلمز» دیلر. لکن، اصلاحات سوزی تورکلرده یوز یللدن بیرلی آوزلرده سویلهنه، لایحهلر صورتنده یازیلا، اما بالفعل عملگه قویولا آلمی. قوللرندن روم ایلی قطعهسینك چغووینه سببده شولدر. تورکلرنك طرز تفکرلری بتون

بروسەلی محمد طاهر بك .

اساسندن اوزگارمەگان مدتدە اصلاحاتنك آناطولیدەدە روم ایلندەگیدن كوب فرقلی بولووی شبهەلی و بناً علیە، روم ایلندە بولغان و قوعاتنك آناطولیدەدە دوام ایتووی بیك احتمالدر. ماكیدونیا ایلە آرناودلق اورننە سوریە ایلە ارمنستان مسئلەلری حاضر طورالر. بولارنی آلدان كوروب، قوزغالماسلق درجەدە حل ایتوب قویوغە، اگر آكا امكان یوق ایسە بو چریك اعضالرنی حاضردانوك

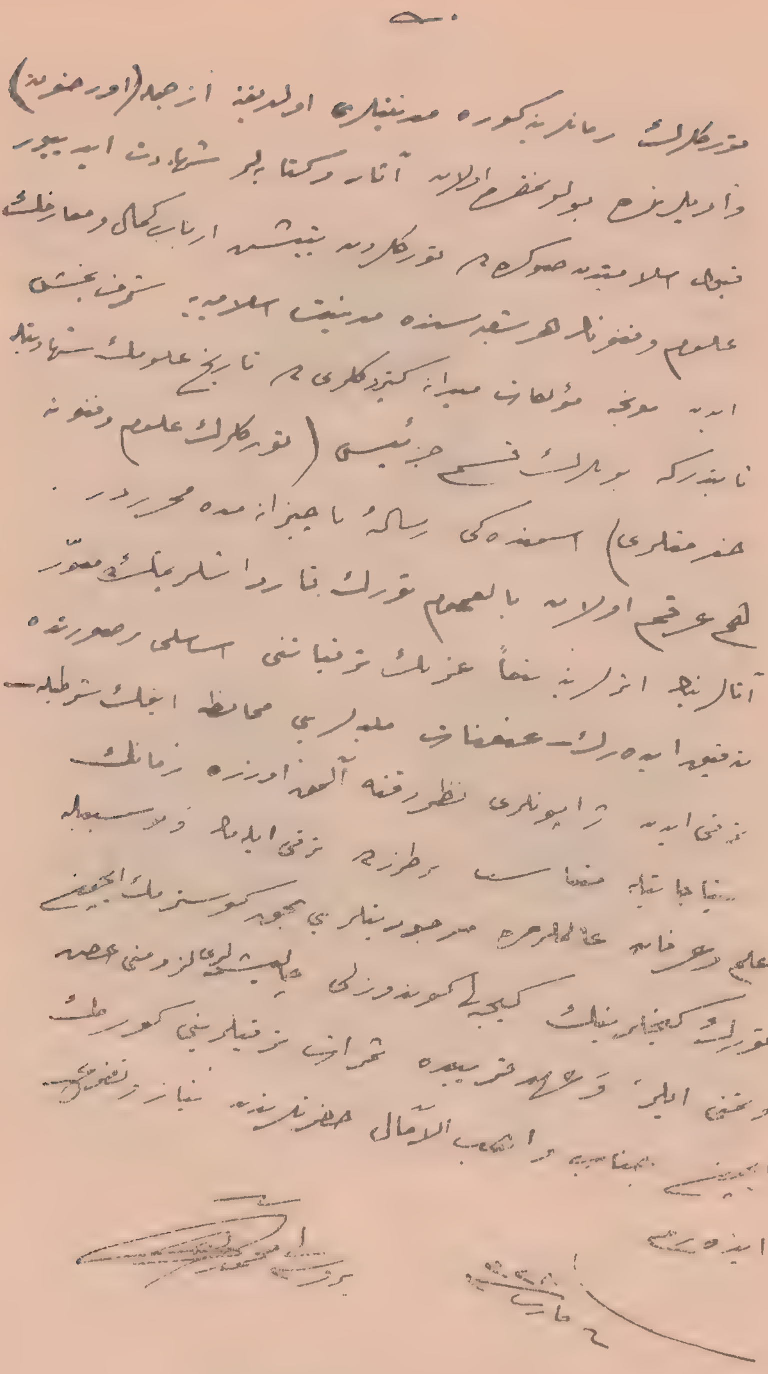

بروسه‌لی محمد طاهر بك‌ڭ قول يازووی.

کیسوب طاشلاغه حکومتنڭده و تورکلرنڭده جسارتلری بته آلاجق توگل‌در. چونکه بز: «وقتی یتکاج چارەسی کوریلور ئلی» دیەرگه یاراتامز.

شونڭ ایله برابر، تورکلر آراسنده استقبال‌غه بیك جدی قاراوچیلرده بار. بونلرنڭ فکرنچه: حاضرگه قدر تورکیه‌نی و تورکلرنی خراب ایتکان نرسه «عثمانلی‌لق» فکریدر. گریك، ارمنی، بلغار، یهودی، عرب. لاز، کورد شیکللی یتمش توراڭ ملت جیونتغنه تورکلر «عثمانلی ملتی» دیب اسم قوتقانلر و شونڭ منفعتن صاقلار ایچون، یالڭز بر تورك قومی هیچ طوقتاوسز صوغشوب، جانن و مالن تلف ایتوب طورغان. تگیلر راحتله‌نب سودا و صناعت‌گه کرشکانلر. اوزلرینه مخصوص ملی ادییاللر طوتقانلر. شول ادییاللریڭ فعلیت‌گه چقووینه خدمت ایتکانلر. ارمنی‌لر ارمن ایچون، گریکلر گریك ایچون، عربلر عرب ایچون طرشقانلر. باری تورکلرگنه اوزلرینه تورك ملتی، تورك خلقی، تورك منفعتی دیەرگه تورقغانلر. بوگون تگیلرنڭ کوبسی اوزلرینڭ ملی ایدییاللرینه باروب قوشلدیلر. قالغان ارمنیلر، عربلر وحتی کوردلرده شوڭا قوشیلو آرینده‌ن بارالر. تورکلرگنه یتیم بولوب قالدی. آنلرنڭ «عثمانلی‌لق» فکری بانقروت بولدی، تورکلك ایدییاللری ایسه یوق ایدی.

شونڭ ایچونده، تورکیه‌نڭ استقبالن قایغورتوچی بعض متفکرین، خلاص ونجاتنی باری بر گنه نرسده کوره‌لر. اول‌ده: تورکلك فکری، تورکلك ایدییالی‌در. بونلر: «عثمانلی‌لق ئولدی، تورکلکنی ترگزرگه» کیره‌ك، یعنی تورکلرنڭ استقبالی «بعث بعد الموت»ده‌در، دیلر. بو فکرلرن میدانغه چقارر ایچون لوزنغ ایتوبده: «تورکیه‌نڭ استقبالی تورکلرنی یاشارتوده، یاشلرنی تورکله‌شدروده‌در» دیلر.

حاضرگه قدر تورکیه‌ده‌گی ئلله نیچه ملتلردن مرکب بر جیونتق‌غه «عثمانلی دولتی» اسمی بیروب یورتلگان، لکن شول جیونتق‌غه عائد بتون تصور و عیبلر همه‌سیده یالڭز تورك قومنه‌گنه اسناد ایتله‌کیلگان. یاوروپالیلر: تورك وحشتی، تورك جهالتی، تورك تعصبی. دیلر. شول خلیطه‌نڭ ترقی و تمدن ایتمەوندە یالڭز تورکلردنگنه کوره‌لر. حالبوکه تورکلر بتون مملکت خلقنه نسبتا اقلیتده ایدیلر. آزلق اوستیه‌ده تورك قومی بتون عمری بوینچه تگیلرنی صاقلاب، آلار ایچون صوغشوب اوتکاردی، جان و مال تلف ایتدی. بویله بر وضعیت‌نڭ تورك قومی ایچون فائده‌لی توگل، بلکه بیك ضررلی ایکانلگی میدانده‌در.

توركلك طرفداری و پك فعال علمادن
دوقتور اسعد پاشا.

شونڭ ايچون ده توركيه نڭ استقبالن توركلك فكرنده كوروچی لرگه. تورك قومی نڭ بتون سعی و غيرتی توركلك ايچون بولورغه تيوش ديوچيلرگه حق بيررگه طوغری كيله در.

لكن، ئليگه مونده بو فكرگه مخالف كشيلر بيك كوبدر. بونلرنڭ بر قسمی روحانيلر و خواجه لر، ايكنچی قسمی عرب، آرناود، كورد شيكللی توركگه باشقه ملتلر و اوچنچی قسمی‌ده توركلرنڭ اوزلريدر. بونلردن هر قايوسينڭ اوزلرينه كوره سببلری و يوللری بار. روحانيلر: بتون اسلام ملت واحده‌در، اسلامده ملیت فرقلری بولورغه تيوش توگل، حضرت رسول انسانلرغه ملیت نقطهٔ نظرندن قارامادی، بلكه اسلاميت نقطهٔ نظرندن‌غنه قارادی، ديلر. بوفكرده‌گی كشيلرنڭ ترجمان افكاری «سبيل الرشاد» جريده‌سی‌در. عرب، آرناود، كورد كبی قوملر ايسه اوزلری كوبدن بيرلی اوز ملیتلری فكرينه خدمت ايتسه‌لرده توركلرده موندی فكر اويانونی تله‌ميلر. چونكه بونی اوز منفعتلرينه موافق

کورمیلر. اوز مقصدلرینه ایرشکانچه‌گه قدر بولر تورکلرنك همیشه‌ده بوقوده طورولرن و «عثمانلی‌لق» خیالی بلەن وقت کیچرولرن تلیلر. بو فکرده‌گی کشیلر آراسنده بیك جدی معلومات صاحبی ضیالی آدملرده کوبدر. تورکلرنك اوزلرینك تورکلك فکرینه قارشو کیلولری ایسه محض غفلتلرندن و باشقەلرنك احوال و مقصدلرندن بی خبرلکلرندن کیلەدر.

شونك ایله برابر، بو صوڭ واقعەلر و آرناودلرنك معاملەسی تورکلردن بیك کوب کشیلرنك کوزلرن آچدی. «اتحاد عناصر» و «عثمانلی‌لق» فکرلرینك نی قدر بوش بر خیال ایکندکلرن آیرم آچیق کورسەتدی. حاضر تورکیەنك استقبالن تورکلك فکرنده کوروچیلرنك صانی کوندن کون آرتەقده و بولر کیتدکچە قوت کسب ایتمەکدەدر. بو فکرگە خادم بولغان مطبوعاتنك ایلك باشلیچەسی «تورك یوردی» مجموعەسی و مؤسسە ایسه «تورك اوچاغی» در.

هر نیچك بولسەده بوندن صوڭره بو فکرنك کیتدکچە قوت کسب ایتەچگنك، تورکلرنك افرادی اجتماعی وفکری جهتلردن ترقی ایتەچکلرنده شبهه یوقدر. لکن اوشبو ترقی عثمانلی تورکلرینك سیاسی استقلاللرن قوتقاروب قالورلق درجەده تیز روشده وجودگه کیلورمی، یوقمی - بونی بلوب بولمی. اگر قوتقاروب قالا آلماسه اول وقت بو فکرنك فائدەسی «بعث بعد الموت»گە خدمت ایتودن عبارت بولاچقدر.

تورکلك فکری تورکیەنك سیاسی استقلالن قوتقارا آلور دیب امید ایتارگە ممکن. اگرده: تورکلر اوز اختیارلری ایله تیزدن عربلر وارمنیلرگە آفطونومیا بیروب، بتون سعی و غیرتلرن خالص تورك قومی‌نك غنه ترقی و تمدننه صرف ایتسەلر، همده خالص تورك پارلامینتی یاصاب، تورك ملتی‌نك منفعتن کوزەتو حقنده اتفاق اوزره حرکت ایتسەلر.

تورکلرنی مدنی‌لشدررگە طریشونك باشی ایسه هیچ شبهەسز ایڭ آلوك آنلرنی تورکچە. یعنی اوز تللرنده سویلەرگە. اوقورغه و یازارغه اوگرەتمك: آنلر آراسینه ابتدائی تعلیم طاراتمق، قزلر اوقتوغه حاضرگی‌دن مڭ مرتبه آرتوق اهمیت بیرمك. خاتونلرغه انسان و ایبداش دیب قارارغه اوگرەنمك: خلق‌نك اقتصادی جهتدن کوتاریلوویه طرشمق: یوللر، کوپرلر یاصامق: تجارت و صناعت مکتبلری آرتدرمق: تورك غزتەلر وکتابلرن استانبول بکلری و شاعرلری ایچون توگل، آناطولی خلقی، آول کشیلری ایچون و آنلر آڭلی طورغان تلده یازمق کبی شیلردر.

معارف ناظری شکری بك.

بونلرنی تورکلر اوزلری بلمیلرمی؟ بلوچیلری یوق توگل. معارف ناظری شکری بك ایله کوریشوب مکتبلر اصلاحی و ابتدائی تعلیم مسئله‌سی حقنده سویله‌شدم. بزنك شیکللی بر غزته مخبرینك کوکلینه کیلگان نرسه‌لر آڭا البته کوبدن معلومدر. نافعه نظارتی‌نك بر شعبه‌سنده مدیر صلاح الدین بك ایله کورشدم. بو مسئله‌ده اول ئله نی قدر فکرلرگه مالك. باشقه جهت لرده ده شولایه‌ق. بلوچیلر بار، اشله‌رگه تله‌وچیلرده آز توگل. لکن، مملکت‌نك احوال اجتماعیه، اقتصادیه و سیاسیه‌سی شوندایین اوڭایسز حاللرگه کیلوب کرگان که، حاضر آز زمانده‌غنه آنی شونلردن قوتقاروب، طوغری بر یولغه قوییووی عادتا محال درجه‌سنده چیتن در.

احتمالکه اوقوچیلر میندن: «استانبولده دورت آی طوردك، تورکلرنك بیوك ذاتلری، تورلی فکرده‌گی آدملری ایله کورشدك، تورکیه‌نك استقبالی حقنده سین اوزك نیندی فکرگه کیلدك؟» دیب صورارلر.

موندی بر سؤالگه مینم طرفمدن بیریله‌چك جواب امید ایله توگلدر. بالقان صوغشلری بتکاچ تورکیه مستقل بر دولت بولوب یاشی آلورمی ایکان، اساسلی بر صورتده تمدن و ترقی یولینه کره آلورمی ایکان دیب کوب ایسابله‌دم. بو حقده کوب کشیلرنك فکر و حسیاتلرین آڭلارغه طرشدم. بوڭا تعلق بولغان حاللر و مسئله‌لرنی اوگرنورگه اجتهاد ایتدم. بو حقده میندە حاصل بولغان فکر و تأثراتنك نتیجه‌سی امید طرفنده توگل، امیدسزلك طرفنده بولدی.

شویله‌که، کوزنی یوموب ایسابله‌ب قاراغانده: بالقان صوغشلرندن صوڭ تورکیه آفجه‌غه فوق العاده محتاج بولوب قالور، تورکیه‌نك قلغان یرلرنده زور زور امتیازلر وحقوقلر آلابنچه یاوروپالیلر آڭا بورچقه آقچه بیرماسلر، یاوروپا

دولتلرندن برسی امتیاز آلدی ایسه باشقەلریده اوزلرینه مکافات وحصه صورارلر؛ نهایت یاوروپا دولتلری اوز آرا آکلاشوب تورکیەنك قالغان برلرن اوز آرالرنده اقتصادی روشده نفوذ دائرەلرینه بولەرلر، اگر تورکیەبوکا قارشی طورا باشلاسه ارمنستان مسئلەسی، کورد و عرب مسئلەسی، یمن مسئلەسی، بوغازلر مسئلەسی شکللی مسئلەلر قوزغالوب طاغی آنك باشن ئەیلەندررلر، داخلده اختلافلر چغار، شول طریقچه تورکیه تمام حالدن طایار توسلی کورینەدر.

ایسکی امتیازلر ایله سیاسی و اقتصادی جهتلردن تورکیەنك الکدەنوك یاوروپا دولتلری قولنده اسیر ایکانلگی، عموم تورك خلقنده اویانو و معارف یوقلغی، دینی تعصب بیك کوچلی ایکانلگی، تورکلرنك اوز قوللرنده تجارت، صناعت یوقلغی. زراعت اشلرنده بیك آرتده ایکانلکلری، یاوروپالیلردەغی معناسی بلەن ملی حسیاتغه مالك توگللکلری همده چیت دولتلرنك همەسینكده منفعتی تورکیەنك استقلال و قوتی بتوده ایکانلگی دقتگه آلونسه تورکیەنك مستقل بولوب یاشاون و تریلوب استقلالی نعوون کوتارگه عادتا ممکن تەگلدر.

تورکیەنك قالغان قسملرن دائرۀ نفوذلرگه بولگانده حصەنك ایك زورسی گیرمانیاغه توشەر توسلی کورینه. آنك استانبولدەغی «حیدر پاشا» اسکلەسندن بتون آناطولی آرقیلی صوزلوب بغدادغه بارا طورغان تیمر یولی عادتا گاودەنك باشندن آیاغینه قدر اوزایغان قان طامرینه اوخشیدر.

گیرمانیانك سلطان حمید وقتندن بیرلی تورکیەگه بولغان «دوستلغی» بوشقه اوتمەگان. آناطولی‌نك نیمسلر تصرفینه کیچووی ایچون نیلر لازم ایسه همەسیده اشلەنگان. اورلوقلر مکمل صورتده چەچلگان. بولارنك تدریجا اوسوب یمش بیرەسی گنه قالغان. فرانسیه سوریه طرفنده، انگلیزلر بصره کورفزی ومیزوپوتامیا تیرەلرنده اوزلرینه حصه آلورلر. ایتالیا طرابلس اوستنه احتمالکه تورکیەنك دخیده بر نیچه آطەلرن ده آلور. استانبول ایله بوغازلرنك روسیه حصەسینه توشەجكی ظن ایتلسەده، بوظن طوغری چقماسه کیرەك. چونکه، بوغازلرنك بیان ایتلگنچه، بغداد تیمر یولی‌نك بر باشی استانبولدەغی «حیدر پاشا» اسکلەسنك استانبول بوغازی‌نك بر چیتنه کیلوب ترەلگان. نیمسلر طرفندن «حیدر پاشا»ده صالونغان زور واقزال دهشتلی بر صورتده گیرمانیانی تجسم ایتدروب طورا. شول سببلی استانبول ایله بوغازلرنی حاضرنده تورکلر قولندن توگل، گیرمانیا قولندن آلورغه احتیاج توشەچك، بو ایسه بیك کوب چیتن بر مسئلەدر.

مونه شولارنی ایسابلەگاندن صوك «بعث بعدالموت» خاطرگه کیله. هند،

عبد الرشيد افندى ابراهيم .

مصر، روسيه مسلمانلرينك تريله باشلاولرى اوز حكومتلرى بتكاندن و چيت دولتلر ادارهسينه توشوب بر آز وقتلر ايزلگاندن صوڭ بانلانغانلغى شيكلى، عثمانلى توركلرينڭده شوشى حالدن مستثنا بولماولرى بيك احتمالدر ومينم خصوصى فكرمده شوندن عبارتدر .

استانبول . ٩ مارت. ١٩١٣.

*
* *

استانبولدن یازیلوب «وقت» و «شورا» ده باصلغان مکتوبلر شونده تمام بولدی.

مقاله‌لر آرتق کوبه‌یوب و اوزایوب اوقوچیلرنی یالقدرماسون ایچون استانبولده کوریشوب مصاحبت ایتدیگم بعض بر ذاتلرنڭ فکرلرینی، مع‌التأسف، یازمی اوتارگه طوغری کیلدی. ایندی آلارنی صوڭندن یازوب کتابنی اوزایتور-غه‌ده اوڭایسزلادم. شونڭ ایله برابر، اوزم مملکتگه قایتقاندن صوڭ استانبولدن آلدیغم بر مکتوب ایله بر شعرنی توبانده عینا درج ایتمی اوته آلمی‌من.

مکتوب تورکیه‌نڭ ایڭ منور الفکر، ایڭ ضیالی و حریتپرور علماسندن فیلسوف دوقتور رضا توفیق بک‌نکی؛ شعر ایسه کینه تورکیه‌نڭ بیك عالم وبیك فاضل آدملرندن همده اسلام معارفی ایله یاوروپا مدنیت وافکارن تطبیق ایتو طرفدارلرندن استانبول دارالفنونی‌نڭ مدیر عمومیسی سامی (سلیمان نسیب) بك نکی در.

فیلسوف دوقتور رضا توفیق بك‌نڭ مکتوبی بودر (عینا):

استانبول ۱۹۱۳ سنه ۳۰ مایس.

فضیلتلو و محترم افندی!

غزته‌گز ایچون بنده‌گزدن بر فوطوغراف ایسته‌مش‌سگز. حقمڭ توجهگزی کوسترن بو طلبگزه مع الممنونیه اجابت ایتدم: اڭ صوڭ آلدیرمش اولدوغم بر رسمی تقدیم ایلدم. بر هفته اول آلنمشدر.

روسیه‌ده‌گی ترکلرڭ پك غلبه‌لك و قوتلی بر ملت تشکیل ایتدیکنی پك ایی بیلیورز؛ ترقیات میداننده مسابقه‌یه حاضرلاندقلرینی‌ده بیلیورز و بوندن طولایی ممنون و مفتخر اولویورز.

بویله بویوك ومستحسن بر امل اوغورنده صرف اولونان همتلر هبا و رهد اولماماق ایچون، ترکلر، موفقیتڭ باشلیچه اسباب و شروطنی هر شیدن اول تتبع ایدوب بیلملی‌درلر و ایی بیلملی‌درلر. صوڭره‌ده مدنیت حقیقیه‌یه ایمان کامل ایله ایناملی‌درلر. بنم اعتقادمچه ایمان، یعنی «چین کوڭولدین» ایناماق اولمادقچه جانده وجدانده قوت اولماز.

فیلسوف دوقتور رضا بك.

اگر وقتم درحال مساعد اولسه‌یدی سزه مسلمانلرك و بالخاصه ترکلرك قصورلرینی تفصیلاتی ایله کوستر-یردم و او قصورلری نصل ونه کبی واسطه‌لر ایله ازاله ایتمك لازم کلیر، اونی‌ده بیلدیکم کبی و بیلدیکم قدر سویلردم. مع ما فیه بو مسئله‌لری بوندن بش آلتی سنه اول بش روسیه‌لی مسلمان طلبه‌مه لزومی قدر ایضاح و تعریف ایتمشدم. هر حالده کرك بوتون عالم اسلامك، کرکسه منحصرا تورك عالمنك اعصابنه - نیچه عصرلردنبری - عارض اولان اویوشوقلغك ماهیتنی و اسباب صحیه، سیاسیه و اجتماعیه‌سنی بندخی کمال خلوص ایله تتبع ایتمکده‌یم. بعض حقایقی‌ده کورویورم. بونلر حقنده ایلریده افکار عاجزانه‌می عرض ایدرم، اگر صاغ قالیرسه‌م و وقتم اولورسه!...

شیمدیلك سزلر حقنده تمنیات خالصه‌م، اولادکزی هر وجهله ابی تربیه ایدوب دنیا یوزنده چوغالماکزدر. ثانیا دنیا اشلرینه تعلقی اولان معرفتده تماما آوروپانك اصولنی و آوروپا علومنی خلوص تام و جدیت و اهتمام ایله چالشماکزدر. اوندن صوکره‌ده قازاندیغکز پاره‌نك بر قسمنی تصرف ایتمکه آلیشماکز و دائما یارینی دوشونوب هیچ وفات ایتمیه‌جك ایمشسکز کبی چالشماکزدر.

باقی بندن سزلره سلام واحترام . سزدن غیرت ، حقدن عنایت؛ افندم.
سابق ادرنه مبعوثی و حالا مجلس کبیر صحیه اعضاسندن
فیلسوف رضا توفیق .

سامی (سلیمان نسیب) بك‌ك شعری بودر :

حقیقته طوغرو

هر کون یکی بر درد ایله مقهور سفالت
هر کون یکی بر موت ایله بر پارچه اولور کن
آفاق امیدنده ملون و مزین
بر رؤیت آتی ایله تترر بشریت .

ماضی ، ابدی صحنهٔ پرخون مظالم
حال ، ایشته بر آز سوسلو فقط طبعی او صحنه
آتی ... بیلەلم که اوده ماضی کبی مظلم
آتی ، بیلەلم که اوده ماضی کبی کهنه ...

آرتق یتش ای دست کرم ، دست رهاور
آکلات بزه ای مهر حقیقت ، بزی قاندیر
آکلات که یالان ، هپسی یالان ، هپسی یالاندر ..

آکلات که : عدالت ، مدنیت کبی سوزلر؛
دیرکن ، ینه قان قان ، ینه حق نامنه قوت
آرتق یتر . انسانلره انسانلغی اوکرەت ..
سلیمان نسیب .

استانبولده بولوندیغم وقت تورکلر طرفندن کوردیگم حرمت و التفاتلر ایچون بو اورانده عمومی صورتده اظهار تشکر ایتوب اوتونی اوزیمه ایك مقدس بر بورج دیب بلدم . علما و متفکرین اولسون ، بیوك حکومت مأمورلری اولسون

عبدالرحمن عبدالرحیم افندی .

اوزلری ایله کوریشورگه و
فکرلرینی ایشتورگه تله‌دیگم
ذاتلر هر قایوسی مع‌الممنونیه
حضورلرینه قبول بیوردیلر.
اوزلرینڭ فکرلرندن . فضل
و کماللرندن مینی مستفید
ایتدیلر خسته‌خانه‌لرنی یاخود
بیوك دائره‌لرنی قارار ایچون
بارغان وقتلرمده شونده‌غی
مأمورلر هر یرده فوق العاده
نزاکت و التفات ایله قبول
بیوردیلر. بر غزته مخبری
ایچون بیریلورگه یاری طور-
غان معلوماتنی بیروده برده
صارانلق کوزسه‌تمه‌دیلر .
عمومیتله تورکلرنڭ معامله-
سندن بیك راضی قالدم .
زیاده‌سیله متشکرمن .

همشهریلرمزدن محترم
یوسف بك آقچوره اوغلی نورکیه‌نڭ اکابر ومعتبرانندن کوب ذاتلر ایله کوریشو
وطانشووبمه وسیله بولدی . غولجه‌لی معلم عبدالعزیز ومعلم حلیم ثابت افندیلرنڭ
همده مهم بر اورن طوتوچی ممدوح شوکت بکنڭده یوغاری دائره‌لر ایله
کوریشه آلووده کوب فائده‌لری تیدی . دارالفنونده اوقوچی همشهریلرمزدن
عبدالرحمن عبدالرحیم افندی‌ده استانبولنڭ کوب یرلرن کورو و کوب کشیلری
ایله طانشو خصوصنده میڭا زور معاونت ایتدی . هله ، محترم بابامز سیاح
عبدالرشید افندی ابراهیم جنابلرینڭ ایوونڭ همشهریلر ایله‌تمام اوزمزده گیجه
پیلمین آشغان وآنڭ آرتندن سماوار توبینه تزیلوب گوزله‌تب جای اچکان وقتلر
هیچ اونتلورلق تگلدر . بونلرنڭ هر قایوسینه بیك صمیمی صورتده متشکر
و منتدارمن .

* * *

بالقان صوغشی‌نڭ عموم اسلام دنیاسینه بیك زور تأثیر اینکانلگی معلومدر. مقام خلافت بتون دنیا مسلمانلری ایچون مقدس صانالیغندن و بالقان صوغشنده ایسه مقام خلافت‌گه ایك دهشتلی ضربه‌لر اورولدیغندن شولای تأثیر ایتووی بیك طبیعی ایدی. البته بو تأثیر بزنڭ روسیه مسلمانلرنده‌ده کورلدی. بر برسی آرتلی بولغان طرابلس و بالقان صوغشلرنده تورکلرنڭ بو درجه جیڭلولری هیچ شبهه‌سز مسلمانلرغه بیك ناچار تأثیر ایتدی. خصوصا، مسلمانلر تورکیه‌نی بو درجه ضعیف دیب بلمیلر و آنڭ باشینه بو قدر فلاکتلر کیلور دیب ایسابله‌میلر ایدی. مسلمانلرغنه توگل، حتی یاوروپالیلر ایچونده تورکیه‌نڭ بو قدر جیڭلووی کوتولمه‌گان بر اش بولوب چقدی.

بز بو مسئله حقنده سوزنی اوزاتماینچه، یالگز اوز غزته‌مز «وقت» ایله، «وقت»نی اوقوچیلر حقنده‌غنه بر نیچه سوز أیتوب اوتونی تیوش طابامز و احتمال‌که کیله‌چکده‌گی واقعه‌لر ایچون شایان عبرت بولور دیب بله‌مز.

کیره‌ك طرابلس صوغشی و کیره‌ك بالقان صوغشی وقتلرنده بز غزته‌مزده خبرلر و واقعه‌لرنی بولغانی کبك یازا باردق. پیتربورغ تیلیغراف آگینتستواسی‌نڭ تیلیغراملری‌ده عینا باصیله کیلدی. بز اوقوچیلرمزنی جواتوب، امیدلر بیروب طوروده بر فائده بولور دیب بلمه‌دك. فائده مطلقا هر اشنی بولغانی کبك طوغرو یازوده، درستن أیتوده بولاچاغینه اعتقاد ایتدك. بولغانی کبك یازلغان بو خبرلر اوقوچیلرمزنڭ کوبسینه بیك آور و آچی طویولدی. خصوصا تورکستان طرفلرنده‌غی صاف کوڭللی قرداشلرمز غزته‌مزنڭ بو مسلکندن بیك ناراضی قالدیلر. امضالی و امضاسز اوله‌رق بزنی اورشوب، سوگوب هر تورلی خطلر یازا باشلادیلر. سز: «تورکلر جیڭلگان، اوتوز مڭ تورك یونانلرغه اسیر بیرلگان، سلانیك آلارغه تسلیم ایتلگان دیب یازاسز. بو ایسه صریح قرآنغه خلافدر. مسلمان عسکرینڭ اسیر بیریلووی شرعا جائز توگلدر، هر مسلمان صالداتی یوز غیر مسلم‌گه مقابل کیله‌در. مسلمان عسکرینه یاردم‌گه فرشته‌لر اینه‌در، بولار بارسیده شرعا ثابت نرسه‌لردر، سز آخرسی بولارغه اشانمیسز، سزنڭ ایمانگز یوقدر، شول خبر یازلغان غزته‌گز که کراسین سیبوب اوت توروب یاندردق، غزته‌گزگه بایقوت، اوزگزگه نفرت ایتدك» دیب یازدیلر. «طوراسزده (پ. آ. ت.) دیب یازاسز. آنڭ همه خبرلری یالغان بیت، سز یوری تورك‌گه

دشمانلق ایچون شولارنی یازاسز» دیدیلر. «سز گل بلغارلر، صربلر، یونانلرنك جیگولرن یازاسز، آخرسی شولاردن آقچه آلدیگز، میدال بیره طورغانلردر، سز شولارغه صاتلغانسز، تورکلر منگوده جیگلهچك توگل» دیب یازوچیلر بولدی. بعض برلری: «تورکلر جیگلسهده جیگلهٔ دیب یازماگز، بز آنی ایشتهسمز کیلمی» دیدیلر. قباحت لفظلر برلن سوگوب: «أوتوررمز سزنی، قبرگزنی بیلگولهب قویگز» دیه یازوچیلرده بولغالادی.

بز بولارغه قارشی سکوت ایتدك. آلارنك بو قیلانشلری جهالتلرندن و غفلتلرندن کیلگانلگن بلوب معذور کوردك. حتی قلبلرنده حسیات ملیه و محبت دینیه بارلغینه دلالت ایتکانلگی ایچون آلارنك بو حرکتلرندن ممنون قالدق. لکن، غزتهمزده کینه آچی بولسهده طوغری یازودن طوقتامادق. افکار عمومیهنی آلداتب طورو جنایتن ارتکاب ایتارگه راضی بولمادق. اوزاق اوتماس، بر کون کیلور، حقیقت آڭلاشلور، دیدك.

واقعا، طرابلس و بالقان صوغشلری بتدی. نتیجهلری هر کم آڭلارلق رهوشده میدانغه چقدی. نی قدر بورغالاب، ماطورلاب یازارغه تلهسهگده خلقنی آلداتب طوررغه امکان قالمادی. مونه شوندن صوڭ، باشدوق طوغری یازوب کیلوومز ایچون اوقوچیلرمزدن رحمت خطلری آلا باشلادق. بونلر آراسنده بزنی الوك سوگوب یازغان کشیلرنڭده خطلری و توبهلری بار ایدی.

خصوصا استانبولدن قایتدیغمدن صوڭ، آندن «وقت»غه یازوب طوردیغم مکتوبلر ایچون ئلله نی قدر تشکر مکتوبلری کیلدی. آچی بولسهده حقیقتنی یازوب طورغانلق ایچون رحمتلر اوقیلر: «تورکیهنی و اسلام دنیاسینك حالینی بز یاڭی طانیدق، ایواه! نی قدر غفلتده طورغانمز ایکان، نی قدر یازیق حالمزگه» دیلر.

شوشی طرابلس و بالقان صوغشلری وقتنده طوغری یازغانمز ایچون بزنی سوگوب هم یاراتوب یازغان بر بهیلهم خطلر بزده محفوظدر. بولار شول کوینچه عینا باصدریلوب نشر ایتلسهلر خلقمزنك فکرینی، احوال روحیهسینی و درجهٔ علمیهسینی کورسهتر ایچون بیك اینتریسنی بر ماتیریال بولور ایدی. حاضرگه بولمادی. احتمالکه کیلهچکده بر وقت نشر ایتلور. موندی واقعهلردن ملتنك متأثر و متحسس بولووی آنك یورهگی سلامت ایکانلگ گه دلیل، بو ایسه استقبال ایچون امیدلی و خیرلی بر علامتدر. ف. ك.

بو کتابده رسملری و قول یازولری بولنان ذاتلر

	رسملری صحیفه	قول یازولری صحیفه
حربیه ناظری ناظم پاشا	۳۰	—
مشهور مؤرخ و سیاسی محرر مراد بك	٤۱	—
سابق سلطان عبد الحمید	٦٤	—
مشهور کامل پاشا	٦۵	—
آرناود اختلالچیلر باشلغی اسماعیل کمال بك . .	۷۷	—
کلثوم و رقیه خانملر	۸۲	—
ایکی مریم خانملر	۸٤	—
محمود مختار پاشا	۸۷	—
احمد صائب بك	۹۷	۹۸
دوقتور عبدالله جودت بك	۹۹	۱۰۰
اوچ مجروح عسکر	۱۱٤	—
غروپپا: ایکی مریم، کلثوم، رقیه خانملر، یوسف آقچورین، فاتح و عارف کریموفلر . .	۱۱٦	—
تورکیه‌نك بیوك ادیبه‌لرندن خالده خانم . . .	۱۲٤	۱۲٤
قزلر اعدادیسی مدیرەسی نقیه خانم	—	۱۲۸
شیخ الاسلام جمال الدین افندی	۱۳٦	—
غروپپا: کلثوم، رقیه، مریم خانملر و انور بك، توفیق نامد، شریف احمد جانف افندیلر . .	۱٤۱	—
هلال احمر خسته خانه‌سنده کبیر بکو افندی . .	۱٤٦	—
» » » فاتح رحیمی افندی .	۱٤۷	—
» » » ایکی قرغز شاکردی .	۱٤۹	—
مشهور احمد مدحت افندی	۱۵۱ هم ۱۵۵	—
آقچوره اوغلی یوسف بك	۱۷۵	۱۷٦
احمد بك آغایف	۱۷۸	۱۷۹
هندستان هلال احمر غروپپاسی	۱۸٤	—

	رسملری صحیفه	قول یازولری صحیفه
کبار تورك خانملرینك قیافتلری	١٩٣	—
پرنس سعید حلیم پاشا	٢٠٤	—
مشهور پیداغوغ ساطع بك	٢١٨	٢١٩
ادرنه مدافعی شکری پاشا	٢٣٧	—
یاش تورکلرنك باشلقلرندن مشهور احمد رضا بك	٢٥١	—
تورکیه‌نك اقتصاد علماسندن جاوید بك	٢٥٢	—
تورکیه‌نك الوغ ادیب ومحررلرندن حسین جاهد بك	٢٥٣	٤٢٩
استانبولده مسلمه‌لر میتینغی	٢٨٢	—
غروپپا: هند - تورك - تاتار هلال احمر خادملری. (اورتاده هلال احمر رئیسی دوقتور اسعد پاشا)	٢٩٧	
«اتحاد ترقی» نك الوغلرندن حاجی عادل بك	—	٣٠٢
ادیبه نزیهه مخلص خانم	—	٣١٤
مشهور عرب ملتپروری عبدالعزیز چاویش	٢٥٨	—
مشهور تورك ادیبه و شاعره‌سی نکار خانم	—	٣٣٧
سابق شیخ‌الاسلام موسی کاظم افندی	٣٦١	٣٦١
«اتحاد ترقی» باشلقلرندن مشهور طلعت بك	٣٧٣	—
بیوك علمادن امرالله افندی	٣٧٩	٣٨٠
بیوك علمادن ابو العلا بك	—	٣٨١
مشهور شاعر عاکف بك	٣٨٣	
دفتر خاقانی امینی محمود اسعد افندی	٣٨٦	٣٨٦
سلطان محمد خامس خان حضرتلری	٣٨٩	—
ولی عهد یوسف عزالدین افندی حضرتلری	٣٩٠	—
محمود شوکت پاشا	٣٩٢	—
موزه خانهٔ عسکری مدیری، علما و عسکری محررلردن احمد مختار پاشا	—	٣٩٦
هلال احمرده خدمت ایتوچی اوچ یگت	٤٠٠	—
تورك چته‌چیسی	٤٠٢	—
شورای اوقاف رئیسی حاجی اولیا افندی	—	٤٠٥

	رسملری صحیفه	قول یازولری صحیفه
شورای اوقاف اعضاسی سنی الدین افندی . .	—	٤٠٧
دار الفنون علوم الهیه وادبیه مدیری اسماعیل حقی بك	—	٤١٤
پراسینت و استراخاوانیه حقنده شیخ الاسلامغه بیرلگان عریضه‌نك و آنك طرفندن بیرلگان فتوانك فوتوغراف ایله آلنغان صوره‌تلری .	٤٢٠ و ٤٢١	
بلغارستان مسلمانلرندن بر غروپپا . .	٤٢٥	—
مشهور محرر اسماعیل بابان زاده . . .	—	٤٢٧
«ثروت فنون» صاحبی احمد احسان بك . . .	٤٣١	٤٣٢
بیوك علمادن عبدالرحمن شرف بك . .	٤٣٤	٤٣٥
توركلك گه عائد اثرلر صاحبی، علمادن سابق دیپو-تات بروسه‌لی محمد طاهر بك . . .	٤٣٧	٤٣٨
مشهور طبیب و جماعت خادمی، پك فعال علمادن دوقتور اسعد پاشا	٤٤٠	—
معارف ناظری شکری بك	٤٤٢	—
سیبیریا علماسندن سیاح عبدالرشید افندی ابراهیموف	٤٤٤	—
حریتپرور علمادن دوقتور فیلسوف رضا توفیق بك	٤٤٦	مکتوبی ٤٤٥
دار الفنون مدیری سامی بك	—	شعری ٤٤٧
دار الفنون طلبه‌سندن عبدالرحمن عبدالرحیم افندی	٤٤٨	—

تصحیح:

٤٤٥ نچی صحیفه‌ده فیلسوف رضا توفیق بك‌نك مکتوبنده‌گی تاریخ ١٩١٣ اورننه خطا ١٣١٣ باصلغان. ٤٤٦ نچی صحیفه‌ده رسمی آستنده رضا توفیق بك دیه‌سی یرده رضا بك دیب باصلغان.